

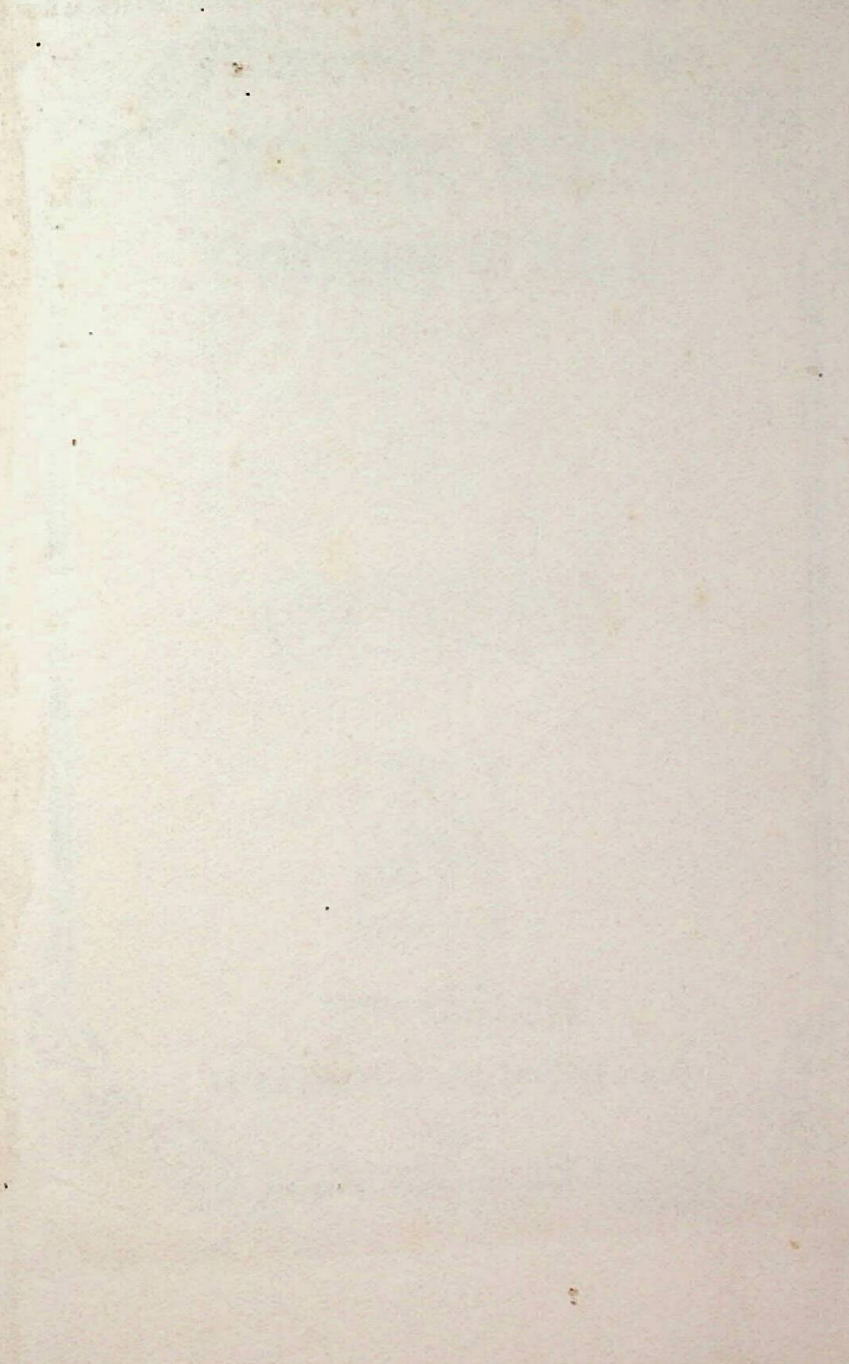
493.4

अथर्ववेद संहिता

(मन्त्रानुक्रमणिका सहितं)

अथर्ववेद संहिता

(मन्त्रानुक्रमण्या सहितं)

नाग पब्लिशर्स

११ ए./यू.ए. जवाहर नगर, दिल्ली-११० ००७

(भारत)

© नाग पब्लिशर्स

(i) ११ ए, यू. ए. जवाहर नगर, दिल्ली - ११०००७

(ii) जलालपुर माफी, चुनार, मिर्जापुर, यू.पी.

दूरभाष: ३९५७४४०, ३९१५८८३, ३९६७९७५

ISBN ८१-७०८१-२९३-३ (Set)

संस्करण - २००३

मूल्य - रुपये ६५.००

चारों वेदों का मूल्य २५१.०० रुपये मात्र

श्री सुरेन्द्र प्रताप द्वारा नाग पब्लिशर्स, ११ए, यू.ए., जवाहर नगर, दिल्ली - ११०००७ द्वारा प्रकाशित तथा जी. प्रिंट प्रासेस, ३०८/२, शहजादा बाग, दया बस्ती, दिल्ली - ११००३५ द्वारा मुद्रित।

संस्थापक—नाग प्रकाशक

स्वर्गीय श्री नागशरण सिंह जी

चारों वेद (मूल तथा मन्त्रानुक्रमण्या सहित) हम लोग
नाग प्रकाशक के संस्थापक स्वर्गीय श्री नागशरण सिंह जी
की स्मृति में सिर्फ लागत मूल्य में छापकर आप लोगों की
सेवा में अर्पित कर रहे हैं।

विश्वविद्यालय - काशी

श्री १०८ श्री गणेशाय नमः

यस्य नाम (श्री १०८ श्री गणेशाय नमः) श्री १०८
श्री १०८ श्री गणेशाय नमः श्री १०८ श्री गणेशाय नमः
श्री १०८ श्री गणेशाय नमः श्री १०८ श्री गणेशाय नमः
श्री १०८ श्री गणेशाय नमः

अथर्ववेद-संहिता ।

प्रथमं काण्डम् ।

(१) मेघाजननम् ।

१-४ अथर्वो । वाचस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ चतुष्पदा विराड्गोरोरुहती ।

[अथ प्रथमः प्रपाठकः ॥१॥]

अनुवाकाङ्कः [१] ॐ ये त्रिपसाः परियन्ति विश्वा रूपाणि विभ्रतः ।

वाचस्पतिर्विला तेषां तन्वो अद्य दधातु मे १

पुनरोहिं वाचस्पते देवेन मनसा सह ।

वसोष्पते नि रमय मय्येवास्तु मयि श्रुतम् २

इहैवामि वि तनूमे आर्क्षी इव ज्यया ।

वाचस्पतिर्नि यच्छतु मय्येवास्तु मयि श्रुतम् ३

उपहूतो वाचस्पतिरूपास्मान् वाचस्पतिर्ह्वयताम् ।

सं श्रुतेन गमेमहि मा श्रुतेन वि राधिषि ४ (६)

(२) रोगोपशमनम् ।

१-४ अथर्वो । पर्जन्यः (१, ४ पृथिवी, ३ इन्द्रः, [चन्द्रमाश्च]) । अनुष्टुप्, ३ त्रिपदा विराज्जाम गायत्री ।

विद्मा शरस्य पितरं पर्जन्यं भूरिधायसम् ।

विद्मो ष्वस्य मातरं पृथिवीं भूरिवर्षसम् १

ज्याकि परि णो नुमाहमानं तन्वं कृधि ।

वीदुर्वरीयोऽरातीरण द्वेषास्या कृधि २

बृक्षं यद्गावः परिष्वजाना अनुस्फुरं शरमर्चन्त्युमुम् ।

शरमस्मद्यावय विद्युमिन्द्र ३

यथा द्यां च पृथिवीं चान्तस्तिष्ठति तेर्जनम् ।

एवा रोगं चाद्याव चान्तस्तिष्ठतु मुञ्च इव ४ (८)

(१) मूत्रमोचनम् ।

१-९ अथर्वः । १ पर्जन्यः, २ मेघः, ३ वरुणः, ४ चन्द्रः, ५ सूर्यः, (१-९ मूत्रमोचनम्) ।
अनुष्टुप्, १-५ पद्यापङ्क्तिः ।

विद्या शरस्य पितरं पर्जन्यं शतवृष्यम् ।	
तेना ते तन्वेडं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	१
विद्या शरस्य पितरं मित्रं शतवृष्यम् ।	
तेना ते तन्वेडं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	२
विद्या शरस्य पितरं वरुणं शतवृष्यम् ।	
तेना ते तन्वेडं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	३
विद्या शरस्य पितरं चन्द्रं शतवृष्यम् ।	
तेना ते तन्वेडं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	४
विद्या शरस्य पितरं सूर्यं शतवृष्यम् ।	
तेना ते तन्वेडं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	५
यद्वान्त्रेपु गवीन्योर्यद्वस्तावधि संभृतम् ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	६
प्र ते मिनश्चि मेहनं वज्रं वेगन्त्या इव ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	७
विपितं ते वस्तिबिलं समुद्रस्योदधेरिव ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	८
यथेयुका परापतद्वसुष्टाधि धन्दनः ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	९ (१७)

(४) अपां भेषजम् ।

१-४ सिन्धुद्वीपः । (अपानपातः, संमः,) आपः । गायत्री, ४ पुरस्ताद्गृहती ।

अम्बयौ यन्त्यध्वमिर्जामयौ अध्वरीयताम् । पुञ्चतीर्मधुना पर्यः	१
अमूर्या उप सूर्ये यामिर्वा सूर्यः सह । ता नो हिन्वन्त्वध्वरम्	२
अपो देवीरप ह्ये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धुस्यः कर्व्वं हविः	३
अप्स्वन्तःसुतमप्सु भेषजम् ।	
अपायुत प्रशस्तिमिरम्वा मर्वथ वाजिनो गावो मवथ वाजिनीः	४ (११)

(५) अपां भेषजम् ।

१-४ सिन्धुद्वीपः । (अपांनपात्, सोमः,) आपः । गायत्री, ४ वर्धमाना ।

आपो हि सा मयोमुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणां चक्षसे १
 यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उजातीरिव मातरः २
 तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयां जिन्वथ । आपो जनयथा च नः ३
 ईशाना वार्याणां क्षयन्तीभ्यर्षणीनाम् । अपो याचामि भेषजम् ४ (३५)

(६) अपां भेषजम् ।

१-४ सिन्धुद्वीपः । (अथर्वा कृतिर्वा) । (अपांनपात्,) आपः, १ आपः सोमोऽग्निश्च । गायत्री, ८ पथ्यापक्षिः ।

शं नो देवीमिष्टं आपो भवन्तु पीतये । शं योऽग्निं स्रवन्तु नः १
 अम्ब मे सोमो यज्वीवन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वकोमुवम् २
 आपः पृणीत भेषजं वरुथं तन्वेडं मम । ज्योक् च सूर्यं दृशे ३
 शं न आपो धन्वन्त्याडः शम्भु सन्त्वनुप्याः ।
 शं नः रुनित्रिमा आपः शम्भु याः कुम्भ आमृताः शिवा नः सन्तु वार्षिकीः ४ (३६)
 ॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥ १ ॥

(७) यातुधाननाशनम् ।

१-७ चातनः । अग्निः (जातवेदाः), १ अग्नीन्द्रो । अत्रुष्टुप, ५ त्रिष्टुप ।

[२] स्तुवानमश्न आ वह यातुधानं किमीदिनम् ।
 यं हि वै वन्वितो हन्ता दस्योर्वभूविथ १
 आर्ज्यस्य परमेष्ठिन् जातविवुस्तनूवशिन् ।
 अग्ने तौलस्य प्राशान यातुधानान् वि लापय २
 वि लपन्तु यातुधानां अत्रिणो ये किमीदिनः ।
 अथेदमग्ने नो हविरिन्द्रश्च पतिं हयंतम् ३
 अग्निः पूर्वं आ रमतां प्रेन्द्रो नुवतु बाहुमान् ।
 ब्रवीतु सर्वो यातुमानयमस्मीत्येत्यं ४
 पश्याम ते वीर्यं जातवेदः प्र णो इहि यातुधानान् नृचक्षः ।
 त्वया सर्वे परितप्ताः पुरस्तात् आ यन्तु प्रब्रुवाणा उपेदम् ५ (३७)

आ रमस्व जातवेदोऽस्माकार्थीय जज्ञिषे ।	
कृतो नो अग्ने मृत्वा यातुधानान् वि लापय	६
त्वमग्ने यातुधानानुपबद्धो इहा वह ।	
अथैषामिन्द्रो वज्रेणापि शीर्षाणि वृश्चतु	७ (३६)

(८) यातुधाननाशनम् ।

१-४ जातनः । १-२ बृहस्पतिः, अग्नीषोमी च; ३-४ अग्निः (जातवेदाः) ।
१-३ अनुष्टुप्, ४ वार्हतगर्भा शिष्टुप् ।

इदं हविर्यातुधानान् नदी फेनमिवा वहत ।	
य इदं जी पुमानर्कसिह स स्तुवतां जनः	१
अयं स्तुवान आगमद्विमं स्म प्रति हयत ।	
बृहस्पते वशे लुब्ध्वाग्नीषोमा वि विध्यतम्	२
यातुधानस्य सोमप जहि प्रजां नर्यस्व च ।	
नि स्तुवानस्य पातय परमक्षयुतावरम्	३
यत्रैषामग्ने जनिमानि वेत्थ गुहां सुतामग्निणां जातवेदः ।	
तांस्व ब्रह्मणा वावृधानो जह्येपिं शततर्हमग्ने	४ (४०)

(९) विजयाय प्रार्थना ।

१-४ अथर्वा । १ वसवः, इन्द्रः, पूषा, वरुणः, मित्रः, अग्निः, आदित्याः, विश्वे देवाः;
२ देवाः, सूर्यः, अग्निः, हिरण्यः, ३-४ अग्निः (जातवेदाः) । शिष्टुप् ।

अस्मिन् वसु वसवो धारयन्विन्द्रः पूषा वरुणो मित्रो अग्निः ।	
इममादित्या उत विश्वे च देवा उत्तरस्मिन् ज्योतिषि धारयन्तु १	
अस्य देवाः प्रदिशि ज्योतिरस्तु सूर्यो अग्निरुत वा हिरण्यम् ।	
सपत्नो अस्मदधरे भवन्तुत्तमं नाकमधि रोहयेमम्	२
येनेन्द्राय सुमर्तुः पर्यस्युत्तमेन ब्रह्मणा जातवेदः ।	
तेन त्वमग्ने इह यधंयुमं संजातानां श्रेष्ठ्य आ धेह्येनम्	३
पेषां यज्ञयुत वचां दद्वेऽहं रथस्योर्गमृत चित्तान्यग्ने ।	
सपत्नो अस्मदधरे भवन्तुत्तमं नाकमधि रोहयेमम्	४ (४४)

(१०) पादा-विमोचनम् ।

१-४ अथर्वा । १ असुरः, २-४ वरुणः । त्रिष्टुप्, ३ ककुम्मती अनुष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

अयं देवानामसुरी वि राजति वशा हि सत्या वरुणस्य राज्ञः ।
ततस्परि ब्रह्मणा शाश्वतान् जुगुप्सुं मन्योरुक्षिभं नयामि १
नमस्ते राजन् वरुणास्तु मन्यन्ते त्वेवं ह्यग्नि निचिकेर्षिं द्रुग्धम् ।
सहस्रमन्यान् प्र सुवामि साकं ज्ञतं जीवाति शरद्वस्तवायम् २
यदुवकथानृतं जिह्वा वृजिनं बहु ।
राज्ञस्त्वा सत्यधर्मणो मुञ्चामि वरुणावृहम् ३
मुञ्चामि त्वा वैश्वानरादर्णवान्महत्स्परि ।
सजातानुष्टेहा वदु ब्रह्म चापं चिकीहि नः । ४ (४८)

(११) नारी-सुखप्रसूतिः ।

१-६ अथर्वा । पूषा, अर्यमा, वेधाः, विशाः, देवाः । पक्षिः, २ अनुष्टुप्, ३ चतुष्पदोष्णिग्गर्मा ककुम्मत्यनुष्टुप्, ४-६ पथ्यापक्षिः ।

वषट् ते पूषन्नस्मिन्सूतापर्यमा होता कुणोतु वेधाः ।
सिन्नतां नार्थतप्रजाता वि पर्वाणि जिहतां सूतवा उ १
चतस्रो विवः प्रदिशश्चतस्रो भूम्यां जत ।
देवा गर्भं समैरयन् तं व्यूर्णुवन्तु सूतवि २
सूषा व्यूर्णीतु वि योनिं हापयामसि ।
अथयां सूषणे त्वमव त्वं विष्कले सृज ३
नेव ग्रसि न पीवसि नेव मज्जस्वाहृतम् ।
अवैतु पृक्षि शेवलं शुने जराप्वक्षवेऽव जरायु पद्यताम् ४
वि ते भिनद्धि मेहं वि योनिं वि गृवीनिके ।
वि मातरं च पुत्रं च वि कुमारं जरायुणावजरायु पद्यताम् ५
यथा वातो यथा मनो यथा पतन्ति पक्षिणः ।
एवा त्वं दशमास्य साकं जरायुणा प्रताव जरायु पद्यताम् ६ (५४)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(१२) यक्षमनाशनम् ।

१-४ भृग्वक्त्रिः । यक्षमनाशनम् । जगती (त्रिष्टुप् ?), ४ अनुष्टुप् ।

- [३] जरायुजः प्रथमं वृषा वार्तभ्रजा स्तनयज्ञेति वृष्ट्या ।
 स नो मृडाति तन्व्यं ऋजुगो रुजन् य एकमोज्ज्वला विचक्रमे १
 अङ्गेअङ्गे शोचिषा शिथियाणं नेमस्यन्तस्त्वा हविषा विधेम ।
 अङ्कान्तर्गमकान् हविषा विधेम यो अग्रमीत् पर्वास्या ग्रमीता २
 मुञ्च शीर्षिकया जत कास एनं परंप्पराविवेशा यो अस्य ।
 यो अंभुजा वार्तजा यश्च हृष्मो वनस्पतीन्तिचतां पर्वतांश्च ३
 शं मे परस्मै गात्राय शमस्त्ववराय मे ।
 शं मे चतुर्भ्यो अङ्गेभ्यः शर्मस्तु तन्वेऽं मम ४ (५८)

(१३) विद्युत् ।

१-४ भृग्वक्त्रिः । विद्युत् । अनुष्टुप्, १ चतुष्पादिराद् जगती, ४ त्रिष्टुप्परा बृहतीगर्भा पद्वक्तिः ।

- नर्मस्ते अस्तु विद्युते नर्मस्ते स्तनयिज्वले ।
 नर्मस्ते अस्त्ववर्मने येनां वृडाज्ञो अस्यासि १
 नर्मस्ते प्रवतो नपाद्यतस्तपः समूर्हसि ।
 मृडया नस्तनूभ्यो मयस्तोकेभ्यस्कृधि २
 प्रवतो नपाक्षम एवास्तु तुभ्यं नर्मस्ते हेतये तपुये च कृणमः ।
 विश ते धाम परमं गुहा यत् समुद्रे अन्तर्निहितासि नार्भिः ३
 यां त्वां वेवा असृजन्त विश्व इधुं कृण्वाना असनाय धृष्णुम् ।
 सा नो मृड विदथे मृणाना तस्यै ते नमो अस्तु देवि ४ (५९)

(१४) कुलपा कन्या ।

१-४ भृग्वक्त्रिः । (वरुणो), यमो (वा) । अनुष्टुप्, १ ककुम्भती अनुष्टुप्, ३ चतुष्पादिराद् ।

- मर्गमस्या बर्च आद्विष्यार्धे वृक्षादिव स्रजम् ।
 महावृध इव पर्वतो ज्योक् पितृष्वास्ताम् १
 एषा ते राजन् कन्या वधूर्नि धूयतां यम ।
 सा मातुर्वधूयतां गृहेऽथो भ्रातुरथो पितुः २ (६०)

एषा ते कुलपा राजन् ताम् ते परि ददासि ।
 ज्योक् पितृष्वासाता आ शीर्ष्णः समोप्यात् ३
 असितस्य ते ब्रह्मणा कुर्यपस्य गयस्य च ।
 अन्तःक्रोशमिव जामयोऽपि नह्यामि ते भगम् ४ (६६)

(१५) पुष्टिकर्म ।

१-४ अथर्वा । सिन्धवः, (याताः, पतत्रिणः) । अनुष्टुप्, १-२ भुरिक्प्रध्यापरुक्तिः ।

सं सं स्रवन्तु सिन्धवः सं याताः सं पतत्रिणः ।
 इमं यज्ञं प्रदिवो मे जुपन्तां संस्त्राव्येण हविषा जुहोमि १
 इहैव हवना यात म इह संस्त्रावणा जुतेमं वर्धयता गिरः ।
 इहैतु सर्वो यः पशुरस्मिन् तिष्ठतु या रुचिः २
 ये नदीनां संस्रवन्त्युत्सांसः सवृमाक्षिताः ।
 तेभिर्मे सर्वैः संस्त्रावैर्धनं सं स्रावयामसि ३
 ये स्रर्षिपः संस्रवन्ति क्षीरस्य चोदूकस्य च ।
 तेभिर्मे सर्वैः संस्त्रावैर्धनं सं स्रावयामसि ४ (७०)

(१६) शत्रुबाधनम् ।

१-४ चातनः । १ अग्निः, २ इन्द्रः, वरुणः । (१-४ दधत्यं सीसम्) । अनुष्टुप्, ४ कङ्कुमती अनुष्टुप् ।

येमावास्यां रात्रिमुदस्थुर्ब्राजमग्निणः ।
 अग्निस्तुरीयो यातुहा सो अस्मभ्यमार्धं ब्रवत् १
 सीसायाध्याह्नं वरुणः सीसायाग्निरुपावति ।
 सीसं म इन्द्रः प्रार्यच्छत् तदुङ्ग यातुचातनम् २
 इदं विष्कन्धं सहत इदं बाधते अग्निणः ।
 अनेन विश्वा ससहे या जातानि पित्राच्याः ३
 यदि नो गां हंसि यद्यश्वं यदि पूरुषम् ।
 तं त्वा सीसेन विध्यामो यथा नोऽसो अवीरहा ४ (७४).

[इति प्रथमः प्रपाठकः ॥१॥]

॥ इति तृतीयोऽनुयाकः ॥३॥

(१७) रुधिरस्त्राघनिवृत्तये धमनीबन्धनम् ।

[अथ द्वितीयः प्रपाठकः ॥२॥] १-४ ब्रह्मा । योषितः धमन्यश्च । अनुष्टुप्, १ भुरिगनुष्टुप्, ४ त्रिपदायी गायत्री ।

[४] अमूर्यां यन्ति योषितो हिरा लोहितवाससः ।

अभ्रातर इव जामयस्तिष्ठन्तु हतवर्चसः १ (७५)

तिष्ठोवरे तिष्ठ पर उत त्वं तिष्ठ मध्यमे ।

कनिष्ठिका च तिष्ठति तिष्ठादिद्धमर्निर्मही

२

ज्ञातस्य धमनीनां सहस्रस्य हिराणाम् ।

अस्थुरिन्मध्यमा इमाः साकमन्ता अरंसत

३

परि वः सिकतावती धनुर्वृहत्यकिमीत् । तिष्ठतेत्यन्ता सु कम्

४

(७८)

(१८) अलक्ष्मीनाशनम् ।

१-४ द्रविणोदाः । विनायकः (२ सविता, चरणः, मित्रः, अर्यमा, देवाः, ३ सविता) ।
१ विराडुपरिष्ठाद्ग्रहती, २ निचृजगती, ३ विराडास्तारपक्षक्षिप्नुप्, ४ अनुष्टुप् ।

निर्लक्ष्म्यं ललाम्यं निरराति सुवामसि ।

अथ या मुद्रा नानि नः प्रजाया अरतिं नयामसि

१

निरराणि सविता साविपक् पदोर्निर्हस्तयोर्वरणो मित्रो अर्यमा ।

निस्मभ्यमनुमती रराणा प्रेमा देवा असाविपुः सौमगाय

२

यत् त आत्मनि तन्वां घोरमस्ति यद्वा केशेषु प्रतिचक्षणे वा ।

सर्वं तद्वाचाप हन्मो वयं देवस्त्वा सविता सुदयतु

३

रिश्यपदीं वृषदतीं गोपेधां विधुमामुत ।

विलीढ्यं ललाम्यं ना अस्मन्नाशयामसि

४

(८१)

(१९) शत्रुनियारणम् ।

१-४ ब्रह्मा । ईश्वरः, (१ इन्द्रः, २ दैवीः मनुष्येपवः, ३ रुद्रः, ४ देवाः) ।
अनुष्टुप्, २ पुरस्ताद्ग्रहती, ३ पथ्यापक्षिः ।

मा नो विदन् विव्याधिना मो अमिव्याधिना विदन् ।

आराच्छरव्या अस्मद्विषूचीरिन्द्र पातय

१

विष्वञ्चो अस्मच्छरवः पतन्तु ये अस्ता ये चास्याः ।

दैवीर्मनुष्येपवो ममामिजान् वि विध्यत

२

यो नः स्वो यो अरणः सजात उत निष्टथो यो अस्मौ अमिदासति ।

रुद्रः शरव्ययितान् ममामिजान् वि विध्यतु

३

यः सप्तलो योऽसप्तलो यश्च द्विपन् छपाति नः ।

देवास्तं सर्वं धूर्वन्तु ब्रह्म वर्यं ममान्तरम्

४

(८५)

(२०) शत्रुनिवारणम् ।

१-४ अथर्व । १ सोमः, मरुतः, २ मित्रावरुणौ, ३ वरुणः, ४ इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ त्रिष्टुप् ।

अवारसुद् भवतु देव सोमास्मिन् यज्ञे मरुतो भूढतां नः ।

मा नो विददमिमा मो अक्षस्तिर्मा नो विदद् वृजिना द्वेष्ट्या या १

यो अद्य सेन्यो वधोऽघायूनामुदीरते ।

युवं तं मित्रावरुणावस्मद्यावयतं परि २

उतश्च यदुमुतश्च यद् वधं वरुण यावय ।

वि महच्छर्मं यच्छ वरीयो यावया वधम् ३

ज्ञास इत्या मूर्हो अस्यमित्रसाहो अस्तुतः ।

न यस्य हन्यते सखा न जीयते कदा चन ४ (१०)

(२१) शत्रुनिवारणम् ।

१-४ अथर्व । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

स्वस्तिदा विशां पतिर्वृत्रहा विमुधो वृशी ।

वृषेन्द्रः पुर पंतु नः सोमपा अमयंकरः १

वि न इन्द्र मूर्धो जहि नीचा यच्छ पूतन्यतः ।

अधमं गमया तमो यो अस्मौ अमिदासति २

वि रक्षो वि मूर्धो जहि वि वृत्रस्य हनू रज ।

वि मन्युमिन्द्र वृत्रहन्मित्रस्यामिदासतः ३

अपेन्द्र द्विषतो मनोऽप जिज्यासतो वधम् ।

वि महच्छर्मं यच्छ वरीयो यावया वधम् ४ (११)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(२२) हद्रोग-कामिला-नाशनम् ।

१-४ मन्त्रा । सूर्यो, हरिमा हद्रोगश्च । अनुष्टुप् ।

[५]

अनु सूर्यमुदयतां हृदयोतो हरिमा च ते ।

गो रोहितस्य वर्णेन तेन त्वा परि दध्मसि १

परि त्वा रोहितैर्वर्णैर्दीर्घायुस्त्वायं दध्मसि

यथायमरुपा असुवथो अहरितो भुवंत २

या रोहिणीर्वैवत्याऽ गावो या उत रोहिणीः ।

रूपंरूपं वयोवयस्तामिह्वा परि दध्मसि ३ (१२)

शुक्रेषु ते हरिमाणं रोपणाकांसु दध्मसि ।

अथो हारिद्वेषु ते हरिमाणं नि दध्मसि

४

(१८)

(२३) श्वेतकुष्ठनाशनम् ।

१-४ अथर्वा । वनस्पतिः (असिक्लिः) । अनुष्टुप् ।

नक्तंजातास्योषधे रामे कृष्णे असिक्लिं च ।

इदं रजनि रजय किलासं पलितं च यत्

१

किलासं च पलितं च निरितो नाशया पूर्षत् ।

आ त्वा स्वो विंशतां वर्णाः परां शुक्लानि पातय

२

असितं ते प्रलयेनमास्थानमसितं तव ।

असिक्ल्यस्थोषधे निरितो नाशया पूर्षत्

३

अस्थिजस्य किलासस्य तनुजस्य च यत् त्वचि ।

दूष्यां कुतस्य ब्रह्मणा लक्ष्मं श्वेतमनीनशम्

४

(१०९)

(२४) श्वेतकुष्ठनाशनम् ।

१-४ ब्रह्मा । आसुरी वनस्पतिः । अनुष्टुप्, २ निवृत्त्यध्यापकृतिः ।

सुपूर्णो जातः प्रथमस्तस्य त्वं पितृमांसिथ ।

तदासुरी युधा जिता रूपं चक्रे वनस्पतीन्

१

आसुरी चक्रे प्रथमेदं किलासभेषजमिदं किलासनाशनम् ।

अनीनशत् किलासं सरूपामकरत् त्वचम्

२

सरूपा नाम ते माता सरूपो नाम ते पिता ।

सरूपकृत् त्वमोषधे सा सरूपमिदं कृधि

३

श्यामा सरूपंकरणी पृथिव्या अध्युद्धृता ।

इदम् पु म साधय पुना रूपाणि कल्पय

४

(१०६)

(२५) ज्वर-नाशनम् ।

१-४ शृग्वहिराः । यस्मिनाशनोऽग्निः । त्रिष्टुप्, २-३ विराड्गमां, ४ पुरोऽनुष्टुप् ।

यवभिरापो अर्द्धव प्रविश्य यत्राकृण्वन् धर्मधृतो नमांसि ।

तत्र त आहुः परमं जुनित्रं स नः संविद्वान् परि वृद्धिं तक्मन् १

यद्यर्चिर्वृत्तिं वासिं शोचिः शकल्येषि यद्विं वा ते जुनित्रम्

हृद्वर्नामांसि हरितस्य देव स नः संविद्वान् परि वृद्धिं तक्मन् २

(१०८)

यदिं ओको यदिं वामिशोको यदिं वा राजो वरुणस्यासि पुत्रः ।
 ह्रुनुर्नामासि हरितस्य देव स नः संविद्वान् परं वृद्धिं तक्मन् ३
 नमः शीतार्यं तक्मने नमो कुरार्यं ओचिये कृणोमि ।
 यो अन्वेद्युर्गमयस्युरभ्येति तृतीयकाय नमो अस्तु तक्मने ४ (११०)

(२६) शर्ममातिः ।

१-४ ब्रह्मा । १ देवाः, २ इन्द्रः, भगः, सविता, ३-४ मरुतः । गायत्री, १ त्रिपदा एकावसाना
 साक्षी भिष्णुप्, ४ एकावसाना पादलिभृन् ।

यारेऽसावस्मर्दस्तु हेतिर्देवासो असत् । आरे अश्मा यमस्यथ १
 सत्सासावस्मर्म्यस्तु रातिः सखेन्द्रो भगः सविता चित्रराधाः २
 यूयं नः प्रवतो नपान्मरुतः सूर्यस्त्वचसः । शर्मं यच्छाथ समथाः ३
 सुषुवतं मूढतं मूढया नस्तनूभ्यो मयस्तोकेभ्यस्क्रुधि ४ (११४)

(२७) स्वस्त्ययनम् ।

१-४ अथर्वी (स्वस्त्ययनकामः) । (चन्द्रमाः,) इन्द्राणी (च) । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः ।

अमूः पारे पृथाक्कृत्तिष्मा निर्जरायवः ।
 तासां जरायुर्भिर्ययमक्ष्याऽवपि व्ययामस्ययायो परिपन्थिनः १
 विपुच्येतु कृन्तती पिनाकमिव बिभ्रती ।
 विष्वक् पुनर्मुवा मनोऽसमृद्धा अघायवः २
 न बहवः समशकृन् नार्भका अमि दाघृषुः ।
 वेणोरद्धा इवामितोऽसमृद्धा अघायवः ३
 प्रेतं पादौ प्र स्फुरतं बर्हतं पृणतो गृहान् ।
 इन्द्राण्येतु प्रथमाद्रीतामुषिता पुरः ४ (११८)

(२८) रक्षोघ्नम् ।

१-४ चातनः । १-२ अग्निः, ३-४ यातुधानीः । अनुष्टुप्, ३ विरादपथ्यायुहनी, ४ पथ्यापङ्क्तिः ।

उप प्रागाद् देवो अग्नी रक्षोहार्मीवचातनः ।
 दहन्नप ह्ययाविनो यातुधानान् किमीदिनः १
 प्रति दह यातुधानान् प्रति देव किमीदिनः ।
 प्रतीचीः कृष्णवर्तने सं दह यातुधान्यः २ (१२०)

या शुशाप शपनेन याघं मूर्मावृधे ।
 या रसस्य हरणाय जातमारिभे तोकर्मसु सा ३
 पुत्रमस्तु यातुधानीः स्वसारमुत नृप्यम् ।
 अथा मिथो विकेश्योऽं वि प्रतां यातुधान्योऽं वि तृह्यन्तामराप्युः ४ (१११)
 ॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥

(११) राष्ट्रभिर्वर्धनम् सपत्नक्षयणं च ।

१-६ वसिष्ठः । ब्रह्मणस्पतिः, अभीवर्तमणिः । अनुष्टुप् ।

[६]

अभीवर्तेन मणिना येनेन्द्रो अभीवावृधे ।
 तेनास्मान् ब्रह्मणस्पतेऽभि राष्ट्राय वर्धय १
 अभिवृत्य सपत्नानभि या नो अरातयः ।
 अभि पृतन्यन्तं तिष्ठामि यो नो दुरस्यति २
 अभि त्वा देवः संविताभि सोमो अवीवृधत् ।
 अभि त्वा विश्वा मृतान्यमीवर्तो यथाससि ३
 अभीवर्तो अभिप्रवः सपत्नक्षयणो मणिः ।
 राष्ट्राय मह्यं बध्यतां सपत्नैभ्यः परामुवे ४
 उवृसी सूर्यो अगादुविदं मामकं वचः ।
 यथाहं शत्रुहोऽसान्यसपत्नः सपत्नहा ५
 सपत्नक्षयणो वृषामिराष्ट्रो विषास्रहिः ।
 यथाहमेपां वीराणां विराजानि जनस्य च ६ (११८)

(३०) दीर्घाद्युप्राप्तिः ।

१-४ अथर्वा (आयुष्कामः) । विश्वे देवाः (१ वसवः, आदित्याः, १-४ देवाः) ।

मिष्टुप्, ३ शाकरगर्भा विराजजगती ।

विश्वे देवा वसवो रक्षतेममुतादित्या जागृत युयमस्मिन् ।
 मेमं सनाभिरुत वान्यनाभिर्ममं प्रापत् पौरुषेयो वृधो यः १
 ये वो देवाः पितरो ये च पुत्राः सचेतसो मे शृणुतेवमुक्तम् ।
 सर्वेभ्यो वः परि दद्याम्येतं स्वस्त्येनि जरसे वहाथ २
 ये देवा विवि ध ये पृथिव्यां ये अन्तरिक्ष ओषधीषु प्रशुष्वस्वन्तः ।
 ते कृणुत जरसमायुस्मै शतमन्यान् परि वृणक्तु मृत्युन् ३ (१११)

येषां प्रयाजा उत वानुयाजा हुतमांगा अहुतावक्ष वेवाः ।

येषां पुः पञ्च प्रविशो विमक्तास्तान् वो अस्मै संत्रसदः कृणोमि ४ (१११)

(११) पाशमोचनम् ।

१-४ ब्रह्मा । आशापालाः, (वास्तोष्पतिः) । अनुष्टुप्, १ विराट् त्रिष्टुप्, ४ पराङ्मुष्टुप् त्रिष्टुप् ।

आशानामाशापालेभ्यश्चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः ।

इदं भूतस्यार्ध्यक्षेभ्यो विधेम हविषा वयम् १

य आशानामाशापालाश्चत्वार स्थनं देवाः

ते नो निक्षेत्पाः पादोभ्यो मुखतांहसोअंहसः २

अस्मामस्त्वा हविषा यजाम्यश्लोणस्त्वा घृतेन जुहोमि ।

य आशानामाशापालस्तुरीयां देवः स नः सुभूतमेह वक्षत ३

स्वस्ति मात्र उत पित्रे नो अस्तु स्वस्ति गोभ्यो जगति पुरुषेभ्यः ।

विश्वं सुभूतं सुविद्वन्नो नो अस्तु ज्योगेव ईशेन सूर्यम् ४ (११६)

(१२) मदब्रह्म ।

१-४ ब्रह्मा । यावापृथिवी । अनुष्टुप्, २ ककुम्मत्यनुष्टुप् ।

इदं जनासो विदथं महद् ब्रह्म वदिष्यति ।

न तत् पृथिव्यां नो द्विवि येन प्राणन्ति वीरुधः । १

अन्तरिक्ष आसां स्थाम् भ्रान्तसदामिव ।

आस्थानंमस्य भूतस्य विदुष्टद् वेधसो न वा २

यद् रोदसी रेजमाने भूमिश्च निरतक्षतम् ।

आद्वं तवुद्य सर्वदा समुद्रस्येव स्रोत्याः ३

विश्वमन्याममीवात् तदन्यस्यामधिश्चितम् ।

द्विवि च विश्ववेदसे पृथिव्यै चाकारं नमः ४ (१४०)

(१३) आपः ।

१-४ शन्तातिः । (चन्द्रमाः) आपः (च) । त्रिष्टुप् ।

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः संविता यास्त्रिभिः ।

या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्ता न आपः शं स्योना भवन्तु १

यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानुते अवपश्यन् जनानाम् ।

या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्ता न आपः शं स्योना भवन्तु २ (१४१)

यासां देवा विवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बह्वधा भवन्ति ।
 या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्ता न आपः शं स्योना मन्दन्तु ३
 शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तन्वोर्प स्पृशत त्वचं मे ।
 घृतश्रुतः शुचयो याः पवित्रास्ता न आपः शं स्योना मवन्तु ४ (१४४)

(१४) मधुचिद्या ।

१-५ अथर्वा । मधुवनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

इयं वीरुन्मधुजाता मधुना त्वा खनामसि ।
 मधोरधि प्रजातासि सा नो मधुमतस्कृधि १
 जिह्वाया अग्रे मधु मे जिह्वामूले मधूलोकम् ।
 ममेवह क्रतावसो मम चित्तमुपायसि २
 मधुमन्मे निक्रमणं मधुमन्मे परायणम् ।
 वाचा वदामि मधुमद् भूयासं मधुसंहशः ३
 मधोरस्मि मधुतरो मदुष्टान्मधुमत्तरः ।
 मामित् किल त्वं वनाः शाखां मधुमतीमिव ४
 परि त्वा परितल्लुनेक्षुणागामविद्विषे ।
 यथा मां कामिन्यसो यथा मन्त्रार्पणा अस्तः ५ (१४५)

(१५) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-४ अथर्वा (आयुष्कामः) । हिरण्यम्, इन्द्राणी, विश्वे देवाः ।

जगती, ४ अनुष्टुप्गर्भा अनुष्टुप् ।

यदाबभ्रन् दाक्षायणा हिरण्यं श्रुतानीकाय सुमन्स्यमानाः ।
 तत् ते बभ्राम्यायुषे वर्चसे बलाय दीर्घायुत्वाय शतशारदाय १
 नैनं रक्षांसि न पिशाचाः संहन्ते देवानामोजः प्रथमजं द्योतत ।
 यो विर्मति दाक्षायणं हिरण्यं स जीविषु कृणुते वीर्यमार्युः २
 अपां तेजो ज्योतिरोजो बलं च वनस्पतीनामुत वीर्याणि ।
 इन्द्र इवेन्द्रियाण्यधि धारयामो अस्मिन् तद् दक्षमाणो विमरुद्विरण्यम् ३
 समानां मासामृतमिद्धा वयं संवत्सरस्य पर्यसा पिपमि ।
 इन्द्राग्नी विश्वे देवास्तेऽनु मन्यन्तामहंणीयमानाः ४ (१५३)

[इति द्वितीयः प्रपाठकः ॥१॥]

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति प्रथमं काण्डं समाप्तम् ॥

[प्रथमकाण्डस्य मन्त्र-संख्या १५३]

द्वितीयं काण्डम् ।

(१) परमं धाम ।

[अथ तृतीयः प्रपाठकः ॥३॥] १-५ वेनः । ब्रह्म, आत्मा । त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

- [१] वेनस्तत् पश्यत् परमं गुहा यद् यत्र विश्वं भवत्येकरूपम् ।
 इदं पृथिव्युद्गज्जार्जमानाः स्वर्गिदो अग्न्यग्निपत् वाः १
 प्र तद् वेचिदुमृतस्य विद्वान् गन्धर्वो धाम परमं गुहा यत् ।
 त्रीणि पदानि निहिता गुहास्य यस्तानि वेद स पितृष्पितासत् २
 स नः पिता जनिता स उत बन्धुधर्मानि वेद मुवनानि विश्वा ।
 यो देवानां नामध एक एव तं समुश्रं मुवना यन्ति सर्वा ३
 परि द्यावापृथिवी सद्य आयमुपातिष्ठे प्रथमजामृतस्य ।
 वार्षमिव वक्तारिं मुवनेष्ठा धास्युरेप नन्वेदपो अग्निः ४
 परि विश्वा मुवनान्यायमृतस्य तन्तुं विततं हृशे कम् ।
 यत्र देवा अमृतमानशानाः समाने योनावधैरयन्त ५ (५)

(२) भुवनपतिस्कृतम् ।

१-५ मातुनामा । गन्धर्वाप्सरसः । त्रिष्टुप्, १ विराट्जगती, ४ त्रिपाद्विराज्जगती
 गायत्री, ५ सुरिगजुष्टुप् ।

- द्विष्यो गन्धर्वो मुवनस्य यस्पतिरेक एव नमस्यो विश्वीद्वयः ।
 तं त्वा योमि ब्रह्माणा दिव्य वेव नमस्ते अस्तु द्विवि ते सुधस्थम् १
 द्विवि स्पृष्टो रजतः सूर्यत्वगवयाता हरतो दैव्यस्य ।
 मृडाद् गन्धर्वो मुवनस्य यस्पतिरेक एव नमस्यो सुशेवाः २
 अनवद्यामिः समुं जग्म आभिरप्सरास्वपिं गन्धर्वं आसीत् ।
 समुद्र आसां सदनं म आह्वयतः तद्य आ च परा च यन्ति ३
 अभिधे दिद्युक्षत्रिये या विश्वावसुं गन्धर्वं सचध्वे ।
 तान्यो वो देवीर्नम इत् कुणोमि ४
 याः क्लृन्दास्तमिपीचयोऽक्षकामां मनोमुहः ।
 तान्यो गन्धर्वपत्नीभ्योऽप्सराभ्योऽक्षरं नमः ५ (१०)

(३) आन्नावस्य भेषजम् ।

१-६ अङ्गिराः । भेषज्यं, आयुः, धन्वन्तरिः । अनुष्टुप्, ६ त्रिपदा स्वरादुपरिष्टान्महाबृहती ।

अदो यद्वधावत्यवत्कमधि पर्वतात् ।	
तत् ते कृणोमि भेषजं सुभेषजं यथासंसि	१
आवृक्षा कुविवृक्षा शतं या भेषजानि ते ।	
तेषामसि त्वमुत्तममनास्त्रावमरोगणम्	२
नीचैः संनन्त्यसुरा अरुघ्राणमिदं महत् ।	
तदास्त्रावस्य भेषजं तदु रोगमनीनशत्	३
उपजीका उद मरन्ति समुद्रादधि भेषजम् ।	
तदास्त्रावस्य भेषजं तदु रोगमशीशमत्	४
अरुघ्राणमिदं महत् पृथिव्या अध्युद्धृतम् ।	
तदास्त्रावस्य भेषजं तदु रोगमनीनशत्	५
शं नो भवन्त्वप ओषधयः शिवाः ।	
इन्द्रस्य वज्रो अप हन्तु रक्षसं आराद विसृष्टा इपवः पतन्तु रक्षसाम् ६ (१६)	

(४) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-६ अथर्वा । (चन्द्रमाः,) जङ्घिडः । अनुष्टुप्, १ विराद् प्रस्तरपङ्क्तिः ।

दीर्घायुत्वाय बृहते रणायारिप्यन्तो दक्षमाणाः सदैव ।	
मणिं विष्कन्धदूर्पणं जङ्घिडं त्रिभूमो वयम्	१
जङ्घिडो जम्भाद् विशराद् विष्कन्धादमिशोचनात् ।	
मणिः सहस्रवीर्यः परि णः पातु विश्वतः	२
अयं विष्कन्धं सहतेऽयं बाधते अग्निर्णः ।	
अयं नो विश्वभेषजो जङ्घिडः पात्वर्हसः	३
देवैर्दत्तेन मणिना जङ्घिडेन मयोमुवा ।	
विष्कन्धं सर्वो रक्षोसि व्यायामे संहामहे	४
शणश्च मा जङ्घिडश्च विष्कन्धादुमि रक्षताम् ।	
अरण्यादुन्य आर्मुतः कृप्या अन्यो रसेभ्यः	५
कृत्पादूर्पिरयं मणिरथो अरातिदूर्पिः ।	
अथो सहस्वान् जङ्घिडः प्र ण आर्धूषि तारिषत्	६ (११)

(५) इन्द्रस्य वीर्याणि ।

१-७ श्रुगुराथर्वणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ उपरिष्टाक्षिचुद्वृहती, २ उपरिष्टाक्षिपद्वृहती, ३ विरादपथ्या वृहती, ४ जगती पुरोविराद् ।

इन्द्रं जुषस्व प्र ब्रह्मा याहि शूर हरिभ्याम् ।	
पिबा सुतस्य मतेरिह मधोश्चकानश्चारुर्मदाय	१
इन्द्रं जठरं नृव्यो न पुणस्व मधोर्विवो न ।	
अस्य सुतस्य स्वर्णोप त्वा मदाः सुवाचो अगुः	२
इन्द्रस्तुरापाणिमत्रो वृत्रं यो जघान श्रुतीर्न ।	
विभेदं बलं मृगुर्न संसहे शत्रून् मये सोमस्य	३
आ त्वा विशन्तु सुतासं इन्द्र पुणस्व कुक्षी विद्धि शक्र धियेह्या नः ।	
भुधी हवं गिरौ मे जुपस्वेन्द्र स्वयुग्मिर्मत्स्वेह महे रणापि	४
इन्द्रस्य नु प्रा वोचं वीर्याणि यानि चकार प्रथमानि वृज्जी ।	
अहन्नहिमन्वपस्तर्कुं प्र वृक्षणा अभिनत् पर्वतानाम्,	५
अहन्नहिं पर्वते शिथियाणं त्वष्टास्मै वज्रं स्वयं ततक्ष ।	
वाथा इव धेनवः स्यन्दमाना अश्वः समुद्रमव जग्मुरापः	६
वृषायमाणो अवृणीत सोमं त्रिकङ्कुकेष्वपिबत् सुतस्य ।	
आ सायकं मधवादत्त वज्रमहन्नेन प्रथमजामहीनाम्	७ (२९)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(६) सपत्नहाऽग्निः ।

१-५ शौनकः (सम्पत्कामः) । अग्निः । त्रिष्टुप्, ४ चतुष्पदार्षी पङ्क्तिः, ५ विराद् प्रस्तारपङ्क्तिः ।

[२] समास्त्वाग्ने ऋतवो वर्धयन्तु संवत्सरा ऋषयो यानि सत्या ।	
सं विध्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आ माहि प्रविशश्चतस्रः	१
सं चेध्यस्वाग्ने प्र च वर्धयेममुञ्चं तिष्ठ महते सौमगाय ।	
मा ते रिषद्युपसुत्तारो अग्ने ब्रह्माणस्ते युशसः सन्तु मान्ये	२
त्वामग्ने वृणते ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने संवरणे भवा नः ।	
सपत्नहाग्ने अभिमातिजिद् भव स्वे गर्धे जागृह्यप्रयुच्छन्	३
क्षत्रेणाग्नि स्वेन सं रमस्व मित्रेणाग्नि मित्रधा यतस्व ।	
सजातानां मध्यमेष्टा राज्ञामग्ने विहव्यो दीदिहीह	४
अति निहो अति सुधोऽत्यर्चिशीरति द्विषः ।	
विश्वा ह्यग्नि दुरिता तर् त्वमथास्मभ्यं सहवीरं रयिं दाः	५ (३४)

(७) शापमोचनम् ।

१-५ अथर्वा । भैषज्यं, आयुः, वनस्पतिः । अनुष्टुप्, १ भुरिक्, ४ विराड्परिष्ठाद्ब्रह्मती ।

अर्वादिष्टा देवजाता वीरुच्छपथ्योपनी ।

आपो मलमिव प्राणैक्षीत् सर्वान् मच्छपथौ अर्थि १

यश्च सापुनः शपथो जाम्याः शपथश्च यः ।

ब्रह्मा यन्मन्युतः शपात् सर्वं तन्नो अधस्पदम् २

त्रिवो मूलमवततं पृथिव्या अधुत्ततम् ।

तेन सहस्रकाण्डेन परि णः पाहि विश्वतः ३

परि मां परि मे प्रजां परि णः पाहि यद्धनम् ।

अरातिनीं मा तारीन्मां नस्तारिषुरभिमतयः ४

शमारमेतु शपथो यः सुहार्त तेन नः सह ।

चक्षुर्मन्त्रस्य दुर्हर्दः पृथीरापि शृणीमसि ५

(१९)

(८) क्षेत्रियरोगनाशनम् ।

१-५ भृग्वक्त्रिः । वनस्पतिः, यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप्, ३ पथ्यापक्किः,
४ विराद्, ५ निचुत्पथ्यापक्किः ।

उदगातां भगवती विचृतौ नाम तारके ।

वि क्षेत्रियस्य मुञ्चतामधमं पाशमुत्तमम् १

अपेयं रात्र्युच्छ्रत्वपोच्छन्त्वमिकृत्वरीः ।

वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यर्प क्षेत्रियमुच्छतु २

बभ्रोरजुनकाण्डस्य यवस्य ते पलाल्या तिलस्य तिलपिञ्जया ।

वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यर्प क्षेत्रियमुच्छतु ३

नमस्ते लाङ्गलेभ्यो नम ईषायुगेभ्यः ।

वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यर्प क्षेत्रियमुच्छतु ४

नमः सनिस्रसाक्षेभ्यो नमः संदेह्येभ्यः ।

नमः क्षेत्रस्य पतये वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यर्प क्षेत्रियमुच्छतु ५

(४४)

(९) वीर्चायुःप्राप्तिः ।

१-५ भृग्वक्त्रिः । वनस्पतिः, यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप्, १ विराद् प्रस्तारपक्किः ।

वृश्वक्ष मुञ्चेमं रक्षसो ग्राह्या अधि येनं जग्राह पर्वसु ।

अथो एनं वनस्पते जीवानां लोकमुन्नय १

(४५)

आगावुर्द्गावुयं जीवानां व्रातमप्यगात् ।	
अमूदु पुत्राणां पिता नृणां च भगवत्तमः	२
अधीतीरध्वगावुयमधि जीवपुरा अंगन् ।	
शतं ह्यस्य भिपजः सहस्रमुत वीरुधः	३
वेवास्ते चीतिमविदन् ब्रह्माण उत वीरुधः ।	
चीतिं ते विश्वे वेवा अविकुन् भूम्यामधि	४
यश्चकार स निष्करत् स एव सुभिपक्तमः ।	
स एव तुभ्यं भेषजानि कृणवद् भिपजा शुचिः	५ (४९)

(१०) पाशमोचनम् ।

१-८ भृग्वक्त्रिः । १-८ द्यावापृथिवी, ब्रह्मः २ अग्निः, आपः, ओषधयः, सोमः, ३ वातः, विश्वः
४-८ वातपत्नीः, सूर्यः, यक्षः, निर्ऋतिः । १ त्रिष्टुप्, २ सप्तपदाष्टिः, ३-५, ७-८ सप्तपदा
धृतिः, ६ सप्तपदात्यष्टिः, ८ (२, ३) द्वौ पादौ उष्णिहौ ।

क्षेत्रियात् त्वा निर्ऋत्या जामिंशसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उमे स्ताम्	१
शं ते अग्निः सृष्टान्निस्तु शं सोमः सहोषधीभिः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निर्ऋत्या जामिंशसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उमे स्ताम्	२
शं ते वातो अन्तरिक्षे वर्यो धाच्छं ते भवन्तु प्रविशश्चतस्रः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निर्ऋत्या जामिंशसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उमे स्ताम्	३
इमा या वेवीः प्रविशश्चतस्रो वातपत्नीरभि सूर्यो विचरे ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निर्ऋत्या जामिंशसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उमे स्ताम्	४
तासु त्वान्तर्जरस्या दधामि प्र यक्ष्म एतु निर्ऋतिः पराचैः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निर्ऋत्या जामिंशसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उमे स्ताम्	५
अमुक्था यक्षमाद् वृत्तादवद्याद् ब्रुहः पाशाद् ब्राह्मश्चोदमुक्थाः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निर्ऋत्या जामिंशसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उमे स्ताम्	६ (५५)

अह्ना अरंतिमविदः स्थानमर्च्यमूर्ध्वे सुकृतस्य लोके ।

एवाहं त्वां क्षेत्रियाभिर्भेत्या जामिशंसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।

अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम् ।

सूर्यभूतं तमसो ब्राह्म्यं अधि देवा मुञ्चन्तो असृजन्निरेणसः ।

एवाहं त्वां क्षेत्रियाभिर्भेत्या जामिशंसाद् ब्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।

अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम् ।

॥ इति द्वितीयोऽनुष्ठाकः ॥१॥

(११) श्रेयःप्राप्तिः ।

१-५ शुक्रः । कृत्यादूषणम् । १ चतुष्पदा विराद् गायत्री, २-५ त्रिपदा परोष्णिक्,
४ पिपीलिकमध्या निचृत् ।

- [३] दृष्या दूर्धिरसि हेत्या हेतिरसि मेत्या मेतिरसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम १
स्रक्त्योऽसि प्रतिसरोऽसि प्रत्याभिचरणोऽसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम २
प्रति तममि चरं योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम ३
सूरिरसि वचोधा असि तनुपानोऽसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम ४
शुक्रोऽसि भ्राजोऽसि स्वरसि ज्योतिरसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम ५ (६१)

(१२) शत्रुनाशनम् ।

१-८ भरद्वाजः । १ द्यावापृथिवी, अन्तरिक्षम्, २ देवाः, ३ इन्द्रः, ४ आदित्या वसवोऽङ्गिरसः पितरः,
५ सोम्यासः पितरः, ६ मरुतः, ७ यमसादनम्, ब्रह्म, ८ अग्निः । त्रिष्टुप्, १ जगती, ७-८ अनुष्टुप् ।

द्यावापृथिवी उर्व१न्तरिक्षं क्षेत्रस्य पत्न्युरुगायोऽद्भुतः ।

उतान्तरिक्षमुरु वातगोपं त इह तं प्यन्तां मयि तप्यमाने

इदं देवाः शृणुत ये यज्ञिया स्थ भरद्वाजो मह्यमुक्त्यानि शंसति ।

पाशे स बद्धो दुहिते नि युज्यतां यो अस्माकं मन इदं हिनस्ति

इदमिन्द्र शृणुहि सोमप यत् त्वा ह्रवा शोचतां जोहवीमि ।

बुभ्रामि तं कुलिशेनेव वृक्षं यो अस्माकं मन इदं हिनस्ति

अशीतिभिस्तिसृभिः सामगेभिरावित्येभिर्वसुभिरङ्गिरोभिः ।

इष्ट्यापुर्तमवतु नः पितृणामासु वदे हरसा देव्येन

द्यावापृथिवी अनु मा दीधीयां विश्वे देवासो अनु मा रमध्वम् ।

अङ्गिरसः पितरः सोम्यासः प्रापमार्द्धत्वपक्वामस्य कर्ता

(१७)

अतीव यो मेरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यो निर्विषय क्रियमाणम् ।	
तपूषि तस्यै वृजिनानि सन्तु ब्रह्मद्विपं द्यौरमिसंतपाति	६
सप्त प्राणानद्यौ मन्यस्तास्ते वृश्चामि ब्रह्मणा ।	
अया यमस्य सार्दनमग्निर्वृतो अरंकृतः	७
आ दधामि ते पदं समिद्धे जातवेदसि ।	
अग्निः शरीरं वेवेद्वसुं वागपि गच्छतु	८ (७०)

(११) दीर्घाद्युःप्राप्तिः ।

१-५ अथर्वा । अग्निः, १-३ बृहस्पतिः, ४-५ विश्वे देवाः । जिह्वुप्, ४ अनुष्टुप्, ५ विराजजगती ।

आयुर्द्धा अग्ने जरसे वृणानो घृतमतीको घृतपुष्टो अग्ने ।	
घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रानभि रक्षतावृमम्	१
परि धत्त धत्त नो वर्षसेमं जराभृत्यं कृणुत वीर्यमायुः ।	
बृहस्पतिः प्रार्यच्छद् वास एतत् सोमाय राज्ञे परिधातुवा उ	२
परीदं वासो अधिधाः स्वस्तयेऽभृगृष्टीनाममिशस्तिपा उ ।	
शतं च जीवं शरदः पुरुची रायश्च पोषमुपसंन्ययस्व	३
एह्यश्मानमा तिष्ठाश्मा भवतु ते तनूः ।	
कृण्वन्तु विश्वे देवा आयुष्टे शरदः शतम्	४
यस्य ते वासः प्रथमवार्यं१ हारामस्तं त्वा विश्वेऽवन्तु देवाः ।	
तं त्वा भ्रातरः सुवृधा वर्धमानमनु जातन्तां बहवः सुजातम्	५ (७५)

(१४) वस्युनाशनम् ।

१-६ चातनः । शालाभिदैवत्यम् । अनुष्टुप्, १ सुरिक्, ४ उपरिद्याद्विराजबृहती ।

निःसाला धूष्णुं धिषणमैकवाद्यां जिघ्रत्स्वमि ।	
सर्वाश्चण्डस्य नप्यो नाशयामः सदान्वाः	१
निर्वो गोष्ठादजामसि निरक्षान्निरुपानसात् ।	
निर्वो मगुन्ध्या दुहितरो गृहेभ्यश्चातयामहे	२
असौ यो अधराद् गृहस्तम् सन्त्वराप्यः ।	
तत्र सेविर्न्युच्यतु सर्वाश्च यातुधान्यः	३
भूतपतिर्निरजत्विन्द्रश्चेतः सदान्वाः ।	
गृहस्य ब्रध्न आसीनास्ता इन्द्रो वज्रेणार्धं तिष्ठतु	४ (७९)

यद्वि स्थ क्षेत्रियाणां यद्वि वा पुरुषेषिताः ।	
यद्वि स्थ दस्युभ्यो जाता नश्यतेतः सुदान्वाः	५
पति धामान्यासामाशुर्गाण्डाभिवासन् ।	
अजैषु सर्वानाजिन्वो नश्यतेतः सुदान्वाः	६ (८१)

(१५) अभयप्राप्तिः ।

१-६ ब्रह्मा । प्राणः, अपानः, आयुः । त्रिपाद्वायवी ।

यथा द्यौश्च पृथिवी च न बिभीतो न रिप्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः	१
यथाहंश्च रात्री च न बिभीतो न रिप्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः	२
यथा सूर्यश्च चन्द्रश्च न बिभीतो न रिप्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः	३
यथा बह्वं च क्षत्रं च न बिभीतो न रिप्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः	४
यथा सत्यं चानृतं च न बिभीतो न रिप्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः	५
यथा मृतं च भव्यं च न बिभीतो न रिप्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः	६ (८७)

(१६) सुरक्षा ।

१-५ ब्रह्मा । प्राणः, अपानः, आयुः । (एकावसानम्) १, ३ एकपदासुरी त्रिष्टुप्, २ एकपदासुरी उष्णिक्, ४-५ एकपदासुरी गायत्री ।

प्राणापानौ मृत्योर्मां पातुं स्वाहा	१
द्यावापृथिवी उपश्रुत्या मा पातुं स्वाहा	२
सूर्यं चक्षुषा मा पाहि स्वाहा	३
अग्नें वैश्वानरं विश्वेर्मां कुवैः पाहि स्वाहा	४
विश्वं भर विश्वेन मा भरसा पाहि स्वाहा	५ (९१)

(१७) बलप्राप्तिः ।

१-७ ब्रह्मा । प्राणः, अपानः, आयुः । (एकावसानम्) १-६ एकपदासुरी त्रिष्टुप्, ७ आसुरी उष्णिक् ।

ओजोऽस्योर्जो मे वृाः स्वाहा	१	सहोऽसि सहो मे वृाः स्वाहा	२
बलमसि बलं मे वृाः स्वाहा	३	आयुरस्यायुर्मे वृाः स्वाहा	४
ओत्रमसि ओत्रं मे वृाः स्वाहा	५	चक्षुरसि चक्षुर्मे वृाः स्वाहा	६
परिपारमसि परिपारं मे वृाः स्वाहा ७			

[इति तृतीयः प्रपाठकः ॥३॥]

(११)

॥ इति तृतीयोऽडुवाकः ॥१॥

(१८) शत्रुनाशनम् ।

१-५ चातनः । अग्निः । (द्वैपद्यम्) साक्षी गृह्णी ।

[अथ चतुर्थः प्रपाठकः ॥४॥]

[४]	आतुव्यक्षर्यणमसि आतुव्यचातनं मे वृः स्वाहा	१
	सपत्नक्षर्यणमसि सपत्नचातनं मे वृः स्वाहा	२
	अरायक्षर्यणमस्यरायचातनं मे वृः स्वाहा	३
	पिशाचक्षर्यणमसि पिशाचचातनं मे वृः स्वाहा	४
	सदान्वाक्षर्यणमसि सदान्वाचातनं मे वृः स्वाहा	५ (१०४)

(१९) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वा । अग्निः । (एकावसानम्) १-४ निचृद्धिपमा गायत्री, ५ भुरिग्विषमा ।

अग्ने यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	१
अग्ने यत् ते हस्तेन तं प्रति हर	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	२
अग्ने यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	३
अग्ने यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	४
अग्ने यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	५ (१०५)

(२०) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वा । वायोः । (एकावसानम्) १-४ निचृद्धिपमा गायत्री, ५ भुरिग्विषमा ।

वायो यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	१
वायो यत् ते हस्तेन तं प्रति हर	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	२
वायो यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	३
वायो यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	४
वायो यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	५ (११४)

(२१) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वा । सूर्यः । (एकावसानम्) १-४ निचृद्धिपमा गायत्री, ५ भुरिग्विषमा ।

सूर्य यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	१
सूर्य यत् ते हस्तेन तं प्रति हर	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	२
सूर्य यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	३ (११०)

सूर्यं यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ४
सूर्यं यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ५ (१११)

(११) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वो । चन्द्रः । (एकावसानम्) १-४ निष्ठुद्विपमा गायत्री, ५ अतिग्विपमा ।

चन्द्र यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः १
चन्द्र यत् ते हृस्तेन तं प्रति हृस्तेन योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः २
चन्द्र यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ३
चन्द्र यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ४
चन्द्र यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ५ (११४)

(१२) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वो । आपः । (एकावसानम्) १-४ समविपमा, ५ स्वराद्विपमा ।

आपो यद् वस्तपस्तेन तं प्रति तपत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः १
आपो यद् वो हस्तेन तं प्रति हस्तेन योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः २
आपो यद् वोऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्चत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ३
आपो यद् वः शोचिस्तेन तं प्रति शोचत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ४
आपो यद् वस्तेजस्तेन तमतेजसं कृणुत योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ५ (११९)

(१४) शत्रुनाशनम् ।

१-८ ब्रह्मा । आयुष्यम् । पङ्क्तिः, १-१ पुरउष्णिक्, १-४ पुरोदेवत्या पङ्क्तिः (१-४ विराट्);
५-८ पञ्चपदा पथ्यापङ्क्तिः (५ अरिक्, ६-७ निष्ठुत्, ५ चतुष्पदा बृहती, ७-८ अरिक्) ।

शेरमक् शेरम् पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राह्वेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त १
शेवृधक् शेवृध पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राह्वेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त २
ओकानुओक् पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राह्वेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त ३
सर्पानुसर्प पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राह्वेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त ४ (११३)

जृणिं पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राहेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त	५
उपेभ्रे पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राहेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त	६
अर्जुनि पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राहेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त	७
मरुजि पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमस्तु यो वः प्राहेत् तमस्तु स्वा मांसान्यस्त	८

(१३७)

(२५) पृश्निपर्णी ।

१-५ चातनः । पृश्निपर्णी वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ भुरिक् ।

शं नो व्रेवी पृश्निपर्ण्यं निर्ऋत्या अकः ।	
उग्रा हि कण्वजर्मनी ताम्रमक्षि सहस्वतीम्	१
सहमानेयं प्रथमा पृश्निपर्ण्यजायत ।	
तथाहं दुर्णाम्नां शिरो वृश्मामि शकुनेरिव	२
अरायमसृक्पावानं यश्च स्फातिं जिहीर्षति ।	
गर्मादं कण्वं नाशय पृश्निपर्णिं सहस्व च	३
गिरिमेनो आ वैशय कण्वान् जीवितयोपनान् ।	
तांस्त्वं देवि पृश्निपर्ण्यगिरिवानुदहन्निहि	४
पराच एनान् प्र पुंषु कण्वान् जीवितयोपनान् ।	
तमांसि यत्र गच्छन्ति तत् क्रव्यादो अजीगमम् ।	५

(१३९)

(२६) पशुसंवर्धनम् ।

१-५ सविता । पशवः । त्रिष्टुप्, ३ उपरिष्टाक्षिराद् बृहती, ४ भुरिगनुष्टुप्, ५ अनुष्टुप् ।

एह यन्तु पशवो ये परियुवायुर्येषां सहचारं जुजोषं ।	
त्वष्टा येषां रूपधेयानि वेदास्मिन् तान् गोष्ठे संविता नि यच्छतु	१
इमं गोष्ठं पशवः सं संवन्तु बृहस्पतिरा नयतु प्रजानन् ।	
सिनीवाली नयत्वाग्रमेषामाजग्मुषो अनुमते नि यच्छ	२

(१४०)

सं सं संवन्तु पशवः समन्वाः समु पूरुषाः ।
 सं धान्यस्य या स्फातिः संसाव्येणि हविषा जुहोमि ३
 सं सिञ्चामि गवां क्षीरं समाज्येन बलं रसम् ।
 संसिक्ता अस्माकं वीरा ध्रुवा गावो मयि गोपती ४
 आ हरामि गवां क्षीरमाहार्यं धान्यं रसम् ।
 आहता अस्माकं वीरा आ पत्नीरिदमस्तकम् ५ (१४७)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(२७) शत्रुपराजयः ।

१-७ कपिञ्जलः । १-५ वनस्पतिः, ६ रुद्रः, ७ इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

[५] नेच्छन्तुः प्राशं जयन्ति सहमानाभिभूरसि ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युरसान् कृण्वोषधे १
 सुपर्णस्त्वान्वविन्दत् सूकरस्त्वास्त्रननुसा ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युरसान् कृण्वोषधे २
 इन्द्रो ह चक्रे त्वा बाहावसुरेभ्य स्तरीतवे ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युरसान् कृण्वोषधे ३
 पातामिन्द्रो व्याश्रिदसुरेभ्य स्तरीतवे ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युरसान् कृण्वोषधे ४
 तयाहं शत्रून्त्साक्ष इन्द्रः सालावृकाँ इव ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युरसान् कृण्वोषधे ५
 रुद्र जलापमेपज नीलशिखण्ड कर्मकृत्
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युरसान् कृण्वोषधे ६
 तस्य प्राशं त्वं जहि यो न इन्द्राभिदासति ।
 अधि नो ब्रूहि शक्तिभिः प्राशि मामुत्तरं कृधि ७ (१५४)

(२८) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-५ शम्भुः । १, ३ जरिमा, आयुः, २ मित्रावरुणौ, ३-५ चावापृथिव्यादयो देवाः । विष्णुप्, १ जगती, ५ अुरिक् ।

तुभ्यमेव जरिमन् वर्धतामयं मेममन्ये मृत्यवो हिंसिपुः शतं ये ।
 मातेव पुत्रं प्रमना उपस्थे मित्र एनं मित्रियात् प्रात्वंहसः १
 मित्र एनं वरुणो वाग्निशादा जराभृत्यं कृणुतां संविद्वानौ ।
 तदृमिर्हीता वयुनानि विद्वान् विश्वा देवानां जनिमा विवक्ति २ (१५६)

त्वमींशिपे पशूनां पार्थिवानां ये जाता उत वा ये जनित्राः ।	
मेमं प्राणो हासीन्मो अपानो मेमं मित्रा वधिषुमो अमित्राः	३
द्यौर्वा पिता पृथिवी माता जरायुस्तुं कृणुतां संवित् ।	
यथा जीवा अदितेरुपस्थे प्राणापानाभ्यां गुपितः शतं हिमाः	४
इममस्य आयुषे वर्चसे नय प्रियं रेतो वरुण मित्रराजन् ।	
मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथास्त	५ (१५९)

(२९) दीर्घायुष्यम् ।

१-७ अथर्वा । १ अग्निः, सूर्यः, बृहस्पतिः; २ जातवेदाः, सविता; ३ इन्द्रः; ४-५ द्यावापृथिवी, विश्वे देवाः, मरुतः, आपः; ६ अश्विनौ, ७ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप्,
४ पराबृहती निवृत्त्यस्तारपङ्क्तिः ।

पार्थिवस्य रसे देवा भगस्य तन्नोऽ बलं ।	
आयुष्यमिस्मा अग्निः सूर्यो वर्च आ धाद् बृहस्पतिः	१
आयुषस्मे धेहि जातवेदः प्रजा त्वष्टरग्निर्धेहास्मे ।	
रायस्पोषं सवितरा सुवास्मे शतं जीवाति शरवस्तवायम्	२
आशीर्णं ऊर्जमुत सौमिजास्त्वं दक्षं धत्तुं त्रविणं सचेतसो ।	
जयं क्षेत्राणि सहस्रायमिन्द्र कृण्वानो अन्यानधरान्सपत्नान्	३
इन्द्रेण वृत्तो वरुणेन शिष्टो मरुद्भिरुग्रः प्रहितो न आगन् ।	
एष वा द्यावापृथिवी उपस्थे मा क्षुधन्मा तृपत्	४
ऊर्जमस्मा ऊर्जस्वती धत्तुं पयो अस्मे पयस्वती धत्तम् ।	
ऊर्जमस्मे द्यावापृथिवी अधातां विश्वे देवा मरुत ऊर्जमापः	५
शिवाभिष्टे हृदयं तर्पयाम्यनमीवो मोदिषीष्ठाः सुवर्चाः ।	
सवासिनो पिबतां मन्थमेतमश्विनो रूपं परिधाय मायाम्	६
इन्द्र एतां संभृजे विद्धो अग्रं ऊर्जा स्वधाम्नरां सा त एषा ।	
तथा त्वं जीव जरदः सुवर्चा मा त आ सुभ्रोद् मिपजस्ते अक्रन्	७ (१६६)

(३०) कामिनीमनोऽभिमुखीकरणम् ।

१-५ प्रजापतिः । १ मनः, २ अश्विनौ, ३-४ औषधिः, ५ दम्पती । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः, ३ भुरिक् ।

यथेदं भूम्या अधि तृणं वातो मथापति ।	
एवा ममामि ते मनो यथा मा कामिन्यसो यथा मन्नापणा असः	१ (१६७)

सं चेन्नयाथो अश्विना कामिना सं च वक्षथः ।	
सं वां मगासो अग्नतु सं चित्तानि समु व्रता	२
यत् सुपुर्णा विवक्षवो अनमीवा विवक्षवः ।	
तत्र मे गच्छताद्धवै शल्य इव कुल्मसं यथा	३
यदन्तरं तद् बाह्यं यद् बाह्यं तदन्तरम् ।	
कन्यानि विश्वरूपाणां मनो गृभायौषधे	४
एयमग्नं पतिकामा जनिकामोऽहमागमम् ।	
अश्वः कनिकवृद्ध यथा भगेनाहं सहागमम्	५ (१७१)

(३१) किमिजम्भनम् ।

१-५ कण्वः । मही, चन्द्रमाः । अनुष्टुप्, २, ४ उपरिष्टाद्विराद्वृहती, ३, ५ आर्यो बिष्टुप् ।

इन्द्रस्य या मही वृषत् किमेर्विश्वस्य तर्हणी ।	
तयां पिनष्मि सं किमीन् वृषत्वा खल्वौ इव	१
वृष्टमदृष्टमतृहमथो कुरूरमतृहम् ।	
अलग्नङ्गन्तसर्वांश्च छलुनान् किमीन् वचसा जम्भयामसि	२
अलग्नङ्गन् हन्मि महता वधेन दूना अदूना अरसा अमूवन् ।	
शिष्टानशिष्टान् नि तिरामि वाचा यथा किमीणां नकिरुच्छिपति	३
अन्वान्ध्यं शीर्षण्यमथो पार्ष्ट्यं किमीन् ।	
अवस्कृवं व्यध्वरं किमीन् वचसा जम्भयामसि	४
ये किमयः पर्वतेषु वनेष्वोपधीषु पृथुष्वप्यन्तः ।	
ये अस्माकं तन्वमाविविशुः सर्वं तद्धन्मि जनिम किमीणाम्	५ (१७६)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(३२) किमिनाशमम् ।

१-६ कण्वः । आदित्यः । अनुष्टुप्, १ त्रिपादुरिगायत्री, ६ चतुष्पाद्विष्टुष्णिक् ।

[६] उद्यन्नादित्यः किमीन् हन्तु निम्रोचन् हन्तु इदिमभिः ।	
ये अन्तः किमयो गवि	१
विश्वरूपं चतुर्क्षं किमिं सारङ्गमर्जुनम् ।	
शृणाम्यस्य पृष्टीरपि वृश्वाग्नि यच्छिरः	२ (१७८)

अत्रिवद् बः क्रिमयो हन्मि कण्ववज्जमदग्निवत् ।	
अगस्त्यस्य ब्रह्मणा सं पिनप्स्यहं किमीन्	३
हतो राजा किमीणामुतैषां स्थपतिर्हृतः ।	
हतो हतमाता किमिहृतभ्राता हतस्वसा	४
हतासौ अस्य वेशसो हतासुः परिवेशसः ।	
अथो ये क्षुल्लुका इव सर्वे ते क्रिमयो हताः	५
य ते शृणामि शृङ्गे याम्यां वितुदायसि ।	
मिनन्नि ते कुपुम्भं यस्ते विप्रधानः	६ (१८९)

(३३) यक्षमविबर्हणम् ।

१-७ ब्रह्मा । यक्षमविबर्हणं, चन्द्रमा, आयुष्यम् । अनुष्टुप्, ३ ककुम्भती, ४ चतुष्टुप्, ५ उपरिष्ठाद्विराड्बृहती, ६ उणिग्गर्भा निबृदनुष्टुप्, ७ पय्यापङ्क्तिः ।

अक्षीम्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां द्रुवुकादधि ।	
यक्षं शीर्ष्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते	१
ग्रीवाभ्यस्त उणिहाम्यः कीकसाभ्यो अनूक्यामि ।	
यक्षं दोषण्यं मंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते	२
हृदयात् ते परि क्लेशो हलीक्षणात् पार्श्वभ्याम् ।	
यक्षं मर्तन्नाभ्यां प्लीहो यक्नस्ते वि वृहामसि	३
आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोरुवरादधि ।	
यक्षं कुक्षिभ्यां प्लाशेनाभ्या वि वृहामि ते	४
ऊरुभ्यां ते अक्षीवद्भ्यां पार्णिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।	
यक्षं मसद्यं श्रोणिभ्यां मासवं मंससो वि वृहामि ते	५
अस्थिभ्यस्ते मज्जभ्यः स्रावभ्यो धमर्निभ्यः ।	
यक्षं पाणिभ्यामङ्गुलिभ्यो नखेभ्यो वि वृहामि ते	६
अङ्गेअङ्गे लोमिलोमि यस्ते पर्वणिपर्वणि ।	
यक्षं त्वचस्यं ते वयं कश्यपस्य वीवर्हेण विष्वञ्चं वि वृहामसि	७ (१८९)

(३४) पशवः ।

१-५ अथर्वः । १ पशुपतिः, २ देवाः, ३ अग्निः विश्वकर्मा, ४ वायुः प्रजापतिः,
५ आशीः । त्रिष्टुप् ।

य ईशे पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामृत यो द्विपदाम् ।
निष्क्रीतः स यज्ञियं भागमेतु रायस्पोषा यजमानं सचन्ताम् १
प्रमुञ्चन्तो भुवन्स्य रेतो गातुं धत्त यजमानाय देवाः ।
उपाकृतं शशमानं यदस्थात् प्रियं देवानामप्येतु पार्थः २
ये बध्यमानमनु दीध्याना अन्वैक्षन्त मनसा चक्षुषा च ।
अग्निष्टानत्रे प्र मुमोक्तु देवो विश्वकर्मा प्रजया संरराणः ३
ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपा विरूपाः सन्तो बहुधैरूपाः ।
वायुष्टानत्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजया संरराणः ४
प्रजानन्तः प्रति गृह्णन्तु पूर्वे प्राणमङ्गेभ्यः पर्याचरन्तम् ।
दिवं गच्छ प्रति तिष्ठा शरीरैः स्वर्गं चाहि पथिभिर्वैवयानैः ५ (१९४)

(३५) विश्वकर्मा ।

१-५ अङ्गिराः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, १ बृहतीगर्मा, ४-५ अरिक् ।

ये प्रक्षयन्तो न वसून् यानुधुर्यान् ग्रयो अन्वतप्यन्त धिष्ण्याः ।
या तेषामव्या दुरिष्टिः स्विष्टि नस्तां कृणवद् विश्वकर्मा १
यज्ञपतिसुष्य एनसाहुनिर्मितं प्रजा अनुत्प्यमानम् ।
मथव्यान्तिस्तोकानप यान् रराध सं नष्टेमिः सृजतु विश्वकर्मा २
अवान्यान्तसोमिपान् मन्यमानो यज्ञस्य विद्वान्तसमये न धीरः ।
यदेनश्चक्रवान् बद्ध एष तं विश्वकर्मान् प्र मुञ्चा स्वस्तये ३
घोरा ऋषयो नमो अस्त्वेभ्यश्चक्षुर्यदेपां मनसश्च सत्यम् ।
बृहस्पतये महिष द्युमन्त्रो विश्वकर्मान् नमस्ते पाहास्मान् ४
यज्ञस्य चक्षुः प्रमृतिमुखं च वाचा ओत्रेण मनसा जुहोमि ।
इमं यज्ञं विततं विश्वकर्मेणा देवा यन्तु सुमनस्यमानाः ५ (१९५)

(३६) पतिवेदनम् ।

१-८ पतिवेदनः । १ अग्निः, २ सोमः, अर्यमा, धाता, ३ अग्नीषोमी, ४ इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६ धनपतिः,
७ भगः, ८ औषधिः । त्रिष्टुप्, १ मुरिक्, २, ५-७ अनुष्टुप्, ८ निचृत्तुरजणिक् ।

आ नो अग्ने सुमतिं सैमलो गमेद्रिमां कुमारीं सह नो भगेन ।	
जुष्टा वरेषु समनेषु बलगुरोषं यत्वा सौमगमस्त्वस्यै	१
सौमजुष्टं ब्रह्मजुष्टमर्यम्णा संमृतं भगम् ।	
धातुर्वैवस्य सत्येन कृणोमि पतिवेदनम्	२
इममग्ने नारी पतिं विदेष्टु सोमो हि राजा सुभगां कृणोति ।	
सुवाना पुत्रान् महिषी भवाति गत्वा पतिं सुभगा वि राजतु	३
यथास्त्रो मध्वंश्चाकुरेप मियो मृगाणां सुपदा बभूव ।	
एवा भगस्य जुष्टेयमस्तु नारी संप्रिया पत्याविंराधयन्ती	४
भगस्य नावमा रोह पुर्णामनुपदस्वतीम् ।	
तयोपप्रतारय यो वरः प्रतिकाम्युः	५
आ क्रन्दय धनपते वरमार्मनसं कृणु ।	
सर्वं प्रदक्षिणं कृणु यो वरः प्रतिकाम्युः	६
इदं हिरण्यं गुल्गुल्वयमौक्षो अथो भगः ।	
एते पतिभ्यस्त्वामदुः प्रतिकामाय वेत्तवे	७
आ ते नयतु सविता नयतु पतिर्यः प्रतिकाम्युः ।	
त्वमस्यै धेह्योषधे	८ (२०७)

[इति चतुर्थः प्रपाठकः ॥४॥]

॥ इति पष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

॥ इति द्वितीयं काण्डं समाप्तम् ॥२॥

अन्त्रसंख्या

प्रथमकाण्डस्य १५

द्वितीयकाण्डस्य २०७

सर्वयोगः ३६०

तृतीयं काण्डम् ।

(१) शत्रुसेनासंमोहनम् ।

१-६ अथर्वा । सेनामोहनम्, १ अग्निः, २ मरुतः, ३-६ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ विरादगर्भां भुरिक्, ३-६ अनुष्टुप्, ५ विरादपुरउष्णिक् ।

[अथ पञ्चमः प्रपाठकः ॥५॥]

- [१] अग्निर्नः शत्रून् प्रत्येतु विद्वान् प्रतिदहन्नभिः शस्तिमरातिम् ।
 स सेनां मोहयतु परेषां निर्हस्तांश्च कृणवज्जातवेदाः १
 यूयमुग्रा मरुत ईदृशो स्थामि मेतं मुणत्तु सहध्वम् ।
 अमीमुणन् वसवो नाथिता इमे अग्निर्होषां दूतः प्रत्येतु विद्वान् २
 अमित्रसेनां मघवन्नस्मान् छेदयतीमभि ।
 युवं तानिन्द्र वृत्रहन्त्रिशिश्च दहतं प्रति ३
 प्रसूत इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमुणन्नेतु शत्रून् ।
 जहि प्रतीचो अनुचः पराचो विष्वक् सत्यं कृणुहि चित्तमेषाम् ४
 इन्द्र सेनां मोहयामित्राणाम् ।
 अग्नेर्वातस्य धाज्या तान् विपूचो वि नाशय ५
 इन्द्रः सेनां मोहयतु मरुतो धन्न्त्वोजसा ।
 चक्षूंष्यग्निरा दत्तां पुनरेतु पराजिता ६ (६)

(२) शत्रुसेनासंमोहनम् ।

१-६ अथर्वा । सेनामोहनम्, १-२ अग्निः, ३-४ इन्द्रः, ५ यौः, ६ मरुतः ।
 त्रिष्टुप्, २-४ अनुष्टुप् ।

- अग्निर्नो दूतः प्रत्येतु विद्वान् प्रतिदहन्नभिः शस्तिमरातिम् ।
 स चित्तानि मोहयतु परेषां निर्हस्तांश्च कृणवज्जातवेदाः १
 अयमग्निर्मुमुह्व यानि चित्तानि वो हृदि ।
 वि वो धमत्वोर्कसुः प्र वो धमतु सुर्वतः २ (८)

इन्द्रं चित्तानि मोहयन्नुवाककृत्या चर ।
 अग्नेर्वातस्य धाज्या तान् विपूषो वि नाशय ३
 व्याकृतय एषामिताथो चित्तानि मुह्यत ।
 अथो यवद्येषां हृदि तदेषां परि निर्जहि ४
 अमीषां चित्तानि प्रतिमोहयन्ती गृहाणाङ्गन्यप्ये परेहि ।
 अमि प्रेहि निर्दह द्रुत्सु शोकैर्ग्राह्यामित्रांस्तमसा विध्य शत्रून् ५
 असौ या सेना मरुतः परेषामस्मानेत्यभ्योजसा स्पर्धमाना ।
 तां विध्यत तमसार्पवतेन यथैषामन्यो अन्यं न जानात् ६ (१२)

(३) स्वराज्ये राक्षः पुनः स्थापनम् ।

१-६ अथर्वा । १ अग्निः, २ इन्द्रः, ३ वरुणः सोमः इन्द्रः । ४ इत्येतः अभिनौ, ५ इन्द्राग्नी विम्बे देवाः,
 ६ इन्द्रः । विष्णुप, ३ चतुष्पदा भुरिष्यदकिः, ५-६ अनुष्णप ।

अचिकदत् स्वपा इह भुवद्वे व्यचिस्व रोदसी उरुची ।
 युञ्जन्तु त्वा मरुतो विम्बवेदस आमु नय नमसा रातह्वयम् १
 दूरे चित्त सन्तमरुपास इन्द्रमा च्यावयन्तु सुखयाप विषम् ।
 यद् गापुत्रीं बृहतीमर्कमस्मै सौत्रामण्या दधुषन्त देवाः २
 अन्यस्त्वा राजा वरुणो ह्वयतु सोमस्त्वा ह्वयतु पर्वतेभ्यः ।
 इन्द्रस्त्वा ह्वयतु विद्म्य आभ्यः श्येनो भूत्वा विश आ पतेमाः ३
 श्येनो हव्यं नयत्वा परस्मादन्यक्षेत्रे अपरुद्धं चरन्तम् ।
 अभिना पन्थीं कृणुतां सुगं तं इमं संजाता अभिसंविशध्वम् ४
 ह्वयन्तु त्वा प्रतिजनाः प्रति मित्रा अंशुपत ।
 इन्द्राग्नी विम्बे देवास्ते विशि क्षेममदीधरन् ५
 यस्ते हव्यं विवदत् सजातो यश्च निष्ठाः ।
 अपाञ्चमिन्द्र तं कृत्वयेममिहाव गमय ६ (१८)

(४) प्रजाभी राक्षः संवरणम् ।

१-७ अथर्वा । इन्द्रः, २ पञ्च प्रदिशः, ३ अग्निः, ४ अभिनौ, मित्रावरुणौ, विम्बे देवाः,
 मरुतः, ५ द्यावापृथिवी । विष्णुप, १ जगती, ४-५ भुरिष्य ।

आ त्वा गन् राट्ं सह वर्त्तसोर्विहि प्राङ् विशां पतिरेकराद् त्वं वि राज ।
 सर्वास्त्वा राजन् प्रदिशो ह्वयन्तूपसथो नमस्यो मवेह १ (१९)

अथर्वा ५

त्वां विशो वृणतां राज्याय त्वामिमाः प्रदिशः पञ्च वृषीः ।
 वर्ष्मन् राष्ट्रस्य ककुदि अयस्व ततो न उग्रो वि मंजा वसूनि २
 अच्छं त्वा यन्तु हविर्नः सजाता अग्निर्वतो अजिरः सं चराते ।
 जायाः पुत्राः सुमनसो भवन्तु ब्रह्मं वलिं प्रति पद्यासा उग्रः ३
 अश्विना त्वाये मित्रावरुणोमा विश्वे देवा मरुतस्त्वा ह्वयन्तु ।
 अघा मनो वसुदेवाय कृणुष्व ततो न उग्रो वि मंजा वसूनि ४
 आ प्र ब्रूव परमस्याः परावतः शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम् ।
 तव्यं राजा वरुणस्तथाह स त्वायमहत् स उपेदमेहि ५
 इन्वेन्द्र मनुष्याः परेहि सं ह्यज्ञास्था वरुणैः संविद्वानः ।
 स त्वायमहत् स्वे सुधस्ये स देवान् यक्षत् स उ कल्पयाद् विशः ६
 पृथ्या रिवर्तीर्बहुधा विरूपाः सर्वाः संगत्य वरीयस्ते अक्रन् ।
 तास्त्या सर्वाः संविद्वाना ह्वयन्तु दशमीमुग्रः सुमना वशेह ७ (१५)

(५) राष्ट्रस्य राजा राजकृतश्च ।

१-८ मथर्वा । सोमः । १ पुरोऽनुष्टुप्चिष्टुप्, २-३, ५-७ अनुष्टुप्, ४ चिष्टुप्, ८ विराडुरोगृहती ।

आयमगन् पर्णमणिर्बली बलेन प्रमृणन्सपत्नान् ।
 ओजो देवानां पय ओषधीनां वर्चसा मा जिन्वत्वग्रयावन् १
 मयि क्षत्रं पर्यमणे मयि धारयताद् रुचिम् ।
 अहं राष्ट्रस्यामीवर्गे निजो भूयासमुत्तमः २
 यं निवृधुर्वनस्पतौ गुह्यं देवाः प्रियं मणिम् ।
 तमस्मभ्यं सुहार्युषा देवा ददन्तु मर्तवे ३
 सोमस्य पर्णः सह उग्रमागन्निन्वेण वृत्तो वरुणेन शिष्टः ।
 तं प्रियासं ब्रह्म रोचमानो दीर्घायुत्वार्य शतशारदाय ४
 आ मारुक्षत् पर्णमणिर्मह्या अरिष्टतातये ।
 यथाहमुत्तरोऽसान्पर्यम्ण उत संविदः ५
 ये धीवानो रथकाराः कुमारा ये मनीषिणः ।
 उग्रस्तीन् पर्णं मद्यं त्वं सर्वान् कृण्वमितो जनान् ६ (१६)

ये राजानो राजकृतः सुता ग्रामण्यश्च ये ।
उपस्तीन् पर्णं मह्यं त्वं सर्वान् कृण्वमितो जनान्
पर्णोऽसि तद्वपानः सयोनिरुति वीरिण मया ।
संवत्सरस्य तेजसा तेन वभ्राभि त्वा मणे

७

८

(३३)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(६') शत्रुनाशनम् ।

१-८ जगद्बीजं पुरुषः । वानस्पत्योऽश्वत्थः । अनुष्टुप् ।

[२]

पुमान् पुंसः परिजातोऽश्वत्थः सन्निरादधि ।
स हन्तु शत्रून् मामकान् यानहं द्वेष्मि ये च माम्
तानश्वत्थ निः शृणीहि शत्रून् वैवाधदोधतः ।
इन्द्रेण वृत्रघ्ना मेदी मित्रेण वरुणेन च
यथाश्वत्थ निरमनोऽन्तर्महत्पुर्णिवे ।
एवा तान्सर्वान् निर्मद्गुष्ठि यानहं द्वेष्मि ये च माम्
यः सहमानश्चरसि सासहान इव ऋषभः ।
तेनाश्वत्थ त्वया वयं सपत्नान्सहिषीमहि
सिनात्वेनान् निर्कतिर्मुत्योः पाशैरमोक्चैः ।
अश्वत्थ शत्रून् मामकान् यानहं द्वेष्मि ये च माम्
यथाश्वत्थ वानस्पत्यानारोहन् कृणुषेऽधरान् ।
एवा मे शत्रोर्मुर्धानं विष्वग् भिन्दु सहस्व च
तेऽधराश्चः प्र भुवन्तां छिन्ना नौरिव बन्धनात् ।
न वैवाधप्रणुत्तानां पुनरस्ति निवर्तनम्
प्रेणान् नुवे मनसा प्र चित्तेनोत ब्रह्मणा ।
प्रेणान् वृक्षस्य शाखयाश्वत्थस्य नुदामहे

१

२

३

४

५

६

७

८

(३१)

(७) यक्षनाशनम् ।

१-७ शुक्लकिराः । १-३ हरिणः, ४ तारके, ५ आपः, ६-७ यक्षनाशनम् । अनुष्टुप्, ६ भुरिक् ।

हरिणस्य रघुप्यदोऽधि शीर्यणि मेपुजम् ।
स क्षेत्रियं विषाणया विषुचीनमनीमिशत्
अनु त्वा हरिणो वृणां पन्निश्चतुर्भिरकमीत् ।
विषाणे वि प्यं गुप्यितं यवस्य क्षेत्रियं हृदि

१

२

(३१)

अदो यद्वरोचते चतुष्पक्षमिव च्छविः ।	
तेनां ते सर्वे क्षेत्रियमङ्गैर्म्यो नाशयामसि	३
अमू ये विवि सुमर्गे विवृतौ नाम तारके ।	
वि क्षेत्रियस्य मुञ्चतामध्रमं पार्श्वमुत्तमम्	४
आप इह वा उ मेपजीरापो अमीवृचार्तनीः ।	
आपो विम्वस्य मेपजीस्तास्त्वा मुञ्चन्तु क्षेत्रियात्	५
यदासुतेः क्रियमाणायाः क्षेत्रियं त्वां ह्यानुशे ।	
वेव्राहं तस्य मेपजं क्षेत्रियं नाशयामि त्वत्	६
अपवासे नक्षत्राणामपवास उपसामृत ।	
अपास्मत् सर्वे दुर्मृतमप क्षेत्रियमुच्छतु	७ (४८)

(८) राष्ट्रधारणम् ।

१-६ अथर्वा । १ मित्रः, पृथिवी, वरुणः, वायुः, अग्निः, २ धाता, सविता, इन्द्रः, त्वष्टा, अदितिः, ३ सोमः, सविता, आदित्यः, अग्निः, ४ विश्वे देवाः, ५-६ सामनस्यम् । मिष्टुप्, १, ६ जगती, ४ चतुष्पदा विराट् बृहतीगर्भा, ५ अनुष्टुप् ।

आ यातु मित्र ऋतुमिः कल्पमानः संवेशयन् पृथिवीमुन्निर्यामिः ।	
अथास्मभ्यं वरुणो ज्ञायुरग्निर्वृहद् राष्ट्रं संवेशयं धधातु	१
धाता रातिः सवितेवं जुषन्तामिन्द्रस्त्वष्टा मतिं हर्यन्तु मे वर्यः ।	
ब्रुवे देवीमर्वितिं श्वरपुत्रां सजातानां मध्यमेष्टा यथासनि	२
ब्रुवे सोमं सवितारं नमोमिर्विश्वानादित्यौ अहमुत्तरत्वे ।	
अयमग्निर्दीदायद् वीर्यमेव सजातैरिन्द्रोऽपतिब्रुवद्भिः	३
इहेर्दसाय न पुरो गमाथेर्यो गोपाः पुष्टुपतिर्व आजन्त ।	
अस्मै कामायोषं कामिनीर्विश्वे वो देवा उपसंयन्तु	४
सं वो मनांसि सं वृता समाकूतीर्नमामसि ।	
अमी ये विव्रता स्थन् तान् वः सं नमयामसि	५
अहं गुण्यामि मनसा मनांसि मम चित्तमनु चित्तेभिरेत ।	
मम वक्षेषु हृदयानि वः कृणोमि मम यातमनुवर्त्मान एत	६ (५४)

(१) दुःखनाशनम् ।

१-६ वामदेवः । यावापृथिवी, देवाः । अनुपुप, ४ चतुष्पदा निवृद्धहती, ६ भुरिष्ट ।

कर्शफस्य विशफस्य द्यौः पिता पृथिवी माता ।

यथामिच्छक देवास्तथाप कृणुता पुनः १

अग्नेष्माणो आधारयन् तथा तन्मनुना कृतम् ।

कृणोमि वधि विष्कन्धं मुष्कावहो गवामिव २

पिशङ्गे सङ्गे खगलं तवा वग्नन्ति वेधसः ।

अवस्युं कृष्मं काववं वधिं कृण्वन्तु बन्धुरः ३

येनां अवस्यवृध्वरथ देवा इवासुरमायया ।

कुनां कुपिरिव दूर्पणो बन्धुरा काववस्य च ४

दुष्ट्यै हि त्वां भूत्स्यामि दूषयिष्यामि काववम् ।

उवासापो रथा इव जपथेमिः सरिष्यथ ५

एकशतं विष्कन्धानि विष्टिता पृथिवीमनु ।

तेषां त्वामग्न उज्जह्वर्माणं विष्कन्धदूर्पणम् ६ (६)

(१०) रायस्योपप्राप्तिः ।

१-१३ अथर्वा । अष्टका, १ घेनुः, २-४ राभिः, घेनुः, ५ एकाष्टका, ६ जातपेदाः, पशवः, ७ राभिः, यव
८ संवत्सरः, ९ ऋतवः, १० घाताविघातारौ, ऋतवः, ११ देवाः, १२ इन्द्रः, देवाः, १३ प्रजापतिः ।
अनुपुप, ४-६, ११ भिष्टुप, ७ त्र्यवसाना पदपदा विराड्गर्भातिजगती ।

प्रथमा नृ व्युधासु सा धेनुरमवद् यमे ।

सा नः पर्यस्वती बुधामुत्तरामुत्तरां समाम् १

यां देवाः प्रतिनन्दन्ति रात्रिं धेनुमुपायतीम् ।

संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली २

संवत्सरस्य प्रतिमा या त्वां रात्र्युपास्महे ।

सा नृ आयुष्मतीं प्रजां रायस्योपेण सं सृज ३

इयमेव सा या प्रथमा व्योच्छ्वस्वितररासु चरति प्रविष्टा ।

महान्तो अस्यां महिमानो अन्तर्वधूर्जिगाय नवगज्जनित्री ४

वानस्पत्या ग्रावाणो घोषमकत हविष्कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।

एकाष्टके सुप्रजसः सुवीरा वयं स्याम पतयो रथीणाम् ५

इडायास्पदं धृतवत् सरीसृपं जातवेदः प्रति हव्या गुमाय । ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां सप्तानां मयि रन्तिरस्तु	६
आ मां पुष्टे च पोषे च रात्रिं देवानां सुमतौ स्याम । पूर्णां दूर्वे परां पत्तुं संपूर्णां पुनरा पत । सर्वान् यजान्तं समुञ्जतीषमूर्जं न आ मर	७
आयमगन्तं संवत्सरः पतिरेकाष्टके तव । सा न आयुष्मतीं प्रजां रायस्पोषेण सं सृज	८
ऋतून् यज ऋतुपतीनार्तवानुत हायनान् । समाः संवत्सरां मासान् भूतस्य पतये यजे	९
ऋतुभ्यद्वातवेभ्यो माच्यः संवत्सुरेभ्यः । प्रात्रे विधात्रे समृधे भूतस्य पतये यजे	१०
इड्या जुह्वतो वयं देवान् धृतवता यजे । गृहानलुभ्यतो वयं सं विज्ञेमोष गोमतः	११
एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजानु गर्भं महिमान्मिन्द्रम् । तेन देवा व्यसिहन्तु शत्रून् हुन्ता दस्यूनामवच्छचीपतिः	१२
इन्द्रपुत्रे सोमपुत्रे हुहितासिं प्रजापतिः । कामान्नुस्माकं पूरय प्रति गृह्णाहि नो हविः	१३ (७९)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(११) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-८ ब्रह्मा, भुवश्चिरात् । इन्द्राग्नी आयुष्यं, यक्ष्मनाशनम् । विष्णुप, ४ शकरीगर्भा जगती,
५-६ अनुष्टुप्, ७-८ उष्णिग्बृहतीगर्भा पथ्यापक्षिः, ८ व्यवसाना पदपदा बृहतीगर्भा जगती ।

[३] मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मज्ञातयक्ष्मावुत राजयक्ष्मात् । गार्हिर्जग्राह यद्येतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम्	१
यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव । तमा हरामि निष्कैतेरुपस्थादस्पाशमेनं शतशारदाय	२
सत्त्वाक्षेण शतवीर्येण शतायुषा हविषाहोषमेनम् । इन्द्रो यथैनं शरद्वो नयात्यति विश्वस्य वृत्तितस्य पारम्	३ (७९)

शतं जीव शरदो वर्धमानः शतं हेमन्तान् छतमु वसन्तान् ।
 शतं तु हन्त्रो अग्निः सविता बृहस्पतिः शतायुषा हविषाहोषमेनम् ४
 अ विंशतं प्राणापानावनङ्गाहोविष ब्रजम् ।
 व्य१न्ये यन्तु मृत्यवो यानाहु रितरान् छतम् ५
 इहैव स्तं प्राणापानौ मार्प गातमितो युवम् ।
 शरीरमुस्याङ्गानि जुरसे वहतं पुनः ६
 जरायै त्वा परि वदामि जरायै नि धुवामि त्वा ।
 जरा त्वा मद्रा नेष्ट व्य१न्ये यन्तु मृत्यवो यानाहु रितरान् छतम् ७
 अग्नि त्वा जग्निमार्हितु गामुक्षणमिव रज्ज्वा ।
 यस्त्वा मृत्युरभ्यधत्तु जायमानं सुपाशया ।
 तं ते सत्यस्य हस्ताभ्यामुर्वमुञ्चद् बृहस्पतिः ८ (८१)

(१२) शालानिर्माणम् ।

१-९ ब्रह्मा । शाला, वास्तोष्पतिः । त्रिष्टुप्, २ विराट् जगती, ३ बृहती, ६ षष्पदीगर्भा जगती,
 ७ आर्यो अनुष्टुप्, ८ सुरिह्, ९ अनुष्टुप् ।

इहैव ध्रुवां नि मिनोमि शालां क्षेमे तिष्ठाति धृतमुक्षमाणा ।
 तां त्वा शाले सर्ववीराः सुवीरा अरिष्टवीरा उप सं चरेम १
 इहैव ध्रुवा प्रति तिष्ठ शालेऽम्बावती गोमती सनुतावती ।
 ऊर्जस्वती धृतवती पर्यस्वत्युच्छ्रयस्व महते सौमगाय २
 धरुण्यसि शाले बृहच्छन्वाः पूर्तिधान्या ।
 आ त्वा वृत्सो गमेवा कुमार आ धेनवः सायमास्पन्दमानाः ३
 इमां शालां सविता वायुरिन्द्रो बृहस्पतिर्नि मिनोतु प्रजानन् ।
 उक्षन्तुद्रा मरुतो धृतेन भगो नो राजा नि कुपि तनोतु ४
 मानस्य पत्नि शरुणा स्योना देवी देवेभिर्निर्मितास्यथै ।
 तुणं वसाना सुमना असस्त्वमथास्मभ्यं सहवीरं उयि दाः ५
 कृतेन स्थूणामधि रोह वंशोग्रो विराजन्नप बृहश्च शङ्खन् ।
 मा ते रिषन्नपसत्तारो गृहाणां शाले शतं जीवेम शरदुः सर्ववीराः ६
 एमां कुमारस्तरुण आ वृत्सो जगता सुह ।
 एमां परिश्रुतः कुम्भ आ वृषः कुलशैरगुः ७ (८८)

पूर्णं नरि प्र भर कुम्भमेतं घृतस्य धारामृतेन संभृताम् ।

इमां पातुनमृतेना समङ्गधीष्ठापूतमभि रक्षात्येनाम्

८

इमा आपः प्र भराम्ययक्ष्मा यक्ष्मनाशनीः ।

गृहानुप प्र सीदाम्यमृतेन सुहाशिनां

९

(१०)

(१३) आपः ।

१-७ भृगुः । वरुणः, सिन्धुः, आपः । २-३ इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ निष्ठुत्, ५ विराड्जगती, ६ निष्ठुवनुष्टुप् ।

यवुदः संप्रयतीरहावनदता हुते ।

तस्माद्वा नद्योऽं नाम स्थ ता वो नामानि सिन्धवः

१

यत् प्रेषिता वरुणेनाच्छीमं समवल्गत ।

तदानीन्तोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु ष्ठन

२

अपकामं स्यन्दमाना अवीवरत वो हि कम्

इन्द्रो वः शक्तिमिर्वीक्षस्माद् वानांम वो हितम्

३

एको वो त्रेवोऽन्यतिष्ठत् स्यन्दमाना यथावशम् ।

उदानीषुर्महीरिति तस्मादुवुकमुच्यते

४

आपो मुद्रा घृतमिदार्प आसन्नग्रीषोमौ बिभ्रत्याप इत् ताः ।

तीवो रसो मधुपृचामरंगम आ मा प्राणेन सह वर्चसा गमेत्

५

आदित् पश्याम्युत वा शृणोम्या मा घोषो गच्छति वाङ् मांसाम् ।

मन्ये मेजानो अमृतस्य तर्हि हिरण्यवर्णा अतृपं यदा वः

६

इदं व आपो हृदयमयं वृत्स क्रतावरीः ।

इहेत्यमेतं शक्तीर्यत्रेदं वेशयामि वः

७

(१७)

(१४) गोष्ठः ।

१-६ ब्रह्मा । गोष्ठः, अहः । २ अर्यमा, पूषा, बृहस्पतिः, इन्द्रः । १-६ गावः,

५ गोष्ठश्च । अनुष्टुप्, ६ आपी निष्ठुप् ।

सं वो गोष्ठेन सुषवा सं रच्या सं सुमूत्या ।

अर्हजतस्य यज्ञाम तेना वः सं सृजामसि

१

सं वः सृजत्वयमा सं पूषा सं बृहस्पतिः ।

समिन्द्रो यो धनंजयो मयि पुच्यत यद् वसु

२

(१९)

संजग्माना अविम्युपीरस्मिन् गोष्ठे कंरीपिणीः ।	
विभ्रतीः सोम्यं मध्वनसीवा उपेतन	३
इहैव गाव पतनेहो शकैव पुष्यत ।	
इहैवोत प्र जायध्वं मयि संज्ञानमस्तु वः	४
शिवो वो गोष्ठो भवतु शादिशकैव पुष्यत ।	
इहैवोत प्र जायध्वं मया वः सं सृजामसि	५
मया गावो गोपतिना सचध्वमयं वो गोष्ठ इह पौषयिष्णुः ।	
रायस्पोषेण बहुला भवन्तीर्जीवा जीवन्तीरुप वः सदेम	६ (१०१)

(१५) वाणिज्यम् ।

१-८ अथर्वा (पण्यकामः) । विश्वे देवाः, इन्द्राग्नी । विष्टुप्, १ भुरिष्टु, ४ त्र्यवसाना पदपदा
बृहतीगर्भा विराडत्यष्टिः, ५ विराड्जगती, ७ अनुष्टुप्, ८ निष्टुप् ।

इन्द्रमहं वणिजं चोदयामि सं न ऐतुं पुरेता नो अस्तु ।	
नुदन्नरातिं परिपन्थिनं मृगं स ईशानो धनदा अस्तु मह्यम्	१
ये पन्थानो बृहवो देवयाना अन्तरा द्यावापृथिवी संचरन्ति ।	
ते मा जुपन्तां परसा धृतेन यथा क्रीत्वा धनमाहाराणि	२
इध्मेनाग्न इच्छमानो धृतेन जुहोमि हव्यं तस्मि बलाय ।	
यावदीक्षे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय देवीम्	३
इमामग्ने शराणि मीमृषो नो यमध्वानमर्गाम दूरम् ।	
शुनं नो अस्तु प्रपणो विक्रयश्च प्रतिपुणः फलिनं मा कृणोतु ।	
इदं हव्यं सैवित्पानौ जुपेथां शुनं नो अस्तु चरितमुत्थितं च	४
येन धनेन प्रपणं चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः ।	
तन्मे भूयो भवतु मा कनीयोऽग्रे सातग्नो देवान् हविषा नि येष	५
येन धनेन प्रपणं चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः ।	
तस्मिन् म इन्द्रो रुचिमा दधातु प्रजापतिः सविता सोमो अग्निः	६
उप त्वा नमसा ध्रुवं होतवैश्वानर स्तुमः ।	
स नः प्रजास्वात्मसु गोपुं प्राणेषु जागृहि	७
विश्वाहा ते सवृमिद् भर्माश्वायेव तिष्ठते जातवेदः ।	
रायस्पोषेण समिषा मवन्तो मा तं अग्रे प्रतिवेशा रिषाम	८ (१११)

[इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥५॥]

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(१६) स्वस्तये प्रार्थना ।

१-७ अथर्वा । १ अग्निः, इन्द्रः, मित्रावरुणौ, अश्विनौ, भगः, पूषा, ब्रह्मणस्पतिः, सोमः, रुद्रः, २-३, ५ भगः, आदित्यः, ४ इन्द्रः । ६ दक्षिणाया, अश्वः, ७ उषाः । त्रिष्टुप्. १ आर्या जगती, ४ भुरिक् पङ्क्तिः ।

[अथ षष्ठः प्रपाठकः ॥६॥]

[४] प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।
 प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हवामहे १
 प्रातर्जितं भगमुग्रं हवामहे वयं पुत्रमर्क्षित्यो विधृता ।
 आधश्चिद् यं मन्यमानस्तुरश्चिद् राजा चिद् यं भगं भक्षीत्याह २
 भग प्रणेत्तर्भग सत्यराघो भगेमां धियमुदवा वदन्नः ।
 भग प्र णो जनय गोमिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम ३
 उतोदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।
 उतोदितौ मघवन्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम ४
 भग एव भगवो अस्तु देवस्तेनां वयं भगवन्तः स्याम ।
 तं त्वां भग सर्व इज्जोहवीमि स नो भग पुरेता भवेह ५
 समध्वरायोपसो नमन्त दक्षिणावेव शुचये पदार्य ।
 अर्वाचीनं वसुविद् भगं मे रथमिवाश्वो वाजिन आ वहन्तु ६
 अश्वोवतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सवमुच्छन्तु भद्राः ।
 घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः ७ (११८)

(१७) छयिः ।

१-९ विश्वामित्रः । सीता । अनुष्टुप्, १ आर्या गायत्री, २, ५, ९ त्रिष्टुप्, ३ पथ्यापङ्क्तिः, ७ विराद पुर उष्णिक्, ८ निष्टुप् ।

सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरां देवेषु सुम्नयो १
 युनक्त सीरा वि युगा तनोत कुते योनौ वपतेह बीजम् ।
 विराजः शुष्टिः समरा असन्नो नेदीय इव सुण्यः प्रकमा यवन् २
 लाङ्गलं पवीरवत् सुशीमं सोमसत्सरु ।
 उदिद् वपतु गामर्वि प्रस्थावद् रथवाहनं पीबरीं च प्रफव्यम् ३
 इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषामि रक्षतु ।
 सा नः पर्यस्वती कुहामुत्तरामुत्तरां समाम् ४ (११९)

क्षुन्नं सुफला वि तुवन्तु भूमिं क्षुन्नं कीनाशा अनु यन्तु वाहान् ।
 क्षुर्नासीरा हविषा तोशमाना सुपिप्पला ओषधीः कर्तमस्यै ५
 क्षुन्नं वाहाः क्षुन्नं नरः क्षुन्नं कृषतु लाङ्गलम् । क्षुन्नं वरत्रा बध्यन्तां क्षुन्नमहामुर्विङ्गय ६
 क्षुर्नासीरिह स्वं मे जुषेथाम् । यद् विवि चक्रथुः पयस्तेनेमामुषं सिञ्चतम् ७
 सति यन्वाग्मेहं त्वाम्वाचीं सुमगे मव । यथा नः सुमना असौ यथा नः सुफला भुवः ८
 घृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वैर्वैरेनुमता मरुद्भिः ।
 सा नः सति पर्यसाम्याववृत्स्वोर्जस्वती घृतवत् पिन्वमाना ९ (१३७)

(१८) वनस्पतिः ।

१-६ अथर्वा । वनस्पतिः । मनुष्यः ४ मनुष्यार्मा चतुष्पदा उष्णिक्, ६ उष्णिगार्मा पय्यापक्किः ।

इमां संनाम्योषधिं वीरुधां बलवत्तमाम् ।
 ययां सुपत्नीं धार्यते ययां संविन्दते पतिम् १
 उत्तानपर्णे सुमगे देवभूते सहस्वति ।
 सुपत्नीं मे परां णुव पतिं मे केवलं कृधि २
 नहि ते नार्म अग्राह नो अस्मिन् रमते पतौ ।
 परांमेव परावर्तं सुपत्नीं गमयामसि ३
 उत्तराहमुत्तर उत्तरेकुत्तराम्यः ।
 अघः सुपत्नी या ममाधरा साधराम्यः ४
 अहमस्मि सहमानाद्यो त्वमसि सासुहिः ।
 उमे सहस्वती भूत्वा सुपत्नीं मे सहावहे ५
 अमि तेऽधां सहमानामुषं तेऽधां सहीयसीम् ।
 मामनु प्र ते मनो वृत्तं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ६ (१३८)

(१९) अजरं क्षत्रम् ।

१-८ वसिष्ठः । विष्णो देवाः, चन्द्रमाः, इन्द्रः । मनुष्यः, १ पय्यापृहती, २ सुरिगृहती, ५ त्रिष्टुप्, ६ त्र्यवसाना यदपदा त्रिष्टुप्कुम्भतीगमोतिजगती, ७ विराडास्तरपक्किः, ८ पय्यापक्किः ।

संशितं म इदं ब्रह्म संशितं वीर्यं बलम् ।
 संशितं ब्रह्मजर्मस्तु जिष्णुर्येषामस्मि प्ररोहितः १
 समग्रमेवां रात्रौ स्यामि समोजो वीर्यं बलम् ।
 ब्रह्मास्मि शर्व्वर्षां ब्रह्मनुनेन हविषाहम् २ (१३९)

नीचैः पंचान्तामधरे भवन्तु ये नः सूरिं मघवानं प्रतन्यान् ।	
क्षिणामि ब्रह्मणामिजानुर्जयामि स्यान्नुहम् ।	३
तीक्ष्णीयांसः परशोरग्रेस्तीक्ष्णतरा उत ।	
इन्द्रस्य वज्रात् तीक्ष्णीयांसो येषामस्मि पुरोहितः	४
एषामहमायुधा सं स्याम्येषां राष्ट्रं सुधीरं वर्धयामि ।	
एषां क्षत्रमजरमस्तु जिष्ण्वेषां चित्तं विश्वेऽवन्तु वेवाः	५
उद्धर्षन्तां मघवन् वाजिनाम्युक् क्षीराणां जयतामेतु घोषः ।	
पृथग् घोषा उदुलपः केतुमन्त उद्धीरताम्	
वेवा इन्द्रज्येष्ठा मरुतो यन्तु सेनया	६
मेता जयता नर उग्रा वः सन्तु शाहवः ।	
तीक्ष्णोर्षवोऽश्वलर्धन्ववो हतोऽग्रायुधा अघलानुग्रवाहवः	७
अचंसृष्टा परा पतु शरस्ये ब्रह्मसंशिते ।	
जयामिजान् प्र पंचस्य जह्येऽपि वरंवरं मामीषां मोचि कश्चन	८ (१४१)

(१०) रयिसंवर्धनम् ।

१-१० वसिष्ठः । १-२ अग्निः, ३ अर्यमा, भगः, पृहस्पतिः, देवीः । ४ सोमः, अग्निः, आदित्यः, विष्णुः, ब्रह्मा, पृहस्पतिः । ५ अग्निः, ६ इन्द्रयायू, ७ अर्यमा, पृहस्पतिः, इन्द्रः, वातः, विष्णुः, सरस्वती, सविता, वाजीः । ८ विश्वा भुवनानि, ९ पञ्च प्रदेशाः, १० वायुस्त्वष्टा । अनुष्टुप्, ६ पद्यापङ्क्तिः, ८ विराट् जगती ।

अयं ते योनिर्ऋत्विषो यतो जातो अरोचथाः ।	
तं जानन्नग्न आ रोहाधा नो वर्धया रयिम्	१
अग्रे अच्छा ववेह नः प्रत्यङ्क नः सुमनां भव ।	
प्र णो यच्छ विशां पते धनुदा असि नुरत्यम्	२
प्र णो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र वृहस्पतिः ।	
प्र वेवीः प्रोत सनुता रयि वेवी दधातु मे	३
सोमं राजानमर्षसोऽग्निं गीमिह्वामहे ।	
आदित्यं विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च वृहस्पतिम्	४
त्वं नो अग्रे अग्निमिब्रह्म यज्ञं च वर्धय ।	
त्वं नो देव दातवे रयिं दानाय चोदय	५ (१४२)

इन्द्रवायु उभाविह सुहवेह हवामहे ।

यथा नः सर्व इज्जन्तः संगत्या गुणान् अमृद् दानकामश्च नो भुवंत इ

अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय ।

वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम्

७

वाजस्य नु प्रसवे सं बभूविमेमा च विश्वा भुवनान्पुनतः ।

उताविस्सन्तं दापयतु मजानन् इयिं च नः सर्ववीरं नि यच्छ

८

ब्रह्मा मे पञ्च प्रदिशो ब्रह्मासुर्वीर्यथायुलम् ।

प्रार्येयं सर्वा आकूतीर्मनसा हृदयेन च

९

गोसनिं वाचमुदेयं वर्चसा माभ्युदिहि ।

आ रुन्धां सुवतो वायुस्त्वष्ट्रा पोषं दधातु मे

१०

(१५१)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(११) शान्तिः ।

१-१० वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ पुरोनुष्टुप्, २, ३, ८ भुरिक्, ५ जगती, ६ उपरिष्टाद्विष्टा इत्यद्वती,
७ विष्टाङ्गमा, ९ निष्टुदनुष्टुप्, १० अनुष्टुप् ।

[५]

ये अग्रयो अस्वन्तये बृजे ये पुरुषे ये अरमसु ।

य आविवेशोर्यधीर्यो वनस्पतींस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्

१

यः सोमं अन्तर्यो गोष्वन्तर्य आविष्टो वयःसु यो भुगेषु ।

य आविवेश द्विपदो यश्चतुष्पदस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्

२

य इन्द्रेण सूर्यं याति देवो वैश्वानर उत विश्वव्याप्यः ।

यं जोहवीमि प्रतनासु साक्षाहिं तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्

३

यो देवो विश्वाद् यमु काममाहुयं वातारं प्रतिगृह्णन्तमाहुः ।

यो धीरः शक्रः परिभूरदाभ्यस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्

४

यं त्वा होतारं मनसाभि संविदुच्छयोदश भौवनाः पञ्च भानवाः ।

वचोवर्से यशसे सूनृतावते तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्

५

उक्षाक्षां य वशाक्षां य सोमपृष्ठां य वेधसे ।

वैश्वानरज्येष्ठेभ्यस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्

६

विषं पृथिवीमन्वन्तरिक्षं ये विद्युतमनुसंचरन्ति ।

ये विश्वान्तर्ये वाते अन्तस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत्

७

(१५८)

हिरण्यपाणिं सवितारमिन्द्रं बृहस्पतिं वरुणं मित्रमग्निम् ।
 विश्वान् देवानद्विरसो हवामह इमं क्रुष्यावं शमयन्त्वग्निम् ८
 ज्ञान्तो अग्निः क्रुष्याच्छान्तः पुरुषेरेषणः ।
 अथो यो विश्ववृष्यस्तं क्रुष्यावमशीशमम् ९
 ये पर्वताः सोमपुच्छा आप उतानशीर्वरीः ।
 वार्ताः पर्जन्य आपाग्निस्ते क्रुष्यावमशीशमन् १० (१११)

(११) वर्चःप्राप्तिः ।

१-६ वसिष्ठः । वर्चः, बृहस्पतिः, विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, १ विराट् विश्वुप्, ३ पञ्चपदा परानुष्टुप् विराडतिजगती, ४ त्र्यवसाना षट्पदा जगती ।

हस्तिवर्चसं प्रथतां बृहद् यज्ञो अर्धित्या यत् तन्वः संबभूव ।
 तत् सर्वं समधुर्महमितद् विश्वे देवा अर्धितिः सुजोषाः १
 मित्रम् वरुणश्चेन्द्रो रुद्रश्च चेतु । देवासो विश्वधापसस्ते मांश्चान्यु वर्षसा २
 येन हस्ती वर्षसा संबभूव येन राजा मनुष्येष्विष्वन्तः ।
 येन देवा देवतामग्र आपन् तेन मामद्य वर्षसामे वर्षस्विनें कृणु ३
 यत् ते वर्चो जातवेदो बृहद् भवत्याहुतेः ।
 यावत् सूर्यस्य वर्ष आसुरस्य च हस्तिनः ।
 तार्वन्मे अश्विना वर्च आ धत्तां पुष्करस्रजा ४
 यावत्ततस्रः प्रविशश्चक्षुर्यावत् समभ्रुते ।
 तार्वत् सुमेतिन्त्रियं मयि तद्धस्तिवर्चसम् ५
 हस्ती मृगाणां सुपर्वामतिष्ठावान् बभूव हि ।
 तस्य भगेन वर्षसामि विश्वामि मामहम् ६ (११७)

(११) वीर-प्रशस्तिः ।

१-६ ब्रह्मा । चन्द्रमा, योनिः, वावापृथिवी । अनुष्टुप्, ५ उपरिष्टाद् मुदिगृह्यती, ६ स्कंधोप्रीवी बृहती ।

येन वेहद् बभूविष नाशयामासि तत् त्वत् ।
 इदं तदुन्यन्न त्वदपं दुरे नि दध्मसि १
 आ ते योनिं गर्भं पतु पुमान् बाणं इवेपुधिम् ।
 आ वीरोऽन्नं जायतां पुत्रस्ते दर्शमास्यः २ (११९)

पुमांसं पुत्रं जनय तं पुमाननु जायताम् ।
 मवांसि पुत्राणां माता जातानां जनयाञ्च यान् ३
 यानि मुद्राणि बीजान्येषामा जनयन्ति च ।
 तेस्त्वं पुत्रं विन्दस्व सा प्रसूयेतुका भव ४
 कुणोमि ते प्राजापत्यमा योनिं गर्भं एव ते ।
 विन्दस्व त्वं पुत्रं नारि यस्तुभ्यं शमसच्छमु तस्मै त्वं भव ५
 यासां द्यौः पिता पृथिवी माता संमुद्रो मूर्धं वीरुधां बभूव ।
 तास्वा पुत्रविद्यां देवीः प्रावन्त्वोपधयः ६ (१७३)

(१४) समृद्धि-प्राप्तिः ।

१-७ श्रुत्युः । जनयति, प्रजापतिः । अनुष्टुप्, १ निचृत्पध्यापरक्तिः ।

पर्यस्वतीरोंपधयः पर्यस्वन्नामकं वचः ।
 अथो पर्यस्वतीनामा भरेऽहं सहस्रशः १
 वेदाहं पर्यस्वन्तं चकार धान्यं ब्रह्म ।
 संभूत्या नाम यो वेवस्तं वयं हंयामहे योयो अयंज्वनो गृहे २
 इमा याः पञ्च प्रविशो मानवीः पञ्च कृष्टयः ।
 वृष्टे शार्यं नदीरिविह स्फातिं समावहान् ३
 उदुत्सं शतधरं सहस्रधारमक्षितम् ।
 एवास्माक्रेवं धान्यं सहस्रधारमक्षितम् ४
 शतहस्तं समाहं सहस्रहस्तं सं किं ।
 कृतस्य कार्यस्य चेह स्फातिं समावह ५
 तिस्रो मात्रा गन्धर्वाणां चतस्रो गृहपत्याः ।
 तासां या स्फातिमर्त्तमा तथा त्वामि सुशामसि ६
 उपोहश्च समूहश्च अक्षरौ ते प्रजापते ।
 ताविहा बहतां स्फातिं ब्रह्मं भूमानमक्षितम् ७ (१८०)

(१५) कामस्य श्रुत्युः ।

१-६ श्रुत्युः । मित्रावरुणौ, कामेयुः । अनुष्टुप् ।

उज्ज्वलस्वोदं तुवतु मा धृयाः शयते स्वे ।
 इयुः कामस्य या मीमा तथा विध्यामि त्वा वृदि १ (१८१)

आधीर्पणां कामशल्यामिषुं संकल्पकुलमलाम् ।	
तां सुसंनतां कृत्वा कामो विध्यतु त्वा हृदि ।	२
या प्लीहानं शोषयति कामस्येषुः सुसंनता ।	
प्राचीनपक्षा व्योषि तया विध्यामि त्वा हृदि ।	३
शुचा विद्धा व्योषिया शुष्कास्यामि सर्प मा ।	
मुदुर्निर्मन्युः केवली प्रियवादिन्यनुव्रता ।	४
आजामि त्वार्जन्या परि मातुरथो पितुः ।	
यथा मम कृतावसो मम चित्तमुपायसि ।	५
व्यस्यै मित्रावरुणो हृदश्चित्तान्यस्यतम् ।	
अथैनामकृतं कृत्वा ममेव कृणुतं वशे ।	६ (१८६)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(२६) विश्व आत्मरक्षा ।

१-६ अथर्वा । रुद्रः, विश्वः, १ सामथ्यो हतवः, २ राकांमा अविष्यवः, ३ वैराजः, ४ सखाताः प्रविध्यन्तः, ५ सौपथिका निलिम्पाः, ६ मृदस्पतिर्युता अथस्वन्तः । निष्पृः १, ५, ६ जगती, ३, ४ अुरिकः, १-६ पञ्चपदा विपरीतपादलक्ष्मा ।

[६] येऽस्यां स्थ प्राच्यां विश्वि हृतयो नाम देवास्तेषां वो अग्निरिषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।	१
येऽस्यां स्थ दक्षिणायां विश्वि विध्यदो नाम देवास्तेषां वः काम इषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।	२
येऽस्यां स्थ प्रतीच्यां विश्वि धराजा नाम देवास्तेषां व आप इषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।	३
येऽस्यां स्थोर्दीच्यां विश्वि प्रविध्यन्तो नाम देवास्तेषां वो वात इषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।	४
येऽस्यां स्थ ध्रुवायां विश्वि निलिम्पा नाम देवास्तेषां व ओषधीरिषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।	५
येऽस्यां स्थोर्ध्वायां विश्वि वस्वन्तो नाम देवास्तेषां वो बृहस्पतिरिषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा ।	६ (१९२)

(१७) शत्रुनिवारणम् ।

१-६ अथर्वा । दिवाः, वृद्धः, १ अग्निः अलितः, आदित्याः, २ इन्द्रः, तिरश्चिराजी, पितरः, ३ वरुणः, पूषाङ्कः, अश्वः, ४ सोमः, स्वज्ञः, अश्विनिः, ५ विष्णुः, कल्माषग्रीवो वीरुधः, ६ बृहस्पतिः, श्वित्रो, वर्धन् ।
१-६ पञ्चपदा ककुम्मतीगर्माऽष्टिः, (१ अत्यष्टिः, ५ सुरिक्) ।

प्राची विगग्निरधिपतिरसितो रक्षितादित्या इषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जग्मे दध्मः १

दक्षिणा विगिन्द्रोऽधिपतिस्तिरश्चिराजी रक्षिता पितर इषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जग्मे दध्मः २

प्रतीची दिग् वरुणोऽधिपतिः पूषाङ्क रक्षितान्नामिषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जग्मे दध्मः ३

उर्वीची दिक् सोमोऽधिपतिः स्वज्ञो रक्षिताश्वानिर्मिषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जग्मे दध्मः ४

ध्रुवा दिग् विष्णुरधिपतिः कल्माषग्रीवो रक्षिता वीरुध इषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जग्मे दध्मः ५

ऊर्ध्वा दिग् बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो रक्षिता वर्धमिषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जग्मे दध्मः ६

(१९८)

(१८) पशुपोषणम् ।

१-६ ब्रह्मा । यमिनां । अनुष्टुप्, १ अतिशकरीगर्मा चतुष्पदातिजगती, ४ यवमध्या विराद् ककुप.
५ त्रिष्टुप्, ६ विराद्गर्भा प्रस्तारपक्षिः ।

एकैकयैषा सुष्टया सं बभूव यत्र गा असृजन्त मृतकृतो विश्वरूपाः ।

यत्र विजायते यमिन्यर्पतुः सा पशून् क्षिणाति रिफती कर्शती १

एषा पशून्तं क्षिणाति कुम्याद् भुम्वा व्यद्वरी ।

उतैर्ना ब्रह्मणो दद्यात् तथा स्योना शिवा स्यात् २

(१९९)

शिवा भव् पुरुषेभ्यो गोभ्यो अश्वेभ्यः शिवा ।	
शिवास्मै सर्वस्मै क्षेत्राय शिवा न इहेधि	३
इह पुष्टिरिह रसं इह सहस्रसातमा भव । पशून् यमिनि पोषय	४
यत्रा सुहार्दः सुकृतो मयन्ति विहाय रोगं तन्वः । स्वायाः ।	
तं लोकं यमिन्यभिसंबभूव सा नो मा हिंसीत् पुरुषान् पशूंश्च	५
यत्रा सुहार्दो सुकृतोममिहोन्नततां यत्र लोकः ।	
तं लोकं यमिन्यभिसंबभूव सा नो मा हिंसीत् पुरुषान् पशूंश्च	६ (१०४)

(१९) अविः ।

१-८ उद्दालकः । शितिपाद् अविः, ७ कामः, ८ भूमिः । अनुष्टुप्: १, ३ पथ्यापरुकिः, ७ व्यवसाना पदपदा उपरिष्टाद्देशी बृहती ककुम्भतीगर्भा विराज्जगती, ८ उपरिष्टाद्बृहती ।

यद् राजानो विमर्जन्त दृष्टापूर्तस्य योद्धशं यमस्यामी सभासदः ।	
अविस्तस्मात् प्र मुञ्चति वृत्तः शितिपात् स्वधा	१
सर्वान् कामान् पूरयत्यामवन् प्रभवन् भवन् ।	
आकुतिशोऽर्विवृत्तः शितिपादोऽप दस्यति	२
यो वृदाति शितिपादमर्वि लोकेन संमितम् ।	
स नाकमभ्यारोहति यत्र शुल्को न क्रियते अबलेन बलीयसे	३
पञ्चापुषं शितिपादमर्वि लोकेन संमितम् ।	
प्रवृत्तोऽप जीवति पितृणां लोकेऽक्षितम्	४
पञ्चापुषं शितिपादमर्वि लोकेन संमितम् ।	
प्रवृत्तोऽप जीवति सूर्यामासयोरक्षितम्	५
इरेव नोऽप दस्यति समुद्र इव पयो महत् ।	
वेवौ संवासिनाविव शितिपादोऽप दस्यति	६
क इदं कस्मा अवात् कामः कामायादात् ।	
कामो वृता कामः प्रतिग्रहीता कामः समुद्रमा विवेश ।	
कामेन त्वा प्रति गृह्णामि कामैतत् ते	७
भूमिद्वा प्रति गृह्णात्वन्तरिक्षमिदं महत् ।	
माहं प्राणेन आत्मना मा प्रजया प्रतिगृह्णामि वि राक्षसि	८ (११९)

(३०) सामनस्यम् ।

१-७ अथर्वी । चन्द्रमा, सामनस्यम् । अनुष्टुप्, ५ विराट्जगती, ६ प्रस्तरपङ्क्तिः, ७ त्रिष्टुप् ।

सहृदयं सामनस्यमर्विद्वेपं कृणोमि वः ।

अन्यो अन्यमभि हृर्यत वत्सं जातमिवाध्या

१

अनुवतः पितुः पुत्रो मात्रा मवतु संमनाः ।

जाया पत्ये मधुमतीं वाचं ववतु शन्तिवाम्

२

मा भ्राता भ्रातरं द्विधन्मा स्वसारमुत स्वसा ।

सुम्यञ्चः सर्वता भूत्वा वाचं ववत भद्रया

३

येन देवा न वियन्ति नो च विद्विषते मिथः ।

तत् कृणो ब्रह्म वो गृहे संज्ञानं पुरुषेभ्यः

४

ज्यार्यस्वन्तश्चित्तिनो मा वि यौष्ट संराधयन्तः सधुराध्वरन्तः ।

अन्यो अन्यस्मै वल्गु वदन्त एतं सध्रीचीनान् वः संमनसस्कृणोमि

५

समानी प्रपा सह वोऽन्नमागः समाने योक्त्रे सह वो युनजिम् ।

सुम्यञ्चोऽग्निं संपर्यतारा नाभिमिवाभितः

६

सध्रीचीनान् वः संमनसस्कृणोम्येकं धुष्टीन्संवर्ननेन सर्वान् ।

देवा ईवामृतं रक्षमाणाः सायंप्रातः सीमन्सो वो अस्तु

७

(२१९)

(३१) यक्षमनाशनम् ।

१-११ प्रज्ञा । पाप्महा, १ अग्निः, २ शक्रः, ३ पशवः, ४ द्यावापृथिवी, ५ त्वष्टा, ६ अग्निः, इन्द्रः, ७ देवाः, सूर्यः, ८-१० आयुः, ११ पर्जन्यः । अनुष्टुप्, ४ सुरिक, ५ विराट् प्रस्तरपङ्क्तिः ।

वि देवा जरसावृतन् वि त्वमग्ने अरात्या ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्षमेण समायुषा

१

व्यात्या पर्वमानो वि शक्रः पापकृत्या ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्षमेण समायुषा

२

वि ग्राम्याः पशव आरण्यैर्व्यापिस्तृष्णायासरन् ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्षमेण समायुषा

३

वी॒र्ये द्यावापृथिवी इतो वि पन्थानो दिशंदिशम् ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्षमेण समायुषा

४

(२२१)

त्वष्टां वृद्धिन्ने बहूतुं युनक्तीतीदं विश्वं भुवनं वि याति ।	
व्य॑हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्षमेण समायुषा	५
अग्निः प्राणान्तसं दधाति चन्द्रः प्राणेन संहितः	
व्य॑हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्षमेण समायुषा	६
प्राणेन विश्वतोर्वीर्यं देवाः सूर्यं समैरयन् ।	
व्य॑हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्षमेण समायुषा	७
आयुष्मतामायुष्कृतां प्राणेन जीव मा मृथाः ।	
व्य॑हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्षमेण समायुषा	८
प्राणेन प्राणतां प्राणेहैव भव मा मृथाः ।	
व्य॑हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्षमेण समायुषा	९
उदायुषा समायुषोदोवधीनां रसेन ।	
व्य॑हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्षमेण समायुषा	१०
आ पुर्जन्यस्य वृष्ट्योदस्थामामृता वयम्	
व्य॑हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्षमेण समायुषा	११ (९३०)

[इति पष्ठः प्रपाठकः ॥६॥]

॥ इति पष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

॥ इति तृतीयं काण्डं समाप्तम् ॥ ३ ॥

मन्त्रसंख्या—

द्वितीयकाण्डस्यान्वपर्यन्तं	३६०
तृतीयकाण्डस्य...	२३०
स वेद्योगः	५९०

चतुर्थं काण्डम् ।

(१) ब्रह्मविद्या ।

१-७ वेनः । बृहस्पतिः, आदित्यः । त्रिष्टुप्, १, ५ पुरोऽनुष्टुप् ।

[अथ सप्तमः प्रपाठकः ॥७॥]

- [१] ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् वि सीमितः सुरचो वेन आबः ।
 स बुध्न्या उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च वि वः १
 इयं पित्र्या राष्ट्रयेत्वग्रं प्रथमार्यं जुनुषं भुवनेष्ठाः ।
 तस्मा एतं सुरचं ह्यारमह्यं धर्मं श्रीणन्तु प्रथमार्यं धास्यवे २
 प्र यो जज्ञे विद्वानस्य बन्धुर्विश्वा देवानां जनिमा विवक्ति ।
 ब्रह्म ब्रह्मण उज्जमार मध्याग्नीचिरुच्चैः स्वधा अमि प्र तस्थौ ३
 स हि विवः स प्रथिन्वा क्रतुस्था मही क्षेमं रोदसी अस्कभायत् ।
 महान् मही अस्कभायद् वि जातो द्यां सद्य पार्थिवं च रजः ४
 स बुध्न्यादाद् जुनुषोऽभ्यग्रं बृहस्पतिर्वृवता तस्य सत्राद् ।
 अहुर्यच्छ्रुक् ज्योतिषो जनिष्टार्थं द्युमन्तो वि वसन्तु विमाः ५
 नूनं तदस्य काव्यो हिनोति महो देवस्य पूग्यस्य धाम ।
 एष जज्ञे बहुभिः साकमिस्था पूर्वं अर्धे विषिते ससञ्च ६
 योऽथर्वाणं पितरं देववन्धुं बृहस्पतिं नमसाव च गच्छात् ।
 त्वं विश्वेषां जनिता यथासः कविर्वृवा न दमायत स्वधावान् ७

(७)

(२) आत्मविद्या ।

१-८ वेनः । आत्मा । त्रिष्टुप्, ६ पुरोऽनुष्टुप्, ७ उपरिष्टाज्ज्योतिः ।

- य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
 थोऽस्येको ह्रिपवो यश्चतुष्पवुः कस्मै देवाय हविषा विधेम १
 यः प्राणतो निमिषतो मंहिष्वैको राजा जगतो बभूव ।
 यस्य च्छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम २

(९)

यं कन्वसी अवतश्चस्कप्राने मियसानि रोदसी अह्वयेथाम् । यस्यासौ पन्था रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम	३
यस्य द्यौरुर्वी पृथिवी च मही यस्याद् उर्वं ^१ न्तरिक्षम् । यस्यासौ सरो विततो महित्वा कस्मै देवाय हविषा विधेम	४
यस्य विश्वे हिमवन्तो महित्वा समुद्रे यस्य रसामिदुः । इमाश्च प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम	५
आपो अग्रे विश्वमावन् गर्भं दधाना अमृतां क्रतुज्ञाः । यासु देवीष्वधि देव आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम	६
हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीमुत द्यां कस्मै देवाय हविषा विधेम	७
आपो वत्सं जनयन्तीर्गर्भमग्रे समैरयन् । तस्योत जायमानस्योत्वं आसीद्विरण्ययः कस्मै देवाय हविषा विधेम	८

(१५)

(३) शत्रुनाशनम् ।

१-७ प्रथवा । वदः, व्याघ्रः । अनुष्टुप्, १ पद्यापङ्क्तिः, ३ गायत्री, ७ ककुम्भतीगर्भोपरिष्ठादृष्टती ।

उदितस्त्रयो अक्रमन् व्याघ्रः पुरुषो वृकः । हिरुग्वि यन्ति सिन्धवो हिरण्यं देवो वनस्पतिर्हिरुङ्गमन्तु शत्रवः	१
परेणेतु पथा वृकः परमेणोत तस्करः । परेण वृत्वती रज्जुः परेणाघायुर्येतु	२
अक्षयौ च ते मुखं च ते व्याघ्र जम्भयामसि । आत् सर्वान् विंशतिं नृस्त्रान्	३
व्याघ्रं वृत्वतां वयं प्रथमं जम्भयामसि । आहुं ह्येनमथो अहिं यातुधानमथो वृकम्	४
यो अद्य स्तेन आरयति स संपिष्टो अपारयति । प्रथमपध्वसेनैत्विन्द्रो वज्रेण हन्तु तम्	५
मूर्णां मुगस्य दन्ता अपिंशीणां उ पुष्टयः । निष्ठुर्के गोधा मवतु नीचायच्छशयुर्मृगः	६
यत् संयमो न वि र्यमो वि र्यमो यत् संयमः । उन्नुजाः सोमजा आथर्वणमसि व्याघ्रजम्भनम्	७

(१९)

(४) वाजीकरणम् ।

१-८ अथर्व । वनस्पतिः, १-२ सूर्यः, प्रजापतिः, ४ इन्द्रः, ५ आपः, सोमः, ६ अग्निः, सरस्वती, ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ पुरडाणिक, ६-७ मुरिक् ।

यां त्यां गन्धर्वो अखनद वरुणाय मृतध्रजे ।	
तां त्यां वयं खनामस्योर्षधिं शेपुहर्षणीम्	१
उवुषा उदु सूर्य उविदं मामकं वचः ।	
उदैजतु प्रजापतिर्वृषा शुष्मेण वाजिनां	२
यथा स्म ते विरोहतोऽमिततमिवानन्ति ।	
ततस्ते शुष्मवत्तरमियं कृणोत्वोर्षधिः	३
उच्छृष्मोर्षधीनां सारं ऋषभाणाम् ।	
सं पुंसामिन्द्र वृष्ण्यमस्मिन् धेहि तनूवशिन्	४
अपां रसः प्रथमजोऽथो वनस्पतीनाम् ।	
उत सोमस्य भ्रातास्युताशर्मसि वृष्ण्यम् ।	५
अद्याग्ने अद्य सवितर्य देवि सरस्वति ।	
अद्यास्य ब्रह्मणस्पते धनुस्त्वि तांनया पसः	६
आहं तनोमि ते पसो अघि ज्यामिव धन्वनि ।	
क्रमस्वर्श इव रोहितमनवगलायता सदा	७
अश्वस्याश्वतरस्याजस्य पेल्वस्य च ।	
अथ ऋषभस्य ये वाजास्तानस्मिन् धेहि तनूवशिन्	८ (३०)

(५) स्वापनम् ।

१-७ ब्रह्मा । स्वापनं, वृषभः । अनुष्टुप्, १ मुरिक्, ७ पुरस्तान्न्योतिस्त्रिष्टुप् ।

सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्रादुदाचरत् ।	
तेना सहस्येना वयं नि जनान्स्वापयामसि	१
न भूमिं वातो अति वाति नातिं पश्यति कश्चन ।	
क्षिरं सर्वोः स्वापय शुनश्चेन्द्रसखा चरन्	२
प्रोष्ठेशयास्तल्पेशया नारीया वक्षशीवरीः ।	
क्षियो याः पुण्यगन्धयस्ताः सर्वोः स्वापयामसि	३ (३३)

एजदंजदजग्रमं चक्षुः प्राणमंजग्रमम् ।	
अङ्गान्यजग्रमं सर्वा रार्जीणामतिशब्दे	४
य आस्ते यश्चरति यश्च तिष्ठन् विपश्यति ।	
तेषां सं दध्मो अक्षीणि यथेदं हर्म्यं तथा	५
स्वप्नु माता स्वप्नु पिता स्वप्नु श्वा स्वप्नु विह्वतिः ।	
स्वपन्त्वस्यै ज्ञातयुः स्वप्नयममिहो जर्नः	६
स्वपन् स्वप्नाभिकरणेन सर्वं नि प्वापया जर्नम् ।	
ओत्सूर्यमन्यान्तस्वापयान्युषं जागृताकुहमिन्द्र इवारिष्टो अक्षितः ७	(१७)
॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥	

(६) विपन्नम् ।

१-८ गुरुमान् । तक्षकः, १ ब्राह्मणः, २ द्यावापृथिवी, सप्तसिन्धवाः, ३ सुपर्णः, ४-८ विषम् । अनुष्टुप् ।

[२]

ब्राह्मणो जज्ञे प्रथमो दशशीर्षो दशास्यः ।	
स सोमं प्रथमः पपौ स चंकारासं विषम्	१
यावती द्यावापृथिवी वरिष्णा यावत् सुप्त सिन्धवो वितहिरे ।	
वाचं विपस्य दूर्गणीं तामितो निर्वाक्षिम्	२
सुपर्णस्त्वा गुरुमान् विषं प्रथममावयत् ।	
नार्मीमदो नारूरुप उतास्मा अभवः पितुः	३
यस्त आस्यत् पञ्चाङ्गुरिर्वकाच्चिदधि धन्वनः ।	
अपस्कम्भस्य गल्यान्निरवोचमहं विषम्	४
गल्याद् विषं निरवोचं प्राञ्जनाद्रुत पर्णधेः ।	
अपाठाच्छृङ्गात् कुल्मालान्निरवोचमहं विषम्	५
अरसस्त इपो गल्योऽथो ते अरसं विषम् ।	
उतारसस्य वृक्षस्य धनुष्टे अरसारसम्	६
ये अपीषन् ये अर्दिहन् य आस्यन् ये अवासृजन् ।	
सर्वे ते वध्रयः कृता वध्रिर्विपगिरिः कृतः	७
वध्रयस्ते खनितारो वध्रिस्त्वमस्योपधे ।	
वध्रिः स पर्वतो गिरिर्यतो जातमिदं विषम्	८
	(४५)

(७) विपनाशनम् ।

१-७ गरुमान् । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ स्वरान् ।

वासिदं वारयातै वर्णावत्यामधि ।	
तत्रामृतस्यासिक्तं तेना ते वारये विषम्	१
अरसं प्राच्यं विषमरसं यदुदीच्यम् ।	
अथेदमधराच्यं कर्मणे वि कल्पते	२
कर्म कृत्वा तिर्यं पीवस्याकमुदारयिम् ।	
क्षुधा किल त्वा दुष्टनो जक्षिवान्त्स न करुपः	३
वि ते मदं मदावति शरमिव पातयामसि ।	
प्र त्वा चरुमिव येपन्तं वचसा स्थापयामसि	४
परि ग्राममिवाचितं वचसा स्थापयामसि ।	
तिष्ठा वृक्ष इव स्थाम्न्यग्निस्वाते न करुपः	५
पुवस्तैस्त्वा पर्यकीणन् दूर्धोभिरजिनैरुत ।	
प्रकीरसि त्वमोषधेऽग्निस्वाते न करुपः	६
अनाप्ता ये वः प्रथमा ग्रानि कर्माणि चक्षिरे ।	
वीरान् नो अन्न मा दमन् तद् व एतत् पुरो दधे	७ (५२)

(८) राज्याभिषेकः ।

१-७ अथर्वाङ्गिराः । चन्द्रमाः, आपः, राज्याभिषेकः; १ राजा, २ देवाः, ३ विश्वरूपः, ४-५ आपः ।
 अनुष्टुप्: १, ७ मुदिक् विष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ५ विरान् प्रस्तारपङ्क्तिः ।

भूतो भूतेषु पय आ दधाति स भूतानामधिपतिर्बभूव ।	
तस्य मृत्युश्चरति राजस्यं स राजा राज्यमनु मन्यतामिदम्	१
अभि प्रेहि मापं वेन उग्रश्चेत्ता संपत्नुहा ।	
आ तिष्ठ मित्रवर्धन तुभ्यं वृवा अधि ब्रवन्	२
आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषंस्त्रियं वसानश्चरति स्वरोचिः ।	
महत् तद् वृष्णो असुरस्य नामा विश्वरूपो अमृतानि तस्यौ	३
व्याघ्रो अधि वैयाघ्रे वि क्रमस्व दिशो महीः ।	
विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वापो दिव्याः पर्यस्वतीः	४ (५६)

या आपो द्विधाः पर्यसा मर्दन्त्यन्तरिक्ष उत वा पृथिव्याम् ।
 तासां त्वा सर्वासामपामभि पिञ्चामि वर्चसा ५
 अमि त्वा वर्चसासिचन्नापो द्विधाः पर्यस्वतीः ।
 यथासौ मित्रवर्धनस्तथा त्वा सविता करत् ६
 एना व्याघ्रं परिपस्वजानाः सिंहं हिंन्वन्ति महते सौमगाय ।
 समुद्रं न सुभुवस्तास्थिवांसं मर्मज्यन्ते द्वीपिनमुप्स्वन्तः ७ (५९)

(९) आज्ञनम् ।

१-१० श्रुगुः । त्रैकाकुदाञ्जनम् । अनुष्टुप्, १ ककुम्मती, ३ पथ्यापङ्क्तिः ।

एहिं जीवं त्रायमाणं पर्वतस्यास्यक्षर्यम् ।
 विश्वेभिर्वैवृत्तं परिधिर्जीवनाय कम् १
 परिपाणं पुरुपाणां परिपाणं गवामसि ।
 अश्वानामवर्षतां परिपाणाय तस्थिषे २
 उतासि परिपाणं यातुजर्मनमाञ्जन ।
 उताधृतस्य त्वं वेत्थाथो असि जीवभोजनमथो हरितमेपजम् ३
 यस्याञ्जन प्रसर्पस्यङ्गमङ्गं परुष्परुः ।
 ततो यक्षं वि बाधस उग्रो मध्यमशीरिव ४
 नैनं प्राप्नोति शपथो न कृत्या नाभिषोचनम् ।
 नैनं विष्कन्धमश्रुते यस्त्वा विमर्त्याञ्जन ५
 असन्मन्त्राद् दुष्वप्याद् दुष्कृताच्छर्मलावुत ।
 दुर्हार्वश्चक्षुषो घोरात् तस्मान्नः पाह्याञ्जन ६
 इदं विद्वानाञ्जन सत्यं वक्ष्यामि नानृतम् ।
 सनेयमश्वं गामहमात्मानं तव पूरुष ७
 त्रयो व्रासा आञ्जनस्य तुक्मा ब्लास आदहिः ।
 वर्षिष्टः पर्वतानां त्रिकुक्लामं ते पिता ८
 यदाञ्जनं त्रैककुदं जातं हिमवतस्परि ।
 यातुश्च सर्वाञ्ज्जमपत् सर्वाश्च यातुधान्युः ९
 यद्वि वासि त्रैककुदं यद्वि यामुनमुच्यसे ।
 उमे ते मदे नाम्नी तारयां नः पाह्याञ्जन १० (६९)

(१०) शङ्खमणिः ।

१-७ अधर्वा । शङ्खमणिः, कशनः । अनुष्टुप्, ६ पथ्यापङ्क्तिः, ७ पञ्चपदा परानुष्टुप्शकरी ।

वाताज्जातो अन्तरिक्षाद् विद्युतो ज्योतिष्परि ।

स नो हिरण्यजाः शङ्खः कशनः पात्वहंसः १

यो अग्रतो रौचनानां समुद्रादधि जज्ञिषे ।

शङ्खेन हत्वा रक्षांस्यग्निणो वि पहामहे २

शङ्खेनामीवाममतिं शङ्खेनोत सदान्वाः ।

शङ्खो नो विश्वमेपजः कशनः पात्वहंसः ३

विवि जातः समुद्रजः सिन्धुतस्पर्शमृतः ।

स नो हिरण्यजाः शङ्ख आयुष्मतरणो मणिः ४

समुद्राज्जातो मणिर्वृत्राज्जातो दिवाकरः ।

सो अस्मान्सर्वतः पातु हेत्या देवासुरेभ्यः ५

हिरण्यानामेकोऽसि सोमात् त्वमधि जज्ञिषे ।

रथे त्वमसि वर्शत इपुधौ रौचनस्त्वं प्र ण आयूषि तारिषत् ६

देवानामस्थि कशनं बभूव तदात्मन्वच्चरत्युप्स्व१न्तः ।

तत् ते बध्नाम्यायुषे वर्षसे बलाय दीर्घायुत्वाय शतशारदाय कार्शनस्त्वामि रक्षतु ७ (७१)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(११) अनङ्गान् ।

१-११ भृग्वक्त्रिणः । अनङ्गान्, इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १, ४ जगती, २ भुरिक्, ७ इयवसाना पदपदानुष्टुप्गामोपरिप्राजागतानिष्टुप्शकरी, ८-१२ अनुष्टुप् ।

[३] अनङ्गान् दाधार पृथिवीमुत धार्मनङ्गान् दाधारोर्व१न्तरिक्षम् ।

अनङ्गान् दाधार प्रदिशः षड्वीरिनङ्गान् विश्वं भुवन्मा विवेश १

अनङ्गानिन्द्रः स पृथुभ्यो वि चष्टे त्रयांस्तृको वि मिमीति अध्वनः ।

भूतं मविष्यद् भुवना दुहानः सर्वा देवानां चरति व्रतानि २

इन्द्रो जातो मनुष्येऽप्यन्वर्धमस्तत्तश्चरति शोशुचानः ।

सुप्रजाः सन्तस् उवुरे न सर्पद्यो नाशनीयार्दनङ्गहो विजानन् ३

अनङ्गान् दुहे सुकृतस्य लोक पेनं प्याययति पर्वमानः पुरस्तात् ।

पर्जन्यो धारा मरुत ऊर्ध्वो अस्य यज्ञः पयो दक्षिणा दोहो अस्य ४ (८०)

यस्य नेत्रे यज्ञपतिर्न यज्ञो नास्य वृत्तेशे न प्रतिग्रहीता ।	
यो विश्वजिद् विश्वमृद् विश्वकर्मा धर्मं नो ब्रूत यत्तमश्चतुष्पात् ५	
येन देवाः स्वरारुहुर्हित्वा शरीरममृतस्य नाभिम् ।	
तेन गेष्म सुकृतस्य लोकं धर्मस्य वृतेन तपसा यज्ञस्यवः ६	
इन्द्रो रूपेणाग्निर्वहेन प्रजापतिः परमेष्ठी विराद् ।	
विश्वानरे अक्रमत वैश्वानरे अक्रमतानुदुह्यक्रमत ।	
सोऽद्विहयत् सोऽधारयत् ७	
मध्यमेतर्दनदुहो यत्रैष वह आहितः ।	
एतावदस्य प्राचीनं यावान् प्रत्यङ् समाहितः ८	
यो वेदानुदुहो दोहान्सप्तानुपदस्वतः ।	
प्रजां च लोकं चाप्नोति तथा सप्तश्रुपयो विदुः ९	
पृजिः सेदिमवक्रामन्निरां जङ्गमिस्तृषिदन् ।	
अमेणानुद्वान् कीलालं कीनाशश्चाभि गच्छतः १०	
द्वादश वा एता रात्रीर्वत्या आहुः प्रजापतेः ।	
तत्रोप ब्रह्म यो वेदु तद् वा अनुदुहो वृतम् ११	
दुहे सायं दुहे प्रातर्दुहे मध्यंदिनं परि ।	
दोहा ये अस्य संयन्ति तान् विद्वानुपदस्वतः १२ (८८)	

(१२) रोहणी-वनस्पतिः ।

१-७ क्रमुः । रोहणी-वनस्पतिः । अनुष्टुप्, १ त्रिपदा गायत्री, ६ त्रिपदा यवमध्या
भुरिगायत्री, ७ बृहती ।

रोहण्यसि रोहण्यस्मश्छिन्नस्य रोहणी । रोहयेदमरुन्धति १	
यत् ते रिष्टं यत् ते द्युत्तमस्ति पेष्टं त आत्मनि ।	
धाता तद् मद्रथा पुनः सं दधत् परुषा परुः । २	
सं ते मज्जा मज्जा मवतु समु ते परुषा परुः ।	
सं ते मांसस्य विस्रस्तं समस्थपि रोहतु ३	
मज्जा मज्जा सं धीयतां चर्मणा चर्म रोहतु ।	
असृक् ते अस्थि रोहतु मांसं मांसेन रोहतु ४ (९९)	

लोम लोम्ना सं कल्पया त्वचा सं कल्पया त्वचम् ।	
असृक् ते अस्थि रोहतु चिह्नं सं धेहोपधे	५
स उत तिष्ठ मेहि प्र द्रव रथः सुचक्रः सुपविः सुनाभिः ।	
प्रति तिष्ठोर्ध्वः	६
यदि कर्त पतित्वा संशभे यदि वाश्मा प्रहतो जघान् ।	
क्रमू रथस्येवाङ्गानि सं दधत् परुषा परुः	७ (१५)

(१३) रोगनिवारणम् ।

१-७ शंतातिः । चन्द्रमाः, विश्वे देवाः, १ देवाः, २-३ वातः, ४ मरुतः, ६-७ हस्तः । अनुष्टुप् ।

उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः ।	
उतागश्चक्रुषं देवा देवा जीवयथा पुनः	१
द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः ।	
दक्षं ते अन्य आवातु व्युन्यो वातु यद् रपः	२
आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद् रपः ।	
त्वं हि विश्वभेषज देवानां दूत ईर्यसे	३
त्रार्यन्तामिमं देवास्त्रार्यन्तां मरुतां गुणाः ।	
त्रार्यन्तां विश्वा भूतानि यथायमरुपा असत्	४
आ त्वागमं शंतातिभिरथो अरिष्टतातिभिः ।	
दक्षं त उग्रमाभारिषं परा यक्षं सुवामि ते	५
अयं मे हस्तो भगवानयं मे भगवत्तरः ।	
अयं मे विश्वभेषजोऽयं शिवाभिर्मर्शनः	६
हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा घ्राचः पुरोगवी ।	
अनामवित्नुभ्यां हस्ताभ्यां ताभ्यां त्वाभि मृशामसि	७ (१०१)

(१४) स्वर्ज्योतिःप्राप्तिः ।

१-९ ध्रुवः । आत्यं, अग्निः । त्रिष्टुप्, १, ४ अनुष्टुप्, ३ प्रस्तारपरुकिः,
७, ९ जगती, ८ परुषपदातिशकरी ।

अजो ह्यग्नेरजनिष्ठ शोकात् सो अपश्यज्जन्तितारमग्ने ।	
तेन देवा भूवतामग्र आधन् तेन रोहान् रुद्रभूमेध्यासः	१
कर्मध्वमग्निना नाकमुखायान् हस्तेषु विभ्रतः ।	
द्विवस्पृष्टं स्वर्गित्वा मिथा देवेभिराध्वम्	२ (१०४)

पुष्टात् पृथिव्या अहमन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षाद् दिवमारुहम् ।

द्विवो नार्कस्य पुष्टात् स्वर्ग्योतिरगामहम् ३

स्वर्ग्यन्तो नापेक्षन्त आ द्यां रोहन्ति रोदसी ।

यज्ञं ये विश्वतोधारं सुविद्वांसो बितेनिरे ४

अग्ने प्रेहि प्रथमो देवतानां चक्षुर्देवानामुत मानुषाणाम् ।

इयक्षमाणा भृगुभिः सजोषाः स्वर्यन्तु यजमानाः स्वस्ति ५

अजर्मनज्मि पर्यसा घृतेन द्विव्यं संपूर्णं पर्यसं बृहन्तम् ।

तेन गेष्म सुकृतस्य लोकं स्वर्गारोहन्तो अभि नार्कमुत्तमम् ६

पञ्चोदनं पञ्चभिरङ्गुलिभिर्द्व्योर्द्ध्वं पञ्चधेतमोदुनम् ।

प्राच्यां द्विशि शिरो अजस्यं धेहि दक्षिणायां द्विशि दक्षिणं धेहि पार्श्वम् ७

प्रतीच्यां द्विशि मसर्दमस्य धेह्युत्तरस्यां द्विशुत्तरं धेहि पार्श्वम् ।

ऊर्ध्वायां द्विश्यं जस्यानूकं धेहि द्विशि ध्रुवायां धेहि पाजस्यमन्तरिक्षे मध्यतो मध्यमस्य ८

श्रुतमजं श्रुतया प्रोर्णुहि त्वचा सर्वैरङ्गैः संमृतं विश्वरूपम् ।

स उत तिष्ठेतो अभि नार्कमुत्तमं पद्भिश्चतुर्भिः प्रति तिष्ठ विश्व ९ (१११)

(१५) वृष्टिः ।

१-१६ अथर्वा । १ दिशः, २-३ वीरुधः, ४ मरुत्पर्जन्यौ, ५-१० मरुतः आपः, ११ प्रजापतिः, स्तनयितुः, १२ वरुणः, १३-१५ मण्डूकाः पितरश्च, १६ वातः । त्रिष्टुप्, १-२, ५ विराट् जगती, ४ विराट् पुरस्ताद्बृहती, ७, १३ अनुष्टुप्, ९ पञ्चापङ्क्तिः, १० सुरिक्, १२ पञ्चपदानुष्टुप्सार्भा सुरिक्, १५ शङ्कुमत्यनुष्टुप् ।

समुत्पतन्तु प्रदिशो नभस्वतीः समभ्राणि वार्तजूतानि यन्तु ।

महक्कपमस्य नर्दतो नभस्वतो वाग्ना आपः पृथिवीं तर्पयन्तु १

समीक्षयन्तु तविषाः सुदानवोऽपां रसा ओषधीभिः सचन्ताम्

वर्षस्य सर्गा महयन्तु भूमिं पृथग् जायन्तामोषधयो विश्वरूपाः २

समीक्षयस्व गार्यतो नर्मांस्यपां वेगांसः पृथग्द विजन्ताम् ।

वर्षस्य सर्गा महयन्तु भूमिं पृथग् जायन्तां वीरुधो विश्वरूपाः ३

गणास्त्वोष गायन्तु मारुताः पर्जन्य घोषिणः पृथक् ।

सर्गा वर्षस्य वर्षतो वर्षन्तु पृथिवीमनु ४ (११५)

- उदीरयत मरुतः समुद्रतस्त्वेषो अर्को नभ उत पातयाथ ।
महऋषभस्य नदतो नभस्वतो वाथा आपः पृथिवीं तर्पयन्तु ५
- अभि क्रन्द स्तनयार्दयोद्गुधिं भूमिं पंजस्य पर्यमा समङ्गि ।
त्वया सुष्टं बह्वलमैतुं वर्षमांशार्णिपी कृशगुण्यस्तम् ६
- सं वोऽवन्तु सुदानं व उत्सा अजगरा उत ।
मरुद्भिः प्रच्युता मेघा वर्षन्तु पृथिवीमनु ७
- आशामाशां वि द्योततां वाता वान्तु त्रिशोद्विंशः ।
मरुद्भिः प्रच्युता मेघाः सं यन्तु पृथिवीमनु ८
- आपो विद्युदुभ्रं वर्षं सं वोऽवन्तु सुदानं व उत्सा अजगरा उत ।
मरुद्भिः प्रच्युता मेघाः प्रावन्तु पृथिवीमनु ९
- अपामग्निस्तनूभिः संविद्वानो य ओषधीनामधिपा बभूव ।
स नो वर्षं वन्ततां जातवेदाः प्राणं प्रजाभ्यो अमृतं त्रिवस्पतिं १०
- प्रजापतिः सलिलादा समुद्रादापं ईरयद्युधिमर्दयाति ।
प्र प्यायतां वृष्णो अश्वस्य रेतोऽर्वाङ्मतेन स्तनयित्नुनेहिं ११
- अपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः श्वसन्तु गर्गैरा अपां वरुणाव नीचीरपः सृज ।
वर्दन्तु पृथिव्याहवो मण्डूका इतिणानु १२
- संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।
वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूकां अवादिषुः १३
- उपप्रवद मण्डूकिं वर्षमा वद तादुरि ।
मध्ये हृदस्य प्रवस्व विगृह्य चतुरः पदः १४
- खण्वस्त्राश्च सैमस्त्राश्च मध्ये तदुरि ।
वर्षं वन्तुध्वं पितरो मरुतां मन इच्छत १५
- महान्तं कोशमुदचाभि पिञ्च सविद्युतं भवतु वातः ।
तन्वतां युजं बह्वया विसृष्टा आलन्दिनीरोषधयो भवन्तु १६ (१२७)

(१६) सत्यान्नुसमीक्षकः ।

१-१ ब्रह्मा । वरुणः, सत्यान्नुतान्वीक्षणम् । त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप्, ५ अरिक्, ७ जगती,
८ त्रिपात्महावृहती, विराण्नाम त्रिपाद्वायवी ।

[४]

बृहन्नपामधिष्ठाता अन्तिकादिं पश्यति ।

य स्तायन्मन्यते चरन्तसर्वे देवा इदं विदुः १

यस्तिष्ठति चरति यश्च वञ्चति यो निलायं चरति यः प्रतङ्कम् ।

द्वौ संनिपद्य यन्मन्त्रयेति राजा तद् वेदु वरुणस्तृतीयः २

उतेयं भूमिर्वरुणस्य राज्ञ उतासी द्यौर्बृहती दूरेअन्ता ।

उतो समुद्रौ वरुणस्य कुक्षी उतास्मिन्नल्प उद्रुके निर्लीनः ३

उत यो द्यामनिसर्पात् प्रस्तान्न स मुच्यते वरुणस्य राज्ञः

विष स्पशः प्र चरन्तीदमस्य सहस्राक्षा अतिं पश्यन्ति भूमिम् ४

सर्वं तद् राजा वरुणो वि चेट्रे यदन्तरा रोदसी यत् प्रस्तात् ।

संख्याता अस्य निमिषो जनानामक्षानिव श्वघ्नी नि मिनोति तानि ५

ये ते पाशा वरुण सप्तसप्त त्रेधा तिष्ठन्ति विषिता रुशन्तः ।

छिनन्तु सर्वे अनृतं वदन्तं यः सत्यवाद्यति तं सृजन्तु ६

शतेन पार्श्वमि धेहि वरुणैर्न मा ते मोच्यन्तुवाङ् नृचक्षः ।

आस्ता जाल्म उदरं शंसयित्वा कोश इवाबन्धः परिकृत्यमानः ७

यः संमाम्योऽ वरुणो यो व्याम्योऽ यः संवेश्योऽ वरुणो यो विदेश्यः ।

यो देवो वरुणो यश्च मानुषः ८

तैस्वा सर्वैरमि प्यामि पार्श्वसावामुप्यायणामुप्याः पुत्र ।

तानु ते सर्वाननुसंदिशामि ९ (११६)

(१७) अपामार्गः ।

१-८ शुकः । अपामार्गो वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

ईशानां त्वा मेपजानामुज्जेष आ रमामहे ।

चक्रे सहस्रवीर्यं सर्वस्मा ओषधे त्वा १

सत्यजितं शपथयावन्तीं सहमानां पुनःसुराम् ।

सर्वाः समस्तयोपधीरितो नः पारयादिति २ (११८)

या शशाप शपनेन याघं मूरमावृधे ।	
या रसस्य हरणाय जातमारिमे लोकमचु सा	३
यां ते चक्रुरामे पात्रे यां चक्रुर्नीललोहिते ।	
अमे मांसे कृत्यां यां चक्रुस्तया कृत्याकृतो जहि	४
दौर्धर्म्यं दोर्जीवित्यं रक्षो अभ्वमिराम्यः ।	
दुर्णाम्नीः सर्वा दुर्वाचस्ता अस्मन्नाशयांसि	५
क्षुधामारं तुष्णामारमगोतामनपत्यताम् ।	
अपामार्गं त्वया वयं सर्वं तदपं मृज्महे	६
तुष्णामारं क्षुधामारमथो अक्षपराज्यम् ।	
अपामार्गं त्वया वयं सर्वं तदपं मृज्महे	७
अपामार्गं ओषधीनां सर्वासामेकं हृद् वशी ।	
तेन ते मृज्म आस्थितमथ त्वमगदध्वर	८ (१४४)

(१८) अपामार्गः ।

१-८ शुक्रः । अपामार्गो वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ६ पृथ्वीगर्भा ।

सुमं ज्योतिः सूर्येणाह्वा रात्रीं समावर्ती ।	
कृणोमि सत्यमृतयेऽरसाः संन्तु कृत्वरीः	१
यो देवाः कृत्यां कृत्वा हरावर्विदुषो गृहम् ।	
वत्सो धारुर्वि मातरं तं प्रत्यगुपं पद्यताम् ।	२
अमा कृत्वा प्राप्मानं यस्तेनान्यं जिघांसति ।	
अश्मानिस्तस्यां वृग्धायी बहुलाः फट् कंरिक्कति	३
सहस्रधामन् विशिखान् विगीवां छायाया त्वमं ।	
प्रति स्म चक्रुषं कृत्यां प्रियां प्रियावर्ति हर	४
अनयाहमोषध्या सर्वाः कृत्या अदूदुपम् ।	
यां क्षेत्रे चक्रुर्यां गोषु यां वा ते पुरुषेषु	५
यश्चकार न शशाकं कर्तुं शम्भे पादमङ्कुरिम् ।	
चकार भद्रमस्मभ्यमात्मने तपनं तु सः	६
अपामार्गोऽपं मार्दुं क्षेत्रिणं जपथश्च यः ।	
अपाहं यातुधानीरप सर्वा अगच्छः	७ (१५१)

अपसृज्य यातुधानानप सर्वां अराच्यः ।

अपामार्गं त्वया वृषं सर्वं तदपं सृजमहे

८ (१५१)

(१९) अपामार्गः ।

१-८ शुक्रः । अपामार्गो वनस्पतिः । अनुष्टुप्, २ पद्यापङ्क्तिः ।

उतो अस्पर्वन्धुद्वुतो असि नु जामिकृत् ।

उतो कृत्याकृतः प्रजां नृदमिवा छिन्धि वार्षिकम् १

ब्राह्मणेन पर्युक्तासि कण्वेन नार्षदेन ।

सेनेवैषि त्विषीमती न तत्र मयमस्ति यत्र प्राप्नोष्योषधे २

अग्रमेप्योषधीनां ज्योतिषेवामिदीपयन् ।

उत ज्ञातासि पाकस्याथो हन्तासि रक्षसः ३

यद्वदो देवा असुरास्त्वयाग्रे निरकुर्वन्त ।

ततस्त्वमध्योषधेऽपामार्गं अजानथाः ४

विमिन्दुती ज्ञतशाखा विमिन्दन् नाम ते पिता ।

प्रत्यण वि मिन्धि त्वं तं यो अस्मौ अभिदासति ५

असद् भूम्याः समभवत् तद् यामेति सहृद् व्यचः ।

तद् वै ततो विधुपायत् प्रत्यक् कर्तारमुच्छतु ६

प्रत्यक् हि संबभूविथ प्रतीचीनफलस्त्वम् ।

सर्वान् मच्छपथो अधि वरीयो यावया वधम् ७

ज्ञतेन मा परि पाहि सहस्रेणाभि रक्ष मा ।

इन्द्रस्ते वीरुधां पत उग्र ओज्मानमा दधत ८ (१६०)

(२०) पिशाचक्षयणम् ।

१-९ मातृनामा । मातृनामा । अनुष्टुप्, १ स्वरादः, ९ भुरिक् ।

आ पश्यति प्रति पश्यति परां पश्यति पश्यति ।

दिवमन्तरिक्षमाद् भूमिं सर्वं तद् देवि पश्यति १

तिस्रो दिवस्तिष्ठः पृथिवीः पद् चेत्याः प्रदिशः पृथक् ।

त्वयाहं सर्वा भूतानि पश्यानि देव्योपधे २

दिव्यस्य सुपणस्य तस्य हासि कृनीर्निका ।

सा भूमिमा रुरोहिथ वृहन् आन्ता वधुरिव ३ (१६३)

तां मे सहस्राक्षो देवो दक्षिणे हस्त आ दधत ।	
तथाहं सर्वं पश्यामि यश्च शूद्र उतार्यः	४
आविष्कृणुष्व रूपाणि मात्मानमपं गूहथाः ।	
अथो सहस्रचक्षो त्वं प्रति पश्याः किमीदिनः	५
दृश्यं मा यातुधानान् दृश्यं यातुधान्यः ।	
पिशाचान्त्सर्वान् दर्शयेति त्वा रंभ ओषधे	६
कश्यपस्य चक्षुरसि शून्याश्च चतुरक्ष्याः ।	
वीधे सूर्यमिव सपेन्तं मा पिशाचं तिरस्करः	७
उदग्रं परिपाणाद् यातुधानं किमीदिनम् ।	
तं नाहं सर्वं पश्याम्युत शूद्रमुतार्यम्	८
यो अन्तरिक्षेण पतति दिवं यश्चातिसर्पति ।	
भूमिं यो मन्यते नाथं तं पिशाचं प्र दर्शय	९ (१६९)

[इति सप्तमः प्रपाठकः ॥१॥]

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(३१) गावः ।

१-७ ब्रह्मा । गावः । विश्वप्, २-४ जगती ।

[अथाष्टमः प्रपाठकः ॥६॥]

[५] आ गावो अगमन्नुत भद्रमक्रन्त्सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे ।	
प्रजावतीः पुरुषा इह स्युरिन्द्राय पूर्वोरुप्तो दुर्हानाः	१
इन्द्रो यज्वने गृणते च शिक्षत उपेद् ददाति न स्वं मुपायति ।	
भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धयन्नमिन्ने खिल्ये नि दधाति देवयुम्	२
न ता नशन्ति न दमाति तस्करो नासाममिन्ने व्यथिरा दधर्षति ।	
देवांश्च याभिर्यजति ददाति च ज्योगित् तामिः सचते गोपतिः सह ३	
न ता अवां रेणुककाटोऽश्रुते न संस्कृत्यमुपं यन्ति ता अमि ।	
उरुगायममयं तस्य ता अनु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः	४
गावो मगो गाव इन्द्रो म इच्छाद् गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।	
इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामि हृदा मनसा चिदिन्द्रम्	५
युपं गावो मेदयथा कृशं चिदश्रीरं चित् कृणुया सुप्रतीकम् ।	
भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवानो बृहद वो वर्ग उच्यते सभासु	६

(१७९)

प्रजावन्तीः सूर्यवसे रुशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।
मा व स्तेन ईशत माघशीतः पारि वो रुद्रस्य हेतिवृणक्तु

७ (१७६)

(१२) अग्नित्रक्षयणम् ।

१-७ वसिष्ठः, अथर्वा वा । क्षत्रियो राजा, इन्द्रश्च । भिष्टुप् ।

इममिन्द्र वर्षय क्षत्रियं म इमं विशार्मेकवृषं कृणु त्वम् ।
निर्मित्रानक्षुण्णस्य सर्वास्तान् रन्धयास्मा अहमुत्तरेषु १

एमं मज्ज ग्रामे अश्वेषु गोषु निष्टं मज्ज यो अग्नित्रो अस्य ।
वर्ष्म क्षत्राणामयमस्तु राजेन्द्र शत्रुं रन्धय सर्वमस्मै २

अयमस्तु धनपतिर्धानामयं विशां विपतिरस्तु राजा ।
अस्मिन्निन्द्र महि वचांसि धेह्यवर्चसं कृणुहि शत्रुमस्य ३

अस्मै द्यावापृथिवी भूरि वामं दुहाथां घर्मदुघे इव घेनू ।
अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात् प्रियो गवामोपधीनां पशूनाम् ४

युनाजिभ त उत्तरावन्तमिन्द्रं येन जयन्ति न पराजयन्ते ।
यस्त्वा करद्वेकवृषं जनानामुत राज्ञामुत्तमं मानवानाम् ५

उत्तरस्त्वमधरे ते सप्तला ये के च राजन् प्रतिशत्रवस्ते ।
एकवृष इन्द्रसस्ता जिगीवां छत्रूयतामा भरा भोजनानि ६

सिंहप्रतीको विशो अद्भि सर्वा व्याघ्रप्रतीकोऽयं बाधस्व शत्रून् ।
एकवृष इन्द्रसस्ता जिगीवां छत्रूयतामा सिंवा भोजनानि ७ (१८१)

(१३) पाप-मोचनम् ।

१-७ मृगारः । प्रचेता अग्निः । भिष्टुप्, १ पुरस्ताज्ज्योतिष्मती, ४ अनुष्टुप्, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

अग्नेर्मेन्वे प्रथमस्य प्रचेतसः पाञ्चजन्यस्य बहुधा यमिन्धते ।
विशोविशः प्रविशिवांसमीमहे स नो मुञ्चत्वंहसः १

यथा हव्यं वहसि जातमेवो यथा यज्ञं कल्पयसि प्रजानन् ।
एवा वेवेम्यः सुमतिं न आ वह स नो मुञ्चत्वंहसः २

यामन्यामृष्टुपयुक्तं वहिष्ठं कर्मन्कर्मन्नामगम् ।
अग्निमीडे ओहणं यज्ञवृधं घृताहुतं स नो मुञ्चत्वंहसः ३ (१८६)

सुजातं जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम् ।	
हव्यवाहं हवामहे स नो मुञ्चत्वंहसः	४
येन कर्पयो बलमद्योतयन् युजा येनासुराणामयुवन्त मायाः ।	
येनाग्निना पृणीनिन्द्रो जिगाय स नो मुञ्चत्वंहसः	५
येन देवा अमृतमन्वर्विन्दुन् येनौषधीर्मधुमतीरकृण्वन् ।	
येन देवाः स्व१रामरन्तस नो मुञ्चत्वंहसः	६
यस्येदं प्रदिशि यद् विरोचते यज्जातं जनिद्व्यं च केवलम् ।	
स्तौम्यग्निं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वंहसः	७ (१००)

(१४) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ शाकरीगर्भा पुरःशकरी ।

इन्द्रस्य मन्महे शश्वद्विदस्य मन्महे वृत्रघ्न स्तोमा उप मेम आगुः ।	
यो द्राक्षुर्पः सुकृतो हवमेति स नो मुञ्चत्वंहसः	१
य उग्नीणामुग्रबाहुय्युर्यो दानवानां बलमारुरोज ।	
येन जिताः सिन्धवो येन गावः स नो मुञ्चत्वंहसः	२
यश्वर्षणिप्रो वृषभः स्वर्विद् यस्मै आवाणः प्रवदन्ति नृमणम् ।	
यस्याध्वरः सप्तहोता मर्विष्ठः स नो मुञ्चत्वंहसः	३
यस्य वृशासं क्रवभासं उक्षणो यस्मै मीयन्ते स्वरवः स्वर्विद् ।	
यस्मै शुक्रः पवति ब्रह्मशुम्भितः स नो मुञ्चत्वंहसः	४
यस्य जुष्टिं सोमिनः कामर्यन्ते यं हवन्त इपुमन्तां गर्विष्टी ।	
यस्मिन्नर्कः शिभिरे यस्मिन्नोजः स नो मुञ्चत्वंहसः	५
यः प्रथमः कर्मकृत्याय जज्ञे यस्य वीर्यं प्रथमस्यानुबुद्धम् ।	
येनोद्यतो वज्रोऽभ्यायताहिं स नो मुञ्चत्वंहसः	६
यः संश्रामान्नर्यति सं युधे वशी यः पुष्टानि संयुजति हयानि ।	
स्तौमीन्द्रं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वंहसः	७ (११७)

(१५) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । सविता, वायुः । त्रिष्टुप्, ३ अतिशकरी, ७ पश्यावृहती ।

वायोः सवितुर्विदयानि मन्महे यावात्मन्वद् विशथो यौ च रक्षथः ।	
यो विश्वस्य परिभू बभूवथुस्तो नो मुञ्चतमंहसः	१ (११८)

ययोः संख्याता वरिमा पार्थिवानि याम्यां रजो युपितमन्तरिक्षे ।	
ययोः प्रायं नान्वानुशे कश्चन तौ नो मुञ्चतुमहंसः	२
तव व्रते नि विद्वान्ते जनास्त्वय्युदिते प्रेति चित्रमानो ।	
युवं वायो सविता च भुवनानि रक्षथस्तौ नो मुञ्चतुमहंसः	३
अपेतो वायो सविता च दुष्कृतमप रक्षांसि क्षिमां च सेधतम् ।	
सं ह्युर्जया सुजयः सं वलेन तौ नो मुञ्चतुमहंसः	४
रुधि मे पोयं सवितो वायुस्तनू वक्षमा सुवतां सुशेवम् ।	
अयक्ष्मतातिं महं इह धत्तं तौ नो मुञ्चतुमहंसः	५
प्र सुमतिं सवितवीय ऊतये महस्वन्तं मत्सरं मादयाथः ।	
अर्वाग् वामस्य प्रवतो नि रच्छतं तौ नो मुञ्चतुमहंसः	६
उप श्रेष्ठा न आशिषो देवयोर्धामस्थिरन् ।	
स्तौमि देवं सवितारं च वायुं तौ नो मुञ्चतुमहंसः	७

(२०४)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(२६) पाप-भोचनम् ।

१-७ मृगारः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् । १ अधि, २-३ जगती, ७ शाफ्वरगर्भातिमध्येज्योतिः ।

[६] मन्वे वां द्यावापृथिवी सुभोजसौ सचेतसौ ये अप्रथेथ्यामर्भिता योजनानि ।	
प्रतिष्ठे ह्यमवतं वसूनां ते नो मुञ्चतुमहंसः	१
प्रतिष्ठे ह्यमवतं वसूनां प्रवृद्धे देवी सुभगे उरूची ।	
द्यावापृथिवी भवतं मे स्योने ते नो मुञ्चतुमहंसः	२
असंतापे सुतपसौ ह्रुवेऽहमुर्वी गम्भीरे कविभिर्नमस्ये ।	
द्यावापृथिवी भवतं मे स्योने ते नो मुञ्चतुमहंसः	३
ये अमृतं विमृथो ये हवींषि ये श्रोत्या विमृथो ये मन्त्रप्यानि ।	
द्यावापृथिवी भवतं मे स्योने ते नो मुञ्चतुमहंसः	४
ये उन्निया विमृथो ये वनस्पतीन् ययोर्वा विश्वा भुवनान्युन्तः ।	
द्यावापृथिवी भवतं मे स्योने ते नो मुञ्चतुमहंसः	५
ये कीलालेन तर्पयथो ये घृतेन याम्यामृतं न किं चन शक्नुवन्ति ।	
द्यावापृथिवी भवतं मे स्योने ते नो मुञ्चतुमहंसः	६
यन्मेदममिशोर्चति येनयेन वा कृतं पौरुषेयान्न देवात् ।	
स्तौमि द्यावापृथिवी नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्चतुमहंसः	७

(२११)

(२७) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । मरुतः । शिष्टुप् ।

मरुतां मन्वे अधि मे भुवन्तु प्रेमं वाजं वाजसाते, अवन्तु । आकृन्निव सुयमानह्व ऊतये ते नो मुञ्चन्त्वंहसः	१
उत्समक्षितं व्यचन्ति ये सदा य आसिञ्चन्ति रसमोर्षधीषु । पुरो दधे मरुतः पृश्निमातृंस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः	२
पर्यो धेनूनां रसमोर्षधीनां जवमर्वतां कवयो य इन्वथ । शग्मा भवन्तु मरुतो नः स्योनास्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः	३
अपः संमुद्राद् दिवमुद् बहन्ति त्रिवस्पृथिवीमभि ये सृजन्ति । ये अद्भिरीशाना मरुतश्चरन्ति ते नो मुञ्चन्त्वंहसः	४
ये कीलालेन तर्पयन्ति ये घृतेन ये वा वयो मेदसा संसृजन्ति । ये अद्भिरीशाना मरुतो वर्पयन्ति ते नो मुञ्चन्त्वंहसः	५
यदीदिदं मरुतो मरुतेन यद्वि देवा देव्येनेहगार । यूयमींशिध्वे वसवस्तस्य निष्कृतेस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः	६
निग्ममनीकं विदितं सहस्वन्मार्कतं शर्धः पृतनासूग्रम् । स्तौमि मरुतो नाथिनो जोहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वंहसः	७

(१८)

(२८) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारोऽथर्वा वा । भवाशर्वा रुद्रो वा । शिष्टुप्, १ अतिजागतगर्भा मुरिक् ।

भवाशर्वो मन्वे वां तस्य वित्तं ययोर्वामिदं प्रदिशि यद् विरोचते । यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः	१
ययोर्भ्यध्व उत यद् दूरे चिद् यो विद्विताविपुभृतामसिंष्टी । यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः	२
सहस्राक्षौ वृत्रहणां हुवेऽहं दूरेगव्यूती स्तुवन्नेम्युग्रो । यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः	३
यावदिमार्थे बहु साकगये प्र चेदन्नाममिमिमां जनेषु । यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः	४
ययोर्विधानापपद्यते कश्चनान्तर्द्वेषूत मानुषेषु । यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः	५

(२९)

यः कृत्याकृन्मूलकृद् यातुधानो नि तस्मिन् धत्तं वज्रमुग्रो ।

यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

६

अधि नो ब्रूतं पृतनासूग्रौ सं वज्रेण सृजतं यः किमीदी ।

स्तौमि भवाग्रवौ नाथितो जोहवीमि तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

७

(२१५)

(२९) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, ७ शफ्वरीगर्भातिजगती ।

मन्वे वां मित्रावरुणावृतावृधौ सचेतसौ दृहणो यो नुदेथे ।

प्र सत्यावानमवथो भरेषु तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

१

सचेतसौ दृहणो यौ नुदेथे प्र सत्यावानमवथो भरेषु ।

यो गच्छथो नृचक्षसौ बभ्रुणा सुतं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

२

यावङ्गिरसमवथो यावगस्ति मित्रावरुणा जमवग्निमत्रिम् ।

यो कश्यपमवथो यो वसिष्ठं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

३

यो श्यावाश्वमवथो वध्यश्वं मित्रावरुणा पुरुमीढमत्रिम् ।

यो विमदमवथः सप्तवग्निं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

४

यो भरद्वाजमवथो यो गविष्ठिरं विश्वामित्रं वरुण मित्र कुत्सम् ।

यो कक्षीर्वन्तमवथः प्रोत कण्वं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

५

यो मेधातिथिमवथो यो त्रिशोकं मित्रावरुणावुशानां काव्यं यौ ।

यो गोतममवथः प्रोत मुक्लं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

६

ययो रथः सत्यवर्त्मजुरिदिमिथुया चरन्तमभियातिं दूषयन् ।

स्तौमि मित्रावरुणौ नाथितो जोहवीमि तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

७

(२१६)

(३०) राष्ट्रीदेवी ।

१-८ अथर्वा । सर्वरूपा सर्वात्मिका सर्वदेवमयी वाक् । त्रिष्टुप्, ६ जगती ।

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमावित्यैरुत विश्वेदेवैः ।

अहं मित्रावरुणोमा विमर्ष्यहमिन्द्राग्नी अहमग्निनोभा ।

१

अहं राष्ट्रीं संगमनीं वसूनां चिकितुषीं प्रथमा यज्ञियानाम् ।

तां मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा मूर्तिस्थात्रां मूर्त्यविशयन्तः ।

२

(२१७)

अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवानामृत मानुषाणाम् ।	
यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम्	३
मया सोऽन्नमति यो विपर्ययति यः प्राणति य ईं कृणोत्युक्तम् ।	
अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति शुधि श्रुत श्रद्धेयं ते वदामि	४
अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्मद्विषे शरवे हन्तुवा उ ।	
अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश	५
अहं सोममाहुनसं विभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भगम् ।	
अहं दधामि द्रविणा हविष्मते सुप्रान्याऽ यजमानाय मुन्वते	६
अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन् मम योनिरुप्स्वन्तः संमुद्रे ।	
ततो वि तिष्ठे भुवनानि विश्वोतामूं द्यां वर्मणोषं स्पृशामि	७
अहमेव वार्त इव प वाग्यारभमाणा भुवनानि विश्वा ।	
पुरो विवा पर एना पृथिव्यैतावती महिम्ना सं बभूव	८ (२४०)

[इति अष्टमः प्रपाठकः ॥८॥]

[इति पद्योऽनुवाकः ॥६॥]

(३१) सेनानिरीक्षणम् ।

१-७ ब्रह्मा स्कन्दः । मन्दुः । त्रिष्टुप्, २, ४ भुरिक्, ५-७ जगती ।

[अथ नवमः प्रपाठकः ॥९॥]

[७] त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणा हृषितासो मरुत्वन् ।	
तिग्मेष्व आर्युधा संशिशाना उप प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः	१
अशिरिव मन्यो त्विषितः सहस्व सेनानीनः सहुरे हूत एधि ।	
हत्वाय शत्रून् वि भजस्व वेवु ओजो मिमानो वि मृधो नुदस्व	२
सहस्व मन्यो अभिमातिमस्मै रुजन् मुणन् प्रमुणन् मेहि शत्रून् ।	
उग्रं ते पाजो नुन्वा रुरुधे वशी वशं नयासा एकज त्वम्	३
एको बहुनामसि मन्य ईडिता विश्विंशं युद्धाय सं शिशाधि ।	
अकृत्तरुक् त्वया युजा वयं द्युमन्तं घोषं विजयाय कृणमसि	४
विजेषकृदिन्द्र इवानवन्नवोऽस्माकं मन्यो अधिपा भवेह ।	
प्रियं ते नाम सहुरे गृणीमसि विद्वा तमुत्सं यत आबभूथ	५
आभूत्या सहजा वज्र सायक सहो विमर्षि सहभूत उत्तरम् ।	
कत्वा नो मन्यो सह मेद्येधि महाधनस्य पुरुहूत संसृजि	६ (२४६)

संसृष्टं धनमुभयं समाकृतमस्मभ्यं धत्तां वरुणश्च मन्युः ।
मियां दधाना हवयेषु शत्रवः पराजिताग्रे अप नि लयन्ताम्

७ (१४७)

(३१) सेनासंयोजनम् ।

१-७ ब्रह्मा स्कन्दः । मन्युः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यस्ते मन्योऽविधद् वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक ।

साह्याम् शस्त्रमयं त्वया युजा वृथं सहस्कृतेन सहसा सहस्वता १

मन्युरिन्द्रो मन्युरेवासं द्वेवो मन्युर्हंता वरुणो जातवेदाः ।

मन्युर्विश ईडते मानुषीर्याः पाहि नो मन्यो तपसा सजोषाः २

अमीदि मन्यो तवस्तवीयान् तपसा युजा वि जहि शत्रून् ।

अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसूण्या भ्राता त्वं भः ३

त्वं हि मन्यो अभिमृत्योः स्वयंभूमामो अभिमातिपाहः ।

विश्वचर्पणिः संहुरिः सहीयानस्मास्वोजः पृतनासु धेहि ४

अभारोः सन्नप ज्येतो अस्मि तथ कृत्वा तविप्रस्य प्रयेतः ।

तं त्वामश्ने अकृतुर्जिहीडाहं स्वा तनूबलदावा न एहि ५

अथ ते अस्म्युप न एहवाद् प्रतीचीनः संहुरे विश्वदावन् ।

मन्यो वज्रिन्नामि न आ ववृस्व हनाव दस्युकृत बोध्यापेः ६

अनि प्रेहि दक्षिणतो भवा नोऽधा वृत्राणि जङ्घनाघ भूरि ।

जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्रमुभावुषांशु प्रथमा पिबाव ७ (२५४)

(३२) पाप-नाशनम् ।

१-८ ब्रह्मा । पाप्मनाशनोऽग्निः । गायत्री ।

अप नः शोशुचदुघम् शोशुगध्या रयिम् । अप नः शोशुचदुघम् १

सुक्षेत्रिया सुगानुषा वसूया च यजामहे । अप नः शोशुचदुघम् २

प्र यद् मन्दिष्ठ एषां प्रास्माकांसश्च सूरयः । अप नः शोशुचदुघम् ३

प्र यत् ते अग्रे सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अप नः शोशुचदुघम् ४

प्र यदग्नेः सहस्वतो विश्वतो यन्ति मानवः । अप नः शोशुचदुघम् ५

त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि । अप नः शोशुचदुघम् ६

द्विषो नो विश्वतोमुखाति नावेवं पारय । अप नः शोशुचदुघम् ७

स नः सिन्धुमिव नावाति पर्षा स्वस्तये । अप नः शोशुचदुघम् ८ (१६१)

(३४) ब्रह्मोदनम् .

१-८ अथर्वा । ब्रह्मोदनं । त्रिष्टुप्, ४ उत्तमा भुरिङ्, ५ व्यवसाना सौमपदा क्षितिः,
६ पञ्चपदातिशफवरी, ७ भुरिफशफवरी, ८ जगती ।

ब्रह्मास्य क्षीरं बृहदस्य पृष्ठं वामदेव्यमुदरमोदुनस्य ।

छन्दांसि पक्षी मुस्तमस्य सत्यं विष्टारी आतस्त, पसोऽधि यज्ञः १

अनस्थाः पूताः पर्वनेन शुद्धाः शुच्यः शुचिमपि यन्ति लोकम् ।

नैषां शिञ्जं प्र दहति जातवेदाः स्वर्गे लोके बह्वु स्त्रेणमिषाम् २

विष्टारिणमोदुनं ये पचन्ति नैजानवर्तिः सचने कदा युन ।

आस्तं यम उप याति देवान्त्सं गन्धर्वैर्मदते सोम्येभिः ३

विष्टारिणमोदुनं ये पचन्ति नैजान् यमः पारि मुष्णाति रेतः ।

रथी हं भूत्वा रथयानं ईयते पक्षी हं भूत्वाति दिवः समेति ४

एष यज्ञानां विततो वहिष्ठो विष्टारिणं पक्त्वा विधमा विवेश ।

आण्डीकं कुमुदं सं तेनोति बिसं शालूकं शफकां मुलानी ।

एतास्त्वा धारा उप यन्तु सर्वाः स्वर्गे लोके मधुमत् पिन्वमाना

उप त्वा तिष्ठन्तु पुष्करिणीः समन्ताः ५

घृतक्ष्ण मधुकूलाः सुरोदकाः क्षीरेण पूर्णा उदुकेन दृक्षा ।

एतास्त्वा धारा उप यन्तु सर्वाः स्वर्गे लोके मधुमत् पिन्वमाना

उप त्वा तिष्ठन्तु पुष्करिणीः समन्ताः ६

चतुरः कुम्भाश्चतुर्धा ददामि क्षीरेण पूर्णा उदुकेन दृक्षा ।

एतास्त्वा धारा उप यन्तु सर्वाः स्वर्गे लोके मधुमत् पिन्वमाना

उप त्वा तिष्ठन्तु पुष्करिणीः समन्ताः ७

इममोदुनं नि दधि ब्राह्मणेण विष्टारिणं लोकजितं स्वर्गम् ।

स मे मा क्षेष्ट स्वधया पिन्वमानो विश्वरूपा धेनुः कामदुघां मे जस्तु ८ (३७०)

(३५) मृत्युसंतरणम् ।

१-७ प्रजापतिः । अतिमृत्युः । त्रिष्टुप्, ३ भुरिजगती ।

यमोदुनं प्रथमजा क्रतस्य प्रजापतिस्तपसा ब्रह्मणेऽर्पयत् ।

यो लोकानां विधृतिर्नाभिरिषात्, तेनोदुनेनातिं तगणि मृत्युम् १ (३७१)

येनातरन् भूतकृतोऽति मृत्युं यमन्वाविन्दुन् तपसा श्रमेण ।
यं पपाच ब्रह्मणे ब्रह्म पूर्वं तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम् २
यो वाधारं पृथिवीं विश्वमोजसं यो अन्तरिक्षमापृणाद् रसेन ।
यो अस्तग्नाद् दिवमूर्ध्वो महिम्ना तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम् ३
यस्मान्मासा निर्मितास्त्रिंशदराः संवत्सरो यस्मान्निर्मितो द्वादशारः ।
अहोरात्रा यं परियन्तो नापुस्तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम् ४
यः प्राणदः प्राणद्वान् बभूव यस्मै लोका घृतवन्तः क्षरन्ति ।
ज्योतिष्मतीः प्रदिशो यस्य सर्वास्तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम् ५
यस्मात् पकादमृतं संवभूव यो गायत्र्या अधिपतिर्बभूव ।
यस्मिन् वेदा निर्हिता विश्वरूपास्तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम् ६
अव वाधे द्विषन्तं देवपीयुं सपत्ना ये मेऽप ते भवन्तु ।
ब्रह्मैव तेन विश्वजितं पचामि शृण्वन्तु मे श्रद्धधानस्य देवाः ७ (१७७)

॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

(१६) सत्यौजा अग्निः ।

१-१० चातनः । सत्यौजा अग्निः । अनुष्टुप्, ९ भुरिक् ।

[८] तान्सत्यौजाः प्र दहत्वग्निर्वैश्वानरो वृषा ।
यो नो दुरस्याद् दिप्साच्चाथो यो नो अरात्रियात् १
यो नो दिप्सद्विप्सतो दिप्सतो यश्च दिप्सति ।
वैश्वानरस्य वंष्ट्रयोरग्रेरपि दधामि तम् २
य आग्ने मृगयन्ते प्रतिक्रोशेऽमावास्ये ।
क्रव्यादो अन्यान् दिप्सतः सर्वास्तान्सहसा सहे ३
सहे पिशाचान्सहसैषां द्रविणं पदे ।
सर्वान् दुरस्यतो हन्मि सं म आकूतिर्कध्यताम् ४
ये देवास्तेन हासन्ते सूर्येण मिमते ज्वम ।
नदीषु पर्वतेषु ये सं तैः पशुभिर्विदे ५
तपनो अस्मि पिशाचानां व्याघ्रो गोमतामिव ।
श्वानः सिंहमिव हृष्टा ते न विन्दन्ते न्यश्चैनम् ६ (१८३)

न पिशाचैः सं शक्नोमि न स्तेनैर्न वनगुभिः ।	
पिशाचास्तस्मान्नश्यन्ति यमहं ग्राममाविशे	७
यं ग्राममाविशत् इदमुग्रं सहो मम ।	
पिशाचास्तस्मान्नश्यन्ति न पापमुप जानते	८
ये मा क्रोधयन्ति लपिता हस्तिनं मशका इव ।	
तानहं मन्ये दुर्हितान् जने अल्पशयूनिव	९
अभि तं निर्ऋतिर्धत्तामश्वमिवाश्वमिधान्या ।	
मत्वो यो मह्यं क्रुध्यति स उ पाशान्न मुच्यते	१० (२८७)

(३७) कृमिनाशनम् ।

१-१२ वादरायणिः । अजशृङ्गी, १ अप्सरसः; १-२, ६, १० ओषधी अजशृङ्गी, ३-५ अप्सरसः,

७-११ गन्धर्वाप्सरसः । अनुष्टुप्, ३ ज्यवसाना पदपदा त्रिष्टुप्, ५ प्रस्तरपङ्क्तिः,

७ परोष्णिक्, ११ पदपदा जगती, १२ तिष्ठत् ।

त्वया पूर्वमथर्वाणो जघ्नू रक्षोऽस्योपधे ।	
त्वया जघान कश्यपस्त्वया कण्वो अगस्त्यः	१
त्वया वृषमप्सरसो गन्धर्वाश्चातयामहे ।	
अजशृङ्गयज रक्षः सर्वान् गन्धेन नाशय	२
नदीं यन्त्वप्सरसोऽपां तारमवश्वसम् ।	
गुल्गुलूः पीला नलद्यौऽक्षगन्धिः प्रमन्दुनी ।	
तत् परेताप्सरसः प्रतिबुद्धा अभूतन	३
यत्राश्वत्था न्यग्रोधा महावृक्षाः शिखण्डिनः ।	
तत् परेताप्सरसः प्रतिबुद्धा अभूतन	४
यत्र वः प्रेङ्गा हरिता अर्जुना उत यत्राघाटाः कर्कर्युः संवदन्ति ।	
तत् परेताप्सरसः प्रतिबुद्धा अभूतन	५
एषमगन्धोपधीनां वीरुधां वीर्यावती ।	
अजशृङ्ग्यराट्की तीक्ष्णशृङ्गी व्युषितु	६
आनृत्यतः शिखण्डिनो गन्धर्वस्याप्सरापतेः ।	
मिनभिं मृक्कावपि यामि शेषः	७ (२९४)

भीमा इन्द्रस्य हेतयः ज्ञातमृष्टीरयस्मयीः ।	
ताभिर्हविरदान् गन्धर्वानवकादान् व्युपेतु	८
भीमा इन्द्रस्य हेतयः ज्ञातमृष्टीर्हिंरुण्ययीः ।	
ताभिर्हविरदान् गन्धर्वानवकादान् व्युपेतु	९
अवकादान्मिशोचानप्सु ज्योतय मामकान् ।	
पिश्याचान्सर्वानोपधे प्र मृणीहि सहस्व च	१०
स्वेवैकंः कृपिरिविकंः कुमारः सर्वकेशकः ।	
प्रियो हृश र्व भूत्वा मन्धर्वः संचते स्त्रियस्तमितो नाशयामसि बर्हणा वीर्योविता ११	
आमा देव वीं अप्सरसो गन्धर्वाः पतयो युयम् ।	
अयं वाचतामर्त्या मर्त्यान् मा संचध्वम्	१२ (१९९)

(१८) वाजिनीवान् क्रयमः ।

१-७ वादरायणिः । १-४ अप्सराः, ५-७ क्रयमः । अनुष्टुप्, ३ पदपदा व्यवस्थाना जगती,
५ भुरिगत्यष्टिः, दक्षिष्टुप्, ७ व्यवस्थाना पञ्चपदानुष्टुप्नामा पुरउपरिष्टाज्ज्योतिष्मती जगती ।

उद्भिन्वतीं संजयन्तीमप्सरां साधुदेविनीम् ।	
गल्हे कृतानि कृष्णानामप्सरां तामिह हुवे	१
विचिन्वतीमाक्रिन्तीमप्सरां साधुदेविनीम् ।	
गल्हे कृतानि गृह्णानामप्सरां तामिह हुवे	२
यायैः परिनृत्यत्थादृष्टाना कृतं गल्हात् ।	
सा नः कृतानि सीपती ग्रहामाशेतु मायया ।	
सा नः पर्यस्वत्येतु मा नो जैपुसिदं धनम्	३
या अक्षेषु प्रमोदन्ते शुचं क्रोधं च विभ्रती ।	
आनन्दिनीं प्रमोदिनीमप्सरां तामिह हुवे	४
सूर्यस्य रुश्मिन्नु याः संचरन्ति जरीचीर्वा या अनुसंचरन्ति ।	
यासामृषभो दृरते वाजिनीवान्मृचः सर्वान् लोकान् पर्वेति रक्षन् ।	
स न पेनु होमस्मिन् जुपाणोऽन्तारिक्षेण सह वाजिनीवान्	५
अन्तारिक्षेण सह वाजिनीवन् कर्की वत्तामिह रक्ष वाजिन् ।	
इमे ते भोक्ता वन्द्या एश्वर्वाहियं ते कर्कीह ते मनोऽस्तु	६ (३३५)

अन्तरिक्षेण सह वाजिनीवन् कर्कौ वत्सामिह रक्ष वाजिन् ।

अथ घातो अयं वृज इह वत्सां नि बध्नीमः । यथानाम वं ईशमहे स्वाहा ७ (३०६)

(३६) संनति ।

१-१० आग्निः, १-१० ब्रह्मा च । १-१ पृथिव्यग्नी, १-४ वाय्वन्तरिक्षे, ५-६ दिवादित्यौ, ७-८ दिक्चन्द्रमसः ।

१-१० जातवेदसोऽग्निः । संनतिः । पशुकिः, १, ३, ५, ७ त्रिपदा महाबृहतो,

२, ४, ६, ८ संस्तरपशुकिः, ९-१० त्रिष्टुप् ।

पृथिव्यामग्नये समनमन्त आर्ध्नां ।

यथा पृथिव्यामग्नये समनमन्नेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु १

पृथिवी धेनुस्तस्या अग्निर्वत्सः । सा मेऽग्निना वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा २

अन्तरिक्षे वायवे समनमन्त आर्ध्नां ।

यथान्तरिक्षे वायवे समनमन्नेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु ३

अन्तरिक्षं धेनुस्तस्या वायुर्वत्सः । सा मे वायुना वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा ४

दिव्यादित्याय समनमन्त आर्ध्नां ।

यथा दिव्यादित्याय समनमन्नेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु ५

द्यौर्धेनुस्तस्या आदित्यो वत्सः । सा मे आदित्येन वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा ६

विष्णु चन्द्राय समनमन्त आर्ध्नां ।

यथा विष्णु चन्द्राय समनमन्नेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु ७

दिशो धेनुवत्सासां चन्द्रो वत्सः । ता मे चन्द्रेण वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा ८

अग्नावग्निश्चरति प्रविह ऋषीणां पुत्रो अभिशस्तिपा उः ।

नमस्कारेण नमसा ते जुहोमि मा वेवानां मिथुया कर्म भागन् ९

हृदा पुनं मनसा जातवेदो विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।

सप्तार्यानि तव जातवेदस्तेभ्यो जुहोमि स जुपस्व हव्यम् १० (३१६)

(४०) शत्रुनाशनम् ।

१-८ शुक्रः । ब्रह्मा १ अग्निः, २ यमः, ३ यरुणः, ४ सोमः, ५ भूमिः, ६ वायुः, ७ सूर्यः,
८ विश्वः । त्रिष्टुप्, १ जगती, ८ पुरोऽतिशक्वरी पादयुग्जगती ।

ये पुरस्ताज्जुह्वति जातवेदः प्राच्यां विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
अग्निमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	१
ये दक्षिणतो जुह्वति जातवेदो दक्षिणाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
यममृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	२
ये पश्चाज्जुह्वति जातवेदः प्रतीच्यां विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
वरुणमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	३
य उत्तमतो जुह्वति जातवेद उदीच्या विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
सोममृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	४
येऽधस्ताज्जुह्वति जातवेदो ध्रुवाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
भूमिमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	५
येऽन्तरिक्षाज्जुह्वति जातवेदो व्यध्वाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
वायुमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	६
य उपरिहाज्जुह्वति जातवेद ऊर्ध्वाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
सूर्यमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	७
ये विश्वामन्तर्वृक्षेभ्यो जुह्वति जातवेदः सर्वेभ्यो विश्वेभ्योऽभिदासन्त्यस्मान् ।	
ब्रह्मत्वां ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि	८ (११४)

[इति नवमः प्रपाठकः ॥९॥]

॥ इति अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥

॥ इति चतुर्थं काण्डं समाप्तम् ॥४॥

मन्त्रसंख्या—

तृतीयकाण्डस्यान्तपर्यन्तं	५९०
चतुर्थकाण्डस्य ...	३२४
सर्वयोगः	९१४

पञ्चमं काण्डम् ।

(१) अमृतासुः ।

१-९ गृहदिवोऽथर्वा । वरुणः । त्रिष्टुप्, ५ पराङ्गहती त्रिष्टुप्, ७ विराट्, ९ श्यवसाना पदपदा अत्यष्टि ।

[अथ दशमः प्रपाठकः ॥१०॥]

[१]	अर्धञ्ज्यो योनिं य आचमूवामृतासुवर्धमानः सुजन्मा ।	
	अर्धञ्ज्यासुवर्धमानोऽहं व त्रितो धृता दाधार त्रीणि	१
	आ यो धर्माणि प्रथमः ससावृ ततो वर्षेपि कृणुपे पुरुणि ।	
	धास्युर्योनिं प्रथम आ विवेशा यो वाचमनुदितां चिकेत	२
	यस्ते शोकाय तन्वै त्रिरेच क्षरद्विरण्यं शुचयोऽनु स्वाः ।	
	अत्रा दधेते अमृतानि नामास्मे वस्त्राणि विज्ञ परयन्ताम्	३
	प्र यवेते प्रतुरं पूर्यं गुः सर्वःसद आतिष्ठन्तो अजुर्यम् ।	
	कविः शुषस्य मातरां रिहाणे जाम्यै धुर्यं पतिमेरेयेथाम्	४
	तदू पु ते महत् पृथुज्मन् नमः कविः काव्येना कृणोमि ।	
	यत् सम्यञ्चावभियन्तावमि क्षामत्रा मही रोधचके वावुधेते	५
	सप्त मर्यादाः कुवयस्ततश्चुस्तासामिदेकामभ्यङ्गिरो गात् ।	
	आयोर्हं स्कम्भ उपमस्य नीडे पथां विसर्गे ध्रुवेषु तस्थौ	६
	उतामृतासुवर्त एमि कृण्वन्नसुरात्मा तन्वैस्तत् सुमदुः ।	
	उत वा शक्रो रत्नं दधात्युज्यां वा यत् सचते हविर्दाः	७
	उत पुत्रः पितरं क्षत्रमीडे ज्येष्ठं मर्यादमह्वयन्स्वस्तये ।	
	दर्शन् नु ता वरुण यास्ते विष्ठा आवर्ततः कृणवो वर्षेपि	८
	अर्धमर्धेन पर्यसा घृणक्ष्यर्धेन शुष्म वर्धसे अमुर ।	
	अर्वि वृधाम जग्मियं सर्वायं वरुणं पुत्रमदित्या इधिरम् ।	
	कविज्ञस्तान्यस्मै वर्षेप्यवोचाम रोदसी सत्यवाचा	९

(१)

(२) सुवनेषु ज्येष्ठः ।

१-९ गृहदिवोऽथर्वा । वरुणः । त्रिष्टुप्, ९ सुंरिक् परातिजागता त्रिष्टुप् ।

तदिदास सुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषन्तृग्णाः ।

सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रून्नु यदेनं मरुन्ति विश्व ऊमाः १ (१०)

वावृधानः शर्वसा भूर्योजाः शत्रुर्वासाय भियसं दधाति ।	
अत्यनञ्च व्यनञ्च सस्ति सं तं नवन्त प्रमृता मदेषु	२
त्वे क्रतुमपि पृञ्चन्ति भूरि द्विर्यवेते त्रिर्भवन्त्यूमाः ।	
स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सृजा समदः सु मधु मधुनाभि योधीः	३
यदि चिन्तु त्वा धना जयन्तं रणेरणे अनुमदन्ति विप्राः ।	
ओजीयः शुष्मिन्स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दमन् दुरेवासः कुशोकाः	४
त्वया वयं शाश्वत्ते रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि ।	
चोदयामि तु आयुधा वचोभिः सं तं शिशामि ब्रह्मणा वयांसि	५
नि तद् दधिपेऽवरे परे च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे ।	
आ स्थापयत मातरं जिगत्सुमतं इन्वत कर्वराणि भूरि	६
स्तुष्व वर्ष्मन् पुरुवर्त्मानं समृभ्वाणमिनतं ममाप्तमाप्स्यानाम् ।	
आ दर्शति शर्वसा भूर्योजाः प्र संक्षति प्रतिमानं पृथिव्याः	७
भूमा ब्रह्म बृहद्विवः कृणवदिन्द्राय शूपर्मणियः स्वर्पाः ।	
महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजा तुरश्चिद् विश्वमर्णवत् तपस्वान्	८
एवा महान् बृहद्विवो अथर्वावोचत् स्वां तन्वमिन्द्रमेव ।	
स्वसारौ मातरिभ्वरी अरिपे हिन्वन्ति चैने शर्वसा वर्धयन्ति च	९ (१८)

(२) विजयाय प्रार्थना ।

१-११ बृहद्विवोऽथर्वा । १-२ अग्निः, ३-४ देवाः, ५ द्रविणोदाः, ६ देवीः, ७ सोमः, ८, ११ इन्द्रः,
९ घाता, विघाता, सविता, आदित्याः, रुद्राः, अभियनो, १० आदित्याः, रुद्राः ।
त्रिष्टुप्, १ मुरिक्, १० विराड्जगती ।

ममाग्निं वचो विह्वेज्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वमि पुपेम ।	
मह्यं नमन्तां प्रदिशश्नतस्तस्त्वयाध्यक्षेण घृतना जयेम	१
अग्ने मन्व्यं प्रतिनुदन् परेषां त्वं नो गोपाः परि पाहि विश्वतः ।	
अपाञ्चो यन्तु निवता दुरस्यवोऽमैषां वित्तं प्रवृष्टां वि नैशात्	२
मम देवा विह्वे संन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः ।	
ममान्तारिक्षमुरुलोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामायास्मै	३
मह्यं यजन्तां मम यानीष्टाकूतिः सत्या मनसो मे अस्तु ।	
एतो मा नि गां कतमञ्चनाहं विन्वे देवा अमि रक्षन्तु मेह	४ (१९)

मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः ।	
देवा होतारः सनिषन्न एतदरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः	५
देवीः पङ्कर्वीरु नः कृणोत विश्वे देवास इह मादयध्वम् ।	
मा नो विददभिमा मो अशस्तिर्मा नो विदद वृजिना द्वेष्ट्या या	६
तिस्रो देवीर्महि नः शर्म यच्छत प्रजायै नस्तन्वेष्ट यच्च पुष्टम् ।	
मा हास्महि प्रजया मा तनुभिर्मा रधाम द्विषते सोम राजन्	७
उरुष्यचा नो महिषः शर्म यच्छत्वस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षु ।	
स नः प्रजायै हर्यश्व मृडेन्द्र मा नो रीरियो मा परा दाः	८
धाता विधाता भुवर्नस्य यस्पतिर्वैवः संविताभिमातिपाहः ।	
आदित्या रुद्रा अश्विनोभा देवाः पान्तु यजमानं निरुथात्	९
ये नः सुपत्ना अप ते भवन्तिवन्ताग्निभ्यामव बाधामह एनान् ।	
आदित्या रुद्रा उपरिस्पृशो न उग्रं चेत्तारमधिराजमकत	१०
अर्वाश्वमिन्ममृतो हवामहे यो गोजिद् धनजिद्वजिद् यः ।	
इमं नो यज्ञं विह्वे शृणोत्वस्माकममूर्हयश्व मेदी	११ (१९)

(४) कुष्ठतकमनाशनम् ।

१-१० भृग्वक्त्रिः । कुष्ठो, यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप्, ५ भुरिक्, ६ गायत्री, १० उणि मां निष्पुत् ।

यो गिरिष्वजायथा वीरुधां बलवत्तमः ।	
कुष्ठेहि तकमनाशन त्वमानं नाशयञ्जितः	१
सुपर्णसुवर्ने गिरौ जातं हिमवतस्परि ।	
धनैरभि श्रुत्वा यन्ति विदुर्हि तकमनाशनम्	२
अश्वत्थो देवसर्पनस्तृतीयस्यामितो द्विवि ।	
तत्रामृतस्य चक्षुषं देवाः कुष्ठमवन्वत	३
हिरण्ययी नौरचरद्विरण्यबन्धना द्विवि ।	
तत्रामृतस्य पुष्पं देवाः कुष्ठमवन्वत	४
हिरण्ययाः पन्थान आसन्नरित्राणि हिरण्यया ।	
नावो हिरण्ययीरासन् यामिः कुष्ठं निरावहन्	५
इमं मे कुष्ठं पूरयं तमा वहं तं निष्कुरु । तमु मे अग्राहं कृधि इ	(१५)

ब्रूवेभ्यो अग्निं जातोऽसि सोमस्यासि सखा हितः ।

स प्राणाय व्यानाय चक्षुषे मे अस्मै मृड

७

उदङ् जातो हिमवतः स प्राच्यां नीयसे जनम् ।

तत्र कुष्ठस्य नामान्युत्तमानि वि भेजिरे

८

उत्तमो नाम कुष्ठास्युत्तमो नाम ते पिता ।

यक्ष्मं च सर्वं नाशयं तुक्मानं चारुसं कृधि

९

शीर्षाग्रयमुपहृत्यामक्षयोस्तन्वोऽ रपः ।

कुष्ठस्ततः सर्वं निष्करुद् देवं समह वृष्णयम्

१०

(१९)

(५) लाक्षा ।

१-९ अथर्व । लाक्षा । अनुष्टुप् ।

रात्रीं माता जभः पितार्यमा ते पितामहः ।

सिलाची नाम वा असि सा देवानामसि स्वसा

१

यस्त्वा पिबन्ति जीवन्ति त्रायसे पुरुषं त्वम् ।

भर्त्री हि शश्वतामसि जनानां च न्यश्वनी

२

वृक्षं वृक्षमा रोहसि वृष्णयन्तीव कुन्यला ।

जयन्ती प्रत्यातिष्ठन्ती स्पर्णी नाम वा असि

३

यद् वृण्डेन यदिव्या यद् वारुहर्षसा कृतम् ।

तस्य त्वमसि निष्कृतिः सेमं निष्कृधि पुरुषम्

४

ऋद्रात् प्लक्षान्निस्तिष्ठस्यश्वत्थात् खविराद्भवात् ।

भद्राङ्गयग्रोधात् पूर्णात् सा न एह्यरुन्धति

५

हिरण्यवर्णे सुभगे सूर्यवर्णे वपुष्टमे ।

रुतं गच्छसि निष्कृते निष्कृतिर्नाम वा असि

६

हिरण्यवर्णे सुभगे शुष्मे लोमशवक्षणे ।

अपामसि स्वसां लाक्षे वातो हात्मा च भूव ते

७

सिलाची नाम कानीनोऽजबभु पिता तव ।

अश्वो यमस्य यः श्यावस्तस्य हात्मास्युक्षिता

८

अश्वस्यास्रनः संपतिता सा वृक्षो अग्निं सिप्यदे ।

सरा पतत्रिणीं भूत्वा सा न एह्यरुन्धति

९

(४८)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(६) ब्रह्मविद्या ।

१-१४ अथर्वा । सोमाकद्रौ । १ ब्रह्म, २ कर्माणि, ३-४ रुद्रगणाः, ५-८ सोमाकद्रौ, ९ हेतिः,
१०-१४ सर्वात्मा रुद्रः । त्रिष्टुप्, २ अनुष्टुप्, ३ जगती, ४ अनुष्टुपुष्पिणित्रिष्टुप्नामो
पञ्चपदा जगती, ५-७ त्रिपदा विराज्नाम गायत्री, ८ एकावसाना त्रिपदा-
र्यनुष्टुप्, १० प्रस्तारपङ्क्तिः, ११-१३ पङ्क्तिः, १४ स्वरादपङ्क्तिः ।

- [२] ब्रह्मं जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् वि सीमितः सुरुचो वेन आवः ।
स बुध्न्या उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च वि वः १
अनाप्ता ये वः प्रथमा यानि कर्माणि चक्रिरे ।
वीरान् नो अत्र मा दमन् तद् व एतत् पुरो दधे २
सहस्रधार एव ते समस्वरन् विवो नक्के मधुजिह्वा असुध्वतः ।
तस्य स्पशो न नि मिषन्ति मूर्णीयः पुदपदे पाशिनः सन्ति सेतवे ३
पर्यु यु प्र धन्वा वाजसातये परि वृत्राणि सुक्षणिः ।
द्विपस्तदध्वर्णवेनेयसे सनिल्लसो नामासि त्रयोवृशो मास इन्द्रस्य गृहः ४
न्वेडेतेनारात्सीरसौ स्वाहा ।
तिग्मायुधौ तिग्महेती मुशेवौ सोमाकद्राविह सु मृडतं नः ५
अवैतेनारात्सीरसौ स्वाहा ।
तिग्मायुधौ तिग्महेती मुशेवौ सोमाकद्राविह सु मृडतं नः ६
अपैतेनारात्सीरसौ स्वाहा ।
तिग्मायुधौ तिग्महेती मुशेवौ सोमाकद्राविह सु मृडतं नः ७
मुमुक्तमस्मान् दुरितादवद्याज्जुषेथी यज्ञममृतमस्मात्सु धत्तम् ८
चक्षुषो हेते मनसो हेते ब्रह्मणो हेते तपसश्च हेते ।
मेन्या मेनिरस्यमेनयस्ते सन्तु येडेस्माँ अन्यघायन्ति ९
योडेस्माँश्चक्षुषा मनसा चिर्याकृत्या च यो अघापुरमिदासात् ।
त्वं तानग्ने मेन्यामेनीन् कृणु स्वाहा १०
इन्द्रस्य गृहोऽसि । तं त्वा प्र पद्ये तं त्वा प्र विशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः
सर्वात्मा सर्वतनुः सह यन्मेऽस्ति तेन ११
इन्द्रस्य शर्मासि । तं त्वा प्र पद्ये तं त्वा प्र विशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः
सर्वात्मा सर्वतनुः सह यन्मेऽस्ति तेन १२ (६०)

इन्द्रस्य वर्मांसि । तं त्वा प्र पद्ये तं त्वा प्र विशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः
 सर्वात्मा सर्वतनूः सह यन्मेऽस्ति तेन १३
 इन्द्रस्य वरूथमसि । तं त्वा प्र पद्ये तं त्वा प्र विशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः
 सर्वात्मा सर्वतनूः सह यन्मेऽस्ति तेन १४ (६१)

(७) अरातिनाशनम् ।

१-१० अथर्वा । बहुदैवत्यम्, १-३, ६-१० अरातयः, ४-५ सरस्वती । अनुष्टुप्, १ विराट्गर्मा
 प्रस्तारपङ्क्तिः, ४ पध्यावृहती, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

आ नो भर मा परि प्ठा अराते मा नो रक्षीर्दक्षिणां नीयमानाम् ।
 नमो वीर्त्साया असमृद्धये नमो अस्त्वरातये १
 यमराते पुरोधस्ते पुरुषं परिपणिमम् ।
 नमस्ते तस्मै कृण्मो मा वृनि व्यथयीर्मम २
 प्र णो वृनिर्द्वैवकृता दिवा नक्तं च कल्पताम् ।
 अरातिमनुप्रेमो वयं नमो अस्त्वरातये ३
 सरस्वतीमनुमतिं भगं यन्तो हवामहे ।
 वाचं जुष्टां मधुमतीमवादिषं वेवानां देवहूतिषु ४
 यं याचाम्यहं वाचा सरस्वत्या मनोयुजा ।
 भ्रद्धा तमद्य विन्दतु वृत्ता सोमेन वृभुणा ५
 मा वृनि मा वाचं नो वीर्त्सिर्हिभाविन्द्राग्नी आ भगतां नो वसूनि ।
 सर्वे नो अद्य दित्सन्तोऽरातिं प्रति हर्यत ६
 पुरोऽपेह्यसमृद्धे वि ते हेति नयामसि ।
 वेदं त्वाहं निमीवन्तीं नितुवन्तीमराते ७
 उत नग्रा बोधुवती स्वप्नया संचसे जन्मम् ।
 अराति चित्तं वीर्त्सन्त्याकूतिं पुरुषस्य च ८
 या महती महोन्माना विश्वा आशा व्यानशे ।
 तस्यै हिरण्यकेइयै निर्येत्या अकरं नमः ९
 हिरण्यवर्णां सुभगा हिरण्यकशिपुर्मही ।
 तस्यै हिरण्यद्राण्येऽरात्या अकरं नमः १० (७१)

[इति दशमः प्रपाठकः ॥१०॥]

(८) शत्रुनाशनम् ।

१-९ अथर्वा । नामादैवत्यं, १, २ अग्निः, ३ विश्वे देवाः, ४-९ इन्द्रः । अनुष्टुप्, २ त्र्यवसाना पदपदा जगती, ३-४ भुरिक्पथ्यापङ्क्तिः, ६ आस्तारपङ्क्तिः, ७ द्व्युष्णिग्गर्भा पथ्यापङ्क्तिः, ९ त्र्यवसाना पदपदा द्व्युष्णिग्गर्भा जगती ।

[अथ एकादशः प्रपाठकः ॥११॥]

वैकङ्कतेनेध्मेन देवेभ्य आज्यं वह ।

अग्ने तां इह मादय सर्व आ यन्तु मे हवम् १

इन्द्रा याहि मे हवमिदं करिष्यामि तच्छृणु ।

इम ऐन्द्रा अतिसरा आकूतिं सं नमन्तु मे ।

तेभिः शकेम वीर्यं जातवद्वस्तनूवशिन् २

यदुसावभुतो देवा अदेवः संश्रिकीर्यति ।

मा तस्याग्निर्हव्यं वांक्षीन्द्रवं देवा अस्य मोप गुर्ममेव हवमेतन ३

अति धावतातिसरा इन्द्रस्य वचसा हत ।

अविं वृक इव मग्नीत स वो जीवन्मा मोचि प्राणमस्यापि नह्यत ४

यममी पुरोदधिरे ब्रह्माणमपमृतये ।

इन्द्र स ते अधस्पदं तं प्रत्यस्यामि मृत्यवे ५

यदि प्रयुदेवपुरा ब्रह्म वर्माणि चक्षिरे ।

तनुपानं परिपाणं कृण्वाना यदुपोचिरे सर्वं तदरसं कृधि ६

यानसावतिसरांश्चकार कृणवन्च यान् ।

त्वं तानिन्द्र वृत्रहन् प्रतीचः पुनरा कृधि यथामुं तुणहां जनम् ७

यथेन्द्र उद्गार्चनं लुब्ध्वा चक्रे अधस्पदम् ।

कृण्वेहमधरांस्तथामुं छ्वतीभ्यः समाभ्यः ८

अत्रैनानिन्द्र वृत्रहन्नुग्रो मर्मणि विध्य । अत्रैवेनानमि तिष्ठेन्द्र मेघं हं तव ।

अनु त्वेन्द्रा रमामहे स्याम सुमतौ तव ९ (८१)

(९) आन्मा ।

१-८ ब्रह्मा । वास्तोष्पतिः, आत्मा । १, ५ दैवी बृहती, २, ६ दैवी त्रिष्टुप्, ३, ४ दैवी जगती,

७ विराडुष्णिग्बृहतीगर्भा पञ्चपदा जगती, ८ पुरस्कृतित्रिष्टुप्बृहतीगर्भा

चतुष्पदा त्र्यवसाना जगती ।

त्रिवे स्वाहा १ पृथिव्ये स्वाहा २ अन्तरिक्षाय स्वाहा ३

अन्तरिक्षाय स्वाहा ४ त्रिवे स्वाहा ५ पृथिव्ये स्वाहा ६ (८७)

सूर्यो मे चक्षुर्वार्तः प्राणोऽन्तरिक्षमात्मा पृथिवी शरीरम् ।
 अस्तुतो नामाहमयमस्मि स आत्मानं नि दधे द्यावापृथिवीभ्यां गोपीधत् ७
 उदायुरुद बलमुत् कृतमुत् कृत्यामुन्मनीषामुर्दिन्द्रियम् ।
 आयुष्कृदायुष्पत्नी स्वधावन्ती गोपा मे स्तं गोपायतं मा ।
 आत्मसर्वा मे स्तं मा हिंसिष्टम्

८ (८९)

(१०) आत्मरक्षा ।

१-८ ब्रह्मा । वास्तोष्पतिः । १-६ यवमध्या त्रिपदा गायत्री, ७ यवमध्या ककुप्,
 ८ पुरोष्टृतिष्ठनुष्टुभार्भा पराष्टिस्थयवसाना चतुष्पदातिजगती ।

अश्मवर्म मेऽसि यो मा प्राच्यां दिशोऽघायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् १
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा दक्षिणाया दिशोऽघायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् २
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा प्रतीच्या दिशोऽघायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ३
 अश्मवर्म मेऽसि यो मोदीच्या दिशोऽघायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ४
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा ध्रुवाया दिशोऽघायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ५
 अश्मवर्म मेऽसि यो मोर्ध्वाया दिशोऽघायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ६
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा दिशामन्तर्द्वेशेभ्योऽघायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ७
 ब्रह्मा मन् उप ह्वये मातरिभ्यः प्राणापानौ ।
 सूर्याश्चरन्तरिक्षाच्छ्रोत्रं पृथिव्याः शरीरम् ।
 सरस्वत्या वाचमुप ह्वयामहे मनोयुजा

८ (९०)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(११) संपत्कर्म ।

१-११ अथर्वा । वरुणः (प्रभोत्तरम्) । त्रिष्टुप्, १ सुरिङ्, ३ पङ्क्तिः, ६ पञ्चपदा अतिशक्वरी,
 ११ त्र्यवसाना पदपदा अत्यष्टिः ।

[३] कथं महे अक्षुरायन्नवीरिह कथं पित्रे हरये त्वेषन्मृगः ।
 पृथ्वीं वरुणं दक्षिणां दद्यावान् पुनर्मघं त्वं मनसाचिकित्सीः १
 न कामेन पुनर्मघो भवामि सं चक्षे कं पृथ्वीमेतामुपजि ।
 केन नु त्वमथर्वन् काव्येन केन जातेनासि जातवेदाः २
 सत्यमहं गर्भीरः काव्येन सत्यं जातेनास्मि जातवेदाः ।
 न मे व्रासो नार्यो मङ्गित्वा व्रतं मीमाय यद्वहं धरिष्ये ३ (१००)

न त्ववुन्यः कवितरां न मेधया धीरतरो वरुण स्वधावन् ।	
त्वं ता विश्वा मुर्वनानि वेत्थ स चिन्तु त्वज्जनो मायी विमाय	४
त्वं ह्य१ङ्ग वरुण स्वधावन् विश्वा वेत्थ जनिमा सुप्रणीते ।	
किं रजस एना पुरो अन्यदस्त्येना किं पुरेणावरममुर	५
एकं रजस एना पुरो अन्यदस्त्येना पर एकैन दुर्णशं चिदुवाक् ।	
तत् ते विद्वान् वरुण प्र ब्रवीम्यधोर्वचसः पुण्यो भवन्तु	
नीचिदुवासा उप सपन्तु भूमिम्	६
त्वं ह्य१ङ्ग वरुण ब्रवीषि पुनर्मधेष्वावधानि भूरि ।	
गो पु पर्णीरभ्ये३तावतो भून्मा त्वा वोचन्नराधसं जनांसः	७
मा मा वोचन्नराधसं जनांसः पुनस्ते पूश्चि जरितर्ददामि ।	
स्तोत्रं मे विश्वमा याहि शर्चीभिरन्तर्विश्वांसु मानुषीषु विक्षु	८
आ ते स्तोत्राण्युद्यंतानि यन्त्वन्तर्विश्वांसु मानुषीषु विक्षु ।	
वेहि नु मे यन्मे अर्दत्तो अस्ति युज्यो मे सप्तपदः सखास्ति	९
समा नो बन्धुवरुण समा जा वेदाहं तद् यन्नविषा सखा जा ।	
वदामि तद् यत् ते अर्दत्तो अस्मि युज्यस्ते सप्तपदः सखास्मि	१०
वेवो वेवार्य गृणते वयोधा विशो विप्राय स्तुवते सुमेधाः ।	
अर्जीजनो हि वरुण स्वधावन्नथर्वाणं पितरं देवबन्धुम् ।	
तस्मा उ राधः कृणुहि सुप्रशस्तं सखा नो अस्ति परमं च बन्धुः	११ (१०८)

(११) ऋतस्य यज्ञः ।

१-११-अक्षिराः । जातवेदाः । त्रिष्टुप्, ३ परकृतिः ।

समिन्द्रो अद्य मनुषो दुरोणे वेवो देवान् यंजसि जातवेदः ।	
आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान् त्वं दूतः कविरासि प्रचेताः	१
तनूनपात् पथ ऋतस्य यानान् मध्वा समञ्जन्स्वर्दया सुजिह्व ।	
मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन् देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः	२
आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्वा याह्ये वसुभिः सजोपाः ।	
त्वं देवानामसि यह्व होता स एनान् यक्षीषितो यजीयान्	३
प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ।	
व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अर्दितये स्योनम्	४ (१११)

व्यचस्वतीरुर्विया वि श्रयन्तां पतिभ्यो न जनयः शुभ्रमानाः ।	
देवीर्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुपायणाः	५
आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उपासानक्ता सदतां नि योनीं ।	
द्विव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे अधि श्रियं शुक्रपिङ्गं दधाने	६
देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमाना यज्ञं मनुषो यजर्धे ।	
प्रचोदयन्ता विदथेषु कारू प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां विशन्ता	७
आ नो यज्ञं भारती तूर्यमेत्विडा मनुष्वदिह चेतयन्ती ।	
तिष्ठो देवीर्द्वारिरेदं स्योनं सरस्वतीः स्वपसः सदन्ताम्	८
य इमे द्यावापृथिवी जर्भिञ्जी रूपैरपिङ्गद भुवनानि विश्वा ।	
तमग्र होतरपितो यजीयान् देवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्	९
उपावसृज त्मन्यां समस्तान् देवानां पार्थ क्रतुथा हवींषि ।	
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्पन्दन्तु हव्यं मधुना घृतेन	१०
सद्यो जातो प्यमिमीत यज्ञमग्निर्देवानामभवत् पुरोगाः ।	
अस्य होतुः प्रशिष्युतस्य वाचि स्वाहाकृतं हविरदन्तु देवाः	११ (११५)

(१३) सर्पविपनाशनम् ।

१-११ गरुमान् । तक्षकः । जगती, २ आस्तारपङ्क्तिः, ४, ७, ८ अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप्,

६ पथ्यापङ्क्तिः, ९ भुरिक्; १०, ११ निचृद्वायत्री ।

वृद्धिर्हि मह्यं वरुणो द्विवः कुविर्वचोभिरुग्रैर्नि रिणामि ते विषम् ।	
खातमखातमुत सुक्तमग्रमरिरेव धन्वन् नि जजास ते विषम्	१
यत् ते अपोदकं विपं तत् त एतास्वग्रभम् ।	
गृह्णामि ते मध्यममुत्तमं रसमुतावमं मियसां नेडादातुं ते	२
वृषां मे रवो नर्मसा न तन्यतुग्रेण ते वचसा बाध आदुं ते ।	
अहं तमस्य नृमिरग्रं रसं तमस इव ज्योतिरुदेतु सूर्यः	३
चक्षुषा ते चक्षुर्हन्मि विषेण हन्मि ते विषम् ।	
अहं श्रियस्व मा जीवीः प्रत्यगभ्येति त्वा विषम्	४
केरान् पृश्न उपतृण्य बभ्र आ मे शृणुतासिन्ता अलीकाः ।	
मा मे सख्युः स्तामानमपि छाताश्रावयन्तो नि विषे रमध्वम्	५
असितस्य तेमातस्य ब्रह्मरपोदकस्य च ।	
सान्नासाहस्याहं मन्योरव ज्यामिन् धन्वन्तो वि मुञ्चामि रथो इव	६ (१२५)

आलिङ्गी च विलिङ्गी च पिता च माता च ।	
विद्य वः सर्वतो बन्ध्वरसाः किं करिष्यथ	७
उरुगूलाया दुहिता जाता वास्यसिक्न्या ।	
प्रतङ्कं बृहृषीणां सर्वोसामरसं विषम्	८
कर्णां श्वावित् तद्वब्रवीद् गिरिवचरन्तिका ।	
याः काश्चेमाः खनित्रिमास्तासामरसतमं विषम्	९
ताबुवं न ताबुवं न घेत त्वमसि ताबुर्वम् । ताबुर्वेनारसं विषम्	१०
तस्तुवं न तस्तुवं न घेत त्वमसि तस्तुर्वम् । तस्तुर्वेनारसं विषम्	११ (११०)

(१४) कृत्यापरिहरणम् ।

१-११ शुक्रः । वनस्पतिः, कृत्यापरिहरणम् । अनुष्टुप्, ३, ५, ११ मुरिक, ८ त्रिपदा विराट्,
१० निबृद्धबृहती, ११ त्रिपदा साक्षी त्रिष्टुप्, १३ म्यराट् ।

सुपर्णस्त्वान्वाविन्दत् सूकरस्त्वांस्रज्ञसा ।	
दिप्सौषधे त्वं दिप्सन्तमव कृत्याकृतं जहि	१
अव जहि यातुधानानव कृत्याकृतं जहि ।	
अथो यो अस्मान् दिप्सति तमु त्वं जह्योषधे	२
रिदर्यस्येव परीक्षासं परिकृत्य परि त्वचः ।	
कृत्यां कृत्याकृतं देवा निष्कर्मिव प्रति मुञ्चत	३
पुनः कृत्यां कृत्याकृतं हस्तगृह्य परां णय ।	
समक्षमस्मा आ घेहि यथा कृत्याकृतं हनत	४
कृत्याः संन्तु कृत्याकृतं जपथः शपथीयते ।	
सुखो रथ इव वर्ततां कृत्या कृत्याकृतं पुनः	५
यद्वि स्त्री यदि वा पुमान् कृत्यां चकार पाप्मने ।	
तामु तस्मै नयामस्यश्वमिवाश्वाभिधान्या	६
यद्वि वासि वेवकृता यदि वा पुरुषैः कृता ।	
तां त्वा पुनर्णयामसीन्द्रेण सयुजां वयम्	७
अग्ने पृतनापाद् पृतनाः सहस्र ।	
पुनः कृत्यां कृत्याकृतं प्रतिहरणेन हरामसि	८ (११८)

कृतव्यधनि विध्य तं यश्चकार तमिज्जहि ।	
न त्वामर्चये वयं वधाय सं शिशीमहि	९
पुत्र इव पितरं गच्छ स्वज इवामिष्ठितो दश ।	
बन्धमिवावक्रामी गच्छ कृत्ये कृत्याकृतं पुनः	१०
उद्वेणीव वारण्यमिस्कन्दं मृगीव । कृत्या कर्तारमृच्छतु	११
इष्ट्वा ऋजीयः पततु द्यावापृथिवी तं प्रति ।	
सा तं मृगमिव गृह्णातु कृत्या कृत्याकृतं पुनः	१२
अग्निरिवेतु प्रतिकूलमनुकूलमिवोवुकम् ।	
सुखो रथ इव वर्ततां कृत्या कृत्याकृतं पुनः	१३ (१४३)

(१५) रोगोपशमनम् ।

१-११ विश्वामित्रः । मधुला वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ पुरस्ताद्ग्रहती, ५, ७-९ अरिष्ट ।

एका च मे दश च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	१
द्वे च मे विंशतिश्च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	२
त्रिंशच्च मे त्रिंशच्च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	३
चतस्रश्च मे चत्वारिंशच्च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	४
पञ्च च मे पञ्चाशच्च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	५
षट् च मे षष्टिश्च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	६
सप्त च मे सप्ततिश्च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	७
अष्ट च मेऽशीतिश्च मेऽपवृक्तार ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	८ (१५१)

नवं च मे नवतिश्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।

ऋतं जातु ऋतावरि मधु मे मधुला करः

९

दशं च मे शतं च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।

ऋतं जातु ऋतावरि मधु मे मधुला करः

१०

शतं च मे सहस्रं चापवृत्तारं ओषधे ।

ऋतं जातु ऋतावरि मधु मे मधुला करः

११

(१५४)

[इति एकादशः प्रपाठकः ॥११॥]

॥ इति द्वातीयोऽनुवाकः ॥१॥

(१६) नृपरागशमनम् ।

१-११ विध्यामित्रः । एकवृषः । एकावसानं द्वैपदस्य, १, ४, ५, ७-१० साम्नी उष्णिहः,
२, ३, ६, आसुरी अनुष्टुप्, ११ आसुरी गायत्री ।

[अथ द्वादशः प्रपाठकः ॥१२॥]

[४] यद्येकवृषोऽसि सुजारसोऽसि	१	यदि द्विवृषोऽसि सुजारसोऽसि	२
यदि त्रिवृषोऽसि सुजारसोऽसि	३	यदि चतुर्वृषोऽसि सुजारसोऽसि	४
यदि पञ्चवृषोऽसि सुजारसोऽसि	५	यदि षड्वृषोऽसि सुजारसोऽसि	६
यदि सप्तवृषोऽसि सुजारसोऽसि	७	यद्यष्टवृषोऽसि सुजारसोऽसि	८
यदि नववृषोऽसि सुजारसोऽसि	९	यदि दशवृषोऽसि सुजारसोऽसि	१०
यद्येकावृषोऽसि सोऽप्येककोऽसि	११		

(११)

(१७) ब्रह्मजाया ।

१-१८ मयोभूः । ब्रह्मजाया । अनुष्टुप्, १-६ त्रिष्टुप् ।

तेऽवदन् प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषेऽकूपारः सलिलो मातरिभ्यां ।

वीजुर्हृष्टास्तर्प जुषं मयोभूरापो देवीः प्रथमजा ऋतस्य

१

सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रार्यच्छद्वहणीयमानः ।

अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसीवृग्निहोता हस्तगृह्या निनाय

२

हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेति चेद्वैचत ।

न वृताय ग्रहेया तस्य एषा तथा राहं गुपितं क्षत्रियस्य

३

यामाहुस्तारकेषा विकेशीति दुच्छुनां ग्राममवपद्यमानाम् ।

सा ब्रह्मजाया वि हुनोति राहं यत्र आपादि अत्र जल्कुपीमान्

४

(१६६)

ब्रह्मचारी चरति वेविपद् विपः स देवानां भवत्येकमङ्गलम् ।	
तेन जायामन्वविन्दुद् बृहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं१ न देवाः ५	
देवा वा एतस्यामवदन्त पूर्वं सप्तऋषयस्तर्पसा ये निषेदुः ।	
मीमा जाया ब्राह्मणस्यापनीता दुर्धा दधाति परमे व्योमिन् ६	
ये गर्भा अवपद्यन्ते जगद् यच्चापलुप्यते	
वीरा ये तुह्यन्ते मिथो ब्रह्मजाया हिंनस्ति तान् ७	
उत यत् पतयो दश स्त्रियाः पूर्वं अब्राह्मणाः ।	
ब्रह्मा चेन्द्रस्तमग्रहीत् स एव पतिरेकधा ८	
ब्राह्मण एव पतिर्न राजन्योऽ न वैश्यः ।	
तत् सूर्यः प्रब्रुवन्नेति पञ्चभ्यो मानवेभ्यः ९	
पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या अददुः ।	
राजानः सत्यं गृह्णाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः १०	
पुनर्वायं ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्निकिल्बिषम् ।	
ऊर्जं पृथिव्या भक्त्योरुगायमुपासते ११	
नास्य जाया शतवाही कल्याणी तल्पमा शयि ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १२	
न विकर्णः पृथुर्शिरास्तस्मिन् वेदमनि जायते ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १३	
नास्य क्षत्ता निष्करीवः सूनानमित्यग्रतः ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १४	
नास्य श्वेतः कृष्णकर्णो धुरि युक्तो महीयते ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १५	
नास्य क्षेत्रे पुष्करिणी नाण्डीकं जायते विसम् ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १६	
नास्मै पृथिं वि दुहन्ति येऽस्या दोह्यमुपासते ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १७	
नास्य धेनुः कल्याणी नानद्भवान्संहते धुरम् ।	
विजानिष्यत्र ब्राह्मणां रात्रिं वसति प्रापया १८	(१८९)

(१८) धत्तगयी ।

१-१५ मयोभृः । ब्रह्मगयी । अनुष्टुप्, ४ भुरिक् विष्टुप्, '५, ८-९. १२ चिष्टुप् ।

नैतां ते देवा अददुस्तुभ्यं नृपते अत्तवे ।	
मा ब्राह्मणस्य राजन्य गां जिघत्सो अनाद्याम्	१
अक्षद्विधो राजन्यः पाप आत्मपराजितः ।	
स ब्राह्मणस्य गार्मद्यादुद्य जीवानि मा श्वः	२
आविष्टिताघविषा पुत्राकूरिव चर्मणा ।	
सा ब्राह्मणस्य राजन्य तुष्टेपा गौरनाद्या	३
निर्वै क्षत्रं नयति हन्ति वचोऽग्निशिवारंभो वि दुनोति सर्वम् ।	
यो ब्राह्मणं मन्यते अन्नमेव स विपस्य पिवति तैमातस्य	४
य एनं हन्ति मृदुं मन्यमानो देवपीयूषधनकामो न चित्तात् ।	
सं तस्येन्द्रो हृदयेऽग्निमिन्ध उभे एनं द्विष्टो नभसी चरन्तम्	५
न ब्राह्मणो हिंसितव्योऽग्निः प्रियतनोरिव ।	
सोमो ह्यस्य दायाद इन्द्रो अस्यामिशस्तिपाः	६
ज्ञतापांश्च नि गिरति तां न शक्नोति निःसिदन् ।	
अन्नं यो ब्रह्मणां मत्स्वः स्वाद्वृक्षीति मन्यते	७
जिह्वा ज्या भवति कुल्मसं वाङ्मनाडीका दन्तास्तपसाभिर्द्रिग्धाः ।	
तेभिर्ब्रह्मा विध्यति देवपीयूषं हृद्वलेर्धनुर्मिद्वैवज्रैः	८
तीक्ष्णेष्वेवो ब्राह्मणा हेतिमन्तो यामस्यन्ति शरव्यांश्च न सा मृषा ।	
अनुहाय तपसा मन्युना चोत दूरादव भिन्दत्येनम्	९
ये सहस्रमराजत्रासन् दशगता उत ।	
ते ब्राह्मणस्य गां जग्ध्वा वैतहव्याः पराभवन्	१०
गौरैव तान् हन्यमाना वैतहव्या अवतिरत् ।	
ये केसरप्राबन्धायाश्चरमाजामपेचिरन्	११
एकशतं ता जनता या भूमिर्व्यधुनुत ।	
प्रजां हिंसित्वा ब्राह्मणीमसंभवं पराभवन्	१२
देवपीयुश्चरति मर्त्येषु गरगीणो भवत्यस्थिभूयान् ।	
यो ब्राह्मणं देवबन्धुं हिनस्ति न स पितृयाणामप्येति लोकम्	१३ (१९६)

अग्निर्वै नः पदवायः सोमो द्यायाद् उच्यते ।

हन्ताभिः शस्तेन्द्रस्तथा तद् वेधसो विदुः १४

इषुरिव विग्धा नृपते पृदाकूरिव गोपते ।

सा ब्राह्मणस्येपुर्ध्वोरा तया विध्यति पीर्यतः १५ (१९८)

(१९) ब्रह्मगवी ।

१-१५ मयोधुः । ब्रह्मगवी । अनुष्टुप्, २ धिराद्पुरस्ताद्बृहती, ७ उपरिष्टाद्बृहती ।

अतिमात्रमवर्धन्त नोदिव दिवमस्पृशन् ।

भृगुं हिंसित्वा सृञ्जया वैतह्वयाः पराभवन् १

ये बृहत्सामानमाङ्गिरसमार्षयन् ब्राह्मणं जनाः ।

पेत्वस्तेषामुभयावुमर्विस्तोकान्यावयत् २

ये ब्राह्मणं प्रत्यर्ह्यन् ये वास्मिन्नुत्कर्माङ्गिरे ।

अन्नस्ते मध्ये कुल्यापाः केशान् खादन्त आसते ३

ब्रह्मगवी प्रच्यमाना यावत् साभि विजङ्गहे ।

तेजो राष्ट्रस्य निर्हन्ति न वीरो जायते वृषा ४

क्रूरमस्या आशसन् तृष्टं पिञ्जितमस्यते ।

क्षीरं यदस्याः पीयते तद् वै पितृषु किल्बिषम् ५

उग्रो राजा मन्यमानो ब्राह्मणं यो जिघत्सति ।

परा तत् सिञ्च्यते राष्ट्रं ब्राह्मणो यत्र जीयते ६

अष्टापदी चतुरक्षी चतुःभोज्ञा चतुर्हनुः ।

द्यास्त्या द्विजिह्वा भूत्वा सा राष्ट्रमव धूनुते ब्रह्मज्यस्य ७

तद् वै राष्ट्रमा ऋवति नावं मिश्रामिबोदुकम् ।

ब्रह्माणं यत्र हिंसन्ति तद् राष्ट्रं हन्ति कुञ्जुना ८

तं वृक्षा अप स्रष्टन्ति छायां नो मोषणा इति ।

यो ब्राह्मणस्य सद् धनमभि नोऽदु मन्यते ९

विषमेतद् देवकृतं राजा वरुणोऽब्रवीत् ।

न ब्राह्मणस्य गां जग्ध्वा राष्ट्रे जागार कश्चन १०

न वैव ता नवतयो या भूमिर्यधूनुत ।

प्रजां हिंसित्वा ब्राह्मणीमसंभूय पराभवन् ११ (२०९)

यां मृतायानुबुध्नन्ति कुरुषु पशुयोपनीयम् ।	
तद् वै ब्रह्मज्य ते देवा उपस्तरणमब्रुवन्	१२
अभूणि कृपमाणस्य यानि जीतस्य वावुतुः ।	
तं वै ब्रह्मज्य ते देवा अपां भागमधारयन्	१३
येन मृतं स्तपयन्ति श्मश्रूणि येनोन्दते ।	
तं वै ब्रह्मज्य ते देवा अपां भागमधारयन्	१४
न वर्षं मैत्रावरुणं ब्रह्मज्यमभि वर्षति ।	
नास्मै समितिः कल्पते न मित्रं नयते वशम्	१५ (११३)

(२०) शत्रुसेनात्रासनम् ।

१-१२ ब्रह्मा । वनस्पतिः, दुन्दुभिः । मिथुप, १ जगती ।

उच्चैर्घोषो दुन्दुभिः सत्त्वनायन् वानस्पत्यः संमृत उल्लिषामिः ।	
वाचं क्षुण्वानो वृमर्यन्त्सपत्नान्सिंह इव जेष्यन्ममि तस्तनीहि	१
सिंह इवास्तानीद् दुवयो विवन्द्वोऽमिकन्वन्ममो वासितामिव ।	
वृषा त्वं वध्र्यस्ते सपत्ना ऐन्द्रस्ते शुष्मो अभिमातिषाहः	२
वृषेव युथे सहसा विव्रानो गव्यन्ममि रुचं संधनाजित् ।	
शुचा विध्य हृदयं परेषां हित्वा ग्रामान् प्रच्युता यन्तु शत्रवः	३
संजयन् पृतना ऊर्ध्वमापुर्गृह्या गृह्णानो बहुधा वि चक्ष्व ।	
दैवीं वाचं दुन्दुम आ गुरस्व वेधाः शत्रूणामुप भरस्व वेदः	४
दुन्दुमेर्वाचं प्रयतां वदन्तीमागृण्वती नाथिता घोषबुद्धा ।	
नारीं पुत्रं धावतु हस्तगृह्यामित्री भीता संमरे वधानाम्	५
पूर्वो दुन्दुमे प्र वदासि वाचं भूम्याः पूष्टे वदु रोचमानः ।	
अभिज्जसेनामभिज्जमानो द्युमद् वद दुन्दुमे सूनृतावत् ।	६
अन्तरेमे नर्मसी घोषो अस्तु पृथक् ते ध्वनयो यन्तु शीघ्रम् ।	
अभि केन्द स्तनयोत्तिपानः श्लोककृन्मित्रतूयाय स्वर्ध	७
घीमिः कुतः प्र वदाति वाचमुद्धर्य सत्त्वनामारुधानि ।	
इन्द्रमेवी सत्त्वनो नि ह्वयस्व मित्रैर्मित्रो अव जह्नीहि	८ (२११)

- संकन्वनः प्रवदो धृष्णुषेणः प्रवेदुकृद् बहुधा ग्रामघोषी ।
 अयो वन्वानो वयुर्नानि विद्वान् कीर्तिं बहुभ्यो वि हर द्विराजे ९
 अयःकेतो वसुजित् सहीयान्संग्रामजित् संशितो ब्रह्मणासि ।
 अंशूर्निव ग्रावाधिपवणे अद्रिर्गन्धर्व दुन्दुभेऽधि नृत्य वेदः १०
 अन्नपाण् नीपाडभिमातिपाहो गवेषणः सहमान उद्भित् ।
 वाग्वीव मन्त्रं प्र भरस्व वाचं सांग्रामजित्यायेषमुद ववेह ११
 ऽच्युतच्युत समवो गमिष्ठो मृधो जेता पुरस्तायोध्यः ।
 इन्द्रेण गुप्तो विदथा निर्विकर्यद्भुद्वचोर्तनो द्विपता यति शीमन् १२ (१२५)

(११) शत्रुसेनात्रासनम् ।

१-११ ब्रह्मा । वनस्पतिः, दुन्दुभिः, १०-१२ आदित्यावयः । अनुष्टुप्, १, ४-५ पद्यापकृतिः,
 ६ जगती, ११ बृहतीगर्भा त्रिष्टुप्, १२ त्रिपदा यवमध्या गायत्री ।

- विहृदयं वैमनस्यं ववामित्रेषु दुन्दुभे ।
 विद्वेषं कश्मशं मयममित्रेषु नि दध्मस्यर्व्वेनान् दुन्दुभे जहि १
 उद्वर्पमाना मनसा चक्षुषा हृदयेन च ।
 धार्वन्तु बिभ्यतोऽमित्राः प्रत्रासेनाज्यं हुते २
 वानस्पत्यः संभृत उन्निर्यामिर्विश्वगोऽयः ।
 प्रत्रासममित्रेभ्यो वृदाज्येनाभिघारितः ३
 यथा मृगाः संविजन्त आरण्याः पुरुषादधि ।
 एवा त्वं दुन्दुभेऽमित्रानामि क्रन्तु प्र त्रासयाथो चित्तानि मोहय ४
 यथा वृकादजावयो धार्वन्ति बहु बिभ्यतीः ।
 एवा त्वं दुन्दुभेऽमित्रानामि क्रन्तु प्र त्रासयाथो चित्तानि मोहय ५
 यथा श्येनात् पतत्रिणः संविजन्ते अहृदिवि सिंहस्य स्तनथोर्यथा ।
 एवा त्वं दुन्दुभेऽमित्रानामि क्रन्तु प्र त्रासयाथो चित्तानि मोहय ६
 परामित्रान् दुन्दुभिना हरिणस्याजिनेन च ।
 सर्वे वृषा अतिव्रसन् ये संग्रामस्येशति ७
 गरिन्द्रः प्रकीडते पष्टेपैश्छायया सह ।
 तैरमित्राञ्चसन्तु नोऽमी ये यन्त्यनीकुशः ८ (१२१)

ज्याघोषा हुन्तुमयोऽमि क्रौशन्तु या विशः ।
 सेनाः पराजिता यतीरमित्राणामनीकुशः १
 आदित्य चक्षुरा दत्स्व मरीचयोऽनु धावत ।
 प्रसङ्गिनीरा संजन्तु विगति बाहुवीर्ये १०
 यूयमुग्रा मरुतः पृथिमातः इन्त्रेण युजा प्र मृणीत शत्रून् ।
 सोमो राजा वर्णो राजा महावेव उत मृत्युरिन्द्रः ११
 एता देवसेनाः सूर्यकेतवः सचेतसः ।
 अमित्रान् नो जयन्तु स्वाहा १२ (२३७)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(२२) तत्कमनाशनम् ।

१-१४ भुवङ्गिराः । तत्कमनाशनः । अनुष्टुप्, १ भुरिक् त्रिष्टुप्, २ त्रिष्टुप्, ५ विराट् पद्यावृद्धी ।

[५] अग्निस्तत्कमानमप बाधतामितिः सोमो ग्रावा वर्णः पुतर्दक्षाः ।
 वेदिर्वर्हिः समिधः शोशुचाना अप द्वेषांस्यमुया मवन्तु १
 अयं यो विश्वान् हरितान् कृणोष्यच्छोचयंश्चाग्निर्विवाभिदुन्वन् ।
 अथा हि तत्कमन्नरसो हि भुया अथा न्यङ्ङिधराद् वा परेहि २
 यः परुषः परुषेयोऽवध्वंस इवारुणः ।
 तत्कमानं विश्वधावीर्याधराञ्च परां सुवा ३
 अधराञ्च प्र हिणोमि नमः कृत्वा तत्कमने ।
 शकम्भरस्य मुहिहा पुनरेतु महावृषान् ४
 ओको अस्य भूजवन्त ओको अस्य महावृषाः ।
 यावज्जातस्तत्कमस्तावानसि बल्लिकेषु न्योचरः ५
 तत्कमन् व्यालि वि गर्व व्यङ्ङि भूरि यावय ।
 व्रासीं निष्टकरीमिच्छ तां वज्रेण समर्पय ६
 तत्कमन् भूजवतो गच्छ बल्लिकान् वा परस्तराम् ।
 शुद्राभिच्छ प्रफुग्यै तां तत्कमन् धीवि धूनुहि ७
 महावृषान् भूजवतो बन्ध्वन्धि परेत्य ।
 प्रैतानि तत्कमने ब्रूमो अन्यक्षेत्राणि वा इमा ८
 अन्यक्षेत्रे न रमसे वशी सन्मुडयासि नः ।
 अर्भूदु प्राथस्तुकमा स गमिष्यति बल्लिकान् ९ (२४६)

यत् त्वं शीतोऽथो रुरः सह कासावेपयः ।

भीमासौ तक्मन् हेतयस्तामिः स्म परि वृद्धग्धि नः १०

मा स्मेतान्सखीन् कुरुथा बलासं कासमुद्युगम् ।

मा स्मातोऽर्वाढेः पुनस्तत् त्वां तक्मन्नुप नुवे ११

तक्मन् भ्रात्रा बलासेन स्वस्त्रा कासिकया सह ।

पाप्मा भ्रातृव्येण सह गच्छामुमरणं जनम् १२

तृतीयकं वितृतीयं सवृन्दिमुत शारदम् ।

तक्मानं शीतं रुरं त्रैष्मं नाशाय वार्षिकम् १३

गन्धारिभ्यो मूर्जवृन्द्योऽङ्गेभ्यो मृगधेभ्यः ।

त्रैष्यन् जनमिव शेवधिं तक्मानं परि दशसि १४ (२५१)

(२३) किमिग्रम् ।

१-१३ कण्वः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १३ विराट् ।

ओते मे द्यावापृथिवी ओता देवी सरस्वती ।

ओतीं म इन्द्रश्चाग्निश्च किमिं जम्भयतामिति १

अस्येन्द्र कुमारस्य किमीन् धनपते जहि ।

हता विश्वा अरातय उध्रेण वचसा मम २

यो अक्षयौ परिसर्पति यो नासं परिसर्पति ।

वृता यो मध्यं गच्छति तं किमिं जम्भयामसि ३

सरूपौ द्वौ विरूपौ द्वौ कृष्णौ द्वौ रोहितौ द्वौ ।

बभ्रुश्च बभ्रुकर्णश्च गृध्रः कोकश्च ते हताः ४

ये किमयः शितिकक्षा ये कृष्णाः शितिबाहवः ।

ये के च विश्वरूपास्तान् किमीन् जम्भयामसि ५

उत् पुरस्तात् सूर्य एति विश्वहृष्टो अहृष्टहा ।

हृष्टाश्च भ्रजहृष्टाश्च सर्वाश्च प्रमृणन् किमीन् ६

येवापासः कर्कषास एजुत्काः शिपविलुकाः ।

हृष्टश्च हन्यतां किमिरुताहृष्टश्च हन्यताम् ७

हतो येवापः किमीणां हतो नदन्निमोत ।

सर्वान् नि मज्मपाकरं हृषद्वा खल्वौ इव ८ (२५२)

त्रिगीर्षाणि त्रिकुर्वन् किमिं सारङ्गमजुनम् ।	
शृणाम्यस्य पुष्टीरपि वृश्चामि यच्छिरः	९
अत्रिवद् वः किमयो हन्मि कण्ववज्जमदग्निवत् ।	
अगस्त्यस्य ब्रह्मणा सं पिनप्स्यहं किमीन्	१०
हृतो राजा किमीणामुतैषां स्थपतिर्हृतः ।	
हृतो हतमाता किमिहृतभ्राता हतस्वसा	११
हतासो अस्य वेशसो हतासुः परिवेशसः	
अथो ये क्षुल्लका इव सर्वे ते किमयो हताः	१२
सर्वेषां च किमीणां सर्वासां च किमीणाम् ।	
मिनप्यदर्शना शिरो दहाम्यग्निना मुखम्	१३ (१६४)
(१४) ब्रह्मकर्म ।	

१-१७ अथर्व । ब्रह्मकर्मात्मा, १ सविता, २ अग्निः, ३ द्यावापृथिवी, ४ वरुणः, ५ मित्रावरुणौ, ६ मरुतः, ७ सोमः, ८ वायुः, ९ सूर्यः, १० चन्द्रमाः, ११ इन्द्रः, १२ मरुतां पिता, १३ मृत्युः, १४ यमः, १५ पितरः, १६ सताः, १७ ततामहाः । अतिशकरी, १-१०, ११-१४ चतुष्पदातिशकरी, ११ शकरी, १५-१६ त्रिपदा भुरिजगती, १७ त्रिपदा विराट् शकरी ।

सविता प्रसवानामधिपतिः स मावतु ।	
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांस्यां	
चित्स्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा	१
अग्निर्वनस्पतीनामाधिपतिः स मावतु ।	
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांस्यां	
चित्स्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा	२
द्यावापृथिवी दातृणामधिपत्नी ते मावताम् ।	
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांस्यां	
चित्स्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा	३
वरुणोऽपामधिपतिः स मावतु ।	
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांस्यां	
चित्स्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा	४
मित्रावरुणौ वृष्ट्याधिपती तौ मावताम् ।	
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांस्यां	
चित्स्यामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा	५ (१६५)

मरुतः पर्वतानामधिपतयस्ते मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ६

सोमो वीरुधामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ७

वायुरन्तर्ध्रुवस्याधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ८

सूर्यश्चक्षुषामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ९

चन्द्रमा नक्षत्राणामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १०

इन्द्रो विवोऽधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ११

मरुतां पिता पशूनामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १२

भृत्युः प्रजानामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १३

यमः पितॄणामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिव्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १४ (२७८)

पितरः परे ते मावन्तु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चिन्त्यामस्यामाकूत्यामस्यामाक्षिप्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा १५

तता अवरं ते मावन्तु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चिन्त्यामस्यामाकूत्यामस्यामाक्षिप्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा १६

ततस्ततामहास्ते मावन्तु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चिन्त्यामस्यामाकूत्यामस्यामाक्षिप्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा १७ (१८१)

(२५) गर्भाधानम् ।

१-१३ ब्रह्मा । योनिगर्भः, पृथिव्यादयो देवताः । अनुष्टुप्, १३ धिरादपुरस्ताद्बृहती ।

पर्वताद् द्विवो योनैरङ्गादङ्गात् सुमामृतम् ।	
शेषो गर्भस्य रेतोधाः सरौ पूर्णमिवा दधत्	१
यथेयं पृथिवी मही भूतानां गर्भमाद्रुधे ।	
एवा दधामि ते गर्भं तस्मै त्वामवसे हुवे	२
गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।	
गर्भं ते अश्विनोभा धत्तां पुष्करस्रजा	३
गर्भं ते मित्रावरुणौ गर्भं देवो बृहस्पतिः ।	
गर्भं त इन्द्रश्चाग्निश्च गर्भं धाता दधातु ते	४
विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु ।	
आ सिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते	५
यद् देव राजा वरुणो यद् वा देवी सरस्वती ।	
यदिन्द्रो बृहद्वा देव तद् गर्भकरणं पिव	६
गर्भो अस्योपधीनां गर्भो वनस्पतीनाम् ।	
गर्भो विश्वस्य भूतस्य सो अग्ने गर्भमेह धाः	७
अधि स्कन्द वीरयस्व गर्भमा धेहि योन्याम् ।	
वृषासि वृष्ण्यावन् प्रजायै त्वा नयामसि	८
वि जीहीष्व बार्हत्सामे गर्भस्ते योनिमा ज्ञायाम् ।	
अर्बुष्टे देवाः पुत्रं सोमपा उभयाविनम्	९ (१९०)

धातुः श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्यां गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	१०
त्वष्टः श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्यां गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	११
सवितः श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्यां गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	१२
प्रजापते श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्यां गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	१३ (१२४)

(१६) नवशालायां धृतहोमः ।

१-११ ब्रह्मा । वास्तोष्पतिः, १ अग्निः, १ सविता, ३, ११ इन्द्रः, ४ निविदः ५ मरुतः, ६ अदितिः
७ विष्णुः, ८ त्वष्टा, ९ भगः, १० सोमः, ११ अश्विनौ, बृहस्पतिः । १, ५ द्विपदायां
उष्णिक्, १, ४, ६, ७, ८, १०, ११ द्विपदा प्राजापत्या बृहती, ३ त्रिपदा विराट् गायत्री,
९ त्रिपदा पिपीलिकमध्या पुरउष्णिक्, (१-११ एकावसाना)
१२ परातिशक्त्यरी चतुष्पदा जगती ।

यजूंषि यज्ञे समिधः स्वाहाग्निः प्रविद्वानिह वो युनक्तु	१
युनक्तु देवः सविता प्रजानन्नस्मिन् यज्ञे महिषः स्वाहा	२
इन्द्र उक्थामदान्यस्मिन् यज्ञे प्रविद्वान् युनक्तु सुयुजः स्वाहा	३
प्रेषा यज्ञे निविदः स्वाहा शिष्टाः पत्नीभिर्वहतेह युक्ताः	४
छन्दांसि यज्ञे मरुतः स्वाहा मातेव पुत्रं पिपृतेह युक्ताः	५
एयमंगन् बर्हिषा प्रोक्षणीभिर्यज्ञं तन्वानादितिः स्वाहा	६
विष्णुर्युनक्तु बहुधा तर्पांस्यस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	७
त्वष्टा युनक्तु बहुधा नु रूपा अस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	८
भगो युनक्त्वाशिषो न्वः समा अस्मिन् यज्ञे प्रविद्वान् युनक्तु सुयुजः स्वाहा ९	
सोमो युनक्तु बहुधा पर्यास्यस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	१०
इन्द्रो युनक्तु बहुधा वीर्याण्यस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	११
अश्विना ब्रह्मणा यातमर्वाञ्चो वषट्कारेण यज्ञं वर्धयती ।	
बृहस्पते ब्रह्मणा याह्यवाङ् यज्ञो अयं स्वर्तिदं यजमानाय स्वाहा १२	(१०६)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(२७) अग्निः ।

१-११ ब्रह्मा । अग्निः । १ बृहतीगर्भां त्रिष्टुप्, २ द्विपदा साक्षी अरिगृहती, ३ द्विपदार्ची बृहती,
४ द्विपदा साक्षी अरिगृहती, ५ द्विपदा साक्षी त्रिष्टुप्, ६ द्विपदा विराणाम गायत्री,
७ द्विपदा साक्षी बृहती, ८ संस्तारपङ्क्तिः, ९ पदपदानुष्टुप्गर्भां पराति-
जगती, १०-११ पुरउष्णिक् (२-७ एकावसाना) ।

[६] ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्युर्ध्वा शुक्रा शोचींष्यग्नेः ।

द्युमत्तमा सुप्रतीकः सस्रुस्तनुनपादसुरो मूरिपाणिः १
देवो देवेषु देवः पृथो अर्नक्ति मध्वा घृतेन २
मध्वा यज्ञं नक्षति प्रेणानो नराशंसो अग्निः सुकृद् देवः संविता विश्ववारः ३
अच्छायमेति शर्वसा घृता चिदीडानो वह्निर्नमसा ४
अग्निः सुचो अध्वरेषु प्रयक्षु स यक्षदस्य महिमानमग्ने ५
तरी मन्द्रासु प्रयक्षु वसवश्चातिष्ठन् वसुधातरश्च ६
द्वारो देवीरन्वस्य विश्वे व्रतं रक्षन्ति विश्वहा ७
उरुव्यचसाग्नेर्धाम्ना पत्यमाने ।
आ सुष्ययन्ती यजते उपाकै उपासानक्तेमं यज्ञमवतामध्वरं नः ८
देवा होतार ऊर्ध्वमध्वरं नोऽग्नेर्जिह्वाभि गृणत गृणता नः स्विष्टिये ।
तिष्ठो देवीर्बहिरिदं संदन्तामिडा सरस्वती मही भारती गृणाना ९
तन्नसुरीपमद्भुतं पुरुक्षु । देव त्वष्टा रायस्पोषं वि ध्य नाभिमस्य १०
वनस्पतेऽर्धं सृजा रराणः । त्मना देवेभ्यो अग्निर्हव्यं शमिता स्वदयतु ११
अग्ने स्वाहा कृणुहि जातवेदः । इन्द्राय यज्ञं विश्वे देवा हविरिदं जुयन्ताम् १२ (११८)

(२८) दीर्घाद्युः ।

१-१४ अथर्वा । त्रिष्टुप्, अग्न्यादयः । त्रिष्टुप्, ६ पञ्चपदातिशक्ती, ७, ९-१०, ११ ककुम्भस्यनुष्टुप्, १३ पुरउष्णिक् ।

नवं प्राणान् नवभिः सं मिमीते दीर्घायुत्वायं ज्ञातशारदाय ।
हरिं त्रीणि रजते त्रीण्ययंसि त्रीणि तपसाविष्ठितानि १
अग्निः सूर्यश्चन्द्रमा भूमिरापो द्यौरन्तरिक्षं प्रविशो विशश्च ।
आर्तवा ऋतुभिः संविद्वाना अनेन मा त्रिभुता पारयन्तु २
त्रयः पोषोऽत्रिभुतिं श्रयन्तामनक्तुं पूषा पर्यसा घृतेन ।
अन्नस्य भूमा पुरुषस्य भूमा भूमा पशूनां त इह श्रयन्ताम् ३ (११९)

इममादित्या वसुना समुक्षतेमग्ने वर्धय वावुधानः ।	
इममिन्द्र सं सृज वीर्येणास्मिन् त्रिवृच्छ्रयतां पोषयिष्णु	४
भूमिद्वा पातु हरितेन विश्वभृदग्निः पिपुल्वर्यसा सजोषाः ।	
वीरुद्भिष्टे अर्जुनं संविद्वानं दक्षं दधातु सुमनस्यमानम्	५
त्रेधा जातं जन्मनेदं हिरण्यमग्नेरेकं प्रियतमं बभूव	
सोमस्यैकं हिसितस्य परापतत् ।	
अपामेकं वेधसां रेतं आहुस्तत् ते हिरण्यं त्रिवृदुस्त्वायुषे	६
त्रायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्रायुषम् ।	
त्रेधामृतस्य चक्षुषं त्रीण्यायुषि तेऽकरम्	७
त्रयः सुपर्णास्त्रिवृता यदार्यक्षेकाक्षरमभिसंभूय अकाः ।	
प्रत्यौहन् मृत्युममृतेन साकमन्तर्दधाना दुरितानि विश्वा	८
त्रिवस्त्वा पातु हरितं मध्यात् त्वा पात्वर्जुनम् ।	
भूम्या अयस्मयं पातु प्रागाद् देवपुरा अयम्	९
इमास्तिष्ठो देवपुरास्तास्त्वा रक्षन्तु सर्वतः ।	
तास्त्वं विभ्रद् वर्चस्युत्तरो द्विपतां भव	१०
पुरं देवानाममृतं हिरण्यं य अविधे प्रथमो देवो अग्रे ।	
तस्मै नमो दश प्राचीः कृणोम्यनु मन्यतां त्रिवृदावधे मे	११
आ त्वा चृतत्वर्थमा पूषा बृहस्पतिः ।	
अहर्जातस्य यन्नाम तेन त्वाति चृतामसि	१२
अनुभिद्वातवैरायुषे वर्चसे त्वा ।	
संवत्सरस्य तेजसा तेन संहनु कृणमसि	१३
घृतादुल्लुप्तं मधुना समक्तं भूमिहंमच्युतं पारयिष्णु ।	
भिन्दत् सपत्नानधरांश्च कृण्वदा मा रोह महते सौमगाय	१४ (११२)

(११) रक्षोघ्नम् ।

१-१५ जातनः । जातवेदाः, मन्त्रोक्ताः । त्रिष्टुप्, ३ त्रिपदा विराण्नाम गायत्री, ५ पुरोऽतिजगती विराद्भजगती, ११-१५ अनुष्टुप् (११ सुटिक्, १४ चतुष्पदा पराबृहती ककुम्भती ।)

पुरस्ताद् युक्तो वह जातवेदोऽग्रे विद्धि क्रियमाणं यथेदम् ।
त्वं मिपय भेषजस्यासि कृतां त्वया गामश्च पुरुषं सनेम

१

(१११)

- तथा तदग्ने कृणु जातवेदो विन्धेभिर्द्वैः सह संविद्वानः ।
 यो नो विदेव यतमो जघास यथा सो अस्य परिधिप्पताति २
 यथा सो अस्य परिधिप्पताति तथा तदग्ने कृणु जातवेदः ।
 विन्धेभिर्द्वैः सह संविद्वानः ३
 अक्ष्योऽं नि विध्य हृदयं नि विध्य जिह्वां नि तृन्धि प्र वृत्तो मृणीहि ।
 पिशाचो अस्य यतमो जघासाग्ने यविष्ठ प्रति तं शृणीहि ४
 यदस्य हृतं विहृतं यत् परामृतमात्मनो जग्धं यतमत् पिशाचैः ।
 तदग्ने विद्वान् पुनरा भर त्वं शरीरे मांसमसुमेरयामः ५
 आमे सुपक्वे शबले विपक्वे यो मा पिशाचो अग्ने वृद्धम् ।
 तद्वात्मना प्रजया पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ६
 क्षीरे मा मन्थे यतमो वृद्धमाकृष्टपच्ये अग्ने धान्येऽं यः ।
 तद्वात्मना प्रजया पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ७
 अपां मा पाने यतमो वृद्धम् क्रव्याद् यातूनां शयने शयानम् ।
 तद्वात्मना प्रजया पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ८
 दिवा मा नक्तं यतमो वृद्धम् क्रव्याद् यातूनां शयने शयानम् ।
 तद्वात्मना प्रजया पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ९
 क्रव्यादमग्ने रुधिरं पिशाचं मनोहर्नं जहि जातवेदः ।
 तमिन्द्रो वाजी वज्रेण हन्तु च्छिनत्तु सोमः शिरों अस्य धृष्णुः १०
 सनादग्ने मृणासि यातुधानान् न त्वा रक्षीसि पुतनासु जिग्युः ।
 सहस्राननु दह क्रव्यादो मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः ११
 सुमाहर जातवेदो यद्धृतं यत् परामृतम् ।
 गात्राण्यस्य वर्धन्तामृष्टिवा प्यायतामयम् १२
 सोमस्येव जातवेदो अंशुरा प्यायतामयम् ।
 अग्ने विरिजिनं मेध्यमयक्ष्मं कृणु जीवतु १३
 एतास्ते अग्ने समिधः पिशाचजर्मनीः ।
 तास्त्वं जुपस्व प्रति चैना गृहाण जातवेदः १४
 ताष्ट्राधीरग्ने समिधः प्रति गृह्णाह्यर्चिषां ।
 जहतु क्रव्याद् रूपं यो अस्य मांसं जिहीर्यति १५

(३०) दीर्घायुष्यम् ।

१-१७ उन्मोचनः (आयुष्कामः) । आयुष्यम् । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः, १ अरिक्, १२ चतुष्पदा विराड्जगती, १४ विरादप्रस्तारपङ्क्तिः, १७ व्यवसाना पदपदा जगती ।

आवर्तस्त आवर्तः परावर्तस्त आवर्तः ।

इहैव भव मा नु गा मा पूर्वाननु गाः पितृनसुं वध्नामि ते हृदम् १
यत् त्वामिचेरुः पुरुषः स्वो यदरणो जनः । उन्मोचनप्रमोचने उमे वाचा वदामि ते २
यद् दुद्रोर्हिथ शेषिषे स्त्रियै पुंसे अचिर्या । उन्मोचनप्रमोचने उमे वाचा वदामि ते ३
यदेनसो मातृकृताच्छेषे पितृकृताच्च यत् । उन्मोचनप्रमोचने उमे वाचा वदामि ते ४
यत् ते माता यत् ते पिता जामिभ्राता च सर्जितः । प्रत्यक् सैवस्व भेषजं जरदष्टिं कृणोमि त्वा ५
इहैधिं पुरुष सर्वेण मनसा सह । इतौ यमस्य मानु गा अर्धिं जीवपुरा इहि ६
अनुहृतः पुनरोहिं विद्वानुदयनं पथः । आरोहणमाक्रमणं जीवतो जीवतोऽयनम् ७
मा विभ्रेन मरिष्यसि जरदष्टिं कृणोमि त्वा । निर्वोचमहं यक्षममङ्गेभ्यो अङ्गञ्चरं तव ८
अङ्गमेवो अङ्गञ्चरो यश्च ते हृदयामयः । यक्षमः श्येन इव प्रापेतद् वाचा साढः परस्तराम् ९
ऋषीं योधप्रतीबोधावस्वभो यश्च जागृविः । तौ ते प्राणस्य गोसायौ विवा नक्तं च जागृताम् १०
अयमग्निर्पुंसस्य इह सूर्य उदेतु ते । उदेहिं मृत्योर्गम्भीरात् कृष्णाच्चित् तमस्तस्परि ११
नमो यमाय नमो अस्तु मृत्यवे नमः पितृभ्य उत ये नयन्ति ।
उत्पारणस्य यो वेद् तमग्निं पुरो दधेऽस्मा अघिष्टतांतये १२
पेतुं प्राण पेतु मन् पेतु चक्षुरथो बलम् । शरीरमस्य सं विदुं तत् पन्थां प्रति तिष्ठतु १३
प्राणेनग्निं चक्षुषा सं सृजेमं समीरय तन्वाऽ सं बलेन ।
वेत्थामृतस्य मा नु गान्मा नु भूमिगृहो भुवत् १४
मा ते प्राण उप दसन्मो अपानोऽपि धायि ते । सूर्यस्त्वाधिपतिर्मृत्योरुदार्यच्छतु रश्मिभिः १५
इयमन्तर्वेदति जिह्वा बद्धा पनिष्पदा । त्वया यक्षमं निर्वोचं ज्ञातं रोपीश्च तुक्मनः १६
अयं लोकः प्रियतमो देवानामपराजितः । यस्यै त्वमिह मृत्यवे विष्टः पुरुष जज्ञिये ।
स च त्वानु ह्वयामसि मा पुरा जरसो मृथाः १७ (१६४)

(३१) कृत्यापरिहरणम् ।

१-१२ शक्रः । कृत्यावृषणम् । अनुष्टुप्, ११ गृहतीगर्भा अनुष्टुप्, १२ पथ्यागृहती ।

यां ते चक्रुरामे पात्रे यां चक्रुर्मिथधान्ये ।

आमे मांसे कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति ह्वयामि ताम् १

(१६५)

यां तें चक्रुः कृकवाकावजे वा यां कुरीरिणि ।	
अर्ण्यां ते कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	२
यां तें चक्रुरेकशफे पशूनामुभयादति ।	
गर्वमे कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	३
यां तें चक्रुरमूलायां बलुगं वा नराच्याम् ।	
क्षेत्रे ते कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	४
यां तें चक्रुर्गर्हिपत्ये पूर्वाशावृत दुश्चितः ।	
शालायां कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	५
यां तें चक्रुः समायां यां चक्रुरधिदेवने ।	
अक्षेपु कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	६
यां तें चक्रुः सेनायां यां चक्रुरिष्वायुधे ।	
दुन्दुभौ कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	७
यां तें कृत्यां कूपेऽवबुधुः स्मशाने वा निचखुः ।	
सर्पानि कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	८
यां तें चक्रुः पुरुषास्थे अग्नौ संकमुके च याम् ।	
शोकं निर्वाहं क्रव्यादं पुनः प्रति हरामि ताम्	९
अपथेना जमारैणां तां पथेतः प्र हिणमसि ।	
अधीरो मर्षाधीरेभ्यः सं जमाराचित्या	१०
यश्चकार न ज्ञाशक कर्तुं ज्ञाने पादमङ्कुरिम् ।	
चकार भद्रग्रस्मभ्यमभगो भगवज्यः	११
कृत्याकृतं बलुगिनं मुलिनं शपथेय्यम् ।	
इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेनाग्निर्विध्यत्वस्तया	१२ (३७६)

[इति द्वादशः प्रपाठकः ॥१२॥]

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

॥ इति पञ्चमं काण्डं समाप्तम् ॥५॥

मन्त्रसंख्या—

चतुर्थकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ११४

पञ्चमकाण्डस्य... ३७६

सर्वयोगः १२९०

षष्ठं काण्डम् ।

(१) अमृतप्रदाता ।

१-३ अथर्वा । सविता । उष्णिक्, १ त्रिपदा पिपीलिकमध्या साम्नी जगती,
२-३ पिपीलिकमध्या पुरजष्णिक् ।

[अथ त्रयोदशः प्रपाठकः ॥१३॥]

[१] वीषो गाय बृहद् गाय द्युमद् धेहि । आथर्वण स्तुहि देवं सवितारम् १
तमुं द्रुहि यो अन्तः सिन्धौ सुनुः । सत्यस्य युवानमद्रौघवाचं सुशेर्वम् २
स या नो देवः सविता साविपद्रुमुतानि भूरि । उमे सुदृती सुगातवे ३

(१)

(२) जेता इन्द्रः ।

१-३ अथर्वा । सोमः, वनस्पतिः । परोष्णिक् ।

इन्द्राय सोममृत्विजः सुनोता च धावत । स्तोतुर्यो वचः शृण्वन्धर्वं च मे १
आ यं विशन्तीन्धवो वयो न वृक्षमन्धसः । विरेक्षिन् विमृधो जहि रक्षास्विनीः २
सुनोता सोमपात्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे । युवा जेतेशानः स पुरुदुतः ३

(१)

(३) आत्मगोपनम् ।

१-३ अथर्वा । १ इन्द्राप्पृणो, अदितिः, मरुतः, अपां नपाद्, सिन्धवः, विष्णुः, द्यौः,
२ द्यावापृथिवी, ग्रावा, सोमः, सरस्वती, अग्निः, ३ अश्विनौ, उपासानका,
अपां नपाद्, त्वष्टा । जगती, १ पथ्याष्टुहती ।

पातं न इन्द्राप्पृणोदितिः पान्तु मरुतः ।

अपां नपात् सिन्धवः सुप्त पातन् पातु नो विष्णुरुत द्यौः १

पातां नो द्यावापृथिवी अमिष्टये पातु ग्रावा पातु सोमो नो अंहसः । २

पातु नो देवी सुमगा सरस्वती पात्वग्निः शिवा ये अस्य प्रायवः ३

पातां नो देवाश्विनां श्रुमस्पती उपासानक्तो न उरुप्यताम् ।

अपां नपादमिद्धती गर्यस्य चिद् देवं त्वष्टर्वर्धय सर्वतातये ३

(४) आत्मगोपनम् ।

१-३ अथर्वा । १ त्वष्टा, पर्जन्यः, ब्रह्मणस्पतिः, अदितिः, २ अंशः, भगः, वरुणः, मित्रः, अर्यमा, अदितिः, मरुतः, ३ अश्विनौ, द्यौषिता । पथ्यापृहती, २ संस्तारपङ्क्तिः, ३ त्रिपदा विराङ्गायत्री ।

त्वष्टा मे दैव्यं वचः पर्जन्यो ब्रह्मणस्पतिः ।

पुत्रैर्भ्रातृमिरदितिर्नु पातु नो दुष्टं त्रायमाणं सहः १

अंशो मगो वरुणो मित्रो अर्यमादितिः पान्तु मरुतः ।

अप तस्य द्वेषो गमेदमिहुतो यावयच्छन्नुमन्तितम् २

धिये समञ्चिना प्रावतं न उरुप्या ण उरुज्मन्नप्रयुच्छन् ।

द्यौर्दग्धितर्यावर्यं दुच्छन्ना या ३ (१२)

(५) वचःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा । १ अग्निः, २ इन्द्रः, ३ अग्निः, सोमः, ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप्, २ भुरिक् ।

उर्वेनमुतुरं नयाग्ने घृतेनाहुत । समेनं वचंसा सृज प्रजयां च बहुं कृधि १

इन्द्रेमं प्रतुरं कृधि सज्जातानामसद् वशी । रायस्पोयेण सं सृज जीवातवे जरसे नय २

यस्य कृण्मो हविर्गुहे तमग्ने वर्धया त्वम् । तस्मै सोमो अधि ब्रवद्वयं च ब्रह्मणस्पतिः ३ (१५)

(६) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । १ ब्रह्मणस्पतिः, २-३ सोमः । अनुष्टुप् ।

योऽस्मान् ब्रह्मणस्पतेऽदेवो अभिमन्यते । सर्वं तं रन्धयासि मे यजमानाय मुन्वते १

यो नः सोम सुशंसिनोऽदुःशंसं आविदंशति । वज्रेणास्य मुखे जहि स संपिप्त्रो अपायति २

यो नः सोमाभिदासंति सनाभिर्यश्च निप्ल्वः । अप तस्य बलं तिर महीव द्यौर्वधुत्मना ३ (१८)

(७) असुरक्षयणम् ।

१-३ अथर्वा । सोमः, अदितिः, ३ देवाः । गायत्री, १ निचृत् ।

येन सोमादितिः पथा मित्रा वा यन्त्यदुष्टः । तेना नोऽवसा गहि १

येन सोम साहन्त्यासुरान् रन्धयासि नः । तेना नो अधि वोचत २

येन देवा असुराणामोजास्यवृणीध्वम् । तेना नः शर्म यच्छत ३ (१९)

(८) कामात्मा ।

१-३ जमदग्निः । कामात्मा, २ सुपर्णः, ३ चावापृथिवी, सूर्यः । पथ्यापङ्क्तिः ।

यथा वृक्षं लिङ्गजा समन्तं परिपस्वजे ।

एवा परि प्वजस्व मां यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नापणा असः १ (२१)

यथा सुपर्णः प्रपतेन् प्रक्षो निहन्ति भूम्याम्
एवा नि हन्मि ते मनो यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नापंगा असः २
यथेमे द्यावापृथिवी सद्यः पर्येति सूर्यः ।
एवा पर्येमि ते मनो यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नापंगा असः ३

(१४)

(९) कामात्मा ।

१-३ जमदग्निः । कामात्मा, ३ गावः । अनुष्टुप् ।

वाञ्छ मे तन्वं१ पादौ वाञ्छाक्षयौ२ वाञ्छ सुक्शयौ३ ।
अक्षयौ४ वृषण्यन्त्याः केशा मां ते कामेन शुण्यन्तु १
अम त्वा दोषणिभिर्षं कुणोमि हृदयश्रिपम् । यथा मम कृतावसो मम चित्तमुपायसि २
यासां नाभिगुरेहणं हृदि संवननं कृतम् । गावो घृतस्य मातरोऽमूं सं वानयन्तु मे ३ (१०)

(१०) संग्रोक्षणम् ।

१-३ शन्तातिः । १ पृथिवी, ओजं, यनस्पतिः, अग्निः; २ प्राणा, अन्तरिक्षं, वयः, वायुः; ३ द्यौः, चक्षुः, नक्षत्राणि, सूर्यः । द्वैपदम्, १ साम्नी त्रिष्टुप्, २ प्राजापत्या बृहती, ३ साम्नी बृहती ।

पृथिव्यै ओजाय वनस्पतिभ्योऽग्नयेऽधिपतये स्वाहा १
प्राणायान्तरिक्षाय वयोभ्यो वायवेऽधिपतये स्वाहा २
दिवे चक्षुष्यै नक्षत्रेभ्यः सूर्यायाधिपतये स्वाहा ३ (१०)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(११) पुंसवनम् ।

१-३ प्रजापतिः । रेतः, ३ प्रजापतिः, अनुमतिः, सिनीवाली । अनुष्टुप् ।

[२] अमीमन्वत्य आरुहस्तत्र पुंसवनं कृतम् । तद् वै पुत्रस्य वेदं तत् स्त्रीष्वा भ्रामसि १
पुंसि वै रेतो भवति तत् स्त्रियामनु पिच्यते । तद् वै पुत्रस्य वेदं तत् प्रजापतिरब्रवीत् २
प्रजापतिरनुमतिः सिनीवाल्युचीकल्पत् । स्त्रीष्वयमन्यत्र दधत् पुमांसमु दधद्विह ३ (११)

(१२) सूर्य-विष-निवारणम् ।

१-३ गदमान् । तक्षकः । अनुष्टुप् ।

परि घामिव सूर्योऽर्हीनां जनिमागमम् । रात्री जगद्विधान्यद्धंसात् तेनां ते वारये विषम् १
यद् ब्रह्ममिर्यद्विषमिर्यद् देवैर्विकृतं पुरा । यद् भूतं भव्यमासुन्वत् तेनां ते वारये विषम् २
मध्वा पृष्ठे नद्यः१ पर्वता गिरयो मधु । मधु परुष्णी शीपला शमास्ते अस्तु शं हृदे ३ (१२)

(१३) मृत्युञ्जयः ।

१-३ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । मृत्युः । अनुष्टुप् ।

नमो देववधेभ्यो नमो राजवधेभ्यः । अथो ये विश्वानां वृक्षास्तेभ्यो मृत्यो नमोऽस्तु ते १
नमस्ते अधिवाकाय परावाकाय ते नमः । सुमत्यै मृत्यो ते नमो दुर्मत्यै त इदं नमः २
नमस्ते यानुधानेभ्यो नमस्ते मेपजेभ्यः । नमस्ते मृत्यो मूर्लेभ्यो ब्राह्मणेभ्य इदं नमः ३ (१३)

(१४) बलासनाशनम् ।

१-३ बभ्रुपिङ्गलः । बलासः । अनुष्टुप् ।

अस्थिरांसं परुशंसमास्थितं हृदयामयम् । बलांसं सर्वं नाशयाक्नेष्टा यश्च पर्वसु १
निर्बलांसं बलासिनः क्षिणोमि मुक्कुरं यथा । क्षिनवपस्य बन्धनं मूलमुर्वावा इव २
निर्बलासेतः प्र पताशुंगः शिशुको यथा । अथो हट इव हायनोप द्वाहवीरहा ३ (१४)

(१५) शत्रुनिवारणम् ।

१-३ उहालकः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

उत्तमो अस्योपधीनां तवं वृक्षा उपस्तयः । उपस्तिरस्तु सोऽस्माकं यो अस्मां अमिवास्तति १
सर्वन्ध्रश्वासबन्धुश्च यो अस्मां अमिवास्तति । तेषां सा वृक्षाणामिवाहं भूयासमुत्तमः २
यथा सोम ओषधीनामुत्तमो हविषां कृतः । तलाशा वृक्षाणामिवाहं भूयासमुत्तमः ३ (१५)

(१६) अक्षिरोगमैषजम् ।

१-४ दौनकः । चन्द्रमाः, मन्त्रोक्तदेवता । अनुष्टुप्, १ तिष्ठतिपवा गायत्री,
३ गृहतीगर्मा ककुम्मात्यनुष्टुप्, ४ त्रिपवा प्रतिष्ठा ।

आर्षयो अनाबयो रसस्त उग्र आबयो । आ ते करम्ममशसि १
विहृहो नाम ते पिता मुदावती नाम ते माता । स हिंन त्वमसि यस्त्वमात्मानमावयः २
तौर्विल्लिकेऽवेलयावायमैलव ऐलयीत् । बभ्रुश्च बभ्रुकर्णश्चापेहि निराल ३
अलसालासि पूर्वां सिलाआलास्युत्तरा । नीलागलसाला ४ (१६)

(१७) गर्भदहणम् ।

१-४ अथर्वा । गर्भदहणम्, पृथिवी । अनुष्टुप् ।

यथेयं पृथिवी मही भूतानां गर्भमावुधे । एवा ते भ्रियतां गर्भो अनु सतुं सवितवे १
यथेयं पृथिवी मही वृषादेमान् वनस्पतीन् । एवा ते भ्रियतां गर्भो अनु सतुं सवितवे २
यथेयं पृथिवी मही वृषाधर पर्वतान् गिरीन् । एवा ते भ्रियतां गर्भो अनु सतुं सवितवे ३ (१७)

यथेयं पृथिवी मही त्राधारं विष्टितं जगत् । एवा तं भ्रियतां गर्भोऽनु सूतुं सवितवे ४ (५३)

(१८) ईर्ष्याविनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । ईर्ष्याविनाशनम् । अनुष्टुप् ।

ईर्ष्यायां धार्जिं प्रथमां प्रथमस्याऽऽतापरायम् । अग्निं हृदय्यं शोकं तं ते निर्वापयामसि १
यथा भूमिर्भूतमना मृतान्मृतमनस्तथा । यथोत मनुष्यो मन एवेर्ष्योर्भूतं मनः २
अदो यत् ते हृदि भित्तं मनस्कं पतयिष्णुकम् । ततस्त ईर्ष्यां मुञ्चामि निरुष्माणं हतैरिव ३ (५६)

(१९) पावमानम् ।

१-३ शन्तातिः । चन्द्रमाः, १ देवजनाः, मनवः, विश्वा भूतानि, पवमानः, २ पवमानः, ३ सविता ।
गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

पुनर्तु मा देवजनाः पुनन्तु मनवो धिया । पुनन्तु विश्वा भूतानि पवमानः पुनातु मा १
पवमानः पुनातु मा कृत्वे दक्षाय जीवसे । अथो अरिष्टतातये २
उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सुवेनं च । अस्मान् पुनीहि चक्षसे ३ (५९)

(२०) यक्षमनाशनम् ।

१-३ भृग्वक्त्रिः । यक्षमनाशनम् । १ अतिजगती, २ ककुम्भतीप्रस्तारपङ्क्तिः, ३ सतः पङ्क्तिः ।

अग्नेरिवास्य दहत एति शुष्मिणं जुतेव मृतो विलपन्नपायति ।
अन्यत्रस्मर्दिच्छतु कं चिद्वतस्तर्पुर्वधाय नमोऽस्तु तक्रमने १
नमो रुद्राय नमोऽस्तु तक्रमने नमो राजे वरुणाय त्विषीमते ।
नमो विषे नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः २
अयं यो अमिशोचयिष्णुर्बिश्वा रूपाणि हरिता कुणोर्धि ।
तस्मै तेऽरुणाय वभ्रवे नमः कृणोमि वन्याय तक्रमने ३ (६१)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(२१) केशवर्धनी औपधिः ।

१-३ शन्तातिः । चन्द्रमाः । अनुष्टुप् ।

[३] इमा यास्तियः पृथिवीस्तासां ह भूमिर्कृत्तमा । तासामधि त्वचो अहं मेघजं सयुं जग्रमस्य १
श्रेष्ठमसि मेघजानां वसिष्ठं वीरधानम् । अग्रे भग इव यामेपु देवेषु वरुणो यथा २
रेवतीरुर्नाथुपः सिपासवः सिपासथ । उग्रं केशवर्धनीरथो ह केशवर्धनीः ३ (६५)

(११) भैषज्यम् ।

१-३ शान्तातिः । १ आदित्यरश्मिः, २-३ मरुतः । त्रिष्टुप्, २ चतुष्पदा भुरिगजगती ।

कृष्णं नियातं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत् पतन्ति ।

त आर्ववृत्रन्तसर्वनाहुतस्याविद् घृतेन पृथिवीं द्यूदुः १

पर्यस्वतीः कृणुथाप ओषधीः शिवा यदेर्जया मरुतो रुक्मवक्षसः ।

ऊर्जं च तत्रं सुमतिं च पिन्वत यत्रा नरो मरुतः सिञ्चथा मधु २

उब्रुधुतो मरुतस्तौ हर्यत वृष्टिर्या विश्वा निवतस्पृणाति ।

एजाति ग्लहां कृण्वेव तुन्नैरुं तुन्दाना पत्येव जाया ३ (६८)

(१२) अपां भैषज्यम् ।

१-३ शान्तातिः । आपः । १ अनुष्टुप्, २ त्रिपदा गायत्री, ३ परोष्णिक् ।

सुसुषीस्तवपसो विवा नक्तं च सुसुषीः । वरेण्यकतुरहमपो वेवीरुपं ह्वये १

ओता आपः कर्मण्या मुञ्चन्त्वितः प्रणीतये । सद्यः कृण्वन्त्वेतवे २

वेवस्यं सवितुः सुवे कर्म कृण्वन्तु मानुषाः । शं नो मवन्त्वप ओषधीः शिवाः ३ (७१)

(१३) अपां भैषज्यम् ।

१-३ शान्तातिः । आपः । अनुष्टुप् ।

ह्रिमवतः प्र संवन्ति सिन्धौ समह संगमः ।

आपो ह मह्यं तद् वेवीर्ददन् हृद्योतमेपुजम् १

यन्मे अक्षयोरविद्योत पाण्योः प्रपदोश्च यत् ।

आपस्तव सर्वं निष्करन् मिषजां सुमिषक्तमाः २

सिन्धुपत्नीः सिन्धुराज्ञीः सर्वा या नद्यः स्थनं ।

वृत् नस्तस्य मेषजं तेना वो मुनजामहे ३ (७३)

(१४) मन्याविनाशनम् ।

१-३ शुनःशेषः । मन्याविनाशनम् । अनुष्टुप् ।

पञ्च च याः पञ्चाशच्च संयन्ति मन्यां अमि ।

इतस्ताः सर्वा नश्यन्तु वाका अपचितामिव १

सप्त च याः सप्तातिश्च संयन्ति त्रैव्यां अमि ।

इतस्ताः सर्वा नश्यन्तु वाका अपचितामिव २ (७४)

नवं च या नवतिश्च संयन्ति स्कन्धा अमि ।

इतस्ताः सर्वा नश्यन्तु वाका अपचितामिव

३ (७७)

(२६) पाप्मनाशनम् ।

१-३ ब्रह्मा । पाप्मा । अनुष्टुप् ।

अवं मा पाप्मन्तृज वृशी सन् मृडयासि नः ।

आ-मा मद्रस्य लोके पाप्मन् धेह्यविहृतम्

१

यो नः पाप्मन् न जहासि तमु त्वा जहिमो वयम् ।

पथामनु व्यावर्तनेऽन्यं पाप्मानु पद्यताम्

२

अन्यत्रास्मर्युच्यतु सहस्राक्षो अमर्त्यः ।

यं द्वेषाम तमृच्छतु यमु द्विप्मस्तमिज्जहि

३ (८०)

(२७) अरिष्टक्षयणम् ।

१-३ भृशुः । यमः, निर्वृतिः । जगती, २ त्रिष्टुप् ।

देवाः कुपोत इपितो यविच्छन् दूतो निर्वृत्त्या इदमाजगाम ।

तस्मा अर्चाम कुण्वाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विष्वे शं चतुष्पदे १

शिवः कुपोत इपितो नो अस्त्वंनागा देवाः शकुनो गृहं नः ।

अग्निर्हि विमो जुपतां हविर्नः परि हेतिः प्रक्षिणी नो वृणक्तु २

हेतिः प्रक्षिणी न दमात्यस्मानाप्त्री पदं कृणुते अग्निधाने ।

शिवो गोम्य उत पुरुषेभ्यो नो अस्तु मा नो देवा इह हिंसीत कुपोतः ३ (८१)

(२८) अरिष्टक्षयणम् ।

१-३ भृशुः । यमः, निर्वृतिः । १ त्रिष्टुप्, २ अनुष्टुप्, ३ जगती ।

क्रुचा कुपोतं जुदत प्रणोदृमिपं मदन्तुः परि गां नवामः ।

संलोमयन्तो वुरिता पदानि हित्वा न ऊर्जं प्र पद्मात् पथिष्ठः १

परिमेधंमिमयन्त परीमे गामनेयत ।

प्रेवेज्वक्तु भवः क इमौ आ दधर्षति २

यः प्रथमः प्रवर्तमाससाद बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानः ।

योऽस्येते द्विपत्रो यश्चतुष्पदस्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ३ (८६)

(१९) अरिष्टक्षयणम् ।

१-३ मृगः । यमः, निर्केतिः । (यहती) १-२ विराण्णाम गायत्री, ३ अथवसाना सप्तपदा विराड्विः ।

अमृन् ह्येतिः पंतत्रिणी न्येति यदुलूको वर्धति मोषमेतत् । यद् वा कपोतः पुष्पमग्नौ कृणोति १
यौ ते ब्रूतौ निक्केत इदमेतोऽर्पितौ प्रहितौ वा गृहं नः । कपोतोऽलूकाम्यामर्पयं तवस्तु । २

अवैरुत्यायेवमा रपत्यात् सुवीरताया इदमा संसद्यात् । पराद्वि परां वव पराचीमनु संवतम् ।
यथा यमस्य त्वा गृहेऽसं प्रतिचाकशानामूकं प्रतिचाकशान् ३ (८९)

(३०) पापशमनम् ।

१-३ उपरिबभ्रवः । शमी । जगती, २ त्रिष्टुप्, ३ चतुष्पाच्छंकुमत्यनुष्टुप् ।

ब्रूवा इमं मधुना संपुतं यवं सरस्वत्यामार्धं मृणावचर्कुपुः ।

इन्द्रं आसीत् सीरपतिः शतक्रतुः कीनाशा आसन् मरुतः सुदानवः १

यस्ते मदोऽवकेशो विकेशो येनोमिहस्यं पुरयं कृणोषि ।

आरात् त्वदुन्या वनानि वृक्षि त्वं शमि शतवल्गा वि रोह २

बृहत्पलाशे सुमंगे वर्षवृद्ध क्रतावरि ।

मातेव पुत्रेभ्यो मृद्व केशेभ्यः शमि ३ (९१)

(११) गौः ।

१-३ उपरिबभ्रवः । गौः । गायत्री ।

आयं गौः पुश्चिरकमीदसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्त्स्वः १

अन्तश्चरति रोचना अस्य प्राणार्वापानतः । व्यस्यन्महिषः स्वर्गः २

त्रिंशद् धामा वि रजति वाक् पंतङ्गे अशिभियत् । प्रति वस्तोरुर्ध्वमिः ३ (९५)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥१॥

(३२) यातुधानक्षयणम् ।

(१-३) १-२ चातनः, ३ अथर्वी । १ अग्निः, २ रुद्रः, ३ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, २ प्रस्तारपद्विः ।

[४] अन्तर्वावे जुहुता स्वेऽतद् यातुधानक्षयणं धूतेन ।

आराद् रक्षीति प्रति दह त्वमग्ने न नो गृहाणामुप तीतपासि १

इन्द्रो वो ग्रीवा अशरिद् पिशाचाः पुष्ठीर्वोऽर्पि शृणातु यातुधानाः ।

वीरद् वो बिम्बतोवीर्या यमेन समजीगमत । २

अमयं मित्रावरुणाविहास्तु नोऽर्चिषाभिणो नुदतं प्रतीचः ।

मा-ज्ञातारं मा प्रतिष्ठां विदन्त मिथो विष्णाना उर्य यन्तु मृत्युम् ३ (९८)

(३३) इन्द्रस्तवः ।

१-३ जाटिकायनः । इन्द्रः । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

यस्येवमा रजो युजस्तुजे जना वनं स्वः । इन्द्रस्य रन्त्यं ब्रूत १
 नार्धुष आ वधूषते धृषाणो धृषितः शर्वः । पुरा यथा व्यथिः अथ इन्द्रस्य नार्धुषे शर्वः २
 स नो वधातु तां रयिमुकं पिशङ्गसंहशम् । इन्द्रः पतिस्तुविष्टमो जनेष्वा ३ (१०१)

(३४) शत्रुनाशनम् ।

१-५ चातनः । अग्निः । गायत्री ।

प्राशये वाचमीरय वृषभार्य क्षितीनाम् । स नः पर्वदति द्विषः १
 यो रक्षीसि निजूर्ध्वयग्निस्तिग्मेन शोचिषा । स नः पर्वदति द्विषः २
 यः परस्याः परावतस्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्वदति द्विषः ३
 यो विश्वाभि विपश्यति मुवन्ता सं च पश्यति । स नः पर्वदति द्विषः ४
 यो अस्य पारे रजसः शुक्रो अग्निर्जायत । स नः पर्वदति द्विषः ५ (१०५)

(३५) वैश्वानरः ।

१-३ कौशिकः । वैश्वानरः । गायत्री ।

वैश्वानरो न ऊतय आ प्र यातु परावतः । अग्निर्नः सुहृतीरुप १
 वैश्वानरो न आगमविमं यज्ञं सज्जुरुप । अग्निरुक्थेष्वाहृतु २
 वैश्वानरोऽङ्गिरसां स्तोममुक्थं च चाकल्पत । ऐषु द्युमं स्वर्यमत ३ (१०९)

(३६) वैश्वानरः ।

१-३ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । अग्निः । गायत्री ।

कृतावानं वैश्वानरमुतस्य ज्योतिषस्पतिम् । अर्जसं घर्ममीमहे १
 स विश्वा प्रति चाकल्प कर्तुंरुत सृजते वशी । यज्ञस्य वर्य उत्तिरन् २
 अग्निः परेषु धामसु कामो भूतस्य मव्यस्य । सुम्राढेको वि राजति ३ (१११)

(३७) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । चन्द्रमाः । अनुष्टुप् ।

उप प्रागात् सहस्राक्षो युक्त्वा आपथो रयम् । १
 शतारमन्विच्छन् मम वृकं इवाविमतो गृहम् २ (११३)

परि णो वृद्धि शपथ वृद्धमग्निर्वा वृद्धं ।
 शप्तारुमत्र नो जहि विवो वृक्षमिवाशनिः २
 यो नः शपादशपतः शपतो यश्च नः शपात् ।
 शुने पेष्टमिवावक्षामं तं प्रत्यस्यामि मृत्यवे ३ (११५)

(३८) वर्चस्यम् ।

१-४ अथर्वा (वर्चस्कामः) । त्विपिः, (वृहस्पतिः) । त्रिष्टुप् ।

सिंहि व्याघ्र उत या पुदाको त्विर्पिरग्नौ ब्राह्मणे सूर्ये या ।
 इन्द्रं या देवी सुमगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना १
 या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये त्विर्बिर्प्सु गोषु या पुरुषेषु ।
 इन्द्रं या देवी सुमगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना २
 रथे अक्षेष्वावस्य वाजे वार्ते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे ।
 इन्द्रं या देवी सुमगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना ३
 राजन्ये दुन्दुभावार्यतायामश्वस्य वाजे पुरुषस्य मायौ ।
 इन्द्रं या देवी सुमगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना ४ (११९)

(१९) वर्चस्यम् ।

१-३ अथर्वा (वर्चस्कामः) । (वृहस्पतिः), १ इन्द्रः, ३ इन्द्रः, अग्निः, सोमः । १ जगती, २ त्रिष्टुप्, ३ अनुष्टुप् ।

यशो हविर्वर्धतामिन्द्रजुतं सहस्रवीर्यं सुमृतं सहस्कृतम् ।
 प्रसस्त्राणमनु वीर्याय चक्षसे हविर्मन्तं मा वर्धय ज्येष्ठतातये १
 अच्छा न इन्द्रं यशसं यशोमिर्यज्ञस्विनं नमसाना विधेम ।
 स नो रास्व राष्ट्रमिन्द्रजुतं तस्य ते रातो यशसः स्याम २
 यशा इन्द्रो यशा अग्निर्यशाः सोमो अजायत ।
 यशा विश्वस्य मृतस्याहमस्मि यशस्तमः ३ (१२२)

(४०) अस्यम् ।

१-३ अथर्वा । १ द्यावापृथिवी, सोमः, सविता, अन्तरिक्षं, सप्तऋषयः; २ सविता, इन्द्रः; ३ इन्द्रः । १-२ जगती, ३ अनुष्टुप् ।

अमर्यं द्यावापृथिवी इहास्तु नोऽमर्यं सोमः सविता नः कृणोतु ।
 अमर्यं नोऽस्तुर्वेन्तरिक्षं सप्तऋषीणां च हविषामर्यं नो अस्तु १ (१२३)

अस्मै ग्रामाय प्रविशश्चतस्र ऊर्जं सुभूतं स्वस्ति संविता नः कृणोतु ।

अशन्विन्दो अमर्यं नः कृणोत्वन्यत्र राज्ञामभि यातु मन्युः २

अनमित्रं नो अधरादनमित्रं न उत्तरात् ।

इन्द्रानमित्रं नः पश्वादनमित्रं पुरस्कृधि ३

(११५)

(४१) दीर्घाद्युःप्राप्तिः ।

१-३ प्रष्टा । १ चन्द्रमाः, २ सरस्वती, ३ वैष्णव ऋषयः । १ मुरिह, २ अनुष्टुप् ३ मिष्टुप् ।

मनसे चेतसे धिय आकूतय उत चित्तये ।

मृत्ये भुताय चक्षसे विधेम हविषा वयम् १

अपानाय व्यानार्य प्राणाय भूरिधायसे ।

सरस्वत्या उरुव्यचे विधेम हविषा वयम् २

मा नो हासिपुर्कर्षयो वैष्णवे तेनूपा ये नस्तन्वस्तिनूजाः ।

अमर्त्या मर्त्या अभि नः सचध्वमार्युर्धत्त प्रतरं जीवसे नः ३

(११८)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(४२) परस्परचित्तैकीकरणम् ।

१-३ भृग्वक्त्रिणः (परस्परचित्तैकीकरणकामः) । मन्युः । १-२ मुरिह, ३ अनुष्टुप् ।

[५] अव ज्यामिव धन्वनो मन्युं तनोमि ते हवः ।

यथा संमनसौ भूत्वा सखायाविव सचावहे १

सखायाविव सचावहा अव मन्युं तनोमि ते ।

अघस्ते अश्विनो मन्युमुपास्यामसि यो गुरुः २

अभि तिष्ठामि ते मन्युं पाष्ण्यां प्रपदेन च ।

यथावशो न वारिषो मम चित्तमुपायसि ३

(१२१)

(४३) मन्युशमनम् ।

१-३ भृग्वक्त्रिणः (परस्परचित्तैकीकरणकामः) । मन्युशमनम् । अनुष्टुप् ।

अयं वृमो विमन्युकः स्वाय चारणाय च ।

मन्योर्विमन्युकस्यायं मन्युशमन उच्यते १

अयं यो भूरिमूलः समुद्रमवतिष्ठति ।

वृमः पृथिव्या उत्थितो मन्युशमन उच्यते २

वि ते हनव्यां झरणिं वि ते मुख्यां नयामसि ।

यथावशो न वारिषो मम चित्तमुपायसि ३

(१२४)

(४४) रोगनाशनम् ।

१-३ विष्वाभिन्नः । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ३ चिपदा महाबृहती ।

अस्थाद् द्यौरस्थात् पृथिव्यस्थाद् विश्वमिदं जगत् ।

अस्युर्बुद्धा ऊर्ध्वस्वप्नास्तिष्ठाद् रोगो अयं तव १

ज्ञातं वा भेषजानि ते सहस्रं संगतानि च ।

श्रेष्ठमास्त्रावभेषजं वसिष्ठं रोगनाशनम् २

तुव्रस्य मूत्रमस्यमृतस्य नाभिः ।

विषाणका नाम वा असि पितृणां मूलादुत्थिता वातीकृतनःशनी ३

(१३७)

(४५) दुःप्वमनाशनम् ।

१-३ अक्षिराः प्रचेता यमश्च । दुःप्वमनाशनम् । १ पथ्यापक्षिः, २ भुरिक् त्रिष्टुप्, ३ अनुष्टुप् ।

पुरोऽप्येहि मनस्पाप किमशंस्तानि शंससि ।

परेहि न त्वा कामये वृक्षां वनानि सं चर गृहेषु गोषु मे मनः १

अवशसा निःशंसा यत् पराशसोपासिमं जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।

अग्निर्विन्धान्यप दुष्कृतान्यजुष्टान्यारे अस्मद् वधातु २

यर्विन्त्र ब्रह्मणस्पतेऽपि मृषा चरामसि ।

प्रचेता न आक्षिरसो दुःप्रितात् पात्वंहसः ३

(१४०)

(४६) दुःप्वमनाशनम् ।

१-३ अक्षिराः प्रचेता यमश्च । दुःप्वमनाशनम् । १ विष्टारपक्षिः, २ व्यवसाना शकरीगर्भा पञ्चपदा जगती, ३ अनुष्टुप् ।

यो न जीवोऽसि न मृतो देवानाममृतगर्भोऽसि स्वप्न ।

वरुणानी ते माता यमः पितारर्कुर्नामासि १

विद्य ते स्वप्न जनित्रं देवजामीनां पुत्रोऽसि यमस्य करणः ।

अन्तकोऽसि मृत्युरसि ।

तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्य स नः स्वप्न दुष्वभ्यात् पाहि २

यथा कलां यथा शफं यथर्णं संनयन्ति ।

एवा दुष्वप्यस्य सर्वं द्विपते सं नयामसि ३

(१४१)

(४७) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-३ अङ्गिराः प्रचेताः । १ अग्निः, २ विश्वे देवाः, ३ सुधन्वा । त्रिष्टुप् ।

अग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो विश्वकृद् विश्वशंभूः ।

स नः पावको द्रविणे दधात्वार्युष्मन्तः सहमक्षाः स्याम १

विश्वे देवा मरुत इन्द्रो अस्मानस्मिन् द्वितीये सर्वने न जङ्घुः ।

आर्युष्मन्तः प्रियमेपां वदन्तो वयं देवानां सुमनो स्याम २

इदं तृतीयं सर्वनं कवीनामृतेन ये चमसमेरयन्त ।

ते सौधन्वनाः स्वरानशानाः स्विष्टि नो अमि वस्यो नयन्तु ३ (१५६)

(४८) स्वस्तियाचनम् ।

१-३ अङ्गिराः, प्रचेताः । १ इयेनः, २ ऋभुः, ३ वृषा । उष्णिक् ।

इयेनोऽसि गावन्नच्छन्वा अनु त्वा रमे । स्वस्ति मा सं वहास्य यज्ञस्योद्वि स्वाहा १

ऋभुरसि जगच्छन्वा अनु त्वा रमे । स्वस्ति मा सं वहास्य यज्ञस्योद्वि स्वाहा २

वृषासि त्रिष्टुच्छन्वा अनु त्वा रमे । स्वस्ति मा सं वहास्य यज्ञस्योद्वि स्वाहा ३ (१४९)

(४९) अग्निस्तवः ।

१-३ गार्ग्यः । अग्निः । १ अनुष्टुप्, २ जगती, ३ विराड्जगती ।

नहि ते अग्ने तन्वः कूरमानंश मर्त्यः ।

कपिर्भमस्ति तेजं स्वं जरायु गौरिव १

मेष इव वै सं च वि चोर्वच्यसे यदुत्तरद्राघुपरश्च खादतः ।

शीष्णां शिरोऽप्तसाप्तो अर्दयन्तून् वमस्ति हरितेभिरासभिः २

सुपर्णां वार्चमकृतोप द्यव्याखरे कृष्णां इषिरा अनर्तिषुः ।

न यन्नियन्त्युपरस्य निष्कृतिं पुरु रेतो धिरे सूर्यभितः ३ (१५१)

(५०) अभययाचना ।

१-३ अथर्वा (अभयकामः) । अश्विनौ । १ विराड्जगती, २-३ पथ्यापङ्क्तिः ।

हृतं तद्वै समङ्कमाखुमश्विना छिन्नं शिरो अपि पृष्ठीः शृणीतम् ।

यवाभेदवानपि नहतं मुखमथामयं कृणुत धान्यापि १ (१५१)

तर्ध्वं हे पतङ्ग हे जम्बु हा उपकस ।

अक्षेवासींस्थितं हविरेनदन्त इमान् यवानर्हिसन्तो अपोदित २

तदीपते वर्धापते तृष्टजम्भा आ शृणोत मे ।

य आरण्या व्यह्विरा ये के च स्थ व्यह्विरास्तान्सर्वान् जग्मयामसि ३ (१५५)

(५१) पञ्चोनाशनम् ।

१-३ शान्तातिः । आपः, ३ वरुणः । १ गायत्री, २ त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

वायोः पूतः पवित्रेण प्रत्यक् सोमो अति द्रुतः ।

इन्द्रस्य युज्यः सखा १

आपो अस्मान् मातरः सुवयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ।

विश्वं हि रिपं प्रवहन्ति देवीरुदिदाम्यः श्रुचिष पूत एमि २

यत् किं चेदं वरुण दैव्ये जनेऽमिद्वेहं मनुष्याऽश्वरन्ति ।

अचिन्त्या चेत् तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनर्सा देव रीरिषः ३ (१५८)

[इति त्रयोदशः प्रपाठकः ॥१३॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुयाकः ॥५॥

(५२) भेषज्यम् ।

१-३ भागलिः । १ सूर्यः, २ गावः, ३ भेषजम् । अनुष्टुप् ।

[अथ चतुर्दशः प्रपाठकः ॥१४॥]

[६] उत् सूर्यो दिव एति पुरो रक्षांसि निजूर्ध्वन् । अदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वहृष्टो अहष्टहा १

नि गावो गोष्ठे असदन् नि मृगासो अविक्षत । न्युर्ध्वयो नदीनां न्यहृष्टा अलिप्तत २

आयुर्वदं विपश्चितं श्रुतां कण्वस्य वीरुधम् । आमारिषं विश्वभेषजीमस्याहृष्टान् नि शमयत् ३

(१६२)

(५३) सर्वतो रक्षणम् ।

१-३ बृहच्छुक्रः । १ द्यौः, पृथिवी, शुक्रः, सोमः, अग्निः, वायुः, सविता, १ भगः, २ वैश्वानरः,

३ त्वष्टा । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

द्यौश्च म इदं पृथिवी च प्रचेतसौ शुक्रो बृहन् दक्षिणया पिपर्तु ।

अनु स्वधा चिकित्तां सोमो अग्निर्वायुर्नः पातु सविता भगश्च १

पुनः प्राणः पुनरात्मा न ऐतु पुनश्चक्षुः पुनरर्क्षुर्न ऐतु ।

वैश्वानरो नो अदब्धस्तनुपा अन्तस्तिष्ठति दुरितानि विश्वा २

(१६३)

सं वर्षसा पर्यसा सं तनूमिरागन्महि मनसा सं शिवेन ।

त्वष्टा नो अत्र वर्षीयः कृणोत्वन्तु नो मर्ह्यु तन्वोऽ यद् विरिष्टम् ३ (११४)

(५४) अमिषदम्भनम् ।

१-३ ब्रह्मा । अग्नीषोमौ । अनुष्टुप् ।

इदं तद् युज उत्तरमिन्द्रं शुम्भाम्यष्टये । अस्य क्षत्रं धियं महीं वृष्टिरिव वर्षया तृणम् १

अस्मै क्षत्रमग्नीषोमावुस्मे धारयतं रुचिम् । इमं राष्ट्रस्यामीवर्गे कृणुतं युज उत्तरम् २

सर्वन्धुश्चासंबन्धुश्च यो अस्मौ अमिदासति । सर्वं तं रन्धयासि मे यजमानाय सुन्वते ३ (११५)

(५५) सौमनस्यम् ।

१-३ ब्रह्मा । १ विभ्वे देवाः, २-३ रुद्रः । जगती, २ त्रिष्टुप् ।

ये पन्थानो बहवो देवयानां अन्तरा द्यावापृथिवी संचरन्ति ।

तेषामज्यानि यतमो वहति तस्मै मा देवाः परि धत्तेह सर्वे १

ग्नीष्मो हेमन्तः शिशिरो वसन्तः शरद् वर्षाः स्विते नो दधात ।

आ नो गोषु भजता प्रजायां निवात इदं वः शरणे स्याम २

इवावत्साराय परिवत्साराय संवत्साराय कृणुता बृहन्नमः ।

तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम ३ (११६)

(५६) सर्वेभ्यो रक्षणम् ।

१-३ शन्तातिः । १ विभ्वे देवाः, २-३ रुद्रः । १ उष्णिग्गर्भां पथ्यापक्षिः, २ अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

मा नो देवा अर्हिवधीत् सतीकान्तसहपूरुषान् ।

संपतं न वि प्परद् व्याप्तं न सं यमन्नमो देवजनेभ्यः १

नमोऽस्त्वसिताय नमस्तिरश्चिराजये ।

स्वजाय बभ्रवे नमो नमो देवजनेभ्यः २

सं ते हन्मि वृता वृतः समु ते हन्वा हन्तुं ।

सं ते जिह्वा जिह्वां सम्वासाह आस्यम् ३ (११७)

(५७) जलविकित्सा ।

१-३ शन्तातिः । रुद्रः । १-२ अनुष्टुप्, ३ पथ्यावृहती ।

इदमिदं वा उ मेषजमिदं रुद्रस्य मेषजम् ।

येनेषुमेकतेजनां अतशाल्यामपुबर्वात् १ (११८)

जालापेणामि विञ्चत जालापेणोप सिञ्चत ।

जालापमुग्रं मेघजं तेन नो मुह जीवसे २

शं/च नो मर्यश्च नो मा च नः किं चनाममत् ।

क्षमा रपो विश्वं नो अस्तु मेघजं सर्वं नो अस्तु मेघजम् ३ (१७६)

(५८) यशःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा (यशस्कामः) । बृहस्पतिः, १-२ इन्द्रः, द्यावापृथिवी, सविता, ३ अग्निः, इन्द्रः, सोमः ।
१ जगती, २ प्रस्तारपङ्क्तिः, ३ अनुष्टुप् ।

यशसं मेन्द्रो मघवान् कृणोतु यशसं द्यावापृथिवी जुमे जुमे ।

यशसं मा वेवः सविता कृणोतु म्रियो व्रातुर्वक्षिणाया इह स्याम् १

यथेन्द्रो द्यावापृथिव्योर्वशस्वान् यथाप ओर्वधीषु यशस्वतीः ।

एवा विश्वेषु वेवेषु वयं सर्वेषु यशसः स्याम २

यशा इन्द्रो यशा अग्निर्यशः सोमो अजायत ।

यशा विश्वस्य भूतस्याहमस्मि यशस्तमः ३ (१७७)

(५९) औपधिः ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः, अरुन्धती औपधिः । अनुष्टुप् ।

अनुष्टुप् यस्त्वं प्रथमं धेनुभ्यस्त्वमरुन्धति ।

अर्धेनवे वयसे शर्म यच्छ चतुष्पदे १

शर्म यच्छत्वोपधिः सह देवीररुन्धति ।

करत् पर्यस्वन्तं गोष्ठमयक्ष्मो उत पूरुषान् २

विश्वरूपां सुभर्गामच्छावदामि जीविलाम् ।

सा नो रुद्रस्यास्तां हेति दूरं नयतु गोम्यः ३ (१८१)

(६०) पतिलाभः ।

१-३ अथर्वा । अर्यमा । अनुष्टुप् ।

अयमा यात्यर्थमा पुरस्ताद् विपितस्तुपः ।

अस्या इच्छन्नयुवै पतिमुत जायामजानये १

अभमवियमर्थमन्नयास्तौ समने युती ।

अङ्गो न्वर्यिमन्नस्या अन्याः समन्मारायति २

धाता दाधार पृथिवीं धाता द्यामुत सूर्यम् ।

धातास्या अयुवै पतिं दधानु प्रतिकाम्यम् ३ (१८५)

(६१) विश्वस्त्रया ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः । १ त्रिष्टुप्, २-३ भुरिक् ।

मह्यमापो मधुमदेरयन्तां मह्यं सुरो अभर्ज्ज्योतिषि कम् ।
 मह्यं देवा उत विश्वे तपोजा मह्यं देवः संविता व्यचो धातु १
 अहं विवेच पृथिवीमुत द्यामहमूर्तरंजनयं सप्त साकम् ।
 अहं सत्यमनृतं यद् वदाम्यहं देवीं परि वाचं विशांश्च २
 अहं जजान पृथिवीमुत द्यामहमूर्तरंजनयं सप्त सिन्धून् ।
 अहं सत्यमनृतं यद् वदामि यो अंगीपोमावजुषे सखाया ३ (१८८)
 ॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

(६२) पाचमानम् ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः, वैश्वानरः, वातः, द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

[७] वैश्वानरो रुमिभिर्नः पुनातु वातः प्राणेनेषिरो नभोभिः ।
 द्यावापृथिवी पर्यसा पर्यस्वती क्रतावरी यजिरे नः पुनीताम् १
 वैश्वानरीं सूनृतामा रंभध्वं यस्या आशास्तन्वो वीतपृष्ठाः ।
 तया गृणन्तः सधमादेषु वयं स्याम पतयो रणीणाम् २
 वैश्वानरीं वर्चस आ रंभध्वं शुद्धा भवन्तुः शुचयः पातकाः :
 इहेडया सधमादं मदन्तो ज्योक् पदयेम सूर्यमुच्चरन्तम् ३ (१९१)

(६३) वर्चोबलमाप्तिः ।

१-४ वृद्धयः । १ निर्कृतिः, २ यमः, ३ मृत्युः, ४ अग्निः । १-३ जगती, २ अतिजगतीगर्भा, ४ अनुष्टुप् ।

यत् ते देवी निर्कृतिरावबन्ध दाम ग्रीवास्वविमोक्थं यत् ।
 तत् ते वि ध्याम्यायुषे वर्चसे बलायादोमदमन्त्रमद्धि प्रसृतः १
 नमोऽस्तु ते निर्कृते तिग्मतेजोऽयस्मयान् वि चृता बन्धपाशान् ।
 यमो मह्यं पुनरित् त्वां ददाति तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे २
 अयस्मये वृषदे वैधिष इहामिहितो मृत्युमिरे सहस्रम् ।
 यमेन त्वं पितृभिः संविवान उत्तमं नाकमधि रोहयेमम् ३
 संसमिद् युवसे वृषद्रे विश्वान्यय आ ।
 इहस्पदे समिध्यसे स नो वसून्वा भर ४ (१९५)

(६४) सामनस्यम् ।

१-३ अथर्वा । सामनस्यम्, १ चिन्धे देवाः । अनुष्टुप्, (१ त्रिष्टुप्) ।

सं जानीध्वं सं पृच्यध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।
 वृषा मागं यथा पूर्वे संजानाना उपासते १
 समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं व्रतं सह चित्तमेयाम् ।
 समानेन वो हविषा जुहोमि समानं चेतो अभिसंविशध्वम् २
 समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः ।
 समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ३ (१९८)

(६५) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । (चन्द्रमाः), इन्द्रः, पराशरः । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः ।

अथ मन्पुरवायताव बाहू मनोयुजा ।
 पराशर त्वं तेषां पराश्रं शुष्ममर्दुयाधा नो रयिमा कृधि १
 निर्हस्तेभ्यो नैर्हस्तं यं देवाः शरुमस्यथ ।
 वृश्चामि शत्रूणां बाहूननेन हविषाहम् २
 इन्द्रश्चकार प्रथमं नैर्हस्तमसुरेभ्यः ।
 जयन्तु सत्त्वानो मम स्थिरेणेन्द्रेण मेदिनां ३ (२०१)

(६६) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ त्रिष्टुप् ।

निर्हस्ताः शत्रुरभिदासंजस्तु ये सेनामिधुधमायन्त्यस्मान् ।
 समरेणेन्द्र मृता वृधेन द्रात्वेषामवहारो विविद्धः १
 अतन्वाना आयच्छन्तोऽस्यन्तो ये च धारय ।
 निर्हस्ताः शत्रवः स्थनेन्द्रो वोऽद्य पराशरीत् २
 निर्हस्ताः सन्तु शत्रवोऽङ्गेषां म्हापयामसि ।
 अथैवामिन्द्र वेदांसि शतशो वि भजामहे ३ (२०४)

(६७) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

परि वर्तमानि सर्वत इन्द्रः पूषा च सप्ततुः । मुह्यन्त्वद्यामूः सेना अभिजाणां परस्तराम् १ (२०५)

मुदा अमित्राभरताशीर्षाण इवाहयः । तेषां वो अग्निमूढानामिन्द्रो हन्तु वरँवरम् २
येषु नष्टा वृषाजिनं हरिणस्या भिर्यं कृधि । पराङ्मित्र एषत्वर्वाची गौरुपेषतु ३ (२०७)

(६८) वपनम् ।

१-३ अथर्वा । १ सविता, आदित्याः, रुद्राः, वसवः; २ अदितिः, आपः, प्रजापतिः; ३ सविता, सोमः, वरुणः । १ पुरोषिराडतिशाकरगर्भा चतुष्पदा जगती, २ अनुष्टुप्, ३ अतिजगतीगर्भा त्रिष्टुप् ।

आयमगन्तसविता क्षुरेणोष्णेन वाय उवृकेनेहि ।

आदित्या रुद्रा वसंव उन्दन्तु सचेतसः सोमस्य राज्ञो वपतु प्रचेतसः १

अदितिः शमश्च वपत्वाप उन्दन्तु वर्चसा ।

चिकित्सतु प्रजापतिर्दीर्घायुत्वाय चक्षसे २

येनार्वपत सविता क्षुरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्य गोमानश्ववानयमस्तु प्रजावान् ३ (२१०)

(६९) वर्चःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा । गृहस्पतिः, अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

गिरावृणरदिषु हिरण्ये गोषु यद् यशः । सुरायां सिच्यमानायां कीलाळे मधु तन्मयि १
अश्विना सारथेण मा मधुनाङ्कं ह्यमस्पती । यथा मर्गस्वतीं वार्चमावदानि जनां अनु २
मयि वर्चो अथो यशोऽथो यज्ञस्य यत् पर्यः । तन्मयि प्रजापतिर्विवि द्यामिव हंहतु ३ (२११)

(७०) मज्ज्या ।

१-३ काङ्कायनः । अज्या । जगती ।

यथा मांसं यथा सुरा यथाक्षा अश्विदेवने ।

यथा पुंसो वृषण्यत स्त्रियां निहन्यते मनः ।

एवा ते अघ्न्ये मनोऽधि वृत्से नि हन्यताम् १

यथा हस्ती हस्तिन्याः पदेन पदमुद्युजे ।

यथा पुंसो वृषण्यत स्त्रियां निहन्यते मनः ।

एवा ते अघ्न्ये मनोऽधि वृत्से नि हन्यताम् २

यथा प्रधिर्यथोपधिर्यथा नम्यं प्रधावधि ।

यथा पुंसो वृषण्यत स्त्रियां निहन्यते मनः ।

एवा ते अघ्न्ये मनोऽधि वृत्से नि हन्यताम् ३ (२१६)

(७१) अक्षम् ।

१-३ ब्रह्मा । अग्निः, ३ वैश्वानरः, देवाः । जगती, ३ त्रिष्टुप् ।

यदन्नमग्निं बहुधा विरूपं हिरण्यमश्वमुत गामजामविम् ।
यदेव किं च प्रतिजग्रहाहमग्निष्टद्धोता सुहुतं कृणोतु १
यन्मां हुतमहुतमाजगाम वृत्तं पितृभिरनुमतं मनुष्यैः ।
यस्मान्मे मन उदिव रारंजीत्यग्निष्टद्धोता सुहुतं कृणोतु २
यदन्नमद्वयनृतेन देवा वास्यन्नदास्यन्नत संगृणामि ।
वैश्वानरस्य महतो महिम्ना शिवं मह्यं मधुमद्वस्त्वन्नम् ३ (११९)

(७२) याजीकरणम् ।

१-३ अथर्वाङ्गिराः । शेषोऽङ्कः । १ जगती, २ अनुष्टुप्, ३ भुरिक ।

यथासितः प्रथयते वज्रो अनु वपुषि कृण्वन्नसुरस्य मायया ।
एवा ते शेषः सहसायमर्कोऽङ्गेनाङ्गं संसमकं कृणोतु १
यथा परस्तायावुरं वातेन स्थूलमं कृतम् ।
यावत् परस्वतः पसस्तावत् ते वर्धतां पतः २
यावदुङ्कीनं पारस्वतं हास्तिनं गार्दमं च यत् ।
यावदश्वस्य वाजिनस्तावत् ते वर्धतां पतः ३ (१२१)
॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

(७३) सामनस्यम् ।

१-३ अथर्वा । सामनस्यम्, वरुणसोमाग्निबृहस्पतिवसवः, ३ वास्तोष्पतिः । १, ३ भुरिक, २ त्रिष्टुप् ।

[८] एह यातु वरुणः सोमो अग्निर्वृहस्पतिर्वसुभिरेह यातु ।
अस्य भिर्यमुपसंयातु सर्वं उग्रस्य वेतुः संमनसः सजाताः १
यो वः शुष्मो हृदयेष्वन्तराकूतिर्या वो मनसि प्रविष्टा ।
तान्तीवियामि हविषा घृतेन मयि सजाता रमतिर्वो अस्तु २
इहैव स्त माप याताध्यस्मत् पूषा परस्तादपथं वः कृणोतु ।
वास्तोष्पतिरनु वो जोहवीतु मयि सजाता रमतिर्वो अस्तु ३ (१२५)

(७४) सामनस्यम् ।

१-३ अथवा । सामनस्यम्, नाना देयताः, त्रिणामा । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

सं वः पृच्यन्तां तन्वः । सं मनोसि समु वृता ।

सं वोऽयं ब्रह्मणस्पतिर्मगः सं वो अजीगमत् १

संज्ञपनं वो मनसोऽथो संज्ञपनं हृदः ।

अथो मगस्य यच्छ्रान्तं तेन संज्ञपयामि वः २

यथाक्षित्या वसुभिः संवभुवुर्मरुद्भिर्गुप्ता अह्णीयमानाः ।

एवा त्रिणामुह्णीयमान इमान् जनान्तसंमनसस्कृधीह ३ (११८)

(७५) सपत्नक्षयणम् ।

१-३ कथन्धः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ३ पदपदा जगती ।

निरमुं नुवु ओकसः सपत्नो यः पूतन्यति । नैर्वाध्येन हविषेन्द्र एनं पराशरीत् १

परमां तं परावतमिन्द्रो नुदतु वृत्रहा । यतो न पुनरायति शश्वतीभ्यः समाभ्यः २

एतु तिमः परावत एतु पञ्च जनों अति ।

एतु तिमोऽति रोचना यतो न पुनरायति शश्वतीभ्यः समाभ्यो यावत् सूर्यो असद् द्विवि ३ (११९)

(७६) आयुष्यम् ।

१-४ कथन्धः । सान्तपनाग्निः । अनुष्टुप्, ३ ककुम्मती ।

य एनं परिपीदन्ति समादधति चक्षसे । संप्रेन्द्रो अग्निर्जिह्वाभिरुदेतु हृदयादधि १

अग्नेः सान्तपनस्याहमार्युपे पदमा रमे । अन्ध्रतिर्यस्य पश्यति धूममुद्यन्तमास्यतः २

यो अस्य समिधं वेदं क्षत्रियेण समाहिताम् । नाभिं हुरे पदं नि दधाति स मृत्यवे ३

नेनं व्रन्ति पर्यायिणो न सन्नो अवं गच्छति । अग्नेयः क्षत्रियो विद्वान् नाम गृहात्यार्युषे ४ (१२०)

(७७) प्रतिष्ठापनम् ।

१-३ कथन्धः । जातवेदाः । अनुष्टुप् ।

अस्थाद् द्यौरस्थात् पृथिव्यस्थाद् दिव्समिदं जगत् ।

आस्थाने पर्वता अस्थु स्थाम्यम्बो अतिष्ठिपम् १

य उदान्दं परार्यणं य उदान्णं न्यार्यनम् ।

आवर्तनं निवर्तनं यो गोपा अपि तं ह्रुवे २

जातवेदो नि वर्तय शतं ते सन्त्वावृतः ।

सहस्रं त उणावृतस्ताभिर्नः पुनरा कृधि ३ (१२१)

(७८) दम्पत्यो रयिमास्तये प्रार्थना ।

१-३ अथर्वा । १-२ चन्द्रमाः, ३ त्वष्टा । अनुष्टुप् ।

तेन भूतेन हविषायमा प्यायतां पुनः ।

जायां यामस्मा आवाभुस्तां रसेनामि वर्धताम् १

अमि वर्धतां पर्यस्मामि शूद्रेण वर्धताम् ।

रुप्या सहस्रवर्चसेमौ स्तामनुपक्षितौ २

त्वष्टा जायामजनयत् त्वष्टास्यै त्वां पतिम् ।

त्वष्टा सहस्रमायुषि वीर्यमायुः कृणोत वाम् ३ (१४१)

(७९) ऊर्जःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा । संस्फानम् । गायत्री, ३ त्रिपदा प्राजापत्या गायत्री ।

अयं नो नमस्तस्पतिः संस्फानो अमि रक्षतु । अस्मातिं गृहेषु नः १

त्वं नो नमस्तस्पत ऊर्जं गृहेषु धारय । आ पुष्टमेत्वा वसु २

देवं संस्फान सहस्रापोषस्यैशिषे ।

तस्य नो रास्व तस्य नो धेहि तस्य ते भक्तिर्वासः स्याम ३ (१४४)

(८०) अरिदृक्षयणम् ।

१-३ अथर्वा । चन्द्रमाः । १ भुरिह, २ अनुष्टुप्, ३ प्रस्तारपक्षितः ।

अन्तारिक्षेण पतति विश्वां भूतावचाकशत् ।

शुनो दिव्यस्य यन्महस्तेना ते हविषा विधेम १

ये त्रयः कालकात्रा द्विवि वेवा इव भिताः ।

तान्सर्वानह्व ऊतयेऽस्मा अरिष्टतातये २

अप्सु ते जन्म द्विवि ते सुधस्थं समुद्रे अन्तर्महिमा ते पृथिव्याम् ।

शुनो दिव्यस्य यन्महस्तेना ते हविषा विधेम ३ (१४७)

(८१) गर्भाधानम् ।

१-३ अथर्वा । आदित्यः, ३ त्वष्टा । अनुष्टुप् ।

यन्तासि यच्छसे हस्तावप रक्षांसि सेधसि । प्रजां धनं च गुह्यान्ः परिहृस्तो अंभुवयम् १

परिहृस्त वि धारय योमिं गर्माय धातवे । मर्यादि पुत्रमा धेहि तं त्वमा गर्मयागमे २

यं परिहृस्तमविमुरदितिः पुत्रकाम्या । त्वष्टा तमस्या आ बध्नाद् यथा पुत्रं जनाविति ३ (१५०)

(८१) जायाकामना ।

१-३ भगः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

आगच्छत आगतस्य नाम गृह्णाम्यायतः । इन्द्रस्य वृत्रघ्नो बन्वे वासवस्य शतक्रतोः १
येन सूर्या सावित्रीमन्विनोहतुः पथा । तेन मारुतवीद् भगो जायामा बहतादिति २
यस्तेऽहृक्षो बंसुदानो बृहन्निन्द्र हिरण्ययः । तेना जनीयते जायां मह्यं धेहि शचीपते ३ (१५१)
॥ इति अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥

(८३) भैषज्यम् ।

१-४ भगः । १ सूर्यः, चन्द्रमाः, २ रोहिणी, ३ रामायणी । अनुष्टुप्, ४ एकावसाना त्रिपदा निचृदाच्यनुष्टुप् ।

[९] अर्पचितः प्र पतत सुपर्णो बंसुतेरिव ।
सूर्यः कृणोतु मेपजं चन्द्रमा वोऽपोच्छतु १
एन्येका इयेन्येका कृष्णैका रोहिणी द्वे ।
सर्वासामग्रमं नामावीरप्नीरपेतन २
असुतिका रामायण्युपचित् प्र पतिष्यति ।
ग्लौरितः प्र पतिष्यति स ग्लुन्तो नक्षिप्यति ३
वीहि स्वामाहुतिं जुषाणो मनसा स्वाहा मनसा यद्विद् जुहोमि ४ (१५७)

(८४) निर्वृत्तिमोचनम् ।

१-४ भगः । निर्वृत्तिः । १ भुरिजगती, २ त्रिपदार्थी बृहती, ३ जगती, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् (जगती) ।

यस्यास्त आसनि घोरे जुहोम्येषां बन्धानामवसर्जनाय कम् ।
भूमिरिति त्वामिप्रमन्यते जना निर्वृत्तिरिति त्वाहं परि वेद सर्वतः १
भूते हविष्मती भवैष ते भागो यो अस्मासु ।
मुञ्चेमानमुनेनसुः स्वाहा २
एवो प्वस्मर्त्तिर्कतेऽनेहा त्वमयस्मयान् वि चृता बन्धपाशान् ।
यमो महा पुनरित् त्वां ददाति तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ३
अयस्मये द्वपदे वैधिप इहामिहितो मृत्युमिरे सहस्रम् ।
यमेन् त्वं पितृभिः संविद्वान उतुमं नाकमधि रोहयेमम् ४ (१६१)

(८५) यक्षमनांशानम् ।

१-३ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

वृणो वारयाता अयं देवो वनस्पतिः । यक्षो यो अस्मिन्नाविष्टस्तमुं देवा अवीवरन् १
इन्द्रस्य वचसा वयं मित्रस्य वरुणस्य च । देवानां सर्वेषां वाचा यक्षं ते वारयामहे २
यथा वृत्र इमा आपस्तस्तम्म विश्वधा यतीः । एवा ते अग्निना यक्षं वैश्वानरेण वारये ३ (१६४)

(८६) वृषकामना ।

१-३ अथर्वा । एकवृषः । अनुष्टुप् ।

वृषेन्द्रस्य वृषा द्विवो वृषा पृथिव्या अयम् । वृषा विश्वस्य मृतस्य त्वमेकवृषो भव १
समुद्र ईशि स्रवतामग्निः पृथिव्या वृशी । चन्द्रमा नक्षत्राणामीशे त्वमेकवृषो भव २
सम्राट्स्यसुराणां कुकुर्म्मनुज्याणिम । देवानामर्धभागंसि त्वमेकवृषो भव ३ (१६५)

(८७) राक्षः संवरणम् ।

१-३ अथर्वा । भुवः । अनुष्टुप् ।

आ त्वार्हार्पमन्तरमूर्ध्वस्तिष्ठाविचाचलत् ।
विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद् राष्ट्रमधि भ्रशत् १
इहैवेधि मापं व्योष्ठाः पर्वता इवाविचाचलत् ।
इन्द्र इवेह भुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय २
इन्द्र एतमदीधरद् भुवं भुवेण हविषा ।
तस्मै सोमो अधि ब्रवदयं च ब्रह्मणस्पतिः ३ (१७०)

(८८) भुवो राजा ।

१-३ अथर्वा । भुवः । अनुष्टुप्, ३ ऋष्टुप् ।

भुवा यौर्ध्वा पृथिवी भुवं विश्वमिदं जगत् ।
भुवासः पर्वता इमे भुवो राजा विशामयम् १
भुवं ते राजा वरुणो भुवं देवो बृहस्पतिः ।
भुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां भुवम् २
भुवोऽच्युतः प्र मृणीहि शत्रून्छन्नयतोऽध्वरान् पादयस्व ।
सर्वा विशः संमनसः सधीर्चीर्ध्वार्य ते समितिः कल्पतामिह ३ (१७१)

(८९) प्रीतिसंजननम् ।

१-३ अथर्वा । (रुद्रः,) १ सोमः, २ यातः, ३ मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

इदं यत् प्रेष्यः शिरो वृत्तं सोमेन वृष्ण्यम् ।

ततः परि प्रजतिं हृदि ते शोचयामसि १

शोचयामसि ते हृदि शोचयामसि ते मनः ।

वार्तं धूम इव सध्यं १ इव मामेवान्वेतु ते मनः २

मह्यं त्वा मित्रावरुणौ मह्यं देवी सरस्वती ।

मह्यं त्वा मह्यं भूम्या उभावन्तौ समस्यताम् ३ (१७६)

(९०) इष्टुनिष्कासनम् ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः । अनुष्टुप्, १ आर्यो भुरिगुष्णिक् ।

यां ते रुद्र इष्टुमास्यदङ्गेन्यो हृदयाय च । इदं तामद्य त्वद् वयं विष्वचीं वि वृहामसि १

यास्ते शतं धमनयोऽङ्गान्यनु विण्डिताः । तासां ते सर्वासां वयं निर्विषाणि हयामसि २

नमस्ते रुद्रास्यते नमः प्रतिहितायै । नमो विसृज्यमानायै नमो निरपतितायै ३ (१७७)

(९१) यक्षमनाशनम् ।

१-३ भृग्वक्त्रिराः । यक्षमनाशनम्, ३ आपः । अनुष्टुप् ।

इमं यवमष्टायोगैः षडयोगैर्भिरचकृषुः । तेनां ते तन्वोऽं रपोऽष्टाचीनमप्य व्यये १

न्य १ ग् वार्तो वाति न्यक् तपति सूर्यः । नीचीनमग्न्या वृहे न्यग् भवतु ते रपः २

आप इद् वा उं भेषजीरापो अमीवचातनीः ।

आपो विश्वस्य भेषजीस्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम् ३ (१८१)

(९२) वाजी ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः, वाजी । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

वार्तंहा भव वाजिन् युज्यमान इन्द्रस्य याहि प्रसवे मनोजवाः ।

युअन्तु त्वा मरुतो विश्ववैवस आ ते त्वष्टा पुत्सु जवं वधातु १

ज्वस्ते अर्वन् निहितो गुहा यः इप्ते वार्त उत योऽचरत् परीतः ।

तेन त्वं वाजिन् बलवान् बलेनाजि जय समने पारयिष्युः २

तनूप्ते वाजिन् तन्वी १ नयन्ती वाममुत्सम्यं धावतु शर्म तुभ्यम् ।

अमृतो महो धरुणाप देवो त्रिविष्ट्र ज्योतिः स्वमा मिमीयात् ३ (१८५)

॥ इति नवमोऽनुष्ठाकः ॥१॥

(९३) सस्वयनम् ।

१-३ धान्तातिः । रुद्रः, १ यमो, मृत्युः, शर्वः, २ अयः, शर्वः, ३ विश्वे देवाः, मरुतः, अग्नीषोमी, वरुणः, वातापर्जन्यौ । त्रिष्टुप् ।

[१०] यमो मृत्युरयमारो निर्वृथो बभूवुः शर्वोऽस्ता नीलशिक्षण्डः ।

देवजनाः सेनयोत्तस्थिवांसस्ते अस्माकं परि वृञ्जन्तु वीरान् १

मनसा होमैर्हरेसा धृतेन शर्वायास्त्रं उत राज्ञे भुवार्यं ।

नमस्येभ्यो नमः दम्यः कृणोम्यन्यत्रास्मदधर्विणा नयन्तु २

त्रार्यध्वं नो अघर्विषाम्यो वृधाद् विश्वे देवा मरुतो विश्ववेदसः ।

अग्नीषोमा वरुणः पुतर्दक्षा वातापर्जन्ययोः सुमती स्याम ३ (९८८)

(९४) सामनस्यम् ।

१-३ अथर्वाङ्गिराः । सरस्वती । अनुष्टुप्, २ विराट् जगती ।

सं वो मनांसि सं वृता समाकृतीर्नमामसि ।

अमी ये विव्रता स्थन तान् वः सं नमयामसि १

अहं गृभ्णामि मनसा मनांसि मम चिन्तमनु चित्तेभिरितं ।

मम वशेषु हृदयानि वः कृणोमि मम यातमनुवर्तमान एतं २

ओते मे द्यावापृथिवी ओता देवी सरस्वती ।

ओतो म इन्द्रश्चाग्निश्चर्यास्मेदं सरस्वति ३ (९९१)

(९५) कुष्ठोपधिः ।

१-३ सुगवङ्गिराः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

अश्वस्थो वैषुसर्दनस्तृतीयस्यामितो द्विवि । तत्रामृतस्य चक्षुषः देवाः कुण्डंभवन्वत १

हिरण्ययी नीरवरद्विरण्यबन्धना द्विवि । तत्रामृतस्य पुष्पं देवाः कुण्डंभवन्वत २

गर्भो अस्योषधीनां गर्भो हिमवतामुत । गर्भो विश्वस्य भूतस्येम मे अगदं कृत् ३ (९९४)

(९६) चिकित्सा ।

१-३ सुगवङ्गिराः । वनस्पतिः, २ सोमः । अनुष्टुप्, ३ त्रिपाद्विराज्नाम गायत्री ।

या ओषधयः सोमराजीर्वह्नीः शतविक्षणाः ।

बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वहंसः १

मुञ्चन्तु मा शपद्यादुदथो वरुण्यादुत ।

अथो यमस्य पङ्क्तिं शब्द विश्वस्माद् देवकिल्बिषात् २ (९९६)

सोमस्तानि स्वधया नः पुनातु ।

३ (१९७)

(१७) अभिमूर्ध्वः ।

१-३ अथवा । १, ३ देवाः, २ मित्रावरुणौ । १ त्रिष्टुप्, २ जगती, ३ सुरिह ।

अमिमूर्यज्ञो अभिमूरग्रिमिभूः सोमो अभिमूरिन्द्रः ।

अमृ१ हं विश्वाः पुतना यथासान्येवा विधेमाग्निहोत्रा इदं हविः १

स्वधास्तु मित्रावरुणा विपश्चिता प्रजावत क्षेत्रं मधुनेह पिबन्वतम् ।

बाधेयां दूरं निर्क्षति पराचैः कृतं चिदेनः प्रमुक्तमस्मत् २

इमं वीरमनु हर्षध्वमुग्रमिन्द्रं सखायो अनु सं रमध्वम् ।

ग्रामजितं गोजितं वज्रबाहुं जयन्तंमज्मं प्रमुणन्तमोर्जसा ३ (१९०)

(१८) अजरं क्षत्रम् ।

१-३ अथवा । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, २ दृहतीगर्भास्तारपक्षितः ।

इन्द्रो वृद्धति न परां जयाता अधिराजो राजसु राजयति ।

चकृत्य ईड्यो वन्द्यमोपसद्यो नमस्यो मवेह १

त्वमिन्द्राधिराजः अवेस्युस्त्वं मूरमिमुतिर्जनानाम् ।

त्वं देवीर्विशं इमा वि राजायुष्मत् क्षत्रमजरं ते अस्तु २

प्राच्या विशस्त्वमिन्द्रासि राजतोर्दीच्या विशो वृत्रहन्त्रुहोऽसि ।

यत्र भूतिं श्रोत्यास्तज्जितं ते दक्षिणतो वृषम एषि इव्यः ३ (१९१)

(१९) संग्रामजयः ।

१-३ अथवा । इन्द्रः, सोमः, सविता च । अनुष्टुप्, ३ सुरिहृहती (सौम्या सावित्री) ।

अमि त्वेभ्य वरिमतः पुरा त्वांहृणान्मुने । ह्याम्युग्रं चेत्तारं पुरुणामानमेकजम् १

यो अग्र तेभ्यो वधो जिघांसन् न उदीरति । इन्द्रस्य तत्र बाहू संमन्तं परि वृषः २

परि वृष इन्द्रस्य बाहू संमन्तं त्रातुन्नार्यतां नः ।

देवं सक्तिः सोमं राजन्तुमर्नसं मा कृणु स्वस्तये ३ (१९४)

(१९०) विषद्वयम् ।

१-३ गकत्मान् । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

देवा अंशुः सूर्यो अवाद् द्यौरदात् पृथिव्यंदात् ।

तिष्ठः सरस्वतीरुः सविता विषद्वयम् १ (१९७)

यद् बौ देवा उपजीका आसिञ्चन् धन्वन्व्युदकम् । तेन देवप्रसूतेनेदं वृषयता विषम् २
असुराणां दुहितासि सा देवानामसि स्वसा । विवस्पृथिण्याः संभूता सा चकथारिसं विषम् ३ (३०९)

(१०१) वाजीकरणम् ।

१-३ अथर्वान्निराः । ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप् ।

आ वृषायस्व श्वसिहि वर्धस्व प्रथयस्व च । यथाङ्गं वर्धतां शेषस्तेन योषितमिज्जहि १
येन कुशं वाजयन्ति येन हिन्वन्त्यातुरम् । तेनास्य ब्रह्मणस्पते धनुर्विवा तानया पसः २
आहं तनोमि ते पसो अधि ज्यामिव धन्वनि । क्रमस्वदी इव रोहितमर्नवग्लायता रदा ३ (३११)

(१०२) अभिसांमनस्यम् ।

१-३ जमदग्निः । अभिनौ । अनुष्टुप् ।

यथायं बाहो अभिना समैति सं च वर्तते । एवा मामभि ते मनः समैतु सं च वर्तताम् १
आहं सिवामि ते मनो राजाश्वः पूष्टयामिव । रेष्मच्छिन्नं यथा तृणं मयि ते वेष्टतां मनः २
आञ्जनस्य मधुर्धस्य कुष्ठस्य नलदस्य च । तुरो भगस्य हस्ताभ्यामनुरोधनमुद मेरे ३ (३१५)

॥ इति दशमोऽनुचाकः ॥ १०॥

[इति चतुर्दशः प्रपाठकः ॥ १४॥]

(१०३) शत्रुनाशनम् ।

१-३ उच्छोचनः । इन्द्राग्नी, १ बृहस्पतिः, सविता, मित्रो, अर्यमा, भगः, अभिनौ,

१-३ इन्द्रः, अग्निः । अनुष्टुप् ।

[अथ पञ्चदशः प्रपाठकः ॥ १५॥]

[११]

सुदानं वो बृहस्पतिः सुदानं सविता करत् ।
सुदानं मित्रो अर्यमा सुदानं भगो अभिनौ १
सं परमान्तसर्मवमानथो सं द्यामि मध्यमान् ।
इन्द्रस्तान् पर्यहृदाम्ना तानग्निं सं द्या त्वम् २
अमी ये युधमायन्ति केतून् कृत्वानीकृशः ।
इन्द्रस्तान् पर्यहृदाम्ना तानग्निं सं द्या त्वम् ३ (३१८)

(१०४) शत्रुनाशनम् ।

१-३ प्रोचनः । इन्द्राग्नी, ३ इन्द्राग्नी, सोम इन्द्रश्च । अनुष्टुप् ।

आदानेन सुदानेनाभिज्ञाना द्यामसि । अपाना ये चैवा प्राणा असुनासुन्तसर्मच्छिदन् १
इयमादानमकं तपसेन्द्रेण संशितम् । अमित्रा येऽत्र नः सन्ति तानग्निं आ द्या त्वम् २ (३२०)

ऐनान् यतामिन्द्राग्नी सोमो राजा च मेदिनी ।

इन्द्रो मरुत्वानादानममित्रेभ्यः कृणोतु नः

३ (१२१)

(१०५) कासशमनम् ।

१-१ उन्मोचनः । कासा । अनुष्टुप् ।

यथा मनो मनस्केतैः परापतत्याशुमत् । एवा त्वं कासे प्र पत मनसोऽनु प्रवाप्यम् १

यथा वाणः सुसंशितः परापतत्याशुमत् । एवा त्वं कासे प्र पत पृथिव्या अनु संवतम् २

यथा सूर्यस्य रुदमयः परापतन्त्याशुमत् । एवा त्वं कासे प्र पत समुद्रस्यानु विहरम् ३ (१२४)

(१०६) दूर्वाशाला ।

१-२ प्रमोचनः । दूर्वाशाला । अनुष्टुप् ।

आर्यने ते परायणे दूर्वा रोहतु पुष्पिणीः । उस्तो वा तत्र जार्यतां हृदो वा पुण्डरीकवान् १

अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् । मध्ये हृदस्य नो गूहाः पराचिन्ता मुखा कृधि २

हिमस्य त्वा जरारुणा शाले परि न्ययामसि । शीतद्रुवा हि नो मुवोऽग्निष्कृणोतु मेघजम् ३ (१२७)

(१०७) विश्वजित् ।

१-४ शन्तातिः । विश्वजित् । अनुष्टुप् ।

विश्वजित् त्रायमाणायै मा परि देहि ।

त्रायमाणे द्विपाच्च सर्वे नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् १

त्रायमाणे विश्वजिते मा परि देहि ।

विश्वजिद् द्विपाच्च सर्वे नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् २

विश्वजित् कल्पाण्यै मा परि देहि ।

कल्पाणि द्विपाच्च सर्वे नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् ३

कल्पाणि सर्वविदे मा परि देहि ।

सर्वविद् द्विपाच्च सर्वे नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् ४ (१३१)

(१०८) मेघावर्धनम् ।

१-५ सौनकः । मेघा, ४ अग्निः । अनुष्टुप्, २ उरोबृहती, १ पथ्याबृहती ।

त्वं नो मेघे प्रथमा गोमिरध्वेमिरा गंहि । त्वं सूर्यस्य रुदिमस्त्वं नो असि युजिया १

मेघामृहं प्रथमा ब्रह्मण्वती ब्रह्मजुतामृषिष्णुताम् । प्रपीतां ब्रह्मचारिभिर्वेदानामवसे ह्रुवे २ (१३३)

यां मेधामुमवो विदुषां मेधामसुरा विदुः । ऋषयो भद्रां मेधां यां विदुस्तां मय्या वैश्यामसि ३
यामृषयो मृतकृतो मेधां मेधाविनो विदुः । तथा मामद्य मेधयाग्ने मेधाविनं कृणु ४
मेधां सायं मेधां प्रातर्मेधां मध्याह्निं परं । मेधां सूर्यस्य रुद्रिमिर्वचसा वैश्यामहे ५ (१३६)

(१०९) पिप्पली-मैषज्यम् ।

१-३ अथर्वा । पिप्पली-मैषज्यं, आयुः । अनुष्टुप् ।

पिप्पली क्षिप्तमेष्टुष्टुतातिविद्धमेष्टुजी । तां देवाः समकल्पयन्निजं जीर्वित्वा अलम् १
पिप्पल्यः समवदन्तायतीर्जननावधि । यं जीवमभवाग्ने न स रिण्याति पूरयः २
असुरास्त्वा न्यसिनन् देवास्त्वोदवपन् पुनः । घातीकृतस्य मेष्टुजीमयो क्षिप्तस्य मेष्टुजीम् ३ (१३७)

(११०) दीर्घाणुःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ पङ्क्तिः ।

भूतो हि कमीक्यो अध्वरेषु सुनाच्च होता नव्यश्च सत्ति ।
स्वां चग्निं तन्मृषिप्रियार्यस्वास्मभ्यं च सौमगमा यजस्व १
ज्येष्ठधन्यां जातो विचुतोर्यमस्य मूलबर्हणात् परं पाह्येनम् ।
अत्येनं नेषद् दुरितानि विश्वा दीर्घापुत्रार्यं ज्ञतशारदाय । २
व्याघ्रेऽङ्गचजनिट वीरो नक्षत्रजा जायमानः सुवीरः ।
स मा वधीत् पितरं वर्धमानो मा मातरं प्र मिनीज्जनित्रीम् ३ (१३८)

(१११) उन्मत्ततामोचनम् ।

१-४ अथर्वा । अग्निः । अनुष्टुप्, १ परानुष्टुप् त्रिष्टुप् ।

इमं मे अग्ने पुरुषं मुमुग्ध्ययं यो बृद्धः सुर्यतो लालपीति ।
अतोऽधि ते कृणवद् भागधेयं यदानुन्मवितोऽसंसि १
अग्निष्टे नि शमयन्तु यदि ते मन उच्युतम् । कृणोमि विद्वान् मेष्टुजं यथानुन्मवितोऽसंसि २
देवेनसातुन्मवितमुन्मत्तं रक्षंसस्परि । कृणोमि विद्वान् मेष्टुजं यदानुन्मवितोऽसंसि ३
पुनस्त्वा कुरप्सरसः पुनरिन्द्रः पुनर्मर्गः । पुनस्त्वा बुधिर्यं देवा यथानुन्मवितोऽसंसि ४ (१३९)

(११२) पाशमोचनम् ।

१-३ अथर्वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

मा ज्येष्ठं वधीक्यमग्नं एषां मूलबर्हणात् परं पाह्येनम् ।
स ग्राह्याः पाशान् वि चृत प्रजानन् तुभ्यं देवा अनु जानन्तु विश्वे । १ (१४०)

उन्मुञ्च पाशांस्त्वमग्न एषां त्रयस्त्रिभिरुत्तिता येमिरासन् ।
 स ग्राह्याः पाशान् वि चृतं प्रजानन् पितापुत्रौ मातरं मुञ्च सर्वान् २
 येमिः पाशैः परिविचो विबद्धोऽङ्गैरङ्ग आर्पित उत्तिताश्च ।
 वि ते मुच्यन्तां विमुचो हि सन्ते भूणग्नि पूषन् दुरितानि मृक्ष ३ (११२)

(११२) पापनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । पूषा । शिष्टुप्, ३ पक्षितः ।

त्रिते देवा अमृजतेतदेनञ्जित एनन्मनुष्येषु ममृजे ।
 ततो यदि त्वा गार्हिरान्नो तां ते देवा ब्रह्मणा नाशयन्तु १
 मरीचीर्धुमान् प्र विशानुं पाप्मन्नुवारान् गच्छोत वा नीहारान् ।
 नदीनां फेनौ अनु तान् वि नश्य भूणग्नि पूषन् दुरितानि मृक्ष २
 द्वावृश्या निहितं त्रितस्यार्पणं मनुष्यैरुत्तानि ।
 ततो यदि त्वा गार्हिरान्नो तां ते देवा ब्रह्मणा नाशयन्तु ३ (११२)
 ॥ इत्येकादशोऽनुवाकः ॥११॥

(११४) उन्मोचनम् ।

१-३ ब्रह्मा । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

[१०] यद् देवा देवहेडनं देवासश्चक्रमा वयम् ।
 आदित्यास्तस्मान्नो यूयमृतस्यर्तेन मुञ्चत १
 ऋतस्यर्तेनादित्या यजत्रा मुञ्चतेह नः ।
 यज्ञं यद् यज्ञवाहसः शिक्षन्तो नोपशेकिम २
 मेदस्वता यजमानाः सुचाज्यानि जुह्वतः ।
 अक्रामा विश्वे वो देवाः शिक्षन्तो नोप शेकिम ३ (११५)

(११५) पापमोचनम् ।

१-३ ब्रह्मा । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

यद् विद्वांसो यदविद्वांस एनांसि चक्रमा वयम् ।
 यूयं नस्तस्मान्मुञ्चत विश्वे देवाः सजोषसः १
 यद्वि जाग्रद् यद्वि स्वपन्नेन एनस्योऽक्षरम् ।
 भूतं मा तस्माद् भव्यं च द्रुपदादिव मुञ्चताम् । २
 द्रुपदादिव मुमुक्षानः स्विन्नः स्नात्वा मलादिव ।
 पूतं पवित्रेणैवाज्यं विश्वे शुभमन्तु भैरसः ३ (११६)

(११६) मधुमदद्यम् ।

१-३ जाटिकायनः । विवस्वान् । जगती, २ त्रिष्टुप् ।

यद् यामं चकुर्निस्त्रनन्तो अग्रे कार्पाविणा अन्नविदो न विद्याया ।
 वैवस्वतो राजन्नि तज्जुहोम्यथ यज्ञियं मधुमदस्तु नोऽन्नम् १
 वैवस्वतः कृणवद् मागधेयं मधुभागो मधुना सं सृजाति ।
 मातर्यदेनं इषितं न आगन् यद् वा पितापरान्द्रो जिह्मिडे २
 यद्रीदं मातर्येदिं वा पितुर्नः परि भ्रातुः पुत्राच्चेतस एन आगन् ।
 यावन्तो अस्मान् पितरः सचन्ते तेषां सर्वेषां शिवो अस्तु मन्युः ३ (११६)

(११७) आनुष्यम् ।

१-३ कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अपमित्यमप्रतीतं यदस्मि यमस्य येन बलिना चरामि ।
 इदं तदग्ने अनुणो भवामि त्वं पाशान् विचृतं वेत्थ सर्वान् १
 इहैव सन्तः प्रति दद्य एनज्जीवा जीवेभ्यो नि हराम एनत् ।
 अपमित्यं धान्यं यज्जघसाहमिदं तदग्ने अनुणो भवामि २
 अनुणा अस्मिन्ननुणाः परस्मिन् तृतीयं लोके अनुणाः स्याम ।
 ये देवयानाः पितृयाणांश्च लोकाः सर्वान् पृथो अनुणा आ क्षियेम ३ (११७)

(११८) आनुष्यम् ।

१-३ कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यद्धस्ताभ्यां चकूम किल्बिषाण्यक्षाणां गन्तुमुपलिप्समानाः ।
 उग्रंपश्ये उग्रजितौ तदुद्याप्सरसावनुं दत्तामृणं नः १
 उग्रंपश्ये राष्ट्रंभूत किल्बिषाणि यदुक्षवृत्तमनुं दत्तं न एतत् ।
 क्रुणान्नो नर्णमिर्त्समानो यमस्य लोके अधिरज्जुरायत् २
 यस्मां क्रुणं यस्य जायामुपेमि यं याचमानो अभ्येमि देवाः ।
 ते वाचं वादिधुर्मोतरां महैवपत्नी अप्सरसावधीतम् ३ (११८)

(११९) आनुष्यम् ।

१-३ कौशिकः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

यददीन्यन्नमहं कुणोम्यदास्यन्नम् उत संगृणामि ।
 वैश्वानरो नो अधिपा वसिष्ठ उदिन्नयाति सुकृतस्य लोकम् १ (११९)

वैश्वानराय प्रति वेदयामि यद्युषं संगरो देवतासु ।
 स एतान् पाशान् विचृतं वेदु सर्वानथ प्रकेन सह सं भवेम २
 वैश्वानरः पविता मा पुनातु यत् संग्रममिधावाम्याशाम् ।
 अनाजानन् मर्नसा यार्चमानो यत् तत्रैनो अप तत् सुवामि ३ (३७०)

(१२०) सुकृतस्य लोकः ।

१-१ कौशिकः । अन्तरिक्षं, पृथिवी, द्यौः, अग्निः । १ जगती, २ पङ्क्तिः, ३ त्रिष्टुप् ।

यदुन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम ।
 अयं तस्माद् गार्हपत्यो नो अग्निरुदिन्नयाति सुकृतस्य लोकम् १
 मूर्ध्निमातार्दितिर्नो जनित्रं भ्रातृन्तरिक्षमभिशस्त्या नः ।
 द्यौर्नः पिता पित्र्याच्छं भवाति जामिमृत्वा मावं पत्तिं लोकात् २
 यत्रां सुहार्दः सुकृतो मदन्ति विहाय रोगं तन्वः स्वायाः ।
 अश्लोणा अङ्गैरहुताः स्वर्गे तत्र पश्येम पितरौ च पुत्रान् ३ (३७३)

(१२१) सुकृतलोकप्राप्तिः ।

१-४ कौशिकः । अग्निः, ३ तारके । १-२ त्रिष्टुप्, ३-४ अलुष्टुप् ।

विषाणा पाशान् वि प्याध्यस्मद् य उतुमा अंधमा वाङ्मुणा ये ।
 दुष्वन्त्यं दुरितं नि प्वास्मदर्थं गच्छेम सुकृतस्य लोकम् १
 यद् वारुणि बुध्यसे यच्च रज्ज्वां यद् भूम्यां बुध्यसे यच्च वाचा ।
 अयं तस्माद् गार्हपत्यो नो अग्निरुदिन्नयाति सुकृतस्य लोकम् २
 उदगातां भगवती विचृतौ नाम तारके ।
 प्रेहामृतस्य यच्छतां प्रेतु बद्धक्रमोचनम् ३
 वि जिहीष्व लोकं कृणु बन्धान्मुञ्चासि बद्धकम् ।
 योन्या इव प्रच्युतो गर्भः पथः सर्वा अनु क्षिय ४ (३७७)

(१२२) वृतीयो नेकः ।

१-५ भृगुः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, ४-५ जगती ।

एतं प्रागं परं वदामि विद्वान् विश्वकर्मन् प्रथमजा क्रतुस्य ।
 अस्मामिर्वृत्तं जरसः प्रस्तादच्छिन्नं तन्नुमन्नु सं तरेम १
 तत् तन्नुमन्वेकं तरन्ति येषां वृत्तं पित्र्यमायनिन ।
 अबन्ध्वेके ददतः प्रयच्छन्तो दातुं चेच्छिक्षान्तस्वर्ग एव २ (३७९)

अन्वारमेथामनुसरमेथामेतं लोकं श्रद्धार्थानाः सचन्ते ।	
यद् वां पृक्तं परिविष्टमग्नौ तस्य गुप्तये दम्पती सं श्रयेथाम्	३
यज्ञं यन्तं मनसा ब्रह्मन्मन्वारोहामि तपसा सयोनिः ।	
उपहृता अग्ने जरसः पुरस्तात् तृतीये नाके सधमादं मदेम	४
शुद्धाः पुता योषितो यज्ञिया इमा ब्रह्मणां हस्तेषु प्रपृथक् सादयामि ।	
यत्काम इदमभिषिञ्चामि वोऽहमिन्द्रो मरुत्वान्त्स दद्यातु तन्मे	५ (३८९)

(११३) सौमनसम् ।

१-५ शृगुः । विभे देवाः । शिष्टुप्, ३ द्विपदा साम्यनुष्टुप्, ४ एकावसाना द्विपदा प्राजापत्या भुरिगनुष्टुप् ।

एतं सधस्थाः परि वो ददामि यं शेषधिमावहाज्जातवेदाः ।	
अन्वागन्ता यजमानः स्वस्ति तं स्मं जानीत परमे व्योमिन्	१
जानीत स्मैनं परमे व्योमिन् देवाः सधस्था विद लोकमत्र ।	
अन्वागन्ता यजमानः स्वस्तिष्टिपुर्तं स्मं कृणुतविरस्मै	२
देवाः पितरः पितरो देवाः । यो अस्मि सो अस्मि	३
स पंचामि स ददामि स यजे स वृत्तान्मा यूषम्	४
नाके राजन् प्रति तिष्ठ तत्रैतत् प्रति तिष्ठतु ।	
विद्धि पुर्तस्य नो राजन्त्स देव सुमनां भव	५ (३९०)

(११४) निर्गल्पपस्तरणम् ।

१-३ अथर्वा । दिव्या आपः । शिष्टुप् ।

विबो नु मां बृहतो अन्तरिक्षादुषां स्तोको अभ्युपिप्तद् रसेन ।	
समिन्द्रियेण पर्यसाहमेष्टे छन्दोभिर्यज्ञैः सुकृतां कृतेन	१
यदि वृक्षादभ्युपपन्नत् फलं तद् यद्यन्तरिक्षात् स उ वायुरेव ।	
यत्रासृक्षत् तन्वोऽं यच्च वासस आपो नुदन्तु निर्कृतिं पराचैः	२
अभ्यञ्जनं सुरमि सा समृद्धिर्हिरण्यं वर्चस्तदु पुत्रिमिव ।	
सर्वा एवित्रा वितताध्यस्मत् तन्मा तारीन्निर्कृतिर्मा अरातिः	३ (३९०)

॥ इति द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥

(११५) वीरस्य रथः ।

१-३ अथर्वा । वनस्पतिः । त्रिष्टुप्, २ जगती ।

[१३] वनस्पते वीङ्गङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः ।

गोमिः संनद्धो असि वीडयस्वास्थाता तं जयतु जेत्वानि १

द्विवस्पृथिव्याः पर्योजं उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्यामृतं सहः ।

अपाशोऽज्मानं परि गोमिरावृतमिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज २

इन्द्रस्यैजो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः ।

स इमां नो हव्यदाति जुषाणो देव रथं प्रति हव्या गृभाय ३ (३९१)

(१२६) दुन्दुभिः ।

१-३ अथर्वा । दुन्दुभिः । अरिक् बिष्टुप्, ३ पुरोहतीगर्भा त्रिष्टुप् ।

उप श्वासस्य पृथिवीमुत छां पुञ्ज्वा तं वन्वतां विधितुं जगत् ।

स दुन्दुमे सज्जुरिन्द्रेण देवैर्द्विराद् दवीयो अपं सेधु शङ्खन् १

आ क्रन्द्य बलमोजो न आ धा अभि प्तेन दुरिता बाधमानः ।

अपं सेध दुन्दुमे दुच्छुनामिन्द्रस्य मुष्टिरसि वीडयस्व २

प्रामूं जयामीधमे जयन्तु केतुमद् दुन्दुभिर्वावदीतु ।

समश्वपणाः पतन्तु नो नरोऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु ३ (३९६)

(१२७) यक्ष्मनाशनम् ।

१-३ शृग्वक्षिराः । यक्ष्मनाशनम्, वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ३ त्र्यवसाना पदपदा जगती ।

विद्वधस्य बलासस्य लोहितस्य वनस्पते । विसर्पकस्योपधे मोच्छिष्यः पिशितं चन १

यो ते बलास तिष्ठतः कक्षे मुष्कावर्पभितौ । वेदाहं तस्य मेपुजं चीपुष्टुरभिचक्षणम् २

यो अङ्गयो यः कर्ण्यो यो अक्षयोर्विसर्पकः । वि वृहामो विसर्पकं विद्वधं हृदयामयम् ।

परा तमज्ञातं यक्ष्ममधुराञ्चं सुवामसि ३ (३९९)

(१२८) राजा ।

१-४ अक्षिराः । सोमः, शकधूमः । अनुष्टुप् ।

शकधूमं नक्षत्राणि यद् राजानमकुर्वत । मद्राहर्मस्मै प्रार्यच्छन्निदं राह्मसादिति १

मद्राहं नो मूर्ध्वदिने मद्राहं सायमस्तु नः । मद्राहं नो अह्नां प्राता रात्री मद्राहमस्तु नः २

अहोरात्राभ्यां नक्षत्रेभ्यः सूर्याचन्द्रमसाभ्याम् । मद्राहमस्मर्त्य राजन्शकधूम त्वं कृधि ३

यो नो मद्राहमर्कः सायं नक्तमयो दिवा । तस्मै ते नक्षत्रराज शकधूमं सव्या नमः ४ (४०३)

(१२९) भगवतिः ।

१-२ अथर्वाङ्गिराः । भगः । अनुष्टुप् ।

मर्गेन मा शांशपेन साकमिन्द्रेण मेदिना । कुणोमि मृगिनं मापं द्रान्त्वरतयः १
येन वृक्षौ अभ्यमवो मर्गेन वचैसा सह । तेन मा मृगिनं कुणवपं द्रान्त्वरतयः २
यो अन्धो यः पुनःसुरो मर्गो वृक्षेष्वार्हितः । तेन मा मृगिनं कुणवपं द्रान्त्वरतयः ३ (४०)

(१३०) स्मरः ।

१-४ अथर्वाङ्गिराः । स्मरः । अनुष्टुप्, १ विराद पुरस्ताद्वृहती ।

रथजित्ते रथजित्तेयीनामप्सरस्तामयं स्मरः । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु १
असौ मे स्मरतादिति म्रियो मे स्मरतादिति । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु २
यथा मम स्मरावसौ नामुष्याहं कदा चन । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु ३
उन्मादयत मरुत उदन्तरिक्ष मादय । अथ उन्मादया त्वमसौ मामनु शोचतु ४ (४१०)

(१३१) स्मरः ।

१-२ अथर्वाङ्गिराः । स्मरः । अनुष्टुप् ।

नि क्षीर्षितो नि पतत आध्योडे नि तिरामि ते । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु १
अनुमतेऽन्विदं मन्यस्वाकूते समिदं नमः । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु २
यद् धावसि त्रियोजनं पञ्चयोजनमाश्विनम् । तत्स्त्वं पुनरायसि पुत्राणां नो असः पिता ३ (४१३)

(१३२) स्मरः ।

१-५ अथर्वाङ्गिराः । स्मरः । अनुष्टुप्, १ त्रिपदा अनुष्टुप्, २, ४, ५ वृहती, ३ मुरिक् ।

यं देवाः स्मरमसिञ्चन्त्स्व॑न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
तं ते तपामि वरुणस्य धर्मेणा १
यं विभ्वे देवाः स्मरमसिञ्चन्त्स्व॑न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
तं ते तपामि वरुणस्य धर्मेणा २
यमिन्द्राणी स्मरमसिञ्चन्त्स्व॑न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
तं ते तपामि वरुणस्य धर्मेणा ३
यमिन्द्राग्नी स्मरमसिञ्चन्त्स्व॑न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
तं ते तपामि वरुणस्य धर्मेणा ४ (४१७)

यं मित्रावरुणौ स्मरमसिञ्चतामृष्वन्तः शोशुचानं सहाध्या ।
तं ते तपामि वरुणस्य धर्मेणा

५ (४१८)

(१३३) मेखलायन्धनम् ।

१-५ अगस्त्यः । मेखला । १ भुरिक् २, ५ अनुपुष्पः ३ त्रिपुष्पः ४ जगती ।

य इमां देवो मेखलामावृण्वन् यः संनुनाह य उं नो युयोज ।
यस्य देवस्य प्रशिषा चरामः स पारमिच्छात् स स उं नो वि मुञ्चात् ?
आहुतास्यमिहुतं कर्षीणामस्यायुधम् ।
पूर्वां वृत्तस्य प्राश्नुती वीरघ्नी भव मेखले २
मृत्योरहं ब्रह्मचारी यदास्मि नियांचन् भूतात् पुरुषं युमाय ।
तमहं ब्रह्मणा तपसा अभेणानयन् मेखलया सिनामि ३
अन्धायां दुहिता तपसोऽधि जाता स्वस्र कर्षीणां भूतकृतां बभूव ।
सा नो मेखले मृतिमा धेहि मेधामथो नो धेहि तप इन्द्रियं च ४
यां त्वा पूर्वं भूतकृतं कर्षयः परिविधरे ।
सा त्वं परि प्वजस्व मां दीर्घायुत्वाय मेखले ५ (४१९)

(१३४) शञ्जनाशनम् ।

१-३ शुक्रः । वज्रः । १ परानुपुष्पः त्रिपुष्पः, २ अनुपुष्पः, ३ भुरिक् त्रिपदा गायत्री ।

अयं वज्रस्तर्पयतामृतस्यावांस्य राष्ट्रमपं हन्तु जीवितम् ।
शृणातुं ग्रीवाः प्र शृणातुष्णिहां वृत्रस्थेव शचीपतिः १
अधरोऽधर उत्तरेभ्यो गूढः पृथिव्या मोत् सृपत् । वज्रेणावहतः शयाम् २
यो जिनाति तमन्विच्छ यो जिनाति तमिज्जहि ।
जिनतो वज्रं त्वं सीमन्तमन्वञ्चमनु पातय ३ (४२०)

(१३५) यलप्राप्तिः ।

१-३ शुक्रः । वज्रः । अनुपुष्पः ।

यदुभामि बलं कुर्वं इत्थं वज्रमा ददे । स्कन्धानमुष्यं क्रीतियन् वृत्रस्थेव शचीपतिः १
यत् पिबामि सं पिबामि समुद्र इव संपिबः । प्राणानमुष्यं संपाय सं पिबामो अमुं वयम् २
यद् गिरामि सं गिरामि समुद्र इव संगिरः । प्राणानमुष्यं संगीर्य सं गिरामो अमुं वयम् ३ (४२१)

(१३६) केशादहणम् ।

१-३ वीतहृद्यः । नितली वनस्पतिः । अनुष्टुप्, २ एकावसाना द्विपदा साक्षी बृहती ।

वेदी वेद्यामर्चि जाता पृथिव्यामस्योषधे । तां त्वा नितलि केशेभ्यो दहणाय सनामसि १
दहं मूलान् जनयाजातान् जातानु वर्षीयसस्कृधि २
यस्ते केशोऽवपद्यते समूलो यच्च वृध्यते । इदं तं विम्वमेपज्यामि पिञ्चामि श्रीरुधा ३ (४३९)

(१३७) केशावर्धनम् ।

१-३ वीतहृद्यः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

यां जमदग्निरस्नद् दुहित्रे केशावर्धनीम् । तां वीतहृद्य आभरत्सितस्य गृहेभ्यः १
अमीशुना मेयां आसन् व्यामेनानुमेयाः । केशा नडा इव वर्धन्तां शीर्ष्णस्ते असिताः परि २
दह मूलमात्रं यच्छ वि मध्यं यामयौषधे । केशा नडा इव वर्धन्तां शीर्ष्णस्ते असिताः परि ३ (४३५)

(१३८) क्लीपत्वम् ।

१-५ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ३ पथ्यापङ्क्तिः ।

त्वं श्रीरुधां भेष्टतमाभिधुतास्योषधे । इमं मे अद्य पूरुषं क्लीबमोपशिनं कृधि १
क्लीषं कृध्वोपशिनमथो कुरीरिणं कृधि । अथास्येन्द्रो शर्वभ्याब्रुमे भिनत्वाण्डवौ २
क्लीबं क्लीबं त्वाकरं वध्रे वधिं त्वाकरमरसारसं त्वाकरम् ।
कुरीरमस्य शीर्षणि कुम्भं चाधिनिदध्मसि ३
ये ते नाड्यौ वेवकृते ययोस्तिष्ठति वृष्ण्यम् । ते ते भिनक्षि शर्मयामुष्या अर्धि मुष्करोः ४
यथा नडं कशिपुने क्षियो भिन्दन्त्यश्मना । एवा भिनक्षि ते शोपोऽमुष्या अर्धि मुष्करोः ५ (४४०)

(१३९) सौभाग्यवर्धनम् ।

१-५ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, १ प्रवसाना पदपदा विराट् अगती ।

न्यस्तिका करोहिथ सुभगंकरणी मम । शतं तव प्रतानाक्षर्यक्षिशञ्जितानाः ।
तया सहस्रपण्यां हृदयं शोषयामि ते १
शुष्यन्तु मयि ते हृदयमथो शुष्यत्वास्यमि । अथो नि शुष्य मां कामेनाथो शुष्कास्या चर २
संवनेनी समुष्पला बभू कल्याणि सं जुद । अमुं च मां च सं जुद समानं हृदयं कृधि ३
यथोदकमर्पपुपोऽपुशुष्यत्वास्यमि । एवा नि शुष्य मां कामेनाथो शुष्कास्या चर ४
यथा नकुलो विच्छिद्य संदधात्यहिं पुनः । एवा कामस्य विच्छिद्यं सं धेहि वीर्यावति ५ (४४५)

(१४०) सुमङ्गलौ दन्तौ ।

१-३ मध्या । ब्रह्मणस्पतिः, दन्ताः । (अनुष्टुप् ?) १ उरोरुहती, २ उपरिष्टाज्ज्योतिष्मती
विष्णुप्, ३ आस्तारपङ्क्तिः ।

यो व्याघ्रवर्कद्वौ जिघत्सतः पितरं मातरं च ।

यो दन्तौ ब्रह्मणस्पते शिवौ कृणु जातवेदः १

ब्रीहिमत्तं यधमत्तमथो माषमथो तिलम् ।

एष वां भागो निर्हितो रत्नधेयाय दन्तौ मा हिंसिष्टं पितरं मातरं च २

उपहृतौ सयुजौ स्योनौ दन्तौ सुमङ्गलौ ।

अन्यत्र वा घोरं तन्वः १ परितु दन्तौ मा हिंसिष्टं पितरं मातरं च ३ (४४८)

(१४१) गोकर्णयोर्लक्ष्यकरणम् ।

१-३ विश्वामित्रः । अभ्यनी । अनुष्टुप् ।

वायुरेनाः समाकर्तु त्वष्टा पोषाय प्रियताम् । इन्द्रं आभ्यो अधि ब्रवद् रुद्रो भूमे चिकित्सतु ?
लोहितेन स्वर्धित्तिना मिथुनं कर्णयोः कृधि । अकर्तामश्विना लक्ष्मं तद्वस्तु प्रजयां बभू २
यथा चक्रुर्देवासुरा यथा मनुष्या उत । एवा संहस्रपोषाय कृणुतं लक्ष्माश्विना ३ (४५१)

(१४२) अक्षसमुद्भिः ।

१-३ विश्वामित्रः । वायुः । अनुष्टुप् ।

उच्छ्रयस्व बभूमेव स्वेन महसा यव । भूणीहि विश्वा पात्राणि मा त्वा विव्याशानिर्वधीत् ?
आश्रुण्वन्तं यवं देवं यत्र त्वाञ्छावदामसि । तदुच्छ्रयस्व द्यौरिव समुद्र इविध्यक्षितः २
अक्षितास्त उपसदोऽक्षिताः सन्तु राशयः । पूणन्तो अक्षिताः सन्त्वक्षितारः सन्त्वक्षिताः ३ (४५४)

[इति पञ्चदशः प्रपाठकः ॥१५॥]

॥ इति त्रयोदशोऽनुवाकः ॥१३॥

॥ इति षष्ठं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

पञ्चमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं १२९०

षष्ठकाण्डस्य... ४५४

सर्वयोगः १७४४

सप्तमं काण्डम् ।

(१) आत्मा ।

१-२ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप्, २ विपाद् जगती ।

[अथ षोडशः प्रपाठकः ॥१६॥]

[१] धीती वा ये अनयन् वाचो अग्रं मनसा वा येऽवदन्नुतामि ।
तृतीयेन ब्रह्मणा वावृधानास्तुरीयेणामन्वत् नाम धेनोः १
स वेद पुत्रः पितरं स मातरं स सुनुयुवत् स मुवत् पुनर्मघः ।
स द्यामौर्णोद्विन्तारिंस् स्वः १ स इदं विन्वममवत् स आमवत् २ (१)

(२) आत्मा ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप् ।
अथर्वाणं पितरं देववर्धुं मातुर्गमं पितरसुं युवानम् ।
य इमं यज्ञं मनसा चिक्रेत् प्र णो वोचस्तमिहेह ब्रवः १ (१)

(३) आत्मा ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप् ।
अया विष्ठा जनयन् कर्षराणि स हि घृणिकुरुर्वराय गातुः ।
स प्रत्युदैद् धरुणं मध्वो अग्रं स्वया तन्वा तन्वमिरयत १ (४)

(४) विश्वप्राणः ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । वायुः । त्रिष्टुप् ।
एकया च वृशमिंश्चा सुहुते द्वाभ्यामिदये विंशत्या च ।
तिसृमिंश्च वहसे त्रिंशतां च विपुर्मिंशाय इह ता वि मुञ्च १ (५)

(५) आत्मा ।

१-५ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप्, ३ पङ्क्तिः, ४ अनुष्टुप् ।

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्मीणि प्रथमान्यासन् ।
ते ह नार्कं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः १
यज्ञो बभूव स आ बभूव स प्र जज्ञे स उ वावृधे पुनः ।
स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मासु द्रविणमा वधात् २ (६)

यद् देवा देवान् हविषार्थजन्तामर्त्यान् मनसामर्त्येन ।
 मदेम तत्र परमे व्योमिन् पर्येम तदुदितौ सूर्यस्य ३
 यत् पुरुषेण हविषा यज्ञं देवा अतन्वत ।
 अस्ति नु तस्मादोजीषो यद् विहव्येनेजिरे ४
 मुग्धा देवा उत शुनार्यजन्तो गोरङ्गैः पुरुधायजन्त ।
 य इमं यज्ञं मनसा चिकेत प्र णो वोचस्तमिहेह ब्रवः ५ (१०)

[६ (६-७)] अदितिः ।

१-४ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । अदितिः । त्रिष्टुप्, २ भुरिक्, ३-४ विराड् जगती ।

अदितिद्यौरदितिरन्तर्दक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
 विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनिन्त्वम् १
 महीम् पु मातरं सुव्रतानामृतस्य पत्नीमर्वसे हवामहे ।
 त्रिविष्ट्रामजर्जन्तीमुरूचीं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम् २ (६)
 सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम् ।
 देवीं नावं स्वर्त्रामन्तंगतोऽन्नवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये ३
 वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमदितिं नाम वचसा करामहे ।
 यस्या उपस्थं उर्वेऽन्तरिक्षं सा नः शर्म त्रिवर्कथं नि रञ्छात ४ (७) (१४)

[७ (८)] आदित्याः ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । अदितिः । आर्षा जगती ।

दितेः पुत्राणामदितेरकारिषमवं देवानां बृहतामनर्मणाम् ।
 तेषां हि धामं गमिषक् समुद्रियं नैनान् नमसा परो अस्ति कश्चन १ (१५)

[८ (९)] शत्रुनाशनम् ।

१ उपरिवध्रवः । वृद्धस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

भद्रादधि श्रेयः मेहि बृहस्पतिः पुरस्ता ते अस्तु ।
 अथेममस्या वर आ पृथिव्या आरेक्षान् कृणुहि सधंवीरम् १ (१६)

[९ (१०)] स्वस्तिदा पूषा ।

१-४ उपरिवध्रवः । पूषा । त्रिष्टुप्, ३ त्रिपदा आर्षा गायत्री, ४ अनुष्टुप् ।

प्रपथे पथामजनिष्ट पूषा प्रपथे द्विवः प्रपथे पृथिव्याः ।
 उमे अभि प्रियतमे मभम्ये आ च परा भ चरनि प्रजानन् १ (१७)

पूयेमा आशा अनु वेवु सर्वाः सो अस्माँ अमयतमेन नेपत् ।
 स्वस्तिदा आवृणिः सर्वधीरोऽर्धपुच्छन् पुर एतु प्रजानन् २
 पूषन्तव वृते वयं न रिष्येम कदा चन । स्तोतारस्त इह स्मसि ३
 परि पूषा प्रस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमार्जन्तु सं नष्टेन गमेमहि ४ (१०)

[१० (११)] सरस्वती ।

१ शौनकः । सरस्वती । त्रिष्टुप् ।

यस्ते स्तनः शत्रुयुग्मो मयोभूर्यः सुहृद्युः सुहृवो यः सुदत्रः ।
 येन विश्वा पुण्यसि वार्याणि सरस्वति तमिह धातवे कः १ (११)

[११ (१२)] सरस्वती ।

१ शौनकः । सरस्वती । त्रिष्टुप् ।

यस्ते पृथु स्तनयितुर्य ऋग्वो देवः केतुर्विष्वमामूर्पतीदम् ।
 मा नो वधीर्विद्युता देव सूर्यं योत वधी रश्मिभिः सूर्यस्य १ (१२)

[१२ (१३)] राट्सभा ।

१-४ शौनकः । सभा, १-२ सभा, पितरः, ३ इन्द्रः, ४ मनः । अनुष्टुप्, १ अरिक् त्रिष्टुप् ।

सभा च मा समितिश्चावतां प्रजापतेर्दुहितरां संविद्वाने ।
 येना संगच्छा उर्य मा स शिक्षाञ्चारं वदानि पितरः संगतेषु १
 विद्म ते सभे नाम नरिष्टा नाम वा असि ।
 ये ते के च सभासदस्ते मे सन्तु सवाचसः २
 एषामहं समासीनानां वचो विज्ञानमा ददे ।
 अस्याः सर्वस्याः सुसदो मामिन्द्र भुगिर्न कृणु ३
 यद् वां मनः परागतं यद् बद्धमिह वेह वा ।
 तद् वु आ धर्तयामसि मयि वो रमतां मनः ४ (१३)

[१३ (१४)] शत्रुनाशनम् ।

१-२ अथवा (द्विषा वचो हनुकामः) । सूर्यः । अनुष्टुप् ।

यथा सूर्यो नक्षत्राणामुद्यंस्तेजास्यावृद्धे । एवा स्त्रीणां च पुंसां च द्विषतां वचं आ ददे १
 यावन्तो मा सपत्नानामायन्तं प्रतिपश्यथ । उद्यन्तसूर्यं इव सुप्तानां द्विषतां वचं आ ददे २ (१४)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

[१४ (१५)] सविता ।

१-४ अथर्वा । सविता । अनुष्टुप्, १ जिह्दुप्, ४ जगती ।

[२] अमि त्वं देवं सवितारमोण्योः कुविकृतुम् ।

अर्चामि सत्यसर्वं रत्नधाममि मियं मृतिम् १

ऊर्ध्वा यस्यामतिर्मा अविद्युतत् सर्वांमनि ।

हिरण्यपाणिरमिमीत सुकलुः कृपात् स्नुः २

सावीर्हि देव प्रथमार्य पित्रे वर्ष्माणमस्मै वरिमाणमस्मै ।

अथास्मभ्यं सवितर्वायीणि द्विचोर्दिव आ सुवा भूरि पृथ्वः ३

दमूना देवः सविता वरेण्यो दधद् रत्नं दक्षं पितृभ्य आर्यूषि ।

पिबात् सोमं ममर्द्वेनमिष्टे प्ररिज्मा चित् क्रमते अस्य धर्मेणि ४ (१२)

[१५ (१६)] सविता ।

१ श्रुः । सविता । जिह्दुप् ।

तां सवितः सत्यसर्वां सुचित्रामाहं वृणे सुमतिं विश्ववाराम् ।

यामस्य कण्वो अकुहन् प्रपीनां सहस्रधारां महियो मगाय १ (१३)

[१६ (१७)] सविता ।

१ श्रुः । सविता । जिह्दुप् ।

बृहस्पते सवितर्वर्धयेनं ज्योतयेनं महते सौमगाय ।

संक्षितं चित् संतुरं सं शिक्षाधि विश्वं एनमनु मदन्तु देवाः १ (१४)

[१७ (१८)] द्रविणार्थं प्रार्थना ।

१-४ श्रुः । धाता, सविता, ४ अग्निः, त्वष्टा, विष्णुः । १ त्रिपदा आर्षा गायत्री,

२ अनुष्टुप्, ३-४ जिह्दुप् ।

धाता दधातु नो रयिमीशानो जगत्स्पतिः । स नः पूर्णेन यच्छतु १

धाता दधातु द्वाशुपे प्राचीं जीवातुमक्षिताम् ।

वयं देवस्य धीमहि सुमतिं विश्वराधंसः २

धाता विश्वा वार्यो दधातु प्रजाकामाय द्वाशुपे दुरोणे ।

तस्मै देवा अमृतं सं व्ययन्तु विश्वे देवा अदितिः सजोषाः ३

धाता रातिः सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपतिर्नो अग्निः ।

त्वष्टा विष्णुः प्रजया संरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु ४ (१८)

[१८ (१९)] इष्टिः ।

१-२ अथर्वा । पृथिवी, पर्जन्यः । १ चतुष्पदा अग्निगुणिक, २ त्रिष्टुप् ।

प्र नमस्व पृथिवि मिन्द्रोऽथ दिव्यं नमः ।

उद्गो दिव्यस्य नो धातुरीशानो वि प्या हतिम् १

न ग्रस्ताप न हिमो जघान प्र नमतां पृथिवी जीरदानुः ।

आपश्चिदस्मै व्रतमित् क्षरन्ति यत्र सोमः सवृमित तत्र मद्रम् २ (४०)

[१९ (२०)] प्रजाः ।

१ ब्रह्मा । प्रजापतिः । जगती ।

प्रजापतिर्जनयति प्रजा इमा धाता दधातु सुमनुस्यमानः

संजानानाः संमनसः सयोनयो मयि प्रुष्टं पुष्टपतिर्दधातु १ (४१)

[२० (२१)] अनुमतिः ।

१-६ अथर्वा । अनुमतिः । १-२ अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ४ सुरिक, ५ जगती, ६ अतिशाकरगर्मा जगती ।

अन्वद्य नोऽनुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम् ।

अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मम १

अन्विदनुमते त्वं मंससे शं च नस्कृधि ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि ररास्व नः २

अनु मन्यतामनुमन्यमानः प्रजावन्तं इयिमक्षीयमाणम् ।

तस्य वयं हेडसि मापि भूम सुसुद्धीके अस्य सुमतौ स्याम ३

यत् ते नाम सुहवं सुपणीतेऽनुमते अनुमतं सुदानु ।

तेना नो यज्ञं पिपृहि विश्ववारे रुधि नो धेहि सुमगे सुवीरम् ४

एवं यज्ञमनुमतिर्जगाम सुक्षेत्रतयि सुवीरतयि सुजातम् ।

भद्रा ह्यस्याः प्रमतिर्बभूव सेमं यज्ञमवतु देवगोपा ५

अनुमतिः सर्वमिदं बभूव यत् तिष्ठति चरति यदु च विश्वमेजति ।

तस्यास्ते देवि सुमतौ स्यामानुमते अनु हि मंससे नः ६ (४०)

[२१ (२२)] एको विभुः ।

१ ब्रह्मा । आत्मा । शकरी विराड्गर्मा जगती ।

समेत विश्वे वंचसा पतिं विव एको विभूरतिर्धिर्जनानाम् ।

स पूष्यो जूतनमाविवांसत् तं वर्तनिरनु वावृत एकमित् पुर १ (४८)

[२२ (२३)] ज्योतिः ।

१-२ ब्रह्मा । ब्रह्म । १ द्विपदा एकावसाना विराड्गायत्री, २ त्रिपदा अनुष्टुप् ।

अयं सहस्रमा नो हृशे कवीनां मतिर्ज्योतिर्विधर्मणि १

ब्रह्मः समीचीरुपसः समैरयन् ।

अरेपसः सचेतसः स्वसरे मन्युमत्तमाश्रिते गोः २ (५०)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

[२३ (२४)] दुःष्वप्नाशनम् ।

१ यमः । दुःष्वप्नाशनम् । अनुष्टुप् ।

[३] दौर्षव्यं दौर्जीवित्यं रक्षो अभ्यमिराप्युः ।

दुर्णाम्नीः सर्वा दुर्वाचस्ता अस्मन्नाशयामसि १ (५१)

[२४ (२५)] सविता ।

१ ब्रह्मा । इन्द्रः, अग्निः, विश्वे देवाः, मरुतः, सविता, प्रजापतिः अनुमतिः । त्रिष्टुप् ।

यन्न इन्द्रो अखनद् यदग्निर्विश्वे देवा मरुतो यत् स्वकाः ।

तदस्मभ्यं सविता सत्यधर्मा प्रजापतिरनुमतिर्नि यच्छात् १ (५२)

[२५ (२६)] विष्णुः ।

१-२ मेधातिथिः । विष्णुः, वरुणः । त्रिष्टुप् ।

ययोरोजसा स्कमिता रजांसि यो वीर्यवीरतमा शविष्ठा ।

यो पत्येति अर्पतीतौ सहोमिर्विष्णुमगन् वरुणं पूर्वहूतिः १

यस्येदं प्रदिशि यद् विरोचते प्र चानति वि च चष्टे शचीभिः ।

पुरा देवस्य धर्मेणा सहोमिर्विष्णुमगन् वरुणं पूर्वहूतिः २ (५४)

[२६ (२७)] विष्णुः ।

१-८ मेधातिथिः । विष्णुः । १, ८ त्रिष्टुप्, २ त्रिपदा विराड्गायत्री, ३ त्र्यवसाना यदपदा विराद् शकरी, ४-७ गायत्री ।

विष्णोर्नु कं प्रा वोचं वीर्याणि यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।

यो अस्कमायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्तेधोरुगायः १

प्र तद् विष्णुं स्तवते वीर्याणि मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।

परावत् आ जगम्यात् परस्याः २ (५६)

यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियन्ति मुर्वनानि विम्बा ।
 उरु विष्णो वि क्रमस्वोर क्षयाय नस्कृधि ।
 घृतं घृतयोनि पिब प्रप्र यज्ञर्पतिं तिर ३
 इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदा । समूहमस्य पांसुरे ४
 त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । इतो धर्माणि धारयन् ५
 विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सत्ता ६
 तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सुरयः । दिवीवि चक्षुरार्ततम् ७
 दिवो विष्ण उत वा पृथिव्या महो विष्ण उरोरन्तरिक्षात् ।
 हस्तौ पृणस्व बहुभिर्वसन्त्येराप्रयच्छ दक्षिणादोत सुव्यात् ८ (६१)

[२७ (२८)] इडा ।

१ मेधातिथिः । इडा । विष्टुप् ।

इष्टैवास्मौ अनु वस्तां व्रतेन यस्याः पदे पुनर्ते देवयन्तः ।
 घृतपद्वी शक्नी सोमपृष्ठोप यज्ञमस्थित वैश्वदेवी १ (६३)

[२८ (२९)] स्वस्ति ।

१ मेधातिथिः । वेदः । त्रिष्टुप् ।

वेदः स्वस्तिर्दृष्टुणः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्ति ।
 हविष्कृतो यज्ञिया यज्ञकामास्ते देवासो यज्ञमिमं जुषन्ताम् १ (६४)

[२९ (३०)] अग्नाविष्णु ।

१-२ मेधातिथिः । अग्नाविष्णु । विष्टुप् ।

अग्नाविष्णु महि तद् वा महित्वं पाथो घृतस्य गुह्यस्य नाम ।
 दमेदमे सप्त रत्ना दधानी प्रति वा जिह्वा घृतमा चरणयात् १
 अग्नाविष्णु महि धाम प्रियं वा वीथो घृतस्य गुह्या जुषाणौ ।
 दमेदमे सुष्टुत्या वावृधानौ प्रति वा जिह्वा घृतमुचरणयात् २ (६६)

[३० (३१)] अन्ननम् ।

१ श्रुवाङ्गिराः । आवापृथिवी, मित्रः, ब्रह्मणस्पतिः, सविता च । गृह्णी ।

स्वाक्तं मे आवापृथिवी स्वाक्तं मित्रो अकरयम् ।

स्वाक्तं मे ब्रह्मणस्पतिः स्वाक्तं सविता करत् १ (६७)

[३१ (३२)] शत्रुनाशनम् ।

१ भृग्वक्त्रिः । इन्द्रः । सुरिक् विष्टुप् ।

इन्द्रोतिभिर्वह्नुलाभिर्नो अद्य यावच्छ्रेष्ठाभिर्मघवन्धूरं जिन्व ।

यो नो द्वेष्ट्यर्घ्यः सस्यदीप्त् यमुं द्विष्मस्तमुं प्राणो जहातु १ (१८)

[३२ (३३)] दीर्घायुः ।

१ ब्रह्मा । आयुः । अनुष्टुप् ।

उपं मियं पनिप्रतं युवानमाहुतीवृधम् ।

अगन्म बिभ्रतो नमो दीर्घमायुः कृणोतु मे १ (६९)

[३३ (३४)] दीर्घायुः ।

१ ब्रह्मा । मरुतः, पूषा, बृहस्पतिः, अग्निः । पथ्यापक्किः ।

सं मां सिञ्चन्तु मरुतः सं पूषा सं बृहस्पतिः ।

सं मायमेभिः सिञ्चन्तु प्रजयां च धनेन च दीर्घमायुः कृणोतु मे १ (७०)

[३४ (३५)] शत्रुनाशनम् ।

१ अथर्वो । जातवेदाः । जगती ।

अग्ने जातान् प्र णुदा मे सपत्नान् प्रत्यजातान् जातवेदो नुदस्व ।

अधस्पदं कृणुष्व ये धृतन्यवोऽनागसस्ते वयमर्दितये स्याम १ (७१)

[३५ (३६)] सपत्नीनाशनम् ।

१-३ अथर्वो । जातवेदाः । १ जगती, २ अनुष्टुप्, ३ विष्टुप् ।

प्रान्यान्तसपत्नान्तसहसा सहस्व प्रत्यजातान् जातवेदो नुदस्व ।

इदं राष्ट्रं पिपृहि सौमगाय विश्वं एनमनुं मदन्तु वेवाः १

इमा यास्ते शतं हिराः सहस्रं धमनीरुत ।

तासां ते सर्वोसामहमश्मना बिलमप्यधाम् २

परं योनेस्वरं ते कृणोमि मा त्वां प्रजामि भुन्मोत स्रतुः ।

अस्वैः त्वाप्रजसं कृणोम्यश्मानं ते अपिधानं ते कृणोमि ३ (७४)

[३६ (३७)] अञ्जनम् ।

१ अथर्वो । अक्षि, मनः । अनुष्टुप् ।

अक्ष्यो नो मधुसंकाशे अनीकं नो समर्जनम् ।

अन्तः कृणुष्व मां हृदि मन इन्नो सहासति १ (७५)

[३७ (३८)] वासः ।

१ अथर्वा । वासः । अनुष्टुप् ।

अभि त्वा मनुजातेन वर्धामि मम वाससा ।

यथासो मम केवल्लो नान्यासो कीर्तयाश्चन

१

(७९)

[३८ (३९)] केवलः पतिः ।

१-५ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, १ चतुष्पदा उष्णिक् ।

इदं खनामि मेपुंजं मां पश्यमभिरोदम् । परायतो निवर्तनमायतः प्रतिनन्दनम् १

येना निचक्र आसुरीन्द्रं वेवेम्यस्परि । तेना नि कुर्वे त्वामहं यथा तेऽसानि सुभिया २

प्रतीची सोममसि प्रतीच्युत सूर्यम् । प्रतीची विम्बान् वेवान् तां त्वाच्छावदामसि ३

अहं वर्दामि नेतृ त्वं समायामह त्वं वर्द । ममेदसस्त्वं केवल्लो नान्यासो कीर्तयाश्चन ४

यद्वि वासि तिरोज्जनं यदि वा नृच्यस्तिरः । इयं ह महां त्वामोषधिर्वेदेव न्दानयत् ५ (८१)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥१॥

[३९ (४०)] आपः ।

१ प्रस्कण्वः । आपः, सुपर्णः, वृषभः । त्रिष्टुप् ।

[४]

विष्यं सुपर्णं पृथुसं बृहन्तमपां गर्भं वृषभमोषधीनाम् ।

अग्नीपतो वृष्ट्या तपयन्तुमा नो गोष्ठे रयिष्ठां स्थापयति

१

(८२)

[४० (४१)] सरस्वान् ।

१-२ प्रस्कण्वः । सरस्वान् । १ मुरिह्, २ त्रिष्टुप् ।

यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रत उपतिष्ठन्त आपः ।

यस्य व्रते पुष्टुपतिर्निर्विष्टुस्तं सरस्वन्तमवसे हवामहे

१

आ प्रत्यञ्चं वृष्टुषे वृष्टुषं सरस्वन्तं पुष्टुपतिं रयिष्ठाम् ।

रायस्पोषं भवस्तु वसाना इह हुवेम सर्वं रयीणाम्

२

(८३)

[४१ (४२)] सुपर्णः ।

१-२ प्रस्कण्वः । श्येनः । १ जगती, २ त्रिष्टुप् ।

अति धन्वान्यत्यपस्ततर्दं श्येनो नृचक्षा अवसानवृशः ।

तदन् विम्बान्यवरा रजांसीन्द्रेण सख्या शिव आ जगम्पात्

१

श्येनो नृचक्षा विष्यः सुपर्णः सहस्रपाच्छतपोनिर्वयोधाः ।

स नो नि रयच्छाद् वसु यत् पराभृतमस्माकमस्तु पितृषु स्वधावत्

२

(८४)

[४१ (४१)] पापमोचनम् ।

१-२ प्रस्कण्वः । सोमारुद्रौ । त्रिष्टुप् ।

सोमारुद्रा वि ब्रुहत् विपूचीममीवा या नो गर्पमाश्विदेशं ।
 वारधेयां दूरं निकीर्तिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुक्तमस्मत् १
 सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मद् विष्वा तनूषु मेपजानि धत्सम् ।
 अवं स्यतं मुञ्चतं यज्ञो असन् तनूषु ब्रुहं कृतमेनो अस्मत् २ (८८)

[४२ (४४)] चाक् ।

१ प्रस्कण्वः । चाक् । त्रिष्टुप् ।

शिवास्त एका आशिवास्त एकाः सर्वा विमर्षि सुमनस्यमानः ।
 तिष्ठो वाचो निर्हिता अन्तस्मिन् तासामेका वि पंपातानु घोषम् १ (८९)

[४४ (४५)] इन्द्राविष्णु ।

१ प्रस्कण्वः । इन्द्रः, विष्णुः । अरिक् त्रिष्टुप् ।

उभा जिग्यधुर्न परा जयेये न परा जिग्ये कतरश्चनैनयोः ।
 इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेयां जेघा सुहस्रं वि तदैरयेथाम् १ (९०)

[४५ (४६-४७)] ईर्ष्यानिवारणम् ।

१-२ प्रस्कण्वः, २ अथर्वा । ईर्ष्यापनयनं, भेषजम् । अनुष्टुप् ।

जनाद् विभ्वजनीनात् सिन्धुतस्पर्षामृतम् । दूरात् त्वा मन्य उद्धृतमीर्ष्याया नाम भेषजम् १
 अग्नेरिवास्य दहतो वावस्य दहतः पृथक् । एतामेतस्येर्ष्यामुद्गागिमिव शमय २ (९१)

[४६ (४८)] सिनीवाली ।

१-३ अथर्वा । सिनीवाली । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

सिनीवासि पृथुहके या देवानामसि स्वसा । जुपस्य हव्यमाहुतं प्रजां देवि विद्विहि नः १
 या सुवाहः स्वहृदिः सुपुमा बहुसुवरी । तस्यै विस्पन्त्यै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन २
 या विस्पन्तीन्द्रमसि प्रतीचीं सहस्रस्तुकाभियन्तीं देवी ।
 विष्णोः पत्नि तुभ्यं राता हवींषि पतिं देवि राधसे चोदयस्व ३ (९५)

[४७ (४९)] कुहः ।

१-२ अथर्वा । कुहः । १ जगती, २ त्रिष्टुप् ।

कुहं देवीं सुकृतं विधुनापंसमस्मिन् यज्ञे सुहवा जोहवीमि ।
 सा नो रयि विश्ववारीं नि यच्छाद ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् १ (९६)

कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषो जुषेत ।
शृणोतु यज्ञमुशनी नो अद्य रायस्पोषं चिकितुषी दधातु

२ (९७)

[४८ (५०)] राका ।

१-२ अथर्वा । राका । जगती ।

राकामहं सुहवां सुपुती हुवे शृणोतु नः सुमगा बोधंतु त्वनां ।
सीन्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम्
यास्ते राके सुगतयः सुपेशसो यामिर्ददासि दृशुषे वसूनि ।
तामिर्नो अद्य सुमना उपार्गाहि सहस्राणेषं सुमगे रराणा

१

२ (९९)

[४९ (५१)] देवपत्न्यः ।

१-२ अथर्वा । देवपत्नीः । १ आर्या जगती, २ चतुष्पदा पङ्क्तिः ।

देवानां पत्नीरुशतीरेवन्तु नः प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये ।
याः पार्थिवांसो या अपामपि व्रते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छन्तु ।
उत ग्रा व्यन्तु देवपत्नीरिन्द्राण्यग्निं ग्राप्यन्विनी राट् ।
आ रोदसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु देवीर्यं श्रुतुर्जनीनाम्

२ (१०१)

[५० (५२)] विजयः ।

१-९ अक्षराः । (कितयवधकामः) । इन्द्रः । अनुष्टुप्, २, ७ त्रिष्टुप्, ४ जगती, ६ अक्षरं त्रिष्टुप् ।

यथा वृक्षमशनिर्विश्वाहा हन्त्यप्रति । एवाहमद्य कितवानक्षैर्बध्यासमप्रति ।
तुराणामतुराणां विशामवर्जुषीणाम् । समेतुं विश्वतो मर्गो अन्तर्हस्तं कृतं मर्मर
इहै अग्निं स्वावसुं नमोभिरेह प्रसक्तो वि चयत् कृतं नः ।
रथैरिव प्र मरे वाजयद्भिः प्रदक्षिणं मरुतां स्तोममृष्याम्
वयं जयेम त्वया युजा वृतमस्माकमंगमुदवा मरेमरे ।
अस्मभ्यगिन्द्र वरीयः सुगं कृषि प्र शत्रूणां मघवन् वृष्यां रुज
अजैषं त्वा संलिखितमजैषमुत संरुधम् ।
अविं वृक्तो यथा मयदेवा मभामि ते कृतम्
उत प्रहामतिदीवा जयति कृतमिव श्वग्नी वि चिनोति काले ।
यो देवकामो न धनं रुणद्धि समित् तं रायः सृजति स्वधामिः
गोमिष्टरेमामतिं कुेषां यवेन वा क्षुधं पुरुहूत विभ्वे ।
वयं राजसु प्रथमा धनान्यारिष्टासो वृजनीमिर्जयेम

३

४

५

६

७ (१०८)

कृतं मे दक्षिणे हस्ते ज्यो मे सव्य आर्हितः ।

गोजिद् भूयासमश्वजिद् धनंजयो हिरण्यजित्

अक्षाः फलेवतीं द्युवं वृत्त गां क्षीरिणीमिव ।

सं मा कृतस्य धारया धनुः क्षात्रेव नह्यत

९ (११०)

[५१ (५३)] परिपाणम् ।

१ अक्षिराः । इन्द्रावृहस्पती । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।

इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरीयः कृणोतु

१ (१११)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

[५१ (५४)] सामनस्यम् ।

१-२ अथर्वा । सामनस्यं, अश्विनौ । १ ककुम्मत्यनुष्टुप्, २ जगती ।

[५] संज्ञानं नः स्वमिः संज्ञानमरणेभिः ।

संज्ञानमश्विना युवमिहास्मासु नि यच्छतम्

१

सं जानामहे मनसा सं चिकित्वा मा युष्महि मनसा देव्येन ।

मा घोषा उत् स्थुर्बहुले विनिर्हति मेयुः पप्नदिन्द्रस्याह्न्यागति

२ (११२)

[५१ (५५)] दीर्घायुः ।

१-७ प्रह्ला । आयुः, बृहस्पतिः अश्विनौ च । १-२ त्रिष्टुप्, ३ भुरिक्. ४ डण्णिगर्भायी पङ्क्तिः, ५-७ अनुष्टुप् ।

अमुन्नभूयादधि यद् यमस्य बृहस्पतेरभिज्ञस्तेरमुञ्चः ।

प्रत्यैहतामश्विना मृत्युमस्मद् देवानामग्ने मिपजा शर्चीभिः

१

सं क्रामतं मा जेहीतं शरीरं प्राणापानौ ते सयुजाविह स्ताम् ।

ज्ञातं जीव शरद्वो वर्धमानोऽग्निष्टे गोपा अधिपा वसिष्ठः

२

आयुर्यत् ते अतिर्हितं पराचैरणः प्राणः पुनरा तार्विताम् ।

अग्निष्टवाह्मनिर्जितैरुपस्थात् तवात्मनि पुनरा वैशयामि ते

३

मेमं प्राणो हासीन्मो अपानोविहाय परा गात् ।

सप्तार्धिर्य एनं परि वदामि त एनं स्वस्ति जरसे बहन्तु

४

म विंशतं प्राणापानावनुद्वाहविव व्रजम् । अयं जरिम्णाः शेषधिरिष्ट इह वर्धताम्

५

आ ते प्राणं सुवामसि परा यक्ष्मं सुवामि ते । आपुर्नो विन्धतो दधवृयमग्निर्वरेण्यः

६

उद् वयं तमसस्परि रोहन्तो नार्कमुत्तमम् । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्

७ (११०)

[५४ (५६, ५७-१)] अध्यापकविघ्नशमनम् ।

(१-२) १ ब्रह्मा, २ श्रुगुः । १ अक्षसामनी, २ इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

अचं सामं यजामहे याभ्यां कर्माणि कुर्वते । एते सदैसि राजतो यज्ञं देवेषु यच्छतः १
अचं सामं यदप्राक्षं हविरोजो यजुर्बलम् । एष मा तस्मान्मा हिंसीद् देवः पृष्टः शचीपते २ (१२२)

[५५ (५७-२)] मार्गस्वस्त्ययनम् ।

१ श्रुगुः । इन्द्रः । विराद् परोष्णिक् ।

ये ते पन्थानोऽव विवो येमिर्विश्वमैरयः । तेभिः सुम्नया धेहि नो वसो १ (१२३)

[५६ (५८)] विषमैपज्यम् ।

१-८ अधर्वा । वृश्चिकादयः, २ यनस्पतिः, ४ ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ विराद्प्रस्तारपङ्क्तिः ।

तिरश्चिराजेरसितात् पृदाकोः परि संभृतम् । तत् कङ्कपर्वणो विषमिषं वीरुर्वनीनशत् १
इयं वीरुन्मधुजाता मधुश्चुन्मधुला मधुः । सा विह्वृतस्य मेपज्यथो मशकजम्भनी २
यतो वृष्टं यतो धीतं ततस्ते निह्वयामसि । अर्मस्य तृमवृंशिनो मशकस्यारसं विषम् ३
अयं यो वक्रो विपरुर्व्यङ्को मुखानि वक्रा वृजिना कुणोर्षि ।

तानि त्वं ब्रह्मणस्पत इषीकामिव सं नमः ४

अरसस्य शर्कोटस्य नीचीनस्योपसर्पतः । विषं ह्यस्याविष्यथो एनमजीजमम् ५

न ते बाहोर्बलमस्ति न शीर्षे नोत मध्यतः । अथ किं पापयामुया पुच्छे विमर्ष्यमंकम् ६

अदन्ति त्वा पिपीलिका विवृश्चन्ति मयूर्यः । सर्वे भल ब्रवाथ शार्कोटमरुसं विषम् ७

य उमाभ्यां प्रहरसि पुच्छेन चास्येनि च । आस्येष्टं न ते विषं किमु ते पुच्छधावसत् ८ (१३१)

[५७ (५९)] सरस्वती ।

१-२ वामदेयः । सरस्वती । जगती ।

यदाशसा वर्दतो मे विचुक्षुमे यद् याचमानस्य चरतो जनां अनु ।

यदात्मानि तन्वो मे विरिष्टं सरस्वती तदा पूर्णद घृतेन १

सप्त क्षरन्ति शिशवि मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवृतन्नुतानि ।

उमे इदस्योमे अस्य राजत उमे यतेते उमे अस्य पुण्यतः २ (१३३)

[५८ (६०)] अन्नम् ।

१-२ कौरुपथिः । इन्द्रावरुणौ । जगती, २ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं सोमं पिबतं मयं धृतमतौ ।

युवो रथो अध्वरो देववीतये प्रति स्वसरमुप यातु पीतये १ (१३४)

इन्द्रावरुणा सधुमत्तमस्य वृष्णाः सोमस्य वृषुणा वृषेथाम् ।

इदं वामन्धः परिविक्तमासद्यास्मिन् बर्हिषि मावयेथाम्

२ (११५)

[५९ (६१)] शाप-मोचनम् ।

१ वादरायणिः । अरिनाशनम् । अनुष्टुप् ।

यो नः शपादशपतः शर्पतो यश्च नः शपात् ।

वृक्ष इव विद्युता हत आ मूलावर्जं शुष्यतु

१ (११६)

[इति षोडशः प्रपाठकः ॥ १६ ॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥

[६० (६२)] रम्यं गृहम् ।

१-७ ब्रह्मा । गृहाः, वास्तोष्पतिः । अनुष्टुप्, १ परानुष्टुप् त्रिष्टुप् ।

[अथ सप्तदशः प्रपाठकः ॥ १७ ॥]

[६] ऊर्जं विभ्रद वसुवनिः सुमेधा अधेरिण चक्षुषा मित्रियेण ।

गृहानैमि सुमता वन्दमानो रमध्वं मा बिभीत मत्

१

इमे गृहा मयोमुव ऊर्जस्वन्तः पर्यस्वन्तः । पूर्णा वामेन तिष्ठन्तस्ते नो जानन्त्वायुतः

२

येषामध्येति प्रवसन् येषु सौमनसो बह्वः । गृहानुप ह्वयामहे ते नो जानन्त्वायुतः

३

उपहृता भूरिधनाः सखायः स्वादुसमुदः । अक्षुध्या अतृप्या स्त गृहा मास्मद् बिभीतन ४

उपहृता इह गाव उपहृता अजावयः । अथो अन्नस्य कीलाल उपहृतो गृहेषु नः

५

सुनृतावन्तः सुभगा इरावन्तो हसामुदाः । अतृप्या अक्षुध्या स्त गृहा मास्मद् बिभीतन ६

इहैव स्त मानु गात विस्वा रूपाणि पुष्यत । ऐष्यामि मुद्रेणा सह भूर्यासो भवता मया ७

(१४१)

[६१ (६३)] तपः ।

१-२ अथर्वा । अग्निः । अनुष्टुप् ।

यदग्ने तपसा तप उपतप्यामहे तपः । प्रियाः श्रुतस्य भूयास्मार्युष्मन्तः सुमेधसः १

अग्ने तपस्तप्यामहे उप तप्यामहे तपः । श्रुतानि शृण्वन्तो वयमार्युष्मन्तः सुमेधसः २ (१४५)

[६२ (६४)] शङ्कुनाशनम् ।

१ मरीचिः काश्यपः । अग्निः । जगती ।

अयमाग्निः सत्यतिवृद्धवृष्णो रथीव पत्नीर्नजयत् पुरोहितः ।

नामा पृथिव्यां निहितो दविद्युतदधस्पदं कृणुतां ये पृतन्यवः

१ (१४६)

[६३ (६५)] दुरितनाशनम् ।

१ मरीचिः काश्यपः । जातवेदाः । जगती ।

पूतनाजितं सहमानमग्निमुक्थैर्हवामहे परमात् सुधस्थात् ।

स नः पर्यवर्ति दुर्गाणि विश्वा क्षामद् देवोऽर्तिं दुरितान्यग्निः

१ (१४७)

[६४ (६६)] पापमोचनम् ।

१-२ यमः । आपः, अग्निः, निकृतिः । १ भुरिगनुष्टुप्, २ न्यङ्कुसारिणी बृहती ।

इदं यत् कृष्णः शकुनिरभिनिष्यतन्नपीपतत् ।

आपो मा तस्मात् सर्वस्माद् दुरितात् पान्त्वंहंसः

१

इदं यत् कृष्णः शकुनिरवाप्तृक्षान्निर्कते ते मुखेन ।

अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु

२ (१४९)

[६५ (६७)] दुरितनाशनम् ।

१-३ शुक्रः । अपामार्गवीरुत् । अनुष्टुप् ।

प्रतीचीनफलो हि त्वमपामार्गं कुरोहिथ । सर्वान् मच्छपथो अधि वरीयो यावया इतः १

यद् वृष्कृतं यच्छर्मलं यद् वा चेतिम पापया । त्वया तद् विश्वतोमुखापामार्गोप मृज्महे २

श्यावर्वाता कुनखिना बण्डेल यत् सहासिम । अपामार्गं त्वया वयं सर्वं तदपं मृज्महे ३ (१५१)

[६६ (६८)] ब्रह्म ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्म । त्रिष्टुप् ।

यद्यन्तरिक्षे यद्वि वात आस यदि वृक्षेषु यद्वि बोलपेषु ।

यदश्ववन् पशव उद्यमानं तद् ब्राह्मणं पुनरस्मानुपेतु

१ (१५३)

[६७ (६९)] आत्मा ।

१ ब्रह्मा । आत्मा । पुरःपरोष्णिजबृहती ।

पुनर्मैत्रिन्धियं पुनरात्मा द्रविणं ब्राह्मणं च । पुनरग्रयो धिष्ण्या यथास्थाम कल्पयन्तामिद्वेव १

(१५४)

[६८ (७०, ७१)] सरस्वती ।

१-३ शन्तातिः । सरस्वती । १ अनुष्टुप्, २ त्रिष्टुप्, ३ गायत्री ।

सरस्वति व्रतेषु ते विष्येषु देवि धामसु । जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि ररास्व नः १

इदं ते हव्यं घृतवत् सरस्वतीदे पितृणां हविरास्ये २ यत् ।

इमानि त उक्ता शतमानि तेभिर्वयं मधुमन्तः स्याम

२

शिवा नः शतमा भव समृद्धीका सरस्वति । मा ते युयोष संदशः

३ (१५५)

[६९ (७२)] सुखम् ।

१ शन्तातिः । सुखम् । पथ्यापङ्क्तिः ।

शं नो वातो वातु शं नस्तपतु सूर्यः ।

अहानि शं भवन्तु नः शं रात्री प्रति धीयतां शमुषा नो व्युच्छतु १ (१५८)

[७० (७३)] शत्रुदमनम् ।

१-५ अथर्वा । इयेनः, देवाः । १ त्रिष्टुप्, २ अतिजगतीगर्मा जगती, ३-५ अनुष्टुप्
(३ पुरःककुस्मती) ।

यत् किं चासौ मनसा यच्च वाचा यज्ञैर्जुहोति हविषा यजुषा ।

तन्मृत्युना निर्वर्तिः संविद्वाना पुरा सत्यादाहुतिं हन्त्वस्य १

यातुधाना निर्वर्तिरादु रक्षस्ते अस्य धनुन्त्वन्तेन सत्यम् ।

इन्द्रैपिता देवा आज्यमस्य मधन्तु मा तत् सं पाद्वि यदसौ जुहोति २
अजिराधिराजौ इयेनौ संपातिनाविव । आज्यं पृतन्यतो हतां यो नः कश्चाभ्यघ्रायति ३
अपाञ्चौ त उमौ बाह्व अपि नह्याभ्यास्यम् । अग्नेर्देवस्य मृत्युना तेन तेऽवधिषं हविः ४
अपि नह्यामि ते बाह्व अपि नह्याभ्यास्यम् । अग्नेर्घोरस्य मृत्युना तेन तेऽवधिषं हविः ५ (१६३)

[७१ (७४)] अग्निः ।

१ अथर्वा । अग्निः । अनुष्टुप् ।

परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि । धूपद् वर्णं विवेदिवे हन्तारं भङ्गुरावतः १ (१६४)

[७२ (७५, ७६)] इन्द्रः ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः । १ अनुष्टुप्, २-३ त्रिष्टुप् ।

उत् तिष्ठताव पश्यतेन्द्रस्य भागमृत्विर्यम् । यदि भ्रातं जुहोतन् यद्यभ्रातं ममर्तन १

भ्रातं हविरो ज्विन्द्र प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनो वि मध्वम् ।

परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न ब्राजपतिं चरन्तम् २

भ्रातं मन्य ऊर्ध्वनि भ्रातमग्नौ सुवृते मन्ये तदृतं नवीयः ।

माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृध्नः पिबेन्द्र वज्रिन् पुरुकृज्जुषाणः ३ (१६७)

[७३ (७७)] घर्मः ।

१-११ अथर्वा । घर्मः, अश्विनौ । त्रिष्टुप्, १, ४, ६ जगती, २ पथ्याबृहती ।

समिन्द्वे अग्निर्वृषणा रथी विवस्तसो घर्मो दुह्यते वामिषे मधु ।

वयं हिं वां पुरुदमांसो अश्विना हवामहे सधमावेपु कार्वः १ (१६८)

समिन्द्रो अग्निरंश्विना ततो वां घर्म आ गतम् ।	
ब्रह्मन्ते नूनं वृषणेह धेनवो दद्यादन्ति वेधसः ।	२
स्वाहाकृतः शुचिर्वैवेषु यज्ञो यो अश्विनोश्चमसो देवपानः ।	
तमु विध्वे अमृतांसो जुषाणा गन्धर्वस्य प्रत्याद्या रिहन्ति ।	३
यदुभ्रियास्वाहुतं घृतं पयोऽयं स वामश्विना माग आ गतम् ।	
माध्वी धर्तारा विदथस्य सत्पती तप्तं घर्म पिबतं रोचने विवः ।	४
ततो वां घर्मो नक्षत्र स्वहोता प्र वामध्वर्युश्चरतु पर्यस्वान् ।	
मधोर्विगधस्याश्विना तुनायां वीतं प्राप्तं पर्यस उभ्रियायाः ।	५
उप ब्रव पर्यसा गोधुगोपमा घर्मे सिञ्च पर्य उभ्रियायाः ।	
वि नाकमख्यत् सविता वरेण्योऽनुप्रयाणमुपसो वि रजति ।	६
उप ह्वये सुदुषां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुत वोहदेनाम् ।	
श्रेष्ठं सुवं सविता साविपन्नोऽमीन्द्रो घर्मस्तदु पु प्र वोचत् ।	७
द्विकृण्वती वसुपत्नी वरुणां वृत्समिच्छन्ती मर्नसा न्यागन् ।	
ब्रह्ममश्विन्यां पयो अघ्नयेयं सा वर्षतां महते सौमगाय ।	८
जुष्टो दग्धना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् ।	
विश्वो अग्ने अभियुजो विहृत्य शत्रूयतामा भग्न मोजनानि ।	९
अग्ने शर्धं महते सौमगाय तव द्युस्त्रान्युत्तमानि सन्तु ।	
सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठन् महांसि ।	१०
सुयवसाद् भगवती हि भूया अर्धा वयं भगवन्तः स्याम ।	
अन्द्रि तृणमघ्नये विश्वदानीं पिवं शुद्धशुक्लमाचरेन्ती ।	११ (१७८)

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥११॥

[७४ (७८)] गण्डमालाचिकित्सा ।

१-४ अथर्वाङ्गिराः । मन्त्रोक्ताः, ४ जातवेदाः । अनुष्टुप् ।

[७] अपचित्तां लोहिनीनां कृष्णा भ्रातेति शुभ्रम् । मुनेर्वैवस्य मूलेन सर्वा विध्यामि ता अहम् १
विध्याम्यासां प्रथमां विध्याम्युत मध्यमाम् । इदं जघन्यामिासामा च्छिनष्टि स्तुकामिव २
त्वाष्ट्रेणाहं वचसा वि त ईर्ष्याममीमदम् । अथो यो मनुयुष्टे पते तमु ते शमयामसि ३
व्रतेन त्वं व्रतपते समक्तो विश्वाहा सुमनां वीक्षीहि ।
तं त्वा वयं जातवेदः समिन्द्रं प्रजावन्त उप सवेम सर्वे ४ (१८१)

[७५ (७९)] अचन्याः ।

१-२ उपरिपञ्चवः । अचन्याः । १ त्रिष्टुप्, २ ज्यवसाना पञ्चपदा सुरिक् पद्यापङ्क्तिः ।

प्रजार्वतीः सुयवसे रुशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

मा व स्तेन ईशत माघशंसः परि वो रुद्रस्य हेतिष्ठिणक्तु १

पुत्रज्ञा स्थ रमतयः संहिता विश्वनाम्नीः । उप मा देवीवैवेमिरेत ।

इमं गोष्ठमिदं सवो धृतेनास्मान्तमुक्षत २ (१८७)

[७६ (८०, ८१)] गण्डमालाचिकित्सा ।

१-६ अधर्वा । १, २ अपचिद्वैपज्यं, ३-६ जायान्यः, इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ विराट्,

२ परोष्णिक्, ५ सुरिगनुष्टुप्, ६ त्रिष्टुप् ।

आ सुम्रसः सुम्रसो असंतीम्यो असंतराः । सेहोरसतरा लवणाद् विक्लेदीयसीः १

या ग्रैव्या अपचितोऽथो या उपपक्ष्याः । विजाम्नि या अपचितः स्वयंम्रसः २

यः कीकसाः प्रशृणार्तिं तलीचमिवतिष्ठति । निर्हास्ते सर्वे जायान्यं यः कश्च कुकुर्वि भितः ३

पक्षी जायान्यः पतति स आ विंशतिं पूरयम् । तदक्षितस्य भेषजमुग्रयोः सुक्षितस्य च ४

विद्य वै ते जायान्य जानं यतो जायान्य जायसे । कथं ह तत्र त्वं हनो यस्य कृण्मो हविर्गृहे ५

धृषद् पिब कलशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वध्वनाम् ।

माध्यन्दिने सर्वान् आ वृषस्व रयिष्ठानो रयिमस्मासु वेहि ६ (१९०)

[७७ (८१)] शत्रुनाशनम् ।

१-३ अक्षिराः । मरुतः । १ त्रिपदा गायत्री, २ त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

सांतपना इदं हविर्मरुतस्तज्जुजुष्टन । अस्माकोती रिंशावसः १

यो नो मर्तो मरुतो दुर्हणापुस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति ।

द्रुहः पाशान् प्रति मुञ्चतां सस्तपिष्ठेन तपसा हन्तना तम् २

संवत्सरीणा मरुतः स्वर्का उरुक्षयाः सगणा मानुपासः ।

ते अस्मत् पाशान् प्र मुञ्चन्त्वेनसः सांतपना मत्सरा मावयिष्णवः ३ (१९१)

[७८ (८१)] यन्धमोचनम् ।

१-२ अधर्वा । अग्निः । १ परोष्णिक्, २ त्रिष्टुप् ।

वि ते मुञ्चामि रक्षानां वि योक्त्रं वि नियोजनम् । इहैव त्वमर्जं एष्यसे १

अस्मे क्षत्राणि धारयन्तमग्ने युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येन ।

वीविष्मस्मभ्यं द्रविणेह भद्रं प्रेमं वोचो हविर्वा देवतासु २ (१९५)

[७९ (८४)] अमावास्या ।

१-४ अथर्वा । अमावास्या । जिह्वप्, १ जगती ।

यत् ते देवा अकृण्वन् मागधेयममावास्ये संवसन्तो महित्वा ।
तेना नो यज्ञं पिपृहि विश्ववारे रुचिं नो देहि सुमगे सुवीरम् १
अहमेवास्म्यमावास्याई मामा वसन्ति सुकृतो मयीमे ।
मयि देवा जुमये साध्याश्चेन्द्रज्येष्ठाः समगच्छन्तु सर्वे २
आगन् राज्ञी संगमनी वसुनामूर्जं पुष्टं वस्वविशयन्ती ।
अमावास्यायै हविषा विधेमोर्जं दुहाना पर्यसा न आगन् ३
अमावास्ये न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिभूर्जजान ।
यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ४ (१९९)

[८० (८५)] पूर्णिमा ।

१-४ अथर्वा । पौर्णमासी, १ प्रजापतिः । जिह्वप्, २ अनुष्टुप् ।

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय ।
तस्यां देवैः संवसन्तो महित्वा नाकस्य पुष्टे समिषा मदेम १
वृषमं वाजिनं वयं पौर्णमासं यजामहे ।
स नो वृषात्वक्षितां रुचिमनुपदस्वतीम् २
प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिभूर्जजान ।
यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ३
पौर्णमासी प्रथमा यज्ञियासीदह्नां राज्ञीणामतिशर्वेषु ।
ये त्वा यज्ञैर्यज्ञिये अर्धयन्त्यमी ते नाकैः सुकृतः प्रविष्टाः ४ (२०३)

[८१ (८६)] सूर्याचन्द्रमसौ ।

१-६ अथर्वा । सावित्री, सूर्यः, चन्द्रमाः । जिह्वप्, ३ अनुष्टुप्, ४ आस्तारपङ्क्तिः,
५ सम्राडास्तारपङ्क्तिः ।

पूर्वापरं चरतो माययैतो शिशू क्रीडन्तौ परि यातोऽर्णवम् ।
विश्वान्यो भुवना विचष्टं अहूँरन्यो विदधंजायसे नवः । १
नवोनवो भवसि जायमानोऽह्नां केतुरपसामिष्यग्रम् ।
आगं देवेभ्यो वि दधास्यायन् प्र चन्द्रमस्तिरसे वीर्यमायुः २ (२०५)

सोमस्यांशो युषां पतेऽनूनो नाम वा अंसि ।
 अनूनं वर्श मा कृधि प्रजया च धनेन च ३
 वृक्षोऽसि वर्शतोऽसि समग्रोऽसि समन्तः ।
 समग्रः समन्तो भूयासं गोमिरथैः प्रजयां पशुमिगृहैर्धनेन ४
 योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तस्य त्वं प्राणेनाप्यायस्व ।
 आ वयं प्याशिषीमहि गोमिरथैः प्रजयां पशुमिगृहैर्धनेन ५
 यं वेवा अंशुमाप्याययन्ति यमक्षितमक्षिता मक्षयन्ति ।
 तेनास्मानिन्द्रो वरुणो बृहस्पतिराप्याययन्तु भुवन्स्य गोपाः ६ (१०१)
 ॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

[८१ (८७)] अग्निः ।

१-६ शौनकः (संपत्कामः) । अग्निः । जिह्नुप्, २ ककुम्भती बृहती, ३ जगती ।

[८] अम्यर्चितं सुद्वृत्तिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा ब्रविणानि धत्त ।
 इमं यज्ञं नयत वेवता नो घृतस्य धारा मधुमत पवन्ताम् १
 मय्यग्रे अग्निं गृह्णामि सह क्षत्रेण वर्चसा बलेन ।
 मयि प्रजां मय्यापुर्वधामि स्वाहा मय्यग्निम् २
 इहैवाग्रे अग्निं धारया रुधि मा त्वा नि क्रुन् पूर्वचित्ता निकारिणः ।
 क्षत्रेणाग्निं सुयममस्तु तुभ्यमुपसत्ता वर्धतां ते अनिष्टृतः ३
 अन्वग्निरुषसामग्रमस्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः ।
 अनु सूर्यं उवसो अनु रुमीननु द्यावापृथिवी आ विवेश ४
 प्रत्यग्निरुषसामग्रमस्यत् प्रत्यहानि प्रथमो जातवेदाः ।
 प्रति सूर्यस्य पुरुषा च रुमीन् प्रति द्यावापृथिवी आ ततान ५
 घृतं ते अग्ने विन्ये सुधस्थे घृतेन त्वां मनुद्या समिन्धे ।
 घृतं ते वेवीर्नित्यं आ वहन्तु घृतं तुभ्यं बृहतां गावो अग्ने ६ (११५)

[८१ (८८)] पाशमोचनम् ।

१-४ सुनःशेषः । वरुणः । अनुष्टुप्, २ पथ्यापहृक्, ३ जिह्नुप्, ४ बृहतीगर्भा जिह्नुप् ।

अप्सु ते राजन् वरुण गृहो हिरण्ययो मिथः ।
 ततो धृतवतो राजा सर्वा धामानि मुञ्चतु १ (११६)

धान्नोधान्नो राजन्नितो वरुण मुञ्च नः ।

यदापो अद्भ्या इति वरुणेति यद्वृचिम ततो वरुण मुञ्च नः २

उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।

अधा वयमादित्य व्रते तवानागतो अर्धितये स्याम ३

प्रास्मत् पाशान् वरुण मुञ्च सर्वान् य उत्तमा अधमा वारुणा ये ।

दुप्वर्यं दुरितं नि प्वास्मदर्थं गच्छेम सुकृतस्य लोकम् ४ (१६९)

[८४ (८९)] क्षत्रभृदग्निः ।

१-३ श्रुयुः । १ जातवेदा अग्निः, २-३ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

अनाधृष्यो जातवेदा अमर्त्यो विराटग्ने क्षत्रभृद दीद्विहीह ।

विश्वा अग्नीवाः प्रमुञ्चन् मानुषीभिः शिवाभिर्य परि पाहि नो गर्यम् १

इन्द्र क्षत्रग्रभि वाममोऽजायथा वृषम चर्षणीनाम् ।

अपानुदो जनममित्रायन्तमुकं देवेभ्यो अकृणोर लोकम् २

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आ जगम्यात् परस्याः ।

सुकं संशायं पविर्मिन्द्र तिमं वि शर्द्वन् ताहि वि मृधो नुदस्व ३ (१७१)

[८५ (९०)] अरिष्टनेभिः ।

१ अधर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । ताक्ष्यः । त्रिष्टुप् ।

त्यमू पु वाजिनं देवज्रतं सहोवानं तरुतारं रथानाम् ।

अरिष्टनेभिं पूतनाजिमाशुं स्वस्तये ताक्ष्यमिहा हुवेम १ (१७३)

[८६ (९१)] ज्ञाता इन्द्रः ।

१ अधर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

ज्ञातारमिन्द्रं मवितारमिन्द्रं हवेहवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।

हुवे नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति न इन्द्रो मधवान् कृणोतु १ (१७५)

[८७ (९२)] व्यापको देवः ।

१ अधर्वा । रुद्रः । जगती ।

यो अग्रौ रुद्रो यो अप्सर्वान्तर्य ओषधीर्वीरुधं आविवेश ।

य इमा विश्वा भुवनानि चाकल्पे तस्मै रुद्राय नमो अस्तु १ (२१५)

[८८ (९३)] सर्पविपनाशनम् ।

१ गकत्मान् । तक्षकः । ज्यवसाना गृहती ।

अपेह्यरिरस्यदिवा असि । द्विषे विषमपृक्था विषमिद् वा अपृक्थाः ।

अहिमेवाभ्यर्पेहि तं जहि

१ (११६)

[८९ (९४)] विध्या आपः ।

१-४ सिन्धुद्वीपः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ त्रिपदा निचृत्-परोष्णिक् ।

अपो विध्या अचापिषं रसेन समपृक्षमहि । पर्यस्वानम आगमं तं मा सं संजु वर्वसा १

सं मग्नि वर्वसा सुज सं प्रजया समायुषा । विद्युर्भे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात् सह कर्षिभिः २

इवमापः प्र वहतावधं च मलं च यत् । यच्चामिबुद्धोहानृतं यच्च शोपे अमीरुणम् ३

एधोऽस्येधिषीय सुमिदंति समेधिषीय । तेजोऽसि तेजो मयि धेहि ४ (११०)

[९० (९५)] शम्भुबलनाशनम् ।

१-३ अक्षिराः । मन्त्रोक्ताः । १ गायत्री, २ विराट् पुरस्ताद् गृहती, ३ ज्यवसाना पदपदा भुरिज्जगती ।

अपि वृश्च पुराणवद् व्रततेरिव गुणितम् । ओजो वास्यस्य दग्मय १

वयं तवस्य संमृतं वस्विन्नेण वि भंजामहे । म्लापयामि भुजः शिभ्रं वरुणस्य व्रतेन ते २

यथा शोपो अपायति स्त्रीषु चासदनावयाः । अवस्थस्य कनदीवतः शाङ्करस्य नितोदिनः

यदाततमव तव तनु यदुत्ततं नि तव तनु

३ (११३)

॥ इति अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥

[९१ (९६)] सुत्रामा इन्द्रः ।

१ अथर्वा । चन्द्रमाः (इन्द्रः ?) । त्रिष्टुप् ।

[९] इन्द्रः सुत्रामा स्वर्वाँ अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः ।

वारधताँ द्वेयो अमयं नः कृणोतु सुवीर्यस्य परतयः स्याम १ (११४)

[९२ (९७)] सुत्रामा इन्द्रः ।

१ अथर्वा । चन्द्रमाः (इन्द्रः ?) । त्रिष्टुप् ।

स सुत्रामा स्वर्वाँ इन्द्रो अस्मद्वाराच्चिद् द्वेयः सनुतर्युयोतु ।

तस्य वयं सुमृतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम १ (११५)

[९३ (९८)] शम्भुनाशनम् ।

१ शम्भुक्षिराः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रेण मन्थुना वयमभि प्याम पुतन्यतः । मन्तो बुत्राण्यप्रति १ (११६)

[९४ (९९)] सामनस्यम् ।

१ अथर्वा । सामः । अनुष्टुप् ।

ध्रुवं ध्रुवेण हविषावु सोमं नयामसि ।

यथा न इन्द्रः केवलं विंशः समनसस्करत

१ (१३७)

[९५ (१००)] शत्रुनाशनम् ।

१-३ कपिञ्जलः । गृध्री । अनुष्टुप्, २-३ भुरिक् ।

उदस्य श्यावौ विंशुरौ गृध्री द्यामिव पेततुः । उच्छ्रोचनप्रशोचनावस्योच्छ्रोचनौ ह्रुवः १

अहमेनावुर्वतिष्ठिपं गावौ भान्तसदाविव । कुरुंराविव कूर्जन्तावुद्वन्तौ वृकाविव २

आतोदिनौ नितोदिनावथो संतोदिनावुत । अपि नह्याभ्यस्य मेतुं य इतः स्त्री पुमान् जुभारं ३ (१४०)

[९६ (१०१)] शत्रुनाशनम् ।

१ कपिञ्जलः । वयः । अनुष्टुप् ।

असद्वन् गावः सद्वनेऽपसद् वसति वयः ।

आस्याने पर्वता अस्थुः स्थानि वृक्षावतिष्ठिपम्

१ (१४१)

[९७ (१०२)] यज्ञः ।

१-८ अथर्वा । इन्द्राग्नी । विष्टुप्, ५ त्रिपदायां भुरिगायत्री, ६ त्रिपदा प्राजापत्या बृहती, ७ त्रिपदा साक्षां भुरिजगती, ८ उपरिष्ठाद्बृहती ।

यद्वद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् होतश्चिकित्ववृणीमहीह ।

ध्रुवमयो ध्रुवमुता शविष्ठ प्रविद्वान् यज्ञमुप याहि सोमम् १

समिन्द्र नो मनसा नेष्ट गोमिः सं सूरिर्मिहृरिवन्सं स्वस्त्या ।

सं ब्रह्मणा वेवाहितं यदस्ति सं वेवानां सुमतौ यज्ञियांनाम् २

यानावह उशतो देव वेवांस्तान् प्रेरय स्वे अग्ने सुधस्थे ।

जक्षिवांसः पपिवांसो मधून्यस्मै धत्त वसवो वसूनि ३

सुगा वो देवाः सदना अकर्म य आजग्म सर्वने मा जुषाणाः ।

वहमामा भरमाणाः स्वा वसूनि वसुं घर्मं दिवमा रोहतातु ४

यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छ । स्वां योनिं गच्छ स्वाहा ५

एष ते यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः । सुवीर्यः स्वाहा ६

वपङ्गुतेभ्यो वपङ्गुतेभ्यः । देवां गातुविदो गातुं विस्वा गातुमित ७

मनसस्पत इमं नो विवि वेवेषु यज्ञम् ।

स्वाहा विवि स्वाहा पृथिव्यां स्वाहान्तर्हिस्ते स्वाहा वाते धां स्वाहा ८ (१४२)

[१८ (१०३)] हविः ।

१ अथर्वा । इन्द्रः, विश्वे देवाः । विराद्विष्टुप् ।

सं वहि॑उक्तं हविषा घृतेन समिन्ध्रेण वसु॑ना सं मरु॑द्भिः ।

सं वे॒वेर्वि॑श्वदे॒वेभि॑रक्तमिन्द्रं गच्छतु हविः स्वाहा ।

१ (१५०)

[१९ (१०४)] वेदी ।

१ अथर्वा । वेदी । अुरिष्ट्विष्टुप् ।

परि॑ स्तृणीहि परि॑ धेहि वेदिं॑ मा जामि॑ मोयीरमुया शयानाम् ।

होतृ॑पदं ह॒रितं॑ हि॒रण्यं नि॒ष्का ए॒ते यज॑मानस्य लोके

१ (१५१)

[१०० (१०५)] दुःष्वप्ननाशनम् ।

१ यमः । दुःष्वप्ननाशनम् । अनुष्टुप् ।

पर्या॑वर्ते दुष्वप्न्यात् पा॒पात् स्वप्न्या॑दभू॒त्याः ।

ब्रह्मा॑हमन्तरं कृण्वे परा स्वप्नमु॒खाः शुचः॑

१ (१५२)

[१०१ (१०६)] दुःष्वप्ननाशनम् ।

१ यमः । दुःष्वप्ननाशनम् । अनुष्टुप् ।

यत् स्वप्ने॑ अन्नमश्रामि॑ न प्रा॒तरधि॑गम्यते ।

सर्वं॑ तवस्तु मे शि॒वं नहि॑ तद् दृश्यते दिवा॑

१ (१५३)

[१०२ (१०७)] आत्मनोऽहिंसनम् ।

१ प्रजापतिः । यावापृथिवी, अन्तरिक्षम्, मृत्युः । विराद्विष्टुप् ।

नमस्कृत्य॑ द्यावापृथि॒वीभ्यामन्तरि॑क्षाय मृत्यवे॑ ।

मे॒क्षाम्यु॒र्ध्वस्तिष्ठन्॑ मा मां हिं॑सिपुरी॒श्वराः॑

१ (१५४)

। इति नवमोऽनुयाकः ॥९॥

[१०३ (१०८)] क्षत्रियः ।

१ ब्रह्मा । आत्मा । विष्टुप् ।

[१०] को अस्या नो॑ द्रुहोऽवद्यथ॑त्या उन्ने॑प्यति क्षत्रि॒यो वस्य॑ इच्छन् ।

को य॒ज्ञका॑मः क॒त्र पूर्ति॑कामः को वे॒वेषु॑ वनुते वी॒र्धमायुः॑

१ (१५५)

[१०४ (१०९)] गौः ।

१ ब्रह्मा । आत्मा । विष्टुप् ।

कः पृथि॑ धेनुं वर्कणेन वृत्तामथ॑र्वणे सु॒दुघां॑ नित्यवत्साम् ।

बु॒हस्पति॑ना सूर्ये॑ जुपा॒णो यथाव॑शं तन्वुः॑ कल्पयति

१ (१५६)

[१०५ (११०)] दैव्यं वचः ।

१ अथर्वा । मन्त्रोक्ताः । अनुष्टुप् ।

अपक्रामन् पौरुषेयाद् वृणानो दैव्यं वचः ।

प्रणीतीरुभ्यावर्तस्व विश्वेभिः सखिभिः सह

१ (१५७)

[१०६ (१११)] अमृतत्वम् ।

१ अथर्वा । जातवेदा यरुणश्च । वृहतीगर्भा त्रिष्टुप् ।

यदस्मृति चक्रुम किं चिद्व्य उपारिम चरणे जातवेदः ।

ततः पाहि त्वं नः प्रचेतः शुभे सखिभ्यो अमृतत्वमस्तु नः

१ (१५८)

[१०७ (११२)] संतरणम् ।

१ भृगुः । सूर्यः आपः च । अनुष्टुप् ।

अव दिवस्तारयन्ति सप्त सूर्यस्य रुमयः ।

आपः समुद्रिया धारास्तास्ते जल्यमसिधसन्

१ (१५९)

[१०८ (११३)] दाघुनाशनम् ।

१-२ भृगुः । अग्निः । १ वृहतीगर्भा त्रिष्टुप्, २ त्रिष्टुप् ।

यो नस्तायद् विप्सति यो न आविः स्वो विद्वानरणो वा नो अग्ने ।

प्रतीच्येत्वरणी वृत्वती तान् मैषामग्ने वास्तु भून्मो अपत्यम् १

यो नः सुप्तान् जाग्रतो वामिदासात् तिष्ठतो वा चरतो जातवेदः ।

वैश्वानरेण सयुजा सजोषास्तान् प्रतीचो निर्देह जातवेदः २ (१६१)

[१०९ (११४)] राष्ट्रभृतः ।

१-७ वादरायणिः । अग्निः । अनुष्टुप्, १ विराट् पुरस्ताद् वृहती, २, ३, ५-६ त्रिष्टुप् ।

इदमुग्रार्थं बभ्रवे नमो यो अक्षेपु तनूवक्षी ।

घृतेन कलिं शिक्षामि स नो मृडानीदृशे १

घृतमप्सरस्यो बह त्वमग्ने पांसूनक्षेभ्यः सिकता अपश्च ।

यथामागं हव्यदाति जुषाणा मदन्ति वेवा उभयानि हव्या २

अप्सरसः सधुमादं मदन्ति हविर्धानमन्तरा सूर्यं च ।

ता मे हस्तौ सं संजन्तु घृतेन सुपत्नं मे कितवं रन्धयन्तु ३

आविनवं प्रतिदीप्ते घृतेनास्मां अभि क्षर ।

वृक्षमिवाशन्या जहि यो अस्मान् प्रतिदीव्यति ४

यो नो द्युवे धनमिदं चक्राउ यो अक्षाणां ग्लहनं शेषणं च ।

स नो वेवो हविरिदं जुषाणो गन्धर्वेभिः सधुमादं मदेम ५ (१६६)

संवसव इति वो नामधेयमुग्रपदया राट्टमृतो ह्यक्षाः ।
 तेभ्यो व इन्द्रवो हविषा विधेम वयं स्याम परतो रयीणाम् ६
 देवान् यज्ञाधितो हुवे ब्रह्मचर्यं यद्वृषिम ।
 अक्षान् यद् बभूनालमे ते नो मृदन्वीदृशे ७ (१६८)

[११० (११५)] शमुनाशनम् ।

१-२ भृगुः । इन्द्राग्नी । १ गायत्री, २ त्रिष्टुप्, ३ अनुष्टुप् ।

अम् इन्द्रश्च वृष्टये हतो वृत्रार्ण्यप्रति । उभा हि वृत्रहन्तमा १
 याम्यामर्जयन्स्व१रय एव यावात्स्थतुर्भुवनानि विम्वा ।
 प्रचर्षणी वृषणा वज्रबाहू अग्निमिन्द्रं वृत्रहणा हुवेऽहम् २
 उप त्वा देवो अग्नीचमसेन बृहस्पतिः ।
 इन्द्रं गीर्मिन् आ विंश यजमानाय सुन्वते ३ (१७१)

[१११ (११६)] आत्मा ।

१ ब्रह्मा । वृषभः । परावृहती त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य कुक्षिरसि सोमधानं आत्मा देवानामुत मानुषाणाम् ।
 इह प्रजा जनय यास्तं आसु या अन्यत्रेह तास्तं रमन्ताम् १ (१७२)

[११२ (११७)] पापनाशनम् ।

१-२ वरुणः । आपः, वरुणश्च । अनुष्टुप्, १ अुरिक् ।

शुभ्रमनी द्यावापृथिवी अन्तिसुम्ने महिषते । आपः सप्त सुसुवुर्वीस्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः १
 मुञ्चन्तु मा शपथ्याईदथो वरुण्याद्वित । अथो यमस्य पङ्क्तिगाद् विम्बस्माद् देवकिल्बिषात् २ (१७४)

[११३ (११८)] शमुनाशनम् ।

१-२ भार्गवः । तृष्टिका । १ विराटनुष्टुप्, २ शंकुमती चतुष्पदा अुरिगुणिक ।

तृष्टिके तृष्टवन्दन उवूमं छिन्धि तृष्टिके । यथा कृतद्विष्टासोऽमुष्मै ओप्यावते १
 तृष्टासि तृष्टिका विषा विपातक्यसि । परिवृक्ता यथासंस्तूपमस्य वृशेव २ (१७५)

[११४ (११९)] शमुनाशनम् ।

१-२ भार्गवः । अग्नीषोमौ । अनुष्टुप् ।

आ ते वदे वक्षणाभ्य आ तेऽहं हृदयाद् वदे । आ ते मुखस्य संकाशात् सर्वं ते वचं आ वदे १
 प्रेतो यन्तु व्याधियः प्रानुध्याः प्रो अशन्तयः । अग्नी रक्षास्विनीर्हितु सोमो हन्तु वुरस्यतीः २ (१७८)

[११५ (१२०)] पापप्रक्षणाशनम् ।

१-४ अथर्वोक्तिराः । खविता, जातवेदाः । अनुष्टुप्, २-३ त्रिष्टुप् ।

प्र पतेतः पापि लक्ष्मि नश्येतः प्रामुतः पत ।

अयस्मर्येनाङ्केन द्विपते त्वा संजामसि १

या मां लक्ष्मीः पतयात्पूरजुष्टामिचस्कन्दु वन्दनेव वृक्षम् ।

अन्यत्रास्मत् संवितुस्तामितो धा हिरण्यहस्तो वसु नो रराणः २

एकशतं लक्ष्म्योऽर्कं मर्त्यस्य साकं तन्वा जनुषोऽधि जाताः ।

तासां पापिष्ट्या निरितः प्र हिंमः शिवा अस्मभ्यं जातवेदो नि यच्छ ३

पुता एना व्याकरं खिले गा विप्लिता इव ।

रमन्तां पुण्यां लक्ष्मीयां प्रापीस्ता अनीनशम् ४ (१८२)

[११६ (१२१)] ज्वरनाशनम् ।

१-२ अथर्वोक्तिराः । चन्द्रमाः । १ पुरोष्णिक्, २ एकविंशति द्विपदा आर्च्यनुष्टुप् ।

नमो कुराय च्यवनाय नोदनाय धुष्णवे ।

नमः शीतार्यं पूर्वकामकृत्वने १

यो अन्येद्युर्भयद्युरभ्येतीमं मण्डूकं मभ्येत्विन्नतः २ (१८३)

[११७ (१२२)] शत्रुनिवारणम् ।

१ अथर्वोक्तिराः । इन्द्रः । पथ्याबृहती ।

आ मुन्दैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः ।

मा त्वा के चिद् धि यमन् विं न पाशिनीऽति धन्वेव तौ इहि १ (१८५)

[११८ (१२३)] वर्मधारणम् ।

१ अथर्वोक्तिराः । चन्द्रमाः, वरुणः, देवः । त्रिष्टुप् ।

मर्माणि ते वर्मणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ।

उरोर्वरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु देवा मन्दन्तु १ (१८६)

[इति सप्तदशः प्रपाठकः ॥१७॥]

॥ इति दशमोऽनुवाकः ॥१०॥

॥ इति सप्तमं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

पृष्ठकाण्डस्यान्तपर्यन्तं १७४४

सप्तमकाण्डस्य ... १८६

सर्वयोगः १८३०

अष्टमं काण्डम् ।

(१) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-११ ब्रह्मा । आयुः । विष्टुपः १ पुरोवृहती विष्टुपः २-३, १७-११ अनुष्टुपः ४, ९, १५-१६ प्रस्तारपङ्क्तिः, ७ त्रिपदा विराद् गायत्री; ८ विराद् पथ्यावृहती; ११ त्र्यवसाना पञ्चपदा जगती; १३ त्रिपदा भुरिक्काहावृहती; १४ एकवसाना त्रिपदा साक्षी भुरिवृहती ।

[अथाष्टादशः प्रपाठकः ॥१८॥]

- [१] अन्तर्काय मृत्यवे नमः प्राणा अपाना इह ते रमन्ताम् ।
 इहायमस्तु पुरुषः सहासुना सूर्यस्य भागे अमृतस्य लोके १
 उदेनं भगो अग्रमीदुदेनं सोमो अंशुमान् ।
 उदेनं मरुतो देवा उदिन्द्याग्नी स्वस्तये २
 इह तेऽसुरिह प्राण इहायुरिह ते मनः ।
 उत त्वा निर्ऋत्याः पाशेभ्यो देव्या वाचा भ्रममसि ३
 उत क्रामातः पुरुष माव पत्था मृत्योः पङ्क्तिशमवमुश्चमानः ।
 मा च्छित्था अस्माल्लोकादुग्रेः सूर्यस्य संहृशः ४
 तुभ्यं वार्तः पवतां मातरिश्वा तुभ्यं वर्पन्त्वमृतान्यापः ।
 सूर्यस्ते तन्वेडं शं तपाति त्वां मृत्युर्दधतां मा प्र मेण्डाः ५
 उद्यानं ते पुरुष नावयानं जीवातुं ते दक्षतातिं कृणोमि ।
 आ हि रोहेमममृतं सुखं रथमथ जिर्विविदथमा वंदासि ६
 मा ते मनस्तत्र गान्मा तिरो भून्मा जीवेभ्यः प्र मंदो मानु गाः पितृन् ।
 विश्वे देवा अभि रक्षन्तु त्वेह ७
 मा गुतानामा दीधीथां ये नयन्ति परावतम् ।
 आ रोह तमसो ज्योतिरेह्या ते हस्तीं रभामहे ८
 इयामश् त्वा मा शबलश्च प्रेषितौ यमस्य यौ पथिरक्षी श्वानी ।
 अवडिहि मा वि दीध्यो मात्रं तिष्ठः पराङ्मनाः ९
 मैतं पन्थामनु गा भीम एष येन पूर्वं नेयथ तं ब्रवीमि ।
 तम एतत् पुरुष मा प्र पत्था मयं प्रस्तादमयं ते अर्वाक् १० (१०)

रक्षन्तु त्वाग्रयो ये अप्सर्वन्ता रक्षन्तु त्वा मनुष्याः यमिन्धते ।
वैश्वानरो रक्षतु जातवेदा विष्यस्त्वा मा प्र धाय विद्युता सह ११

मा त्वा क्रव्यादृभि मँस्तारात् संकसुकाच्चर ।
रक्षन्तु त्वा द्यौ रक्षन्तु पृथिवी सूर्यश्च त्वा रक्षतां चन्द्रमाश्च ।

अन्तरिक्षं रक्षतु देवहेत्याः १२

बोधश्च त्वा प्रतीबोधश्च रक्षतामस्वप्नश्च त्वानवद्वाणश्च रक्षताम् ।

गोपायंश्च त्वा जागृविश्च रक्षताम् १३

ते त्वा रक्षन्तु ते त्वा गोपायन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्युः स्वाहा १४

जीवेभ्यस्त्वा समुद्रे वायुरिन्द्रो धाता दधातु सविता त्रायमाणः ।

मा त्वा प्राणो बलं हासीदसुं तेऽनु ह्वयामसि १५

मा त्वा जम्भः संहनुर्मा तमो विवृन्मा जिह्वां बर्हिः प्रमयुः कथा स्याः ।

उत् त्वावित्पा वसवो भरन्तुर्दिन्द्राग्नी स्वस्तये १६

उत् त्वा द्यौरुत् पृथिव्युत् प्रजापतिरग्रमीत् । उत् त्वा मृत्योरोपधयः सोमराज्ञीरपीपरन् १७

अयं देवा इहेवास्त्वयं मामुञ्च गादितः । इमं मुहस्रवीर्येण मृत्योरुत् पारयामसि १८

उत् त्वा मृत्योरेपीपरं सं धमन्तु वयोधसः । मा त्वा व्यस्तकेश्योऽ मा त्वाघरुवो रुदन् १९

आहोर्षमविदं त्वा पुनरागाः पुनर्णवः । सर्वाङ्गः सर्वं ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम् २०

व्यधात् ते ज्योतिरभूदप त्वत्तमो अक्रमीत् ।

अप त्वन्मृत्युं निर्ऋतिमप यक्ष्मं नि दध्मसि २१ [२] (२१)

(२) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-२८ ब्रह्मा । आयुः । त्रिष्टुप् : १-२, ७ भुरिक् : ३, २६ आस्तारपङ्क्तिः, ४ प्रस्तारपङ्क्तिः, ६, १५

पथ्यापङ्क्तिः, ८ पुरस्ताज्ज्योतिष्मती जगती, ९ पञ्चपदा जगती, ११ विष्टारपङ्क्तिः, ११, २१, २८

पुरस्ताद्वृहती, १४ व्यवसाना पदपदा जगती, १९ उपरिष्टाद्वृहती, २१ सतः पङ्क्तिः,

५, १०, १६-१८, २०, २३-२५, २७ अनुष्टुप् (१७ निपाद्) ।

आ रमस्वेमाममृतस्य श्रुष्टिमच्छिद्यमाना जरदष्टिरस्तु ते ।

असुं तु आयुः पुनरा भंरामि रजस्तमो मोषं गा मा प्र मेढाः १

जीवतां ज्योतिरभ्येष्टावाञ्ज त्वा हरामि शतशारदाय ।

अवमुञ्चन् मृत्युपाशानशस्तिं द्रावीय आयुः प्रतरं ते दधामि २

वातात् ते प्राणमवितुं सूर्याच्चक्षुरहं तव ।

यत् ते मनस्त्वयि तद् धारयामि सं वित्स्वाङ्गैर्वदं जिह्वापालपन् ३ (२४)

प्राणेन त्वा द्विपुत्रां चतुष्पदामग्निमिव जातमग्निं सं धेमामि ।	
नमस्ते मृत्यो चक्षुषे नमः प्राणाय तेऽकरम्	४
अयं जीवतु मा मृतिमं समीरयामसि ।	
कृणोम्यस्मै भेषजं मृत्यो मा पुरुषं वधीः	५
जीवतां नधारिषां जीवन्तीमोषधीमहम् ।	
आयज्ञाणो सहमानां सहस्वतीमिह ह्वेऽस्मा अरिष्टतांते	६
अग्निं ब्रूहि मा रमथाः सुजेमं तवैव सन्तसर्वहाया इहास्तु ।	
मयाशर्वीं मृक्षतं शर्मं यच्छतमपसिध्यं दुरितं घत्तमायुः	७
अस्मै मृत्यो अग्निं ब्रूहीमं दयस्योदितोऽयमेतु ।	
अरिष्टः सर्वाङ्गः सुशुज्जरसां ज्ञतहायन आत्मना मुजमश्रुताम्	८
वेवानां हेतिः परि त्वा वृणक्तु पारयामि त्वा रजस उत त्वा मृत्योरपीपरम् ।	
आराद्रग्निं क्रव्यादं निरुहं जीवातवे ते परिधिं दधामि	९
यत् ते नियानं रजसं मृत्यो अनवशुष्यमि ।	
पथ इमं तस्माद् रक्षन्तो ब्रह्मास्मै वरं कृणुमसि	१० [३]
कृणोमि ते प्राणाणानौ जरां मृत्युं वीर्यमायुः स्वस्ति ।	
वैवस्वतेन प्रहितान् यमवृताभ्यस्तोऽपं सेधामि सर्वान्	११
आराद्वरान्ति निर्वैति परो ग्राहिं क्रव्यादः पिशाचान् ।	
रक्षो यत् सर्वं दुर्मृतं तत् तम इवापं हन्मसि	१२
अग्नेर्दे प्राणममृतादायुष्मतो वन्दे जातवेदसः ।	
यथा न रिप्यां अमृतः सजूरसस्तत् ते कृणोमि तदु ते समृध्यताम्	१३
शिवे ते स्तां द्यावापृथिवी असंतपे अग्निभिर्यौ ।	
शं ते सूर्य आ तपतु शं वातो वातु ते हृदे ।	
शिवा अग्निं क्षरन्तु त्वापो विव्याः पर्यस्वतीः	१४
शिवास्तौ सन्तोषधय उत त्वाहारमधरस्या उत्तरां पृथिवीमग्नि ।	
तत्र त्वावित्यौ रक्षतां सूर्याचन्द्रमसोऽपि	१५
यत् ते वासः परिधानं यां नीधिं कृणुषे त्वम् ।	
शिवं ते तन्वेऽं तत् कृणुमः संस्पृशेऽब्रूक्षमस्तु ते	१६ (३७)

यत् क्षुरेण मर्चयता सुतेजसा वप्ता वर्षसि केशश्मश्रु ।	
शुभं मुखं मा न आयुः प्र मोषीः	१७
शिवी तै स्तां व्रीहियवावबलासार्वदोमधौ ।	
एतौ यक्षं वि वाधेते एतौ मुञ्चतो अंहसः	१८
यदुश्नासि यत् पिबसि धान्यं कृष्याः पयः ।	
यवाद्यं यवनाद्यं सर्वं ते अन्नमद्विषं कृणोमि	१९
अहं च त्वा रात्रये चोभाभ्यां परि दद्यासि ।	
अरायेभ्यो जिघत्सुभ्यं इमं मे परि रक्षत	२० [४]
शतं तेऽयुतं हायनात् द्वे युगे त्रीणि चत्वारि कृणमः ।	
इन्द्राग्नी विश्वे देवास्तेऽनु मन्यन्तामह्वणीयमानाः	२१
शरदे त्वा हेमन्ताय वसन्ताय ग्रीष्माय परि दद्यासि ।	
वर्षाणि तुभ्यं स्योनानि येषु वर्धन्त ओषधीः	२२
मृत्युरीशे द्विपदां मृत्युरीशे चतुष्पदाम् । तस्मात् त्वां मृत्योर्गोपतेरुद् मरामि स मा बिभेः	२३
सोऽरिष्ट न मरिष्यसि न मरिष्यसि मा बिभेः । न वै तत्रं म्रियन्ते नो यन्त्यधमं तमः	२४
सर्वो वै तत्रं जीवति गौरश्चः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते परिधिर्जीवनाय कम्	२५
परि त्वा पातु समानेभ्योऽमिचारात् सवन्धुभ्यः ।	
अमन्त्रिमवामृतोऽतिजीवो मा तै हासिपुरसंवः शरीरम्	२६
ये मृत्यव एकशतं या नाष्ट्रा अतितायाः ।	
मुञ्चन्तु तस्मात् त्वां देवा अग्नेर्वैश्वानरादधि	२७
अग्नेः शरीरमसि पारयिष्यु रक्षोहासि सपत्नहा ।	
अथो अमीवचातनः पुतुद्वर्नाम भेषजम्	२८ [५] (४९)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(१) शत्रुनाशनम् ।

१-२६ चातनः । अग्निः । शिष्टपु, ७, १२, १४-१५, १७, २१ शुरिक्, २५ पञ्चपदा बृहतीगर्मा जगतीः
२२-२३ अनुष्टुप्, २६ गायत्री ।

[२] रक्षोहर्णं वाजिनमा जिघर्षि मित्रं प्रथिष्यमुपं यामि शर्म ।	
शिशानो अग्निः क्रतुभिः सर्भिन्द्रः स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम्	१
अयोर्विष्ट्रो अर्चिषा यातुधानानुप स्पृश जातवेदः सर्भिन्द्रः ।	
आ जिह्वया मूर्ध्वेवान् रमस्व कृष्यादौ बृह्वापि धत्स्वासन्	२ (५६)

- उभोर्मयाविष्णुर्धेहि दंष्ट्रौ हिंस्रः शिशानोऽवर्तुं परं च ।
उतान्तरिक्षे परि याह्ये जम्भैः सं धेह्यमि यातुधानान् ३
- अग्रे त्वचं यातुधानस्य मिन्धि हिंसाशनिर्हरसा हन्त्वेनम् ।
प्र पर्वाणि जातवेदः शृणीहि क्रुव्यात् क्रविष्णुर्वि चिनोत्वेनम् ४
- यज्ञेदानीं पश्यसि जातवेदुस्तिष्ठन्तमग्न उत वा चरन्तम् ।
उतान्तरिक्षे पतन्तं यातुधानं तमस्ता विध्य शर्वा शिशानः ५
- एतैरिषुः संनर्ममानो अग्रे वाचा शूल्यो अशनिभिर्विह्वानः ।
तामिर्विध्य हृदये यातुधानान् प्रतीचो बाहून् प्रति भङ्गध्येषाम् ६
- उतारब्धान्स्पृणुहि जातवेद उतारैर्भाणौ ऋद्धिभिर्यातुधानान् ।
अग्रे पूर्वो नि जहि शोशुचान आमादुः क्ष्विङ्क्वास्तमवुन्त्वेनीः ७
- इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्रे यातुधानो य इदं कृणोति ।
तमा रभस्व सुमिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्धयेनम् ८
- तीक्ष्णेनाग्निं चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्चं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।
हिंस्रं रक्षोऽस्यमि शोशुचानं मा त्वा दभन् यातुधानां नृचक्षः ९
- नृचक्षा रक्षः परि पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्यग्रा ।
तस्याग्ने पृथीर्हरसा शृणीहि त्रेधा मूर्त्तं यातुधानस्य वृश्च १० [६]
- त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त एत्वृतं यो अग्ने अनृतेन हन्ति ।
तमर्चिषा स्फूर्जयन् जातवेदः समक्षमेनं गृणते नि युङ्ग्धि ११
- यदग्ने अद्य मिथुना शपातो यद् वाचस्तुष्टं जनयन्त रेभाः ।
मन्योर्मनसः शरव्याऽ जायते या तया विध्य हृदये यातुधानान् १२
- परां शृणीहि तपसा यातुधानान् पराग्ने रक्षो हरसा शृणीहि ।
पराचिषा मूर्देवान्शृणीहि परासुतुपः शोशुचतः शृणीहि १३
- पराद्य देवा वृजिनं शृणन्तु प्रत्यगेनं शपथा यन्तु सुष्टाः ।
वाचास्तेनं शरव ऋच्छन्तु ममेन् विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः १४
- यः पौरुषेयेण क्रविषा समङ्क्ते यो अश्वेनं पशुना यातुधानः ।
यो अघ्न्याया भरति क्षीरमग्ने तेषां क्षीपाणि हरसापि वृश्च १५
- विषं गवां यातुधानां भरन्तामा वृश्चन्तामदितये दुरेवाः ।
परैणान् देवः सविता दंदातु परा मागमोर्पथीनां जयन्ताम् १६

संवत्सरीणं पर्य उन्मियायास्तस्य माशीद् यातुधानो नृचक्षः ।	
पीयूषमग्ने यतमस्तिर्तृप्तात् तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य मग्निं	१७
सनादग्ने मृणसि यातुधानान् न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।	
सहस्राननु दह क्रव्यादो मा ते ह्येत्या मुक्षत दैव्यायाः	१८
त्वं नो अग्ने अधरादुवृक्तस्त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।	
प्रति त्ये ते अजरासुस्तपिष्ठा अघशंसं शोशुचतो दहन्तु	१९
पश्चात् पुरस्तादधरादुतोत्तरात् कविः काव्येन परि पाह्यग्ने ।	
सखा सखायमजरो जग्म्यो अग्ने मर्तो अमर्त्यस्त्वं नः	२० [७]
तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेमे शफारुजो येन पश्यसि यातुधानान् ।	
अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन सत्यं धूर्वेन्तमचितं न्योषि	२१
परि त्वाग्ने पुरं वयं विषं सहस्य धीमहि ।	
धूपद्वर्णं विवेदिवे हन्तारं भङ्गुरावतः	२२
विपेणं भङ्गुरावतः प्रति स्म रक्षसो जहि ।	
अग्ने तिग्मेनं गोचिपा तपुर्ग्रामिर्चिभिः	२३
वि ज्योतिषा बृहता मात्यग्निराविर्विभ्वानि कृणुते महित्वा ।	
प्रादेवीर्मायाः संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षोभ्यो विनिक्षे	२४
ये ते शृङ्गे अजरे जातवेदस्तिग्महेती ब्रह्मशंसिते ।	
ताभ्यां ब्रह्मर्दमभिदासन्तं किमीदिनं प्रत्यञ्चमर्चिषा जातवेदो वि निक्ष्व	२५
अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्यः	२६ [८] (७५)

(४) शकुदमनम् ।

१-२५ चातनः । इन्द्रासोमौ । जगती । ८-१४, १६-१७, १९, २१, २४ जिष्णुः २०, २३ सुरिह,
२५ अनुष्टुप् ।

इन्द्रासोमा तर्पतं रक्ष उज्जतं न्यर्पियतं वृषणा तमोवृषः ।	
परा शृणीतमचित्तो न्योषितं हृतं नुदेथां नि शिशीतमग्निः	१
इन्द्रासोमा समघशंसमर्त्यं च तपुर्ग्रामस्तु चरुर्ग्रामौ इव ।	
ब्रह्मर्दिवि क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेयो धत्तमनवायं किमीदिने	२
इन्द्रासोमा बुष्कृतो ववे अन्तरनारम्भणे तमसि प्र विध्यतम् ।	
यतो नैपां पुनरेकेश्वनोदयत् तद् वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः	३ (७८)

- इन्द्रासोमा वर्तयंतं द्विवो वृधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम् ।
 उत तक्षतं स्वर्गं१ पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वथः ४
- इन्द्रासोमा वर्तयंतं द्विवस्पर्षमित्तसेभिर्गुवमश्महन्मभिः ।
 तपुर्वधेमिरजरोमिरग्निणो नि पर्शानि विध्यतं यन्तु निस्वरम् ५
- इन्द्रासोमा परि वां भूतु विश्वतं इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना ।
 यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीं इव जिन्वतम् ६
- प्रति स्मरेथां तुजयन्तिरेवैर्हंतं द्रुहो रक्षसो भङ्गुरावतः ।
 इन्द्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद यो मा कदा चिदभिदासति द्रुहुः ७
- यो मा पाकेन मनसा चरन्तमभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः ।
 आप इव काशिना संगृभीता अर्सन्नस्त्वासंत इन्द्र वक्ता ८
- ये पाकशंसं विहरन्त एवैर्ये वा भद्रं दूषयन्ति स्वधार्भिः ।
 अहये वा तान् प्रददातु सोम आ वा दधातु निष्कैतेरुपस्थे ९
- यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने अश्वानां गवां यस्तनूनाम् ।
 रिपु स्तेन स्तैयकृद् वृध्रमेतु नि प हीयतां तन्वाडं तनां च १० [९]
- परः सो अस्तु तन्वाडं तनां च तिष्ठः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः ।
 प्रति शुष्यतु यशो अस्य देवा यो मा दिवा दिप्सति यश्च नक्तम् ११
- सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सचासंच वचसी पस्पृधाते ।
 तयोयंत सत्यं यतरहजीयस्तदित सोमोऽवति हन्त्यासंत १२
- न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् ।
 हन्ति रक्षो हन्त्यासद् वर्दन्तमुभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते १३
- यदि ब्राह्मनृतदेवो अस्मि मोघं वा देवो अप्यूहे अग्ने ।
 किमस्मभ्यं जातवेदो हणीषे द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं संचन्ताम् १४
- अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यद्वि वायुस्ततप पूरूपस्य ।
 अधा स वीरैर्दशमिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह १५
- यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।
 इन्द्रस्तं हन्तु महता वृधेन विश्वस्य जन्तोरेधमस्पदीष्ट १६
- प्र या जिगाति खगलेव नक्तमप द्रुहुस्तन्वं१ गृहमाना ।
 ववर्मनन्तमव सा पदीष्ट ग्रावाणो घ्नन्तु रक्षस उपब्धैः १७

वि तिष्ठध्वं मरुतो विक्षीयंश्छतं गृमायतं रक्षसः सं पिनष्टनं ।	
वयो ये भूत्वा पतयन्ति नक्तमिर्यं वा रिपो वधिरे देवे अध्वरे	१८
प्र वर्तय विवोऽश्मानमिन्द्र सोमशितं मधवन्तं शिशाधि ।	
प्राक्तो अपाक्तो अधरातुवृक्तोऽमि जहि रक्षसः पर्वतेन	१९
एत उ त्पे पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाम्यम् ।	
क्षिशीति शुक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजवृशानि यातुमज्यः	२० [१०]
इन्द्रो यातुनामभवत् पराशरो हविर्मथीनामभ्याऽविवांसताम् ।	
अमीदु शुक्रः परशुर्यथा वनं पात्रेव मिन्दन्सत एतु रक्षसः	२१
उलूकयातुं शुश्रूक्षकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।	
सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र	२२
मा नो रक्षो अभि न इ यातुमावदपोच्छन्तु मिथुना ये किमीदिनः ।	
पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वहंसोऽन्तरिक्षं दिव्यात् पात्वस्मान्	२३
इन्द्र जहि पुमांसं यातुधानमुत स्त्रियं मायथा शाश्वदानाम् ।	
विग्नीवासो भूदेवा ऋदन्तु मा ते हंशन्सूर्यमुच्चरन्तम्	२४
प्रति चक्ष्व वि चक्षेन्द्रश्च सोम जागृतम् ।	
रक्षोभ्यो वधमस्यतमशानि यातुमज्यः	२५ [११] (१००)

॥ इति द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥

(५) प्रतिसरो मणिः ।

१-२२ शुक्रः । कृत्यादूषणं, मन्त्रोक्तदेवताः । अनुष्टुप्, १, ६ उपरिष्टाद्बृहतीः । २ त्रिपदा विराड् गायत्री, ३ क्षतुप्पदा अरिगजगती, ५ अरिक्खंस्तारपङ्क्तिः, ७-८ ककुम्भती, ९ पुरस्कृतिजगती, १० त्रिष्टुप्, ११ पथ्यापङ्क्तिः, १४ ज्यवसाना पदपदा जगती, १५ पुरस्ताद्बृहती, १९ जगतीगर्भा त्रिष्टुप्, २० विराड्गर्भा प्रस्तारपङ्क्तिः, २१ विराट् त्रिष्टुप्, २२ ज्यवसाना सप्तपदा विराड्गर्भा अरिक्खती ।

[३] अयं प्रतिसरो मणिर्वीरो वीरायं बध्यते । वीर्यवान्सपत्नहा शूरवीरः परिपाणः सुमङ्गलः ।	
अयं मणिः सपत्नहा सुवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः । प्रत्यक् कृत्या वृषयज्ञेति वीरः ।	
अनेनेन्द्रो मणिनां वृत्रमहन्ननेनासुरान् पराभावयन्मनीषी ।	
अनेनाजयत् द्यावापृथिवी जुमे इमे अनेनाजयत् प्रविशश्चतसः	३
अयं स्रक्त्यो मणिः प्रतीवर्तः प्रतिसरः ।	
ओजस्वान् विमुधो वशी सो अस्मान् पातु सुवर्तः	४ (१०४)

तदुग्राह तदु सोम आह बृहस्पतिः सविता तदिन्द्रः ।

ते मे देवाः पुरोहिताः प्रतीचीः कृत्याः प्रतिसुरैरजन्तु

५

अन्तर्दधे द्यावापृथिवी उताहुरुत सूर्यम् ।

ते मे देवाः पुरोहिताः प्रतीचीः कृत्याः प्रतिसुरैरजन्तु

६

ये द्याकृत्यं मणिं जना वर्माणि कृण्वते । सूर्यं इव दिवमारुह्य वि कृत्या बाधते वशी

७

द्याकृत्येन मणिं ऋषिणेव मनीषिणा । अजैषं सर्वाः पृतना वि मुधो हन्मि रक्षसः

८

याः कृत्या आङ्गिरसीयाः कृत्या आसुरीयाः कृत्याः स्वयंकृता या उ चान्येमिरामृताः ।

उमयीस्ताः परा यन्तु परावतो नवति नाव्याः अति

९

अस्मे मणिं वर्मं वभ्रन्तु देवा इन्द्रो विष्णुः सविता रुद्रो अग्निः ।

प्रजापतिः परमेष्ठी विराड् वैश्वानर ऋषयश्च सर्वे

१० [१२]

उत्तमो अस्थोर्षधीनामनुद्भवान् जगतामिव व्याघ्रः श्वपदामिव ।

यमैच्छामावेदाम तं प्रतिस्पाशानमन्ति तम्

११

स इह व्याघ्रो मवत्यथो सिंहो अथो वृषा । अथो सपत्नकर्शन्नो यो बिभर्तीमं मणिम् १२

नेनं घन्त्यप्सरसो न गन्धर्वा न मर्त्याः । सर्वा विशो वि राजति यो बिभर्तीमं मणिम् १३

कश्यपस्त्वामसृजत कश्यपस्त्वा समैरयत् ।

अबिमस्त्वेन्द्रो मानुषे बिभ्रत् संश्रेणिणेऽजयत् ।

मणिं सुहृत्सवीर्यं वर्मं देवा अकृण्वत

१४

यस्त्वा कृत्याभिर्यस्त्वा व्रीक्षाभिर्यज्ञैर्यस्त्वा जिघांसति ।

प्रत्यक् त्वमिन्द्र तं जहि वज्रेण शतपर्वणा

१५

अयमिद् वै प्रतीवर्त ओजस्वान् संजयो मणिः ।

प्रजां धनं च रक्षतु परिपाणः सुमङ्गलेः

१६

असपन्नं नो अधरादसपन्नं न उत्तरात् । इन्द्रासपन्नं नः पश्चाज्ज्योतिः शूर पुरस्कृधि

१७

वर्मं मे द्यावापृथिवी वर्माह्वर्मं सूर्यः । वर्मं मे इन्द्रश्चाग्निश्च वर्मं धाता दधातु मे

१८

ऐन्द्रार्मं वर्मं बहुलं यदुग्रं विश्वे देवा नाति विध्यन्ति सर्वे ।

तन्मे तन्व्यं त्रायतां सर्वतो बृहदायुष्मां जरदृष्टिर्यथासानि

१९

आ मारुक्षद् देवमणिर्महा अरिष्टतांते ।

इमं मेयिममिसंविशध्वं तनुपानं त्रिवरुथमोजसे

२० (१२०)

अस्मिन्निन्द्रो नि दधातु नृम्णमिमं देवासो अमिसंविशध्वम् ।

वृषायुत्वाय शतशोरुवाययुष्मान् जरदष्टिर्यथास्त २१

स्वस्तिदा विशां पतिवृत्रहा विमुधो वशी ।

इन्द्रो बभ्रातु ते मणिं जिगीवौ अपराजितः सोमपा अमयंकरो वृषा ।

स त्वा रक्षतु सर्वतो दिवा नक्तं च विश्वतः । २२ [१३] (१२२)

[इत्यष्टादशः प्रपाठकः ॥१८॥]

(६) गर्भदोषनिवारणम् ।

१-२६ मातृनामा । मन्त्रोक्ताः, मातृनामा, १५ ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप्, २ पुरस्ताद्ब्रह्मती, १० व्यवसाना पदपदा जगती, ११, १२, १४, १६, पथ्यापङ्क्तिः, १५ व्यवसाना सप्तपदा शकरी, १७ व्यवसाना सप्तपदा जगती ।

[अथैकोनविंशः प्रपाठकः ॥१९॥]

यौ ते मातोन्ममार्जं जातायाः पतिवेदनौ ।

दुर्णामा तत्र मा गृध्वलिंशं उत वत्सपः १

पलालानुपलालौ शकुं कोकं मलिम्लुचं पलीजंकम् ।

आभेषं वृत्रिवाससमुक्षं ग्रीवं प्रमीलिनम् २

मा सं वृतो मोषं सृप ऊरु मावं सृपोऽन्तरा ।

कृणोर्भ्यस्यै भेषजं वृजं दुर्णामिचातनम् ३

दुर्णामा च सुनामा चोमा संवृतमिच्छतः ।

अरायानपं हन्मः सुनामा स्त्रेणमिच्छताम् ४

यः कृष्णः केश्यसुरं स्तम्बज उत तुण्डिकः ।

अरायानस्या मुष्काम्यां भंससोपं हन्मसि ५

अनुजिघं प्रमृशन्तं क्रव्यादमुत रेरिहम् ।

अरायांश्चकिष्किणो ब्रजः पिङ्गो अनीनशत् ६

यस्त्वा स्वर्गं निपद्यते भ्राता भूत्वा पितेव च ।

ब्रजस्तान्संहतामितः क्लीबकृपांस्तिरीटिनः ७

यस्त्वा स्वपन्तीं त्सरति यस्त्वा दिप्संति जाग्रतीम् ।

ह्यायामिबु प्र तान्सूर्यः परिक्रामन्ननीनशत् ८

यः कृणोति भूतवत्सामवतोकामिर्मा स्त्रियम् ।

तमोषधे त्वं नाशयास्याः कुमलमञ्जिवम् ९ (१२३)

ये शालाः परिनृत्यन्ति सायं गर्दभनादिनः ।

कुसूला ये च कुक्षिलाः कंकुमाः कुरुमाः सिमाः ।

तानोपधे त्वं गन्धेन विपूचीनान् वि नाशय १० [१४]

ये कुकुन्धाः कुकूरमाः कृत्तीर्दृशानि बिभ्रति ।

क्रीवा इव प्रनृत्यन्तो वने ये कुर्वते घोषं तानितो नाशयामसि ११

ये सूर्यं न तितिक्षन्त आतपन्तममुं दिवः ।

अरायान् वस्तवासिनो दुर्गन्धील्लोहितास्यान् मर्ककान् नाशयामसि १२

य आत्मानमतिमात्रमसं आधाय बिभ्रति ।

स्त्रीणां श्रोणिप्रतोदिन इन्द्र रक्षीसि नाशय १३

ये पूर्वं वध्योऽयन्ति हस्ते शृङ्गाणि बिभ्रतः ।

आपाकेष्ठाः प्रहासिनस्तस्ये ये कुर्वते ज्योतिस्तानितो नाशयामसि १४

येषां पश्चात् प्रपदानि पुरः पाप्नीः पुरो मुखी ।

खलजाः शकधूमजा उरुण्डा ये च मदमटाः कुम्भमुष्का अयाशवः

तानस्या ब्रह्मणस्पते प्रतीबोधेन नाशय १५

पर्यस्ताक्षा अम्रचङ्कशा अस्त्रेणाः सन्तु पण्डगाः

अव मेपज पादय य इमां संविद्वत्सत्यपतिः स्वपतिं स्त्रियम् १६

उद्धर्पिणं मुनिकेशं जम्भयन्तं मरीमृशम् ।

उपेपन्तमुदुम्बलं तुण्डेलमुत शालुडम् ।

पदा प्र विध्य पाप्नीं स्थालीं गौरिव स्पन्दना १७

यस्ते गर्भं प्रतिमुशज्जातं वा मारयाति ते । पिङ्गस्तमुग्रधन्वा कृणोतु हृदयाविधम् १८

ये अश्वो जातान् मारयन्ति सूर्तिका अनुशेरे । स्त्रीभागान् पिङ्गो गन्धर्वान् वातो अग्रमिवाजतु १९

परिसृष्टं धारयतु यद्धितं माव पादु तत् । गर्भं त उग्रौ रक्षतां मेपजौ नीविमार्थौ २० [१५]

पवीनसात् तङ्गव्याधच्छायकादुत नम्रकात् । प्रजाये पत्ये त्वा पिङ्गः परि पातु किमीदिनः २१

द्यास्याच्चतुरक्षात् पञ्चपादादनङ्गुनेः । वृन्तादभि प्रसर्पतः परि पाहि वरीवृतात् २२

य आमं मांसमदन्ति पौरुषेयं च ये कृविः ।

गर्मान् खादन्ति केशवास्तानितो नाशयामसि २३

ये सूर्यात् परिसर्पन्ति स्नुषेव श्वशुरादधि ।

चजश्च तेषां पिङ्गश्च हृदयेऽधि नि विध्यताम् २४ (१४६)

पिङ्गु रक्ष जायमानं मा पुमांसं स्त्रियं कृन् ।

आण्डावो गर्मान्मा वमन् बाधस्वेतः किमीदिनः

२५

अपजास्त्वं मार्तवत्समाद् रोदमघमावयम् ।

वृक्षादिव स्रजं कृत्वामिये प्रति मुञ्च तत्

२६ [१६] (१४८)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(७) ओषधयः ।

१-२८ अथर्वो । मैषज्यं, आयुष्यं, ओषधयः । अनुष्टुप्; २ उपरिष्टाद् भुरिग्वृद्धीः । ३ पुरउष्णिक्; ४ पञ्चपदा परानुष्टुपतिजगती; ५-६, १०, २५ पथ्यापङ्क्तिः (६ विराहगर्मा मुरिक्); ९ द्विपदाची भुरिगनुष्टुप्; १२ पञ्चपदा विराडतिशक्वरी; १४ उपरिष्टाभिचृत् श्रुती; २६ निचृत्; २८ मुरिक् ।

[४] या बभ्रवो यार्श् शुक्रा रोहिणीरुत पृथयः ।

असिक्तीः कृष्णा ओषधीः सर्वा अच्छावदामसि १

त्रायन्तामिमं पुरुषं यक्ष्माद् देवोर्पितादधि ।

यासां द्यौषिता पृथिवी माता संमुद्रो मूलं वीरुधां बभूव २

आपो अग्रं दिव्या ओषधयः । तास्ते यक्षमेतत्स्य मङ्गादङ्गादनीनशान् ३

मुस्तृणती स्तम्बिनीरेकशुक्लाः प्रतन्वतीरोषधीरा वदामि ।

अंशुमतीः काण्डिनीयां विशाखा ह्यामि ते वीरुधौ वैश्वदेवीरुघाः पुरुषजीवनीः ४

यद् वः सहः सहमाना वीर्यं यच्च वो बलम् ।

तेनेममस्माद् यक्ष्मात् पुरुषं मुञ्चतौषधीरथो कृणोमि भेषजम् ५

जीवलां नघातिषां जीवन्तीमोषधीमहम् ।

अरुन्धतीमुन्नयन्तीं पुष्पां मधुमतीमिह ह्रुवेऽस्मा अरिष्टतातये ६

इहा यन्तु प्रचेतसो मेदिनीवर्षसो मम । यथेमं पारयामसि पुरुषं दुरितादधि ७

अग्नेर्घासो अपां गर्भो या रोहन्ति पुनर्णवाः । ध्रुवाः सहस्रनाक्षीर्मैषजीः सन्त्वामृताः ८

अवकोल्वा उवकात्मान् ओषधयः । व्युषिन्तु दुरितं तीक्ष्णशृङ्गयः ९

उन्मुञ्चन्तीर्विवरुणा उग्रया या विपदूषणीः ।

अथो बलासनाक्षीनीः कृत्यादूषणीश्च यास्ता इहा युन्त्वोषधीः १० [१७]

अपक्नीताः सह्यीयसीर्वीरुधो या अमिष्टुताः । त्रायन्तामस्मिन् ग्रामे गामश्वं पुरुषं पशुम् ११

मधुमन्मूलं मधुमदग्रमासां मधुमन्मध्यं वीरुधां बभूव ।

मधुमत् पूर्णं मधुमत् पुष्पमासां मधोः संभक्ता अमृतस्य मक्षो घृतमन्नं बुद्धतां गोपुरोगवम् १२ (१६०)

यावतीः किर्यतीश्चेमाः पृथिव्यामध्योपधीः । ता मां सहस्रपण्यो मृत्योर्मुञ्चन्त्वंहसः १३

वैयाघ्रो मणिर्वीरुधां त्रायमाणोऽमिशस्तिपाः ।

अमीवाः सर्वा रक्षांस्यप हन्त्वधि दूरमुस्मतः १४

सिंहस्येव स्तनथोः सं विजन्तेऽग्रेर्वि विजन्त आमृताभ्यः ।

गवां यक्ष्मः पुरुषाणां वीरुद्धिरतिनुत्तो नाव्या एतु स्रोत्याः १५

मुमुक्षाना ओपधयोऽग्रेर्वैश्वानरादधि । भूमिं संतन्वतीरित यासां राजा वनस्पतिः १६

या रोहन्त्याङ्गिरसीः पर्वतेषु समेषु च । ता नः पर्यस्वतीः शिवा ओपधीः सन्तु शं ह्रुदे १७

याश्चाहं वेद वीरुधो याश्च पश्यामि चक्षुषा । अज्ञाता जानीमश्च या यासु विप्र च संमृतम् १८

सर्वाः समग्रा ओपधीर्बोधन्तु वचसो मम । यथेमं पारयामसि पुरुषं दुरितादधि १९

अश्वत्थो वृमो वीरुधां सोमो राजामृतं हविः । श्रीहिर्यवश्च भेषजौ दिवस्पुत्रावमृत्यौ २० [१८]

उज्जिहीध्वे स्तनयत्यभिकन्दत्योपधीः । यदा वः पृथ्निमातरः प्रजन्त्यो रेतसार्वति २१

तस्यामृतस्येमं बलं पुरुषं पाययामसि । अथो कृणोमि भेषजं यथासच्छतहायनः २२

वराहो वेद वीरुधं नकुलो वेद भेषजीम् । सर्पा गन्धर्वा या विदुस्ता अस्मा अवसे हुवे २३

याः सुपर्णा आङ्गिरसीर्दिव्या या रघटो विदुः । वयोसि हंसा या विदुर्याश्च सर्वे पतत्रिणः ।

मृगा या विदुरोपधीस्ता अस्मा अवसे हुवे २४

यावतीनामोपधीनां गावः प्राश्नन्त्यग्न्या यावतीनामजावयः

तावतीस्तुभ्यमोपधीः शर्म यच्छन्त्वामृताः २५

यावतीषु मनुष्या भेषजं भिषजो विदुः । तावतीर्विश्वभेषजीरा भंरामि त्वामभि २६

पुष्पवतीः प्रसूमतीः फलिनीरफला उत । संमातर इव दुह्नामस्मा अरिष्टतातये २७

उत त्वाहार्ष पञ्चशलादथो दशशलादुत ।

अथो यमस्य पङ्क्तिगाद विश्वरमाद् देवकित्विषात् २८ [१९] (१७६)

(८) शमुपगजयः ।

१-२. अथङ्गिराः । इन्द्रः, वनस्पतिः परसेनाहननं च । अनुष्टुप्, २, ८-१०, २३ उपरिष्टाद्बृहती,

३ विराद् बृहती, ४ बृहती पुरस्तात्प्रस्तारपङ्क्तिः, ५ आस्तारपङ्क्तिः, ७ विपरीत-

पादलक्ष्मा चतुष्पदातिजगती, ११ पथ्याबृहती, १२ भुरिक्, १९ पुरस्ताद्विराद्

बृहती, २० पुरस्तात्त्रिपुद्बृहती, २१ त्रिष्टुप्, २२ चतुष्पदा शकरी,

२४ व्यवसाना त्रिष्टुबुणिग्गर्भा पराशकरी पञ्चपदा जगती ।

इन्द्रो मन्थतु मन्थिता शक्रः शूरः पुरंदरः । यथा हनाम सेनां अमित्राणां सहस्रशः १

पतिरञ्जुरुपध्मानो पूति सेनां कृणोत्वमूम । धूममग्निं पंगहृशमित्रां हृत्स्वा वधतां भयम् २ (१७८)

अमूनश्चत्थ निः शृणीहि खादामूनं खदिराजिरम् ।	
ताज-द्भङ्ग इव भज्यन्तां हन्वेनान् वर्धको वधेः ।	३
परुषानमूनं परुषाह्वः कृणोतु हन्वेनान् वर्धको वधेः ।	
क्षिप्रं शर इव भज्यन्तां बृहज्जालेन संविताः ।	४
अन्तरिक्षं जालमासीज्जालवृण्डा दिशो महीः ।	
तेनाभिधाय दस्यूनां शक्रः सेनामपावपत् ।	५
बृहद्भि जालं बृहत्तः शक्रस्य वाजिनीवतः ।	
तेन शक्रमभि सर्वान् न्युञ्जि यथा न मुच्यति कतमश्चनेषाम् ।	६
बृहत् ते जालं बृहत्त इन्द्र शर सहस्रार्धस्य शतवीर्यस्य ।	
तेन शतं सहस्रमयुतं न्युञ्जि जघान शक्रो दस्यूनामभिधाय सेनया ।	७
अयं लोको जालमासीच्छक्रस्य महतो महान् ।	
तेनाहमिन्द्रजालेनामूंस्तमसाभि दधामि सर्वान् ।	८
सेदिरुद्या व्युद्धिरार्तिश्चानपवाचना ।	
अमस्तन्द्वाश्च मोहश्च तैरमूनमभि दधामि सर्वान् ।	९
मृत्यवेऽमूनं प्र यच्छामि मृत्युपाशैरमी सिताः ।	
मृत्योर्ये अघला कृतास्तेभ्य एनान् प्रति नयामि बद्धा ।	१० [२०]
नयतामूनं मृत्युद्वता यमद्वता अपोम्भत ।	
परःसहस्रा हन्यन्तां तूणेर्देनान् मृत्यं भवस्य ।	११
साध्या एकं जालवृण्डमुद्यत्यं यन्त्योजसा । रुद्रा एकं वसवं एकमावित्पैरेक उद्यतः ।	१२
विश्वे देवा उपरिष्टाद्भजन्तो यन्त्योजसा । मध्येनं भन्तो यन्तु सेनामङ्गिरसो महीम् ।	१३
वनस्पतीन् वानस्पत्यानोपधीरुत वीरुधः । द्विषाच्चतुष्पादिष्णामि यथा सेनाममूं हनन् ।	१४
गन्धर्वाप्सरसः सर्पान् देवान् पुण्यजनान् पितॄन् । हृष्टानहृष्टानिष्णामि यथा सेनाममूं हनन् ।	१५
इम उपता मृत्युपाशा यानाकम्भ न मुच्यसे । अमुष्या हन्तु सेनाया इव कूटं सहस्रशः ।	१६
धर्मः समिद्धो अग्निनायं होमः सहस्रहः । भवश्च पृथिवीवाहुश्च शर्वं सेनाममूं हतम् ।	१७
मृत्योराष्टमा पंचन्तां क्षुधं सेविं वधं भयम् । इन्द्रश्चाक्षुजालाभ्यां शर्वं सेनाममूं हतम् ।	१८
पराजिताः प्र त्रसतामित्रा जुता धावत ब्रह्मणा ।	
बृहस्पतिप्रणुतानां मामीषां मोचि कश्चन ।	१९, (१९५)

अव पद्यन्तामेयामायुधानि मा शकन् प्रतिधामिषुम् ।
 अथैषां बह्व विर्यतामिषवो भ्रन्तु मर्मेणि २०
 सं क्रोशतामेनान् द्यावापृथिवी समन्तरिक्षं सह देवताभिः ।
 मा ज्ञातारं मा प्रतिष्ठां विदन्त मिथो विघ्नाना उपं यन्तु मृत्युम् २१
 विश्वतश्चोऽश्वतरो देवस्थस्य पुरोडाशाः शफा अन्तरिक्षमुद्भिः ।
 द्यावापृथिवी पक्षसी क्रतवोऽभीशवोऽन्तर्वेशाः किंकरा वाक् परिरथ्यम् २२
 संवत्सरो रथः परिवत्सरो रथोपस्थो विराडीपाश्री रथमुत्तम् ।
 संवत्सरो रथः परिवत्सरो रथोपस्थो विराडीपाश्री रथमुत्तम्
 इन्द्रः सव्यष्टाश्चन्द्रमाः सारथिः २३
 इतो जयेतो वि जय सं जय जय स्वाहा ।
 इमे जयन्तु परामी जयन्तां स्वाहैभ्यो दुराहामीभ्यः ।
 नीललोहितेनामूनभ्यवर्तनोभि

२४[२१](१००)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(९) विराट् ।

१-२६ अथर्वा । कश्यपः, सर्वे कश्यपः, छन्दांसि च, विराट् । त्रिष्टुप्, २ पङ्क्तिः, ३ आस्तरपङ्क्तिः,
 ४-५, २३, २५-२६ अनुष्टुप्, ८, ११-१२, २२ जगती, ९ भुरिक्, १४ चतुष्पदातिजगती ।

[५] कुतस्तौ ज्ञातौ कतमः सो अर्धः कस्माल्लोकात् कतमस्याः पृथिव्याः ।
 वत्सौ विराजः सलिलादुदैतां तौ त्वां पृच्छामि कतरेण दुग्धा- १
 यो अकन्दयत् सलिलं महित्वा योनिं कृत्वा त्रिभुजं शयानः ।
 वत्सः कामदुघौ विराजः स गुहां चक्रे तन्वुः पराचैः २
 यानि त्रीणि बृहन्ति येषां चतुर्थं विद्युनक्ति वाचम् ।
 ब्रह्मेन्द्रं विद्यात् तपसा विपश्चिद् यस्मिन्नेकं युज्यते यस्मिन्नेकम् ३
 बृहत् परि सामानि पृष्ठात् पञ्चाधि निर्मिता ।
 बृहद् बृहत्या निर्मितं कुतोऽधि बृहती मिता ४
 बृहती परि मात्राया मातुर्मात्राधि निर्मिता ।
 माया ह जज्ञे मायायां मायाया मातली परि ५
 वैश्वानरस्य प्रतिमोपरि द्यौर्यावद् रोदसी विवबाधे अग्निः ।
 ततः पृष्ठावाभुतो यन्ति स्तोमा उवितो यन्त्यभि पृष्ठमहः ६ (१०४)

- पद त्वां पृच्छाम ऋषयः कश्यपेमे त्वं हि युक्तं युयुक्षे योग्यं च ।
 विराजमाहुर्ब्रह्मणः पितरं तां नो वि धेहि यतिधा सखिभ्यः ७
 यां प्रच्युतामनु यज्ञाः प्रच्यवन्त उपतिष्ठन्त उपतिष्ठमानाम् ।
 यस्यां व्रते प्रसवे यक्षमेजति सा विराड्भूयः परमे व्योमन् ८
 अप्राणैति प्राणेन प्राणतीनां विराट् स्वराजंभ्येति पश्चात् ।
 विश्वं भुशन्तींमभिरूपां विराजं पश्यन्ति त्वे न त्वे पश्यन्त्येनाम् ९
 को विराजो मिथुनत्वं प्र वेदु क ऋतून क उ कल्पमस्याः ।
 क्रमान् को अस्याः कतिधा विदुग्धान् को अस्यां धाम कतिधा व्युष्टिः १० [२२]
 इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छन्नास्थितरासु चरति प्रविष्टा ।
 महान्तो अस्यां महिमानो अन्तर्वधूर्जिगाय नवगज्जनित्री ११
 छन्दःपक्षे उपसा पेपिशाने समानं योनिमनु सं चरेते ।
 सूर्यपत्नी सं चरतः प्रजान्ती केतुमती अजरे भूरिरेतसा १२
 ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आगुन्नयो घर्मा अनु रेत आगुः ।
 प्रजामेका जिवत्यूर्जमेका राष्ट्रमेका रक्षति देवयूनाम् १३
 अग्नीपोमावदधुर्या तुरीयासीद् यज्ञस्य पक्षावृषयः कल्पयन्तः ।
 गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभं बृहद्वर्कौ यजमानाय स्वराभरन्तीम् १४
 पञ्च व्युष्टिरनु पञ्च दोहा गां पञ्चानाग्नीमृतवोऽनु पञ्च ।
 पञ्च दिशः पञ्चवृशेन क्लृप्तास्ता एकमूर्ध्निरभि लोकमेकम् १५
 षड् जाता भूता प्रथमजतस्य षड् सामानि षड्हं वहन्ति ।
 षडधोगं सीरमन् सामसाम षडाह्वर्द्यावापृथिवीः यद्वर्वाः १६
 षडाहुः शीतान् षड् मास उप्णानुतुं नो वृत यतमोऽतिरिक्तः ।
 सप्त सुपर्णाः कवयो नि पैदुः सप्त च्छन्वांस्यनु सप्त व्रीक्षाः १७
 सप्त होमाः समिधौ ह सप्त मधूनि सप्ततवो ह सप्त ।
 सप्ताज्यानि परि भूतमायन् ताः सप्तगृधा इति शुश्रुमा वयम् १८
 सप्त च्छन्दांसि चतुरतुराण्यन्यो अन्यस्मिन्नध्यापितानि ।
 कथं स्तोमाः प्रति तिष्ठन्ति तेषु तानि स्तोमेषु कथमापितानि १९
 कथं गायत्री त्रिवृतं व्यापि कथं त्रिष्टुप् पञ्चवृशेन कल्पते ।
 त्रयस्त्रिंशेन जगती कथमनुष्टुप् कथमेकविंशः २० [२३] (१२०)

अष्ट जाता भूता प्रथमजर्तस्याष्टेन्द्रत्विजो देव्या ये ।	
अष्टयोनिरदितिरष्टपुत्राष्टमी रात्रिमभि हव्यमेति	२१
इत्थं भेयो मन्यमानेदमार्गं युष्माकं सख्ये अहमस्मि शेवा ।	
समानजन्मा क्रतुरस्ति वः शिवः स वः सर्वाः सं चरति प्रजानन्	२२
अष्टेन्द्रस्य पद् यमस्य ऋषीणां सप्त सप्तधा ।	
अपो मनुष्याऽनोपधीस्तां उ पञ्चानुं सेचिरे	२३
केवलीन्द्राय वुदुहे हि गृष्टिर्वशं पीयूषं प्रथमं दुहाना ।	
अथातर्पयच्छतुरध्वतुर्धा देवान् मनुष्याँऽसुनानुत ऋषीन्	२४
को नु गौः क एकऋषिः किमु धाम का आशिर्षः ।	
यक्षं पृथिव्यामेकवृदेकर्तुः कर्तमो नु सः	२५
एको गौरिकं एकऋषिरिकं धामैकधाशिर्षः ।	
यक्षं पृथिव्यामेकवृदेकर्तुर्नातिं रिच्यते	२६ [२४] (१२६)

(१०) विराट् ।

१-२३ अथवाचार्थः । विराट् । (पद पर्यायाः) ।

[१] १-२३, १ त्रिपदाचीं पङ्क्तिः; २-७ याजुयी जगती; ३, ९ साम्यनुष्टुप्;

५ आर्च्यनुष्टुप्; ७, १३ विराट् गायत्री; ११ साम्नी बृहती ।

[१] विराट् वा इदमग्र आसीत् तस्यां जातायाः सर्वमन्त्रिमेद्विपमेवेदं भविष्यतीति ?	
सोर्दकामत् सा गार्हपत्ये न्यक्रामत्	२
गृहमेधी गृहपतिर्भवति य एवं वेद	३
सोर्दकामत् सार्हवनीये न्यक्रामत्	४
यन्त्यस्य देवा देवहूतिं प्रियो देवानां भवति य एवं वेद	५
सोर्दकामत् सा दक्षिणाग्नौ न्यक्रामत्	६
यज्ञतो दक्षिणीयो वासतेयो भवति य एवं वेद	७
सोर्दकामत् सा सभायां न्यक्रामत्	८
यन्त्यस्य सुभां सम्भ्यो भवति य एवं वेद	९
सोर्दकामत् सा समितौ न्यक्रामत्	१०
यन्त्यस्य समितिं सामित्यो भवति य एवं वेद	११ (२३७)

सोदकामत् सामन्त्रणे न्यक्रामत्

१२(६)

यन्त्यस्यामन्त्रणसामन्त्रणीयो भवति य एवं वेद

१३(७)[२५] (२३९)

[१] (१-१०) १ त्रिपदा साम्नी अनुष्टुप्, २ उष्णिग्गर्भा चतुष्पदापरिष्ठाद्विराड्बृहती.

३ एकपदा याजुषी गायत्री, ४ एकपदा साम्नी पङ्क्तिः, ५ विराड् गायत्री,

६ आर्च्यनुष्टुप्, ७ साम्नी पङ्क्तिः, ८ आसुरी गायत्री, ९ साम्नी अनुष्टुप्,

१० साम्नी बृहती ।

सोदकामत् सान्तरिक्षं चतुर्धा विकान्तातिष्ठत् १ (८)

तां देवमनुष्याऽनुवन्त्रियमन्व तद् देव यदुभय उपजीव्येमामुप

ह्वयामहा इति

२ (९)

तामुपाह्वयन्त

३(१०)

ऊर्ज एहि स्वध एहि सूनृत एहीरावत्येहीति

४(११)

तस्या इन्द्रो वत्स आसीद् गायत्र्यभिधान्यभ्रमूधः

५(१२)

बृहच्च रथन्तरं च द्वौ स्तनावास्तां यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं च द्वौ ६(१३)

ओषधीरेव रथन्तरेण देवा अदुहून् व्यचो बृहता

७(१४)

अपो वामदेव्येन यज्ञं यज्ञायज्ञियेन

८(१५)

ओषधीरेवासमं रथन्तरं दुहे व्यचो बृहत्

९(१६)

अपो वामदेव्यं यज्ञं यज्ञायज्ञियं य एवं वेद

१०(१७)[२६] १४९.

[३] (१-८) १ चतुष्पदा विराडनुष्टुप्, २ आर्ची त्रिष्टुप्, ३, ५, ७ चतुष्पदा

प्राजापत्या पङ्क्तिः, ४, ६, ८ आर्ची बृहती ।

[३] सोदकामत् सा वनस्पतीनागच्छत् तां वनस्पतयाऽग्नत् सा संवत्सरे समभवत् १

तस्माद् वनस्पतीनां संवत्सरे वृक्षणमपि रोहति वृश्मतेऽस्याग्निषो भ्रातृव्यो य एवं वेद २(१८)

सोदकामत् सा पितृनागच्छत् तां पितरोऽग्नत् सा मासि समभवत् ३

तस्मात् पितृभ्यो मास्युपमास्यं ददति प्र पितृयाणं पन्थां जानाति य एवं वेद ४(१९)

सोदकामत् सा देवानागच्छत् तां देवा अग्नत् सार्धमासे समभवत् ५

तस्माद् देवेभ्योऽर्धमासे वर्षद्रक्षुर्धन्ति प्र देवयानं पन्थां जानाति य एवं वेद ६(२०)

सोदकामत् सा मनुष्याऽनगच्छत् तां मनुष्याऽग्नत् सा सद्यः समभवत् ७

तस्मान्मनुष्येभ्य उभयद्युरुप हरन्त्युपास्य ग्रहे हरन्ति य एवं वेद ८(२१)[२७] १५७.

[३-५] (१-१६, १-१६) २२-२३, २६, २९ (प्र०) चतुष्पदा साक्षी जगती; २२-२४, २८-२९ (द्वि०) साक्षी बृहती,
 २२, २६ (तृ०) साक्षी उष्णिक्; २२-२३, २६, २९ (च०) आर्च्युष्टुप्; २३ (तृ०) आर्ची
 गायत्री; २४-२५, २८ (प्र०) चतुष्पदा उष्णिक्; २४ (तृ०) प्राजापत्यानुष्टुप्; २४-२५,
 २७ आर्ची त्रिष्टुप्; २५-२६ (द्वि०) साक्षी उष्णिक्; २५, २७-२८ (तृ०)
 विराट् गायत्री; २७ (प्र०) चतुष्पदा प्राजापत्या जगती; २७ (द्वि०)
 साक्षी बृहती त्रिष्टुप्; २८ (च०) त्रिपदा ब्राह्मी भुरिगायत्री;
 २९ (तृ०) साक्षी अनुष्टुप् ।

[४] सोऽदक्रामत् सासुरानागच्छत् तामसुरा उपाह्वयन्त माय एहीति १
 तस्या विरोचनः प्राह्वाविर्वत्स आसीदयस्यात्र पात्रम् २
 तां द्विर्धातयोऽधोक् तां मायामेवाधोक् ३
 तां मायामसुरा उप जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद ४ (२२)
 सोऽदक्रामत् सा पितृनागच्छत् तां पितर उपाह्वयन्त स्वध एहीति ५
 तस्या धमो राजा वत्स आसीद् रजतपात्रं पात्रम् ६
 तामन्तको मार्यवोऽधोक् तां स्वधामेवाधोक् ७
 तां स्वधां पितर उप जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद ८ (२३)
 सोऽदक्रामत् सा मनुष्याऽनागच्छत् तां मनुष्याऽ उपाह्वयन्तेरावत्वेहीति ९
 तस्या मनुर्विवस्वतो वत्स आसीत् पृथिवी पात्रम् १०
 तां पृथीं वैन्योऽधोक् तां कृषिं च सस्यं चाधोक् ११
 ते कृषिं च सस्यं च मनुष्याऽ उप जीवन्ति कृतराधिरुपजीवनीयो
 भवति य एवं वेद १२ (२४)
 सोऽदक्रामत् सा संतस्रपीनागच्छत् तां संतस्रपय उपाह्वयन्त ब्रह्मणवत्येहीति १३
 तस्याः सोमो राजा वत्स आसीच्चन्द्रः पात्रम् १४
 तां बृहस्पतिराक्षिरसोऽधोक् तां ब्रह्मं च तपश्चाधोक् १५
 तद् ब्रह्मं च तपश्च सप्तमपय उप जीवन्ति ब्रह्मवर्चस्युपजीवनीयो
 भवति य एवं वेद १६ (२५) [२८]

(२७२)

[५] सोऽदक्रामत् सा देवानागच्छत् तां देवा उपाह्वयन्तोर्ज एहीति १
 तस्या इन्द्रो वत्स आसीच्चक्रसः पात्रम् २ (२७५)

तां देवः सविताधोक् तामूर्जामेवाधोक्	३
तामूर्जां देवा उर्पं जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद	४ (२६)
सोदकामत् सा गन्धर्वाप्सरस आगच्छत् तां गन्धर्वाप्सरस उपाह्वयन्तु पुण्यगन्ध एहीति	५
तस्याश्चित्ररथः सौर्यवर्चसो वृत्स आसीत् पुष्करपर्णं पात्रम्	६
तां वसुरुचिः सौर्यवर्चसोऽधोक् तां पुण्यमेव गन्धर्मधोक्	७
तं पुण्यं गन्धं गन्धर्वाप्सरस उर्पं जीवन्ति पुण्यगन्धिरुपजीवनीयो भवति य एवं वेद	८ (२७)
सोदकामत् सेतरज्जनानागच्छत् तामितरज्जना उपाह्वयन्ति तिरोध एहीति	९
तस्याः कुबेरो वैश्वणो वृत्स आसीदामपात्रं पात्रम्	१०
तां रज्जतनाभिः कावेरकोऽधोक् तां तिरोधामेवाधोक्	११
तां तिरोधामितरज्जना उर्पं जीवन्ति तिरो धत्ते सर्वं प्राप्मानमुपजीवनीयो भवति य एवं वेद	१२ (२८)
सोदकामत् सा सूर्पानागच्छत् तां सूर्पा उपाह्वयन्तु विष्वत्येहीति	१३
तस्यास्तक्षको वैशालेयो वृत्स आसीदलावुपात्रं पात्रम्	१४
तां धृतराष्ट्र ऐरावतोऽधोक् तां विषमेवाधोक्	१५
तद् विषं सूर्पा उर्पं जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद	१६ (२९) [२९] (२८९)

[६] (१-४) १ द्विपदा विराड् गायत्री, २ द्विपदा साक्षी त्रिष्टुप्, ३ द्विपदा प्राजापत्यानुष्टुप्,
४ द्विपदाच्युष्णिक् ।

तद् यस्मा एवं विदुषेऽलावुनामिषिञ्चेत् प्रत्याह्न्यात्	१
न च प्रत्याह्न्यान्मर्त्तसा त्वा प्रत्याह्न्यमीति प्रत्याह्न्यात्	२
यत् प्रत्याहन्ति विषमेव तत् प्रत्याहन्ति	३
विषमेवास्यप्रियं भ्रातृन्पमनुविषिच्यते य एवं वेद	४ (३०) [३३] (२९३)

[इत्येकोनविंशः प्रपाठकः ॥१९॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इत्यष्टमं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

सप्तमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं २०३०

अष्टमकाण्डस्य ... २९३

सर्वयोगः २३२३

नवमं काण्डम् ।

(१) मधुविद्या ।

- १-२४ अथर्वः । मधु, अग्निर्गौ । त्रिष्टुप्; २ त्रिष्टुप्गर्भा पङ्क्तिः; ३ परानुष्टुप्; ४ यवमध्या अतिशक्ती-
गर्भा महाबृहती; ७ यवमध्या अतिजागतर्भा महाबृहती; ८ बृहतीगर्भा संस्तारपङ्क्तिः;
९ पराबृहती प्रस्तारपङ्क्तिः; १० परोणिक्पङ्क्तिः; ११-१३, १५-१६, १८-१९
अनुष्टुप्; १४ पुर उष्णिक्; १७ उपरिष्ठाद्विराड् बृहती; २० मुरिग्विष्टारपङ्क्तिः;
२१ एकावसाना द्विपदार्च्यनुष्टुप्; २२ द्विपदा ब्राह्मी पुर उष्णिक्;
२३ द्विपदा आर्ची पङ्क्तिः; २४ त्र्यवसाना पद पदाष्टिः ।

[अथ विंशः प्रपाठकः ॥२०॥]

[१] विवस्वृथिव्या अन्तरिक्षात् समुद्रादग्नेर्वातान्मधुकशा हि जज्ञे ।

तां चायित्वामृतं वसानां हृद्भिः प्रजाः प्रति नन्दन्ति सर्वाः १

महत् पयो विश्वरूपमस्याः समुद्रस्य त्वेत रेत आहुः ।

यत् ऐति मधुकशा रराणां तत् प्राणस्तदमृतं निर्विष्टम् २

पदपन्त्यस्याश्चरितं पृथिव्यां पृथङ् नरो बहुधा मीमांसमानाः ।

अग्नेर्वातान्मधुकशा हि जज्ञे मरुतामुधा नतिः ३

मातावृत्त्यानां दुहिता वसूनां प्राणः प्रजानाममृतस्य नाभिः ।

हिरण्यवर्णा मधुकशा घृताचीं महान् गर्भश्चरति मर्त्येषु ४

मधोः कशामजनयन्तं देवास्तस्या गर्भो अभवद् विश्वरूपः ।

तं जातं तर्कणं पिपतिं माता स जातो विश्वा भुवना वि चन्दे ५

कस्तं प्र वेदु क उ तं चिकेतु यो अस्या हृदः कृतशः सोमधानो अक्षितः ।

ब्रह्मा सुमेधाः सो अस्मिन् मदेत ६

स तौ प्र वेदु स उ तौ चिकेतु यावस्याः स्तनीं महर्नधागवक्षिती ।

ऊर्जं दुहाते अनपस्फुरन्तौ ७

द्विर्भ्रिकती बृहती वयोधा उच्चैर्घोषाम्येति या व्रतम् ।

जीन घर्मानभि वावशाना मिमाति मायुं पयति पयोभिः ८ (८)

यामार्पिनामुपसीदुन्त्यापः शाकवरा वृषभा ये स्वराजः ।

ते वर्पन्ति ते वर्पयन्ति तद्विद्वे काममूर्जमापः

९

स्तनयित्सुस्ते वाक् प्रजापते वृषा शुष्मं क्षिपसि भूम्यामधि ।

अग्नेर्वातान्मधुकृशा हि जज्ञे मरुतामुग्रा नतिः

१० (१)

यथा सोमः प्रातःसवने अश्विनोर्मवति प्रियः ।

एवा मे अश्विना वर्चं आत्मनि ध्रियताम्

११

यथा सोमो द्वितीये सवने इन्द्राग्न्योर्मवति प्रियः ।

एवा मे इन्द्राग्नी वर्चं आत्मनि ध्रियताम्

१२

यथा सोमस्तृतीये सवने क्रमूणां भवति प्रियः ।

एवा मे क्रमवो वर्चं आत्मनि ध्रियताम्

१३

मधुं जनिषीय मधुं वंशिषीय ।

पर्यस्वानग्ने आगमं तं मा सं सृज वर्चसा

१४

सं मग्नि वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा ।

विद्युर्मै अस्य देवा इन्द्रो विद्यात् सह ऋषिभिः

१५

यथा मधु मधुकृतः संमरन्ति मधावधि ।

एवा मे अश्विना वर्चं आत्मनि ध्रियताम्

१६

यथा मक्षा इदं मधु न्यस्तन्ति मधावधि ।

एवा मे अश्विना वर्चस्तेजो बलमोजश्च ध्रियताम्

१७

यद् गिरिषु पर्वतेषु गोष्वश्वेषु यन्मधु ।

सुरायां सिच्यमानायां यत् तन्न मधु तन्मधि

१८

अश्विना सारचेण मा मधुनाक्कं शुभस्पती ।

यथा वर्चस्वतीं वारचमावदानि जनीं अनुं

१९

स्तनयित्सुस्ते वाक् प्रजापते वृषा शुष्मं क्षिपसि भूम्यां विवि ।

तां पशव उप जीवन्ति सर्वं तेनो सेपमूर्जं पिपति

२०

पृथिवी वृण्डोऽन्तरिक्षं गर्भो द्यौः कशा विद्युत् प्रकृशो हिरण्ययो विन्दुः २१

यो वै कशायाः सप्त मधूनि वेद मधुमान् भवति ।

ब्राह्मणश्च गजा च धेनुश्चानङ्गोश्च व्रीहिश्च यवश्च मधुं सप्तमम् २२

(१९)

मधुमान् भवति मधुमदस्याहार्यं भवति ।

मधुमतो लोकान् जयति य एवं वेद

२३

यद् वीधे स्तनयति प्रजापतिरेव तत् प्रजाम्यः प्रादुर्मवति ।

तस्मात् प्राचीनोपवीतस्तिष्ठे प्रजापतेऽनु मा बुध्यस्वेति ।

अन्वेनं प्रजा अनु प्रजापतिर्बुध्यते य एवं वेद

२४ (२) (१४)

(२) कामः ।

१-२५ अथर्था । कामः । त्रिष्टुप् ; ५ अतिजगती, ७, १४-१५, १७-१८, २१-२२ जगती,

८ द्विपदा आर्षो पङ्क्तिः, ११, २०, २३ मुरिकः, १२ अनुष्टुप् ; १३ द्विपदार्चो

अनुष्टुप् ; १६ चतुष्पदा शकरीगर्मा परा जगती ।

सपत्नहनमृषुभं धृतेन कामं शिक्षामि हविषाज्येन ।

नीचैः सपत्नान् मम पादय त्वमभिष्टुतो महता वीर्येण

१

यन्मे मनसो न प्रियं न चक्षुषो यन्मे बभस्ति नाग्निनन्दति ।

तद् दुष्कर्यं प्रति मुञ्चामि सपत्ने कामं स्तुत्वोवृहं मिदेयम्

२

दुष्पण्यं काम दुरितं च कामाप्रजस्तामस्वगतामवर्तिम् ।

उग्र ईशानः प्रति मुञ्च तस्मिन् यो अस्मभ्यमंहारणा चिकित्सात्

३

नुदस्व कामं प्र णुदस्व कामावर्तिं यन्तु मम ये सपत्नाः ।

तेषां नृत्तानामधुमा तमांस्यग्ने वास्तूनि निर्वह त्वम्

४

सा ते काम दुहिता धेनुरुच्यते यामाहुर्वाचं कवयो विराजम् ।

ह्यां सपत्नान् परि वृद्धग्धि ये मम पर्येनान् प्राणः पशवो जीवनं वृणक्तु

५

कामस्येन्द्रस्य वरुणस्य राज्ञो विष्णोर्वलेन सवितुः सत्वेन ।

अग्नेर्होत्रेण प्र णुदि सपत्नां ह्रस्वीव नार्वमुदकेषु धीरः

६

अर्घ्यक्षो वाजी मम कामं उग्रः कृणोतु मह्यमसपत्नमेव ।

विश्वे देवा मम नाथं भवन्तु सर्वे देवा हवमा यन्तु म इमम्

७

इदमार्ज्यं धृतवज्जुपाणाः कामज्येष्ठा इह मादयध्वम् ।

कुण्वन्तो मह्यमसपत्नमेव

८

इन्द्राग्नी काम सरथं हि भूत्वा नीचैः सपत्नान् मम पादयाथः ।

तेषां पशानामधुमा तमांस्यग्ने वास्तून् यन्निर्वह त्वम्

९

(३३)

- जहि त्वं कामं मम ये सपत्ना अन्धा तमांस्यव पादयैनान् ।
 निरिन्द्रिया अस्ताः संन्तु सर्वे मा ते जीविषुः कतमच्छनाहः १० (३)
- अवधीत् कामो मम ये सपत्ना उरुं लोकमकरन्महामेधुतुम् ।
 मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रो मष्टं बहुवीर्युतमा बहन्तु ११
- तेऽधराश्चः प्र ध्रुवन्तां छिन्ना नौरिव बन्धनात् ।
 न सार्यकप्रणुत्तानां पुनरस्ति निवर्तनम् १२
- अग्निर्यव इन्द्रो यवः सोमो यवः ।
 यवयावानो देवा यावयन्त्वेनम् १३
- असर्ववीरश्चरतु प्रणुत्तो द्वेज्यो मित्राणां परिवर्ग्यः स्वानाम् ।
 उत पृथिव्यामव स्यन्ति विद्युत उग्रो वो देवः प्र मृणत् सपत्नान् १४
- च्युता च्येयं बृहत्पच्युता च विद्युद विमर्ति स्तनयित्वंश्च सर्वांन् ।
 उद्यन्नावित्यो द्रविणेन तेजसा नीचैः सपत्नान् नुदतो मे सहस्वान् १५
- यत् ते कामं शर्म त्रिवरूथमुद्भु बह्म वरुं विततमनतिव्याध्वं कृतम् ।
 तेन सपत्नान् परि वृद्धग्धि ये मम पर्यैनान् प्राणः पशवो जीवनं वृणक्तु १६
- येन देवां असुरान् प्राणुदन्त येनेन्द्रो दस्यूनधमं तमो निनाय ।
 तेन त्वं कामं मम ये सपत्नास्तानस्माहोकात् प्र णुदस्व दूरम् १७
- यथा देवा असुरान् प्राणुदन्त यथेन्द्रो दस्यूनधमं तमो बबाधे ।
 तथा त्वं कामं मम ये सपत्नास्तानस्माहोकात् प्र णुदस्व दूरम् १८
- कामो जज्ञे प्रथमो नैनं देवा आपुः पितरो न मर्त्याः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहा महान्तरस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि १९
- यावती धावापृथिवी वरिष्णा यावदापः सिष्यवुर्याववृग्निः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहा महान्तरस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २० (४)
- यावतीर्दिशः प्रदिशो विपूचीयावतीराशो अभिचक्षणा दिवः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहा महान्तरस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २१
- यावतीर्भृङ्गा जल्वः कुरुरवो यावतीर्दिशा वृक्षसप्यो बभूवुः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहा महान्तरस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २२
- ज्यायान् निमिषतोऽसि तिष्ठतो ज्यायान्समुद्रादसि काम मन्यो ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहा महान्तरस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २३ (४७)

न वै वार्तश्चन काममभिोति नाग्निः सूर्यो नोत चन्द्रमाः ।

तत्तत्स्वमसि ज्यायान् विश्वहां मुहांस्तस्मै ते काम नम इत् कुंजोभिः २४

यास्तं शिवास्तन्वः काम भद्रा यामिः सत्त्वं भवंति यद् वृणीषे ।

तामिन्द्रमस्मौ अभिसंविशस्वान्यत्र प्रापीरपं वेशया धियः २५ (५) (४९)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(३) शाला ।

१-३१ भृग्वज्रिराः । शाला । अनुष्टुप् ; ६ पथ्यापङ्क्तिः ; ७ परोष्णिक् ; १५ व्यवसाना पञ्चपदातिशकरी ; १७ प्रस्तारपङ्क्तिः ; २१ आस्तारपङ्क्तिः ; २५, ३१ त्रिपदा प्राजापत्या बृहती ; २६ साम्नी त्रिष्टुप् ; २७-३० प्रतिष्ठानाम गायत्री ; (२५-३१ एकावसाना त्रिपदा) ।

[२] उपमितां प्रतिमितामथो परिमितामुत ।

शालाया विश्ववाराया नन्दानि वि चृतामसि १

यत् ते नन्दं विश्ववारे पाशो ग्रन्थिश्च यः कृतः ।

बृहस्पतिरिवाहं बलं वाचा वि र्ससयामि तत् २

आ रयाम सं बवर्ह ग्रन्थीश्चकार ते दृढान् ।

परूपि विद्वांछस्तेवेन्द्रेण वि चृतामसि ३

वंशानां ते नहनानां प्राणाहस्य तृणस्य च ।

पक्षाणां विश्ववारे ते नन्दानि वि चृतामसि ४

संवृशानां पलदानां परिष्वत्तलयस्य च ।

इदं मानस्य पत्न्या नन्दानि वि चृतामसि ५

यानि तेऽन्तः शिष्यान्यावेधू गुण्याणि कम् ।

प्र ते तानि चृतामसि शिवां मानस्य पत्नी न उद्धिता तन्व भवद्

हविर्धानमग्निशालं पत्नीनां सदनं सवः ।

सदो वृवानामसि देवि शाले ७

अर्क्षमोपशं विततं सहस्राक्षं विपुवति ।

अर्वनन्दमभिहितं ब्रह्मणा वि चृतामसि ८

यस्त्वा शाले प्रतिगृह्णाति येन चासि मित त्वम् ।

उमौ मानस्य पत्नि तौ जीवतां ज्वरदंष्ट्री ९

(५८)

- अमुर्वेनमा गच्छताद् दृढा नृद्धा परिंकृता ।
यस्यास्ते विवृतामस्यङ्गमङ्गं परंपरः १० (६)
- यस्त्वा शाले निमिमाय संजभार वनस्पतीन्
प्रजायै चक्रे त्वा शाले परमेष्ठी प्रजापतिः ११
- नमस्तस्मै नमो द्वात्रे शालापतये च कृष्णमः ।
नमोऽग्र्ये प्रचरते पुरुपाय च ते नमः १२
- गोभ्यो अश्वेभ्यो नमो यच्छालायां विजायते ।
विजावति प्रजावति वि ते पाशांश्चृतामसि १३
- अग्निमन्तश्छादयसि पुरुषान् पशुभिः सह ।
विजावति प्रजावति वि ते पाशांश्चृतामसि १४
- अन्तरा द्यां च पृथिवीं च यद् व्यचस्तेन शालां प्रति गृह्णामि त इमाम् ।
यदुन्तरिक्षं रजसो विमानं तत् कृण्वेऽहमुदरं शेवधिभ्यः ।
तेन शालां प्रति गृह्णामि तस्मै १५
- ऊर्जस्वती पर्यस्वती पृथिव्यां निमिता मिता ।
विश्वान्नं बिभ्रती शाले मा हिंसीः प्रतिगृह्णतः १६
- तृणैरावृता पलदान् वसाना रात्रींश्च शाला जगतो निवेशनी ।
मिता पृथिव्यां तिष्ठसि हस्तिनींश्च पद्मतीं १७
- इदस्य ते वि चृताम्यपिनद्धमपोणुवन् ।
वरुणेन समुञ्जितां मित्रः प्रातव्युञ्जतु १८
- ब्रह्मणा शालां निमितां कविमिनिमितां मिताम् ।
इन्द्राग्नी रक्षतां शालाममुतीं सौम्यं सवः १९
- कुलायेऽधि कुलायं कोशे कोशः समुञ्जितः ।
तत्र मर्तो वि जायते यस्माद् विश्वं प्रजायते २० (७)
- या द्विपक्षा चतुष्पक्षा पदपक्षा या निमीयते ।
अष्टापक्षां दशपक्षां शालां मानस्य पत्नीमग्निर्गम इवा शयि २१
- प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनः शाले प्रैम्यहिंसतीम् ।
अग्निर्ह्युन्तरापश्चर्तस्य प्रथमा द्वाः २२ (७१)

इमा आपः प्र भराभ्ययक्ष्मा यक्ष्मनाशनीः ।

गृहानुप्र प्र सीदाम्यमुतेन सहाग्निना २३

मा नः पाशं प्रति मुचो गुरुभारो लघुर्भवे ।

बधूर्भवे त्वा शाले यज्ञकामं भरामसि २४

प्राच्यां विशः शालाया नमो महिष्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २५

दक्षिणाया विशः शालाया नमो महिष्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २६

प्रतीच्या विशः शालाया नमो महिष्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २७

उदीच्या विशः शालाया नमो महिष्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २८

ध्रुवाया विशः शालाया नमो महिष्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २९

ऊर्ध्वाया विशः शालाया नमो महिष्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः ३०

विशोर्विशः शालाया नमो महिष्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः ३१ (८) (८०)

(४) ऋषयः ।

१-२४ ब्रह्मा । ऋषयः । त्रिष्टुप्, ८ भुरिक्, ६, १०, १४ जगती, ११-१७, १९-२०, २१ अनुष्टुप्,
१८ उपरिष्टाद्वृहती, २१ आस्तारपङ्क्तिः ।

साहस्रस्त्वेष ऋषयः पर्यस्वान् विश्वां रूपाणि वक्षणासु बिभ्रत ।

मद्रं द्रात्रे यजमानाय शिक्षन् बार्हस्पत्य उभ्रियस्तन्नुमातान् १

अपां यो अग्नें प्रतिमा बभूव प्रभूः सर्वस्मै पृथिवीव देवी ।

पिता वत्सानां पतिरुच्यनानां साहस्रे पोषे अपि नः कृणोतु २

पुमानन्तर्वान्तिस्थर्विरः पर्यस्वान् वत्सोः कर्बन्धमृषमो बिभर्ति ।

तमिन्द्राय पथिभिर्वैवयामैर्द्वितमग्निर्वहतु जातवैदाः ३

पिता वत्सानां पतिरुच्यनानामथो पिता मंहतां गर्गराणाम् ।

वत्सो जरायुं प्रतिधुक् पीयूषं आमिक्षा घृतं तद् वस्य रेतः ४

देवानां माग उपनाह एपोडेपां रस ओषधीनां घृतस्य ।

सोमस्य मक्षमवृणीत शक्रो बृहन्नद्रिरमवद् यच्छरीरम् ५

सोमेन पूर्णं कुलशं विमर्षिं त्वष्टां रूपाणां जनिता पशुनाम् ।

शिवास्ते सन्तु प्रजन्व्य इह या इमा न्यस्मभ्यं स्वधिते यच्छ या अमूः ६

आज्यं विमर्ति घृतमस्य रेतः साहस्रः पोषस्तमु यज्ञमाहुः ।

इन्द्रस्य रूपसृषमो वसानः सो अस्मान् देवाः शिव येतु वृत्तः ७ (८०)

इन्द्रस्यौजो वरुणस्य बाहू अश्विनोरसीं मरुतामियं कुकृत ।
 बृहस्पतिं संमृतमेतमाहुर्ध्वं धीरांसः कवयो ये मनीषिणः ८
 वैवीर्विशः पर्यस्थाना तनोषि त्वामिन्द्रं त्वां सरस्वन्तमाहुः ।
 सहस्रं स एकमुखा ददाति यो ब्राह्मण ऋषभमाजुहोति ९
 बृहस्पतिः सविता ते वयो बृहो त्वर्ह्वयोः पर्यात्मा तु आभृतः ।
 अन्तरिक्षे मर्नसा त्वा जुहोमि बर्हिष्टे द्यावापृथिवी जुमे स्ताम् १० (९)
 य इन्द्र इव देवेषु गोप्सेति विवावदत् ।
 तस्य ऋषभस्याङ्गानि ब्रह्मा सं स्तौतु भद्रया ११
 पार्श्वे आस्तामनुमत्या भगस्यास्तामनुवृजौ ।
 अष्ठीवन्तावब्रवीन्मित्रो भूमैतौ केवल्यविति १२
 भसदासीदावित्यानां श्रोणीं आस्तां बृहस्पतेः ।
 पुच्छं वार्तस्य देवस्य तेन धूनोत्योषधीः १३
 गुदां आसन्तिसनीवाल्याः सूर्यायास्त्वर्चमब्रुवन् ।
 उत्थातुर्ब्रुवन् पदं ऋषभं यदकल्पयन् १४
 क्रोढ आसीज्जामिशंसस्य सोमस्य कलशो धृतः ।
 देवाः संगत्य यत् सर्वं ऋषभं व्यकल्पयन् १५
 ते कुष्ठिकाः सुरमायि कूर्मेभ्यो अदधुः श्रफान् ।
 ऊर्बध्यमस्य कीटिभ्यः श्ववर्तेभ्यो आधारयन् १६
 शृङ्गारभ्यां रक्षं ऋषभं वर्ति हन्ति चक्षुषा ।
 शृणोति भद्रं कर्णीभ्यां गवां यः पतिर्धन्यः १७
 शतयाजं स रजते नैनं दुन्वन्त्यग्रयः ।
 जिन्वन्ति विश्वे तं देवा यो ब्राह्मण ऋषभमाजुहोति १८
 ब्राह्मणेभ्यं ऋषभं वृत्वा वरीयः कृणुते मनः ।
 पुष्टिं सो अघ्न्यानां स्वे गोष्ठेऽर्चं पश्यते १९
 गार्गः सन्तु प्रजाः सन्त्वथो अस्तु तनूबलम् ।
 तत् सर्वमनु मन्यन्तां देवा ऋषभवायिनं २०
 अयं पिपां इन्द्र इदं रयिं दधातु चेत्तनीम् ।
 अयं धेनुं सुदुधां नित्यवत्सां वशं दुहां विपश्चितं परो विवः २१

पिङ्गङ्गो नभसो वयोधा ऐन्द्रः शुष्मो विश्वरूपो न आतान् ।
 आयुस्मभ्यं वर्धनं प्रजां च रायश्च पोषैरभि नः सचताम् २२
 उपेहोपपर्चनास्मिन् गोष्ठ उपं पृश्च नः ।
 उपं कृष्मस्य यद् रेत उपेन्द्र तव वीर्यम् २३
 एतं वो युवानं प्रति वर्धमो अन्न तेन क्रीडन्तीश्चरत वशं अनु ।
 मा नो हासिष्ट जनुपा सुभागा रायश्च पोषैरभि नः सचध्वम् २४ (१०)(१०४)
 ॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(५) पञ्चौदनो अजः ।

१-३८ श्रुगुः । पञ्चौदनोऽजः । मन्त्रोक्ताः । त्रिष्टुप् ; ३ चतुष्टुपा पुरोतिशङ्करी जगती, ४, १०
 जगतीः १४, १७, २७-३० अनुष्टुप् । ३० ककुम्भती) ; १६ त्रिष्टुपाः १८, ३७ त्रिष्टुपा
 विराट् गायत्रीः २३ पुर उष्णिक् ; २४ पञ्चपदानुष्टुप्णिग्भाषोपरिष्ठाद्विराट् जगती,
 २०-२२, २६ पञ्चपदानुष्टुप्णिग्भाषोपरिष्ठाद्विराट् जगती ; ३१ सप्तपदाष्टिः ;
 ३२-३५ दशपदा प्रकृतिः ; ३६ दशपदाऽऽकृतिः ; ३८ एकावसाना
 द्विपदा साम्नी त्रिष्टुप् ।

- [३] आ नयंतमा रमस्व सुकृतां लोकमपि गच्छतु प्रजानन् ।
 तीर्त्वा तमांसि बहुधा महान्स्यजो नाकमा क्रमतां तृतीयम् १
 इन्द्राय भागं परि त्वा नयाम्यस्मिन् युजे यजमानाय सूरिम् ।
 ये नो द्विपन्त्यन्तु तान् रभस्वानांगसो यजमानस्य वीराः २
 य पदाऽव नेनिग्धि दुश्चरितं यच्चचारं शुद्धैः शफेरा क्रमतां प्रजानन् ।
 तीर्त्वा तमांसि बहुधा विपश्यन्नजो नाकमा क्रमतां तृतीयम् ३
 अनु च्छद्य इयामेन त्वचमेतां विशस्तयथापूर्वं । सिना मामि मेस्थाः ।
 मामि बृहः पुरुशः कल्पयैनं तृतीयं नाके अधि वि श्रियेन्म ४
 कृचा कुम्भीमध्ययनौ श्रयाम्या सिञ्चोवुकमव धेहोन्म ।
 पुर्याधन्नाग्निना शमितारः श्रुतो गच्छतु सुकृतां यत्र लोकः ५
 उत क्रामातः परि चेदतस्तस्तुसाच्चरोरधि नाकं तृतीयम् ।
 अग्नेरग्निरधि सं बभूविथ ज्योतिष्मन्तमग्नि लोकं जयंतम् ६
 अजो अग्निरजमु ज्योतिराह्वरजं जीवता ब्रह्मणे देयमाहुः ।
 अजस्तमांस्यर्प हन्ति दूरमस्मिल्लोके श्रद्धधानेन वृत्तः ७ (१११)

- पञ्चोदनः पञ्चधा वि क्रमतामाहुंस्यमान्छीणि ज्योतींषि ।
 ईजानानां सुकृतां प्रेहि मध्यं तृतीये नाके अधि वि श्रयस्व ८
 अजा रोह सुकृतां गत्र लोकः शरभो न चतोऽति दुर्गाण्येषः ।
 पञ्चोदनो ब्रह्मणे वीचमानः स द्रुतारं तृप्यां तर्पयाति ९
 अजर्जिनाके त्रिविवे त्रिपृष्ठे नाकस्य पृष्ठे दद्विवांसं दधाति ।
 पञ्चोदनो ब्रह्मणे वीचमानो विश्वरूपा धेनुः कामदुद्यास्येका १० (११)
 एतद् वो ज्योतिः पितरस्तृतीयं पञ्चोदनं ब्रह्मणेऽजं दधाति ।
 अजस्तमास्यप हन्ति दूरमस्मिल्लोके श्रद्धधानेन द्रुतः ११
 ईजानानां सुकृतां लोकमीप्सन् पञ्चोदनं ब्रह्मणेऽजं दधाति ।
 स व्याप्तिमभि लोकं जयेत् शिदोऽस्मभ्यं प्रतिगृहीतो अस्तु १२
 अजो ब्रह्मणे रजनिष्ट शोकाद् विप्रो विप्रस्य सहसो विपश्चित् ।
 इष्टं पूर्वमभिपूर्तं वर्षद्रुतं तद् देवा ऋतुशः कल्पयन्तु १३
 अमोतं वासो दद्याद्विरण्यमपि दक्षिणाम् ।
 तथा लोकान्त्समाप्नोति ये विव्या ये च पार्थिवाः १४
 एतास्त्वाजोप यन्तु धाराः सोम्या देवीर्धृतपृष्ठा मधुश्रुतः ।
 स्तभान पृथिवीभुत द्यां नाकस्य पृष्ठेऽधि सप्तर्षमौ १५
 अजोऽस्यज स्पर्गोऽसि त्वया लोकमङ्गिरसः प्राजानन् । तं लोकं पुण्यं प्र ज्ञेयम् १६
 येनां सहस्रं बहसि येनाग्निं सर्ववेदसम् । तेनेमं यज्ञं नो बह स्वर्ग्विवेषु गन्तवे १७
 अजः पक्वः स्वर्गे लोके दधाति पञ्चोदनो निर्ऋतिं वार्धमानः ।
 तेन लोकान्त्सूर्यवतो जयेम १८
 यं ब्राह्मणे निवृधे यं च विक्षु या विप्रप आधुनानामजस्य ।
 सर्वं तदग्रे सुकृतस्य लोके जानीतान्नः संगमने पथीनाम् १९
 अजो वा इदमग्रे व्यक्रिमत् तस्योर इयमभवद् द्यौः पृथम् ।
 अन्तरिक्षं मध्यं दिशः पार्श्वं समुद्रौ क्रुक्षी २० (१२)
 सत्यं चतै च चक्षुषी विश्वं सत्यं श्रद्धा प्राणो विराट् शिरः ।
 एष वा अपरिमितो यज्ञो यद्वजः पञ्चोदनः २१
 अपरिमितमेव यज्ञमाप्नोत्यपरिमितं लोकमव रुन्धे ।
 योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं दधाति २२ (१६)

नास्यास्थीनि मिन्ध्यान्न मज्ज्ञो निर्धयेत् ।

सर्वमेनं समादायेदमिदं प्र वैशयेत् २३

इदमिदमेवास्य रूपं भवति तेनेनं सं गमयति ।

इयं मह ऊर्जमस्मै कुहे योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति २४

पञ्च रुक्मा पञ्च नवानि वस्त्रा पञ्चास्मै धेनवः कामदुघा भवन्ति ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति २५

पञ्च रुक्मा ज्योतिरस्मै भवन्ति वर्म वासांसि तन्वे भवन्ति ।

स्वर्ग लोकमश्नुते योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति २६

या पूर्वं पतिं विच्चाथान्यं विन्दतेऽपरम् ।

पञ्चोदनं च तावजं ददातो न वि योपतः २७

समानलोको भवति पुनर्भुवापरः पतिः ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति २८

अनुपूर्ववत्सां धेनुमनह्वाहमुपवह्णम् ।

वासो हिरण्यं वृत्वा ते यन्ति दिवमुत्तमाम् २९

आत्मानं पितरं पुत्रं पौत्रं पितामहम् ।

जायां जनित्रीं मातरं ये प्रियास्तानुप ह्वये ३० (१३)

यो वै नैवाधं नामर्तुं वेद । एष वै नैवाधो नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाग्भियस्य आर्तव्यस्य भियं दहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ३१

यो वै कुर्वन्तं नामर्तुं वेद । कुर्वन्तीकुर्वतीमेवाग्भियस्य आर्तव्यस्य भियमा वृत्ते ।

एष वै कुर्वन्नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाग्भियस्य आर्तव्यस्य भियं दहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ३२

यो वै संयन्तं नामर्तुं वेद । संयन्तीसंयतीमेवाग्भियस्य आर्तव्यस्य भियमा वृत्ते ॥

एष वै संयन्नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाग्भियस्य आर्तव्यस्य भियं दहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ३३ (१४)

यो वै पिन्वन्तं नामर्तुं वेदं । पिन्वतीं पिन्वतीमेवाग्निष्यस्य आर्तुव्यस्य अियमा वृत्ते ।

एष वै पिन्वन्नामर्तुर्यवुजः पञ्चौदनः ।

निरेवाग्निष्यस्य आर्तुव्यस्य अियं वहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

३४

यो वा लुघन्तं नामर्तुं वेदं । लुघतीमुघतीमेवाग्निष्यस्य आर्तुव्यस्य अियमा वृत्ते ।

एष वा लुघन्नामर्तुर्यवुजः पञ्चौदनः

निरेवाग्निष्यस्य आर्तुव्यस्य अियं वहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

३५

यो वा अग्निभुवं नामर्तुं वेदं ।

अग्निभर्वन्तीमग्निभवन्तीमेवाग्निष्यस्य आर्तुव्यस्य अियमा वृत्ते ।

एष वा अग्निभूर्नामर्तुर्यवुजः पञ्चौदनः ।

निरेवाग्निष्यस्य आर्तुव्यस्य अियं वहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

३६

अजं च पर्वत पञ्च चौदनान् ।

सर्वा दिशः संमनसः सुधीचीः सान्तर्दशाः प्रति गृह्णन्तु त एतम् ३७

तास्तं रक्षन्तु तव तुभ्यमेतं ताम्य आज्यं हविदिदं जुहोमि ३८ (१४) (१४२)

[इति विश्वः प्रपाठकः ॥२०॥]

(६) अतिथि-सत्कारः ।

१-६१ (वदपर्यायाः) ब्रह्मा । अतिथिः, विद्या । (१) १-१७; १ नागीनाम त्रिपदा गायत्री।

२ त्रिपदाऽऽर्या गायत्री; ३, ७ साम्नी त्रिपुः; ४, ९ आर्च्यलुपुः; ५ आसुरी गायत्री;

६ त्रिपदा साम्नी जगती; ८ याजुपी त्रिपुः; १० साम्नी सुरिग्वहती;

११, १४-१६ साम्नीलुपुः; १२ विद्राद् गायत्री; १३ साम्नी

निचृत्पक्षिः; १७ त्रिपदा विद्राद् सुरिगायत्री ।

[अथैकविंशः प्रपाठकः ॥२१॥]

(१) यो विद्याद् ब्रह्म प्रत्यक्षं परं यस्य संभारा ऋचो यस्यानुक्यम् १

सामानि यस्य लोमानि यजुर्हृदयमुच्यते परिस्तरणमिन्द्रविः २

यद् वा अतिथिपतिरतिथीन् प्रतिपश्यति स्वयज्जनं प्रेक्षति ३

यदमिव दति वीक्षामुपैति यद्वृकं याचत्युपः प्र णयति ४

या एव यज्ञ आपः प्रणीयन्ते ता एव ताः ५

यत् तर्पणमाहरन्ति य एवाग्नीषोमीयः पृष्टुर्वच्यते स एव सः ६

(१४८)

यदावसुस्थान् कल्पयन्ति सदाहविर्धानान्येव तत् कल्पयन्ति	७
यदुपस्तृणन्ति बहिरिव तत्	८
यदुपरिशपुनमाहरन्ति स्वर्गमेव तेन लोकमव रन्ध्रे	९
यत् केशिपुष्वह्णमाहरन्ति परिधय एव ते	१०
यदाञ्जनाभ्यञ्जनमाहरन्त्याज्यमेव तत्	११
यत् पुरा परिवेपात् खादमाहरन्ति पुरोडाशावेव तौ	१२
यदशनकृतं हरन्ति हविष्कृतमेव तद्ध्वयन्ति	१३
ये ब्रीहयो यवा निरूप्यन्तेऽश्व एव ते	१४
यान्युलूखलमुसलानि ग्रावाण एव ते	१५
शूर्पं पवित्रं तुषा ऋजीपामिषवणीरापः	१६
सुग् दर्विर्नेक्षणमायवनं द्रोणकलशाः कुम्भो वायव्यानि	
पात्राणीयमेव कृष्णाजिनम्	१७ (१५) (१५१)

[१] १८-३० (१-१३) = १ विराद पुरस्ताद्वृहती; २, ११ साक्षी त्रिष्टुप्; ३ आसुरी अनुष्टुप्;
 ४ साक्षी जगिष्; ५, ११ साक्षी वृहती (११ अरिक्); ६ आर्च्यनुष्टुप्; ७ त्रिपदा
 स्वराडनुष्टुप्; ८ आसुरी गायत्री; ९ साक्षी अनुष्टुप्; १० त्रिपदाऽऽर्ची
 त्रिष्टुप्; १३ त्रिपदाऽऽर्ची पङ्क्तिः (७ पञ्चपदा विराद
 पुरस्ताद्वृहती; ८ साम्यनुष्टुप् वा) ।

(२) यजमानब्राह्मणं वा एतदतिथिपतिः कुरुते यदाह्वार्याणि

प्रेक्षत इदं भूयाश् इदाश्मिति	१ । १८.
यदाह भूय उद्धरेति प्राणमेव तेन वर्षीयांसं कुरुते	२ । १९
उर्ष हरति हवींष्या सादयति	३ । २०
तेषामासन्नानामतिथिरात्मन् जुहोति	४ । २१
सुचा हस्तेन प्राणे यूपे सुक्कारेण वषट्कारं	५ । २२
एते वै प्रियाश्चाप्रियाश्चत्विजः स्वर्गं लोकं गमयन्ति यदतिथयः	६ । २३
स य एवं विद्वान् न द्विषन्नश्रीयान्न द्विषतोऽन्नमश्रीयान्न	
मीमांसितस्य न मीमांसमानस्य	७ । २४
सर्वो वा एष जग्धपाप्मा यस्यान्नमभन्ति	८ । २५ (१९७)

सर्वो वा एषोऽजग्धपाप्मा यस्यान्त्रं नाभन्ति	१।२६
सर्वदा वा एष युक्तग्रावाद्गर्पवित्रो वितंताध्वरु	
आहृतयज्ञक्रतुर्य उ॒प॒हर॑ति	१०।२७
प्राजापत्यो वा एतस्य यज्ञो विततो य उ॒प॒हर॑ति	११।२८
प्रजापतेर्वा एष विक्रमाननुविक्रमते य उ॒प॒हर॑ति	१२।२९
योऽतिथीनां स आहवनीयो यो वेस्मन्ति स गाह्वपत्यो	
यस्मिन् पचन्ति स वक्षिणाग्निः	१३।३० (१६)(१७९)

[३] ११-१९ (१-९) = १-६, ९ त्रिपदा पिपीलिकमध्या गायत्री; ७ साक्षी वृहती;
८ पिपीलिकमध्योष्णिक् ।

(३) इष्टं च वा एष पूर्तं च गुहाणामभ्राति यः पूर्वोऽतिथेरभ्राति	१।३१
पर्यश्च वा एष रसं च गुहाणामभ्राति यः पूर्वोऽतिथेरभ्राति	२।३२
ऊर्जां च वा एष स्फातिं च गुहाणामभ्राति यः पूर्वोऽतिथेरभ्राति	३।३३
प्रजां च वा एष पशून् च गुहाणामभ्राति यः पूर्वोऽतिथेरभ्राति	४।३४
क्रीर्तिं च वा एष यज्ञश्च गुहाणामभ्राति यः पूर्वोऽतिथेरभ्राति	५।३५
भिर्यं च वा एष संविदं च गुहाणामभ्राति यः पूर्वोऽतिथेरभ्राति	६।३६
एष वा अतिथिर्यच्छ्रोत्रियस्तस्मात् पूर्वो नार्भीयात्	७।३७
अशितावृत्यतिथावभीयाद् यज्ञस्य सात्मत्वाय यज्ञस्याविच्छेदाय तद् व्रतम् ८।३८	
एतद् वा उ स्वादीयो यदधिगवं क्षीरं वा मांसं वा तद्वेव नार्भीयात्	९।३९ (१७) (१८१)

[४] ४०-४४ (१-१०) = १-४ प्राजापत्यानुष्टुप्; २-५ त्रिपदा गायत्री; ९ मुरिहः;
१० चतुष्पदा प्रस्तारपङ्क्तिः ।

(४) स य एवं विद्वान् क्षीरमुपसिच्योपहरति	१
यावदग्निष्टोमेनेद्वा सुसंमृद्धेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे	२।४०
स य एवं विद्वान्सर्पिरुपसिच्योपहरति	३
यावदतिगुत्रेणेद्वा सुसंमृद्धेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे	४।४१
स य एवं विद्वान् मधूपसिच्योपहरति	५

यावत् सत्त्वस्येनेद्वा सुसंमृद्धेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे	६।४२
स य एवं विद्वान् मांसमुपसिच्योपहरति	७
यावत् द्वादशाहेनेद्वा सुसंमृद्धेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे	८।४३
स य एवं विद्वानुर्वुकमुपसिच्योपहरति	९
प्रजानां प्रजननाय गच्छति प्रतिष्ठां प्रियः प्रजानां भवति	
य एवं विद्वानुर्वुकमुपसिच्योपहरति	१०।४४ (१८) (१९१)

[५] ४५-४८ (१-१०) = १ साम्नी उग्निकः, २ पुर उग्निकः, ३ साम्नी सुरिगृहती, ४, ६, ९ साम्नी अनुष्टुप्, ५ त्रिपदा निचृद्विपमा नाम गायत्री, ७ त्रिपदा विराट् विरमा नाम गायत्री, ८ त्रिपदा विराडनुष्टुप् ।

(५) तस्मा उपा हिक्वृणोति सविता प्र सौति	१
बृहस्पतिर्ऋजयोद्गायति त्वष्टा पुष्ट्या प्रति हरति विश्वे देवा निधनम्	२
निधनं मृत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	३।४५
तस्मा उद्यन्तसूर्यो हिक्वृणोति संग्रवः प्र सौति	४
मध्यंदिन उद्गायत्यपराह्नः प्रति हस्त्यस्तंयन् निधनम्	
निधनं मृत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	५।४६
तस्मा अग्नो भवन् हिक्वृणोति स्तनयन् प्र सौति	६
विद्योतमानः प्रति हरति वर्षश्चुद्गायत्युद्ग्लन निधनम् ।	
निधनं मृत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	७
अतिथीन् प्रति पश्यति हिक्वृणोत्यभि वदति प्र सौत्युर्वुकं याचत्युद्गायति	८।४७
उप हरति प्रति हस्त्युच्छिष्टं निधनम्	९
निधनं मृत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	१०।४८ (१९) (२०१)

[६] ४९-६२ (१-१४) = १ आसुरी गायत्री, २ साम्नी अनुष्टुप्, ३, ५ त्रिपदार्ची पर्युक्ताः, ४ एकपदा प्राजापत्या गायत्री, ६-११ आर्ची बृहती, १२ एकपदाऽऽसुरी अगती, १३ याजुषी त्रिष्टुप्, १४ एकपदाऽऽसुरी उग्निकः ।

(६) यत् क्षत्तारं ह्यपत्या आवयत्येव तत्	१।४९
यत् प्रतिगृणोति प्रत्याआवयत्येव तत्	२।५० (२०१)

यत् परिवेष्टारः पात्रं हस्ताः पूर्वे चापरे च प्रपद्यन्ते चमसाध्वर्यव एव ते	३।५१
तेषां न कश्चनाहोता	४।५२
यद् वा अतिथिपतिरतिथीन् परिविष्य गृहानुपोदैत्यवमृथमेव तदुपावैति	५।५३
यत् समागयति दक्षिणाः समागयति यदनुतिष्ठत उदर्वस्यत्येव तत्	६।५४
स उपहृतः पृथिव्यां भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यत् पृथिव्यां विश्वरूपम्	७।५५
स उपहृतोऽन्तरिक्षे भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यदन्तरिक्षे विश्वरूपम्	८।५६
स उपहृतो दिवि भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यद् दिवि विश्वरूपम्	९।५७
स उपहृतो वेवेषु भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यद् वेवेषु विश्वरूपम्	१०।५८
स उपहृतो लोकेषु भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यद्लोकेषु विश्वरूपम्	११।५९
स उपहृत उपहृतः	१२।६०
आप्रोतीमं लोकमाप्रोत्यमुम्	१३।६१
ज्योतिष्मतो लोकान् जयति य एवं वेद	१४।६२ (२०)(२१५)
	॥ इति सूतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(७) गौः ।

- १-२६ (एकः पर्यायः) ब्रह्मा । गौः । १ आर्ची बृहती; २ आर्च्युष्णिक्; ३, ५ आर्च्यनुष्टुप्; ४, १४-१६ साम्नी बृहती; ६, ८ आसुरी गायत्री; ७ त्रिपदा पिपीलिकमध्या निचुद्रायत्री; ९, १३ साम्नी गायत्री; १० पुर उष्णिक्; ११-१२, १७, २५ साम्नुष्णिक्; १८, २२ एकपदाऽऽसुरी जगती; १९ एकपदाऽऽसुरी पक्षिका; २० याजुषी जगती; २१ आसुर्यनुष्टुप्; २३ एकपदाऽऽसुरी बृहती; २४ साम्नी अरिष्टबृहती; २६ साम्नी त्रिष्टुप्; (७, १८-१९, २१-२३ आभ्योऽतिरिक्ता त्रिपदा) ।

[४] प्रजापतिश्च परमेष्ठी च शृङ्गे इन्द्रः शिरो अग्निललाटं यमः कृकाटम्	१
सोमो राजा मस्तिष्को द्यौरुत्तरहनुः पृथिव्यधिरहनुः	२
विद्युज्जिह्वा मरुतो दन्ता रेवतीर्ग्रीवाः कूर्तिका स्कन्धा घूर्मो वहः	३
विश्वं वायुः स्वर्गो लोकः कृष्णं विधरणी निविष्यः	४
इयेनः क्रोडोऽन्तरिक्षं पाजस्यं बृहस्पतिः क्रुद्ध बृहतीः कीकसाः	५
वेवानां पत्नीः पृथग् उपसवः पक्षीः	६
मित्रश्च वरुणश्चासौ त्वष्टा चार्यमा च वृषणीं महावेवो बाहू	७ (२२२)

इन्द्राणी भुसद् वायुः पुच्छं पर्वमानो बालाः	८
ब्रह्मं च क्षत्रं च भोणी बलमुरु	९
धाता च सविता चाप्तीवन्तो जङ्घा गन्धर्वा अप्सरसः कुण्डिका अर्वितिः शुफाः १०	
चेतो हृदयं यकृन्मेषा व्रतं पुरीतव	११
क्षुत् कुक्षिरिवा बनिष्ठुः पर्वताः प्लाशयः	१२
क्रोधो वृक्षौ मन्युराण्डौ प्रजा शेषः	१३
नदी सूत्री वर्पस्य पतय स्तना स्तनयित्पुरुषः	१४
विश्वव्यचाश्वमौषधयो लोमानि नक्षत्राणि रूपम्	१५
वेवजना गुदा मनुष्या आन्त्राण्यत्रा उदरम्	१६
रक्षांसि लोहितमितरजना ऊर्बध्यम्	१७
अन्नं पीबो मज्जा निघर्नम्	१८
अग्निरासीन् उत्थितोऽश्विना	१९
इन्द्रः प्राङ् तिष्ठन् दक्षिणा तिष्ठन् यमः	२०
प्रत्यङ् तिष्ठन् धातोवृङ् तिष्ठन्त्सविता	२१
तृणानि प्राप्तः सोमो राजा	२२
मित्र ईक्षमाण आवृत्त आनन्दः	२३
युज्यमानो वैश्वदेवो युक्तः प्रजापतिर्विमुक्तः सर्वम्	२४
एतद् वै विश्वरूपं सर्वरूपं गोरूपम्	२५
उपैनं विश्वरूपाः सर्वरूपाः पशवस्तिष्ठन्ति य एवं वेद	२६ (२१) (१४१)

(८) यक्षमनिवारणम् ।

१-२१ भुग्वहिराः । सर्वशीर्षामयायपाकरणम् । अनुष्टुप्, १२ अनुष्टुप्गर्भा ककुम्मती
चतुष्पदोष्णिक्, १५ विराडनुष्टुप्, २१ विराट् पश्चाद्बृहती,
२२ पश्चात्पङ्क्तिः ।

शीर्षं शीर्षामयं कर्णशूलं विलोहितम् ।

सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे

कर्णाभ्यां ते कर्षेभ्यः कर्णशूलं विसर्पकम् ।

सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे

१

२

(१४१)

यस्य हेतोः प्रच्यवते यक्षमः कर्णत आस्यतः ।	
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बृहिर्निर्मन्त्रयामहे	३
यः कुणोति प्रमोतमन्धं कुणोति पूरुषम् ।	
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बृहिर्निर्मन्त्रयामहे	४
अङ्गमेदमङ्गज्वरं विश्वाङ्ग्यं विसत्पकम् ।	
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बृहिर्निर्मन्त्रयामहे	५
यस्य ग्रीमः प्रतीकाश उद्वेपर्यति पूरुषम् ।	
तक्मानं विश्वशारदं बृहिर्निर्मन्त्रयामहे	६
य ऊरु अनुसर्पत्यथो एति गृवीनिके ।	
यक्षमं ते अन्तरङ्गेभ्यो बृहिर्निर्मन्त्रयामहे	७
यदि कामादपकामान्द्रुदयाज्जायते परि ।	
द्वदो बलासुमङ्गेभ्यो बृहिर्निर्मन्त्रयामहे	८
हरिमाणं ते अङ्गेभ्योऽन्वामन्तरोदरात् ।	
यक्षमोघामन्तग्रात्मनो बृहिर्निर्मन्त्रयामहे	९
आसो बलासो भवतु मूर्ध्नि भवत्वामयत् ।	
यक्षमाणां सर्वेषां विषं निरवोचमहं त्वत्	१० (२२)
बृहिर्विलं निर्द्ववतु काहाबाहं तवोदरात् ।	
यक्षमाणां सर्वेषां विषं निरवोचमहं त्वत्	११
उदरात् ते क्लोन्नो नाभ्या हृदयादधि ।	
यक्षमाणां सर्वेषां विषं निरवोचमहं त्वत्	१२
याः सीमानं विरुजन्ति मूर्धानं प्रत्यर्पणीः ।	
अहिंसन्तीरनामया निर्द्ववन्तु बृहिर्विलम्	१३
या हृदयमुपर्षन्त्यनुतन्वन्ति कीकसाः ।	
अहिंसन्तीरनामया निर्द्ववन्तु बृहिर्विलम्	१४
याः प्राश्वे उपर्षन्त्यनुनिक्षन्ति पुष्टीः ।	
अहिंसन्तीरनामया निर्द्ववन्तु बृहिर्विलम्	१५
यास्तिरश्चीरुपर्षन्त्यनुनिक्षणासु ते ।	
अहिंसन्तीरनामया निर्द्ववन्तु बृहिर्विलम्	१६

या गुदा अनुसर्पन्त्यान्त्राणि मोहयन्ति च ।	
अर्हिसन्तीरनामया निर्व्वन्तु बहिर्बिलम्	१७
या मुखो निर्धयन्ति पर्यपि विकुजन्ति च ।	
अर्हिसन्तीरनामया निर्व्वन्तु बहिर्बिलम्	१८
ये अङ्गानि मर्दयन्ति यक्ष्मांसो रोपणास्तव ।	
यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्व्वोचमहं त्वत्	१९
विसल्पस्य विद्वधस्य वातीकारस्य बालजेः ।	
यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्व्वोचमहं त्वत्	२०
पादाभ्यां ते जानुभ्यां श्रोणिभ्यां परि भंससः ।	
अङ्गकावर्षणीरुष्णिहाभ्यः शीष्णो रोगमनीनशम्	२१
सं ते शीष्णः कृपालानि हृदयस्य च यो विधुः ।	
उद्यन्तादित्य रश्मिभिः शीष्णो रोगमनीनशोऽङ्गमेवमंशीशमः	२२(२३)(२६३)
॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥	

(९) आत्मा ।

१-२२ ब्रह्मा । वामः, अध्यात्मं, आदित्यः । विष्णुः, १२, १४, १६, १८ जगती ।

[५] अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्वः ।	
तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यान्त्रापश्यं विशर्पति सप्तपुत्रम्	१
सप्त पुत्रन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।	
त्रिनाभिं चक्रमर्जरमनर्व यन्त्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः	२
इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त बहन्त्यश्वाः ।	
सप्त स्वसारो अग्निं सं नवन्त यत्र गवां निहिता सप्त नामा	३
को वदंशं प्रथमं जायमानमस्थन्वन्तं यद्वन्तस्था विमर्ति ।	
भूम्या असुरसृगात्मा क्विस्विद् को विद्वांसमुप गात्र प्रप्युमेतत्	४
इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः	
शीष्णः क्षीरं वृष्टते गावो अस्य वामि वसाना उवृकं पदापुः	५
पाकः पृच्छामि मनसाविजानन् देवानामेना निहिता पदानि ।	
वृत्ते वृक्कयेऽधि सप्त तन्तून् वि तन्त्रिरे क्वव्य ओतवा उ	६ (१६९)

- अभिकित्वाभिकितुर्भिक्षं कवीन् पृच्छामि विद्वानो न विद्वान् ।
 वि यस्तस्तम्भ पक्षिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि स्वदेकम् ७
- माता पितरमुत आ ब्रमाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे ।
 सा भीमरसुर्गर्मरसा निर्विद्धा नमस्वन्त इदुपवाकर्मीयुः ८
- पुक्ता मातासीन्दुरि दक्षिणाया अतिपुद् गमो वृजनीष्वन्तः ।
 अमीमिद् वृत्तो अनु गार्मपश्यद् विम्बरूप्यं त्रिषु योजनेषु ९
- तिमो मातृक्षीन् पितृन् विभ्रदेक ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्त ।
 मन्त्रयन्ते द्विवो अमुप्य पृष्ठे विम्बद्विवो वाचमविम्बविज्ञाम् १० (२४)
- पञ्चरि चक्रे परिवर्तमाने यस्मिन्नातस्थुर्मुर्वनानि विम्बा ।
 तस्य नार्क्षस्तप्यते भूरिमारः सनादेव न च्छिद्यते सनाभिः ११
- पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं द्विव आहुः परे अर्थे पुरीषिणम् ।
 अथेमे अन्य उपरे विचक्षणे सप्तचक्रे पञ्चर आहुरपितम् १२
- द्वादशारं नहि तज्जरायु वर्वति चक्रे परि द्यामृतस्य ।
 आ पुत्रा अग्रे मिथुनासो अत्रं सप्त शतानि विंशतिश्च तस्थुः १३
- सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दशं पुक्ता वहन्ति ।
 सूर्यस्य चक्षु रजस्रैत्यावृतं यस्मिन्नातस्थुर्मुर्वनानि विम्बा १४
- क्षिरं सतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणावान् न वि चेतवुन्धः ।
 कुविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानांत स पितुष्पितासंव १५
- साकुंजानां सप्तयमाहुरेकजं पडिद् यमा ऋषयो देवजा इति ।
 तेषामिष्टानि विहितानि धाम्ना स्यान्ने रंजन्ते विकृतानि रूपशः १६
- अवः परेण पर एनावरेण पदा वृत्तं विभ्रती गौरवस्थात् ।
 सा कद्रीची कं स्विवर्धं परागात् क्व स्विद सृते नहि यूये अस्मिन् १७
- अवः परेण पितरं यो अस्य वेदावः परेण पर एनावरेण ।
 कवीयमानः क इह प्र वोचद् देवं मनः कुतो अघि प्रजातम् १८
- ये अर्वाञ्चस्तां उ पराच आहुर्ये पराञ्चस्तां उ अर्वाच आहुः ।
 इन्द्रश्च या चक्रयुः सोम तानि धुरा न पुक्ता रजसो वहन्ति १९
- द्वा सुपर्णा सुयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजाते ।
 तथोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अमि चाकशीति २० (२८१)

यस्मिन् वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।
 तस्य यदाहुः पिप्यलं स्वाद्वे तन्नोन्नशद् यः पितॄं न वेद २१
 यत्रा सुपर्णा अमृतस्य मक्षमनिमेधं विदथामिस्वरन्ति ।
 एना विश्वस्य सुवतस्य गोपाः स मा धीः पाकुमत्रा विवेश २२ (२५) (१८५)

(१०) आत्मा ।

१-२८ ब्रह्मा । गौः, विराट्, अध्यात्मम्, २३ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, १, ७, १४, १७-१८ जगती;
 २१ पञ्चपदातिशकरी; २४ चतुष्पदा पुरस्कृतिर्धुरिगतिजगती; २, २६-२७ धुरिह ।

यद् गांयत्रे अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुभं वा त्रैष्टुभान्निरतक्षत ।
 यद् वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत् तद् विदुस्ते अमृतत्वमानशुः १
 गायत्रेण प्रति मिमीते अकर्मकेण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।
 वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदाक्षरेण मिमते सप्त वाणीः २
 जगता सिन्धुं दिव्यस्क्रिमायद् रथंतरे सूर्यं पर्यपश्यत् ।
 गायत्रस्य समिधंस्तिष्ठ आहुस्ततो मूहा प्र रिरिचे महित्वा ३
 उप ह्वये सुदुर्वा धेनुमेतां सुहस्तां गोधुगत दौहदेनाम् ।
 श्रेष्ठं सवं सविता साविपन्नोऽभीष्टो घर्मस्तदु पु प्र वोचत् ४
 हिङ्गुवती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 बुहामश्विन्यां पयो अश्नेयं सा वर्धतां महते सौभगाय ५
 गौरमीमेवमि वत्सं मिपन्तं मुर्धनं हिङ्गुकृणोन्मातृवा उ ।
 सूक्राणं घर्ममभि वावशाना मिमाति मायुं पर्यते पयोभिः ६
 अयं स शिङ्गु येन गौरमीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि भिता ।
 सा चित्तिमिनि हि चुकार मर्त्यान् विद्युद् भवन्ती प्रति वृत्रिमौहत ७
 अनच्छये तुरगात् जीवमेजद् भुवं मध्य आ पुस्त्यानिम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधामिरमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ८
 विधुं दृष्ट्वाणं सल्लिख्यं पुष्टे युवानं सन्तं पलितो जगार ।
 देवस्य पश्य कान्वं महित्वाद्या ममाउ स ह्यः समान ९
 य ई चुकार न सो अस्य वेदु य ई दृष्टं हिरुगिष्ठ तस्मात् ।
 स मातुर्योना परिवीतो अन्तर्वैहृप्रजा निर्जतिरा विवेश १० (२१५)

- अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परां च पृथिमिश्चरन्तम् ।
स सध्रीचीः स विधूचीर्वसान आ वरीवर्तिं मुर्वनप्वन्तः ११
- द्यौर्नः पिता जनिता नाभिरत्र बन्धुर्नो माता पृथिवी महीयम् ।
उत्तानयोश्चम्बोऽयौर्निरन्तरत्रा पिता कुह्निर्गर्भमाधात् १२
- पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि वृष्णो अश्वस्य रेतः ।
पृच्छामि विश्वस्य मुर्वनस्य नाभिं पृच्छामि वाचः परमं व्योमि १३
- इयं वेद्विः परो अन्तः पृथिव्या अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतः ।
अयं यज्ञो विश्वस्य मुर्वनस्य नाभिर्ब्रह्मायं वाचः परमं व्योमि १४
- न वि जानामि यद्विदेमस्मि निण्यः संनद्धो मनसा चरामि ।
यदा मार्गन् प्रथमजा कृतस्यादिद् वाचो अश्रुवे भागमुस्याः १५
- अपाद् प्राडेति स्वधया गृभीतोऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः
ता शश्वन्ता विपूचीना वियन्ता न्य१न्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम् १६
- सुप्तार्धगर्भा मुर्वनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि ।
ते धीतिमिर्मनसा ते विपश्चितः परिमुवः परि भवन्ति विश्वतः १७
- ऋचो अक्षरे परमे व्योमिन् यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः
यस्तन्न धेव किमुचा करिष्यति य इत् तद् विदुस्ते अमी समासते १८
- ऋचः पदं मात्रया कुरुपर्यन्तोऽर्धर्चैर्न चाक्लृपुर्विश्वमेजत् ।
त्रिपाद् ब्रह्म पुरुषं वि तप्ते तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः १९
- सूयवसाद् भगवती हि भूया अधा व्यं भगवन्तः स्याम ।
अद्धि तृणमग्नये विश्वदानीं पिबं शुद्धमुदकमाचरेन्ती २० (२७)
- गौरिन्मिमांय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।
अष्टार्पदी नवपदी बभ्रुवुषी सहस्राक्षरा मुर्वनस्य पङ्क्तिस्तस्याः समुद्रा
अधि वि क्षरन्ति २१
- कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।
तं आवृष्टन्तसर्दनाहृतस्यादिद् घृतेन पृथिवीं व्युद्धिः २२
- अपादेति प्रथमा पद्धतीनां कस्तद् वा मित्रावरुणा चिकेत ।
गर्भो भारं भस्या चिदस्या कृतं पिपत्यनृतं नि पाति २३ (३०८)

विराट् वाग् विराट् पृथिवी विराडन्तरिक्षं विराट् प्रजापतिः ।

विराण्मृत्युः साध्यानामधिराजो बभूव तस्य भूतं मव्यं वक्षे

स मे भूतं मव्यं वक्षे कृणोतु

२४

शकुमर्यं धूमसारावपश्यं विपुवतां पुर एनावरेण ।

उक्षाणं पृथिमपचन्त वीरास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्

२५

त्रयः केशिनं क्रतुया वि चक्षते संवत्सरे वपु एक एषाम् ।

विश्वमन्यो अभिचष्टे शचीमिध्राजिरेकस्य दृष्टे न रूपम्

२६

चत्वारि वाक् परिमिता एकानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निहिता नेह्यन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति

२७

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु रथो विव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् ।

एकं सद् विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वांश्चानामाहुः

२८ (२८) (१११)

[इत्येकविंशः प्रपाठकः ॥२१॥]

॥ इति पञ्चमोऽशुवाकः ॥५॥

॥ इति नवमं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

अष्टमकाण्डस्यान्तर्पर्यन्तं २१२३

नवमकाण्डस्य ... ११३

सर्वयोगः २२३६

दशमं काण्डम् ।

(१) कृत्याद्रूपणम् ।

१-३१ अत्यङ्गिरसः । कृत्याद्रूपणम् । अनुष्टुप्, १ महाद्वहती, २ विराप्ताम गायत्री, १ पथ्यापङ्क्तिः, १२ पङ्क्तिः, १३ उरोद्वहती, १५ चतुष्पदा विराद्जगती, १७, २०, २४ प्रस्तारपङ्क्तिः (२० विराद्), १६, १८ त्रिष्टुप्, १९ चतुष्पदा जगती, २२ एकावसाना द्विपदार्ची उष्णिक्, २३ त्रिपदा भुरिष्विपमा गायत्री, २८ त्रिपदा गायत्री, २९ मध्ये ज्योतिष्मती जगती, ३२ द्व्यनुष्टुभार्मा पञ्चपदातिजगती ।

[अथ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥२१॥]

- [१] यां कल्पयन्ति बहुतौ वृधूमिव विश्वरूपां हस्तकृतां चिकित्सवः ।
 सारावृत्तर्प जुदाम एनाम् १
 शीर्षण्वतीं नृस्वतीं कर्णिनीं कृत्याकृता संभृता विश्वरूपा ।
 सारावृत्तर्प जुदाम एनाम् २
 शूद्रकृता राजकृता स्त्रीकृता ब्रह्मभिः कृता ।
 जाया पत्या नृत्सेव कृतां वन्ध्वच्छतु ३
 अनयाहमोर्षध्या सर्वाः कृत्या अद्रुपम् ।
 यां क्षेत्रे चक्रुर्या गोषु यां वा ते पुरुषेषु ४
 अधर्मस्त्ववकृते शपथः शपथीयते ।
 प्रत्यक् प्रतिप्रहिण्मो यथा कृत्याकृतं हनत् ५
 प्रतीचीन आङ्गिरसोऽध्यक्षो नः पुरोहितः ।
 प्रतीचीः कृत्या आकृत्यामून कृत्याकृतो जहि ६
 यस्त्वोवाच पेहीतिं प्रतिकूलमुवाच्यम् ।
 तं कृत्येऽग्निनिर्वर्तस्व मास्मानिच्छो अनागसः ७
 यस्ते परंपि संवधौ रथस्येवधुर्धिया ।
 तं गच्छ तन्न तेऽयं नमज्ञातस्तेऽयं जनः ८
 ये त्वा कृत्वालेभिरे विहृला अभिचारिणः ।
 शंखीध्वं कृत्याद्रूपणं प्रतिवर्त्म पुनःसरं तेन त्वा सपयामसि ९

- यद् दुर्भगां प्रक्षिपितां मृतवत्सामुपेयिम ।
 अपंतु सर्वं मत् पापं द्रविणं मोषं तिष्ठतु १० (१)
- यत् तं पितृभ्यो ददतो यज्ञे वा नाम जगुहुः ।
 संवेद्याऽत सर्वस्मात् पापादिमा मुञ्चन्तु त्वौषधीः ११
- देवेनसात् पित्र्यान्नामग्राहात् संवेद्यादिभिर्निष्कृतात् ।
 मुञ्चन्तु त्वा वीरुधो वीर्येण ब्रह्मण ऋग्भिः पर्यस कर्षिणाम् १२
- यथा वार्तश्चयावयति भूम्या रेणुमुन्तारिक्षाच्चाभ्रम् ।
 एवा मत् सर्वं दुर्भतं ब्रह्मनुत्तमपायति १३
- अपं क्राम नानन्दती विनद्धा गर्वभीध ।
 कर्तुन् नक्षस्वेतो नुत्ता ब्रह्मणा वीर्यावित्ता १४
- अयं पन्थाः कृत्येति त्वा नयामोऽभिप्रहितां प्रति त्वा प्र हिणमः ।
 तेनाभि याहि भञ्जत्यनस्वतीव वाहिनीं विश्वरूपा कुरुटिनीं १५
- पराक् ते ज्योतिरपथं ते अर्वागन्यत्रास्मदयना कृणुष्व ।
 परेणेहि नवति नाव्याऽ अति दुर्गाः स्रोत्या मा क्षणिष्ठ्याः परेहि १६
- वार्त इव वृक्षान् नि मृणीहि पादय मा गामश्वं पुरुषमुच्छिष एषाम् ।
 कर्तुन् निवृत्त्येतः कृत्येऽप्रजास्वार्य बोधय १७
- यां तं ब्रह्मणि यां रमेजाने क्षेत्रे कृत्यां वलुगं वा निचुग्लुः ।
 अग्नौ वा त्वा गार्हपत्येऽभिचेरुः पाकं सन्तं धीरतरा अनागसम् १८
- उपाहृतमनुबुद्धं निखातं वैरं त्सार्यन्वविदाम कर्मम् ।
 तदेव यत् आभृतं तत्राश्वं इव वि वर्ततां हन्तु कृत्याकृतः प्रजाम् १९
- स्वायसा असयः सन्ति नो गृहे विद्वा तं कृत्ये यतिषा परूषि ।
 उत्तिष्ठेव परेहीतोऽज्ञाति किमिहेच्छसि २० (२)
- ग्रीवास्ते कृत्ये पादौ चापि कत्स्यामि निद्रिव ।
 इन्द्राग्नी अस्मान् रक्षतां यौ प्रजानां प्रजावती २१
- सोमो राजाधिपा मृडिता च भूतस्य नः पतयो मृडयन्तु २२
- भवागर्वावस्यतां पापकृते कृत्याकृते । दुष्कृते विद्युतं देवहेतिम् २३
- यद्येयर्थ द्विपदी चतुष्पदी कृत्याकृता संभृता विश्वरूपा ।
 सेतोऽष्टापदी भूत्वा पुनः परेहि दुच्छुने २४ (१४)

अभ्य१ काक्ता स्वरिक्ता सर्वं भरन्ती दुरितं परेहि ।	
जानीहि कृत्ये कर्तारं दुहितेव पितरं स्वम्	२५
परेहि कृत्ये मा तिष्ठो विद्वत्स्येव पदं नय । मृगः स मृगयुस्त्वं न त्वा निकर्तुमर्हति	२६
उत हन्ति पूर्वासिनं प्रत्यादायापः इष्वा । उत पूर्वस्य निघ्नतो नि हन्त्यपरः प्रति	२७
एतद्धि शृणु मे वचोऽर्येहि यतं एयथ । यस्त्वा चकार तं प्रति	२८
अनागोहत्या वै मीमा कृत्ये मा नो गामश्वं पुरुषं वधी ।	
यत्रयत्रासि निहिता ततस्त्वोत्थापयामसि पूर्णाल्पधीयसी मव	२९
यवु स्थ तमसावृता जालेनामिहिता इव । सर्वाः संलुप्येतः कृत्याः पुनः	
कर्त्रे प्र हिण्मसि	३०
कृत्याकृतो बलुगिनोऽमिनिष्कारिणः प्रजाम् ।	
मूणीहि कृत्ये मोच्छिषोऽमून् कृत्याकृतो जहि	३१
यथा सूर्यो मुच्यते तमसस्पतिं रात्रिं जहात्युपसंश्च केतून् ।	
एवाहं सर्वं दुर्मृतं कर्त्रे कृत्याकृता कृतं हस्तीव रजो दुरितं जहामि	३२(३)(३२)

(२) ब्रह्मप्रकाशनम् ।

१-३३ नारायणः । पार्ष्णिस्तकम्, पुरपः, ब्रह्मप्रकाशनम् । अनुष्टुप्; १-४, ७-८ त्रिष्टुप्; ६, ११ जगती; २८ अरिष्टुहती ।

केन पाष्णीं आमृते पूरुषस्य केन मांसं संमृतं केन गुल्फौ ।	
केनाङ्गुलीः पेशनीः केन खानि केनोच्छ्रुद्धौ मध्यतः कः प्रतिष्ठाम्	१
कस्मान्नु गुल्फावधरावकृण्वन्नष्टीवन्तावुत्तरी पूरुषस्य ।	
जह्वे निर्कृत्य न्यदिधुः क्व स्विज्जानुनोः सुंषी क उ तर्बिकेत	२
चतुष्टयं युज्यते संहितान्तं जानुभ्यामूर्ध्वं शिथिरं कर्बन्धम् ।	
ओणी यदूरु क उ तज्जजान याम्यां कुसिन्धं सुदृढं वभूव	३
कति देवाः कतमे त आसन् य उरो ग्रीवाश्चिक्युः पूरुषस्य ।	
कति स्तनौ व्यदिधुः कः कफोडौ कति स्कन्धान् कति पुन्डीरचिन्वन्	४
को अस्य बाह्व सममरद् वीर्यं करवादिनि ।	
अंस्तौ को अस्य तद् देवः कुसिन्धे अध्या दधौ	५
कः सप्त खानि वि ततर्द ग्रीर्षणि कर्णोविमौ नासिके चक्षणी मुखम् ।	
येषां पुरुत्रा विजयस्य ब्रह्मनि चतुष्पादो द्विपदो यन्ति याम्य	६ (३८)

हन्वोर्हि जिह्वामदधात् पुरुचीमधा महीमधि शिषाय चार्चम् ।	
स आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तरपो वसानः क उ तर्धिकेत	७
मुस्तिष्कमस्य यतमो लुलाटं कुकार्तिकां प्रथमो यः कुपालम् ।	
चित्वा चित्त्यं हन्वोः पूरुपस्य दिवं रुरोह कतमः स देवः	८
मियामियाणि बहुला स्वमं संवाधतुन्द्राः ।	
आनन्दानुगो नन्दांश्च कस्माद् वहति पूरुपः	९
आर्तिरवर्तिर्निकृतिः कुतो नु पुरुषेऽमतिः ।	
राद्धिः समृद्धिपृद्धिर्द्विर्मतिरुदितयः कुतः	१० (४)
को अस्मिन्नापो द्युदिधाद् विपुवृतः पुरुवृतः सिन्धुसृत्याय जाताः ।	
तीवा अरुणा लोहिनीस्ताम्रधूम्रा ऊर्ध्वा अवाचीः पुरुषे तिरश्चीः ११	
को अस्मिन् रूपमदधात् को महान् च नाम च ।	
गातुं को अस्मिन् कः केतुं कश्चरित्राणि पूरुषे	१२
को अस्मिन् प्राणमवयत् को अपानं व्यानमुं ।	
समानमस्मिन् को देवोऽधि शिषाय पूरुषे	१३
को अस्मिन् यज्ञमदधादेको देवोऽधि पूरुषे ।	
को अस्मिन्सत्यं कोऽनृतं कुतो मृत्युः कुतोऽमृतम्	१४
को अस्मिन् वासः पर्यदधात् को अस्यायुरकल्पयत् ।	
बलं को अस्मिन् प्रार्यच्छत् को अस्याकल्पयज्जवम्	१५
केनापो अन्वतनुत् केनाहरकरोद् रुचे ।	
उपसं केनान्वेन्दु केन सायंभवं ददे	१६
को अस्मिन् रेतो न्यदिधात् तन्तुरा तापतामिति ।	
मेधां को अस्मिन्नध्वीहृत् को प्राणं को नृतो वधौ	१७

केनेमां भूमिमौर्णोत् केन पर्यमवद् दिवम् । केनामि मह्ना पर्यतान् केन कर्माणि पूरुषः	१८
केन पर्जन्यमन्वेति केन सोमं विचक्षणम् । केन यज्ञं च शुद्धां च केनास्मिन् निहितं मनः	१९
केन भोत्रियमाप्नोति केनेमं परमेष्ठिनम् । केनेममग्निं पूरुषः केन संवत्सरं ममे	२० (५)
ब्रह्म भोत्रियमाप्नोति ब्रह्मेमं परमेष्ठिनम् । ब्रह्मेममग्निं पूरुषो ब्रह्म संवत्सरं ममे	२१
केन देवोऽनु क्षियति केन देवजनीर्विशः । केनेदमन्यन्नक्षत्रं केन सत् क्षत्रमुच्यते	२२
ब्रह्म देवोऽनु क्षियति ब्रह्म देवजनीर्विशः । ब्रह्मेदमन्यन्नक्षत्रं ब्रह्म सत् क्षत्रमुच्यते	२३ (५५)

केनेयं भूमिर्विहिता केन द्यौरुत्तरा हिता । केनेदमुर्ध्वं तिर्यक् चान्तरिक्षं व्यचो हितम् २४
ब्रह्मणा भूमिर्विहिता ब्रह्म द्यौरुत्तरा हिता । ब्रह्मेदमुर्ध्वं तिर्यक् चान्तरिक्षं व्यचो हितम् २५
मूर्धानमस्य सुसीव्यार्थवा हृदयं च यत् । मस्तिष्काद्दुर्ध्वं प्रेरयत् पर्वमानोऽधि क्षीपितः २६
तद् वा अथर्वणः शिरो देवकोशः समुज्जितः । तत् प्राणो अमि रक्षति शिरो अन्नमथो मनः २७

ऊर्ध्वो नु सुप्तास्तिर्यङ् नु सुप्ताः सर्वा दिशः पुरुष आ बभूवौ ३ ।

पुरं यो ब्रह्मणो वेदु यस्याः पुरुष उच्यते २८

यो वै तां ब्रह्मणो वेदामृतेनावृतां पुरम् । तस्मै ब्रह्मं च ब्राह्माश्च चक्षुः प्राणं प्रजां वृदुः २९

न वै तं चक्षुर्जहाति न प्राणो जरसः पुरा । पुरं यो ब्रह्मणो वेदु यस्याः पुरुष उच्यते ३०

अष्टार्चका नवद्वारा देवानां पूर्योध्या । तस्यो हिरण्ययः कोशः स्वर्गो ज्योतिषावृतः ३१

तस्मिन् हिरण्यये कोशे ज्योतिरिति त्रिप्रतिष्ठिते । तस्मिन् यद् यक्षमात्मन्वत् तद् वै ब्रह्मविदो विदुः ३२

प्रभ्राजमानां हरिणीं यशसा संपरीवृताम् । पुरं हिरण्ययीं ब्रह्मा विवेशापराजिताम् ३३ (६) (६५)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(३) सपत्नक्षयणो वरणमणिः ।

१-२५ अथर्व । वरणमणिः, वनस्पतिः, चन्द्रमाः । अनुष्टुप् ; २-३, ६ भुरिक् निष्ठुप् ;
८, ११-१४ पथ्यापरुकिः ; ११, १६ सुरिक् ; १५, १७-२५ पदपदा जगती ।

[२] अयं मे वरणो मणिः संपत्नक्षयणो वृषा ।

तेना रमस्व त्वं शत्रून् प्र मृणीहि दुरस्यतः १

इणान्मृणीहि प्र मृणा रमस्व मणिस्तं अस्तु पुरस्तात् पुरस्तात् ।

अवारयन्त वरणेन देवा अम्बाचारमसुराणां श्वःश्वः २

अयं मणिर्वरणो विश्वमेपजः सहस्राक्षो हरितो हिरण्ययः ।

स ते शत्रून्धरान् पादयाति पूर्वस्तान् दंष्ट्रुहि ये त्वा द्विषन्ति ३

अयं मे कृत्यां वितेतां पोरुषेयादयं भयात् ।

अयं त्वा सर्वस्मात् प्रापाद् वरणो वारयिष्यते ४

वरणो वारयाता अयं देवो वनस्पतिः ।

यक्ष्मो यो अस्मिन्नाविष्टस्तु देवा अवीवरन् ५

स्वमं सुप्त्वा यदि पदयासि प्रापं मृगः सति यति धावाद्गुप्ताम् ।

परिक्षवाच्छकुनेः पापवादावयं मणिर्वरणो वारयिष्यते ६

अरात्यास्त्वा निर्व्रत्या अमिचारादथो भयात् ।

मृत्योरोजीयसो वृषाद् वरणो वारयिष्यते ७ (७१)

यन्मे माता यन्मे पिता भ्रातरौ यच्च मे स्वा यदेनश्चक्रुमा वयम् ।

ततो नो वारयिष्यतेऽयं देवो वनस्पतिः

८

वरुणेन प्रव्यथिता भ्रातृव्या मे सर्वन्धवः । असृत् रजो अप्यगुस्ते यन्त्वधमं तमः

९

अरिष्टोऽहमरिष्टगुरायुष्मान्त्वर्वैपुरुषः । तं मायं वरुणो मणिः परि पातु विशोर्विशः

१०(७)

अयं मे वरुण उरसि राजा देवो वनस्पतिः । स मे शत्रून् वि बाधतामिन्द्रो वसूनिवाधुरान्

११

इमं विमर्षि वरुणमायुष्मान्छतशारदः । स मे राष्ट्रं च क्षत्रं च पशूनोजश्च मे वधत्

१२

यथा वातो वनस्पतीन् वृक्षान् भुनक्त्योजसा ।

एवा सपत्नान् मे मद्दग्धि पूर्वान् जातौ उतापरान् वरुणस्त्वामि रक्षतु

१३

यथा वार्तश्चाग्निश्च वृक्षान् प्लातो वनस्पतीन् ।

एवा सपत्नान् मे प्लाहि पूर्वान् जातौ उतापरान् वरुणस्त्वामि रक्षतु

१४

यथा वातेन प्रक्षीणा वृक्षाः शेरे न्यर्पिताः ।

एवा सपत्नान्स्त्वं मम प्र क्षिणीहि न्यर्पय पूर्वान् जातौ

उतापरान् वरुणस्त्वामि रक्षतु

१५

तांस्त्वं प्र च्छिन्धि वरुण पुरा द्विष्टात् पुरायुषः ।

य एनं पशुषु दिप्सन्ति ये चास्य राष्ट्रद्विप्सवः

१६

यथा सूर्यो अतिमाति यथास्मिन् तेज आहितम् ।

एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

१७

यथा यशश्चन्द्रमस्यावित्ये च नृचक्षसि ।

एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

१८

यथा यशः पृथिव्यां यथास्मिन् जातवैदसि ।

एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

१९

यथा यशः कन्यायां यथास्मिन्संमृते रथे ।

एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

२०(८)(८)

यथा यशः सोमपीथे मधुपर्के यथा यशः ।	
एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२१
यथा यशोऽग्निहोत्रे वषट्कारे यथा यशः ।	
एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२२
यथा यशो यजमाने यथास्मिन् यज्ञ आर्हितम् ।	
एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२३
यथा यशः प्रजापतौ यथास्मिन् परमेष्ठिनि ।	
एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२४
यथा देवेष्वमृतं यथैषु सत्यमाहितम् ।	
एवा मे वरुणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२५ (९) (१०)

(४) सर्पविपदुरीकरणम् ।

१-२६ गरुत्मान् । तक्षकः । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः, २ त्रिपदा ययमभ्या गायत्री, ३-४ पथ्याबृहती, ८ उष्णिगर्मा परा त्रिष्टुप्, १२ भुरिगायत्री, १६ त्रिपदा प्रतिष्ठागायत्री, २१ ककुम्भती, २३ त्रिष्टुप्, २६ ज्यवसाना पदपदा बृहतीगर्मा ककुम्भती भुरिक् त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य प्रथमो रथो देवानामपरो रथो वरुणस्य तृतीय इत ।	
अहीनामपमा रथं स्थानुमारुदथार्पत	१
दुर्मः शोचिस्तरुणकुमश्वस्य वारः परुषस्य वारः । रथस्य बन्धुरम्	२
अव श्वेत पदा जहि पूर्वेषु चापरेण च । उवृप्सुतमिव दार्वहीनामरसं विषं वारुग्रम्	३
अरुघुषो निमज्ज्योन्मज्ज्य पुनरब्रवीत् । उवृप्सुतमिव दार्वहीनामरसं विषं वारुग्रम्	४
पैद्वो हन्ति कसुणीलं पैद्वः श्वित्रमुतासितम् । पैद्वो रथग्याः शिरः सं विमेद पुवाकाः	५
पैद्व मेहि प्रथमोऽनु त्वा वयमेमसि । अहीन् व्यस्पितात् पथो येन स्मा वयमेमसि	६
इदं पैद्वो अजापतेदमस्य पुरारणम् । इमान्यर्वतः पदाहिन्व्यो वाजिनीवतः	७ (१०)

संपतं न वि ष्वरद् व्यातं न सं यमत । अस्मिन् क्षेत्रे द्वावही स्त्री च पुमांश्च तावुमावस्ता ८
 अरसात् इहाहयो ये अन्ति ये च दुरके । घनेन हन्मि वृश्चिकमहिं वृण्डेनागतम् ९
 अघाश्वस्येदं मेपजमुमयोः स्वजस्य च । इन्द्रो मेऽहिमघायन्तमहिं पैद्वो अरन्धयत् १० (१०)
 पैद्वस्य मन्महे वयं स्थिरस्य स्थिरधान्नः । इमे पश्चा पृदाकवः प्रदीर्घयत आसते ११
 नद्यासवो नद्यविपा हता इन्द्रेण वज्रिणा । जघानेन्द्रो जघ्निमा वयम् १२
 हतास्तिरश्चिराजयो निपिंदासः पृदाकवः । दर्विं करिकृतं शिवत्रं दूर्मेण्वसितं जहि १३
 कैरातिका कुमारिका सका खनति मेपजम् । हिरण्ययीभिरग्निभिर्गिरीणामुप सानुषु १४
 आयमगन् युवां भिपक् पृथिहापराजितः । स वै स्वजस्य जम्भेन उभयोर्वृश्चिकस्य च १५
 इन्द्रो मेऽहिमरन्धयन्मित्रंश्च वरुणश्च । वातापर्जन्योऽम्भा १६
 इन्द्रो मेऽहिमरन्धयत् पृदाकुं च पृदाकम् । स्वजं तिरश्चिराजिं कसुणीलं दशोनसिम् १७
 इन्द्रो जघान प्रथमं जनितारमहे तव । तेषामु तूह्यमाणानां कः स्वित् तेषामसद् रसः १८
 सं हि शीर्षाण्यग्रं पौञ्छिष्ठ इव कर्वरम् । सिन्धोर्मध्यं परेत्य व्यनिजमहेर्विषम् १९
 अहीनां सर्वेषां विषं परां वहन्तु सिन्धवः । हतास्तिरश्चिराजयो निपिंदासः पृदाकवः २० (११)
 ओषधीनामहं वृण उर्वरीरिव साधुषा । नयाम्यर्वतीरिवाहे निरैतु ते विषम् २१
 यदग्नौ सूर्ये विषं पृथिव्यामोषधीषु यत् । कान्द्राविषं कुनक्रकं निरैत्तैतु ते विषम् २२
 ये अग्निजा ओषधिजा अहीनां ये अप्सुजा विद्युतं आबभूवुः ।
 येषां जातानि बहुधा मुहान्ति तेभ्यः सूर्येभ्यो नमसा विधेम २३
 तौव्री नामासि कुन्या घृताची नाम वा असि । अधस्पदेन ते पदमा ददे विषद्रूपणम् २४
 अङ्गावङ्गाग्रं प्र च्यावय हृदयं परि वर्जय । अर्धा विषस्य यत् तेजोऽवाचीनं तदेतु ते २५
 अरे अमृद् विषमरीद विषे विषमप्रागपि । अग्निर्विषमहेर्निरधात् सोमो निरणयीत् ।
 वृंष्टारमन्वगाद् विषमहिरमृत २६ (१२) (११६)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(५) विजयप्राप्तिः ।

[१] १-२४ सिन्धुद्वीपः । आपः, चन्द्रमाः । अनुष्टुप्, १-५ त्रिपदा पुरोऽभिहितिककुम्भतीगर्भा पङ्क्तिः
 ६ चतुष्पदा जगतीगर्भा जगती, ७-१४ त्र्यवसाना पञ्चपदा विपरीतपादलक्ष्मा बृहती
 (११, १४ पथ्यापङ्क्तिः) ; १५-२१ चतुरवसाना दशपदा त्रैष्टुभगर्भातिष्ठतिः
 (१९-२० छतिः, २४ त्रिपदा विराड् गायत्री)

[३] (१) इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं स्थेन्द्रस्य नृप्यं स्य ।
 जिष्णवे योगाय ब्रह्मयोगैर्वी पुनज्मि १ (१२०)

- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्यं स्थं ।
 जिष्णवे योगाय क्षत्रयोगैर्वो युनज्मि २
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्यं स्थं ।
 जिष्णवे योगायेन्द्रयोगैर्वो युनज्मि ३
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्यं स्थं ।
 जिष्णवे योगाय सोमयोगैर्वो युनज्मि ४
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्यं स्थं ।
 जिष्णवे योगायाप्सुयोगैर्वो युनज्मि ५
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्यं स्थं ।
 जिष्णवे योगाय विश्वानि मा भूतान्युप तिष्ठन्तु युक्ता मं आप स्थ ६
- (२) अग्नेर्मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ७
- इन्द्रस्य मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ८
- सोमस्य मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ९
- वरुणस्य मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १० (१३)
- मित्रावरुणयोर्मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ११
- यमस्य मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १२
- पितॄणां मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १३
- देवस्य सवितुर्मागं स्थं । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत्त ।
 प्रजापतेर्वो धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १४
- (३) यो व आप्रोऽपां मागोऽस्वः । न्तर्यजुष्यो देवयजनः । इदं तमर्तिं सृजामि तं माग्यवनिक्षि ।
 तेन तमम्यर्तिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 तं वधेयं तं स्तृषीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १५ (१३१)

यो व आपोऽपामूर्मिर्दृप्स्व१न्तर्यजुष्यो॑ देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।

तेन तमभ्यतिंसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

तं वधेयं तं स्तृपीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १६

यो व आपोऽपां वत्सोऽदृप्स्व१न्तर्यजुष्यो॑ देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।

तेन तमभ्यतिंसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

तं वधेयं तं स्तृपीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १७

यो व आपोऽपां वृषभोऽदृप्स्व१न्तर्यजुष्यो॑ देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।

तं तमभ्यतिंसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

तं वधेयं तं स्तृपीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १८

यो व आपोऽपां हिरण्यगर्भोऽदृप्स्व१न्तर्यजुष्यो॑ देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।

तेन तमभ्यतिंसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

तं वधेयं तं स्तृपीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १९

यो व आपोऽपामश्मा पृश्निर्द्विभ्योऽदृप्स्व१न्तर्यजुष्यो॑ देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।

तेन तमभ्यतिंसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

तं वधेयं तं स्तृपीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या २० (१४)

ये व आपोऽपामृशयोऽदृप्स्व१न्तर्यजुष्यो॑ देवयजनाः । इदं तानतिं सृजामि तान् माभ्यवनिक्षि ।

तेस्तमभ्यतिंसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

तं वधेयं तं स्तृपीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या २१

(४) यदवर्वाचीनं त्रैहायणादनुतं किं चोद्विम ।

आपो मा तस्मात् सर्वस्माद् दुरितात् पान्त्वंहसः २२

समुद्रं वः प्र हिणोमि स्वां योनिमपीतन ।

अरिष्टाः सर्वहायसो मा च नः किं चनाममत् २३

अरिप्रा आपो अप रिप्रमस्मत् ।

प्रास्मवेनो दुरितं सुप्रतीकाः प्र वृष्वन्त्यं प्र मलं वहन्तु २४ (१४०)

(५) [२] २५-३५ (१-११) कौशिकः । विष्णुकर्मः, मन्त्रोक्ताः ।

२५-३५ ज्यवसाना पदपदा यथाक्षरं शक्यतिशकरी ।

(५) विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा पृथिवीसंशितोऽग्नितेजाः ।

पृथिवीमनु वि क्रमेऽहं पृथिव्यास्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

२५ । १

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहान्तरिक्षसंशितो वायुतेजाः ।

अन्तरिक्षमनु वि क्रमेऽहमन्तरिक्षात् तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

२६ । २

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा द्यौसंशितः सूर्यतेजाः ।

दिवमनु वि क्रमेऽहं दिवस्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

२७ । ३

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा दिक्संशितो मनस्तेजाः ।

दिशोऽनु वि क्रमेऽहं दिग्भ्यस्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

२८ । ४

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहाशांसंशितो वाततेजाः ।

आशा अनु वि क्रमेऽहमाशाभ्यस्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

२९ । ५

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नह ऋक्संशितः सामतेजाः ।

ऋचोऽनु वि क्रमेऽहमृग्भ्यस्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

३० । ६ (१५)

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा यज्ञसंशितो ब्रह्मतेजाः ।

यज्ञमनु वि क्रमेऽहं यज्ञात् तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

३१ । ७

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहोर्षधीसंशितः सोमतेजाः ।

ओर्षधीरनु वि क्रमेऽहमोर्षधीभ्यस्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

३२ । ८

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहापुसंशितो वरुणतेजाः ।

अपोऽनु वि क्रमेऽहमपुसंशितं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

३३ । ९ (१४९)

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा कुषिसंशितोऽन्नतेजाः ।

कुषिमनु वि क्रमेऽहं कृष्यास्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु ३४ । १०

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा प्राणसंशितः पुरुषतेजाः ।

प्राणमनु वि क्रमेऽहं प्राणात् तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु ३५ । ११ (१५१)

(६) [३] ३६-४१ (१-६) ब्रह्मा । मन्त्रोक्ताः । ३६ मात्वी पञ्चपदातिशाकरातिजागतगर्भादिः;
३७ विराद् पुरस्ताद्बुद्धीः, ३८ पुर जणिक्; ३९, ४१ आर्यो गायत्री, ४० विराड्विषमा गायत्री ।

(६) जितमस्याकमुद्भिन्नमस्माकमुग्र्यिष्टां विश्वाः पृतना अरातीः ।

इदमहमांमुष्यायणस्यामुष्याः पुत्रस्य वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि

वैष्ट्यामीदमेनमधराञ्च पादयामि ३६ । १

सूर्यस्यावृत्तमन्वावर्तं दक्षिणामन्वावृत्तम् ।

सा मे द्रविणं यच्छतु सा मे ब्राह्मणवर्चसम् ३७ । २

विशो ज्योतिष्मतीरभ्यावर्तं । ता मे द्रविणं यच्छन्तु ता मे ब्राह्मणवर्चसम् ३८ । ३

सप्तऋषीन्भ्यावर्तं । ते मे द्रविणं यच्छन्तु ते मे ब्राह्मणवर्चसम् ३९ । ४

ब्रह्माभ्यावर्तं । तन्मे द्रविणं यच्छतु तन्मे ब्राह्मणवर्चसम् ४० । ५ (१६)

ब्राह्मणो अभ्यावर्तं । ते मे द्रविणं यच्छन्तु ते मे ब्राह्मणवर्चसम् ४१ । ६ (१५७)

(७) [४] ४२-५० (१-९) विद्वयः । प्राजापत्या अनुष्टुप्; ४४ त्रिपदा गायत्रीगर्भाबुष्टुप्; ५० त्रिष्टुप् ।

(७) यं वयं मुगयामहे तं वधै स्तृणवामहे । व्यातं परमेष्ठिनो ब्रह्मणापीपदाम् तम् ४२

वैश्वानरस्य वंष्ट्राभ्यां हेतिस्तं समधावुमि । इयं तं प्लात्वाहुतिः सुमिद्वेवी सहीयसी ४३

राज्ञो वरुणस्य वृन्धोऽसि । सोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमन्ने प्राणे वधान ४४

यत् ते अन्नं भुवस्पत आक्षिपति पृथिवीमनु । तस्य नस्त्वं भुवस्पते सुप्रयच्छ प्रजापते ४५

अपो विद्या अचायिषं रसेन समपृक्षमहि । पर्यस्वानम आगमं तं मा सं सृज वर्चसा ४६

सं मग्नि वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा ।

विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात् सुह ऋषिभिः ४७

यदमे अद्य मिथुना शपातो यद् वाचस्तुष्टं जनयन्त रेभाः ।

मन्योर्मनसः शरद्व्यः जार्यते या तया विध्य हृदये यातुधानान् ४८ (१६४)

परां गृणीहि तर्पसा यातुधानान् परस्मि रक्षो हरसा गृणीहि ।

पराचिषा मूर्देवां गृणीहि परासुतपुः शोशुचतः गृणीहि ४९

अपामस्मै वज्रं प्र हरामि चतुर्भृष्टिं शीर्षमिद्याय विद्वान् ।

सो अस्याङ्गानि प्र गृणानु सर्वा तन्मे देवा अनु जानन्तु विश्वे ५० (१७) (१६६)

(६) मणिवन्धनम् ।

१-३५ बृहस्पतिः । फालमणिः, घनस्पतिः, ३ आपः । अनुष्टुप्, १, ४, २१ गायत्री; ५ पदपदा जगती,
६ सप्तपदा विराट् शक्वरी; ७-१० ज्यवसाना अष्टपदाऽष्टिः (१० नवपदा छृतिः), ११, २०,
२१-२७ पथ्यापक्षकिः; १२-१७ ज्यवसाना पदपदा शक्वरी; ३१ ज्यवसाना पदपदा
जगती; ३५ पञ्चपदा ज्यनुष्टुप्सामा जगती ।

अरातीयोभ्रातृव्यस्य दुर्हावे द्विपतः शिरः । अपि वृश्चाम्योजसा १

वर्मं महामयं मणिः फालाज्जातः करिष्यति । पूर्णो मन्थेन मार्गमद रसेन सह वर्चसा २

यत् त्वां शिक्वः परावर्धत तक्षा हस्तेन वास्या ।

आपस्त्वा तस्माज्जीवलाः पुनन्तु शुचंयः शुचिम् ३

हिरण्यस्रगयं मणिः श्रद्धां यज्ञं महो दधत । गृहे वंसतु नोऽतिथिः ४

तस्मै घृतं सुरां मध्वन्नमन्नं क्षवामहे ।

स नः पितेर्व पुत्रेभ्यः श्रेयः श्रेयश्चिकित्सतु भूयोभूयः श्वःश्वो देवेभ्यो मणिरित्य ५

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।

तमग्निः प्रत्यमुञ्चत सो अस्मै दुह आज्यं भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विपतो जहि ६

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।

तमिन्द्रः प्रत्यमुञ्चतौजसे वीर्यायि कम ।

सो अस्मै बलमिदं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विपतो जहि ७

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।

तं सोमः प्रत्यमुञ्चत महे श्रोत्राय चक्षसे ।

सो अस्मै वर्च इदं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विपतो जहि ८

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।

तं सूर्यः प्रत्यमुञ्चत तेनेमा अजयद् दिशः ।

सो अस्मै भूतिमिदं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विपतो जहि ९ (१७५)

- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खद्विरमोजसे ।
तं बिभ्रच्छुचन्द्रमा मणिमसुराणां पुरोऽजयद् दानवानां हिरण्ययीः ।
सो अस्मै भियमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १० (१८)
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे ।
सो अस्मै वाजिनं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि ११
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तेनेमां मणिनां कृषिमश्विनावमि रक्षतः ।
स भियग्म्यां महो दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १२
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तं बिभ्रत् सविता मणिं तेनेदमजयत् स्वः ।
सो अस्मै सुनुतां दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १३
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तमापो बिभ्रतीर्मणिं सदा धावन्त्यक्षिताः ।
स आभ्योऽमृतमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १४
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तं राजा वर्णो मणिं प्रत्यमुञ्चत शंभुवम् ।
सो अस्मै सत्यमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १५
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तं देवा बिभ्रतो मणिं सर्वाल्लोकान् युधाजयन् ।
स एभ्यो जितिमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १६
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तमिमं देवता मणिं प्रत्यमुञ्चन्त शंभुवम् ।
स आभ्यो विश्वमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १७
- ऋतवस्तमबध्नतार्तवास्तमबध्नत । संवत्सरस्तं बद्ध्वा सर्वं भूतं वि रक्षति १८
- अन्तर्वृशा अबध्नत प्रदिशस्तमबध्नत । प्रजापतिसृष्टो मणिद्विषतो मेऽध्वरौ अकः १९
- अथर्वाणो अबध्नताथर्वणा अबध्नत ।
तेर्मेदिनो अङ्गिरसो वसूनां विमिदुः पुरस्तेन त्वं द्विषतो जहि २० (१९)
- तं प्राता प्रत्यमुञ्चत स भूतं व्यकल्पयत् । तेन त्वं द्विषतो जहि २१
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वृवेभ्यो असुरक्षितिम् । स मायं मणिरागमद् रसेन सह वर्षसा २२
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वृवेभ्यो असुरक्षितिम् ।
स मायं मणिरागमद् सह गोभिरजाविभिरज्जेन प्रजया सह २३
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वृवेभ्यो असुरक्षितिम् ।
स मायं मणिरागमद् सह व्रीहियवाम्यां महसा भूत्या सह २४ (१९०)

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वैवेम्यो असुरक्षितिम् ।

स मायं मणिरागमन्मधोर्धृतस्य धारया कीलालेन मणिः सह २५

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वैवेम्यो असुरक्षितिम् ।

स मायं मणिरागमदूर्जया पर्यसा सह द्रविणेन म्रिया सह २६

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वैवेम्यो असुरक्षितिम् ।

स मायं मणिरागमत् तेजसा त्विष्या सह यज्ञसा कीर्त्या सह २७

यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वैवेम्यो असुरक्षितिम् । स मायं मणिरागमत् सर्वाभिर्मूर्तिभिः सह २८

तमिमं देवतां मणिं मह्यं ददतु पुष्टये । अभिमुं क्षत्रवर्धनं सपत्नदम्भनं मणिम् २९

ब्रह्मणा तेजसा सह प्रति मुञ्चामि मे शिवम् ।

असपन्नः सपत्नहा सपत्नान् मेऽधरो अकः ३० (२०)

उत्तरं द्विपतो मामयं मणिः कृणोतु देवजाः ।

यस्य लोका इमे त्रयः पयो दुग्धमुपासति ।

स मायमधि रोहतु मणिः श्रेष्ठ्याय मूर्धतः ३१

यं देवाः पितरो मनुष्या उपजीवन्ति सर्वदा । स मायमधि रोहतु मणिः श्रेष्ठ्याय मूर्धतः ३२

यथा बीजमुर्वरायां कृष्टे फालेन रोहति । एवा मयि प्रजा पशवोऽन्नमन्नं वि रोहतु ३३

यस्मै त्वा यज्ञवर्धन मणो प्रत्यमुचं शिवम् ।

ते त्वं शतदक्षिणं मणे श्रेष्ठ्याय जिन्वतात् ३४

एतमिधं सुमार्हितं जुषाणो अग्ने प्रति हर्य होमः ।

तस्मिन् विदेम सुमर्ति स्वस्ति प्रजां चक्षुः पश्यन्त्समिन्द्रे जातवेदसि ब्रह्मणा ३५ (२१) (२०१)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(७) सर्वाधारवर्णनम् ।

१-४४ अथर्वा । स्कन्मः आत्मा वा । त्रिष्टुप्ः १ विराड् जगतीः २, ८ भुरिक्ः ७, १३ परोष्णिक्ः

१०, १४, १६, १८-१९ उपरिष्टाद् बृहतीः ११-१२, १५, २०, २२, २९ उपरिष्टाज्ज्योतिर्जगतीः

१७ व्यवसाना पदपदा जगतीः २१ बृहतीगर्मात्रुष्टुप्ः २३-३०, ३७, ४०

अनुष्टुप्ः ३१ मध्येज्योतिर्जगतीः ३२, ३४, ३६ उपरिष्टाद्विराड् बृहतीः

३३ पराविराडनुष्टुप्ः ३५ चतुष्पदा जगतीः ३८, ४१-४३ त्रिष्टुप्ः

४१ आर्यो त्रिपदा गायत्रीः ४४ एका० आर्च्यत्रुष्टुप् ।

[४] कस्मिन्नङ्गे तपो अस्याधि तिष्ठति कस्मिन्नङ्गे क्रतुमस्याध्याहितम् ।

क्रिं व्रतं क्रिं श्रद्धास्य तिष्ठति कस्मिन्नङ्गे सत्यमस्य प्रतिष्ठितम् १ (२०२)

कस्मादङ्गाद् दीप्यते अग्निरस्य कस्मादङ्गात् पवते मातरिश्वा ।
कस्मादङ्गाद् वि मिमीतेऽधि चन्द्रमा मह स्कम्भस्य मिमानो अङ्गम् २

कस्मिन्नङ्गे तिष्ठति भूमिरस्य कस्मिन्नङ्गे तिष्ठत्यन्तरिक्षम् ।
कस्मिन्नङ्गे तिष्ठत्याहिता द्यौः कस्मिन्नङ्गे तिष्ठत्युत्तरं दिवः ३

क्व॑ प्रेप्सन् दीप्यत ऊर्ध्वो अग्निः क्व॑ प्रेप्सन् पवते मातरिश्वा ।
यत्र प्रेप्सन्तीरमियन्त्यावृतः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ४

क्राधिमासाः क्व॑ यन्ति मासाः संवत्सरेण सह संविद्वानाः ।
यत्र यन्त्युतवो यत्रातवाः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ५

क्व॑ प्रेप्सन्ती युवती विरूपे अहोरात्रे द्रवतः संविद्वाने ।
यत्र प्रेप्सन्तीरमियन्त्यापः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ६

यस्मिन्स्तब्ध्वा प्रजापतिर्लोकान्सर्वो॑ अधारयत् ।
स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ७

यत् परममवमं यच्च मध्यमं प्रजापतिः ससृजे विश्वरूपम् ।
किर्यता स्कम्भः प्र विवेश तत्र यन्न प्राविशत् कियत् तद् बभूव ८

किर्यता स्कम्भः प्र विवेश मृतं कियद् भविष्यद्वन्वाशयेऽस्य ।
एकं यदङ्गमकृणोत् सहस्रधा किर्यता स्कम्भः प्र विवेश तत्र ९

यत्र॑ लोकांश्च कोशांश्चापो ब्रह्म जना विदुः ।
असंच यत्र सचचान्त स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १० (२२)

यत्र॑ तपः पराकर्म्य वृतं धारयत्युत्तरम् ।
अतं च यत्र अन्धा चापो ब्रह्म समाहिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ११

यस्मिन् भूमिरन्तरिक्षं द्यौर्यस्मिन्नध्याहिता ।
यत्राग्निश्चन्द्रमाः सूर्यो वातस्तिष्ठन्त्यापिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १२

यस्य त्रयस्त्रिंशद् देवा अङ्गे सर्वे समाहिताः ।
स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १३

यत्र॑ ऋषयः प्रथमजा ऋचः साम यजुर्मही ।
एकपिंर्यस्मिन्नापितः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १४

यत्रामृतं च मृत्युश्च पुरुषेऽधि समाहिते ।
समुद्रो यस्य नाड्यः॑ पुरुषेऽधि समाहिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १५ (२१६)

यस्य चतस्रः प्रविशो नाढ्यं॑ स्तिष्ठन्ति प्रथमाः ।

यज्ञो यत्र पराकान्तः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १६

ये पुंरुषे ब्रह्म विदुस्ते विदुः परमेष्ठिनम् ।

यो वेदं परमेष्ठिनं यश्च वेदं प्रजापतिम् ।

ज्येष्ठं ये ब्राह्मणं विदुस्ते स्कम्भमनुसंविदुः १७

यस्य शिरो वैश्वानरश्चक्षुराङ्गिरसोऽमवन् ।

अङ्गानि यस्य यातवः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १८

यस्य ब्रह्म मुखं ग्राह्यजिह्वां मधुकशामुत ।

विराजमूधो यस्याहुः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १९

यस्माद्वचो अपातक्षन् यजुर्यस्मादुपाकपन् ।

सामानि यस्य लोमान्यथर्वाङ्गिरसो मुखं स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः २० (२३)

असच्छाखां प्रतिष्ठन्तीं परममिव जनां विदुः ।

उतो सन्मन्यन्तेऽवरे ये ते शाखांमुपासते २१

यत्रादित्याश्च रुद्राश्च वसवश्च सुमाहिताः ।

भूतं च यत्र भव्यं च सर्वे लोकाः प्रतिष्ठिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः २२

यस्य त्रयस्त्रिंशद् देवा निधिं रक्षन्ति सर्वदा ।

निधिं तमद्य को वेदु यं देवा अभिरक्षथ २३

यत्र देवा ब्रह्मविदो ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते ।

यो वै तान् विद्यात् प्रत्यक्षं स ब्रह्मा वेदिता स्यात् २४

बृहन्तो नाम ते देवा येऽसतः परिं जज्ञिरे ।

एकं तदङ्गं स्कम्भस्यासदाहुः परो जनाः २५

यत्र स्कम्भः प्रजनयन् पुराणं व्यवर्तयत् । एकं तदङ्गं स्कम्भस्य पुराणमनुसंविदुः २६

यस्य त्रयस्त्रिंशद् देवा अङ्गे गात्रा विमेजिरे । तान् वै त्रयस्त्रिंशद् देवानेके ब्रह्मविदो विदुः २७

हिरण्यगर्भं परममनन्युद्यं जनां विदुः । स्कम्भस्तदग्रे प्रासिञ्चद्विरण्यं लोके अन्तरा २८

स्कम्भे लोकाः स्कम्भे तपः स्कम्भेऽधृतमाहितम् ।

स्कम्भं त्वा वेद प्रत्यक्षमिन्द्रे सर्वं सुमाहितम् २९

इन्द्रे लोका इन्द्रे तप इन्द्रेऽधृतमाहितम् ।

इन्द्रं त्वा वेद प्रत्यक्षं स्कम्भे सर्वं प्रतिष्ठितम् ३० (२४) (२३१)

नाम नाज्ञां जोहवीति पुरा सूर्यात् पुरोपसः ।

यद्वजः प्रथमं संवभूव स ह तत् स्वराज्यमियाय यस्मान्नान्यत् परमस्ति भूतम् ३१

यस्य भूमिः प्रमान्तरिक्षमुतोदरम् । दिवं यश्चके मूर्धानं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३२

यस्य सूर्यश्चक्षुश्चन्द्रमाश्च पुनर्णवः । अग्निं यश्चक्र आस्यं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३३

यस्य वातः प्राणापानौ चक्षुरङ्गिरसोऽभवन् । दिशो यश्चके प्रज्ञानीस्तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३४

स्कम्भो दाधार द्यावापृथिवी उभे इमे स्कम्भो दाधारोर्वीन्तरिक्षम् ।

स्कम्भो दाधार प्रदिशः पटुर्वीः स्कम्भ इदं विश्वं भुवनमा विवेश ३५

यः श्रमात् तपसो जातो लोकान्तर्यान्तस्मानुशे । सोमं यश्चके केवलं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३६

कथं वातो नेल्यति कथं न रमते मनः । किमापः सत्यं प्रेप्सन्तीर्नेलयन्ति कदा चन ३७

महद् यक्षं भुवनस्य मध्ये तपसि क्रान्तं सलिलस्य पृष्ठे ।

तस्मिन्मृयन्ते य उ के च देवा वृक्षस्य स्कन्धः परित इव शाखाः ३८

यस्मै हस्ताभ्यां पादाभ्यां वाचा श्रोत्रेण चक्षुषा ।

यस्मै देवाः सदा बलिं प्रयच्छन्ति विमितेऽमितं स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ३९

अप तस्य हुतं तमो व्यावृत्तः स पाप्मना ।

सर्वाणि तस्मिन् ज्योतीषि यानि त्रीणि प्रजापतौ ४०

यो वैतसं हिरण्यं तिष्ठन्तं सलिले वेद । स वै गुह्यः प्रजापतिः ४१

तन्त्रमेकं युवती विरूपे अभ्याकामं वयतः पणमयूखम् ।

प्रान्या तन्तूस्तिरते धृते अन्या नाप वृक्षाते न गमातो अन्तम् ४२

तयोरहं परिनुत्यन्त्योरिव न वि जानामि यतुरा पुरस्तात् ।

पुमानेनद् वयस्युद्धृणति पुमानेनद् वि जमाराधि नाके ४३

इमे मयूखा उप तस्तमुर्विद्वं सामानि चक्रुस्तत्सराणि वातवे ४४ (२५) (१५५)

(८) ज्येष्ठब्रह्मवर्णनम् ।

१-४४ कुत्सः । आत्मा । शिष्टपुः १ उपरिष्टाद्विराड्बृहती; २ बृहतीशर्मात्रिष्टपुः ५ मुरिगत्रिष्टपुः

६, १४, १९-२१, २३, २५, २९, ३१-३४, ३७-३८, ४१, ४२, अनुष्टुपः ७ पराबृहती;

१० अनुष्टुप्गर्भाः ११ जगतीः १२ पुरोबृहती शिष्टुप्यर्माऽऽर्या पक्षिः १५, २७

मुरिगबृहती; २२ पुर उष्णिक्; २६ द्रष्टुणिगगर्मात्रिष्टपुः ३० मुरिक्;

३१ बृहतीगर्माः ४२ विराड् गायत्री ।

यो भूतं च भव्यं च सर्वं यश्चाधितिष्ठति । स्वर्ग्यस्य च केवलं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः १

स्कम्भेनेमे विष्टमिहे द्यौश्च भूमिश्च तिष्ठतः । स्कम्भ इदं सर्वमात्मन्वद् यत् प्राणान्निमिषच्च यत् २(१४७)

- तिम्रो हं प्रजा अत्यायमायन् न्यं१ न्या अर्कममितोऽविशन्त ।
 बृहन् हं तस्थौ रजसो विमानो हरितो हरिणीरा विवेश ३
 द्वादश प्रथयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तर्जिकेत ।
 तत्राहतास्त्रीणि शतानि शुक्लवः पृष्टिश्च सीला अर्विनाचला ये ४
 इदं संवितुर्वि जानीहि पद यमा एकं एकजः ।
 तस्मिन् हापित्वमिच्छन्ते य एषामेकं एकजः ५
 आविः सन्निहितं गुहा जगन्नाम महत् पदम् ।
 तत्रेदं सर्वमार्पितमेजत् प्राणत् प्रतिष्ठितम् ६
 एकचक्रं वर्तत एकनेमि सहस्राक्षं प्र पुरो नि पश्चा ।
 अर्धेन विश्वं भुवनं जजान यदस्यार्धं क१ तद् बभूव ७
 पञ्चवाही बहुत्यग्रमेपां प्रष्टयो युक्ता अनुसंवहन्ति ।
 अयातमस्य दृष्टो न यातं परं नेद्रीयोऽवरं दवीयः ८
 त्रिर्यग्विलश्चमस ऊर्ध्वबुध्नस्तस्मिन् यज्ञो निहितं विश्वरूपम् ।
 तदासत् क्रययः सप्त साकं ये अस्य गोपा महतो बभूवुः ९
 या पुरस्ताद् युज्यते या च पश्चाद् या विश्वतो युज्यते या च सर्वतः ।
 यथा यज्ञः प्राङ् तापते तां त्वां पृच्छामि कतमा सर्चाम् १० (२६)
 यदेजति पतति यच्च तिष्ठति प्राणदधाणन्नमिषच्च यद् भुवत् ।
 तद् दाधार पृथिवीं विश्वरूपं तत् संभूय भवत्येकमेव । ११
 अनन्तं विततं पुरुत्रानन्तमन्तवच्चा समन्ते ।
 ते नाकपालश्चरति विचिन्वन् धिद्वान् भूतमुत भव्यमस्य १२
 प्रजार्पतिश्चरति गर्भे अन्तरहृदयमानो बहुधा वि जायते ।
 अर्धेन विश्वं भुवनं जजान यदस्यार्धं कतमः स केतुः १३
 ऊर्ध्वं मरन्तमुत्तुकं कुम्भेनैवोदहार्यम् ।
 पश्यन्ति सर्वे चक्षुषा न सर्वं मनसा विदुः १४
 दूरे पूर्णेन वसति दूर ऊनेन हीयते ।
 महद् यक्षं भुवनस्य मध्ये तस्मै बलिं राप्नुमृतो भरन्ति १५
 यतः सूर्यं जुदेत्यस्तं यत्र च गच्छति ।
 तत्रैव मन्येऽहं ज्येष्ठं तद् नात्येति किं चन १६ (२६१)

ये अवाङ् मध्यं उत वा पुराणं वेदं विद्वांसमभितो वदन्ति । आदित्यमेव ते परिं वदन्ति सर्वे अग्निं द्वितीयं त्रिवृतं च हंसम् ।	१७
सहस्राह्वयं विर्यतावस्य प्रक्षौ हरेर्हंसस्य पततः स्वर्गम् । स देवान्त्सर्वानुरस्युपदद्यात् संपश्यन् याति भुवनाणि विश्वां सत्येनोर्ध्वस्तपति ब्रह्मणावाङ् वि पश्यति ।	१८
प्राणेन तिर्यङ् प्राणति यस्मिन् ज्येष्ठमधि श्रितम् यो वै ते विद्याद्वरणी याभ्यां निर्मथ्यते वसु ।	१९
स विद्वान् ज्येष्ठं मन्येत स विद्याद् ब्राह्मणं महत् ।	२० (२७)
अपादग्रे समभवत् सो अग्रे स्वराभरत् । चतुष्पाद् भूत्वा भोग्यः सर्वमादत्त मोर्जनम् २१ भोग्यो भवदथो अन्नमदद् ब्रह्म । यो देवमुत्तरावन्तमुपासाति सनातनम्	२२
सनातनमेनमाहुरुताद्य स्यात् पुनर्णवः । अहोरात्रे प्र जायेते अन्यो अन्यस्य रूपयोः	२३
शतं सहस्रमप्युतं न्युष्टिदमसंख्येयं स्वमस्मिन् निर्विष्टम् । तदस्य ग्रन्थमिपश्यत एव तस्माद् देवो रौचत एष एतत्	२४
बालादेकमणीयस्कमुतैकं नेवं दृश्यते । ततः परिष्वजीयसी देवता सा मम प्रिया २५ इयं कल्याण्यं जरा मर्त्यस्यामृतां गृहे । यस्मै कृता शये स यश्चकार जजार् सः २६ त्वं स्त्री त्वं पुमानसि त्वं कुमार उत वा कुमारी । त्वं जीर्णो वृण्ढेन वञ्चसि त्वं जातो भवसि विश्वतोमुखः	२७
उतैषां पितोत वा पुत्र एषामुतैषां ज्येष्ठ उत वा कनिष्ठः । एको ह देवो मनसि प्रविष्टः प्रथमो जातः स उ गर्भे अन्तः	२८
पूर्णात् पूर्णमुदचति पूर्णं पूर्णेन सिच्यते । उतो तद्वद्य विद्याम् यतस्तत् परिपिच्यते	२९
एषा सनत्नी सनमेव जातेषा पुराणी परि सर्वे बभूव । मही देव्युपसो विमाती सैकेनैकेन मपृता वि चष्टे	३० (२८)
अविर्वै नाम देवतर्तेनास्ते परीवृता । तस्या रूपेणेमे वृक्षा हरिता हरितस्रजः	३१
अन्ति सन्तं न जहात्यन्ति सन्तं न पश्यति । देवस्य पश्य काव्यं न ममार न जीर्यति	३२ (२७)

अपूर्वेणोषिता वाचस्ता वदन्ति यथायथम् ।	
वदन्तीर्यत्र गच्छन्ति तदाहुर्नीह्वाणं महत्	३३
यत्र देवाश्च मनुष्याश्चारा नामाविव श्रिताः ।	
अपां त्वा पुष्पं पृच्छामि यत्र तन्मायया हितम्	३४
येभिर्वात इषितः प्रवाति ये ददन्ते पञ्च दिशः सुधीर्चीः ।	
य आहुतिमत्यमन्यन्त देवा अपां नेतारः कतमे त आसन्	३५
इमामेपां पृथिवीं वस्त एकोऽन्तरिक्षं पर्येको बभूव ।	
दिवमेपां ददते यो विधर्ता विश्वा आज्ञाः प्रति रक्षन्त्येकै	३६
यो विद्यात् सूत्रं विततं यस्मिन्नोताः प्रजा इमाः ।	
सूत्रं सूत्रस्य यो विद्यात् स विद्याद् ब्राह्मणं महत्	३७
देवाहं सूत्रं विततं यस्मिन्नोताः प्रजा इमाः ।	
सूत्रं सूत्रस्याहं वेदाथो यद् ब्राह्मणं महत्	३८
यदन्तरा द्यावापृथिवी अभिरैत् प्रदहन् विश्वदाव्यः ।	
यत्रातिष्ठन्नेकपत्नीः परस्तात् केवासीन्मातरिश्वा तदानीम्	३९
अप्स्वासीन्मातरिश्वा प्रविष्टः प्रविष्टा देवाः संलिलान्यासन् ।	
ब्रूहन् ह तस्थौ रजसो विमानः पर्वमानो हरित आ विवेश	४०
उत्तरीणेव गायत्रीमृतेऽधि वि चक्रमे । साम्ना ये सामं संविद्वरजस्तद् ददृशे कृ४१	
निवेशनः संगमनो वसूनां देव इव सविता सत्यधर्मा ।	
इन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम्	४२
पुण्डरीकं नर्वद्वारं त्रिभिर्गुणेभिरावृतम् । तस्मिन् यद् यक्षमात्मन्वत् तद् वै ब्रह्मविदो विदुः	४३
अकामो धीरो अमृतः स्वयंभू रसेन तुष्टो न कुतश्चनोनः ।	
तमेव विद्वान् न विमाय मृत्योरात्मानं धीरमजतं युवानम्	४४ (२९) (१८९)

॥ इति चतुर्योऽनुवाकः ॥४॥

(१) शतौदना गौः ।

१-२७ अथर्वा । शतौदना । अनुष्टुप् । १ त्रिष्टुप् । १२ पद्यापङ्क्तिः । २५ द्वयुष्णिग्गर्भाऽनुष्टुप् ।
 २९ पञ्चपदा बृहत्पुण्ड्रिग्गर्भा जगती । २७ पञ्चपदातिजागतानुष्टुग्गर्भा शकरी ।

[५] अद्यायतामपि नद्या मुखानि सपत्नेषु वज्रमर्पयैतम् ।

इन्द्रेण वृत्ता प्रथमा शतौदना आतृव्यग्नी यजमानस्य गातुः १ (१९०)

वेदिंष्टे चर्म भवतु बर्हिर्लोमानि यानि ते ।	
एषा त्वा रश्नाग्रमीद् आवा त्वेषोऽधि नृत्यतु	२
बालास्ते प्रोक्षणीः सन्तु जिह्वा सं मार्द्द्वये ।	
शुद्धा त्वं यज्ञियां भूत्वा दिवं प्रेहि शतौदने	३
यः शतौदनां पचति कामप्रेण स कल्पते ।	
प्रीता ह्यस्यत्विजः सर्वे यन्ति यथायथम्	४
स स्वर्गमा रोहति यत्रादस्त्रिदिवं दिवः ।	
अपूपनाभिं कृत्वा यो ददाति शतौदनाम्	५
स ताल्लोकान्समाप्नोति ये द्विद्या ये च पार्थिवाः ।	
हिरण्यज्योतिषं कृत्वा यो ददाति शतौदनाम्	६
ये ते देवि शमितारः पुक्तारो ये च ते जनाः ।	
ते त्वा सर्वे गोप्स्यन्ति मैत्र्यो मैपीः शतौदने	७
वसवस्त्वा दक्षिणत उत्तरान्मरुतस्त्वा ।	
आदित्याः पश्चाद् गोप्स्यन्ति सार्गिणष्टोममतिं द्रव	८
देवाः पितरो मनुष्या गन्धर्वाप्सरसश्च ये ।	
ते त्वा सर्वे गोप्स्यन्ति सार्तिरात्रमतिं द्रव	९
अन्तरिक्षं दिवं भूमिमादित्यान् मरुतो दिशः ।	
लोकान्स सर्वानाप्नोति यो ददाति शतौदनाम्	१० (३०)

घृतं प्रोक्षन्ती सुमगा देवी देवान् गमिष्यति । पुक्तारमघ्न्ये मा हिंसीद्विदं प्रेहि शतौदने ११

ये देवा दिविपदो अन्तरिक्षसदश्च ये ये चेमे भूम्यामधि ।

तेभ्यस्त्वं धृक्ष्व सर्वदा क्षीरं सर्पिरथो मधु १२

यत् ते शिरो यत् ते मुखं यौ कर्णौ ये च ते हनू ।

आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १३

यौ त ओष्ठी ये नासिके ये शृङ्गे ये च तेऽक्षिणी ।

आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १४

यत् ते क्रोमा यद्वृक्षं पुरीतत् सहकण्टिका । आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १५

यत् ते यकुद् ये मत्स्ने यदान्नं याध्वं ते गुदाः । आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १६

यस्ते प्लाक्षिर्यो वनिष्ठुर्यौ कुक्षी यच्च चर्म ते । आमिक्षां दुहतां दात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १७ (३०)

यत् ते मज्जा यदास्थि यन्मांसं यच्च लोहितम् । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	१८
यौ ते बाहू ये वोषणी यावंसौ या च ते ककुत् । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	१९
यास्ते ग्रीवा ये स्कन्धा याः पृथीयाश्च पशवः । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२० (३१)
यौ त ऊरू अंघ्रिवन्तौ ये श्रोणी या च ते मूसद । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२१
यत् ते पुच्छं ये ते बाला यदूधो ये च ते स्तनाः । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२२
यास्ते जङ्घा याः कुष्ठिका ऋच्छरा ये च ते गुफाः । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२३
यत् ते चर्म शतौदने यानि लोमान्यघ्न्ये । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२४
क्रोडौ ते स्तां पुराडाशावाज्येनाभिघारितौ । तौ प्रक्षौ वंवि कृत्वा सा प्रक्षारं दिवं वह	२५
उलूखले मुसले यश्च चर्मणि यो वा शूर्पे तण्डुलः कणः । यं वा वातौ मातरिश्वा पर्वमानो ममाथान्निष्टद्धोता सुहृतं कृणोतु	२६

अपो वेवीर्मधुमतीर्धृतश्रुतौ ब्रह्मणां हस्तेषु प्रपृथक् सादयामि ।

यत् काम इदमभिपिञ्चामि वोऽहं तन्मे सर्वं सं पंचतां वयं स्याम पतयो रथीणाम् २७ (३२) (३१६)

(१०) वशा गौः ।

- १-३४ कदराः । वशा । अनुष्ठुपः १ ककुम्भतीः ५ पञ्चपदा० स्कन्धोग्रीवी वृहतीः ६, ८, १० विराट् ;
२३ वृहतीः २४ उपरिष्टाद्वृहतीः २६ आस्तारपङ्क्तिः २७ शंकुमतीः
२९ निपदा विराट् गायत्रीः ३१ उष्णिग्गर्भाः
३२ विराट् पथ्यापृहती ।

नमस्ते जार्यमानाये जाताया उत ते नमः ।

बालेभ्यः शोफेभ्यो रूपायाघ्न्ये ते नमः

१

(३१)

यो विद्यात् सप्त प्रवतः सप्त विद्यात् परावतः ।	
शिरो यज्ञस्य यो विद्यात् स वशां प्रति गृह्णीयात्	२
वेदाहं सप्त प्रवतः सप्त वेद परावतः ।	
शिरो यज्ञस्याहं वेदु सोमं चास्यां विचक्षणम्	३
यया द्यौर्यथा पृथिवी ययापो गुपिता इमाः ।	
वशां सहस्रधारं ब्रह्मणाच्छावदामसि	४
शतं कंसाः शतं वृग्धारः शतं गोसारो अर्धं पुष्टे अस्याः ।	
ये वेवास्तस्यां प्राणान्ति ते वशां विदुरंकुधा	५
यज्ञपदीराक्षीरा स्वधापाणा महीलुका ।	
वशा पर्जन्यपत्नी वेवाँ अप्येति ब्रह्मणा	६
अनु त्वाग्निः प्राविशदनु सोमो वशे त्वा ।	
ऊर्धस्ते भद्रे पर्जन्यो विद्युतस्ते स्तना वशे	७
अपस्त्वं धुक्षे प्रथमा उर्वरा अपरा वशे ।	
तृतीयं राष्ट्रं धुक्षेऽन्नं क्षीरं वशे त्वम्	८
यदादित्यैर्हयमानोपातिष्ठ क्रतावरि ।	
इन्द्रः सहस्रं पात्रान्त्सोमं त्वापाययद् वशे	९
यदुनूचीन्धुमैरात् त्वं कपभोऽह्वयत् ।	
तस्मात् ते वृत्रहा पर्यः क्षीरं क्रुद्धोऽहिरद् वशे	१० (३३)
यत् ते क्रुद्धो धनपतिरा क्षीरमहरद् वशे ।	
इदं तद्वद्य नार्कस्त्रिषु पात्रेषु रक्षति	११
त्रिषु पात्रेषु तं सोममा वेव्यहिरद् वशा ।	
अथर्वा यत्र दीक्षितो बर्हिष्यास्त हिरण्यये	१२
सं हि सोमेनागत् समु सर्वेण पद्धता ।	
वशा समुद्रमर्ध्यठाद् गन्धर्वैः कलिभिः सह	१३
सं हि वातेनागत् समु सर्वैः पतत्रिभिः ।	
वशा समुद्रे भानृत्यद्वचः सामानि विभ्रती	१४
सं हि सूर्येणागत् समु सर्वेण चक्षुषा ।	
वशा समुद्रमत्यव्यद् मद्रा ज्योतीषि विभ्रती	१५ (१११)

अमीवृता हिरण्येन यदातिष्ठ क्रतावरि ।	
अश्वः समुद्रो मूत्वाध्वस्कन्दद् वशे त्वा	१६
तद् मद्राः सर्मेगच्छन्त वशा देव्यथो स्वधा ।	
अथर्वा यत्र दीक्षितो बर्हिष्यास्तं हिरण्यये	१७
वशा माता राजन्यस्य वशा माता स्वधे तव ।	
वशायां यज्ञ आर्युधं ततश्चित्तमजायत	१८
ऊर्ध्वो बिन्दुरुदचरद् ब्रह्मणः कर्कुदादधि ।	
ततस्त्वं जज्ञिये वशे ततो होताजायत	१९
आम्रस्ते गाथा अमवज्जुष्णिहांभ्यो बलं वशे ।	
पाजस्याज्जिज्ञे यज्ञ स्तनेभ्यो रुश्मयस्तव	२० (३४)
ईमाभ्यामर्यनं जातं सक्थिभ्यां च वशे तव ।	
आन्त्रेभ्यो जज्ञिरे अत्रा उदरादधि वीरुधः	२१
यदुदरं वरुणस्यानुपार्विशथा वशे ।	
ततस्त्वा ब्रह्मोर्दह्यत स हि नेत्रमवेत् तव	२२
सर्वे गर्मादिवेपन्त जायमानादसुस्वः ।	
सस्रव हि तामाहुर्वशेति ब्रह्माभिः क्लृप्तः स ह्यस्या बन्धुः	२३
युध एकः सं सृजति यो अस्या एक इद् वशी ।	
तरांसि यज्ञा अमवन् तरसां चक्षुरमवद् वशा	२४
वशा यज्ञं प्रत्यगृह्णाद् वशा सूर्यमधारयत् ।	
वशायां नन्तरं विशदो वृनो ब्रह्मणा सह	२५
वशामेवामृतमाहुर्वशां मृत्युमुपासते ।	
वशेदं सर्वममवद् वृवा मनुज्याः असुराः पितर ऋषयः	२६
य एवं विद्यात् स वशां प्रति गृह्णीयात् ।	
तथा हि यज्ञः सर्वपाद् ब्रुहे वृत्रेऽनपस्फुरन्	२७
तिष्ठो जिह्वा वरुणस्यान्तर्दीप्यत्यासनि ।	
तासां या मध्ये राजति सा वशा दुष्पतिग्रहा	२८
अतुर्धा रेतो अमवद् वशायाः ।	
आपस्तुरीयममृतं तुरीयं यज्ञस्तुरीयं पशवस्तुरीयम्	२९ (३४५)

वशा द्यौर्वशा पृथिवी वशा विष्णु प्रजापतिः ।	
वशायां दुग्धमपि वन्त्साध्या वसवश्च ये	३०
वशायां दुग्धं पीत्वा साध्या वसवश्च ये ।	
ते वै ब्रध्नस्य विष्टपि पर्यो अस्या उपासते	३१
सोममेनामेकं दुहे धृतमेक उपासते ।	
य एवं विदुषे वशां वृद्धस्ते गतास्त्रिदिवं विवः	३२
ब्राह्मणेभ्यो वशां वृत्त्वा सर्वाल्लोकान्तसमश्नुते ।	
अतं ह्यस्यामार्पितमपि ब्रह्माथो तपः	३३
वशां देवा उप जीवन्ति वशां मनुष्या जुत ।	
वशेदं सर्वमभवद् यावत् सूर्यो विपश्यति	३४ (३५) (३५०)

[इति त्रयोविंशः प्रपाठकः ॥२३॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इति दशमं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

नवमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं २६३६

दशमकाण्डस्य ... ३५०

सर्वयोगः २९८६

एकादशं काण्डम् ।

(१) ब्रह्मौदनम् ।

१-३७ ब्रह्मा । ओदनः । त्रिष्टुप् : १ अनुष्टुप्गर्भा भुरिक्पङ्क्तिः २ वृहतीगर्भा विराड् : ३ चतुष्पदा शाकरगर्भा जगती ; ४, १५-१६ भुरिक् ; ५ वृहतीगर्भा विराड् ; ६ जष्णिक् ; ८ विराड् गायत्री ; ९ शाक्वरातिजागतगर्भा जगती ; १० विराड् पुरोतिजगती विराड्जगती ; ११ जगती ; १७, ११, १४-१६, १९ (भुरिक्), ३७ विराड् जगती ; १८ अतिजागतगर्भा परातिजागता विराड्जगती ; २० अतिजागतगर्भा परा शाक्वरा चतुष्पदा भुरिक्जगती ; २७ अतिजागतगर्भा जगती ; ३१ भुरिक् ; ३५ चतुष्पदा ककुम्भत्युष्णिक् ; ३६ पुरोविराड् (व्याघ्रादिस्ववगन्तव्या) ;

[अथ चतुर्विंशः प्रपाठकः ॥२४॥]

[१] अग्ने जायस्वादितिनाथितेयं ब्रह्मौदनं पंचति पुत्रकामा ।

सप्तऋषयो भूतकृतस्ते त्वा मन्थन्तु प्रजया सहैह १

कृणुत धूमं वृषणः सखायोऽद्रोधाविता वाचमच्छ ।

अयमग्निः पृतनापाद् सुवीरो येन देवा असहन्त दस्यून् २

अग्नेऽर्जनिष्ठा महते वीर्यायि ब्रह्मौदनाय पक्तवे जातवेदः ।

सप्तऋषयो भूतकृतस्ते त्वाजीजनन्नस्यै रयिं सर्ववीरं नि यच्छ ३

समिद्धो अग्ने समिधा समिध्यस्व विद्वान् देवान् यजियाँ पृह वक्षः ।

तेभ्यो हविः श्रपयं जातवेद उत्तमं नाकमधि रोहयेमम् ४

त्रेधा मागो निहितो यः पुरा वो देवानां पितॄणां मर्त्यानाम् ।

अंशान् जानीध्वं वि भजामि तान् वो यो देवानां स इमां पारयाति ५

अग्ने सहस्वानमिभूरभीर्दसि नीचो न्युञ्जि द्विपुतः सपत्नान् ।

इयं मात्रा भीयमाना मिता च सजातास्ते बलिहृतः कृणोतु ६

साकं सजातेः पर्यसा सहैध्युदुजैनां महते वीर्यायि ।

ऊर्ध्वो नाकस्याधि रोह विष्टपं स्वर्गो लोक इति यं वदन्ति ७

इयं मही प्राति गृह्णातु चर्मं पृथिवी देवी सुमनस्यमाना ।

अथ गच्छेम सुकृतस्य लोकम् ८

- एतौ प्रावाणौ सयुजा युद्धि चर्मणि निर्भिन्ध्यन् यजमानाय साधु ।
 अवघ्नती नि जहि य इमां पृतन्यव ऊर्ध्वं प्रजामुद्गरन्त्युद्ध ९
- गृह्णाण प्रावाणौ सुकृतौ वीर हस्त आ ते देवा यज्ञिया यज्ञमंगुः ।
 त्रयो वरा यतमांस्त्वं वृणीषे तास्ते समृद्धीरिह राधयामि १० (१)
- इयं ते धीतिरिदमुं ते जनित्रं गृह्णातु त्वागदितिः शरंपुत्रा ।
 परा पुनीहि य इमां पृतन्यवोऽस्यै रयिं सर्ववीरं नि यच्छ ११
- उपम्बसे द्वयै सीदता यूयं वि विंच्यध्वं यज्ञियास्तुषैः ।
 श्रिया समानानति सर्वान्त्स्यामाधस्पदं द्विपतस्पादयामि १२
- परेहि नारि पुनरेहि क्षिप्रमपां त्वा गोष्ठोऽध्यरुक्षद् भराय ।
 तासां गृह्णीताद् यतमा यज्ञिया असन् विभाज्यं धीरीतरा जहीतात् १३
- एमा अंगुर्योपितः शुभ्रममाना उत्तिष्ठ नारि तवसं रभस्व ।
 सुपत्नी पत्या प्रजया प्रजावत्या त्वागन् यज्ञः प्रति कुम्भं गृभाय १४
- ऊर्जो भागो निर्हितो यः पुरा व ऋषिप्रशिष्टाय आ भरताः ।
 अयं यज्ञो गातुविज्ञाथवित् प्रजाबिदुषः पशुविद् वीरविद् वो अस्तु १५
- अग्ने चरुर्यज्ञियस्त्वाध्यरुक्षच्छुचिस्तपिष्ठस्तपसा तपेनम् ।
 आर्षेया देवा अभिसंगत्यं प्रागमिमं तपिष्ठा क्रतुमिस्तपन्तु १६
- शुद्धाः पूता योपितो यज्ञिया इमा आपश्चरुमव सपन्तु शुभाः ।
 अदुः प्रजां बह्वलान् पशून् नः पक्तौवनस्यं सुकृतमितु लोकम् १७
- बह्वणा शुद्धा उत पूता घृतेन सोमस्यांशवस्तण्डुला यज्ञिया इमे ।
 अपः प्र विशतु प्रति गृह्णातु वश्चरुरिमं पक्त्वा सुकृतमितु लोकम् १८
- उरुः प्रथस्व महता मङ्गिन्ना सहस्रपृष्ठः सुकृतस्यं लोके ।
 पितामहाः पितरः प्रजोपजाहं पक्ता पञ्चदशस्ते अस्मि १९
- सहस्रपृष्ठः शतधरो अक्षितो बह्वौवनो देवयानः स्वर्गः ।
 अमृस्त आ दधामि प्रजया रेपयेनान् बलिहाराय मृडतान्महामेव २० (२)
- उदेहि वेदिं प्रजया बर्धयेनां नुवस्व रक्षः प्रतरं धेहेनाम् ।
 श्रिया समानानति सर्वान्त्स्यामाधस्पदं द्विपतस्पादयामि २१
- अभ्यावर्तस्व पशुभिः सहैनां प्रत्यङ्गेनां देवताभिः सहैधि ।
 मा त्वा प्रापच्छपथो मामिचारः स्वे क्षेत्रे अनमीवा वि राज २२ (११)

- कृतेन तदा मर्नसा द्वितीया ब्रह्मोवुनस्य विहिता वेङ्किते ।
 अंसदीं शुद्धामुप धेहि नारि तत्रैवुनं सादय देवानाम् २३
 अर्द्धिर्हस्तां सुचमेतां द्वितीयां सप्तऋषयो भूतकृतो यामकृण्वन् ।
 सा गात्राणि विदुष्योवुनस्य दर्विर्विद्यामध्यैनं चिनोतु २४
 कृतं त्वां हव्यमुप सीदन्तु देवा निःसृप्याग्नेः पुनरेनान् प्र सीद ।
 सोमेन पूतो जठरे सीद ब्रह्मणामार्षेयास्ते मा रिषन् प्राज्ञितारः २५
 सोमं राजन्संज्ञानमा वपेभ्यः सुब्राह्मणा यतमे त्वोपसीदन् ।
 ऋषीनार्षेयास्तपसोऽधि जातान् ब्रह्मोवुने सुहवां जोहवीमि २६
 शुद्धाः पूता योषितो यज्ञिया इमा ब्रह्मणां हस्तेषु प्रपृथक् सादयामि ।
 यत् काम इदमभिपिञ्चामि वोऽहमिन्द्रो मरुत्वान्स ददाविदं मे २७
 इदं मे ज्योतिरमृतं हिरण्यं पक्वं क्षेत्रात् कामदुघां म एषा ।
 इदं धनं नि दधे ब्राह्मणेणं कृण्वे पन्थां पितृषु यः स्वर्गः २८
 अग्नौ तुषाना वप जातवेदसि परः कम्बुकाँ अप मृद्धि दुरम् ।
 एतं शुभ्रम् गृहराजस्य भागमथो विद्म निर्कृतेर्भागधेयम् २९
 आभ्यतः पचतो विद्धि सुन्वतः पन्थां स्वर्गमधि रोहयेनम् ।
 येन रोहात् परमापद्य यद् वयं उत्तमं नाकं परमं व्योमि ३० (३)
 बभ्रेरध्वर्यो मुखमेतद् वि मूक्याज्याय लोकं कृणुहि प्रविद्वान् ।
 धृतेन गात्रान् सर्वा वि मृद्धि कृण्वे पन्थां पितृषु यः स्वर्गः ३१
 बभ्रे रक्षः समदमा वपेभ्योऽब्राह्मणा यतमे त्वोपसीदन् ।
 पुरीषिणः प्रथमानाः पुरस्तादार्षेयास्ते मा रिषन् प्राज्ञितारः ३२
 आर्षेयेषु नि दध ओदन त्वा नानार्षेयाणामप्यस्त्यत्र ।
 अग्निर्मे गोप्ता मरुतश्च सर्वे विष्वे देवा अमि रक्षन्तु पक्वम् ३३
 यज्ञं ब्रह्मन् सवामित् प्रपीनं पुमांसं धेनुं सदनं रयीणाम् ।
 प्रजामृतत्वमुत वीर्यमायू रायश्च पोषैरुप त्वा सदेम ३४
 वृषभोऽसि स्वर्गं ऋषीनार्षेयान् गच्छ ।
 सुकृतां लोके सीदु तत्र नौ संस्कृतम् ३५
 समाचिनुष्वानुसंप्राह्यग्ने पथः कल्पय देवयानान् ।
 एतैः संकृतेरनु गच्छेम यज्ञं नाके तिष्ठन्तमधि सप्तर्शमौ ३६ (१६)

येन देवा ज्योतिषा द्यामुदार्यन् ब्रह्मोद्वनं पक्त्वा सुकृतस्य लोकम् ।
तेन गेष्म सुकृतस्य लोकं स्वराहन्तो अभि नाकमुत्तमम्

३७ (४) (१७)

(२) रुद्रः ।

१-२१ अथर्वो । भव-शर्व रुद्राः । त्रिष्टुप्; १ परातिजागता विराड्जगती; २ अनुष्टुप्गर्भा
पञ्चपदा पथ्याजगती; ३ चतुष्पदा स्वराड्गणिक्; ४-५ ७, १३, १५-१६, २१
अनुष्टुप्; ६ आर्षी गायत्री; ८ महाबृहती; ९ आर्षी; १० पुरोहित त्रिपदा
विराड्; ११ पञ्चपदा विराड्जगतीगर्भा शफ्वरी; १२ भुरिक्;
१४, १७-१९, २३, २६-२७ विराड्गायत्री; २० भुरिगायत्री;
२१ विषमपादलक्ष्मा त्रिपदा महाबृहती; २४, २९
जगती; २५ पञ्चपदातिशफ्वरी; ३० चतुष्पदा
उणिक् ३१; त्र्यवसाना विपरीतपाद-
लक्ष्मा पदपदा (जगती ?) ।

भवांशर्वो मृद्धतं मामि यातं भूतपती पशुपती नमो वाम् ।
प्रतिहितामार्यतां मा वि स्राष्टं मा नो हिंसिष्टं द्विपदो मा चतुष्पदः १
शुने क्रोद्रे मा शरीराणि कर्तमलिकृवेभ्यो गुध्रेभ्यो ये च कृष्णा अविष्यवः ।
मक्षिकास्ते पशुपते वयांसि ते विघ्नस्ते मा विदन्त २
क्रन्दाय ते प्राणाय यार्ध्वं ते भव रोपयः । नर्मस्ते रुद्र कृष्णः सहस्राक्षायामर्त्य ३
पुरस्तात् ते नमः कृष्ण उत्तरादधरादुत । अग्नीवर्गाद् विवस्पर्यन्तरिक्षाय ते नमः ४
मुखाय ते पशुपते यानि चक्षूषि ते भव । त्वचे रूपाय सुहृदो प्रतीचीनाय ते नमः ५
अङ्गेभ्यस्त उदराय जिह्वायां आस्यायि ते । दुन्दभ्यो गुन्धाय ते नमः ६
अञ्जा नीलशिलण्डेन सहस्राक्षेण वाजिना । रुद्रेणार्धकघातिना तेन मां समरामहि ७
स नो भवः परि वृणक्तु विश्वत् आप इवाग्निः परि वृणक्तु नो भवः ।
मा नोऽमि मांस्तु नमो अस्त्वस्मे ८
चतुर्नमो अष्टकृत्वो मवाय दश कृत्वः पशुपते नर्मस्ते ।
तवेमे पञ्च पशवो विर्मक्ता गावो अश्वाः पुरुषा अजावयः ९
तव चतस्रः प्रविशस्तव द्यौस्तव पृथिवी तवेदमुग्रोर्वन्तरिक्षम् ।
तवेदं सर्वमात्मन्वद् यत् प्राणत् पृथिवीमनु १० (५)
उरुः कोशो वसुधानस्तवायं यस्मिन्निमा विश्वा भुवनान्यन्तः ।
स नो मृद्ध पशुपते नर्मस्ते परः क्रोद्वारो अमिमाः श्वानः पुरो यन्त्वघ्रुद्वो विक्रेश्युः ११ (४८)

धनुर्विभर्षिं हरितं हिरण्ययं सहस्रमि शतवधं शिखण्डिनम् ।	
रुद्रस्येपुश्चरति देवहेतिस्तस्यै नमो यतमस्यां विञ्जीकृतः	१२
योऽभिर्यातो निलयते त्वां रुद्र निचिकीर्षति ।	
प्रश्वादनुप्रयुक्ते तं विद्धस्य पवनीरिव	१३
भवारुद्रौ सयुजा संविद्वानावुभावुग्रौ चरतो वीर्यायि ।	
ताभ्यां नमो यतमस्यां विञ्जीकृतः	१४
नमस्तेऽस्त्वायते नमो अस्तु परायते ।	
नमस्ते रुद्र तिष्ठत आसीनायोत ते नमः	१५
नमः सायं नमः प्रातर्नमो रात्र्या नमो दिवा ।	
भवार्यं च शर्वायं चोभाभ्यामकरं नमः	१६
सहस्राक्षमतिपश्यं पुरस्ताद् रुद्रमस्यन्तं बहुधा विपश्चितम् ।	
मोषाराम जिह्वयेयमानम्	१७
इयावाभ्वं कृष्णमसितं मुणन्तं भीमं रथं केशिनः प्रादर्यन्तम् ।	
पूर्वं प्रतीमो नमो अस्त्वस्मै	१८
मा नोऽभि सा मृत्युं देवहेति मा नः क्रुधः पशुपते नमस्ते ।	
अन्यत्रास्मद् दिव्यां शाखां वि धूनु	१९
मा नो हिंसिरार्थं नो ब्रूहि परि णो वृङ्गधि मा क्रुधः ।	
मा त्वया समरामहि	२० (६)
मा नो गोषु पुरुषेषु मा गृधो नो अजाविपु ।	
अन्यत्रोग्रं वि वर्तय पियारूणां प्रजां जंहि	२१
यस्य तुक्मा कासिका हेतिरेकमश्वस्येव वृषणः क्रन्दु एति ।	
अभिपूर्वं निरणयते नमो अस्त्वस्मै	२२
योऽन्तरिक्षे तिष्ठति विष्टमितोऽयज्वनः प्रमुणन् देवपीयून्	
तस्मै नमो वृशमिः शक्ररीमिः	२३
तुभ्यमाण्ड्याः पशवो मृगा वने हिता हंसाः सुपर्णाः शकुना वयांसि ।	
तव यक्षं पशुपते अस्त्वन्तस्तुभ्यं क्षरन्ति विद्या आपो ब्रुधे	२४ (६१)

क्षिप्रमारा अजग्राः पुरीकया जपा मत्स्या रजसा येभ्यो अस्यसि । न ते दूरं न पंष्टिस्तास्ति ते भव सद्यः सर्वान् परि पश्यसि भूर्मि पूर्वस्माद्धं स्युत्तरस्मिन्त्समुद्रे	२५
मा नो रुद्र त्वमना मा विपेण मा नः सं सा दिव्येनाग्निना । अन्यत्रास्मद् विद्युतं पातयैताम्	२६
भवो दिवो भव ईशे पृथिव्या भव आ पत्र उर्वं न्तरिक्षम् । तस्मै नमो यत्तमस्यां दिव्यां धतः	२७
भव राजन् यजमानाय मृढ पशूनां हि पशुपतिर्बभूव । यः श्रद्धधाति सन्ति देवा इति चतुष्पदे द्विपदेऽस्य मृढ	२८
मा नो महान्तमुत मा नो अमकं मा नो वहन्तमुत मा नो वक्ष्यतः । मा नो हिंसीः पितरं मातरं च स्वां तन्वं रुद्र मा रीरियो नः	२९
रुद्रस्यैलवकारेभ्योऽसंसृक्तगिलेभ्यः । इदं महास्येभ्यः श्वभ्यो अकरुं नमः	३०
नमस्ते घोषिणीभ्यो नमस्ते केशिनीभ्यः । नमो नमस्कृताभ्यो नमः संमुञ्जतीभ्यः ।	
नमस्ते देव सेनाभ्यः स्वस्ति नो अभयं च नः	३१(७)(६८)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(३) ओदनः ।

- [१] १-३१ अथर्वा । ओदनः (धार्हस्पत्यौदनः ।) (त्रयः पर्यायाः) । १, १४ आसुरी गायत्रीः
२ त्रिपदा समविपमा गायत्रीः ३, ६, १० आसुरी पङ्क्तिः; ४, ८ साम्यनुष्टुपः
५, १३, १५, २५ साम्ययुष्णिग्; ७, १९-२२ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ९, १७-१८
आसुर्यनुष्टुप्; ११ भुरिगार्ज्यनुष्टुप्; १२ याजुषी जगती; १६, २३
आसुरी बृहती; २४ त्रिपदा प्राजापत्या बृहती; २६ आच्यु-
ष्णिग्; २७-२९ साम्नी बृहती; (२८-२९ भुरिक्);
३० याजुषी त्रिष्टुप्; ३१ अल्पशः
पङ्क्तिस्त याजुषी ।

- [२] (१) तस्यां दनस्य बृहस्पतिः शिरो ब्रह्म मुखम्
द्यावापृथिवी ओत्रे सूर्याचन्द्रमसवाक्षिणी सप्तऋषयः प्राणापानाः
चक्षुर्मुखं कामं उलूखलम्

१

२

३ (७१)

वितिः शूर्पमर्दितिः शूर्पग्राही वातोऽर्पाविनक्	४
अम्वाः कणा गावस्तण्डुला मशकास्तुपाः	५
कञ्जु फलीकरणाः शरोऽध्रम्	६
श्याममयोऽस्य मांसानि लोहितमस्य लोहितम्	७
त्रपु भस्म हरितं वर्णः पुष्करमस्य गन्धः	८
खलः पात्रं स्फयावंसावीणि अनुक्थे	९
आन्त्राणि जत्रवो गुदा वरत्राः	१०
इयमेव पृथिवी कुम्भी भवति राध्यमानस्योद्वनस्य द्यौरपिधानम्	११
सीताः पर्शवः सिकता ऊर्बध्यम्	१२
ऋतं हस्तावनेजनं कुल्पोपसेचनम्	१३
ऋचा कुम्भ्यर्धित्वात्विज्येन प्रेषिता	१४
ब्रह्मणा परिगृहीता साम्ना पथूढा	१५
बृहव्यायवनं रथन्तरं दर्विः	१६
ऋतवः प्रक्तारं आर्तवाः समिन्धते	१७
चरुं पञ्चबिलमुखं घर्मोऽर्भीन्धे	१८
ओद्वनेन यज्ञवचः सर्वं लोकाः समाप्याः	१९
यस्मिन्स्तमुद्रो द्यौर्भूमिन्नयोऽवरपरं धिताः	२०
यस्य देवा अकल्पन्तोच्छिष्टं पडंशीतयः	२१
तं त्वौद्वनस्य पृच्छामि यो अस्य महिमा महान्	२२
स य ओद्वनस्य महिमानं विद्यात्	२३
नाल्प इति ब्रूयान्नानुपसेचन इति जेदं च किं चेति	२४
यावद् वाताभिमनस्येत तन्नातिं वदेत्	२५
ब्रह्मवादिनो वदन्ति पराञ्चमोद्वनं प्राशीः प्रत्यश्चाश्मिति	२६
त्वमोद्वनं प्राशीश्स्त्वामोद्वनाश् इति	२७
पराञ्चं चैनं प्राशीः प्राणास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह	२८
प्रत्यश्चं चैनं प्राशीरपानास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह	२९
नैवाहमोद्वनं न मामोद्वनः	३०
ओद्वन एवोद्वनं प्राशीत्	३१(१) (११)

[२] ३२-४९ मन्त्रोक्तताः । ३२, ३८, ४१ (प्रथमा), ३२-४९ (सप्तमी) साक्षी त्रिष्टुप्; ३२, ३५, ४२ (द्वितीया), ३२-४९ (तृतीया) ३३-३४, ४४-४८ (पञ्चमी) एकपदाऽऽसुरी गायत्री; ३२, ४१, ४३, ४७ दैवी जगती; ३८, ४४, ४६ (द्वि०), ३२, ३५-४३, ४९ (पञ्च०) एकपदाऽऽसुर्यनुष्टुप्; ३२-४९ (पद्यी) साम्यनुष्टुप्; ३३-४९ (प्र०) आर्यनुष्टुप्; ३७ (प्र०) साक्षी पङ्क्तिः; ३३, ३६, ४०, ४७-४८ (द्वि०) आसुरी जगती; ३४, ३७, ४१, ४३, ४५ (द्वि०) आसुरी पङ्क्तिः; ३४ (च०) आसुरी त्रिष्टुप्; ३५, ४६, ४८ (च०) याजुषी गायत्री; ३६-३७, ४० (च०) दैवी पङ्क्तिः; ३८-३९ (च०) प्राजापत्या गायत्री; ३९ (द्वि०) आसुर्युणिक्; ४२, ४५, ४९ (च०) दैवी त्रिष्टुप्; ४९ (द्वि०) एकपदा अरिःसाक्षी बृहती ।

(२) ततश्चैनमन्येनं ग्राणीर्येनं चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

ज्येष्ठतस्ते प्रजा मरिष्यतीत्येनमाह ॥२॥

तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

बृहस्पतिना ग्रीष्णां ॥४॥ तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३२

ततश्चैनमन्याभ्यां श्रोत्राभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

बृधरो भविष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

द्यावापृथिवीभ्यां श्रोत्राभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेनं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३३

ततश्चैनमन्याभ्यामक्षीभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

अन्धो भविष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

सुर्याचन्द्रमसाभ्यामक्षीभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेनं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३४

ततश्चैनमन्येनं मुखेन प्राशीर्येनं चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

मुखतस्ते प्रजा मरिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

बृहणो मुखेन ॥४॥ तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३५ (१०१)

ततश्चैनमन्यया जिह्वा प्राशीर्यया चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

जिह्वा ते मरिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

अग्नेर्जिह्वा ॥४॥ तैर्येनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३६

ततश्चैनमन्यैर्वन्तैः प्राशीर्यैश्चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

दन्तास्ते शतस्यन्तीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

ऋतुमिदन्तैः ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३७

ततश्चैनमन्यैः प्राणापानैः प्राशीर्यैश्चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

प्राणापानास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

सप्तार्षिभिः प्राणापानैः ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३८

ततश्चैनमन्येन व्यचंसा प्राशीर्येन चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

राजयक्षमस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

अन्तरिक्षेण व्यचंसा ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३९

ततश्चैनमन्येन पृष्ठेन प्राशीर्येन चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

विद्युत् त्वा हनिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

द्विवा पृष्ठेन ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४० (१०८)

ततश्चैनमन्येनोरसा प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 कुभ्या न रारिष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 पुथिष्योरसा ॥४॥ तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥
 सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४१

ततश्चैनमन्येनोदरेण प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 उदुद्वारस्त्वा हनिष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 सत्येनोदरेण ॥४॥ तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥
 सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४२

ततश्चैनमन्येन वस्तिना प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 अप्ठ मरिष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 समुद्रेण वस्तिना ॥४॥ तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥
 सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४३

ततश्चैनमन्याभ्यामूरुभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 ऊरु ते मरिष्यत इत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 मित्रावरुणयोरूरुभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेनं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥
 सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४४

ततश्चैनमन्याभ्यामण्डीवज्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 घामो मरिष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 त्वण्डुरण्डीवज्याम् ॥४॥ ताभ्यामेनं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥
 सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४५ (१११)

ततश्चैनमुन्याभ्यां पादाभ्यां प्राज्ञीर्याभ्यां चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
बहुचारी भविष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
अश्विनोः पादाभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामिनें प्राशिपुं ताभ्यामिनमजीगमम् ॥५॥
एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४६

ततश्चैनमुन्याभ्यां प्रपदाभ्यां प्राज्ञीर्याभ्यां चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
सुपस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
सवितुः प्रपदाभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामिनें प्राशिपुं ताभ्यामिनमजीगमम् ॥५॥
एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४७

ततश्चैनमुन्याभ्यां हस्ताभ्यां प्राज्ञीर्याभ्यां चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
ब्राह्मणं हनिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
ऋतस्य हस्ताभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामिनें प्राशिपुं ताभ्यामिनमजीगमम् ॥५॥
एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४८

ततश्चैनमुन्याभ्यां प्रतिष्ठया प्राज्ञीर्याभ्यां चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
अप्रतिष्ठानोऽनायतनो भविष्यतीत्येनमाह ॥२॥
तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
सत्ये प्रतिष्ठार्य ॥४॥ तयैनें प्राशिपुं तयैनेमजीगमम् ॥५॥
एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४९ (९) (११७)

[३] ५०-५६ मन्त्रोक्ताः । ५० आसुर्यनुष्टुप्, ५१ आर्युष्टुप्, ५२ त्रिपदा मुरिक्साम्नी
विष्टुप्, ५३ आसुरी बृहती, ५४ द्विपदा मुरिक्साम्नी बृहती, ५५ साम्युष्टुप्,
५६ प्राजापत्या बृहती ।

एतद् वै ब्रध्नस्य विष्टपं यदोदुनः ५०
ब्रध्नलोको भवति ब्रध्नस्य विष्टपिं श्रयते य एवं वेद ५१
एतस्माद् वा ओदुनात् त्रयस्त्रिंशत् लोकान् निर्गमिन् प्रजापतिः ५२
तेषां प्रजानां यज्ञमसृजत ५३ (१११)

स य एवं विदुषं उपहृष्टा मवति प्राणं रुणद्धि	५४
न च प्राणं रुणद्धि सर्वज्यानि जीयते	५५
न च सर्वज्यानि जीयते पुरैर्न जरसः प्राणो जहाति	५६ (१०) (११४)

(४.) प्राणः ।

१-२६ भार्गवो वेदभिः । प्राणः । अनुष्टुप् । १ शङ्कुमती । ८ पथ्यापककिः । १४ निष्ठुप् ।
१५ भुरिकः । २० अनुष्टुब्जभार्गो निष्ठुप् । २१ मध्येज्योतिर्जगती । २२ निष्ठुप् ।
२६ बृहतीगर्भा ।

प्राणाय नमो यस्य सर्वमिदं वशे । यो भूतः सर्वस्येश्वरो यस्मिन्सर्वं प्रतिष्ठितम् १
नर्मस्ते प्राण क्रन्दाय नर्मस्ते स्तनयित्तवे । नर्मस्ते प्राण विद्युते नर्मस्ते प्राण वर्धते २
यत् प्राण स्तनयित्तुनामिकन्वृत्योपधीः । प्र वीर्यन्ते गर्भान् दधतेऽथो बह्वीर्वि जायन्ते ३
यत् प्राण कृतावागतेऽमिकन्वृत्योपधीः । सर्वं तदा प्र मोदते यत् किं च भूम्यामार्धि ४
यदा प्राणो अन्धवर्षीद वर्षेण पृथिवीं महीम् । पशवस्तत् प्र मोदन्ते महो वै नो मविष्यति ५
अमिर्वृष्टा ओषधयः प्राणेन समवादिशन् । आयुर्वै नः प्रातीतरः सर्वा नः सुरमीरकः ६
नर्मस्ते अस्त्वायते नमो अस्तु परायते । नर्मस्ते प्राण तिष्ठन्त आसीनायुत ते नमः ७
नर्मस्ते प्राण प्राणते नमो अस्त्वपानते ।

पराचीनाय ते नमः प्रतीचीनाय ते नमः सर्वस्मे त इदं नमः ८

या तं प्राण प्रिया तनूयो तं प्राण प्रेयसी । अथो यद् भेषजं तव तस्य नो धेहि जीवसे ९

प्राणः प्रजा अनु वस्ते पिता पुत्रमिव प्रियम् ।

प्राणो ह सर्वस्येश्वरो यच्च प्राणति यच्च न

१० (११)

प्राणो मृत्युः प्राणस्तक्मा प्राणं देवा उपासते । प्राणो ह सत्यवादिनमुत्तमे लोका आ दधत ११

प्राणो विराद् प्राणो देही प्राणं सर्वं उपासते ।

प्राणो ह सूर्यश्चन्द्रमाः प्राणमाहुः प्रजापतिम् ।

१२

प्राणाणानो ब्रीहियवावन्ङ्गान् प्राण उच्यते ।

यवे ह प्राण आहिनोऽपानो ब्रीहिरुच्यते

१३

अपानति प्राणति पुरुषो गर्भे अन्तरा । यदा त्वं प्राण जिन्वस्यथ स जायते पुनः १४

प्राणमाहुर्मतिरिश्वातं वातो ह प्राण उच्यते ।

प्राणे ह भूतं भव्यं च प्राणे सर्वं प्रतिष्ठितम्

१५ (१११)

आथर्वणीराङ्गिरसीर्देवीर्मनुष्यजा उत । ओषधयः प्र जायन्ते यदा त्वं प्राणं जिन्वसि १६
यदा प्राणो अम्यवर्षाद् वर्णेण पृथिवीं महीम् । ओषधयः प्र जायन्तेऽद्यो याः काश्च वीरुधः १७
यस्ते प्राणेदं वेदु यस्मिंश्चासि प्रतिष्ठितः । सर्वे तस्मै बलिं हरान्मुष्मिल्लोक उन्नुमे १८
यथा प्राण बलिहृतस्तुभ्यं सर्वाः प्रजा इमाः । एवा तस्मै बलिं हरान् यस्त्वां गुणवत् सुधवः १९

अन्तर्गमिंश्चरति वृषतास्वामृतो मृतः स उ जायते पुनः ।

स भूतो मर्त्यं मविष्यत् पिता पुत्रं प्र विवेशा शचीभिः

२० (१२)

एकं पादं नोत्सिदति सलिलाद्धंस उच्चरन् ।

यवङ्ग स तमुत्सिदन्नैवाद्य न श्वः स्यान्न प्रात्री नाहः स्यान्न व्युच्छेत् कदा चन २१

अष्टाचक्रं वर्तत एकनेमि सहस्राक्षरं प्र पुरो नि पश्चा ।

अर्थेन विश्वं भुवनं जगान् यदस्यार्धं कृतमः स केतुः

२२

यो अस्य विश्वजन्मन ईशे विश्वस्य चेष्टतः । अन्येषु क्षिप्रधन्वने तस्मै प्राणं नमोऽस्तु ते २३

यो अस्य सर्वजन्मन ईशे सर्वस्य चेष्टतः । अतन्त्रो बह्मणा धीरः प्राणो मानु तिष्ठतु २४

ऊर्ध्वः सुतेषु जागार ननु तिर्यङ् नि पद्यते । न सुप्तमस्य सुतेष्वनु शुभाव कश्चन २५

प्राण मा मत् पर्यावृतो न मवून्यो मविष्यसि ।

अपां गर्भमिव जीवसे प्राणं ब्रह्मणि त्या मयि

२६ (१६) (१५०)

॥ इति त्रितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(५) ब्रह्मचर्यम् ।

१-२६ ब्रह्मा । ब्रह्मचारी । त्रिष्टुप्, १ पुरोऽतिजागता विराड्गर्भाः २ पञ्चपदा बृहतीगर्भा विराट्

शाकरीः ३ उरोबृहतीः ४ शाकरगर्भा चतुष्पदा जगतीः ७ विराड्गर्भाः ८ पुरोऽतिजागता विराट्

जगतीः ९ बृहतीगर्भाः १० मुरिक् ११-१३ जगतीः १२ शाकरगर्भा चतुष्पदा

विराड्जगतीः १५ पुरस्ताज्ज्योतिः १४, १६-२२ अनुष्टुप् ।

२३ पुरोषार्हतातिजगतगर्भाः २५ एकावसानाच्युष्टुप् ।

२६ मध्येज्योतिरप्यिगर्भा ।

[३] ब्रह्मचारीष्णंश्चरति रोदसी उभे तस्मिन् वृषाः संमनसो भवन्ति ।

स दाधार पृथिवीं दिवं च स आचार्यः तपसा पिपति

१

ब्रह्मचारिणं पितरो देवजनाः पृथग् वृषा अनुसंयन्ति सर्वे ।

गन्धर्वा एनमस्वायन् त्र्यम्बिंशत् त्रिशताः पद्मसहस्राः

सर्वान्त्स वृषास्तपसा पिपति

२ (१५२)

- आचार्योऽपनयमानो ब्रह्मचारिणं कृणुते गर्भमन्तः ।
 तं रात्रींस्तिष्ठन् उदरे विभर्ति तं जातं द्रष्टुमभिसंयन्ति देवाः ३
 इयं समित् पृथिवि द्यौर्द्वितीयोतान्तरिक्षं समिधां पृणाति ।
 ब्रह्मचारी समिधा मेखलया श्रमेण लोकांस्तपसा पिपति ४
 पूर्वो जातो ब्रह्मणो ब्रह्मचारी धर्मं वसानुस्तपसोर्दतिष्ठत् ।
 तस्माज्जातं ब्राह्मणं ब्रह्म ज्येष्ठं देवाश्च सर्वे अमृतं स साकम् ५
 ब्रह्मचार्येति समिधा समिद्धः कार्ण्यं वसानो दीक्षितो दीर्घश्मश्रुः ।
 स सद्य ऐति पूर्वस्मादुत्तरं समुद्रं लोकान्संगृह्य मुहुराचरिक्त ६
 ब्रह्मचारी जनयन् ब्रह्मापो लोकं प्रजापतिं परमेष्ठिनं विराजम् ।
 गर्भो भूत्वामृतस्य योनाविन्द्रे ह भूत्वाभुरास्ततर्ह ७
 आचार्यस्ततश्च नमसी उमे इमे उर्वी गम्भीरे पृथिवीं दिवं च ।
 ते रक्षति तपसा ब्रह्मचारी तस्मिन् देवाः संमनसो भवन्ति ८
 इमां भूमिं पृथिवीं ब्रह्मचारी भिक्षामा जमार प्रथमो दिवं च ।
 ते कृत्वा समिधावुपस्ते तयोरापिता भुवगानि विश्वा ९
 अर्वाग्न्यः पुरो अन्यो दिवस्पृष्टाद् गुहां निधी निहितौ ब्राह्मणस्य ।
 तौ रक्षति तपसा ब्रह्मचारी तत् केवलं कृणुते ब्रह्म विद्वान् १० (१४)
 अर्वाग्न्य इतो अन्यः पृथिव्या अग्नी समेतो नमसी अन्तरेमे ।
 तयोः श्रयन्ते उश्मयोऽधि हृदास्ताना तिष्ठति तपसा ब्रह्मचारी ११
 अभिकन्दन् स्तनयन्नकुणः शितिङ्गो बृहच्छेपोऽनु भूमौ जमार ।
 ब्रह्मचारी सिञ्चति सानौ रेतः पृथिव्यां तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः १२
 अग्नौ सूर्ये चन्द्रमसि मातरिष्वेन ब्रह्मचार्योऽप्यु समिधमा दधाति ।
 तासामर्चोषि पृथग्गन्धे चरन्ति तासामाज्यं पुरुषो वर्धमापः १३
 आचार्यो मृत्युर्वरुणः सोम ओषधयः पर्यः ।
 जीमूता आसन्तस्तानस्तैरिदं स्वराभूतम् १४
 अमा धृतं कृणुते केवलमाचार्यो भूत्वा वरुणो यद्यदैच्छत् प्रजापते ।
 तद् ब्रह्मचारी प्रार्यच्छत् स्वान् मित्रो अध्यात्मनः १५
 आचार्यो ब्रह्मचारी ब्रह्मचारी प्रजापतिः ।
 प्रजापतिरिति राजति विराड्भिन्द्रोऽमवद् बुद्धी १६ (१५५)

ब्रह्मचर्येण तपसा राजा राष्ट्रं वि रक्षति ।

आचार्यो ब्रह्मचर्येण ब्रह्मचारिणमिच्छते

१७

ब्रह्मचर्येण कन्या युवानं विन्दते पतिम् ।

अनङ्गान् ब्रह्मचर्येणाश्वौ घ्रासं जिगीर्षति

१८

ब्रह्मचर्येण तपसा देवा मुत्पुमपाव्रत । इन्द्रो ह ब्रह्मचर्येण देवेभ्यः स्व१ रामरत्

औषधयो मृतमव्यमहोरात्रे वनस्पतिः । संवत्सरः सहर्तुमिस्ते जाता ब्रह्मचारिणः

पार्थिवा विभ्याः पशव आणया ग्राम्याश्च ये । अपक्षाः पक्षिणश्च ये ते जाता ब्रह्मचारिणः २१

पृथक् सर्वे प्राजापत्याः प्राणानात्मसु विभ्रति । तान्सर्वान् ब्रह्म रक्षति ब्रह्मचारिणामृतम् २२

देवानमृतं परिपुतमनम्याकृढं चरति रोचमानम् ।

तस्माज्जातं ब्राह्मणं ब्रह्म ज्येष्ठं देवाश्च सर्वे अमृतेन साकम्

२३

ब्रह्मचारी ब्रह्म भ्राजद् विभर्ति तस्मिन् देवा अपि विभ्वे संभोताः ।

प्राणापानौ जनयन्नाद् व्यानं वाचं मनो हृदयं ब्रह्म मेधाम्

२४

चक्षुः श्रोत्रं यशो अस्मासु प्रेक्षन् रेतो लोहितमुदरम्

२५

तानि कल्पद् ब्रह्मचारी सलिलस्य पृष्ठे तपोऽतिष्ठत् तप्यमानः समुद्रे ।

स स्नातो बभूव पिङ्गलः पृथिव्यां बहु रोचते

२६(१६) (१७६)

[इति चतुर्विंशः प्रपाठकः ॥२४॥]

(६) पापमोचनम् ।

१-२३ शन्तातिः । चन्द्रमाः, मन्त्रोकाः । अनुष्टुप् ; २३ श्रुतीगर्भा ।

[अथ पञ्चविंशः प्रपाठकः ॥२५॥]

अग्निं ब्रूमो वनस्पतीनोषधीरुत वीरुधः । इन्द्रं बृहस्पतिं सूर्यं ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १

ब्रूमो राजानं वरुणं मित्रं विष्णुमथो भगम् । अंशं विवस्वन्तं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः २

ब्रूमो देवं सवितारं धातारमुत पूषणम् । त्वष्टारमग्निं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः ३

गन्धर्वाप्सरसो ब्रूमो अश्विना ब्रह्मणस्पतिम् । अर्यमा नाम यो देवस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः ४

अहोरात्रे इदं ब्रूमः सूर्याचन्द्रमसाम्बुभा । विश्वानादित्यान् ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः ५

वार्ता ब्रूमः पर्जन्यमन्तरिक्षमथो विशः । आशाश्च सर्वा ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः ६

मुञ्चन्तु मा शपद्यादहोरात्रे अथो जुषाः । सोमो मा देवो मुञ्चतु यमाहुश्चन्द्रमा इति ७

पार्थिवा विभ्याः पशव आणया जुत ये मुगाः ।

अकुन्तान् पक्षिणो ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः

८ : १७५।

मवाशर्वाविदं ब्रूमो रुद्रं पशुपतिंश्च यः । इषुर्या एषां संविद्य ता नः सन्तु सदा शिवाः १

दिवं ब्रूमो नक्षत्राणि भूमिं युक्षाणि पर्वतान् ।

समुद्रा नद्यो विशन्तास्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १० (१७)

सप्तर्षीन् वा इदं ब्रूमोऽपो देवीः प्रजापतिम् । पितृन् यमधेष्ठान् ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः ११

ये देवा विविषदो अन्तरिक्षसंदक्ष ये । पृथिव्यां शक्रा ये शितास्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १२

आवित्या रुद्रा वसवो विवि देवा अथर्वाणः । अङ्गिरसो मनीषिणस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १३

यज्ञं ब्रूमो यजमानमृचः सामानि मेयजा । यजूंषि होत्रा ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १४

पञ्च राज्यानि वीरुधां सोमधेष्ठानि ब्रूमः ।

दुर्मो भङ्गो यवः सहस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १५

अरायान् ब्रूमो रक्षांसि सर्पान् पुण्यजनान् पितृन् ।

मृत्यूनेकशतं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १६

ऋतून् ब्रूम ऋतुपर्तीनार्तवानुत हायनान् ।

समाः संवत्सरान् मासांस्ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १७

एतं देवा दक्षिणतः पश्चात् प्राञ्च उदेत ।

पुरस्तादुत्तराच्छक्रा विश्वे देवाः सुमेत्य ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १८

विश्वान् देवानिदं ब्रूमः सत्यसंधानृतावृधः । विश्वामिः पत्नीभिः सह ते नो मुञ्चन्त्वहंसः १९

सर्वान् देवानिदं ब्रूमः सत्यसंधानृतावृधः । सर्वाभिः पत्नीभिः सह ते नो मुञ्चन्त्वहंसः २०

भूतं ब्रूमो भूतपतिं भूतानांभूत यो वशी । भूतानि सर्वा संगत्य ते नो मुञ्चन्त्वहंसः २१

या देवीः पञ्च प्रदिशो ये देवा द्वादशतवः । संवत्सरस्य ये दंष्ट्रास्ते नः सन्तु सदा शिवाः २२

यन्मातली रथक्रीतमभूतं वेदं मेयजम् । तदिन्द्रो अप्सु प्रावेशयन् तदापो दत्त मेयजम् २३ (१८) (१९)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥१॥

(७) उच्छिष्टे ब्रह्म-सूक्तम् ।

१-२७ अथर्वा । अथ्यात्मं, उच्छिष्टः । अनुष्टुप्, ६ पुर उष्णिग्वार्हतपरा । २१ स्वरादः

२२ विराद पथ्यावृहती ।

[४] उच्छिष्टे नाम रूपं चोच्छिष्टे लोक आहितः ।

उच्छिष्ट इन्द्रश्चाग्निश्च विश्वमन्तः समाहितम् १

उच्छिष्टे द्यावापृथिवी विश्वं भूतं समाहितम् ।

आपः समुद्र उच्छिष्टे चन्द्रमा वात आहितः २

(२०१)

सद्युच्छिष्टे असंश्रोमौ मृत्युवार्जः प्रजापतिः ।	
लौक्या उच्छिष्ट आरंत्ता बभ्रु द्रव्यापि श्रीर्मयि	३
इदो हंहस्त्रिभो न्यो ब्रह्म विश्वसृजो दश ।	
नामिमिव सर्वतश्चक्रुः उच्छिष्टे देवताः भिताः	४
ऋक् साम यजुश्च उच्छिष्टः उद्वीथः प्रस्तुतं स्तुतम् ।	
हिकार उच्छिष्टे स्वरः सान्नो मेढिश्च तन्मयि	५
ऐन्द्राग्रं पावमानं महानाक्षीर्महाव्रतम् ।	
उच्छिष्टे यज्ञस्याङ्गान्यन्तर्गमं इव मातरि	६
राजसूयं वाजपेयमग्निष्टोमस्तद्वधुरः	
अर्काश्वमेधावुच्छिष्टे जीवर्धिमंदिन्तमः	७
अग्न्याधेयमथो वृक्षा कामप्रश्छन्वसा सह ।	
उत्सन्ना यज्ञाः सन्नाप्युच्छिष्टेऽधि समाहिताः	८
अग्निहोत्रं च अन्धा च वषट्कारो घृतं तपः ।	
वक्षिणेष्टं पुनं चोच्छिष्टेऽधि समाहिताः	९
एकरात्रो द्विरात्रः सद्यःक्रीः प्रकीरुक्थ्यः ।	
ओतं निहितमुच्छिष्टे यज्ञस्याणूनि विद्यया	१० (१९)
चतुरात्रः पञ्चरात्रः षड्रात्रश्चोमयः सह ।	
षोडशी संतरात्रश्चोच्छिष्टाज्जिरे सर्वे ये यज्ञा अमृतं हिताः	११
प्रतीहारो निधनं विश्वजिज्ञाभिजिच्च यः ।	
साहानिरात्रावुच्छिष्टे द्वादशाहोऽपि तन्मयि	१२
सूनुता संनतिः क्षेमः स्वधोर्जामृतं सहः ।	
उच्छिष्टे सर्वे प्रत्यञ्चः कामाः कामेन तातपुः	१३
नव भूमीः समुद्रा उच्छिष्टेऽधि भिता दिवः ।	
आ सूर्यो भ्रातृच्छिष्टेऽहोरात्रे अपि तन्मयि	१४
उपहव्यं विपुवन्तं ये च यज्ञा गुहा हिताः ।	
विश्रान्तिं भूतं विश्वस्योच्छिष्टो जनितुः पिता	१५
पिता जनितुरुच्छिष्टोऽगोः पौत्रः पितामहः ।	
स दिग्गति विश्वस्येशानां वृषा भूस्यामतिर्युः	१६ (१५)

ऋतं सत्यं तपो राष्ट्रं भ्रमो धर्मश्च कर्म च । मृतं मविष्यदुच्छिष्टे वीर्यं लिक्ष्मीर्वलं बले १७
समुद्धिरोज आकूतिः क्षत्रं राष्ट्रं षड्वर्ग्यः । संवत्सरोऽध्युच्छिष्ट इडां प्रेषा ग्रहां हविः १८
चतुर्होतार आप्रियश्चातुर्मास्यानि नीविदः । उच्छिष्टे यज्ञा होत्राः पशुबन्धास्तदिष्टयः १९

अर्धमासाश्च मासाश्चार्तुवा ऋतुभिः सह ।	
उच्छिष्टे घोषिणीरापः स्तनयितुः श्रुतिर्मही	२० (२०)
शर्कराः सिकता अश्मान् ओषधयो वीरुधस्तृणा ।	
अभ्राणि विद्युतो वर्षमुच्छिष्टे संभिता भिता	२१
रात्रिः प्राप्तिः समान्निव्याप्तिर्मह एधुतुः ।	
अत्याप्तिरुच्छिष्टे भूतिश्चाहिता निहिता हिता	२२
यच्च प्राणति प्राणेन यच्च पश्यति चक्षुषा ।	
उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे द्विवि वेवा विविभितः	२३
ऋषः सामानि च्छन्दांसि पुराणं यजुषा सह ।	
उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे द्विवि वेवा विविभितः	२४
प्राणापान्ये चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या ।	
उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे द्विवि वेवा विविभितः	२५
आनन्दा मोदाः प्रमुदोऽमीमोवमुदश्च ये ।	
उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे द्विवि वेवा विविभितः	२६
वेवाः पितरौ मनुष्या गन्धर्वाप्सरसश्च ये ।	
उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे द्विवि वेवा विविभितः	२७ (२१)(२१६)

(८) अध्यात्मम् ।

१-२४ कौरपथिः । अध्यात्मं, मनुष्यः । अनुष्टुप्, २३ पथ्यापकृतिः ।

यन्मनुर्जायामावहत् संकल्पस्य गृहादधि ।	
क आसं जन्वाः के वराः क उ ज्येष्ठवरोऽभवत्	१
तपश्चैवास्तां कर्म चान्तमैहृत्पणिवे ।	
त आसं जन्वास्ते वरा बह्वं ज्येष्ठवरोऽभवत्	२
दश साकर्मजायन्त वेवा देवेभ्यः पुरा ।	
यो वै तान् विद्यात् प्रत्यक्षं स वा अद्य महद् भवेत्	३ (२१९)

प्राणापानो चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च वा ।	
व्यानोद्गानो वाङ् मनस्ते वा आर्कृतिमावहन्	४
अजाता आसन्नतवोऽथो धाता बृहस्पतिः ।	
इन्द्राग्नी अश्विना तर्हि के ते ज्येष्ठमुपासत	५
तर्पश्चैवास्तां कर्म चान्तर्महृत्युर्गिवे ।	
तपो ह जज्ञे कर्मणस्तत् ते ज्येष्ठमुपासत	६
येत आसीद् भूमिः पूर्वा यामद्घातय इद् विदुः ।	
यो वै तां विद्याज्ञामथा स मन्येत पुराणवित्	७
कुत इन्द्रः कुतः सोमः कुतो अग्निर्जायत ।	
कुतस्त्वष्टा समभवत् कुतो धाताजायत	८
इन्द्रादिन्द्रः सोमात् सोमो अग्नेरग्निर्जायत	
त्वष्टा ह जज्ञे त्वष्टुर्धातुर्धाताजायत	९
ये त आसन् दश जाता देवा देवेभ्यः पुरा ।	
पुत्रेभ्यो लोकं वृत्त्वा कस्मिंस्ते लोक आसते	१०
यदा केशानस्थि स्नाव मांसं मज्जानमामरत् ।	
शरीरं कृत्वा पार्दवत् कं लोकमनु प्राविशत्	११
कुतः केशान् कुतः स्नाव कुतो अस्थीन्यामरत् ।	
अङ्गान् पर्वणि मज्जानं को मांसं कुत आमरत्	१२
संसिञ्चो नाम ते देवा ये सभारान्तसममरन् ।	
सर्वं संसिञ्च्य मर्त्यं देवाः पुरुषमाविशन्	१३
ऊरू पादावष्टीवन्तौ शिरौ हस्तावथो मुखम् ।	
पुष्टीर्बर्ज्जहो प्राश्वे कस्तत् समदधाहर्षिः	१४
शिरौ हस्तावथो मुखं जिह्वां ग्रीवाश्च कीकसाः ।	
त्वचा प्रावृत्य सर्वं तत् संधा समदधान्मही	१५
यत् तच्छरीरमशायत् संधया संहितं महत् ।	
येनेदमद्य रोचते को अस्मिन् वर्णमामरत्	१६
सर्वं देवा उपाशिक्षन् तदजानाद् बधूः सती ।	
ईशा वशस्य या जाया सास्मिन् वर्णमामरत्	१७

यदा त्वष्टा व्यतृणत् पिता त्वष्टुर्य उत्तरः ।	
गृहं कृत्वा मर्त्यं देवाः पुरुषमार्विशन्	१८
एतन्ने वै तन्मीनिर्भितिः प्राप्मानो नाम देवताः ।	
अथ खालित्यं पालित्यं शरीरमनु प्राविशन्	१९
स्तेयं दुष्कृतं वृजिनं सत्यं यज्ञो यशो ब्रह्म ।	
बलं च क्षत्रमोजश्च शरीरमनु प्राविशन्	२०
भूतिश्च वा अभूतिश्च शतयोऽरातयश्च याः ।	
क्षुधश्च सर्वास्तृष्णाश्च शरीरमनु प्राविशन्	२१
निन्दाश्च वा अनिन्दाश्च यच्च हन्तेति नेति च ।	
शरीरं अद्वा दक्षिणाश्रद्वा चानु प्राविशन्	२२
विद्याश्च वा अविद्याश्च यच्चान्यदुपदेश्यम् ।	
शरीरं ब्रह्म प्राविशच्चः सामाथो यजुः	२३
आनन्दा मोदाः प्रमुदोऽभीमोदमुदश्च ये ।	
हृसो नरिष्टा नृत्तानि शरीरमनु प्राविशन्	२४
आलापाश्च प्रलापाश्चामीलापलपश्च ये ।	
शरीरं सत्त्वं प्राविशन्नायुजः प्रयुजो युजः	२५
प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च याः ।	
व्यानोवृानौ वाक् मनः शरीरेण त ईयन्ते	२६
आशिषश्च प्राशिषश्च संशिषो विशिषश्च याः ।	
चित्तानि सर्वे संकल्पाः शरीरमनु प्राविशन्	२७
आस्तेयीश्च वास्तेयीश्च त्वरुणाः कृपणाश्च याः ।	
गुह्याः शुका स्थूला अपस्ता बीभृत्सार्वसादयन्	२८
अस्थि कृत्वा समिधं तद्वृष्टापो असादयन् ।	
रेतः कृत्वाज्यं देवाः पुरुषमार्विशन्	२९
या आपो याश्च देवता या विराट् ब्रह्मणा सह ।	
शरीरं ब्रह्म प्राविशच्छरीरेऽधि प्रजापतिः	३०
सूर्यचन्द्रानि प्राणं पुरुषस्य वि भेजिरे ।	
अथास्येतरमात्मानं देवाः प्रायच्छन्मये	३१ (२५७)

तस्माद् वे विद्वान् पुरुषमिदं ब्रह्मति मन्यते ।
 सर्वा ह्यस्मिन् देवता गावो गोष्ठ इवास्ते ३२
 प्रथमेन प्रमारेण त्रेधा विप्लव्य वि गच्छति ।
 अद् एकेन गच्छत्यद् एकेन गच्छतीर्हकेन नि पेंवते ३३
 अप्सु स्तीमासु वृद्धासु शरीरमन्तरा हितम् ।
 तस्मिच्छवोऽध्वन्तरा तस्माच्छवोऽध्वुच्यते ३४ (२४) (२६०)
 ॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(९) शत्रुनिवारणम् ।

१-२६ काङ्कायनः । अथर्वेदिः । अनुष्टुप् । १ सप्तपदा विराद् शकरी ज्यवसाना, ३ परोष्णिक्,
 ४ ज्यवसाना उष्णिग्बृहतीगर्भा परा विष्टुप् पदपदानिजगतीः ९, ११, १४, २३, २६
 पथ्यापङ्क्तिः १५, २२, २४-२५, ज्यवसाना सप्तपदा शकरी, १६ ज्यवसाना
 पञ्चपदा विराडुपरिष्टाज्ज्योतिस्त्रिष्टुप्, १७ त्रिपदा गायत्री ।

[५] ये ब्राह्मो या इषवो धन्वनां वीर्याणि च । असीन् परशूनायुधं चित्ताकूतं च यद्धुवि ।
 सर्वं तर्बुवे त्वमित्रेभ्यो हृशे कुरुशूरांश्च प्र दर्शय १
 उत् तिष्ठतु सं नह्यध्वं मित्रा देवजना यूयम् । संहृष्टा गुप्ता वः सन्तु या नो मित्राण्यर्बुदे २
 उत् तिष्ठतुमा रमेथामादानसंवृानाभ्याम् । अमित्राणां सेनां अमि धत्तमर्बुदे ३
 अर्बुविर्नाम यो देव ईशानश्च न्यर्बुदिः । याम्यामन्तरिक्षमावृतमियं च पृथिवी मही ।
 ताम्यामिन्द्रमेदिभ्यामहं जितमन्वेमि सेनया ४
 उत् तिष्ठ त्वं देवजनार्बुदे सेनया सह । मत्तन्नामित्राणां सेनां भोगेभिः परि वारय ५
 सप्त जातान् न्यर्बुद उद्वाराणां समीक्षयन् । तेमिदमाज्यं हुते सर्वैरर्तिष्ठ सेनया ६
 प्रतिघ्नानाशुमुखी कृषुकर्णी च क्रोशतु । विकेशी पुरुषं हते रक्षिते अर्बुदे तव ७
 संकर्षन्ती कुरुकरं मनसा पुत्रमिच्छन्ती । पतिं भान् रक्षिते अर्बुदे तव ८
 अलिम्लबा जाष्कमदा गृध्राः श्येनाः पतत्रिणः ।
 ध्वाङ्क्षाः शकुनयस्तुप्यन्त्वमित्रेषु समीक्षयन् रक्षिते अर्बुदे तव ९
 अथो सर्वं श्वार्पवुं मक्षिका तृप्यतु किमिः ।
 पोरुषेयेऽधि कुणपे रक्षिते अर्बुदे तव १० (२५)
 आ गृह्णीतं सं बृहतं प्राणापानान् न्यर्बुदे ।
 निवाशा घोषाः सं यन्त्वमित्रेषु समीक्षयन् रक्षिते अर्बुदे तव ११ (२७१)
 अथर्व० ३४

- उद् वेपय सं विजन्तां मियामित्रान्सं सृज । उरुग्राहैर्वाह्नैर्विध्यामित्रान् न्यबुदे १२
- मुहान्वेषां बाहवश्चित्ताकृतं च यन्द्वदि । मैषामुच्छेपि किं चन रविते अंबुदे तव १३
- प्रतिघ्नानाः सं धावन्तूरः पदूरावाघ्नानाः ।
- अघारिणीर्विक्रियो रुद्रत्यः१ युरूपे हते रविते अंबुदे तव १४
- श्वन्वतीरप्सरसो रूपका उताबुदे । अन्तःपात्रे रेरिहतीं रिशां दुर्णिहितैषिणीम् ।
- सर्वास्ता अंबुदे त्वममित्रैभ्यो हृशे कुरुद्वारांश्च प्र दर्शय १५
- खड्गैऽधिचङ्कमां खर्विकां खर्ववासिनीम् ।
- य उद्वारा अन्तर्हिता गन्धर्वाप्सरसश्च ये ।
- सर्पा इतरजना रक्षीसि १६
- चतुर्वर्णांछयावदतः कुम्भमुष्काँ असृङ्मुखान् ।
- स्वभ्यसा ये चोद्भ्यसाः १७
- उद् वेपय त्वमंबुदेऽमित्राणामसूः सिचः ।
- जयांश्च जिष्णुश्चामित्रौ जयतामिन्द्रमेदिनी १८
- प्रवर्लीनो मृषितः शयां हतोऽमित्रो न्यबुदे ।
- अग्निजिह्वा धूमशिक्षा जयन्तीर्यन्तु सेनया १९
- तयाबुदे प्रणुत्तानामित्रो हन्तु वरवरम् ।
- अमित्राणां शचीपतिर्मांसीषां मोचि कश्चन २० (२६)
- उत्कंसन्तु हृदयान्युर्ध्वः प्राण उदीपतु ।
- शौष्कास्यमनु वर्तताममित्रान्मोत मित्रिणः २१
- ये च धीरा ये चाधीराः पराञ्चो बधिराश्च ये ।
- तमसा ये च तूपरा अथो बस्तामिवासिनः ।
- सर्वास्तौ अंबुदे त्वममित्रैभ्यो हृशे कुरुद्वारांश्च प्र दर्शय २२
- अंबुदिश्च त्रिपंथिश्चामित्रान् नो वि विध्यताम् ।
- यथैषामिन्द्र वृत्रहन् हनाम शचीपतेऽमित्राणां सहस्रशः २३
- वनस्पतीन् वानस्पत्यानोर्धधीरुत वीरुधः । गन्धर्वाप्सरसः सर्पान् देवान् पुण्यजनान् पितृन् ।
- सर्वास्तौ अंबुदे त्वममित्रैभ्यो हृशे कुरुद्वारांश्च प्र दर्शय २४
- ईशां वो मरुतो वेव आवित्यो ब्रह्मणस्पतिः । ईशां व इन्द्रश्चाग्निश्च धाता मित्रः प्रजापतिः ।
- ईशां व क्रपयश्चक्रुः मित्रेषु समीक्षयन् रविते अंबुदे तव २५ (१८५)

तेषां सर्वेषामीशानां उत तिष्ठतु सं नह्यध्वं मित्रा देवजना यूयम् ।
इमं संग्रामं संजित्य यथालोकं वि तिष्ठध्वम्

२६ (२७) (१८६)

(१०) शत्रुनाशनम् ।

१-१७ श्रुवाङ्गिराः । त्रिपन्थिः । अनुष्टुप् : १ विराट् पथ्यापङ्क्तिः २ ज्यवसाना पदपदा त्रिष्टुप्पार्श्व-
ऽतिजगती, ३ विराडास्तारपङ्क्तिः, ४ विराट्, ८ विराट् त्रिष्टुप्, ९ परोविराट्
पुरस्ताज्ज्योतिस्त्रिष्टुप् : ११ पञ्चपदा पथ्यापङ्क्तिः, १३ पदपदा जगती, १६ ज्यवसाना
पदपदा ककुम्भत्यनुष्टुप्त्रिष्टुप्पार्श्व गङ्गरी, १७ पथ्यापङ्क्तिः,
११ त्रिपदा गायत्री, १२ विराट्पुरस्ताद्बृहती,
१५ ककुप्, २६ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

उत तिष्ठतु सं नह्यध्वमुदाराः केतुभिः सह । सर्पा इतरजना रक्षांस्यमित्राननु धावत १

ईशां वो वेवृ राज्यं त्रिपंथे अरुणैः केतुभिः सह ।

ये अन्तरिक्षे ये त्रिवि पृथिव्यां ये च मानवाः ।

त्रिपंथेस्ते चेतसि दुर्णामान् उपासताम्

२

अयोमुखाः सूचीमुखा अथो विकङ्कतीमुखाः ।

कृष्यावो वार्तरहस आ सजन्त्वमित्रान् वज्रेण त्रिपंथिना

३

अन्तर्धेहि जातवेवृ आदित्यं कुणपं बहु । त्रिपंथेरियं सेना सुहितास्तु मे वशं

४

उत तिष्ठ त्वं देवजनां वृत्रे सेनया सह । अयं बलिर्व आहुतस्त्रिपंथेराहुतिः प्रिया

५

शितिपदी सं द्यतु शरव्येऽयं चतुष्पदी । कृत्येऽमित्रेभ्यो भव त्रिपंथेः सह सेनया

६

धूमाक्षी सं पततु कृधुकुर्णी च कोशतु । त्रिपंथेः सेनया जिते अरुणाः सन्तु केतवः ७

अवापन्तां पक्षिणो ये वयांस्यन्तरिक्षे त्रिवि ये चरन्ति ।

श्वार्पद्मो मक्षिकाः सं रभन्तामामादो गृध्राः कुणपे रदन्ताम्

८

यामिन्त्रेण संधां समधत्था ब्रह्मणा च बृहस्पते ।

तयाहमिन्द्रसंधया सर्वान् देवानिह हुवं इतो जयत मामृतः

९

बृहस्पतिराङ्गिरस ऋषयो ब्रह्मसंशिताः । असुरक्षयणं वधं त्रिपंथिं त्रिव्याश्रयन्

१० (२८)

येनासौ गुप्त आव्रित्य उभाविन्द्रश्च तिष्ठतः । त्रिपंथिं देवा अभजन्तो जसे च बलाय च ११

सर्वाल्लोकान्समजयन् देवा आहुत्यानया ।

बृहस्पतिराङ्गिरसो वज्रं यमसिञ्चतासुरक्षयणं वधम्

१२

बृहस्पतिराङ्गिरसो वज्रं यमसिञ्चतासुरक्षयणं वधम् ।

तेनाहममूं सेनां नि लिम्पामि बृहस्पतेऽमित्रान् हुन्ध्वोजसा

१३ (२९)

सर्वे देवा अत्यायन्ति ते अश्रन्ति वर्षद् कृतम् । इमां जुषध्वमाहुतिमितो अयत् मायुतः १४
सर्वे देवा अत्यायन्तु त्रिषंधेराहुतिः प्रिया । संधां महतीं रक्षतु ययात्रे असुरा जिताः १५
वायुरमित्राणामिष्वग्राण्याञ्चतु । इन्द्र एषां बाहून् पतिं मनक्तु मा शकन् प्रतिधामिषुम् ।
आदित्य एषामुखं वि नाशयतु चन्द्रमा युतामर्गतस्य पन्थाय १६

यदिं प्रेयुर्देवपुरा ब्रह्म वर्माणि चक्षिरे ।

तनुपानं परिपाणं कृण्वाना यदुपोचिरे सर्वं तद्वरसं कृधि १७
कृष्यादानुवर्तयन्मृत्युना च पुरोहितम् । त्रिषंधे प्रेहि सेनया जयामित्रान् प्र पंचस्व १८
त्रिषंधे तमसा त्वममित्रान् परि वारय । पूषवाज्यप्रणुत्तानां मामीषां मोचि कश्चन १९
शितिपदी सं पतत्वमित्राणाममूः सिचः । मुह्यन्त्वद्यामूः सेना अमित्राणां न्यबुदे २० (२९)
मुहा अमित्रा न्यबुदे जुहोषां वरंवरम् । अनया जहि सेनया २१
यश्च कवची यश्चाकवचोऽमित्रो यश्चाज्मनि । ज्यापाशैः कवचपाशैरज्मनाभिहतः शयाम् २२
ये वर्मिणो येऽवर्माणो अमित्रा ये च वर्मिणः । सर्वास्तां अर्बुदे हताङ्गानोऽदन्तु भूम्याम् २३
ये रथिनो ये अरथा असादा ये च साविनः ।

सर्वानदन्तु तान् हतान् गृध्राः श्येनाः पतञ्जिनः २४

सहस्रकुणपा शेतामामित्री सेनां समरे वधानाम् । विविन्द्वा ककुजाकृता २५

मर्माविधं रोरुवतं सुपर्णैरदन्तु बुध्धितं युध्धितं शयानम् ।

य इमां प्रतीचीमाहुतिममित्रो नो युयुत्सति २६

यां देवा अनुतिष्ठन्ति यस्या नास्ति विराधनम् ।

तयेन्द्रो हन्तु वृत्रहा वज्रेण त्रिषंधिना २७ (३०) (१११)

[इति पञ्चविंशः प्रपाठकः ॥१५॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इत्येकादशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

दशमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं २९८९

एकादशकाण्डस्य... ३११

सर्वयोगः ३१९९

द्वादशं काण्डम् ।

(१) भूमिमुक्तम् ।

१-६३ अथर्वा । भूमिः । शिष्टपुः २ भुरिक् ४-३, १०, ३८ अथवसाना पदपदा जगती; ७ प्रस्तारपक्षिः, ८, ११ अथव० पद० विराडितिः ९ परानुष्टुप्, १२-१३, १५ पञ्चपदा शकरी (१२-१३ अथव०); १४ महाबृहती; १६, २१ यकाव० साम्नी शिष्टपुः १८ अथव० पद० शिष्टपुः अनुष्टुप्मातीतिशकरी; १९-२० पुरोबृहती (२० विराड्); २२ अथव० पद० विराडितिजगती; २३ पञ्चपदा विराडितिजगती; २४ पञ्च० अनुष्टुप्माती जगती; २५ अथव० सप्त० उष्णिगनुष्टुप्माती शकरी; २६-२८, ३३, ३५, ३९-४१, ५०, ५३-५४, ५६, ५९, ६३ अनुष्टुप् (५३ पुरोबृहती); ६० विराड् गायत्री; ६२ पुरस्ताज्ज्योतिः; ६४ अथव० पद० शिष्टपुः बृहतीगमातीतिजगती; ६६ विपरीतपादलक्ष्मा पक्षिः; ६७ अथव० पञ्च० शकरी; ६९ पद० ककुम्भती शकरी; ७१ स्वराडनुष्टुप्; ७३ विराडास्तारपक्षिः; ७४-७५, ७९ जगती; ८६ पदप० अनुष्टुप्माती परा शकरी; ८७ पदप० उष्णिगनुष्टुप्माती परातिशकरी; ८८ पुरोऽनुष्टुप्; ५१ अथव० पद० अनुष्टुप्माती ककुम्भती शकरी; ५२ पञ्च० अनुष्टुप्माती परातिजगती; ५७ पुरातिजागता जगती; ५८ पुरस्ताद्बृहती; ६१ पुरोबृहती; ६२ परा विराड् ।

[अथ पक्षविंशः प्रपाठकः ॥१६॥]

- [१] सत्यं बृहद्वृत्तमुग्रं वीक्षा तपो ब्रह्मं यज्ञः पृथिवीं धारयन्ति ।
 सा नो भूतस्य भव्यस्य पत्न्युक्तं लोकं पृथिवी नः कृणोतु १
 असंशयं बध्यतो मानवानां यस्या उद्धतः प्रवतः समं ब्रह्म ।
 नानावीर्या ओषधीर्या विर्मतिं पृथिवी नः प्रथतां राध्यतां नः २
 यस्यां समुद्र उत सिन्धुरापो यस्यामन्नं कृष्टयः संवभुवुः ।
 यस्याद्विदं जिन्वति प्राणवेज्जु सा नो भूमिः पूर्वपेयं दधातु ३
 यस्याश्चतस्रः प्रदिशः पृथिव्या यस्यामन्नं कृष्टयः संवभुवुः ।
 या विर्मतिं बहुधा प्राणवेज्जु सा नो भूमिर्गोष्वप्यन्नं दधातु ४
 यस्यां पूर्वं पूर्वजना विचक्रिरे यस्यां देवा असुरानभ्यवर्तयन् ।
 गवामश्वानां वयराश्च विष्टा भगं वचैः पृथिवी नो दधातु ५
 विश्वंमरा वसुधानीं प्रतिष्ठा हिरण्यवक्षा जगतो निवेशनी ।
 वैश्वानरं विभ्रती भूमिरग्निमिन्द्रं ऋषमा ब्रविणे नो दधातु ६
 यां रक्षन्त्यरवप्रा विश्वदानीं देवा भूमिं पृथिवीमप्रमादम् ।
 सा नो मधु म्रियं दुहामथो उक्षतु वर्चसा ७

याण्वेऽधिं सलिलमग्र आसीद् यां मायाभिः उन्वचरन् मनीषिणः ।

यस्या हृदयं परमे व्योमिन्सत्येनावृतममृतं पृथिव्याः ।

सा नो भूमिस्त्विधिं बलं राष्ट्रे दधातुः ८

यस्यामापः परिचराः समानीरहोरात्रे अग्रमातुं क्षरन्ति ।

सा नो भूमिर्भूरिधारा पयो दुहामथो उक्षतु वर्चसा ९

यामाश्विनावर्मिमातां विष्णुर्यस्यां विचक्रमे ।

इन्द्रो यां चक्र आत्मनेऽनमित्रां वाचीपतिः ।

सा नो भूमिर्वि सृजतां माता पुत्राय मे पर्यः १० (१)

गिरयस्ते पर्वता हिमवन्तोऽरण्यं ते पृथिवि स्योनमस्तु ।

बभ्रुं कृष्णां रोहिणीं विश्वरूपां ध्रुवां भूमिं पृथिवीमिन्द्रगुप्ताम् ।

अजीतोऽहंतो अक्षतोऽर्ध्रं पृथिवीमहम् ११

यत् ते मध्यं पृथिवि यच्च नभ्यं यास्त ऊर्जस्तन्वः संबभ्रुः ।

तास्तु नो धेह्यमि नः पवस्व माता भूमिः पुत्रो अहं पृथिव्याः ।

पर्जन्यः पिता स उ नः पिपतु १२

यस्यां वेदिं परिगृह्णन्ति भूम्यां यस्यां यज्ञं तन्वते विश्वकर्माणः ।

यस्यां मीयन्ते स्वरवः पृथिव्यामुर्ध्वाः शुक्रा आहुत्याः पुरस्तात् ।

सा नो भूमिर्वर्धयद् वर्धमाना १३

यो नो द्वेपत् पृथिवि यः पूतन्याद् योऽभिदासान्मनसा यो वृधेन ।

तं नो भूमे रन्धय पूर्वकृत्वरि १४

त्वज्जातास्त्वयि चरन्ति मर्त्यास्त्वं विभर्षि द्विपदस्त्वं चतुष्पदः ।

तवेमे पृथिवि पञ्च मानवा येभ्यो ज्योतिरमृतं मर्त्येभ्य उद्यन्तसूर्यो रश्मिमिरातनोति १५

ता नः प्रजाः सं दुहतां समग्रा वाचो मधुं पृथिवि धेहि मदा १६

विश्वस्वमातरमोपधीनां ध्रुवां भूमिं पृथिवीं धर्मणा धृताम् ।

शिवां स्योनामनु चरेम विश्वहा १७

महत् सधस्थं महती बभूविथ महान् वेगं एजथूर्वेपथुटे ।

महास्तेन्द्रो रक्षत्यप्रमादम् ।

सा नो भूमे प्र रोचय हिरण्यस्येव संहञ्जि सा नो द्विषत कञ्चन १८

अग्निर्भूम्यामोपधीप्वाग्निमापो विभ्रत्याग्निरश्मस्तु । अग्निरन्तः पुरुषेषु गोपदभ्यध्वज्यः १९ (१५)

अग्निर्विव आ तपत्यग्नेर्वैवस्योर्वै१न्तरिक्षम् ।

अग्निं मर्तास इन्धते हव्यवाहं धृतभियम् २० (२)

अग्निर्वासाः पृथिव्युत्तिष्ठस्त्विषीमन्तं संशितं मा कृणोत २१

भूम्यां देवभ्यो वदति यज्ञं हव्यमर्कृतम् । भूम्यां मनुष्या जीवन्ति स्वधयाज्ञेन मर्त्याः ।

सा नो भूमिः प्राणमायुर्वधातु जरदष्टिं मा पृथिवी कृणोत २२

यस्ते गन्धः पृथिवि संबभूव यं बिभ्रत्योर्धधयो यमापः ।

यं गन्धर्वा अप्सरसश्च भेजिरे तेन मा सुरभिं कृणु मा नो द्विक्षत कश्चन २३

यस्ते गन्धः पुष्करमाविवेश यं सँजभुः सूर्याया विवाहे ।

अमर्त्याः पृथिवि गन्धमग्रे तेन मा सुरभिं कृणु मा नो द्विक्षत कश्चन २४

यस्ते गन्धः पुरुषेषु स्त्रीषु पुंसु भगो रुचिः । यो अश्वेषु वीरेषु यो भुगेषु हस्तिषु ।

कृन्त्यायां वर्चा यद् भूमे तेनास्माँ अपि सं सृज मा नो द्विक्षत कश्चन २५

शिला भूमिरश्मां पांसुः सा भूमिः संपृता धृता । तस्यै हिरण्यवक्षसे पृथिव्या अंकरं नमः २६

यस्यां वृक्षा वानस्पत्या ध्रुवास्तिष्ठन्ति विश्वहा । पृथिवीं विश्वधायसं धृतामच्छावं नसि २७

उदीराणा उतासीनास्तिष्ठन्तः प्रक्रामन्तः । पद्भ्यां दक्षिणस्रव्याभ्यां मा व्यथिष्महि भूम्याम् २८

विमृश्वरीं पृथिवीमा वंदामि क्षमां भूमिं ब्रह्मणा वावृधानाम् ।

ऊर्जं पुष्टं बिभ्रतीमन्नभ्रागं धृतं त्वाभि नि धेदिम भूमे २९

शुद्धा न आपस्तन्वेक्षरन्तु यो नः सेदुरभिये तं नि वध्मः ।

पवित्रेण पृथिवि मोत पुनामि ३० (३)

यास्ते प्राचीः प्रदिशो या उदीचीयास्ते भूमे अधराद् याश्च पश्चाद ।

स्योनास्ता मद्यां चरते भवन्तु मा नि पपुं भुवने शिभियाणः ३१

मा नः पश्चान्मा पुरस्ताद्भुविष्टा भोत्तरादधरावुत ।

स्वस्ति भूमे नो भव मा विदन् परिपन्थिनो वरीयो यावया वृधम् ३२

यावत् तेऽभि निपश्यामि भूमे सूर्येण मेदिना । तावन्मे चक्षुर्मा मेष्टोत्तरामुत्तरं समां ३३

यच्छयानः पर्यावर्ते दक्षिणं सभ्यमभि भूमे पार्श्वम् । उत्तानास्त्वा प्रतीची यत् पृथीभिरेषिशेमेहि ।

मा हिंसीस्तत्र नो भूमे सर्वस्य प्रतिशीवति ३४

यत् ते भूमे विखनामि क्षिप्रं तदपि रोहतु । मा ते मर्मं विमृश्वरि मा ते हृदयमपिपम् ३५

अप्यस्ते भूमे वषाणि शरद्धैमन्तः शिशिरो वसन्तः ।

ऋतवस्ते विहिता हायुनीरहोरात्रे पृथिवि नो बुहाताम् ३६ (१६)

यापं स्रपं विजमाना विमृग्वरी यस्यामासंज्ञग्रयो ये अत्स्वन्तः ।

परा दस्युन् ददती देवपीयूनिद्रं वृणाना पृथिवी न वृत्रम् ।

शक्राय वधे वृषमाय वृष्णे

३७

यस्यां सवोहविधानि यूषो यस्यां निमीयते । ब्रह्माणो यस्यामर्चन्त्यग्निः साक्षा यजुर्विदः ।

युज्यन्ते यस्यामृत्विजः सोममिन्द्राय पातवे

३८

यस्यां पूर्वे भूतकृत ऋषयो गा उदानुचुः । सप्त सत्रेण वेधसो यज्ञेन तपसा सह ३९

सा नो भूमिरा दिशतु यद्धनं कामयामहे ।

मगो अनुप्रयुङ्क्तामिन्द्र एतु पुरोगवः

४० (४)

यस्यां गारयन्ति नृत्यन्ति भूम्यां मर्त्या न्यैलिवाः ।

युध्यन्ते यस्यामाक्रन्दो यस्यां वदति दुन्दुभिः ।

सा नो भूमिः प्र णुदतां सपत्नानसपत्नं मां पृथिवी कृणोतु

४१

यस्यामन्नं व्रीहियवौ यस्यां इमाः पञ्च कृदयः ।

भूम्यै पर्जन्यपत्न्यै नमोऽस्तु वर्षयेदसे

४२

यस्याः पुरो देवकृताः क्षेत्रे यस्यां विकुर्वते ।

प्रजार्पतिः पृथिवीं विश्वर्गमाशांमाशां रण्यां नः कृणोतु

४३

निधिं विभ्रती बहुधा गुहा वसुं मणिं हिरण्यं पृथिवी वंदातु मे ।

वसूनि नो वसुदा रासमाना देवी दंदातु सुमनुस्यमाना

४४

जनं विभ्रती बहुधा विवाचसं नानाधर्माणं पृथिवी यथौकसम् ।

सहस्रं धारा द्रविणस्य मे दुहां ध्रुवेव धेनुरनपस्फुरन्ती

४५

यस्ते सुपो वृश्चिकस्तुददंश्मा हेमन्तजग्धो भूमलो गुहा शर्ये ।

किमिर्जिन्वत पृथिवि यद्यदेजति प्रावृषिं तन्नः सर्पन्मोषं सुपद् यच्छिवं तेन नो मृड ४६

ये ते पन्थानो बृहवो जनार्पना रथस्य वर्तमानसश्च यातवे ।

येः संचरन्त्युमये मद्रपापास्तं पन्थानं जयेमानमिन्नमंतस्करं यच्छिवं तेन नो मृड ४७

मत्वं विभ्रती गुरुभृद मद्रपापस्य निधनं तितिष्ठः ।

वराहेण पृथिवी संविद्राना सूकराय वि जिहीते मृगाय

४८

ये त आरण्याः पशवो मृगा वने हिताः सिंहा व्याघ्राः पुरुषादुधरन्ति ।

उलं वृकं पृथिवि दुष्कुनामित क्रक्षीकां रक्षो अप बाधयास्मत्

४९ (४९)

ये गन्धर्वा अंसुरसो ये चारायाः किमीदिनः ।	
पिशाचान्सर्वा रक्षांसि तानस्मद् भूमे यावय	५० (५)
यां द्विपादः पक्षिणः संपतन्ति हंसाः संपुर्णाः शकुना वयंसि ।	
यस्यां वातो मातरिभ्येति रजांसि कृपदंश्यावयंश्च बुक्षान् ।	
वातस्य प्रवामुपवामनु वात्यचिः	५१
यस्यां कुष्णमरुणं च संहिते अहोरात्रे विहिते भूम्यामधि ।	
वरेण भूमिः पृथिवी वृतावृता सा नो दधातु भद्रया प्रिये धामनिधामनि ५२	
द्यौश्च म इदं पृथिवी चान्तरिक्षं च मे व्यचः ।	
अग्निः सूर्य आपो मेधां विश्वे देवाश्च सं ददुः	५३
अहमस्मि सहमान उत्तरो नाम भूम्याम् ।	
अभीपाडस्मि विश्वापाडाशामाशां विपासहिः	५४
अदो यद् देवि प्रथमाना पुरस्ताद् देवेरुक्ता व्यसर्पो महित्वम् ।	
आ त्वां सुभूतमविशत् तदानीमकल्पयथाः प्रदिशश्चतस्रः	५५
ये ग्रामा यदरण्यं याः सुभा अधि भूम्याम् ।	
ये सँग्रामाः समितयस्तेषु चारु वदेम ते	५६
अश्व इव रजो दुधुवे वि तान् जनान् य आक्षियन् पृथिवीं यादजायत ।	
मन्द्राग्नेत्वंरी भुवनस्य गोपा वलस्पतीनां गृभिरोपधीनाम्	५७
यद् वदामि मधुमत् तद् वदामि यद्रीक्षे तद् वनन्ति मा ।	
त्विपीमानस्मि जूतिमानवान्यान् हन्मि दोधतः	५८
गन्तिवा सुरभिः स्योना कीलालोधनी पर्यस्वती ।	
भूमिरधि ब्रवीतु मे पृथिवी पर्यसा सह	५९
यामन्वेच्छन्नुविपां विश्वकर्मन्तरण्ये रजसि प्रविष्टाम् ।	
भुजिष्यं पात्रं निहितं गुहा यद्वाविभोगे अभवन्मातृमज्जः	६०
त्वमस्यावपनी जनानामदितिः कामदुघा पशथाना ।	
यत् त ऊनं तत् त आ पूरयाति प्रजार्पतिः प्रथमजा ऋतस्य	६१
उपस्थास्ते अनमीवा अयश्मा अस्मभ्यं सन्तु पृथिवि प्रसूताः ।	
वीर्यं न आयुः प्रतिबुध्यमाना वयं तुभ्यं बलिहृतः स्याम	६२

मूमे मातुर्नि धेहि मा म्रया सुगतिष्ठितम् ।
संविद्वाना निवा केवे म्रिया मा धेहि मूत्याम्

६ (६३) (१३)

॥ इति अथर्ववेदोऽनुवाकः ॥१॥

१-५५ मृगुः । अग्निः । मन्त्रोक्ताः २१-३३ मृगुः । त्रिष्टुप् २, ५, १२-२०, ३४-३६, ३८-४१, ४२, ५१, ५४ अनुष्टुप् (१६ ककुम्भती पराबृहती, १८ निचृत् ४० पुरस्तात् ककुम्भती)
३ आस्तात्पङ्क्तिः । ६ सुरिगार्थी पङ्क्तिः । ७. ४५ जगती । ८. ४८-४९ सुरिक्
९ अनुष्टुप्गर्भा विपरीतपादलक्ष्मा पङ्क्तिः । ३७ पुरस्ताद्बृहती, ४२ विपदा
एकावसाना सुरिगार्थी गायत्री, ४४ एकावसाना द्विपदाऽऽर्ची बृहती,
४६ एकावसाना द्विपदा साक्षी त्रिष्टुप्, ४७ पञ्चपदा
बार्हतवैराजगर्भा जगती, ५० उपरिष्ठाक्षिराद् बृहती,
५२ पुरस्ताद्विराद् बृहती, ५५ बृहतीगर्भा ।

[२] नृदमा रोह न ते अन्नं लोक इवं सीसं मागधेयं त एहिं ।
यो गोषु यक्ष्मः पुरुषेषु यक्ष्मस्तेन त्वं साकर्मधराद् परेहि १
अघशंसदुःशंसार्थ्यां कुरेणानुकुरेण च ।
यक्ष्मं च सर्वं तेनेतो मृत्युं च निरंजामसि २
निरितो मृत्युं निरंजितं निरंजितमजामसि ।
यो नो द्वेष्टि तमं द्वेष्ट्ये अक्रव्याद् यमुं द्विष्मस्तमुं ते प्र सुवामसि ३
यद्यग्निः क्रव्याद् यदि वा ऋषाश्च इमं शोष्ठं प्रविवेशान्योकाः ।
तं माषाज्यं कृत्वा प्र हिणोमि दूरं स गच्छत्वप्सुपदोऽप्यग्नीन् ४
यत् त्वां क्रुद्धाः प्रचक्रुर्मन्युना पुरुषे मृते ।
सुकल्पमग्ने तत् त्वया पुनस्त्वोद् दीपयामसि ५
पुनस्त्वावित्या रुद्रा वसवः पुनर्ब्रह्मा वसुनीतिरग्ने ।
पुनस्त्वा ब्रह्मणस्पतिराधाद् दीर्घायुत्वाय शतशारदाय ६
यो अग्निः क्रव्याद् प्रविवेशं नो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।
तं हरामि पितृयज्ञाय दूरं स घर्ममिन्धां परमे सुधस्थे ७
क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।
इहायमितरो जातवेदा देवो देवेभ्यो हव्यं ब्रह्म प्रजानन् ८
क्रव्यादमग्निमिपितो हरामि जनान् ब्रह्मन् वज्रेण मृत्युम् ।
नि तं शास्मि गार्हपत्येन विद्वान् पितॄणां लोकेऽपि मागो अस्तु ९ (७१)

कृष्यावमग्निं शशमानमुक्थ्यं । हिणोमि पृथिभिः पितृपाणैः । मा वेवयानैः पुनरा गा अत्रैवेधि पितृषु जागृहि त्वम्	१० (८)
समिन्धते संकसुके स्वस्तये शुद्धा भवन्तुः शुचयः पावकाः । अह्नाति रिप्रमत्येन एति समिन्धो अग्निः सुपुना पुनाति	११
वेवो अग्निः संकसुको विवस्पृष्ठान्यारुहत् । मुच्यमानो निरेणसोऽमोर्गस्मो अशस्त्याः	१२
अस्मिन् वयं संकसुके अग्नौ रिप्राणि मृज्महे । अमूम यज्ञियाः शुद्धाः प्र ण आयुं वि तारिषत्	१३
संकसुको विकसुको निरुथो यन्नं निस्वरः । ते ते यक्ष्मं सर्वेदसो दूराद् दूरमनीनशन्	१४
यो नो अश्वेषु वरिषु यो नो गोष्वजाविषु । कृष्यावुं निर्णुदामसि यो अग्निर्जनयोपनः	१५
अन्येभ्यस्त्वा पुरुषेभ्यो गोभ्यो अश्वेभ्यस्त्वा । निः कृष्यावुं नुदामसि यो अग्निर्जीवितयोपनः	१६
यस्मिन् वेवा अमृजत् यस्मिन् मनुष्या जुत । तस्मिन् घृतस्तावो मृद्धा त्वमग्ने दिवं रुह	१७
समिन्धो अग्न आहुत स नो मान्यपकमीः । अत्रैव दीदिहि धावि ज्योक् च सूर्यं हुशे	१८
सीते सुइं नडे सुइमग्नौ संकसुके च यत् । अथो अग्न्यां रामायां शीर्षक्तिमुपबर्हेणे	१९
सीते मलं सादयित्वा शीर्षक्तिमुपबर्हेणे । अग्न्यामसिक्न्यां मृद्धा शुद्धा मजत यज्ञियाः	२० (८)
परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्त एव इतरो वेवयानात् । चक्षुष्मते शृग्वते ते ब्रवीद्भिमे वीरा बहवो भवन्तु	२१
इमे जीवा वि मृतैरावद्वृत्रममृद् भद्रा देवहूतिर्नो अद्य । प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय सुवीरासो विदथमा वदेम	२२
इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मेपां नु गावपरो अर्थमेतम् । शतं जीवन्तः श्रवः पुरुचीस्तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन	२३ (८६)

आ रोहतायुर्जरसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यति स्थ ।	
तान् वस्त्वष्टां सुजनिमा सुजोषाः सर्वमार्युर्नयतु जीवनाय	२४
यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथर्तव क्रतुभिर्यन्ति साकम् ।	
यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायुषि कल्पयैषाम्	२५
अश्मन्वती रीयते सं रमध्वं वीरयध्वं प्र तरता सखायः ।	
अत्रा जहीतु ये असन् दुरेवा अनमीवानुत्तरेमामि वाजान्	२६
उत् तिष्ठता प्र तरता सखायोऽश्मन्वती नदी स्यन्दत इयम् ।	
अत्रा जहीतु ये असन्नशिवाः शिवान्स्थोनानुत्तरेमामि वाजान्	२७
वैश्वदेवीं पचंसु आ रमध्वं शुद्धा भवन्तः शुचयः पावकाः ।	
अतिक्रामन्तो दुरिता प्रदानिं ज्ञातं हिमाः सर्ववीरा मदेम	२८
उदीचीर्निः पृथिभिर्वायुमद्भिरतिक्रामन्तोऽर्वरान् परेमिः ।	
त्रिः सप्त कृत्व ऋषयः परेता मृत्युं प्रत्यौहन् पवृषोपनेन	२९
मृत्योः पदं योषयन्त एत द्राघीय आयुः प्रतरं वधानाः ।	
आसीना मृत्युं नुवता सधस्थेऽथ जीवासो विवथमा वदेम	३० (९)
इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराश्रनेन सर्पिषा सं स्पृशन्ताम् ।	
अनभवो अनमीवाः सुरता आ रोहन्तु जनयो योनिमग्ने	३१
व्याकरोमि हविषाहमेतौ तौ ब्रह्मणा व्युहं कल्पयामि ।	
स्वधां पितृभ्यो अजरं कृणोमि वीर्येणायुषा समिमान्स्पृजामि	३२
यो नो अग्निः पितरो ह्रस्वऽन्तराविवेशामृतो मर्त्येषु ।	
मप्यहं तं परिं गृह्णामि देवं मा सो अस्मान् द्विक्षत मा वयं तम्	३३
अपावृत्य गार्हपत्यात् क्रव्यादा प्रेतं दक्षिणा ।	
प्रियं पितृभ्य आत्मने ब्रह्मभ्यः कृणुता प्रियम्	३४
द्विभागधनमादाय प्र क्षिणात्यवर्त्या ।	
अग्निः पुत्रस्य ज्येष्ठस्य यः क्रव्यादनिराहितः	३५
यत् कूपते यद् धनुते यच्च वज्रेण विन्दते ।	
सर्वं मर्त्यस्य तन्नास्ति क्रव्याच्चेदनिराहितः	३६
अयज्ञियो हृतवर्चा भवति नैनेन हविरत्तवे ।	
छिनत्ति क्रव्या गोर्धनाद् यं क्रव्यादनुवर्तते	३७ (१००)

मुहुर्गृध्रैः प्र ववृत्यार्तिं मर्त्यो नीत्य ।	
क्रव्याद् यान्गिरन्तिकार्दनुविद्वान् वितार्वति	३८
ग्राह्यां गुहाः सं सृज्यन्ते स्त्रिया यन्त्रियते पतिः ।	
ब्रह्मैव विद्वानेष्योऽं यः क्रव्यादं निरादधत्	३९
यद् रिप्रं शर्मलं चक्रुम यच्च दुष्कृतम् ।	
आपो मा तस्माच्छुम्भन्त्वग्नेः संकसुकाश्च यत्	४० (१०)
ता अंधरादुदीचीराववृत्रन् प्रजानतीः पथिभिर्देवयानैः ।	
पर्वतस्य वृषमस्याधिं पृष्ठे नवाश्चरन्ति सूरितः पुराणीः	४१
अग्ने अक्रव्यान्निः क्रव्यादं नुदा देवयजनं वह	४२
इमं क्रव्यादा विवेशायं क्रव्यादुमन्वगात् ।	
व्याघ्रौ कुत्वा नानानं तं हरामि शिवापरम्	४३
अन्तर्धिर्वृवानां परिधिर्मनुष्याणांमग्निर्गार्हपत्य उभयानन्तरा भितः	४४
जीवानामायुः प्र तिर त्वमग्ने पितृणां लोकमपि गच्छन्तु ये मृताः ।	
सुगार्हपत्यो वितपन्नरातिमुषामुषां श्रेयसीं धेह्यस्मै	४५
सर्वानग्ने सहमानः सपत्नानैषामूर्जं रुपिमस्मासुं धेहि	४६
इममिन्द्रं वह्निं पर्मिन्वारमध्वं स वो निर्वक्षद् दुरिताद्वद्यात् ।	
तेनाप हत शरुमापतन्तं तेन रुद्रस्य परि पातास्ताम्	४७
अनङ्गाहं प्लवमन्वारमध्वं स वो निर्वक्षद् दुरिताद्वद्यात् ।	
आ रोहत सवितुर्नावमेतां पुङ्गभिरुर्वीमिरमतिं तरेम	४८
अहोरात्रे अन्वेपि बिभ्रन् क्षेम्यस्तिष्ठन् प्रतरणः सुवीरः ।	
अनातुरान्सुमनसस्तल्प बिभ्रज्ज्योगेव नः पुरुषगन्धिरेधि	४९
ते देवेभ्य आ वृश्चन्ते पापं जीवन्ति सर्वदा ।	
क्रव्याद् यान्गिरन्तिकार्दनुविद्वान् इवानुवपति नडम्	५० (११)
येऽश्रद्धा धनकाम्या क्रव्यादां समासते ।	
ते वा अन्येषां कुम्भीं पर्यादधति सर्वदा	५१
मेवं पिपतिपति मनसा मुहुरा वर्तते पुनः ।	
क्रव्याद् यान्गिरन्तिकार्दनुविद्वान् वितार्वति	५२ (१२)

अभिः कृष्णा मांगधेयं पशूनां सीसं कृष्णादपि चन्द्रं तं आहुः ।
 माषाः पिष्टा मांगधेयं ते हव्यमरण्यान्या गह्वरं सचस्व ५३
 इषीकां जरतीमिद्धा तिलिपञ्चं दण्डनं नडम् ।
 तमिन्द्र इध्मं कृत्वा यमस्याग्निं निरादधौ ५४
 प्रत्यञ्चमर्कं प्रत्यर्पयित्वा प्रविद्वान् पन्थां वि ह्याविवेश ।
 परामीषामसूनुं विदेशं वीर्येणायुषा समिमान्सृजामि ५५ (१२) (११८)
 ॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(१) स्वर्गोदनः ।

१-६० यमः । स्वर्गः, ओदनः, अग्निः । मिष्टपः १, ४२-४३, ४७ अुरिहः ८, १२, २१-२२,
 २४ जगती, १३, १७ स्वराडापीं पङ्क्तिः, ३४ विराद्गर्माः ३९ अनुष्टुभगर्माः,
 ४४ परा बृहती, ५५-६० अथवसाना सप्तपदा शक्कुमत्यतिजागतशाकराति-
 शास्वरघात्यगर्मातिघृतिः (५५, ५७-६० कृतिः,) ।

[३] पुमान् पुंसोऽधि तिष्ठ चर्मेहि तत्र हव्यस्व यतुमा प्रिया तं ।
 यावन्तावत्रे प्रथमं समेयथुस्तद् वां वयो यमराज्ये समानम् १
 तावद् वां चक्षुस्ततिं वीर्याणि तावत् तेजस्ततिधा वार्जिनानि ।
 अग्निः शरीरं सचते यदैधोऽधा पृक्कान्मिथुना सं भवाथः २
 समस्मिल्लोके समु देवयाने सं स्मां समेतं यमराज्येषु ।
 पूतो पवित्रैरुप तद्भूयेथां यद्यद् रेतो अधि वां संवभूव ३
 आपस्पृत्रासो अभि सं विशध्वमिमं जीवं जीवधन्याः समेत्य ।
 तासां मजध्वममृतं यमाहुर्मोदुनं पचति वां जनित्री ४
 यं वां पिता पचति यं च माता रिप्रास्मिर्मुंर्यै शर्मलाञ्च वाचः ।
 स ओदुनः श्रुतधारः स्वर्गं जुमे व्यापि नमसी महित्वा ५
 जुमे नमसी जुमर्याश्च लोकान् ये यज्वनामभिर्जिताः स्वर्गाः ।
 तेषां ज्योतिष्मान् मधुमान् यो अग्ने तस्मिन् पुत्रैर्जरति सं अयेथाम् ६
 प्राचीप्राचीं प्रविशामा रमेथामेतं लोकं अद्वाधानाः सचन्ते ।
 यद् वां पुक्वं परिविष्टमग्नौ तस्य गुप्तये दंपती सं अयेथाम् ७
 दक्षिणां दिशमभि नक्षमाणौ पर्यावर्तयामभि पात्रमेतत् ।
 तस्मिन् वां यमः पितुभिः संविदुनः प्रववायु शर्मं बह्वलं नि रञ्छात् ८ (११९)

- पृथीचीं विशामिशमिद् वरं यस्यां सोमो अधिपामृद्धिता च ।
तस्यां अयेथां सुकृतः सचेधामधां पकान्मिथुना सं मवाथः ९
- उत्तरं राष्ट्रं प्रजयोत्तरावद् विशामुदीची कृणवन्नो अग्रम् ।
पाङ्क्तं छन्दुः पुरूपो बभूव विश्वैर्विश्वङ्गैः सह सं मवेम १० (१३)
- ध्रुवेयं विराणनमो अस्त्वस्ये शिवा पुत्रेभ्य उत मह्यमस्तु ।
सा नो देव्यदिते विश्ववार इयं इव गोपा अभि रक्ष पक्वम् ११
- पितेव पुत्रान्मि सं स्वजस्व नः शिवा नो याता इव वान्तु भूमौ ।
यमोवृनं पचतो देवते इह तं नस्तप उत सत्यं च वेतु १२
- यद्यत् कृष्णः शकुन एह गत्वा त्तरन् विपक्तं बिलं आसुसाद् ।
यद् वा व्रास्याऽर्ध्वहस्ता समुद्धक्त उत्सूलं मुसलं शुम्भतापः १३
- अयं ग्रावां पृथुवृद्धो वयोधाः पूतः पवित्रैरप हन्तु रक्षः ।
आ रोह चर्म महि शर्म यच्छ मा दर्पती पौत्रंमृचं नि गाताम् १४
- वनस्पतिः सह देवेन आगन् रक्षः पिशाचौ अपवारधमानः ।
स उच्छ्रयाते प्र वदाति वाचं तेन लोकौ अभि सर्वान् जयेम १५
- सप्त मेधान् पशवः पर्यगृह्णन् य एषां ज्योतिष्मो उत यश्चक्री ।
अथक्षिशद् देवतास्तान्संचन्ते स नः स्वर्गमभि नैष लोकम् १६
- स्वर्गलोकमभि नो नयासि सं जायया सह पुत्रैः स्याम ।
गृह्णामि हस्तमनु मैत्वत्र मा नस्तारीन्निर्कृतिमो अरातिः १७
- ग्राहिं पाप्मानमति तां अयाम् तमो व्यस्य प्र वदासि वल्गु ।
वानस्पत्य उद्यतो मा जिहिंसीर्मा तण्डुलं वि शरीर्देवयन्तम् १८
- विश्वव्यचा घृतपृष्ठो भविष्यन्सयोनिर्लोकमुप यात्येतम् ।
वर्षवृद्धमुप यच्छ शूर्पं तुषं पलावानप तद् विनक्तु १९
- त्रयो लोकाः संमिता ब्राह्मणेन द्यौर्वासी पृथिव्यन्तारिक्षम् ।
अंशून् गृमीत्वान्वारमेधामा प्यायन्तां पुनरा यन्तु शूर्पम् २० (१४)
- पृथग् रूपाणि बहुधा पशूनामेकरूपो भवसि सं समृद्धया ।
एतां त्वचं लोहिनीं तां नुदस्व ग्रावां शुम्भामि मलग इव वक्षा २१
- पृथिवीं त्वां पृथिव्यामा वेशयामि तनूः समानी विकृता त एषा ।
यद्यद् द्युतं लिखितमर्पणेन तेन मा हृस्त्रोर्भक्षणापि तद् वषामि २२ (१४०)

जनित्रीव प्रति हयांसि सुनुं सं त्वा दधामि पृथिवीं पृथिव्या ।	
उत्ता कुम्भी वेद्यां मा व्यथिषा यज्ञायुधैराज्येनार्तिषक्ता	२३
अग्निः पर्वन् रक्षतु त्वा पुरस्तादिन्द्रो रक्षतु दक्षिणतो मरुत्वान् ।	
वरुणस्त्वा हंहाद्भरुणे प्रतीच्या उत्तरात् त्वा सोमः सं ददाते	२४
पूतः पवित्रैः पवन्ते अन्नाद् दिवं च यन्ति पृथिवीं च लोकान् ।	
ता जीविला जीवधन्याः प्रतिष्ठाः पात्र आसिक्ताः पर्यग्निर्निधाम्	२५
आ यन्ति त्रिवः पृथिवीं सचन्ते भूम्याः सचन्ते अध्यन्तरिक्षम् ।	
शुद्धाः सुतीस्ता उ शुर्मन्त एव ता नः स्वर्गमभि लोकं नयन्तु	२६
उतेवं प्रभ्वीरुत संमितास उत शुक्राः शुच्यश्चामृतासः ।	
ता औदुनं दंपतिभ्यां प्रक्षिष्टा आपः शिक्षन्तीः पचता सुनाथाः	२७
संख्याता स्तोकाः पृथिवीं सचन्ते प्राणापानैः संमिता ओषधीभिः ।	
असंख्याता ओप्यमानाः सुवर्णाः सर्वं व्यापुः शुच्यः शुचित्वम्	२८
उद्योधन्त्यभि वल्गन्ति तप्ताः फेनमस्यन्ति बहुलांश्च बिन्दून् ।	
योषेव हृद्वा पतिमृत्विषायेतैस्तण्डुलैर्मवता समापः	२९
उत्थापय सीदतो बुध्न एनान्द्विरात्मानमभि सं स्पृशन्ताम् ।	
अमांसि पात्रैरुक्कं यदेतन्मितास्तण्डुलाः प्रविशो यक्ष्मीमाः	३० (१५)
प्र यच्छ पशुं त्वरया हरौषमहिंसन्तु ओषधीर्दान्तु पर्वन् ।	
यासां सोमः परि राज्यं बभूवामन्युता नो वीरुधो भवन्तु	३१
नवं बर्हिरोवुनायं स्तृणीत मियं हृदश्चक्षुषो वलवस्तु ।	
तस्मिन् वृषाः सह वृषीर्विशन्त्विमं प्राशन्वृत्तुमिनिषद्यं	३२
वनस्पते स्तीर्णमा सीद बर्हिरग्निष्टोमैः संमितो वृषतामिः ।	
त्वष्ट्रेव रूपं सुकृतं स्वधित्यैना एहाः परि पात्रे दद्वाम्	३३
षष्ठ्यां शरत्सु निषिषा अमीच्छात् स्वर्गः पक्वेनाभ्यभवाते ।	
उपैतं जीवान् पितरश्च पुत्रा एतं स्वर्गं गमयान्तमग्नेः	३४
धर्ता धियस्व धरुणे पृथिव्या अच्युतं त्वा वृषताश्च्यावयन्तु ।	
तं त्वा दंपती जीवन्तौ जीवपुत्राबुद वासयातः पर्यग्निधानात्	३५
सर्वान्समागां अमित्यत्र लोकान् यावन्तुः कामाः समतीतृपस्तान् ।	
वि गहियामायवनं च बर्हिरैकेस्मिन् पात्रे अध्युद्धरैनम्	३६ (१५४)

उप स्तुणीहि प्रथये पुरस्ताद् घृतेन पात्रमभि धारयैतत् ।	
वाभेवोसा तर्कणं स्तनस्युमिमं देवासो अमिहिङ्कृणोत ।	३७
उपास्तरीकरो लोकमेतद्रुः प्रथतामसमः स्वर्गः ।	
तस्मिन्मृयाते महिपः सुपणो देवा एनं देवताभ्यः प्र यच्छान्	३८
यद्यज्जाया पचति त्वत् पुरःपुरः पतिवी जाये त्वत् तिरः ।	
सं तत् सृजेथां सह वां तदस्तु संपादयन्तौ सह लोकमेकम् ।	३९
यावन्तो अस्याः पृथिवीं सचन्ते अस्मत् पुत्राः परि ये संबभूवुः ।	
सर्वास्तां उप पात्रे ह्वयेथां नाभिं जानानाः शिशवः समायान्	४० (१६)
यसोयां धारा मधुना प्रपीना घृतेन मिथा अमृतस्य नामयः ।	
सर्वास्ता अयं रुन्धे स्वर्गः पृष्ट्या गुरत्सु निधिपा अभीच्छात्	४१
निधि निधिपा अभ्येनिमिच्छादनींश्वरा अभितः सन्तु येऽन्ये ।	
अस्माभिर्दुतो निहितः स्वर्गस्त्रिभिः काण्डेऽस्त्रीन्स्वर्गानरुक्षत्	४२
अग्नी रुक्षस्तपत्तु यद् विदेवं कृष्यात् पिशाच इह मा प्र पास्त ।	
नुदाम एनमप रुध्मो अस्मदादित्या एनमङ्गिरसः सचन्ताम्	४३
आत्रित्येभ्यो अङ्गिरोभ्यो मध्विदं घृतेन मिश्रं प्रति वेदयामि ।	
शुद्धहस्तां ब्राह्मणस्यानिहत्यैतं स्वर्गं सुकृतावपीतम्	४४
इदं प्रापमुत्तमं काण्डमस्य यस्माल्लोकात् परमेष्ठी समाप ।	
आ सिञ्च सर्पिर्धृतवत् समङ्गध्येप भागो अङ्गिरसो नो अन्नं	४५
सत्याय च तर्पसे देवताभ्यो निधिं शैवाधिं परि दध एतम् ।	
मा नो घृतेऽव गान्मा समित्यां मा स्मान्यस्मा उत् सृजता पुरा मत्	४६
अहं पंचाम्यहं देवामि ममेव कर्मन् करुणेऽधि जाया ।	
कौमारो लोको अजनिष्ट पुत्रोऽन्वारमेथां वयं उन्नरावत्	४७
न किल्बिषमन्न नाधारो अस्ति न यन्मित्रैः समममान एति ।	
अनूनं पात्रं निहितं न एतत् पत्कारं पुनः पुनरा विंशति	४८
प्रियं प्रियाणां कृणवाम तमस्ते यन्तु यतमे द्विपन्ति ।	
धेनुरनङ्गान् वयोवय आयदेव पौरुषेयमप मृत्युं नुदन्तु	४९
समग्रयो विदुरन्यो अन्यं य ओषधीः सचति यश्च सिन्धून् ।	
यावन्तो देवा दिव्याऽतपन्ति हिरण्यं ज्योतिः पचन्तो बभूव	५० (१७) (१६८)

- एषा त्वर्चा पुरुषे सं बभूवानग्नाः सर्वे पृश्नवो ये अन्ये ।
क्षत्रेणात्मानं परि धापन्नाथोऽमोतं वासो मुखमोदूनस्य ५१
यदक्षेषु वद्वि यत् समित्यां यद् वा वद्वि अनृतं वित्क्राम्या ।
समानं तन्तुमभि संवसानौ तस्मिन्सर्वं शर्मलं सादयाथः ५२
वर्षं वनुष्वारिं गच्छ देवांस्त्वचो धूमं पयुतं पातयासि ।
विश्वव्यं चा घृतपृष्ठो भविष्यन्तस्योर्निर्लोकमुप याह्येतम् ५३
तन्वं स्वर्गो बह्वधा वि चक्रे यथा विद आत्मन्नपर्वणाम् ।
अपजैत् कृष्णां रुशंतीं पुनानो या लोहिनी तां ते अग्नी जुहोमि ५४
प्राच्यै त्वा विशेऽग्नयेऽधिपतयेऽसिताय रक्षित्र आदित्यायेषुमते ।
एतं परि दद्यस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
द्विष्टं नो अन्नं जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो दद्यात्त्वथं पक्वेन सह सं भवेम ५५
दक्षिणायै त्वा विशे इन्द्रायार्धिपतये तिरश्चिराजये रक्षित्रे यमायेषुमते ।
एतं परि दद्यस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
द्विष्टं नो अन्नं जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो दद्यात्त्वथं पक्वेन सह सं भवेम ५६
प्रतीच्यै त्वा विशे वरुणायार्धिपतये पृथाकवे रक्षित्रेऽज्ञायेषुमते ।
एतं परि दद्यस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
द्विष्टं नो अन्नं जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो दद्यात्त्वथं पक्वेन सह सं भवेम ५७
उदीच्यै त्वा विशे सोमायार्धिपतये स्वजाय रक्षित्रेऽश्वान्या इषुमत्यै ।
एतं परि दद्यस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
द्विष्टं नो अन्नं जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो दद्यात्त्वथं पक्वेन सह सं भवेम ५८
ध्रुवायै त्वा विशे विष्णवेऽधिपतये कल्मार्षग्रीवाय रक्षित्र ओषधीभ्य इषुमतीभ्यः ।
एतं परि दद्यस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
द्विष्टं नो अन्नं जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो दद्यात्त्वथं पक्वेन सह सं भवेम ५९
ऊर्ध्वायै त्वा विशे बृहस्पतयेऽधिपतये श्वित्राय रक्षित्रे वर्षायेषुमते ।
एतं परि दद्यस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
द्विष्टं नो अन्नं जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो दद्यात्त्वथं पक्वेन सह सं भवेम ६०

(१८)(१७८)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥१॥

(४) वशा गौः ।

१-५१ कश्यपः । वशा । अनुष्टुप्, ७ भुरिक्; २० विराट्, ३१ उष्णिग्बृहतीगर्मा, ४२ बृहतीगर्मा ।

[४]

वृषामीत्येव ब्रूयादनु चैनाममुत्सत ।

वशा ब्रह्मभ्यो यार्चद्भ्यस्तत् प्रजावृषत्यवत् १

प्रजया स वि क्रीणीते पशुभिश्चोप वस्यति ।

य अर्षियेभ्यो यार्चद्भ्यो देवानां गां न विस्सति २

कूटयास्य सं शीर्यन्ते श्लोणया काटमर्दति ।

वण्डया दहन्ते गृहाः काणया दीयते स्वम् ३

विलोहितो अधिष्ठानाच्छक्नो विन्दति गोपतिम् ।

तथा वशायाः संविद्यं दुरुध्ना ह्युच्यसे ४

पदोरस्या अधिष्ठानाद् विक्लिनुर्नाम विन्दति ।

अनामनात् सं शीर्यन्ते या मुखेनोपजिघ्रति ५

यो अस्याः कर्णावास्कुनोत्या स देवेषु वृश्चते ।

लक्ष्मं कुर्व इति मन्यते कर्नीयः कृणुते स्वम् ६

यदस्याः कस्मै चिद् भोगाय बालान् कश्चित् प्रकृन्तति ।

ततः किशोरा श्रियन्ते वत्साश्च घातुको वृकः ७

यदस्या गोपतौ सत्या लोम ध्वाङ्क्षो अर्जीहिडत् ।

ततः कुमारा श्रियन्ते यक्ष्मो विन्दत्यनामनात् ८

यदस्याः पल्पूलनं शकृद् दासी समस्पति ।

ततोऽपरूपं जायते तस्मादव्येय्यवेनसः ९

जायमानाभि जायते देवान्सर्वाह्मणान् वशा ।

तस्माद् ब्रह्मभ्यो देयेषा तदाहुः स्वस्य गोपनम् १० (१९)

य एनां वनिमायन्ति तेषां देवकृता वशा ।

ब्रह्मज्येयं तद्वद्वुवन् य एनां निधियायते ११

य अर्षियेभ्यो यार्चद्भ्यो देवानां गां न विस्सति ।

आ स देवेषु वृश्चते ब्राह्मणानां च मन्यवे १२

यो अस्य स्याद् वशामोगो अन्यामिच्छेत् तर्हि सः ।

हिंस्ते अर्वासा पुरुषं याचितां च न विन्सति १३ (१९१)

यथा शेषधिनिहितो ब्राह्मणानां तथा वृक्षा ।	
तामेतदुच्छारयन्ति यस्मिन् कस्मिंश्च जायते	१४
स्वमेतदुच्छारयन्ति यद् वृक्षां ब्राह्मणा अभि ।	
यथैनानन्यस्मिन् जिनीयाद्वेवास्या निरोधनम्	१५
चरेद्वेवा वैहायणादविज्ञातगदा सती ।	
वृक्षां च विद्यान्नारद ब्राह्मणास्तर्ह्येऽप्याऽऽ	१६
य एनामवशामाह देवानां निहितं निधिम् ।	
उमौ तस्मै भवाशुर्वो पतिक्रम्येपुमस्यतः	१७
यो अस्या ऊधो न वेदाथो अस्या स्तनानुत ।	
उमथेनैवास्मै दुहे दातुं चेदशंकद् वशाम्	१८
दुरदुग्धेनमा शये याचितां च न दिक्ताति ।	
नास्मै कामाः समृध्यन्ते यामदस्त्वा चिकीर्षति	१९
वेवा वशमयाचन् मुखं कृत्वा ब्राह्मणम् ।	
तेषां सर्वेषामददुद्धेऽहं न्येति मानुषः	२० (२०)
हेहं पशूनां न्येति ब्राह्मणेभ्योऽददद् वशाम् ।	
देवानां निहितं मागं मर्त्यश्चेन्निरियायते	२१
यदुन्ये ज्ञातं याचेयुर्ब्राह्मणा गोपति वशाम् ।	
अथैनां देवा अनुवज्जेवं ह विदुषो वृक्षा	२२
य एवं विदुषेऽदुत्वाथान्येभ्यो ददद् वशाम् ।	
दुर्गा तस्मा अधिष्ठाने पृथिवी सहदेवता	२३
देवा वशमयाचन् यस्मिन्नग्रे अजायत ।	
तामेतां विद्यान्नारदः सह देवैरुदाजत	२४
अनपत्यमल्पपशुं वृक्षा कृणोति पूरुषम् ।	
ब्राह्मणैश्च याचितामर्थेनां निरियायते	२५
अग्नीषोमाभ्यां कामाय मित्राय वरुणाय च ।	
तेभ्यो याचन्ति ब्राह्मणास्तेष्वा वृक्षतेऽददत्	२६
यार्धवस्या गोपतिर्नोपशृणुयाहचः स्वयम् ।	
चरेदस्य तावद् गोपु नास्य श्रुत्वा गुहे व्रसेत्	२७ (२०५)

यो अस्या ऋचं उपभुत्याथ गोप्वर्चीचरत् ।	
आयुश्च तस्य भूर्ति च देवा वृश्चन्ति हीहिताः	२८
वशा चरन्ती बहुधा देवानां निहितो निधिः ।	
आविष्कृणुष्व रूपाणि यदा स्थाम जिघांसति	२९
आविरात्मानं कृणुते यदा स्थाम जिघांसति ।	
अथो ह ब्रह्मभ्यो वशा याञ्च्याय कृणुते मनः	३०(२१)
मनसा सं कल्पयति तद् देवा अपि गच्छति ।	
ततो ह ब्रह्माणो वशामुपपर्यन्ति याचितुम्	३१
स्वधाकारेण पितृभ्यो यज्ञेन देवताभ्यः ।	
दानेन राजन्यो वशाया मातुर्हेडं न गच्छति	३२
वशा माता राजन्यस्य तथा संभूतमग्रशः ।	
तस्या आहुर्नर्पणं यद् ब्रह्मभ्यः प्रद्रीयते	३३
यथाज्यं प्रगृहीतमालुम्पेत् सुचो अग्रये ।	
एवा ह ब्रह्मभ्यो वशामग्रय आ वृश्चतेऽद्वत्	३४
पुरोडाशवत्सा सुदुधा लोकेऽस्मा उप तिष्ठति ।	
सास्त्रै सर्वान् कामान् वशा प्रदुदुये दुहे	३५
सर्वान् कामान् यमराज्ये वशा प्रदुदुये दुहः ।	
अथाहुर्नारकं लोकं निरुन्धानस्य याचिताम्	३६
प्रवीयमाना चरति क्रुद्धा गोपतये वशा ।	
वेहतं मा मन्यमानो मृत्योः पाशेषु वध्यताम्	३७
यो वेहतं मन्यमानोऽस्मा च पचते वशाम् ।	
अप्यस्य पुत्रान् पौत्रांश्च याचयति बृहस्पतिः	३८
महदेवाव तपति चरन्ती गोषु गौरपि ।	
अथो ह गोपतये वशावदुपे विपं दुहे	३९
मियं पशूनां भवति यद् ब्रह्मभ्यः प्रद्रीयते ।	
अथो वशायास्तत् मियं यद् देवत्रा हविः स्यात्	४०(२२)

या वशा उदकल्पयन् देवा यज्ञाद्देव्यं ।	
तासां विलिप्त्यं श्रीमाद्युदाकुरुत नारदः	४१
तां देवा अमीमांसन्त वशेयाश्मवशेति ।	
तार्मन्वीक्षारद एषा वशानां वशतमेति	४२
कति नु वशा नारद यास्त्वं वेत्थ मनुष्यजाः ।	
तास्त्वा पृच्छामि विद्वांसं कस्या नार्क्षीयादन्वाङ्गणः	४३
विलिप्त्या बृहस्पते या च सूतवशा वशा ।	
तस्या नार्क्षीयादन्वाङ्गणो या आशंसैत भूत्याम्	४४
नमस्ते अस्तु नारदानुष्टु विदुषे वशा ।	
कृतमासां भीमर्तमा यामर्त्त्वा परामवेत	४५
विलिप्ती या बृहस्पतेऽथो सूतवशा वशा ।	
तस्या नार्क्षीयादन्वाङ्गणो य आशंसैत भूत्याम्	४६
अग्निं वै वंशाज्जातानि विलिप्ती सूतवशा वशा ।	
ताः प्र यच्छेद् ब्रह्मभ्यः सोऽनावस्कः प्रजापतौ	४७
एतद् वो ब्राह्मणा हविरिति मन्वीत याचितः ।	
वशां चेदेनं याचेयुर्या श्रीमार्द्वदुपो गृहे	४८
देवा वशां पर्यववृन् न नोऽद्रादिति द्विष्टिताः ।	
एतामिर्कृगिर्मर्दे तस्माद् वै स परामवत्	४९
उतैनां भेदो नार्द्वदाद् वशामिन्द्रेण याचितः ।	
तस्मात् तं देवा आगसोऽवृश्मन्नहमुजरे	५०
ये वशाया अर्दानाय वदन्ति परिरापिणः ।	
इन्द्रस्य मन्यवे जाल्मा आ वृश्मन्ते अचिन्त्या	५१
ये गोपतिं पराणीयाथाहुर्मा द्वा इति ।	
रुद्रस्यास्तां ते हेति परि यन्त्याचिन्त्या	५२
यदि हुता यद्यहुताग्रमा न पचते वशाम् ।	
देवान्सन्वाङ्गणानुत्वा जिह्वो लोकात्रिकञ्छति	५३ (२३) (१११)

(५) ब्रह्मगवी ।

१-७१ (कश्यपः ?) अथर्वाचार्यः । ब्रह्मगवी । (सप्त पर्यायाः) (१-६) १ प्राजापत्याऽनुष्टुप् ; २, ६ भुरिह साम्यनुष्टुप् ; ३ चतुष्पदा स्वराडुणिक ; ४ आद्युर्वेनुष्टुप् ; ५ साम्नी पक्षिः ।

[५] (१) अमेण तपसा सुष्टा ब्रह्मणा विचर्ते श्रिता	१
सत्येनावृता श्रिया प्रावृता यशसा परीवृता	२
स्वधया परिहिता अद्वया पर्युहा वीक्षया गुप्ता यज्ञे प्रतिष्ठिता लोको निधनम्	३
ब्रह्म पदवायं ब्राह्मणोऽधिपतिः	४
ताम्रावदानस्य ब्रह्मगवी जिनतो ब्राह्मणं अत्रिरस्य	५
अपं कामति सूनता वीर्यं पुण्या लक्ष्मीः	६ (२४) (२१७)

(७-११) ७-९ आर्च्यनुष्टुप् (७ भुरिह) ; १० उणिक ; (७-१० एकपदाः)
११ आर्ची निचृत्पक्षिः ।

(२) ओजश्च तेजश्च सहश्च बलं च वाक् चैन्द्रियं च धीश्च धर्मश्च	७
ब्रह्म च क्षत्रं च राष्ट्रं च विशश्च त्विषिश्च यशश्च वर्चश्च ब्रविणं च	८
आयुश्च रूपं च नामं च कीर्तिश्च प्राणश्चापानश्च चक्षुश्च श्रोत्रं च	९
पर्यश्च रसश्चाह्नं चान्नाद्यं चर्तं च सत्यं चेष्टं च पुतं च प्रजा च पशवश्च	१०
तानि सर्वाण्यपं कामन्ति ब्रह्मगवीमावदानस्य जिनतो ब्राह्मणं अत्रिरस्य	११ (२५) (२४२)

(१२-१७) १२ विराड् विपमा गायत्री ; १३ आद्युर्वेनुष्टुप् ; १४, १६ साम्नी उणिक ; १५ गायत्री ;
१६-१७, १९-२० प्राजापत्याऽनुष्टुप् ; १८ याजुषी जयती ; २१, २५ साम्यनुष्टुप् ;
२२ साम्नी घृहती ; २३ याजुषी त्रिष्टुप् ; २४ आद्युर्वे गायत्री ; २७ आर्च्युणिक ।

(३) सैषा भीमा ब्रह्मगव्यं चर्विषा साक्षात् कृत्या कृत्स्नमावृता	१२
सर्वाण्यस्यां घोराणि सर्वे च मृत्यवः	१३
सर्वाण्यस्यां क्रूराणि सर्वे पुरुषवधाः	१४
सा ब्रह्मज्यं देवपीयुं ब्रह्मगव्याग्नीयमाना मृत्योः पद्मीना आ द्यति	१५
मेनिः शतवंधा हि सा ब्रह्मज्यस्य क्षितिर्हि सा	१६
तस्माद् वै ब्राह्मणानां गौर्द्विधाधर्षी विजानता	१७
वज्रो धारवन्ती वैश्वानर उर्वीता	१८
हेतिः शफानुत्सिक्वन्ती महादेवोऽपेक्षमाणा	१९ (२५०)

क्षुरपविरीक्षमाणा वाश्यमानामि स्फूर्जति	२०
मुत्पुहिङ्गुवत्पु॥ग्रो देवः पुच्छं पर्यस्यन्ती	२१
सर्वज्यानिः कर्णौ वरीवर्जयन्ती राजयक्ष्मो मेहन्ती	२२
मेनिर्बुह्यमाना शीर्षेक्तिर्बुधः	२३
सेदिरुपतिष्ठन्ती मिथोयोधः परांमृष्टा	२४
आरव्याडं मुखेऽपि न ह्यमानं ऋतिर्हन्त्यमाना	२५
अघविषा निपतन्ती तमो निर्पतिता	२६
अनुगच्छन्ती प्राणानुप दासयति ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यस्य	२७(२६) (१५८)

(१८-३८) १८ आसुरी गायत्री; २९, ३७ आसुर्यनुष्टुपः; ३० साम्यनुष्टुपः; ३१ याज्ञवी शिष्टुपः;
३२ साम्नी गायत्री; ३३-३४ साम्नी बृहती; ३५ भुरिक् साम्यनुष्टुपः;
३६ साम्ययुष्णिक्; ३८ प्रतिष्ठा गायत्री ।

(४) वैरं विकृत्यमानां पौत्राद्यं विमाज्यमाना	२८
देवहेतिर्द्वयमाणा व्यृद्धिर्द्विता	२९
पाप्मार्थिधीयमाना पारुष्यमवधीयमाना	३०
विषं प्रयस्यन्ती तुक्मा प्रयस्ता	३१
अघं पच्यमाना दुष्वप्यं पक्ता	३२
मूलवर्हेणी पर्याक्रियमाणा क्षितिः पर्याकृता	३३
असंज्ञा गन्धेन शुगुद्धियमाणाशीविप उद्धृता	३४
अमृतिरुपद्वियमाणा परामृतिरुपहृता	३५
शर्वः क्रुद्धः पिश्यमाना शिमिदा पिशिता	३६
अवर्तिरश्यमाना निर्वर्तिरशिता	३७
अशिता लोकाच्छिनत्ति ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यमस्माच्चामुष्माच्च ३८(२७) (१९९)	

(१९-४६) ३९ साम्नी परुक्किः; ४० याज्ञप्यनुष्टुपः; ४१, ४६ भुरिक् साम्यनुष्टुपः; ४२ आसुरी
बृहती; ४३ साम्नी बृहती; ४४ पिपीलिकमध्याऽनुष्टुपः; ४५ आर्ची बृहती ।

(५) तस्या आहननं कृत्या मेनिराशसनं बल्लग ऊर्बधयम्	३९
अस्वगता परिहृता	४०
अग्निः क्रव्याद भूत्वा ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यं प्रविश्याति	४१ (१७९)

सवास्याङ्गन पवां मूलानि वृश्चति	४२
स्निन्त्यस्य पितृबन्धु परां भावयति मातृबन्धु	४३
विवाहां ज्ञातीन्सत्यानपिं क्षापयति ब्रह्मगवी ब्रह्मज्यस्य	
क्षत्रियेणापुनर्दीयमाना	४४
अवास्तुर्मेनुमस्वगमप्रजसं करोत्यपरापरणो मंत्रति क्षीयते	४५
य एवं विदुषो ब्राह्मणस्य क्षत्रियो गामादुत्ते	४६(२८) (१७७)

(४७-६१) ४७, ४९, ५१-५३ ५७-५९, ६१ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ४८ आर्च्यनुष्टुप्; ५० साक्षी वृहती; ५४-५५ प्राजापत्यांणिक्; ५६ आसुरी गायत्री; ६० गायत्री ।

(६) क्षिप्रं वै तस्याहर्नने गृधाः कुर्वत ऐलुबम्	४७
क्षिप्रं वै तस्यादहर्नं परिं नृत्यन्ति केशिनीराघ्नानाः पाणिनोरसि कुर्वाणाः प्रापमैलुबम्	४८
क्षिप्रं वै तस्य वास्तुषु वृकाः कुर्वत ऐलुबम्	४९
क्षिप्रं वै तस्य पृच्छन्ति यत् तदानीं विदे नु तां विदिं	५०
क्षिन्ध्या च्छिन्धि प्र च्छिन्ध्यापिं क्षापय क्षापयं	५१
आवदानमाङ्गिरसि ब्रह्मज्यमुप दासय	५२
वैश्वदेवी ह्युच्यसे कृत्वा कृत्वञ्जमावृता	५३
ओषन्ती समोषन्ती ब्रह्मणो वज्रः	५४
क्षुरपविर्मृत्युर्मृत्वा वि धाव त्वम्	५५
आ वृत्से जिनतां वर्यं वृष्टं पूर्तं चाशिपः	५६
आदापं जीतं जीताय लोकेऽमुष्मिन् प्र यच्छसि	५७
अर्च्ये पृथ्वीर्भव ब्राह्मणस्याभिर्शस्त्या	५८
मेनिः शरण्या भवाद्यादुघविषा भव	५९
अर्च्ये प्र शिरो जहि ब्रह्मज्यस्य कृतागंसो देवपीयोराधसः	६०
त्वया प्रमूर्णं मृदितमग्निर्देहेतु दुश्चितम्	६१(२९) (२९२)

(६२-७३) ६२-६४, ६६, ६८-७० प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ६५ गायत्री; ६७ प्राजापत्या गायत्री; ७१ आसुरी पङ्क्तिः; ७२ प्राजापत्या त्रिष्टुप्; ७३ आसुर्यणिक् ।

(७) वृश्च प्र वृश्च सं वृश्च दह प्र दह सं दह	६२
ब्रह्मज्यं देव्यर्च्य आ मूलादनुसंदह	६३
यथायाद यमसावनात् पापलोकान् परावतः	६४ (२९५)

एवा त्वं देव्यघ्न्ये ब्रह्मज्यस्य कृतागंसो देवपीयोरेराधसः	६५
वज्रेण ज्ञातपर्वणा तीक्ष्णेन क्षुरमृष्टिना	६६
प्र स्कन्धान् प्र शिरो जहि	६७
लोमान्यस्य सं छिन्धि त्वचमस्य वि वेष्टय	६८
मांसान्यस्य शातय स्नावान्यस्य सं वृह	६९
अर्थान्यस्य पीडय मज्जानमस्य निर्जहि	७०
सर्वास्याङ्गा पर्वणि वि श्रथय	७१
आग्निरेन क्रव्याद धृषिष्या नुवतामुदोषतु वायुन्तरिक्षान्महतो वरिष्णः	७२
सूर्य एनं विवः प्र पुदतां न्योषितु	७३ (३०) (१०४)

[इति सप्तविंशः प्रपाठकः ॥१७॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इति द्वादशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

एकादशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ३१९९

द्वादशकाण्डस्य ३०४

सर्वयोगः ३६०३

त्रयोदशं काण्डम् ।

(१) अध्यात्म-प्रकरणम् ।

१-६० ब्रह्मा । अध्यात्मं, रोहितादित्यदैवत्यम् (३ मरुतः, २८-३१ अग्निः, ३१ बभ्रुदेवताः) । त्रिष्टुप्; ३-५, ९, १२, १५ जगती (१५ अतिजागतगर्भा परा) ; ८ भुरिक्; १७ पञ्चपदा ककुम्भती जगती; १३ अतिशाकरगर्भाऽतिजगती; १४ विपदा पुरः परशाक्यरा विपरीतपादलक्ष्मा पङ्क्तिः १८-१९ पञ्चपदा ककुम्भत्यतिजगती (१८ परशाक्यरा भुरिक्, १९ परातिजागता) ; २१ आपीं निबृह्मपत्री; २१-२३, २७ प्रकृता; २६ विराद् परोष्णिक्; २८-३० (२८ भुरिक्), ३२, ३९-४०, ४५-५६, ५८ अनुष्टुप्; (५२-५५ पद्यापङ्क्तिः, ५५ ककुम्भती बृहतीगर्भा,) ; ३१ पञ्चपदा ककुम्भती शाकरगर्भा जगती; ३५ उपरिष्टाद्बृहती; ३६ निचुन्महाबृहती; ३७ परशाक्यरा विराडतिजगती; ४२ विराड्जगती; ४३ विराण्महाबृहती; ४४ परोष्णिक्; ५७ ककुम्भती ५९-६० गायत्री ।

[अथाष्टविंशः प्रपाठकः ॥२८॥]

- [१] उदेहिं वाजिन् यो अप्सर्वन्तरिदं राष्ट्रं प्र विंशं सूनृतावत् ।
 यो रोहितो विश्वमिदं ज्ञानं स त्वा राष्ट्राय सुमृतं विमर्तुं १
 उद् वाज आ गन् यो अप्सर्वन्तरिज्ञ आ रोह त्वद्योनयो याः ।
 सोमं दधानोऽप ओषधीर्गाश्चतुष्पदो द्विपद आ वैशयेह २
 युपमुग्रा मरुतः पृथिमातर इन्द्रेण युजा प्र मृणीतु शङ्खन् ।
 आ वो रोहितः शृणवत् सुदानवस्त्रिपदासो मरुतः स्वादुसंमुवः ३
 रुहो ररोह रोहित आ ररोह गर्भो जनीनां जनुषामुपस्थम् ।
 तामिः संरब्धमन्वविन्दन् पदुर्वीर्गातुं प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाहाः ४
 आ ते राष्ट्रमिह रोहितोऽहर्षाद् व्यास्थिन्मृधो अमयं ते अमूत ।
 तस्मै ते द्यावापृथिवी रेवतीमिः कामं दुहाथामिह शक्वरीभिः ५
 रोहितो द्यावापृथिवी जज्ञान तन्न तन्तुं परमेष्ठी तंतान ।
 तन्न शिथिरेऽज एकपादोऽहं हृद् द्यावापृथिवी बलेन ६
 रोहितो द्यावापृथिवी अहं हृत् तेन स्व स्तमितं तेन नाकः ।
 तेनान्तरिक्षं विमिता रजांसि तेन वेवा अमृतमन्वविन्दन् ७
 वि रोहितो अमृशद् विश्वरूपं समाकुर्वाणः प्ररुहो रुहश्च ।
 विर्वं रुद्धा मंहता महिज्ञा सं ते राष्ट्रमनक्तु पर्यसा घृतेन ८ (८)

- यास्ते रुहः प्ररुहो यास्तं आरुहो याभिरापूणांति दिवंमन्तारिक्षम् ।
तासां ब्रह्मणा पर्यसा वावृधानो विशि राष्ट्रे जागृहि रोहितस्य ९
- यास्ते विशस्तर्पसः संवभ्रुवर्धत्सं गांधर्मीमनु ता इह्यागुः ।
तास्त्वा विज्ञान्तु मनसा शिवेन संमाता वत्सो अभ्येति रोहितः १० (१)
- ऊर्ध्वो रोहितो अधि नाके अस्थाद् विश्वा रूपाणि जनयन् युवां कविः ।
तिग्मेनाग्निज्योतिषा वि भाति तृतीयं चक्रे रजसि प्रियाणि ११
- सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदा घृताहुतः सोमपृष्ठः सुवीरः ।
मा मा हासीन्नाथितो नेत्र त्वा जहानि गोपोयं च मे वीरपोयं च धेहि १२
- रोहितो यज्ञस्य जनिता मुखं च रोहिताय वाचा श्रोत्रेण मनसा जुहोमि ।
रोहितं वेवा यन्ति सुमनस्यमाना स मा रोहिः सामिस्ये रोहयतु १३
- रोहितो यज्ञं व्यदिधाद् दिश्वर्करणे तरमात तेजांस्युप मेमान्यारुः ।
वोचेयं ते नाभिं भुवनस्याधि मज्जमनि १४
- आ त्वां रुरोह बृहत्पुंड्रं पङ्क्तिरा ककुब्धं वर्चसा जातवेदः ।
आ त्वां रुरोहोणिहाक्षरो वपद्रकार आ त्वां रुरोह रोहितो रेतसा सह १५
- अयं वस्ते गर्भं पृथिव्या दिवं वस्तेऽयमन्तारिक्षम् ।
अयं ब्रह्मस्य विष्टपि स्वर्लोकान् व्यानिशे १६
- वाचस्पते पृथिवी नः स्योना स्योना योनिस्तल्पा नः सुशेवा ।
इहेव प्राणः सुस्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन् पर्यगिरायुषा वर्चसा दधातु १७
- वाचस्पते कृतवः पञ्च ये नो वैश्वकर्माणाः परि ये संवभ्रुवः ।
इहेव प्राणः सुस्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन् परि रोहित आयुषा वर्चसा दधातु १८
- वाचस्पते सोमज्ञसं मनश्च गोष्ठे नो गा जनय योनिषु प्रजाः ।
इहेव प्राणः सुस्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन् पर्यहमायुषा वर्चसा वधामि १९
- परि त्वा धात सविता वेवो अग्निर्वर्चसा मित्रावरुणावमि त्वा ।
सर्वा अरातीरवकामजेहीदं राष्ट्रमकरः सनुतावत् २० (२)
- यं त्वा प्रपती रथे प्रष्टिर्वहति रोहित । जुभा यांसि रिणन्नपः २१
- अनुव्रता रोहिणी रोहितस्य सुरिः सुवर्णा बृहती सुवर्चाः ।
तया धाजान् विश्वरूपां जयेम तया विश्वाः पृतना अभि ज्याम २२ (२२)

इदं सद्यो रोहिणी रोहितस्यासौ पन्थाः पूर्णती येन याति ।	
तां गन्धर्वाः कृश्या उल्लयन्ति तां रक्षन्ति कुचयोऽग्रमादम्	२३
सूर्यस्याश्वा हरयः केतुमन्तः सदा वहन्यमृताः सुखं रथम् ।	
धृतपाषा रोहितो भ्राजमानो दिवं देवः पूर्णतीमा विविश	२४
यो रोहितो वृषभस्तिग्मशृङ्गः पर्यग्निं परि सूर्यं बभूव ।	
यो विष्टभ्राति पृथिवीं दिवं च तस्माद् देवा अधि सृष्टिः सृजन्ते	२५
रोहितो दिवमारुहन्महतः पर्यर्णवात् । सर्वां रुरोह रोहितो रुहः	२६
वि मिमीष्व पर्यस्वतीं धृतार्चीं देवानां धेनुरनपस्पृशेपा ।	
इन्द्रः सोमं पिबतु क्षेमो अस्त्रग्निः प्र स्तौतु वि मृधो नुवस्व	२७
समिन्द्रो अग्निः समिधानो धृतवृन्दो धृताहुतः ।	
अग्नीपाद् विष्वापाङ्गिः सपत्नान् हन्तु ये मम	२८
हन्तेनान् प्र दहत्वरियो नः पृतन्यति ।	
कृश्याद्वाग्निना वयं सपत्नान् प्र दहामसि	२९
अवाचीनानव जहन्त्र वज्रेण बाहुमान् ।	
अधा सपत्नान् मामकान्नेस्तेजोमिरादिषि	३० (३)
अग्ने सपत्नानधरान् पादयास्मद् व्यथया सजातमुत्पिपानं बृहस्पते ।	
इन्द्राग्नी मित्रावरुणावधरे पद्यन्तामप्रतिमन्युयमानाः	३१
उद्यंस्त्वं देव सूर्य सपत्नानव मे जहि ।	
अवेनानश्मना जहि ते यन्वध्रमं तमः	३२
वत्सो विराजो वृषभो मतीनामा रुरोह शुक्रपृष्ठेऽन्तरिक्षम् ।	
धृतेनार्कमभ्यर्चन्ति वत्सं ब्रह्म सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्ति	३३
दिवं च रोह पृथिवीं च रोह राष्ट्रं च रोह द्रविणं च रोह ।	
प्रजां च रोहामृतं च रोह रोहितेन तन्वं स स्पृशस्व	३४
ये देवा राष्ट्रमृतोऽमितो यन्ति सूर्यम् ।	
तैष्टे रोहितः संविद्वानो राष्ट्रं दधातु सुमनस्यमानः	३५
उत् त्वा यज्ञा ब्रह्मपूता वहन्यधृगतो हरयस्त्वा वहन्ति ।	
तिरः समुद्रमतिं रोचमेऽर्णवम्	३६ (३६)

रोहिंते द्यावापृथिवी अधि भिते वसुजितिं गोजितिं संधनाजितिं ।

सहस्रं यस्य जनिमानि सप्त च वोचेयं ते नामिं भुवन्स्याधिं मज्जमिं ३७

यज्ञा यांसि प्रदिशो दिशश्च यज्ञाः पञ्चानामुत चर्पणीनाम् ।

यज्ञाः पृथिव्या अदित्या उपस्थेऽहं भूयासं सवितेव चारुः ३८

अमुञ्च सन्निह वेत्येतः संस्तानि पश्यसि ।

इतः पश्यन्ति रोचनं द्विवि सूर्यं विपश्चितम् ३९

वेवो वेवान् मर्चयस्यन्तश्चरस्यर्णवे ।

समानमग्निमिन्धते तं विदुः कृचयः परे ४० (४)

अवः परेण पुर एनावरेण पदा वृत्सं विभ्रती गौरुदस्थात् ।

सा कद्रीची कं स्विदर्थं परागात् क्व स्विद सूते नहि यूथे अस्मिन् ४१

एकपदी द्विपदी सा चतुष्पद्यष्टापदी नवपदी बभ्रुवर्षी ।

सहस्राक्षरा भुवन्स्य पङ्क्तिस्तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति ४२

आरोहन् द्याममृतः प्रावं मे वचः ।

उत् त्वा यज्ञा ब्रह्मपूता वहन्त्यध्वगतो हरयस्त्वा वहन्ति ४३

वेवृ तत् ते अमर्त्यं यत् तं आक्रमणं द्विवि । यत् ते सुधस्थं परमे व्योमिन् ४४

सूर्यो द्यां सूर्यः पृथिवीं सूर्य आपोऽति पश्यति । सूर्यो भूतस्यैकं चक्षुरा करोहृ दिवं महीम् ४५

उर्वारिसन् परिधयो वेद्वेभूमिरकल्पत । तत्रेतावग्नी आधत्त हिमं घ्नसं च रोहितः ४६

हिमं घ्नसं चाधाय यूपान् कृत्वा पर्वतान् । वर्षज्यावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वर्विदः ४७

स्वर्विदो रोहितस्य ब्रह्मणाग्निः समिध्यते । तस्माद् घ्नसस्तस्माद्भिर्मस्तस्माद् यज्ञोऽजायत ४८

ब्रह्मणाग्नी वावृधानौ ब्रह्मवृद्धौ ब्रह्माहुतौ । ब्रह्मेन्द्रावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वर्विदः ४९

सत्ये अन्यः समाहितोऽप्स्वर्वा अन्यः समिध्यते । ब्रह्मेन्द्रावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वर्विदः ५० (५)

यं वातः परि शुम्भति यं वेन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः । ब्रह्मेन्द्रावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वर्विदः ५१

वेद्वे भूमिं कल्पयित्वा दिवं कृत्वा दक्षिणाम् ।

घ्नसं तवृग्निं कृत्वा चकार विश्वमात्मन्वद् वर्षेणाज्येन् रोहितः ५२

वर्षमाज्यं घ्नसो अग्निर्वेद्विभूमिरकल्पत ।

तत्रैवान् पर्वतान्निर्गामीर्भिरूध्वो अकल्पयत् ५३

गीर्भिरूध्वान् कल्पयित्वा रोहितो भूमिमब्रवीत् ।

त्वयीद् सर्वं जायतां यद् भूतं यच्च मान्यम् ५४ (५४)

स यज्ञः प्रथमो भूतो मव्यो अजायत ।
तस्मान्द्र जज्ञ इदं सर्वं यत् किं चेदं विरोचते रोहितेन ऋषिणामृतम् ५५
यश्च गां पदा स्फुरति प्रत्यङ् सूर्यं च मेदति ।
तस्य वृश्चामि ते मूलं न च्छायां करवोऽपरम् ५६
यो माभिच्छायमत्येपि मां चाग्निं चान्तरा ।
तस्य वृश्चामि ते मूलं न च्छायां करवोऽपरम् ५७
यो अद्य देव सूर्यं त्वां च मां चान्तरायति ।
दुष्पत्यं तस्मिन्मूलं दुरितानि च मृज्महे ५८
मा प्र गां पथो व्यं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्त स्थुर्नो अरातयः ५९
यो यज्ञस्य प्रसारधनुस्तनुर्विवेधाततः । तमाहुतमशीमहि ६० (६) (६०)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(२) अघ्यात्मम् ।

१-४६ ब्रह्मा । अघ्यात्मं, रोहितादित्यदैवत्यम् । त्रिष्टुप् १, ११-१५, ३२-४१ अनुष्टुप् १-३, ८,
४३ जगती, १० आस्तापृक्किः, ११ बृहतीगर्मा, १६-२४ आर्षी गायत्री, २५ ककुम्भत्या-
स्तापृक्किः, २६ पुरोद्वयतिजागता भुरिजगती, २७ विराट् जगती, २९ दार्हत-
गर्माऽनुष्टुप्, ३० पञ्चपदोष्णिग्वृहतीगर्माऽतिजगती, ३४ आर्षी पृक्किः,
३७ पञ्चपदा विराट्गर्मा जगता, ४४-४५ जगती (४४ चतुष्पदा पुर-
शाकरा भुरिक्, ४५ अतिजागतगर्मा) ।

[२] उर्वस्य केतवो विवि शुक्रा आजन्त ईरते ।

आवित्यस्य नृचक्षसा महिषतस्य मीढुषः १
विशां प्रज्ञानां स्वरयन्तमर्चिषां सुपक्षमाशुं पतर्यन्तमर्णवे ।
स्तवां सूर्यं मुर्वनस्य गोपां यो रुश्मिर्दिश आमाति सर्वाः २
यत् प्राङ् प्रत्यङ् स्वधया यासि शीमं नानाकृपे अहनी कर्षि मायया ।
तदादित्य महि तत् ते महि अबो यदेको विश्वं परि भूम जायसे ३
विपश्चितं तरणिं आजर्मानं वहन्ति यं हरितः सुत बह्वीः ।
सुताद् यमस्त्रिर्दिवमुह्निनाय तं त्वा पश्यन्ति परियान्तमाजिम् ४
मा त्वा दमन् परियान्तमाजिं स्वस्ति दुर्गो अति याहि शीमम् ।
दिवं च सूर्यं पृथिवीं च देवीमहोरात्रे विमिर्मानो यदेधि ५ (६५)

स्वस्ति ते सूर्य चरसे रथाय येनोमावन्तौ परियासि सद्यः ।	
यं ते वहन्ति हरितो वह्निष्ठाः शतमम्वा यदि वा सप्त बह्वीः	६
सुखं सूर्यं रथमंशुमन्तं स्योनं सुबह्निमधि तिष्ठ वाजिनम् ।	
यं ते वहन्ति हरितो वह्निष्ठाः शतमम्वा यदि वा सप्त बह्वीः	७
सप्त सूर्यो हरितो यातवे रथे हिरण्यत्वचसो बृहतीरयुक्त ।	
अमोचि शुक्रो रजसः पुरस्ताद् विधूय वेवस्तमो दिवमारुहत्	८
उत् केतुनां बृहता वेव आगन्नपावृक् तमोऽभि ज्योतिरभैत् ।	
विष्यः सुपुणः स वीरो व्यस्यददितेः पुत्रो भुवनानि विश्वा	९
उद्यन् रश्मीना तनुये विश्वा रूपाणि पुप्यसि ।	
उमा संमुद्रौ क्रतुना वि भासि सर्वाल्लोकान् पतिभूर्भ्राजमानः	१० (७)
पूर्वापरं चरतो माययैतौ शिशू क्रीडन्तौ परि यातोऽर्णवम् ।	
विश्वान्यो भुवना विचष्टे ह्यैरन्यैरन्यं हरितो वहन्ति	११
वि वि त्वात्रिरधारयत् सूर्या मासाय कर्तवे ।	
स एषि सुधृतस्तपन् विश्वा भूतावचाकेशत्	१२
उमावन्तौ समर्थसि वत्सः संमातराविव ।	
नन्वेडंतवितः पुरा ब्रह्म वेवा अमी विदुः	१३
यत् संमुद्रमनु श्रितं तत् सिंघासति सूर्यः ।	
अध्वास्य विततो मुहान् पूर्वश्चापरश्च यः	१४
तं समाप्नोति जूतिमिस्ततो नापं चिकित्सति ।	
तेनामृतस्य मुक्षं देवानां नापं रुन्धते	१५
उबु त्वं जातवेदसं वेवं वहन्ति केतवः । हुशे विश्वाय सूर्यम्	१६
अप त्वे तापवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः । सूराय विश्वचक्षसे	१७
अहंभक्षस्य केतवो वि रश्मयो जनों अनु । भ्राजन्तो अग्रयो यथा	१८
तुरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचन	१९
प्रत्यद् देवानां विशः प्रत्यद्भुदेषि मानुषीः । प्रत्यद् विश्वं स्वर्द्धिषे	२० (८)
येनां पावक् चक्षसा मुपयन्तं जनों अनु । त्वं वरुण पश्यसि	२१
वि द्योमेषि रजस्पृध्वहर्मिमानो अक्तुभिः । पश्यन् जन्मानि सूर्य	२२
सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षणम्	२३ (९)

अयुक्तं सप्त शुन्ध्युवः सूर्यो रथस्य नृप्युः ।

ताभिर्याति स्वयुक्तिमिः

२४

रोहितो विवमार्कहत तपसा तपस्वी ।

स योनिमैति स उ जायते पुनः स देवानामधिपतिर्वभूव

२५

यो विश्वचर्षणिरुत विश्वतोमुखो यो विश्वतस्पाणिरुत विश्वतस्पृथः ।

सं बाहुभ्यां मरति सं पतत्रिद्यावापृथिवी जनयन् देव एकः

२६

एकपाद् द्विपदो भूयो वि चक्रमे द्विपात् त्रिपादमभ्येति पश्चात् ।

द्विपाद् पदपदो भूयो वि चक्रमे त एकपदस्तन्वं । समासते

२७

अतन्द्रो यास्यन् हरितो यदास्थाद् द्वे रूपे कृणुते रोचमानः ।

केतुमानुद्यन्सहमानो रजोसि विश्वा आदित्य प्रवतो वि मांसि

२८

बण्महौ असि सूर्यं बडादित्य महौ असि ।

महान्ते महतो महिमा त्वमादित्य महौ असि

२९

रोचसे विवि रोचसे अन्तरिक्षे पतङ्ग प्रयिष्यां रोचसे रोचसे अप्स्रन्तः ।

उमा समुद्रौ रुच्या व्यापिथ देवो देवासि महिपः स्वर्जित्

३० (९)

अर्वाङ् परस्तात् प्रयतो व्यध्व आशुर्विपश्चित् पतयन् पतङ्गः ।

विष्णुर्विचित्रः शर्वसाधितिष्ठन् प्र केतुना सहते विश्वमेजत्

३१

दित्रश्चिकित्वान् महिपः सुपूर्ण आरोचयन् रोदसी अन्तरिक्षम् ।

अहोरात्रे परि सूर्यं वसाने प्रास्य विश्वा तिरतो वीर्याणि

३२

तिग्मो विभ्राजन् तन्वं । शिशानोऽरंगमासः प्रवतो रराणः ।

ज्योतिष्मान् पक्षी महिषो वयोधा विश्वा आस्थात् प्रदिशः कल्पमानः

३३

चित्रं देवानां केतुरनीकं ज्योतिष्मान् प्रदिशः सूर्यं उद्यन् ।

द्विवाकरोऽति द्युनैस्तमांसि विश्वातारीद् दुरितानि शुक्रः

३४

चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।

आप्राद् द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगत्स्तस्थुर्पथ

३५

उच्चा पतन्तमरुणं सुपूर्णं मध्ये दिवस्तरणिं भ्राजमानम् ।

पश्याम त्वा सवितारं यमाहुरजं ज्योतिर्यदविन्दुदक्षिः

३६

दिवस्पृष्टे धार्वमानं सुपूर्णमदित्याः पुत्रं नाथकाम उर्षं यामि मीतः ।

स नः सूर्यं प्र तिर वीर्यमायुर्मा रिपाम सुमतौ ते स्याम

३७

(९७)

सहस्राह्वयं विर्यतावस्य प्रक्षौ हरेर्हंसस्य पततः स्वर्गम् ।	
स देवान्सर्वानुरस्युपदधं संपश्यन् याति भुवनाणि विश्वा	३८
रोहितः कालो अमवद् रोहितोऽग्रे प्रजापतिः ।	
रोहितो यज्ञानां मुखं रोहितः स्व१ रामरत्	३९
रोहितो लोको अमवद् रोहितोऽन्त्यतपद् दिवम् ।	
रोहितो रश्मिभिर्मूर्ध्नि समुद्रमनु सं चरत्	४० (१०)
सर्वा विज्ञः समचरद् रोहितोऽधिपतिर्विवः ।	
दिवं समुद्रमाद् भूमिं सर्वं भूतं वि रक्षति	४१
आरोहेन्नुक्रो बृहतीरतन्द्रो द्वे रूपे कृणुते रोचमानः ।	
चित्रश्चिक्त्वान् महिषो वार्तमाया यावतो लोकानभि यद् विभाति	४२
अभ्य१न्यदेति पर्यन्यदस्यतेऽहोरात्राभ्यं महिषः कल्पमानः ।	
सूर्यं वयं रजसि क्षियन्तं गातुविदं हवामहे नार्धमानाः	४३
पृथिवीप्रो महिषो नार्धमानस्य गातुर्वद्वचक्षुः परि विश्वं बभूव ।	
विश्वं संपश्यन्सुविदत्रो यजत्र इदं शृणोतु यद्वहं ब्रवीमि	४४
पर्यस्य महिमा पृथिवीं समुद्रं ज्योतिषा विभ्राजन् परि द्यामन्तरिक्षम् ।	
सर्वं संपश्यन्सुविदत्रो यजत्र इदं शृणोतु यद्वहं ब्रवीमि	४५
अबोध्यग्निः सुमिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुषासम् ।	
यज्ञा इव प्र वयामुज्जिह्वानाः प्र मानवः सिद्मते नाकमच्छ	४६(११)(१०६)
॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥	

(३) अध्यात्मम् ।

१-२६ ब्रह्मा । अध्यात्मम्, रोहितादित्यदैवत्यम् । जिह्मुप्, १ चतुरवसानाऽष्टपदाऽऽकृतिः, १-४ अथर्ववद-
पदा (१-३ अष्टिः, २ भुरिक् ४ अतिशाकरगर्भा घृतिः); ५-७ चतुर० सप्तपदा (५-६ शाकवरतिशाकवरगर्भा
प्रकृतिः, ७ अनुष्टुप्गर्भाऽतिघृतिः); ८ अथर्व पदप० अत्यष्टिः, ९-१९ चतुरव० (९-१२, १५, १७ सप्तपदा
भुरिगतिघृतिः, १५ निघृत्, १७ कृतिः, १३-१४, १६, १८-१९ अष्टपदा (१३-१४ विकृतिः, १६, १८-१९
आकृतिः, १९ भुरिक्); २०, २१ अथर्व पदप० अत्यष्टिः, २१, २३-२५ चतुरव० अष्टपदा
(१४ सप्तपदा कृतिः, २३, २५ विकृतिः) ।

- [३] य इमे द्यावापृथिवी जज्ञान ये द्रापि कृत्वा भुवनाणि वसन्ते ।
यस्मिन् क्षियन्ति प्रविज्ञः पृथ्वीर्याः पतङ्गो अनु विचाकशीति तस्य देवस्य ।
क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान्

१ (१०७)

यस्माद् वाता ऋतुथा पर्वन्ते यस्मात् समुद्रा अधि विशरन्ति तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २
 यो मारयति प्राणयति यस्मात् प्राणन्ति भुवनाति विश्वा तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ३
 यः प्राणेन द्यावापृथिवी तर्पयत्यपानेन समुद्रस्य जठरं यः पिपति तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ४
 यस्मिन् विराद् परमेष्ठी प्रजापतिर्विश्वानरः सह पृङ्क्त्या भितः ।
 यः परस्य प्राणं परमस्य तेज आबुधे तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ५
 यस्मिन् पञ्चर्षाः पञ्च दिशो अधि भिताश्रतस्त आपो यज्ञस्य त्रयोऽक्षराः ।
 यो अन्तरा रोदसी कुन्द्श्वक्षुपैक्षत तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ६
 यो अज्ञादो अन्नपतिर्बभूव ब्रह्मणस्पतिरुत यः ।
 मृतो भविष्यद् भुवनस्य यस्पतिस्तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ७
 अहोरात्रैर्विमितं त्रिंशदङ्गं त्रयोदशं मासं यो निर्मिर्भति तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ८
 कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत पतन्ति ।
 त आर्ववृत्रन्तसर्दनाहृतस्य तस्य देवस्य ।
 कुन्द्स्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ९ (११५)

यत् ते चन्द्रं क्रैश्यप रोचनावद् यत् संहितं पुष्कलं चित्रमानु ।

यस्मिन्सूयां आपिताः सुत साकं तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् धेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिं मुञ्च पाशान्

१० (१२)

बृहद्वैतमनु वस्ते पुरस्ताद् रथतरं प्रति गुह्णाति पश्चात् ।

ज्योतिर्वसन्ति सद्यमप्रमात्रं तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् धेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिं मुञ्च पाशान्

११

बृहद्वन्यतः पक्ष आसीद् रथतरमन्यतः सचले सुग्रीची ।

यद् रोहितमर्जनयन्त देवास्तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् धेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिं मुञ्च पाशान्

१२

स वरुणः सायमग्निर्भवति स मित्रो भवति प्रातरुद्यन् ।

स संविता भूत्वान्तरिक्षेण याति स इन्द्रो भूत्वा तपति मध्यतो दिवं तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् धेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिं मुञ्च पाशान्

१३

सहस्राक्षं विर्यतावस्य पक्षी हरेहंसस्य पततः स्वर्गम् ।

स देवान्सर्वानुरस्युपदृश्य संपश्यन् याति भुवनानि विश्वा तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् धेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिं मुञ्च पाशान्

१४

अयं स देवो अप्सर्वान्तः सहस्रमूलः पुरुशाको अग्निः ।

य इदं विश्वं भुवनं जजान तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् धेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिं मुञ्च पाशान्

१५

शुकं बहन्ति हरेपो रघुस्यदो देवं त्रिवि वर्चसा भार्जमानम् ।

यस्योर्ध्वा दिवं तन्वंस्तपन्त्यर्वाद् सुवर्णैः पदैरधि भाति तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् धेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रतिं मुञ्च पाशान्

१६ (१२१)

येनादित्यान् हवितः संवहन्ति येन यज्ञेन बहवो यन्ति प्रजानन्तः ।

यदेकं ज्योतिर्बहुधा विभक्तिं तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १७

सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो बहति सप्तनामा ।

जिनामि चक्रमजरमनुर्व यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुस्तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १८

अष्टधा युक्तो बहति वह्निरुग्रः पिता देवानां जनिता मतीनाम् ।

ऋतस्य तन्तुं मनसा मिमानः सर्वा दिशः पवते मातरिश्वा तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १९

सम्पञ्चं तन्तुं प्रदिशोऽनु सर्वा अन्तर्गायत्र्याममुतस्य गर्भे तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २० (१३)

निम्बचस्तिम्रो व्युषो ह तिस्रस्त्रीणि रजोति दिवो अङ्ग तिस्रः ।

विद्या ते अग्रे त्रेधा जनित्रं त्रेधा देवानां जनिमानि विद्या तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २१

वि य और्णोत पृथिवीं जार्यमान आ समुद्रमवधातुन्तरिक्षे तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २२

त्वमग्निं कर्तुमिः केतुभिर्हितो र्कः समिञ्च उदरोचथा विवि ।

किमभ्यार्चन् मरुतः पृथिमातरो यद् रोहितमजनयन्त देवास्तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २३

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वे उपासन्ते प्रशिष्य यस्य देवाः ।

योऽस्येशे द्विपुत्रो यश्चतुष्पदस्तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २४ (१३०)

एकपाद् द्विपदो भूयो वि चक्रमे द्विपात् त्रिपादमभ्येति प्रश्नात् ।
 चतुष्पाच्चक्रे द्विपदामभिस्वरे संपश्यन् पङ्क्तिमुपतिष्ठमानस्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपथ रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २५
 क्रुष्णायाः पुत्रो अर्जुनो रात्र्या वृत्सोऽजायत ।
 स ह द्यामधि रोहति रुहो रुरोह रोहितः २६ (१४)(१२)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(४) अध्यात्मम् ।

१-५६ ब्रह्मा । अध्यात्मम्, रोहितादित्यदैवत्यम् । विष्टुप्; (पद पर्यायाः) । [१-१३ प्रथमः पर्यायः ।]
 १-११ राजापत्याऽनुष्टुप्; १२ विराड्गायत्री; १३ आसुरी उष्णिक् ।

[४] (१) स एति सविता स्वर्धिवस्पृष्टेऽवचाकशत्	१
रश्मिभिर्नम आमृतं महेन्द्र एत्यावृतः	२
स घाता स विधर्ता स वायुर्नम उच्छ्रितम् । रश्मिभिर्नम आमृतं महेन्द्र एत्यावृतः	३
सोऽर्यमा स वर्कणः स रुद्रः स महादेवः । रश्मिभिर्नम आमृतं महेन्द्र एत्यावृतः	४
सो अग्निः स उ सूर्यः स उ एव महायमः । रश्मिभिर्नम आमृतं महेन्द्र एत्यावृतः	५
तं वृत्ता उर्प तिष्ठन्त्येकशीर्षाणो युता दश । रश्मिभिर्नम आमृतं महेन्द्र एत्यावृतः	६
प्रश्नात् प्राञ्च आ तन्वन्ति यदुदेति वि भासति । रश्मिभिर्नम आमृतं महेन्द्र एत्यावृतः	७
तस्यैव मारुतो गुणः स एति शिक्याकृतः	८
रश्मिभिर्नम आमृतं महेन्द्र एत्यावृतः	९
तस्यैव नव कोशा विष्टुम्मा नवधा हिताः	१०
स प्रजाम्यो वि पश्यति यच्च प्राणति यच्च न	११
तमिदं निर्गतं सहः स एष एक एकवृदेक एव	१२
एते अस्मिन् देवा एकवृत्तो भवन्ति	१३ (१५) (१४)

(५) अध्यात्मम् ।

१-८ [१४-११ द्वितीयः पर्यायः] १४ भुरिक्सानी विष्टुप्; १५ आसुरी पङ्क्तिः;
 १६, १९ राजापत्याऽनुष्टुप्; १७-१८ आसुरी गायत्री ।

(२) कीर्तिश्च यशश्चार्मश्च नमश्च ब्राह्मणवर्चसं चान्नं चान्नाद्यं च	१४
य एतं देवमेकवृत्तं वेदं	१५
न द्वितीयो न तृतीयश्चतुर्थो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं	१६ (१४८)

न पञ्चमो न षष्ठः सप्तमो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृतं वेदं	१७
नाष्टमो न नवमो दशमो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृतं वेदं	१८
स सर्वस्मै वि पश्यति यच्च प्राणति यच्च न । य एतं देवमेकवृतं वेदं	१९
तमिदं निगतं सहः स एष एकं एकवृदेकं एव । य एतं देवमेकवृतं वेदं	२०
सर्वे अस्मिन् देवा एकवृत्तो भवन्ति । य एतं देवमेकवृतं वेदं	२१ (१६) (१५३)

(६) अध्यात्मम् ।

१-७ [१२-२८ तृतीयः पर्यायः] २२, २४ सुरिकप्राजापत्या त्रिष्टुप्; २३ आर्ची गायत्री;
२५ एकपदाऽऽस्तुरी गायत्री; २६ आर्ची अनुष्टुप्; २७-२८ प्राजापत्याऽनुष्टुप् ।

(३) ब्रह्मं च तपश्च कीर्तिश्च यज्ञश्चाग्नेश्च नमश्च ब्राह्मणवर्चसं चान्नं चान्नार्थं च ।

य एतं देवमेकवृतं वेदं	२२
भूतं च भव्यं च भ्रष्टा च रुचिश्च स्वर्गश्च स्वधा च	२३
य एतं देवमेकवृतं वेदं	२४
स एव मृत्युः सोऽभूतं सोऽभ्यं स रक्षः	२५
स रुद्रो वसुवर्निर्वसुदेयं नमोवाके वपदकारोऽनु संहितः	२६
तस्येमे सर्वे यातव उपं प्रशिष्यभासते	२७
तस्यासू सर्वा नक्षत्रा वशे चन्द्रमसा सह	२८ (१७) (१६०)

(७) अध्यात्मम् ।

१-१७ [१९-४५ चतुर्थः पर्यायः] २९, ३३, ३९-४०, ४५ आस्तुरी गायत्री; ३०, ३२, ३५-३६, ४२
प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ३१ विराड् गायत्री; ३४, साम्नी उष्णिक्; ३७-३८ साम्नी उष्णिगनुष्टुप्;
४१ साम्नी बृहती; ४३ आर्ची गायत्री; ४४ साम्नी अनुष्टुप् ।

(४) स वा अह्नोऽजायत तस्मादहर्जायत	२९
स वै रात्र्या अजायत तस्माद् रात्रिर्जायत	३०
स वा अन्तरिक्षादजायत तस्मादन्तरिक्षमजायत	३१
स वै वायोरजायत तस्माद् वायुर्जायत	३२
स वै दिवोऽजायत तस्माद् द्यौरध्वजायत	३३
स वै दिग्भ्योऽजायत तस्माद् दिशोऽजायन्त	३४
स वै भूमेरजायत तस्माद् भूमिर्जायत	३५
स वा अग्नेरजायत तस्मादग्निर्जायत	३६
स वा अज्योऽजायत तस्मादापोऽजायन्त	३७
स वा क्रग्भ्योऽजायत तस्माद्वचोऽजायन्त	३८ (१७०)

स वै यज्ञार्दजायत तस्माद् यज्ञोऽजायत	३९
स यज्ञस्तस्य यज्ञः स यज्ञस्य शिरस्कृतम्	४०
स स्तनयति स वि द्योतते स उ अश्मानमस्यति	४१
पापार्यं वा भद्रार्यं वा पुरुषायासुराय वा	४२
यद् वा कृणोष्योषधीर्यद् वा वर्षसि भद्रया यद् वा जन्यमवीवृधः	४३
तावांस्ते मघवन् महिमोपो ते तन्वः शतम्	४४
उपो ते बध्वे बध्नानि यवि वासि न्यवृद्धम्	४५ (१८) (१७)

(८) अध्यात्मम् ।

१-६ [४६-५१ पञ्चमः पर्यायः] ४६ आसुरी गायत्री; ४७ यवमध्या गायत्री; ४८ साम्नी उपनिष्कः; ४९ निचुत्साम्नी धृहती; ५० प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ५१ विराड्गायत्री ।

- (५) भूयानिन्द्रो नमुनाद् भूयानिन्द्रासि मृत्युभ्यः ४६
 भूयानरात्याः शच्याः पतिस्त्वमिन्द्रासि विभूः प्रभूरिति त्वोपास्महे वयम् ४७
 नमस्ते अस्तु पश्यत् पश्य मा पश्यत ४८
 अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ४९
 अम्मो अमो महः सह इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्नाद्येन० ५०
 अम्मो अरुणं रजतं रजः सह इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्ना० ५१ (१९) (१८३)

(९) अध्यात्मम् ।

१ ५ [५२-५६ षष्ठः पर्यायः] ५२-५३ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ५४ द्विपदाऽऽर्ची गायत्री ।

- (६) उरुः पृथुः सुमूर्ध्व इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्नाद्येन० ५२
 प्रथो वरो व्यचो लोक इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्नाद्येन० ५३
 मर्वद्वसुरिद्वसुः संयद्वसुरायद्वसुरिति त्वोपास्महे वयम् ५४
 नमस्ते अस्तु पश्यत् पश्य मा पश्यत ५५
 अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ५६ (२०) (१८८)

[इत्यष्टाविंशः प्रपाठकः ॥१८॥]

॥ इति अथर्ववेदोऽनुवाकः ॥४॥

॥ इति त्रयोदशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

द्वादशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं १६०३

त्रयोदशकाण्डस्य ... १८८

सर्वयोगः ३७९१

चतुर्दशं काण्डम् ।

(१.) विवाह-प्रकरणम् ।

१-६४ सूर्या सावित्री । आत्मा । १-५ सोमः, ६ स्वविवाहः, १३ सोमार्कः, १४ चन्द्रमाः, १५ नृणां विवाहमन्त्राधिपः, १५, १७ वधूवासःसंस्पर्शमोचनम् । अनुष्टुप् । १४ विराट्प्रस्तारपङ्क्तिः, १५ आस्तारपङ्क्तिः, १९-२०, २३-२४, ३१-३३, ३७, ३९-४०, ४५, ४७, ४९-५०, ५३, ५६-५७, ५८-५९, ६१ त्रिष्टुप् (२३, ३१, ४५ पृथ्वीगर्मा) : ११, ४६, ५४, ६४ अगती (५४, ६४ अरिक् त्रिष्टुप्), १९, ५५ पुरस्ताद्वृहती । ३४ प्रस्तारपङ्क्तिः, ३८ पुरोवृहती त्रिपदा परोष्णिक् : (४८ पथ्यापङ्क्तिः) ६० पराऽनुष्टुप् ।

[अथैकोनविंशः प्रपाठकः ॥२९॥]

[१] सूर्येनोत्तमिता भूमिः सूर्येणोत्तमिता द्यौः । ऋतेनावृत्त्यास्तिष्ठन्ति द्विवि सोमो अर्धं धितः १
सोमेनावृत्त्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही । अथो नक्षत्राणामेषामुपस्थे सोम आहितः २
सोमं मन्यते पविबान् यत् संपिपन्त्योर्षधिम् ।
सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याभ्राति पार्थिवः ३
यत् त्वां सोम प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।
वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः ४
आच्छद्भिर्घानैर्गुपितो बाह्वैतैः सोम रक्षितः ।
ग्राणामिच्छेद्भुवन् तिष्ठसि न ते अश्नाति पार्थिवः ५
चित्तिरा उपबर्हणं चक्षुरा अभ्यस्त्रनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद् यदयात् सूर्या पतिम् ६
रैभ्यासीदनुदेयी नाराज्ञसी न्योचनी । सूर्याया मद्रमिद् वासो गार्धयेति परिष्कृता ७
स्तोमा आसन् प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपशः ।
सूर्याया अश्विना वरागिरीसीद् पुरोगवः ८
सोमो वधूपुरमवदुश्विनास्तामुमा वरा । सूर्या यत् पत्ये शंसन्तीं मनसा सवितावदात् ९
मनो अस्या अन आसीद् द्यौरासीदुत च्छदिः ।

शुकावन्द्वाहावास्तां यदयात् सूर्या पतिम् १० (१)

ऋक्सामान्यामभिहितौ गावौ ते सामनर्विताम् । ओत्रे ते चके आस्तां द्विवि पन्थाश्चराचरः ११

शुचीं ते चके यात्या व्यानो अक्ष आहतः । अनो मनस्मयं सूर्यारोहत् प्रयती पतिम् १२

सूर्याया बह्वतुः प्रागात् सविता यमवासृजत् । मघासु हन्यन्ते गावः फल्गुनीषु व्युह्यते १३ (१३)

अवर्ग० ३९

यदंश्विना पुच्छमानावयातं त्रिचक्रेण वहतुं सूर्यायाः ।	
क्वैकं चक्रं वामासीत् क्व द्वेष्टाय तस्थयुः	१४
यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्याभिरुप ।	
विश्वे वेवा अनु तद् वामजानन् पुत्रः पितरमवृणीत पूषा	१५
द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं ऋतुथा विदुः । अथैकं चक्रं यद् गुहा तद्वद्वातय इद् विदुः	१६
अर्यमणं यजामहे सुवन्धुं पतिर्वेदनम् । उर्वारुकमिव बन्धनात् प्रेतो मुञ्चामि नामुतः	१७
प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुबद्धाममुतस्करम् । यथेयमिन्द्र मीढुः सुपुत्रा सुमगासति	१८
अ त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वाबध्नात् सविता सुशेवाः ।	
ऋतस्य योनीं सुकृतस्य लोके स्थोनं ते अस्तु सहस्रमलायै	१९
भगस्त्वेतो नयतु हस्तगृह्याश्विना त्वा प्र बद्धतां रथेन ।	
गृहान् गच्छ गृहपती यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वदासि	२० (२)
इह म्रियं प्रजयै ते समृध्यतामस्मिन् गृहे गार्हपत्याय जागृहि ।	
एना पत्या तन्वै सं स्पृशस्वाथ जिधिर्विदथमा वदासि	२१
इहेन स्तं मा वि चैष्टं विश्वमायुर्व्यंभुतम् ।	
क्रीडन्तौ पुत्रैर्नपुंसिर्मोदमानौ स्वस्तकौ	२२
पूर्वापरं चरतो माययेतौ शिशु क्रीडन्तौ परि यातोऽर्णवम् ।	
विश्वान्यो सुवना विचष्ट ऋतुरन्यो विदधज्जायसे नवः	२३
नवोनवो भद्रस्ति जायमानोऽह्नां केतुरुपसमिप्यग्रम् ।	
आगं वेवेभ्यो वि दधस्यायन् प्र चन्द्रमस्तिरसे दूरीर्धमायुः	२४
परां देहि शामृत्यं ब्रह्मन्धे वि मजा वसु ।	
कृत्यैषा पद्धती भूत्वा जाया धिक्ते पतिम्	२५
नोल्लोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यंज्यते ।	
एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्वन्धेयु बध्यत-	२६
अश्लीला तनूर्भवति रुशती पापयामुया ।	
पतिर्यद् बध्ने वाससः स्वमङ्गमन्यपूजति	२७
आशसनं दिशसं यो अधिविकर्तनम् ।	
सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मोत शुम्भति	२८ (२६)

तुष्टमेतत् कर्तुं कम्पायवद् विषयज्ञैतद्वत्ति ।	
सूर्या यो ब्रह्मा वेदु स इह वाधुयंमर्हति	२९
स इह तत् स्थोनं हंरति ब्रह्मा वासः सुमङ्गलम् ।	
प्रायश्चित्तिं यो अध्येति येन जाया न रिप्यति	३० (३)
प्रुवं मगं सं मरतं समृद्धमृतं वर्दन्तावुतोद्येषु ।	
ब्रह्मणस्पते पतिमस्यै रोच्य चारुं संमलो वदतु वाचमेताम्	३१
इहेर्दसाथ न पुरो गमाथेमं गावः प्रजया वर्धयाथ ।	
शुभं यतीरुमियाः सोमवर्चसो विश्वे देवाः क्रञ्चिह वो मनांसि	३२
इमं गावः प्रजया सं विशाथायं देवानां न मिनाति मागम् ।	
अस्मै वः पूषा मरुतश्च सर्वे अस्मै वो धाता सविता सुवाति	३३
अनुक्षरा क्रजवः सन्तु पन्थानो येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।	
सं मगेन समर्थम्णा सं धाता सृजतु वर्चसा	३४
यच्च वर्चो अक्षेपु सूरयां च यदाहितम् । यद् गोष्वग्निना वर्चस्तेनेमां वर्चसावतम् ३५	
येन महानघ्न्या जघनमग्निना येन वा सुरा ।	
येनाक्षा अभ्यर्पिच्यन्त तेनेमां वर्चसावतम्	३६
यो अग्निधो व्रीदयवृष्ट्वान्तर्प विप्रास ईडते अध्वरेषु ।	
अपां नपान्मधुमतीरपो वृ यागिरिन्द्रो वावृधे वीर्यावान्	३७
इवमहं रुशन्तं ग्रामं तनुद्विषिमपोहामि । यो भद्रो रोचुनस्तमुद्वचामि	३८
आस्यै ब्राह्मणाः स्रपनीर्हरन्त्ववीरघ्नीरुदजन्त्वापः ।	
अर्यम्णो अग्निं पर्येतु पूषन् प्रतीक्षन्ते श्वशुरो देवरश्च	३९
शं ते हिरण्यं शम्भुं सन्त्वापः शं मेधिर्मवतु शं युगस्य तथी ।	
शं त आरपः शतपवित्रा भवन्तु शम्भु पत्यां तन्वीं सं स्पृशस्व	४० (४)
से रथस्य खेडनसः से युगस्य शतक्रतो । अपालामिन्द्र त्रिपुत्वाकृणोः सूर्यत्वचम्	४१
आशासाना सौमनसं प्रजां सौमग्यं रयिम् । पत्युस्तुवता भुत्वा सं नक्षत्रामुताय कम् ४२	
यथा सिन्धुर्नदीनां साम्राज्यं सुपुत्रे वृषा । एषा त्वं सम्राज्येधि पत्युरस्तं परेत्यं	४३
सम्राज्येधि श्वशुरेपु सम्राज्युत देवपु । ननान्दुः सम्राज्येधि सम्राज्युत श्वशवाः	४४
या अकृन्तन्नवयन् याश्च तान्तिरे या देवीरन्तो अभितोऽर्दन्त ।	
तास्त्वा अरसे सं व्ययन्त्वापुष्मतीं परि धत्स्व वासः	४५ (४५)

जीवं वेदन्ति वि नयन्त्यध्वरं वृषामनु प्रसितिं वीध्युर्नरः ।
 वामं पितृभ्यो य इदं समीरि मयः पतिभ्यो जनये पतिष्वजे ४६
 स्योनं ध्रुवं प्रजयै धारयामि तेऽश्मानं वेद्याः पृथिव्या उपस्थे ।
 तमा तिष्ठानुमाद्या सुवचां वृषं त आयुः सविता कृणोतु ४७
 येनाग्निरस्या भूम्या हस्तं जग्राह वक्षिणम् ।
 तेन गृह्णामि ते हस्तं मा व्यथिष्टा मया सह प्रजया च धनेन च ४८
 वेवस्तं सविता हस्तं गृह्णातु सोमो राजा सुप्रजसं कृणोतु ।
 अग्निः सुभगां जातवेदाः पत्ये पत्नीं जरदंष्टि कृणोतु ४९
 गृह्णामि ते सौमगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदंष्ट्रियथासः ।
 भगो अर्यमा सविता पुरंधिर्मह्यं त्वादुर्गर्हिपत्याय देवाः ५० (५)

भगस्ते हस्तमग्रहीत् सविता हस्तमग्रहीत् । पत्नी त्वमसि धर्मणाहं गृहपतिस्त्व ५१

ममेयमस्तु पोष्या मह्यं त्वादाद् बृहस्पतिः ।
 मया पत्या प्रजावति सं जीव जारवः ज्ञातम् ५२
 त्वष्टा वासो व्यविधाच्छ्रमे कं बृहस्पतेः प्रशिषां कवीनाम् ।
 तेनेमां नारीं सविता भगश्च सूर्यामिव परि धत्तां प्रजयां ५३
 इन्द्राग्नी द्यावापृथिवी मातरिभ्यो मित्रावरुणा भगो अश्विनोभा ।
 बृहस्पतिर्मरुतो ब्रह्म सोमं इमां नारीं प्रजयां वर्धयन्तु ५४
 बृहस्पतिः प्रथमः सूर्यायाः ज्ञीर्ये केशौ अकल्पयत् ।
 तेनेमामश्विना नारीं पत्ये सं शोमयामसि ५५
 इदं तद् रूपं यद्वस्तु योषां जायां जिज्ञासे मनसा चरन्तीम् ।
 तामन्वर्तिष्ये सखिभिर्नवैः क इमान् विद्वान् वि चर्तुं पाशान् ५६
 अहं वि प्यामि मयि रूपमस्या वेदितुं पश्यन् मनसः कुलार्यम् ।
 न स्तेर्यमसि मनसोर्वमुच्ये स्वयं ब्रह्मज्ञानो वरुणस्य पाशान् ५७
 प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वावभ्रात् सविता सुशेवाः ।
 उरं लोकं सुगमत्र पन्थां कृणोमि तुभ्यं सहपत्न्यै वधु ५८
 उद्यच्छध्वमप रक्षो हनायेमां नारीं सुकृते वधात ।
 धाता विप्रश्चित् पतिमस्यै विवेदु भगो राजा पुर पंतु प्रजानन् ५९ (५९)

भगस्ततक्ष चतुरः पादान् भगस्ततक्ष चत्वार्युष्णलानि ।	
त्वष्टा पिपेश मध्यतोऽनु वर्धन्त्सां नो अस्तु सुमङ्गली	६०
सुकिंशुकं बह्वृतं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृतं सुचक्रम् ।	
आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पतिभ्यो बह्वृतं कृणु त्वम्	६१
अभ्रातृभ्रीं वरुणार्पशुभ्रीं बृहस्पते ।	
इन्द्रार्पतिभ्रीं पुत्रिणीमास्मभ्यं सवितर्वह	६२
मा हिंसिष्टं कुमार्यैः स्थूणे देवकृते पथि ।	
शालाया देव्या द्वारं स्योनं कृणमो वधूपथम्	६३
ब्रह्मपरं युज्यतां ब्रह्म पूर्वं ब्रह्मान्ततो मध्यतो ब्रह्म सर्वतः ।	
अनाव्याधां देवपुत्रां प्रपद्यं शिवा स्योना पतिलोके वि राज	६४ (६) (६४).

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(१) विवाह-प्रकरणम् ।

१-७५ सूर्या सावित्री । आत्मा, १० यक्षमनाशनी, ११ दम्पत्योः परिपन्थिनाशनी, ३६ देवाः ।
 अनुष्टुप्, ५-६, ११, ३१, ३७, ३९-४० जगती (३७, ३९ अुरिक् त्रिष्टुप्) ९ अ्यवसाना
 यदपदा विराडस्यष्टिः, १३-१४, १७-१९, ३४, ३६, ३८, ४१-४२, ४९, ६१, ७०, ७४-७५
 त्रिष्टुप्, १५, ५१ अुरिक्, २० पुरस्ताद्बृहती, १३, २४-२५, ३२-३३ पुरोबृहती
 (२६ त्रिपदा विराण्नाम गायत्री) ; ३३ विराडास्तारपङ्क्तिः, ३५ पुरोबृहती
 त्रिष्टुप्, ४३ त्रिष्टुप्गर्भा पङ्क्तिः, ४४ प्रस्तारपङ्क्तिः, ४७ पथ्या-
 बृहती, ४८ सतः पङ्क्तिः, ५० उपरिष्टाद्बृहती त्रिष्टुप्
 ५२ विराद् पुर उष्णिक्, ५९-६०, ६१ पथ्यापङ्क्तिः
 ६८ पुर उष्णिक्, ६९ अ्यवसाना यदपदाऽतिशकरी,
 ७१ बृहती ।

[२] तुभ्यमग्रे पर्यवहन्त्सूर्या बह्वृतुना सह । स नः पतिभ्यो जायां वा अग्रे प्रजया सह	१
पुनः पर्वाभिर्वादायुषा सह वर्चसा । वृषार्धपुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः श्रुतम्	२
सोमस्य जाया प्रथमं गन्धर्वस्तेऽपरः पतिः । तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुज्याः	३
सोमो वदद् गन्धर्वाय गन्धर्वो वदद्भ्यग्रे । रुयि च पुत्राभ्यादावग्निर्महामथो इमाम्	४
आ चामगन्त्सुमतिर्वीजिनिवसु न्युग्मिना हृतु कामा अरंसत ।	
अमृतं गोपा मिथुना शृमस्पती म्रिया अयम्णो दुर्यो अशीमहि	५
सा मन्वसाना मनसा शिवेन रुयि धेहि सर्ववीरं वचस्पतिम् ।	
सुगं तीर्थं सुप्रपाणं शृमस्पती स्थाणुं पथिष्ठामपं दुर्मतिं हतम्	६ (७०)

या ओर्ध्वयो या नद्योऽं यानि क्षेत्राणि या वना ।

तास्त्वा वधु प्रजावतीं पत्ये रक्षन्तु रक्षसः ७

एवं पन्थामरुक्षाम सुगं स्वस्तिवाह्नम । यस्मिन् वीरो न रिष्यत्यन्येषां विन्वते वसु ८

इदं सु मे नरः शृणुत ययाशिषा दंपती वाममश्रुतः ।

ये गन्धर्वा अप्सरसश्च देवीरेषु वानस्पत्येषु येऽधि तस्थुः ।

स्योनास्ते अस्यै वध्वै मवन्तु मा हिंसिपुर्वहतुमुद्यमानम् ९

ये वध्वश्चिन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनां अनु ।

पुनस्तान् यज्ञियां देवा नयन्तु यत् आगताः १० (७)

मा विदन् परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती । सुगेन दुर्गमतीतामप ब्रान्त्वरातयः ११

सं काशयामि वहतुं ब्रह्मणा गृह्येरेण चक्षुषा मित्रियेण ।

पर्याणद्धं विश्वरूपं यदस्ति स्योनं पतिभ्यः सविता तत् कृणोतु १२

शिवा नारीयमस्तुमार्गज्ञिम धाता लोकमस्यै विदेश ।

तार्मयमा भगो अश्विनोमा प्रजापतिः प्रजया वर्धयन्तु १३

आत्मन्त्युर्वरा नारीयमागन् तस्यां नरो वपत् बीजमस्याम् ।

सा वः प्रजां जनयद् वक्षणाभ्यो विभ्रती दुग्धसृष्टमस्य रेतः १४

प्रति तिष्ठ विराडसि विष्णुर्विह सरस्वति ।

सिनीवाल्लि प्र जायतां भगस्य सुमतावसत् १५

उद् व ऊर्मिः शम्या हुन्त्वापो योक्त्राणि मुञ्चत ।

मादुष्कृतौ व्येनिसावध्यावशुनमारताम् १६

अर्धोरचक्षुरपतिग्री स्योना शग्मा सुशेवा सुयमा गृहेभ्यः ।

वीरसुर्वैवकांसा सं त्वर्येषीमहि सुमनस्यमाना १७

अर्धेवृक्ष्यपतिज्जीह्वैधि शिवा प्रशुभ्यः सुयमा सुवचीः ।

प्रजावती वीरसुर्वैवकांसा स्योनेममग्निं गार्हपत्यं सपर्य १८

उद् तिष्ठतः किमिच्छन्तीदमार्गा अहं त्वेडे अग्निसुः स्वाद् गृहात् ।

शून्येषी निर्व्रते याजगन्धोर्विष्ठाराते य पत मेह रंस्थाः १९

यदा गार्हपत्यमसपर्येत पूर्वमग्निं वधुरियम् ।

अथा सरस्वत्यै नारि पितृभ्यश्च नमस्कुरु

शर्म वर्मेतदा हरास्ये नायां उपस्तरे ।	
सिनीवालि प्र जायतां मगस्य सुमतावसत्	२१
यं बल्वजं न्यस्यथ चर्म चोपस्तृणीथन ।	
तदा रोहतु सुप्रजा या कृन्पा विन्दते पतिम्	२२
उप स्तृणीहि बल्वजमाधि चर्मणि रोहिते ।	
तत्रोपविश्य सुप्रजा इममग्निं संपर्यतु	२३
आ रोह चर्मोप सीद्वाग्निमेव देवो हन्ति रक्षांसि सर्वा ।	
इह प्रजां जनय पत्ये अस्मै सुज्येष्ठ्यो भवत पुत्रस्त एषः	२४
वि तिष्ठन्तां मातुरस्या उपस्थान्नानारूपाः पशवो जायमानाः ।	
सुमङ्गल्युप सीद्मिममग्निं संपत्नी प्रति भूयेह देवान्	२५
सुमङ्गली प्रतरणी गृहाणां सुशेवा पत्ये श्वशुराय श्रमूः ।	
स्योना श्वश्वे प्र गृहान् विंशेमान्	२६
स्योना भव श्वशुरभ्यः स्योना पत्ये गृहेभ्यः ।	
स्योनास्यै सर्वस्यै विशे स्योना पुष्टयैषां भव	२७
सुमङ्गलीरियं वधूरिमां सुमेत पश्यत ।	
सौभाग्यमस्यै वृत्त्वा दौर्भाग्यैर्विपरितन	२८
या दुर्हादौ युवतयो याश्चेह जर्जरीरपि ।	
वचो न्वस्यै सं वृत्ताथास्तं विपरितन	२९
रुक्मप्रस्तरणं वहां विश्वा रूपाणि विभ्रतम् ।	
आरोहत सूर्यां सावित्री वृंहते सौमगाय कम	३० (९)
आ रोह तल्पं सुमनस्यमानेह प्रजां जनय पत्ये अस्मै ।	
इन्द्राणीव सुवृधा दुर्ध्यमाना ज्योतिरया उपसः प्रति जागरासि	३१
देवा अग्ने न्यषिद्यन्त पत्नीः समस्पृशन्त तन्वस्तिनूमिः ।	
सूर्येव नारि विश्वरूपा महित्वा प्रजावती पत्या सं भवेह	३२
उत् तिष्ठेतो विश्वावसो नमसेडामहे त्वा ।	
जामिमिच्छ पितृषु न्युक्तां स ते भागो अनुषा तस्य विद्धि	३३
अप्सरसः सधमादं मदन्ति हविर्धानमन्तरा सूर्ये च ।	
तास्ते जनित्रममि ताः परेहि नमस्ते गन्धर्वर्तुना कृणोमि	३४ (९८)

नमो गन्धर्वस्य नमस्ते नमो भार्माय चक्षुषे च कृष्णः ।	
विन्वावसो ब्रह्मणा ते नमोऽभि जाया अप्सरसः परेहि	३५
राया वयं सुमनसः स्यामोदितो गन्धर्वमावीवृताम ।	
अगन्तस्ते देवः परमं सधस्थमगन्तु यत्र प्रतिरन्तु आयुः	३६
सं पितरावृत्तिर्ये सृजेथां माता पिता च रेतसो मवाथः ।	
मयं हव योषामार्थिरोहयैनां प्रजां कृण्वथायामिह पुण्यतं इयिम्	३७
तां पूर्वद्विषतमामेरयस्व यस्यां बीजं मनुज्याहुं वर्पन्ति ।	
या न ऊरु उशति विधयति यस्यामुशन्तः प्रहरेम शोपः	३८
आ रोहोऽमुषं धत्स्व हस्तं परिं ध्वजस्व जायां सुमनस्यमानः ।	
प्रजां कृण्वथायामिह मोदमानो कीर्यं वामायुः सविता कृणोतु	३९
आ वां प्रजां जनयतु प्रजापतिरहोरात्राभ्यां समनक्त्वयमा ।	
अर्धमङ्गली पतिलोकमा विंशेमं शं नो भव द्विषे शं चतुष्पदे	४० (१०)
देवेर्वृत्तं मनुना साकमेतद् वाधूयं वासो वृध्वश्चि वल्लम् ।	
यो ब्रह्मणे चिकितुषे वदति स इदं रक्षोसि तल्पानि हन्ति	४१
यं मे वृत्तो ब्रह्ममागं वधूयोवाधूयं वासो वृध्वश्चि वल्लम् ।	
युवं ब्रह्मणेऽनुमन्यमानौ बृहस्पते साकमिन्द्रश्च वृत्तम्	४२
स्योनाद्योनेरधि बुध्नमानौ हसामुदौ महसा मोदमानौ	
सुगु संपुत्रौ सुगृहौ तरायो जीवावृषसो विम्रातीः	४३
नवं वसानः सुरभिः सुवासो उदार्गा जीव उषसो विम्रातीः ।	
आण्डात् पतन्नीवासुहि विध्वस्माग्नेनसस्परि	४४
शुग्मनी चावापृथिवी अन्तिमुग्ने महिषते ।	
आयः सप्त सुस्रुवुर्वीस्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः	४५
सूर्येधि देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च ।	
ये भूतस्य प्रचेतसस्तेभ्यं इदमकरं नमः	४६
य ऋते चिदभिषिषः पुरा जनुम्यं आतुदः ।	
संघातां शुधिं श्रेयवां पुरुषसुनिष्कृतां विहृतं पुनः	४७
अणस्मत् तम उच्छतु नीलं पिशङ्गमुत लोहितं यत् ।	
निर्वृहनी या पृषातुर्वयं स्मिन् तां स्थाणावध्या संजामि	४८ (१११)

यावतीः कृत्या उपवासने यावन्तो राज्ञो वरुणस्य पाशाः ।
वृद्धियो या असमृद्धयो या अस्मिन् ता स्थाणावधि सादयामि ४९

या मे प्रियतमा तनुः सा मे विमाय वाससः ।
तस्याग्रे त्वं वनस्पते नीवि कृणुष्व मा वयं रिषाम ५० (११)

ये अन्ता यावतीः सिचो य ओतवो ये च तन्तवः ।
वासो यत् पत्नीमिहृतं तन्नः स्योनमुप स्पृशात् ५१

उशतीः कन्यला इमाः पितृलोकात् पतिं यतीः ।
अव वृक्षामसुस्त स्वाहा ५२

बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अधारयन् । वर्चो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५३

बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अधारयन् । तेजो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५४

बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अधारयन् । मगो गोषु प्रविष्टो यस्तेनेमां सं सृजामसि ५५

बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अधारयन् । यज्ञो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५६

बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अधारयन् । पयो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५७

बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अधारयन् । रसो गोषु प्रविष्टो यस्तेनेमां सं सृजामसि ५८

यद्रीमे केशिनो जना गृहे ते समनर्तिषु रोदेन कृण्वन्तोऽधम ।
अग्निह्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ५९

यद्रीयं दुहिता तव विक्रेदयरुद गृहे रोदेन कृण्वत्यधम ।
अग्निह्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ६० (१२)

यज्जामयो यद् युवतयो गृहे ते समनर्तिषु रोदेन कृण्वतीरधम ।
अग्निह्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ६१

यत् ते प्रजायां पशुषु यद् वा गृहेषु निष्ठितमघकृद्भिरघं कृतम् ।
अग्निह्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ६२

इयं नार्युप ह्वते पूर्यान्यावपन्तिका । दूरीयापुरस्तु मे पतिर्जीवाति शरवः शतम् ६३

इहेमाविन्द्व सं नुद चक्रवाकेषु वपंती । प्रजयैनो स्वस्तकौ विश्वमायुर्व्यभुताम् ६४

यदालन्ध्यामुपघने यद् वोपवासने कृतम् । विवाहे कृत्या यां चक्रासन्ति तां नि दध्मसि ६५

यद् मुञ्कृतं यच्छमलं विवाहे वह्नौ च यत् । तत् समलस्य कम्बले मुज्महे दुरितं वयम् ६६

समले मलं सादयित्वा कम्बले दुरितं वयम् । अमूम शशियाः शुद्धाः प्र ण आर्युषि तारिष्य ६७

कृत्रिमः कण्ठकः शतवृत्तं य एषः ।	
अपास्याः केश्यं मलमपं शीर्षण्यं लिखात्	६८
अङ्गावृङ्गनद् व्यमस्या अप यक्षं नि दध्मसि ।	
तन्मा प्रापत् पृथिवीं मोत देवान् दिवं मा प्रापदुर्वं न्तारिक्षम् ।	
अपो मा प्राप्नमलमेतद्वे यमं मा प्रापत् पितृश्च सर्वान्	६९
सं त्वा नह्यामि पर्यसा पृथिव्याः सं त्वा नह्यामि पयसौपधीनाम् ।	
सं त्वा नह्यामि प्रजया धनेन सा संनद्धा सनुहि वाजमेमम्	७० (१३)
अमोऽहमस्मि सा त्वं सामाहमस्म्युक् त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वम् ।	
ताविह सं भवाव प्रजामा जनयावहे	७१
जनियन्ति नावग्रवः पुत्रियन्ति सुदानवः ।	
अरिष्टास्तु सचेवहि बृहते वार्जसातये	७२
ये पितरो वधूवृशा इमं बहनुमार्गमन् ।	
ते अस्यै वध्वै संपत्त्यै प्रजावृच्छमं यच्छन्तु	७३
येदं पूर्वार्गन् रशनायमाना प्रजामस्यै द्रविणं चेह वृत्त्वा ।	
तां वृहन्वर्गतस्यान् पन्थां विराडियं सुप्रजा अत्यजैषीत्	७४
प्र बुध्यस्व सुबुधा बुध्यमाना दीर्घायुत्वार्यं शतशौरदाय ।	
गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथासौ व्रीधं त आयुः सविता कृणोतु	७५ (१४) (१३०)

[इत्येकोनविंशः प्रपाठकः ॥१९॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति चतुर्विंशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

त्रयोदशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ३७९१

चतुर्विंशकाण्डस्य ... ११९

सर्वयोगः ३९१०

पञ्चदशं काण्डम् ।

(१) अध्यात्म-प्रकरणम् ।

[अष्टादश पर्यायाः ।]

१-८ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १ साम्नी पङ्क्तिः, २ द्विपदा साम्नी गृहती, ३ एकपदा यजुर्ब्राह्म्यनुष्टुप्, ४ एकपदा विराड् गायत्री, ५ साम्नी अनुष्टुप्, ६ त्रिपदा प्राजापत्या गृहती, ७ आसुरो पङ्क्तिः, ८ त्रिपदा अनुष्टुप् ।

[अथ त्रिंशः प्रपाठकः ॥१०॥]

[१](१) ब्राह्म्यं आसीदीर्यमान एव स प्रजापतिं समैरयत्	१
स प्रजापतिः सुवर्णमात्मन्पश्यत् तत् प्राज्जनयत्	२
तदेकमभवत् तल्ललाममभवत् तन्महदभवत् तज्ज्येष्ठमभवत् तद् ब्रह्मभवत्	३
तत् तपोऽभवत् तत् सत्यमभवत् तेन प्राजायत	४
सोऽविधत् स महानभवत् स महद्वेवोऽभवत्	५
स वेवानामीशां पर्यैत् स ईशानोऽभवत्	६
स एकत्रात्योऽभवत् स धनुर्वाद्यं तद्वेवेत्रधनुः	७
नीलमस्योदरं लोहितं पुष्टम्	८
नीलैर्नैवारिष्यं भ्रातृव्यं प्रोणीति लोहितेन	९
द्विषन्तं विध्यतीति ब्रह्मवादिनो वदन्ति	१० (८)

[२] १-३२ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १, ६, ९, १७, २५, ३० साम्नीनुष्टुप्, २, १८, २६ साम्नी त्रिष्टुप्, ३ द्विपदाऽऽर्षी पङ्क्तिः, ४, १०, २८ द्विपदा ब्राह्मी गायत्री, ५, १३, २१, २९ द्विपदाऽऽर्षी गायत्री, १४ साम्नी पङ्क्तिः, २२ आसुरी गायत्री, ७, १५, २३, ३१ पदपङ्क्तिः, ८, १६, २४, ३२ त्रिपदा प्राजापत्या त्रिष्टुप्, १० एकपदा उष्णिक्, ११ द्विपदाऽऽर्षी सूरिक् त्रिष्टुप्, १२ आर्षी पराजुष्टुप्, १९ द्विपदा विराडार्षी पङ्क्तिः, २७ त्रिपदाऽर्षी पङ्क्तिः ।

(२) स उदतिष्ठत् स प्राचीं दिशमनु व्यचिचलत् ॥१॥	१
तं बृहच्च रथन्तरं चादित्याश्च विश्वे च वेवा अनुव्यचिचलन् ॥२॥	२
बृहते च वै स रथन्तरायं चादित्येभ्यश्च विश्वेभ्यश्च वेवेभ्य आ वृश्ते	३
य एवं विद्वांसं ब्राह्म्यमुपवर्दति ॥३॥	४
बृहत्तश्च वै स रथन्तरस्य चादित्यानां च विश्वेपां च वेवानां	५
प्रियं धाम भवति तस्य प्राच्यां दिशि ॥४॥	६ (१२)

अन्ना पुँश्चली मित्रो मागधो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीपुं	
रात्री के॒शा ह॒रितौ प्रव॒र्तौ क॑ल्मलिर्मणिः ॥५॥	५
भूतं च भविष्यच्च परिष्कन्दौ मनो विपथम् ॥६॥	६
मातरि॒म्बा च प॑र्वमानश्च विपथवाहो वातः सार॒थी रे॒ष्मा प्र॑तोदः ॥७॥	७
की॒र्तिश्च यश॑श्च पुरःसुरावेनं की॒र्तिर्गच्छ॑त्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥	८
स उद॑तिष्ठत् स दक्षि॒णां दि॒शमनु॑ व्यचि॒लत् ॥१॥	९
तं यज्ञाय॑ज्ञियं च वामदे॒व्यं च य॒ज्ञश्च य॑जमानश्च प॒शव॑श्चानुव्यचि॒लन् ॥२॥	१०
यज्ञाय॑ज्ञियाय च वै स वामदे॒व्याय च य॒ज्ञाय च य॑जमानाय च प॒शुभ्य॑श्चा वृ॒श्चते	
य एवं वि॒द्वांसं ब्रा॑त्यमुपव॑दति ॥३॥	११
यज्ञाय॑ज्ञियस्य च वै स वामदे॒व्यस्य च य॒ज्ञस्य च य॑जमानस्य च प॒शूनां च	
मि॒यं धाम॑ भवति तस्य दक्षि॒णायां वि॒शि ॥४॥	१२
उ॒षाः पुँश्चली मन्त्रो मागधो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीपुं	
रात्री के॒शा ह॒रितौ प्रव॒र्तौ क॑ल्मलिर्मणिः ॥५॥	१३
अ॒मावा॑स्या च पौर्ण॒मासी च॑ परिष्कन्दौ मनो विपथम् ॥६॥	१४
मातरि॒म्बा च प॑र्वमानश्च विपथवाहो वातः सार॒थी रे॒ष्मा प्र॑तोदः ॥७॥	१५
की॒र्तिश्च यश॑श्च पुरःसुरावेनं की॒र्तिर्गच्छ॑त्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥	१६
स उद॑तिष्ठत् स प्र॒तीचीं॑ दि॒शमनु॑ व्यचि॒लत् ॥१॥	१७
तं वै॒रूपं च वैरा॑जं चा॒पश्च व॑रुणश्च राजानुव्यचि॒लन् ॥२॥	१८
वै॒रूपाय॑ च वै स वैरा॑जाय चा॒न्द्रश्च व॑रुणाय च राजा आ वृ॒श्चते	
य एवं वि॒द्वांसं ब्रा॑त्यमुपव॑दति ॥३॥	१९
वै॒रूपस्य॑ च वै स वैरा॑जस्य चा॒पां च व॑रुणस्य च राज्ञः	
मि॒यं धाम॑ भवति तस्य प्र॒तीच्यां वि॒शि ॥४॥	२०
इ॒रा पुँश्चली ह॒सो माग॑धो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीपुं	
रात्री के॒शा ह॒रितौ प्रव॒र्तौ क॑ल्मलिर्मणिः ॥५॥	२१
अ॒हश्च रात्री॑ च परिष्कन्दौ मनो विपथम् ॥६॥	२२
मातरि॒म्बा च प॑र्वमानश्च विपथवाहो वातः सार॒थी रे॒ष्मा प्र॑तोदः ॥७॥	२३
की॒र्तिश्च यश॑श्च पुरःसुरावेनं की॒र्तिर्गच्छ॑त्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥	२४
स उद॑तिष्ठत् स उ॒र्वीचीं॑ दि॒शमनु॑ व्यचि॒लत् ॥१॥	२५
तं इ॒धैतं च नौ॒धसं च॑ सप्त॒र्यश्च सोम॑श्च राजानुव्यचि॒लन् ॥२॥	२६ (१४)

इयेताय च वै स नौधसाय च सप्तर्षिर्म्यश्च सोमाय च राज्ञ आ वृश्नते य एवं विद्वांसं वात्यमुपवर्तति ॥३॥	२७
इयेतस्य च वै स नौधसस्य च सप्तर्षीणां च सोमस्य च राज्ञः मियं धाम भवति तस्योदीच्यां विशि ॥४॥	२८
विद्युत् पुंश्चली स्तनयित्नुर्मागधो विज्ञानं वासोऽहुरुष्णीयं राज्ञी केज्ञा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥५॥	२९
श्रुतं च विश्रुतं च परिष्कन्द्मो मनो विपथम् ॥६॥	३०
मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहो वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ॥७॥	३१
कीर्तिश्च यशश्च पुरःसुरावेनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥	३२ (४०)

[३] १-११ अथर्वा । अथ्यात्मं, वात्यः । १ पिपीलिकमध्या गायत्री; २ साम्नी उष्णिक्; ३ याजुषी जगती; ४ द्विपदाऽऽर्च्युष्णिक्; ५ आर्ची बृहती; ६ आसुर्यनुष्टुप्; ७ साम्नी गायत्री; ८ आसुरी पङ्क्तिः; ९ आसुरी जगती; १० प्राजापत्या त्रिष्टुप्; ११ विराड् गायत्री ।

(३) स संवत्सरमूर्ध्वोऽतिष्ठत् तं वेवा अंशुवन् वात्य किं नु तिष्ठसीति	१
सोऽब्रवीदासुन्दी मे सं भर्न्त्विति ॥२॥ तस्मै वात्यायासुन्दीं समभरन्	३
तस्यां ग्रीष्मश्च वसन्तश्च द्वौ पादावास्तां शरच्च वर्षाश्च द्वौ	४
बृहच्च रथंतरं चानुच्येष्ट आस्तां यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं च तिरश्च्ये	५
ऋतुः प्राञ्चस्तन्तवो यज्ञेपि तिर्यश्च ॥६॥ वेद आस्तरणं ब्रह्मोपबर्हणम्	७
सामासाद् उद्वीथोऽपश्यः ॥८॥ तामासुन्दीं वात्य आरोहत्	९
तस्य देवजनाः परिष्कन्दा आसन्तसंकल्पाः प्रहाप्याष्ट विश्वानि भूतान्युपसदः	१०
विश्वान्येवात्यं भूतान्युपसदो भवन्ति य एवं वेद	११ (५१)

[४] १-१८ अथर्वा । अथ्यात्मं, वात्यः । १, १३, १६ द्वेयी जगती; ४, ७, १० प्राजापत्या गायत्री; १, ८ आर्ची अनुष्टुप्; ३, १२ द्विपदा प्राजापत्या जगती; ५ प्राजापत्या पङ्क्तिः; ६ आर्ची गायत्री; ९ भीमार्ची त्रिष्टुप्; १२ साम्नी त्रिष्टुप्; १४ प्राजापत्या बृहती; १५, १८ द्विपदाऽऽर्ची पङ्क्तिः; १७ आर्ची उष्णिक् ।

(४) तस्मै प्राच्यां विशः ॥१॥	१
वासन्तौ मासौ गोप्तावकुर्वन् बृहच्च रथंतरं चानुष्ठातारौ ॥२॥	२
वासन्तावेनं मासौ प्राच्यां विशो गोपायतो बृहच्च रथंतरं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥३॥	३
तस्मै दक्षिणाया विशः ॥१॥	४
ग्रेष्मौ मासौ गोप्तावकुर्वन् यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं चानुष्ठातारौ ॥२॥	५ (५६)

त्रैष्मवेनं मासौ दक्षिणाया विशो गोपायतो यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

६

तस्मै प्रतीच्या विशः ॥१॥

७

वार्षिकौ मासौ गोसारावकुर्वन् वैरूपं च वैराजं चानुष्ठातारौ ॥२॥

८

वार्षिकावेनं मासौ प्रतीच्या विशो गोपायतो वैरूपं च वैराजं चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

९

तस्मा उर्वीच्या विशः ॥१॥

१०

शारदौ मासौ गोसारावकुर्वन् इत्येतं च नौधसं चानुष्ठातारौ ॥२॥

११

शारदावेनं मासावुर्वीच्या विशो गोपायतः इत्येतं च नौधसं चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

१२

तस्मै ध्रुवाया विशः ॥१॥

१३

हेमनौ मासौ गोसारावकुर्वन् भूमिं चाग्निं चानुष्ठातारौ ॥२॥

१४

हेमनावेनं मासौ ध्रुवाया विशो गोपायतो भूमिंश्चाग्निश्चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

१५

तस्मा ऊर्ध्वाया विशः ॥१॥

१६

शैशिरौ मासौ गोसारावकुर्वन् दिवं चादित्यं चानुष्ठातारौ ॥२॥

१७

शैशिरावेनं मासावूर्ध्वाया विशो गोपायतो द्यौश्चादित्यश्चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

१८

(६९)

[५] १-२१ अथर्वा । रुद्रः । १ त्रिपदा समविपमा गायत्री; २ त्रिपदा भुरिगार्ची त्रिष्टुप्; ३,६,९,१२,१५, १८,२१ त्रिपदा प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ४ त्रिपदा स्वरद प्राजापत्या पङ्क्तिः; ५,८,११,१७ त्रिपदा ब्राह्मी गायत्री; ७,१०,१६ त्रिपदा ककुप्; १३, १९ भुरिग् विपमा गायत्री; १४ त्रिष्टुप् ब्राह्मी गायत्री; २० विरद ।

(५) तस्मै प्राच्या विशो अन्तर्वृंशाद् भवमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥ १

भव एनमिष्वासः प्राच्या विशो अन्तर्वृंशादनुष्ठातानु तिष्ठति

नैनं ज्ञवो न भवो नेशानः ॥२॥

२

नास्यं पृथून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥

३

तस्मै दक्षिणाया विशो अन्तर्वृंशाच्छर्वमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥ ४

शर्व एनमिष्वासो दक्षिणाया विशो अन्तर्वृंशादनुष्ठातानु तिष्ठति

नैनं ज्ञवो न भवो नेशानः ॥२॥

५

नास्यं पृथून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥

६

(७५)

तस्मै प्रतीच्या विशो अन्तर्वैशात् पञ्चपतिमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	७
पञ्चपतिरेनमिष्वासः प्रतीच्या विशो अन्तर्वैशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नैनं श्रुवो न भुवो नेशानः ॥२॥	८
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	९
तस्मा उर्वीच्या विशो अन्तर्वैशादुग्रं देवमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१०
उग्र एनं देव इष्वास उर्वीच्या विशो अन्तर्वैशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नैनं श्रुवो न भुवो नेशानः ॥२॥	११
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	१२
तस्मै ध्रुवाया विशो अन्तर्वैशाद् रुद्रमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१३
रुद्र एनमिष्वासो ध्रुवाया विशो अन्तर्वैशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नैनं श्रुवो न भुवो नेशानः ॥२॥	१४
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	१५
तस्मा ऊर्ध्वाया विशो अन्तर्वैशान्महादेवमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१६
महादेव एनमिष्वास ऊर्ध्वाया विशो अन्तर्वैशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नैनं श्रुवो न भुवो नेशानः ॥२॥	१७
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	१८
तस्मै सर्वेभ्यो अन्तर्वैशेभ्य इशानमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१९
इशान एनमिष्वासः सर्वेभ्यो अन्तर्वैशेभ्योऽनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नैनं श्रुवो न भुवो नेशानः ॥२॥	२०
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	२१ (१०)

[६] १-२७ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १, ४ आसुरी पक्षिः ७, १०, १३, १६, २५ आसुरी बृहती; २२-२३ परोष्णिक्; २, १७ आर्ची पक्षिः; १९ आर्च्युष्णिक्; ५, ११ साम्नी त्रिष्टुप्; ८ साम्नी पक्षिः; १४, २४ आर्ची त्रिष्टुप्; २० साम्यनुष्टुप्; २६ आर्च्यनुष्टुप्; ३ आर्यी पक्षिः; ६, १२ त्रिष्टुप्बृहती; ९ प्राजापत्या त्रिष्टुप्; १५, १८ विराद् जगती; २१ आर्ची बृहती; २७ विराद् बृहती ।

- (६) स ध्रुवा विशमनु व्यचिलत् ॥१॥ १
 तं भूमिश्चाग्निश्चौषधश्च वनस्पतयश्च वानस्पत्याश्च वीरुधंभानुव्यचिलन् ॥२॥ २
 भूमेश्च वै सोऽग्नेश्चौषधीनां च वनस्पतीनां च वानस्पत्यानां
 च वीरुधां च म्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ ३ (११)

स ऊर्ध्वां दिशमनु व्यचिचलत् ॥१॥	४
तमृतं च सत्यं च सूर्यश्च चन्द्रश्च नक्षत्राणि चानुव्यचिचलन् ॥२॥	५
ऋतस्य च वै स सत्यस्य च सूर्यस्य च चन्द्रस्य च नक्षत्राणां च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥	६
स उत्तमां दिशमनु व्यचिचलत् ॥१॥	७
तमृचश्च सामानि च यजूंषि च ब्रह्म चानुव्यचिचलन् ॥२॥	८
ऋचां च वै स सामां च यजुषां च ब्रह्मणश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥	९
वृहतीं दिशमनु व्यचिचलत् ॥१॥	१०
तमितिहासश्च पुराणं च गाथाश्च नाराज्ञंसीश्चानुव्यचिचलन् ॥२॥	११
इतिहासस्य च वै स पुराणस्य च गाथानां च नाराज्ञंसीनां च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥	१२
स परमां दिशमनु व्यचिचलत् ॥१॥	१३
तमाहवनीर्यश्च गार्हपत्यश्च दक्षिणाग्निश्च यज्ञश्च यजमानश्च पशवंश्चानुव्यचिचलन् ॥२॥ १४	१४
आहवनीर्यस्य च वै स गार्हपत्यस्य च दक्षिणाग्नेश्च यज्ञस्य च यजमानस्य च पशूनां च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥	१५
सोऽनादिष्टां दिशमनु व्यचिचलत् ॥१॥	१६
तमृतवश्चार्तवाश्च लोकाश्च लौक्याश्च मासाश्चार्धमासाश्चाहोरात्रे चानुव्यचिचलन् ॥२॥ १७	१७
ऋतूनां च वै स आर्तवानां च लोकानां च लौक्यानां च मासानां चार्धमासानां चाहोरात्रयोश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥	१८
सोऽनावृत्तां दिशमनु व्यचिचलत् ततो नावत्स्यज्ञमन्यत ॥१॥	१९
तं दितिश्चादितिश्चेडां चेन्द्राणी चानुव्यचिचलन् ॥२॥	२०
दितेश्च वै सोऽदितिश्चेडांयाश्चेन्द्राण्याश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥	२१
स दिशोऽनु व्यचिचलत् ॥१॥	२२
तं विराडनु व्यचिचलत् सर्वे च देवाः सर्वाश्च देवताः ॥२॥	२३
विराजश्च वै स सर्वेषां च देवानां सर्वासां च देवतानां प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ २४	२४
स सर्वानन्तर्वैशाननु व्यचिचलत् ॥१॥	२५
तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चानुव्यचिचलन् ॥२॥	२६
प्रजापतिश्च वै स परमेष्ठिनश्च पितुश्च पितामहस्य च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ २७(११०)	२७

[७] १-५ अथर्वा । अघ्यात्मं, मात्यः । १ त्रिपदा निबृद्ध गायत्री; २ एकपदा विराट् बृहती;
३ विराडुष्णिक्; ४ एकपदा गायत्री; ५ पङ्क्तिः ।

(७) स मंहिमा सद्भुर्भुत्वान्तं पृथिव्या अगच्छत् स संमुखोऽभवत् १
तं प्रजार्पतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चाप्यश्च भ्रुद्धा च
वर्षं भूत्वानुव्यवर्तयन्त २
ऐनुमापो गच्छत्येनं भ्रुद्धा गच्छत्येनं वर्षं गच्छति य एवं वेद ३
तं भ्रुद्धा च यज्ञश्च लोकश्चार्धं चाग्राधं च भूत्वार्भिर्पुष्यवर्तन्त ४
ऐनं भ्रुद्धा गच्छत्येनं यज्ञो गच्छत्येनं लोको गच्छत्येनमर्धं
गच्छत्येनमुग्राधं गच्छति य एवं वेद ५ (११२)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१५॥

[८] १-३ अथर्वा । अघ्यात्मं, मात्यः । १ साक्षी उष्णिक्, २ प्राजापत्याऽनुष्टुप्, ३ आर्ची पङ्क्तिः ।

[२] (८) सोऽस्मिज्यत ततो राजन्योऽजायत १
स विशः सर्वधूनां भ्रातृभ्योऽभिपद्यते २
विशं च वै स सर्वधूनां भ्रातृभ्योऽभिपद्यते च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ३ (११५)

[९] १-३ अथर्वा । अघ्यात्मं, मात्यः । १ आसुरी जगती; २ आर्ची गायत्री; ३ आर्ची पङ्क्तिः ।

(९) स-विशोऽनु व्यचलत् १
तं सुभा च समितिश्च सेनां च सुरां चानुव्यचलत् २
सुभायाश्च वै स समितिश्च सेनायाश्च सुरायाश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ३ (११८)

[१०] १-११ अथर्वा । अघ्यात्मं, मात्यः । १ द्विपदा साक्षी बृहती; २ त्रिपदाऽऽर्ची पङ्क्तिः; ३ द्विपदा
प्राजापत्या पङ्क्तिः; ४ त्रिपदा वर्धमाना गायत्री; ५ त्रिपदा साम्नी बृहती; ६, ८, १० द्विपदा
आसुरी गायत्री; ७, ९ साम्नी उष्णिक्, ११ आसुरी बृहती ।

(१०) तद् यस्यैवं विद्वान् मात्यो राज्ञोऽतिथिर्गृहानागच्छेत् १
अथैवमेनमात्मनो मानयेत् तथा क्षत्राय ना वृश्ते तथा गृहाय ना वृश्ते २
अतो वै ब्रह्मं च क्षत्रं चोदतिष्ठतां ते अन्नतां कं प्र विशावेति ३
अतो वै बृहस्पतिमेव ब्रह्म प्रा विशाविन्मं क्षत्रं तथा वा इति ४
अतो वै बृहस्पतिमेव ब्रह्म प्राविशदिन्मं क्षत्रम् ५
इयं वा उ पृथिवी बृहस्पतिर्द्यौर्विवेन्मः ६ (११७)

अथर्व० ४१

अयं वा उ अग्निर्ब्रह्मासावावित्यः क्षुन्नम्	७
ऐनं ब्रह्म गच्छति ब्रह्मवर्चसी भवति	८
यः पृथिवीं बृहस्पतिर्मग्निं ब्रह्म वेद	९
ऐनमिन्द्रियं गच्छतीन्द्रियवान् भवति	१०
य आवित्यं क्षुन्नं दिवमिन्द्रं वेद	११ (१११)

[११] १-११ अथर्वो । अध्यात्मं, ब्राह्मणः । १ वैवी पक्षिः, २ द्विपदा पूर्वाभिष्टुपातिशक्वरी,
३-६, ८, १० निष्ठुदाऽऽर्ची बृहती (१० सुरिक्) ; ७, ९ द्विपदा प्राजापत्या बृहती ;
११ द्विपदाऽऽर्च्यनुष्ठुप् ।

(११) तद् यस्त्येवं विद्वान् ब्राह्मणोऽतिथिर्गृहानागच्छेत्	१
स्वयमेनमभ्युदेत्यं ब्रूयाद् ब्राह्मणं क्वाऽऽवात्सीर्मात्योर्वृकं ब्राह्मणं तर्पयन्तु ब्राह्मणं यथा ते भियं	
तथास्तु ब्राह्मणं यथा ते वक्रास्तथास्तु ब्राह्मणं यथा ते निकामस्तथास्त्विति २	
यदेनमाह ब्राह्मणं क्वाऽऽवात्सीरिति पथ एव तेन देवयानानव रन्ध्रे	३
यदेनमाह ब्राह्मणं मात्योर्वृकमित्यप एव तेनाव रन्ध्रे	४
यदेनमाह ब्राह्मणं तर्पयन्त्विति प्राणमेव तेन वर्षीयांसं कुरुते	५
यदेनमाह ब्राह्मणं यथा ते भियं तथास्त्विति भियमेव तेनाव रन्ध्रे	६
ऐनं भियं गच्छति भियः भियस्य भवति य एवं वेद	७
यदेनमाह ब्राह्मणं यथा ते वक्रास्तथास्त्विति वक्रमेव तेनाव रन्ध्रे	८
ऐनं वक्रो गच्छति वक्रो वशिनीं भवति य एवं वेद	९
यदेनमाह ब्राह्मणं यथा ते निकामस्तथास्त्विति निकाममेव तेनाव रन्ध्रे	१०
ऐनं निकामो गच्छति निकामे निकामस्य भवति य एवं वेद	११ (१५०)

[१२] १-११ अथर्वो । अध्यात्मं, ब्राह्मणः । १ द्विपदा गायत्री ; २ प्राजापत्या बृहती ; ३-४ सुरिकप्राजापत्याऽनुष्ठुप्
(४ साम्नी) ; ५-६, ९-१० आसुरी गायत्री ; ८ बिराड् गायत्री ; ७, ११ द्विपदा प्राजापत्या निष्ठुप् ।

(१२) तद् यस्त्येवं विद्वान् ब्राह्मणं उद्धृतेष्वग्निष्वर्चिभितेऽग्निहोत्रेऽतिथिर्गृहानागच्छेत् १	
स्वयमेनमभ्युदेत्यं ब्रूयाद् ब्राह्मणं सुज होष्यामीति	२
स चातिसुजेज्जुहुयात् चातिसूजेज्ज जुहुयात्	३
स य एवं विदुषा ब्राह्मणेनातिसूच्यो जुहोति	४
प्र पितृपाणं पन्थां जात्वाति प्र देवयानेभ्य	५ (१५५)

न वृषेष्वा वृश्चते वृत्तमस्य भवति	६
पर्यस्यास्मिन्नलोक आयतनं शिष्यते य एवं विदुषा	
वात्येनानतिसृष्टो जुहोति	७
अथ य एवं विदुषा वात्येनानतिसृष्टो जुहोति	८
न पितृयाणं पन्थां जानाति न वैवयानम्	९
आ वृषेपु वृश्चते अद्भुतमस्य भवति	१०
नास्यास्मिन्नलोक आयतनं शिष्यते य एवं विदुषा	
वात्येनानतिसृष्टो जुहोति	११ (१६२)

[११] १-१४ अथर्वा । अथ्यात्मं, वात्यः । १ साम्नी उर्यिक्, २, ६ प्राजापत्याऽनुपुष, ३, ५, ७ आसुरी गायत्री, ४, ८ साम्नी वृद्धी, ९ द्विपदा निष्टुद्गायत्री, १० द्विपदा विराद् गायत्री, ११ प्राजापत्या पक्षकिः, १२ आसुरी जगती, १३ सतः पक्षकिः, १४ अक्षरपक्षकिः ।

तद् यस्यैवं विद्वान् वात्य एकां रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	१
ये पृथिव्यां पुण्यां लोकास्तानेव तेनावं रुन्दे	२
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्यो द्वितीयां रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	३
येऽन्तरिक्षे पुण्यां लोकास्तानेव तेनावं रुन्दे	४
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्यस्तृतीयां रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	५
ये दिवि पुण्यां लोकास्तानेव तेनावं रुन्दे	६
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्यश्चतुर्थीं रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	७
ये पुण्यानां पुण्यां लोकास्तानेव तेनावं रुन्दे	८
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्योऽपरिमिता रात्रीरतिथिर्गृहे वसति	९
य एवापरिमिताः पुण्यां लोकास्तानेव तेनावं रुन्दे	१०
अथ यस्यावात्यो वात्यबुधो नामबिभ्रत्यतिथिर्गृहानागच्छेत्	११
कर्षेदेन न चैनं कर्षेत्	१२
अस्यै वृषताया उवृकं याचामीमां वृषतां वासय इमामिमां वृषतां	
परि वेवेष्मीत्येनं परि वेविष्यात्	१३
तस्यामिवास्य तद् वृषतायां वृत्तं भवति य एवं वेदं	१४ (१७५)

[१४] १-२४ अथर्वा । अध्यात्मं, प्रात्या । १ त्रिपदा अनुष्टुप्; २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८, २०, २२, २४ त्रिपदा आद्युती गायत्री (१२, १४, १६, १८, श्रुति प्राजापत्या अनुष्टुप्); ३, ९ पुर उष्णिक्; ५ अनुष्टुप्; ७ प्रस्तारपङ्क्तिः; ११ स्वराद् गायत्री; १३, १५ आर्ची पङ्क्तिः; १९ श्रुतिनागी गायत्री; २१ प्राजापत्या त्रिष्टुप् ।

(१४) स यत् प्राचीं दिशमनु व्यचलन्मार्कतं शर्धो भूत्वानुव्यचलन्मनोऽज्ञादं कृत्वा	१
मनसाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	२
स यद् दक्षिणां दिशमनु व्यचलन्दिन्द्रो भूत्वानुव्यचलद् बलमज्ञादं कृत्वा	३
बलेनाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	४
स यत् प्रतीचीं दिशमनु व्यचलद् वरुणो राजा भूत्वानुव्यचलदुपोऽज्ञादीः कृत्वा	५
अग्निरेजादिमिरन्नमसि य एवं वेद	६
स यदुदीचीं दिशमनु व्यचलत् सोमो राजा भूत्वानुव्यचलत्	
सप्तर्षिभिर्भूत आहुतिमज्ञादीं कृत्वा	७
आहुत्याज्ञाद्यान्नमसि य एवं वेद	८
स यद् ध्रुवां दिशमनु व्यचलद् विष्णुर्भूत्वानुव्यचलद् विराजमज्ञादीं कृत्वा	९
विराजाज्ञाद्यान्नमसि य एवं वेद	१०
स यत् पश्चाननु व्यचलद् रुद्रो भूत्वानुव्यचलदोषधीरज्ञादीः कृत्वा	११
ओषधीमिरज्ञादीमिरन्नमसि य एवं वेद	१२
स यत् पितृननु व्यचलद् यमो राजा भूत्वानुव्यचलत् स्वधाकारमज्ञादं कृत्वा	१३
स्वधाकारेणाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	१४
स यन्मनुष्याऽननु व्यचलद् अग्निर्भूत्वानुव्यचलत् स्वाहाकारमज्ञादं कृत्वा	१५
स्वाहाकारेणाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	१६
स यदूर्ध्वां दिशमनु व्यचलद् बृहस्पतिर्भूत्वानुव्यचलद् वषट्कारमज्ञादं कृत्वा	१७
वषट्कारेणाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	१८
स यद् देवाननु व्यचलद् दीशानो भूत्वानुव्यचलन्मन्युर्मज्ञादं कृत्वा	१९
मन्युनाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	२०
स यत् प्रजा अनु व्यचलत् प्रजापतिर्भूत्वानुव्यचलत् प्राणमज्ञादं कृत्वा	२१
प्राणेनाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	२२
स यत् सर्वांनन्तर्वैशाननु व्यचलत् परमेष्ठी भूत्वानुव्यचलद् ब्रह्माज्ञादं कृत्वा	२३
ब्रह्मणाज्ञादेनान्नमसि य एवं वेद	२४ (१९९)

[१५] १-९ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १ वैवी पङ्क्तिः, २ आसुरी बृहती, ३-४, ७-८ प्राजापत्या-
ऽनुष्टुप् (४, ७-८ भुरिक्) ; ५-६ द्विपदा साम्नी बृहती, ९ विराट् गायत्री ।

(१५) तस्य ब्राह्म्यस्य	१
सुप्त प्राणाः सुप्तापानाः सुप्त व्यानाः-	२
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य प्रथमः प्राण ऊर्ध्वो नाम्नायं सो अग्निः	३
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य द्वितीयः प्राणः प्रौढो नामासौ स आदित्यः	४
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य तृतीयः प्राणोऽभ्युद्धि नामासौ स चन्द्रमाः	५
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य चतुर्थः प्राणो विमूर्त्तमायं स पर्वमानः	६
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य पञ्चमः प्राणो योनिर्नाम ता इमा आपः	७
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य षष्ठः प्राणः प्रियो नाम त इमे पशवः	८
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य सप्तमः प्राणोऽर्परिमितो नाम ता इमाः प्रजाः	९ (१०८)

[१६] १-७ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १, ३ साम्नी उष्णिक्, २, ४-५ प्राजापत्या
उष्णिक्, ६ याजुषी त्रिष्टुप्, ७ आसुरी गायत्री ।

(१६) तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य प्रथमोऽपानः सा पौर्णमासी	१
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य द्वितीयोऽपानः साष्टका	२
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य तृतीयोऽपानः सामावास्या	३
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य चतुर्थोऽपानः सा अन्द्रा	४
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य पञ्चमोऽपानः सा व्रीक्षा	५
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य षष्ठोऽपानः स यज्ञः	६
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य सप्तमोऽपानस्ता इमा दक्षिणाः	७ (११५)

[१७] १-१० अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १, ५ प्राजापत्या उष्णिक्, २, ७ आसुरी अनुष्टुप्,
३ याजुषी पङ्क्तिः, ४ साम्नी उष्णिक्, ६ याजुषी त्रिष्टुप्, ८ त्रिपदा प्रतिष्ठाऽर्चो पङ्क्तिः,
९ द्विपदा साम्नी त्रिष्टुप्, १० साम्नी अनुष्टुप् ।

(१७) तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य प्रथमो व्यानः सेयं भूमिः	१
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य द्वितीयो व्यानस्तदुन्तरिक्षम्	२
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य तृतीयो व्यानः सा द्यौः	३
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य चतुर्थो व्यानस्तानि नक्षत्राणि	४
तस्य ब्राह्म्यस्य । योऽस्य पञ्चमो व्यानस्त ऋतवः	५ (११०)

तस्य वात्यस्य । योऽस्य पुष्टो व्यानस्त आर्तुवाः	६
तस्य वात्यस्य । योऽस्य सप्तमो व्यानः स संवत्सरः	७
तस्य वात्यस्य । समानमर्थं परि यन्ति वेद्याः संवत्सरं वा	
एतद्वत्तवोऽनुपरियन्ति वात्यं च	८
तस्य वात्यस्य । यद्वद्वित्यममिसंविशन्त्यमावास्यां त्रैव तत् पौर्णमासीं च ९	
तस्य वात्यस्य । एकं तवैषाममृतत्वमित्याहुतिरेव	१० (२१५)

[१८] १-५ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १ देवी पृथ्वी; २-३ आर्ची पृथ्वी; ४ आर्ची अनुष्टुप्, ५ साम्नी उष्णिक् ।

(१८) तस्य वात्यस्य	१
यवस्य दक्षिणमक्षयसौ स आवित्यो यवस्य सुव्यमक्षयसौ स चन्द्रमाः	२
योऽस्य दक्षिणः कर्णोऽयं सो अग्रियोऽस्य सुव्यः कर्णोऽयं स पर्वमानः ३	
अहोरात्रे नासिके दितिश्चादितिश्च शीर्षकपाले संवत्सरः शिरः	४
अह्ना प्रत्यङ् वात्यो रात्र्या प्राङ् नम्रो वात्याय	५ (२१०)

[इति निशाः प्रपाठकः ॥३०॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

॥ इति पञ्चदशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

चतुर्विंशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं—	३९३०
पञ्चदशकाण्डस्य	२३०
सर्वयोगः	४१६०

षोडशं काण्डम् ।

(.१) दुःखमोचनम् ।

[१] १-१३ अथर्वा । प्रजापतिः (नव पर्यायाः) । १, ३ द्विपदा साम्नी बृहती; २, १० याजुषी त्रिष्टुप्; ४ आसुरी गायत्री; ५, ८ साम्नी पङ्क्तिः (५ द्विपदा), ६ साम्नी अनुष्टुप्, ७ त्रिष्टुप् विराट् गायत्री; ९ आसुरी पङ्क्तिः; ११ साम्नी उष्णिक्, १२-१३ आर्ची अनुष्टुप् ।

[अथैकत्रिंशः प्रपाठकः ॥३१॥]

[१] (१) अतिसृष्टो अपां वृषमोऽतिसृष्टा अग्रयो विव्याः	१
रुजन् परिरुजन् मृणन् प्रमृणन्	२
ब्रूको मनोहा खनो निर्वाह आत्मब्रूषिस्तनुदूषिः	३
इदं तमर्ति सृजामि तं मान्यवर्निक्षि	४
तेन तमभ्यर्तिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वृषं द्विष्मः	५
अपामग्रमसि समुद्रं वोऽभ्यवसृजामि	६
योऽस्वर्गमिषि रतिं तं सृजामि ब्रूकं खनि तनुदूषिम्	७
यो व आपोऽग्निराविवेश स एष यद् वो घोरे तद्वेतत्	८
इन्द्रस्य व इन्द्रियेणाग्निं विञ्चेत्	९
अरिग्रा आपो अपं रिप्रमुस्मत्	१०
प्रास्मदेनो वहन्तु प्र बुध्वर्ज्यं वहन्तु	११
शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तन्वोप स्पृशत त्वचं मे	१२
शिवानग्नीनप्सुपदो हवामहे मयि क्षत्रं वर्चं आ धत्त देवीः	१३ (११)

[२] १-६ अथर्वा । वाक् । १ आसुरी अनुष्टुप्; २ आसुरी उष्णिक्; ३ साम्नी उष्णिक्; ४ त्रिपदा साम्नी बृहती; ५ आर्ची अनुष्टुप्; ६ त्रिष्टुप् विराट् गायत्री ।

(२) निधुर्मण्यं ऊर्जा मधुमती वाक्	१
मधुमती स्थ मधुमती वाचमुदेयम्	२
उपहृतो मे गोपा उपहृतो गोपीथः	३
सुधुतौ कर्णौ मधुधुतौ कर्णौ मद्रं श्लोकं धूयासम्	४
सुधुतिश्च मोपधुतिश्च मा हासिष्टां सौपर्णं चक्षुरजस्रं ज्योतिः	५
कशीणां प्रस्तुरोऽस्ति नमोऽस्तु देवाय प्रस्तुराय	६ (१२)

[१] १-६ ब्रह्मा । आवित्यः । १ आसुरी गायत्रीः २-३ आर्ची अनुष्टुप् ४ प्राजापत्या मिष्टुप् ५ साम्नी उष्णिक् ६ द्विपदा साम्नी मिष्टुप् ।

(३) मूर्धाहं रयीणां मूर्धा समानानां भूयासम् १
 रुजश्च मा वेनश्च मा हासिष्टां मूर्धा च मा विधर्मा च मा हासिष्टाम् २
 उर्वश्च मा चमसश्च मा हासिष्टां धर्ता च मा धरुणश्च मा हासिष्टाम् ३
 विमोकश्च माद्रपविश्च मा हासिष्टां माद्रदोनुश्च मा मातरिश्वा च मा हासिष्टाम् ४
 बृहस्पतिर्म आत्मा नृमणा नाम हव्यः ५
 असंतापं मे हव्यमुर्वी गव्यूतिः समुद्रो अस्मि विधर्मणा ६ (१५)

[४] १-७ ब्रह्मा । आवित्यः । १, ३ साम्नी अनुष्टुप् २ साम्नी उष्णिक् ४ त्रिपदा अनुष्टुप् ५ आसुरी गायत्री, ६ आर्ची उष्णिक् ७ त्रिपदा विराड्गमोऽनुष्टुप् ।

(४) नाभिर्हं रयीणां नाभिः समानानां भूयासम् । १ । स्वासदसि सुपा अमृतो मर्त्येष्व २
 मा मा प्राणो हासीन्मो अप्रानोऽविहाय परां गात्र ३
 सूर्यो माह्नः पात्वग्निः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षाद् यमो मनुष्येभ्यः सरस्वती पार्थिवेभ्यः ४
 प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मा जने प्र मेधि ५
 स्वस्त्वद्योपसो वृषसश्च सर्व आपः सर्वगणो अशीय ६
 शक्वरी स्थ पशवो मोष स्थेपुर्मित्रावरुणौ मे प्राणापानावग्निर्म वक्षं वधातु ७ (१६)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

[५] १-१० यमः । दुःस्वप्ननाशनम् । १-६ (प्रथमा) विराड् गायत्री [५ (प्रथमा) भुरिक् ६ (प्रथमा) स्वराट्] १-६ (द्वितीया) प्राजापत्या गायत्री १-६ (तृतीया) द्विपदा साम्नी वृहती ।

[२] (५) विद्य तै स्वप्न जनित्रं ग्राह्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥ १
 अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ २ । तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्य स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ३
 विद्य तै स्वप्न जनित्रं निर्ऋत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥ ४
 अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्य स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ५
 विद्य तै स्वप्न जनित्रममृत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥ ६
 अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्य स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ७
 विद्य तै स्वप्न जनित्रं निर्मृत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥ ८
 अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्य स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ९
 विद्य तै स्वप्न जनित्रं परामृत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥ १०
 अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्य स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ७
 (१९)

विद्य ते स्वप्न जनित्रं देवजामीनां पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥१॥ ८

अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ ९

ते त्वां स्वप्न तया सं विद्य स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ १० (४१)

[६] १-११ यमः । दुःस्वप्ननाशनं, उपा । १-४ प्राजापत्याऽनुष्टुप् । ५ साम्नी पक्षिः । ६ निबृदार्या बृहती, ७ द्विपदा साम्नी बृहती, ८ आसुरी जगती, ९ आसुरी बृहती, १० आर्ची उष्णिक् ।
११ त्रिपदा यवमध्या गायत्री वा आर्ची अनुष्टुप् ।

(६) अजैष्वाद्यासनामाद्याभुमानागसो वयम् १
उपो यस्माद् दुष्वप्न्यादमैष्वाप तदुच्छतु २
द्विपते तत् परां वह शपते तत् परां वह ३
यं द्विप्नो यच्च नो द्वेष्टि तस्मा एनद् गमयामः ४
उपा देवी वाचा संविद्वानां वाग् देव्युपसां संविद्वाना ५
उपस्पतिर्वाचस्पतिना संविद्वानो वाचस्पतिरुपस्पतिना संविद्वानः ६
तेऽमुष्मि परां वहन्त्वरार्यान् दुर्गान्नः सुदान्वाः ७
कुम्भीका वृषीकाः पीप्रकान् ८
जाग्रदुष्वप्न्यं स्तमेदुष्वप्न्यम् ९
अनागमिष्यतो वरानवित्तेः संकल्पानमुच्यता बृहः पाशान् १०
तदमुष्मा अग्ने देवाः परां वहन्तु वधिर्यथासद् विर्युतो न साधुः ११ (४२)

[७] १-१३ यमः । दुःस्वप्ननाशनं, उपा । १ पक्षिः, २ साम्नी अनुष्टुप्, ३ आसुरी उष्णिक्, ४ प्राजापत्या गायत्री, ५ आर्ची उष्णिक्, ६, ९, ११ साम्नी बृहती, ७ याजुषी गायत्री, ८ प्राजापत्या बृहती, १० साम्नी गायत्री, ११ भुवि प्राजापत्याऽनुष्टुप्, १२ आसुरी त्रिष्टुप् ।

(७) तेनैनं विध्याम्यमृत्यैनं विध्यामि निर्मृत्यैनं विध्यामि
परामृत्यैनं विध्यामि ग्राह्यैनं विध्यामि तमसैनं विध्यामि १
देवानमिनं चौरैः क्रूरीः प्रैपैरभिप्रेष्यामि २
वैश्वानरस्थैनं वृद्धयोरपि वधामि ३
एवानेवाव सा गर्त ४
योऽस्मान् द्वेष्टि तमात्मा द्वेष्टु यं वयं द्विप्नः स आत्मानं तेष्टु ५
निर्द्विषन्तं विवो निः पुंथिव्या निरन्तरिक्षाद् भजाम ६
सुयामंश्चाक्षुष ७ (४३)

इदमहमांमुष्यायणेऽमुष्याः पुत्रे वृध्वर्धं मृजे	८
यवदोअदो अभ्यर्गच्छन् यद् वोषा यत् पूर्वा रात्रिम्	९
यजामद् यत् सुतो यद् दिवा यन्नक्तम्	१०
यद्हरहरमिगच्छामि तस्मादेनमर्धं दधे	११
तं जंहि तेन मन्दस्व तस्य पुष्टीरपि शृणीहि	१२
स मा जीवीत तं प्राणो जहातु	१३ (११)

[८] १-२७ यमः । दुःस्वप्ननाशनम् । १-२७ (प्रथमा) एकपदा यजुर्ब्राह्मी अनुष्टुप् ; १-२७ (द्वितीया) त्रिपदा निचृद्वायत्री ; १ (तृतीया) प्राजापत्या गायत्री ; १-२७ (चतुर्थी) त्रिपदा प्राजापत्या त्रिष्टुप् ; २-४, ९, १७, १९, २४ (तृतीया) आसुरी जगती, ५, ७-८, १०-११, १३, १८ (तृतीया) आसुरी त्रिष्टुप् ; ६, १२, १४-१६, २०-२३, २७ (तृतीया) आसुरी पङ्क्तयः ; २५-२६ (तृतीया) आसुरी पृथ्वी ।

(८) जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं	
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥	१
तस्माद्वृमुं निर्मेजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥	२
स प्राज्ञाः पाशान्मा मोचि ॥३॥	३
तस्येवं वर्चस्तेजः प्राणमापुनि वैष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥	४। १
जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं	
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥	
तस्माद्वृमुं निर्मेजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥	
स निर्केत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥	
तस्येवं वर्चस्तेजः प्राणमापुनि वैष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥	५। २
जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं	
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥	
तस्माद्वृमुं निर्मेजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥	
सोऽमृत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥	
तस्येवं वर्चस्तेजः प्राणमापुनि वैष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥	६। ३ (७१)

- जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥
तस्मावुमुं निर्मजामोऽमुमांमुप्यायणमुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥
स निर्भूत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥
तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्चं पादयामि ॥४॥ ७। ४
- जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥
तस्मावुमुं निर्मजामोऽमुमांमुप्यायणमुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥
स पराभूत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥
तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्चं पादयामि ॥४॥ ८। ५
- जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥
तस्मावुमुं निर्मजामोऽमुमांमुप्यायणमुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥
स देवजामीनां पाशान्मा मोचि ॥३॥
तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्चं पादयामि ॥४॥ ९। ६
- जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥
तस्मावुमुं निर्मजामोऽमुमांमुप्यायणमुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥
स बृहस्पतेः पाशान्मा मोचि ॥३॥
तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्चं पादयामि ॥४॥ १०। ७
- जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्िस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥
तस्मावुमुं निर्मजामोऽमुमांमुप्यायणमुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥
स प्रजापतेः पाशान्मा मोचि ॥३॥
तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्चं पादयामि ॥४॥ ११। ८ (७७)

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुत्तमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्भुम् निर्भजामोऽमुमामुग्यायणममुग्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स ऋषीणां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वैष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१२१ ९

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुत्तमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्भुम् निर्भजामोऽमुमामुग्यायणममुग्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स अर्पियाणां पाज्ञान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामिदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१३। १०

जितमस्माकमुद्दिन्नमस्माकंमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्मात्कुमुं निर्मजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ सोऽङ्गिरसां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

३४१   ३३

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्ब्रह्मं निर्मज्जामोऽसुमामुप्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः । २१ स आङ्गिरसानां पाशान्मा मोचि । २१

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१५। १२

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमाऽमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ सोऽथर्वणां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१६। १३

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमामुप्यायणमुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स आथर्वणानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्यैवं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१७ १४ (८३)

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वऱिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृक्षं निर्मजामोऽमुमामुप्यायणममुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ स वनस्पतीनां पाशान्मा मोचि ।३।

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्निर्वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ १८ १५

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुत्तममस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वसुं निर्मजामोऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स वानस्पत्यानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ १९१ १६

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुतमस्माकं तेजोऽश्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्विमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ स ऋतूनां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्यैवं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वैष्टयामीदमेनमधराश्च पादयामि ॥४॥ २०१ १७

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्मात्तुमुं निर्मेजामोऽमुमामुप्यायणममुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स आर्तिवानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ २१। १८

जितम्स्माकमुद्भिन्नम्स्माकमृतम्स्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स मासानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्यैवं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्ट्यामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ २२। १९।

जितंमस्माकमुद्दिन्नमस्माकमतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्विभुं निर्मजामोऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

सोऽर्धमासानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

अस्तेषु बर्षस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराश्रं पादयामि ॥५॥ २३। २० (५)

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुत्तमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्भुम् निर्मजामोऽमुमागुष्यायणमुष्याः पुत्रमसौ यः॥२॥ सोऽहोरात्रयोः पाशान्मा मेदि॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ २४। २१

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकंमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वयं निर्भजामोऽमुमांमुण्यायणमुमुण्याः पुत्रमसौ यः । २। सोऽहोः संयतोः पाशान्मा मोचि । ३।

तस्यैवं चर्वस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधुराञ्च पादयामि ॥४॥ २५। २२

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्भुम् निर्भजामोऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स द्यावापृथिव्योः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधुरार्च्चं पादयामि॥४॥ २६। २३

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकयुतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वःस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्विभुं निर्भजामोऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स इन्द्राग्न्योः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येवं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्ट्यामीदमेनमधुराञ्च पादयानि ॥४॥ २७। २४

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमुतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजो ऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्विभुं निर्मेजाम्योऽमुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स मित्रावरुणयोः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येवं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्ट्यामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ २८ २५

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यज्ञोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्विभुं निर्मेजामोऽमुमामुप्यायणममुप्याः पञ्चमसौ यः ॥२॥

स राज्ञो वरुणस्य पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्यैवं वर्षस्तेजः प्राणमाप्नुिं वैष्ट्यामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ २९। २६ (१५)

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकंमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं		
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं धीरा अस्माकम् ॥१॥	३०	
तस्माद्वसुं निर्मेजामोऽमुर्मासुऽयायुणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥	३१	
स मृत्योः पृथ्वींश्चात् पाशान्मा मोचि ॥३॥	३२	
तस्येवं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीर्मेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥	३३	२७ (९९)

[९] १-४ यमः । १ प्रजापतिः; २ अग्निः, सोमः, पूषा, ३-४ सूर्यः । १ प्राजापत्या आर्च्यन्तुष्टुष्टुः
२ आर्च्युष्णिक् । ३ सांन्नी पश्चितः; ४ परोष्णिक् ।

(९) जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकंमभ्यष्टां विश्वाः पृतना अरांतीः	१	
तवृश्निराह तवु सोम आह पूषा मा धात सुकृतस्य लोके	२	
अगन्म स्वर्गः स्वरिगन्म सं सूर्यस्य ज्योतिषागन्म	३	
वस्योभूयाय वसुमान् यजो वसु वंशिषीय वसुमान् भूयात् वसु मयि धेहि ४		(१०१)

[इत्येकविंशः प्रपाठकः ॥३१॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति षोडशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

प्रश्नदशाकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ४१६०

षोडशकाण्डस्य ... १०१

सर्वयोगः ४२६३

सप्तदशं काण्डम् ।

(१) अभ्युदयाय प्रार्थना ।

१-३० ब्रह्मा । आदित्यः । १ जगती; १-८ ज्यवसाना; १-३ अतिजगती; ६-७, १९ अत्यष्टिः; ८, ११, १६ अतिष्टुतिः; ९ पञ्चपदा शकरी; १०-१३, १६, १८-१९, २४ ज्यवसाना; १० अभ्युदया ष्टुतिः; १२ कृतिः; १३ प्रकृतिः; १४-१५ पञ्चपदा शकरी; १७ पञ्चपदा विराडतिशकरी; १८ भुरिगष्टिः; १४ विराडत्यष्टिः; १-५ पदपदा; ११-१३, १६, १८-१९, २४ सप्तपदा; २० ककुप्; २१ चतुष्पदा उपरिष्टादुपहृती; २२ यानुषी अनुष्टुप्; २३ निचूदुहृती (२२-२३ द्विपदा); २५-२६ अनुष्टुप्; २७, ३० जगती; २८-२९ त्रिष्टुप् ।

[अथ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥३१॥]

[१] विपासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रमार्युम्मान् भूयासम् । १

विपासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियो देवानां भूयासम् । २

विपासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियः प्रजानां भयासम् । ३

विपासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियः पशूनां भूयासम् । ४

विपासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियः समानानां भूयासम् । ५

उविद्युदिहि सूर्यं वर्चसा माम्युदिहि ।

द्विपञ्च मह्यं रघ्यन्तु मा चाहं द्विपते रघुं तवेद् विष्णो बह्वधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुमिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् । ६

उविद्युदिहि सूर्यं वर्चसा माम्युदिहि ।

याञ्च पर्यामि याञ्च न तेषु मा सुमतिं कृषि तवेद् विष्णो बह्वधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुमिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् । ७ (७)

मा त्वां वमन्सल्लिले अप्सर्वन्तये प्राशिन उपतिष्ठन्त्यत्र ।

द्वित्वाशंसि विवमार्कस्य एतां स नो मृड सुमतौ ते स्याम तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् ८

त्वं न इन्द्र महते सौमगायार्द्धधेमिः परि पाह्यक्तुमिस्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् ९

त्वं न इन्द्रोतिमिः शिवामिः शंतमो भव ।

आरोहंस्त्रिवं विवो गृणानः सोमपीतये प्रियधामा स्वस्तये तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १० (१)

त्वमिन्द्रासि विश्वजित् सर्ववित् पुरुहूतस्त्वमिन्द्र ।

त्वमिन्द्रेभ्यं सुहृवं स्तोममेरयस्व स नो मृड सुमतौ ते स्याम तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् ११

अर्द्धधो विवि पृथिव्यामुतासि न तं आपुर्महिमानमन्तरिक्षे ।

अर्द्धधेन वज्राणा वायुधानः स त्वं न इन्द्र विवि पञ्चमं यच्छ तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १२

या तं इन्द्र तन्नूरप्सु या पृथिव्यां यान्तराग्री या तं इन्द्र पर्वमाने स्वाविदि ।

यथेन्द्र तन्वाडेन्तरिक्षं व्याप्रिथ तया न इन्द्र तन्वाडे शर्म यच्छ तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १३

त्वमिन्द्र वज्राणा वृधयन्तः सुत्रं नि पेषुर्कपयो नाधमानास्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १४

त्वं तूतं त्वं पर्येष्युस्तं सुहृन्नधारं विदथं स्वविदुं तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १५

त्वं रक्षसे प्रविशश्चतस्रस्त्वं शोचिषा नर्मसी वि भासि ।

त्वमिमा विश्वा मुवनानुं तिष्ठस कृतस्य पन्थामन्वेपि विद्वास्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १६ (१६)

पञ्चमिः पराङ् तपस्येकयावच्छस्तिमेपि सुविने वार्धमानस्तवेद् विष्णो बह्वधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विम्बकैः सुधार्या मा धेहि परमे व्योमिन् १७

त्वामिन्द्रस्त्वं मेहेन्द्रस्त्वं लोकस्त्वं प्रजापतिः ।
तुभ्यं यज्ञो वि तापते तुभ्यं जुह्वति जुह्वतस्तवेद् विष्णो बह्वधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विम्बकैः सुधार्या मा धेहि परमे व्योमिन् १८

असंति सत् प्रतिष्ठितं सति मृतं प्रतिष्ठितम् ।
मृतं ३ मय्य आहितं मय्यं मृते प्रतिष्ठितं तवेद् विष्णो बह्वधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विम्बकैः सुधार्या मा धेहि परमे व्योमिन् १९

शुक्रोऽसि भ्राजोऽसि ।
स यथा त्वं भ्राजता भ्राजोऽस्येवाहं भ्राजता भ्राज्यासम् २० (२)

रुचिरसि रोचोऽसि ।
स यथा त्वं रुच्या रोचोऽस्येवाहं पशुभिश्च माद्वानवर्चसेन च रुचिषीय २१

उद्यते नम उवापते नम उदिताय नमः ।
विराजे नमः स्वराजे नमः सुभ्राजे नमः २२

अस्तंयते नमोऽस्तमेप्यते नमोऽस्तमिताय नमः ।
विराजे नमः स्वराजे नमः सुभ्राजे नमः २३

उदगावृषमावृत्यो विध्वेन तपसा सुह ।
सपत्नान् मह्यं रुन्धयन् मा चाहं द्विषते रधं तवेद् विष्णो बह्वधा वीर्याणि ।
त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विम्बकैः सुधार्या मा धेहि परमे व्योमिन् २४

आवित्य नावमारुक्षः अतारित्रां स्वस्तये । अहर्मात्यपीपरो रात्रिं सुजातिं पारय २५
सूर्यं नावमारुक्षः अतारित्रां स्वस्तये । रात्रिं मात्यपीपरोऽहः सुजातिं पारय २६

प्रजापतिरावृतो बर्हणा बर्मेणाहं कश्यपस्य ज्योतिषा बर्चसा च ।
जरादष्टिः कृतवीर्यो विहायाः सहस्रायुः सुकृतश्चरेयम् २७

परीवृतो बर्हणा बर्मेणाहं कश्यपस्य ज्योतिषा बर्चसा च ।
मा मा प्रापन्निषो देव्या या मा मानुषीत्वंसुखा वुधाय २८ (२८)

कृतेन गुप्तं कृतमिष्टं सर्वैर्मृतेन गुप्तो मर्त्येन चाह्व्य ।

मा मा प्रापत् पाप्मा मोत मृत्युरन्तर्वेधेऽहं सल्लिहेन वाचः २९

अग्निमी गोप्ता परि पातु विष्वत्तं उद्यन्तसूर्यो नुदतां मृत्युपाशान् ।

व्युच्छन्तीरुषसः पर्वता ध्रुवाः सहस्रं प्राणा मय्या यतन्ताम् ३० (३) (३०)

[इति आभिषाः प्रपाठकः ॥११॥]

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति सप्तदशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

षोडशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ४२६३

सप्तदशकाण्डस्य ... ३०

सर्वयोगः ४२९३

अष्टादशं काण्डम् ।

(१) पितृमेघः ।

१-६१ अथर्वा । यमः. मन्त्रोक्तः, ४० रुद्रः, ४१-४३ सरस्वती, ४४-४६, ५१-५२ पितरः । विष्णुः
८, १५ आर्यो पशुकिः, १४, ४९-५० सुरिहः, १८-२०, २१-२३ जगती, ३७-३८ परोष्णिहः,
५६-५७, ६१ अन्नपुष्टः, ५९ पुरोपुष्टी ।

[अथ त्रयस्त्रिंशः प्रपाठकः ॥३३॥]

[१] ओ चित् सखायं मुख्यं धवृत्त्यां तिरः पुरु चिद्वर्णवं जगन्वान् ।

पितुर्नपतमा वधीत वेधा अघि क्षमिं प्रतरं दीर्घ्यानः १

न ते सखा मुख्यं वष्टचेतत् सलक्ष्मा यद् विषुरुपा मवाति । २

महस्पुत्रासो अक्षुरस्य वीरा द्विवो धर्तार उर्विषा परि ह्यन २

उजान्ति घा ते अमृतास एतदेकस्य चित् त्यजसं मर्त्यस्य ।

नि ते मनो मनसि धाप्यस्मे जन्युः पतिस्तुन्वं१मा विविश्याः ३

न यत् पुरा चक्रुमा कद्धं नूनमृतं-वदन्तो अनृतं रपेम ।

गन्धर्वो अप्सवर्षा च योषा सा नौ नामिः परमं जामि तन्नौ ४

गर्भे नु नौ जनिता वपती कर्ष्वस्त्वद्या सविता विश्वरूपः ।

नकिरस्य प्र मिनन्ति व्रतानि वेदं नावस्य पृथिवी द्रुत द्यौः ५

को अद्य युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य शिमीवतो मामिनो बृहणापून् ।

आसन्निपून् हस्त्वसो मयोमून् य एषां मृत्यामृणधत् स जीवात् ६

को अस्य वेदं प्रथमस्याहः क ई वदज्ञं क इह प्र वोचत् ।

बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कर्तुं भव आह्नो वीच्या नून ७

यमस्य मा यम्यं१ काम आगन्तस्मान्मे योनौ सहशेष्याय ।

जायेव पत्ये तुन्वं१ रिरिच्यां वि चिद् वृहेव रथ्येव चुका ८

न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते व्रेवानां स्पशं इह ये चरन्ति ।

अन्येन मदाह्नो याहि तूयं तेन वि वृह रथ्येव चुका ९

रात्रीभिरस्मा अहमिर्वशस्येत् सूर्यस्य चक्षुर्मुकुन्मिमीयात् ।

दिवा पृथिव्या मिथुना सर्वन्धू यमीयमस्य विवृडावजामि १० (१) (१०)

- आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजाभि ।
उप बर्हुहि वृषमार्यं बाहुमन्यमिच्छस्व सुमगे पतिं मत् ११
- किं भ्रातासुद यदन्तार्थं भवति किमु स्वसा यन्निर्गतिर्निगच्छात् ।
काममूता बह्वेतेतद रपामि तन्वा मे तन्वै १ सं पिपुवि १२
- न ते नार्थं यम्यन्नाहमस्मि न ते तन्नं तन्वा ३ सं पपुच्याम् ।
अन्येन मत् प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुमगे दष्ट्येतत् १३
- न वा उ ते तन्नं तन्वा ३ सं पपुच्यां प्रापमाहुयः स्वसारं निगच्छात् ।
असंयदेतन्मनसो हृदो मे भ्राता स्वसुः शर्यते यच्छयीय १४
- वतो वतासि यम् नैव ते मनो हृदयं चाविदाम ।
अन्या किल त्वां कश्येवि युक्तं परिं प्वजति लिबुजेव वृक्षम् १५
- अन्यम् पु यम्यन्य उ त्वां परिं प्वजति लिबुजेव वृक्षम् ।
तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवापार्थं कृणुष्व सुविदं सुमद्राम् १६
- त्रीणि च्छन्दांसि कुवयो वि येतिरे पुरुषं वर्शतं विम्वचक्षणम् ।
आपो वाता ओषधयस्तान्येकस्मिन् मुवन आपितानि १७
- वृषा वृष्णे दुदुहे दोहेसा विवः पर्यासि यद्दो अर्वितेर्दाम्यः ।
विश्वं स वैव वरुणो यथा घिया स यज्ञियो यजति यज्ञियो अतून् १८
- रपद् गन्धर्वार्या च योषणा नदस्यं नादे परिं पातु नो मनः ।
इदस्य मध्ये अर्वितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति १९
- सो चिच्छु भद्रा क्षुमती उशस्वत्युषा उवास्व मनवे स्वर्जती ।
यदीमुशन्तमुशतामनु कर्तुमग्निं होतारं विदयाय जीजनन् २० (२)
- अधु त्वं हृप्सं विम्वं विचक्षणं विरामरविपिरः इयेनो अध्वरे ।
ययी विशो वृणते वृस्ममार्या अग्निं होतारमधु धीरजायत २१
- सदासि रुणो यवसेव पुष्यते होत्रामिष्टो मनुषः स्वध्वरः ।
विषम्य वा यच्छंशमान उक्थ्यो ३ वाजं सस्रवो उपयासि भूरिभिः २२
- उदीरय पितरां जार आ भगमिपक्षति हर्यतो वृत्त इष्यति ।
विर्वक्ति वह्निः स्वप्रस्यते मसस्तविष्यते असुरो वेपति मती २३
- यस्ते अग्ने सुमतिं मतो अहयत् सहस्रः सूनो अति स प्र वृण्वे ।
इषं वषानो वहमानो अश्वैरा स द्युमौ अमवान् भूषति द्यून् २४ (१४)

भुवी नो अग्रे सवने सधस्थे युक्त्वा रथममृतस्य द्रविलुम् ।	
आ नो बहु रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामपे भूरिह स्याः	१५
यदग्र एवा समितिमेवाति देवी देवेषु यजता यजत्र ।	
रत्ना च यद् विमजासि स्वभावो मागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात्	१६
अन्वगिरुषसामग्रमस्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः ।	
अनु सूर्ये जुषसो अनु रश्मीननु द्यावापृथिवी आ विवेश	१७
प्रत्यगिरुषसामग्रमस्यत् प्रत्यहानि प्रथमो जातवेदाः ।	
प्रति सूर्यस्य पुरुषा च रश्मीन् प्रति द्यावापृथिवी आ ततान	१८
द्यावा ह क्षामा प्रथमे ऋतेनाभिधावे मवतः सत्यवाचा ।	
देवो यन्मतीन् यजथाय कृण्वन्त्सीदुद्धोता प्रत्यह स्वमसुं यन्	१९
देवो देवान् परिमूर्कतेन वहा नो हव्यं प्रथमभिक्षित्वान् ।	
धूमकेतुः समिधा मार्कजीको मुन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान्	२० (१)
अचीमि वां वर्धायापो धृतस्नु द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे ।	
अहा यद् देवा असुनीतिमायन् मध्वा नो अत्र पितरां शिशीताम्	२१
स्वापुत्र देवस्याभूतं यद्री गोरतो जातासो धारयन्त जुर्वी ।	
विश्वे देवा अनु तत् ते यजुर्गुह्ये यदेनीं विष्यं धृतं वाः	२२
किं स्विहो राजा जगृहे कवुस्याति वृतं चक्रमा को वि वेद ।	
मित्रश्चिद्धिष्मा जुहुराणो देवांश्छलोको न यातामपि वाजो अस्ति	२३
दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद् विपुरुषा मवाति ।	
यमस्य यो मनवते सुमन्त्वग्ने तसृष्व पाह्यप्रपुच्छन्	२४
यस्मिन् देवा विदथे मादयन्ते विवस्वतः सवने धारयन्ते ।	
सूर्ये ज्योतिरधुर्मास्यं कून् परि द्योतनि चरतो अर्जमा	२५
यस्मिन् देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्येह न व्यमस्य विम ।	
मित्रो नो अत्रादितिरनागान्सखिता देवो वरुणाय वोचत्	२६
सखाय आ शिषामहे ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे ।	
सुष ऊ पु नृतमाय धृष्णवे	२७
शर्वसा ह्यसि भुतो वृत्रहस्येन वृत्रहा ।	
मधेर्मघो नो अति शूर दाशसि	२८ (१८)

स्तेगो न क्षामत्येवि पृथिवीं मही नो वाता इह वांन्तु मूर्धो ।	
मित्रो नो अन्नं वरुणो युज्यमानो अग्निर्वने न व्यसृष्ट शोर्कम्	३९
स्तुहि भुतं गर्तसद्वं जनानां राजानं मीमसुपह्लुमुग्रम् ।	
मृडा जग्निं रुद्रं स्तवानो अन्यमस्मत् ते नि वपन्तु तेन्यम्	४० (४)
सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमानि ।	
सरस्वतीं सुकृतो हवन्ते सरस्वतीं वाशुपे वार्यं वात	४१
सरस्वतीं पितरौ हवन्ते दक्षिणा यज्ञमग्निर्क्षमाणाः ।	
आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वमनमीवा इष आ वेद्यास्ते	४२
सरस्वति या सुरथं ययाधोकथैः स्वधार्मिदैवि पितुर्मिर्मवन्ती ।	
सहस्रार्धमिडो अन्नं भागं रायस्पोषं यजमानाय धेहि	४३
उदीरतामवरं उत परासु उन्मध्यमाः पितरः शोभ्यासः ।	
असुं य इंपुरंवृका क्रतुज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु	४४
आहं पितृन्सुविद्वज्जो अविस्ति नपांतं च विकर्मणं च विष्णोः ।	
बर्हिषदो ये स्वधयां सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः	४५
इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वोसो ये अपरास इंपुः ।	
ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विष्टु	४६
मातली कुन्यैर्यमो अङ्गिरोमिर्वृहस्पतिर्कस्वमिर्वावृधानः ।	
यांश्च वेवा वावृधुर्यं च वेवास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु	४७
स्वादुष्किलायं मधुमौ उतायं तीव्रः किलायं रसवौ उतायम् ।	
उतो न्वेऽस्य पपिवांसमिन्द्रं न कश्चन सहत आहवेषु	४८
प्रेषिवांसं प्रवतो महीरिति बहुभ्यः पन्थामनुपस्पज्ञानम् ।	
वैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा सपर्यत	४९
यमो नो गातुं प्रथमो विवेवृ नैषा गव्यूतिरपरमर्तवा उ ।	
यत्रा नः पूर्वे पितरः परेता एना जज्ञानाः पृथ्याष्ट अनु स्वाः	५० (५)
बर्हिषदः पितर ऊत्थं वांगिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् ।	
त आ गतावसा शंतमिनाधा नः शं योरुपो वधात	५१
आच्या जानुं दक्षिणतो निषद्येदं नो हविरग्निं गृणन्तु विन्धे ।	
मा हिंसिष्ट पितरः केन चिन्नो यद् व आगेः पुरुषता कराम	५२ (५२)

त्वष्टां वृद्धिरे बहूतं कृणोति तेजेदं विश्वं भुवन् समेति ।	
यमस्य माता पर्युष्यमाना ग्रहो जाया विर्वस्वतो ननाश	५३
मेहि मेहि पृथिभिः पुर्याणैर्येना ते पूर्वे पितरः परेताः ।	
उमा राजानौ स्वधया मदन्तौ यमं पश्याति वरुणं च देवम्	५४
अपेत वीति वि च सर्पतातोऽस्मा एतं पितरौ लोकमकन् ।	
अहोमिन्द्रिक्तुमिदं किं यमो ददात्यवसानमस्मै	५५
उशान्तस्त्वेधीमध्यशन्तः समिधीमहि । उशान्तुशत आ वह पितृन् हविषे अत्वे	५६
द्युमन्तस्त्वेधीमहि द्युमन्तः समिधीमहि ।	
द्युमान् द्युमत आ वह पितृन् हविषे अत्वे	५७
अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः ।	
तेषां वयं सुमन्तौ यज्ञियांनामपि मग्ने सौमनसे स्याम	५८
अङ्गिरोमिर्यज्ञियैरा गृहीह यमं वैरूपैरिह मादयस्व ।	
विर्वस्वन्तं ह्रुवे यः पिता तेऽस्मिन् वृहिण्या निपद्य	५९
इमं यमं प्रस्तुरमा हि रोहार्ङ्गिरोभिः पितृभिः संविद्वानः ।	
आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता बहन्त्येना राजन् हविषो मादयस्व	६०
इत एत उदारुहन् विवस्पृष्टान्यारुहन् । प्र भूर्जयो यथा पथा द्यामङ्गिरसो युयुः ६१ (६) (५१)	
॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥	

(१) पितृमेधः ।

१-६० अथर्वा । यमः. मन्त्रोक्ताः; ४, ३४ अग्निः; ५ जातवेदाः; २९ पितरः । अिन्द्रपुः १-३, ६, १४-१८, २०, २२-२३, २५, ३०, ३४, ३६, ४६, ४८, ५०-५१, ५६ अनुष्टुप्; ४, ७, ९, १३ जगती; ५, २६, ४९, ५७ श्रुतिः; १९ त्रिपदाऽऽर्षी गायत्री; २४ त्रिपदा समाविपमाऽऽर्षी गायत्री; ३७ विराट् जगती; ३८-४४ आर्षी गायत्री; (४०, ४२-४४ श्रुतिः) ४५ ककुम्मती अनुष्टुप् ।

[२] यमाय सोमः पवते यमार्य कियते हविः ।

यमं ह यज्ञो गच्छत्यग्निवृतो अरैकृतः ।

यमाय मधुमत्तमं जुहोता प्र च तिष्ठत ।

इदं नम कर्षिम्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वैभ्यः पथिकृद्भ्यः

यमार्य धृतवत् पयो राज्ञे हविर्जुहोतन ।

स नो जीवेष्वा यमेद् वीर्यमायुः प्र जीवसे

३ (१४)

मैनमये वि वृहो मामि शूशुचो मास्य त्वचं चिक्षिपो मा शरीरम् ।	
श्रुतं यदा करसि जातवेदोऽथेमैनं प्र हिणुतात् पितृरुपं	४
यदा श्रुतं कृणवो जातवेदोऽथेमैनं परि दत्तात् पितृभ्यः ।	
यदो गच्छात्यसुनीतिमेतामथ वेवानां वज्रानीमेवाति	५
त्रिकंठुकेभिः पवते पडुर्वीरेकुमिदं ब्रुहत् ।	
त्रिप्लुब् गांयत्री छन्दांसि सर्वां ता यम आर्पिता	६
सूर्यं चक्षुषा गच्छ वार्तमात्मना दिवं च गच्छ पृथिवीं च धर्मभिः ।	
अपो वा गच्छ यद्वि तत्र ते हितमोपधीषु प्रति तिष्ठ शरीरैः	७
अजो प्रागस्तपस्स्तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अचिः ।	
यास्ते शिवास्तुन्वो जातवेदस्ताभिर्वहेनं सुकृतांमु लोकम्	८
यास्ते शोचयो रंहयो जातवेदो यामिरापूणासि दिवमन्तरिक्षम् ।	
अजं यन्तमनु ताः समृण्वतामथेतराभिः शिवतमामिः श्रुतं कृधि	९
अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधावान् ।	
आयुर्वसान् उप यातु शेषः सं गच्छतां तन्वा सुवचां	१० (७)
अतिं द्रव भवानो सारमेयो चतुरक्षो शबलो साधुना पथा ।	
अधा पितृन्सुविदत्रा अपीहि यमेन ये संधमावुं मदन्ति	११
यो ते भवानो यम रक्षितारो चतुरक्षो पथिपदी नृचक्षसा ।	
ताभ्यां राजन् परि धेह्येनं स्वस्यस्मा अनमीव च धेहि	१२
उरूणसावसुतृपावुदुम्बली यमस्य द्रुतौ चरतो जनां अनु ।	
तावस्मभ्यं हृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रम्	१३
सोम एकेभ्यः पवते घृतमेक उपासते ।	
येभ्यो मधु प्रधावति तांश्चिद्वेवापि गच्छतात्	१४

ये चित् पूर्वं क्रतुसाता क्रतुजाता क्रतावृधः । ऋषीन् तपस्वतो यम तपोजो अपि गच्छतात्	१५
तपसा ये अनाधुष्यास्तपसा ये स्वर्धियुः । तपो ये चक्रिरे महस्तांश्चिद्वेवापि गच्छतात्	१६
ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तन्नृत्यजः । ये वा सहस्रदक्षिणास्तांश्चिद्वेवापि गच्छतात्	१७
सहस्रणीथाः क्वयो ये गोपायन्ति सूर्यम् । ऋषीन् तपस्वतो यम तपोजो अपि गच्छतात्	१८
स्योनास्मै भव पृथिव्यनृक्षरा निवेशनी । यच्छास्मै शर्म सुप्रथाः	१९
असंवाधे पृथिव्या उरौ लोके नि धीयस्व । स्वधा याश्चकूपे जीवन् तास्ते सन्तु मधुश्चुतः	२० (८)

ह्वयामि ते मनसा मन इहेमान् गृह्णोऽप जुजुषाण एहि ।	
सं गच्छस्व पितृभिः सं युमेन स्योनास्त्रा वाता उप वान्तु शग्माः	२१
उत् त्वा वहन्तु मरुत उदवाहा उक्रमुतः । अजेन कृण्वन्तः शीतं वर्षेणोक्षन्तु बालिति	२२
उदङ्गमापुरायुषे क्रत्वे दक्षाय जीवसे । स्वान् गच्छतु ते मनो अधा पितॄरुप द्रव	२३
मा ते मनो मासोर्माङ्गानां मा रसस्य ते । मा ते हास्त तन्वः१ किं जुनेह	२४
मा त्वा वृक्षाः सं बाधिष्ट मा देवी पृथिवी मही । लोकं पितॄषु वित्वैधस्व यमराजसु	२५
यत् ते अङ्गमतिहितं पराचैरपानः प्राणो य उ वा ते परेतः ।	
तत् ते संगत्य पितरः सतीडा घासाद् घासं पुनरा वैशयन्तु	२६
अपेमं जीवा अरुधन् गृहेभ्यस्तं निर्वहतु परि ग्रामाद्वितः ।	
मृत्युर्यमस्यासीद् द्रुतः प्रवेता असून् पितृभ्यो गमयां चकार	२७
ये दस्यवः पितॄषु प्रविष्टा ज्ञातिमुखा अहुतावृश्चरन्ति ।	
परापुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्ठानस्मात् प्र धमाति यज्ञात्	२८
सं विशन्तिवृह पितरः स्वा नः स्योनं कृण्वन्तः प्रतिरन्तु आयुः ।	
तेभ्यः शकेम हविषा नक्षमाणा ज्योग् जीवन्तः शरदः पुरुचीः	२९
यां ते धेनुं निपुणामि यमुं ते क्षीर ओवृणम् ।	
तेना जन्स्यासो मती योऽत्रासुदजीवनः	३० (९)
अम्बावतीं प्र तप या सुशेवाक्षार्कं वा प्रतुरं नवीयः ।	
यस्त्वा जघान वध्यः सो अस्तु मा सो अन्यद् विद्वत् भागधेयम्	३१
यमः परोऽवरो विवस्वान् तत् परं नातिं पश्यामि किं चन ।	
यमे अध्वरो अधि मे निर्विण्डो भुवो विवस्वानन्वार्ततान	३२
अपांगृह्णन्मृतां मर्त्येभ्यः कृत्वा सर्वणामदधुर्विवस्वते ।	
उताश्विनावमरुद् यत् तदासीदजहादु द्वा मिथुना संरुण्यूः	३३
ये निस्त्राता ये परोन्ता ये वृग्धा ये चोद्धिताः ।	
सर्वास्तान्श्च आ वह पितॄन् हविषे अक्षवे	३४
ये अग्निवृग्धा ये अग्निदग्धा मर्त्ये दिवः स्वधया मादयन्ते ।	
त्वं तान् वेत्य यद्वि ते जातवेदः स्वधया युज्ञं स्वधितिं जुपन्ताम्	३५
ज्ञं तप मातिं तपो अग्रे मा तन्वः१ तपः ।	
वनेषु शुष्मो अस्तु ते पृथिव्यामस्तु यद्धरः	३६ (१७)

दक्षाम्यस्मा अवसानमितद् य एष आगन् मम चेदमुर्विह ।

यमश्चिकित्वान् प्रत्येतदाह ममैष राय उप तिष्ठतामिह ३७

इमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा ३८

प्रेमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा ३९

अप्रेमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा ४० (१०)

वीर्यां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा ४१

निरिमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा ४२

उविमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा ४३

समिमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा ४४

अमासि मात्रां स्वरिणामापुष्मान् भूयासम् । यथापरं न मासति शते शरत्सु नो पुरा ४५

प्राणो अपानो व्यान आयुश्चक्षुर्हृदये सूर्याय । अपरिपरेण पथा यमराज्ञः पितृन् गच्छ ४६

ये अग्रवः शशमानाः परियुर्हित्वा द्वेषास्पनपत्यवन्तः ।

ते द्यामुदित्याविदन्त लोकं नार्कस्य पुष्टे अधि दीर्घ्यानाः ४७

उवृन्वती द्यौरवमा पीलुमतीति मध्यमा ।

तृतीया ह प्रद्यौरिति यस्यां पितर आसते ४८

ये नः पितुः पितरो ये पितामहा य आविर्विशुर्वन्तरिक्षम् ।

य आक्षिपन्ति पृथिवीमुत द्यां तेभ्यः पितृभ्यो नमसा विधेम ४९

इदमिद् वा उ नापरं विवि पश्यसि सूर्यम् । माता पुत्रं यथा सिचाम्येनि भूम ऊर्णुहि ५० (११)

इदमिद् वा उ नापरं जरस्यन्यद्वितोऽपरम् । जाया पतिमिव वासंसाम्येनि भूम ऊर्णुहि ५१

अमि त्वोर्णोमि पृथिव्या मातुर्वर्त्त्रेण भद्रया ।

जीवेपुं भद्रं तन्मयि स्वधा पितृषु सा त्वयि ५२

अग्नीषोमा पथिकृता स्योनं देवेभ्यो रत्नं दधथुर्वि लोकम् ।

उप प्रेष्यन्तं पूषणं यो बह्वात्यञ्जोयानैः पथिमिस्तत्र गच्छतम् ५३

पूषा त्वेतश्चर्यावयतु प्र विद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः ।

स त्वेतेभ्यः परं ददत पितृभ्योऽग्निर्वेभ्यः सुविवृत्रियेभ्यः ५४

आपुर्विन्वायुः परं पातु त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् ।

यज्ञासते सुकृतो यज्ञ त ईयुस्तत्र त्वा देवः संविता दधातु ५५ (११६)

इमौ युनज्मि ते वह्नी असुनीताय वोढवे ।

ताभ्यां यमस्य साद्वनं समितीश्वारं गच्छतात् ५६

एतत् त्वा वासः प्रथमं न्वागन्नपेतदृह यद्विहाविमः पुरा ।

इष्ट्यापूर्तमनुसंकांम विद्वान् यत्र ते वृत्तं बहुधा विबन्धुषु ५७

अग्नेर्वमं परि गोमिर्वयस्व सं प्रोर्णुष्व मेवसा पीवसा च ।

नेत् त्वा धृष्युर्हसा जह्वापाणो वृधृग् विधक्षन् परीङ्क्षयति ५८

वृण्डं हस्तावृदादानो गतासोः सह श्रोत्रेण वर्चसा बलेन ।

अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वा मृधो अमिमातीर्जयेम ५९

धनुर्हस्तावृदादानो मृतस्य सह क्षत्रेण वर्चसा बलेन ।

समागृमाय वसु भूरि पुष्टमर्वाङ् त्वमेह्युर्व जीवलोकम् ६० (१२) (१२१)

इति अथर्वशिखाः प्रपाठकः ॥३३॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(३) पितृमेघः ।

१-७३ अथर्वा । यमः, ४४, ४६ मन्त्रोक्ताः, ५-६ अग्निः, ५० भूमिः, ५४ इन्द्रः, ५६ आपः । त्रिष्टुप्,

४, ८, ११, २३ दत्ताः पङ्क्तिः, ५ त्रिपदा निचृज्रायत्री; ६, ५६, ६८, ७०, ७२ अनुष्टुप् (५६ आर्षी);

१८, २५-२९, ४४, ४६ जगती; (१८ भुरिक्, २९ विराट्) ३० पञ्चपदा अतिजगती;

३१ विराट् शकरी; ३२-३५ ४७, ४९, ५२ भुरिक्; ३६ एकावसाना आसुरी

अनुष्टुप्, ३७ एकावसाना आसुरी गायत्री; ३९ परां त्रिष्टुप् पङ्क्तिः;

५० प्रस्तारपङ्क्तिः; ५४ पुरोऽनुष्टुप्; ५८ विराट्; ६० त्र्यवसाना

पदपदा जगती; ६४ भुरिक् पथ्यापङ्क्तिः; ६७ पथ्या-

बृहती; ६९, ७१ उपरिष्टाद् बृहती ।

अथ चतुर्लिखाः प्रपाठकः ॥३४॥]

[३] इयं नारी पतिलोकं वृणाना नि पद्यत उप त्वा मर्त्यं प्रेतम् ।

धर्मं पुराणमनुपालयन्ती तस्यै प्रजां द्रविणं चेह धेहि १

उदीर्ष्व नार्यमि जीवलोकं गतासुमेतमुप शेषं एहि ।

हस्तग्रामस्य दधिपोस्तवेदं पत्युर्जनित्वमभि सं बभूथ २

अपश्यं युवतिं नीयमानां जीवां मृतेभ्यः परिणीयमानाम् ।

अन्धेन यत् तमसा प्रावृतासीत् प्राक्तो अपांचीमनयं तदेनाम् ३

प्रजानन्त्यग्निं जीवलोकं वृवानां पन्थामनुसंचरन्ती ।

अयं ते गोपतिस्तं जुषस्व स्वर्गं लोकमधि रोहयैनम् ४

उप धामुप वेतुसमवचरो नदीनाम् । अग्ने पितृमपामसि ५ (१२५)

यं त्वमग्ने समवहस्तमु निर्वोपया पुनः ।	
क्याम्भूरत्र रोहतु शाण्डदूर्वा व्यल्किशा	६
इदं त एकं पर ऊं त एकं तृतीयैर्न ज्योतिषा सं विशास्व ।	
सवेदिनि तन्वाडं चारुरेधि मिथो देवानां परमे सुधस्थे	७
उत् तिष्ठ प्रेहि प्र द्वौकः कृणुष्व सलिले सुधस्थे ।	
तत्र त्वं पितृभिः संविद्वानः सं सोमेन मर्दस्व सं स्वधार्मिः	८
प्र च्यवस्व तन्वं१ सं भरस्व मा ते गात्रा विं ह्यपि मो शरीरम् ।	
मनो निविष्टमनुसंविशास्व यत्र भूमेर्जुप्ते तत्र गच्छ	९
वर्चसा मां पितरः सोम्यासो अश्रन्तु देवा मधुना घृतेन ।	
चक्षुषे मा प्रतरं तारयन्तो जरसे मा जरदंष्टिं वर्धन्तु	१० (१३)
वर्चसा मां समनक्त्वग्निर्मेषां मे विष्णुर्न्यनिक्त्वासान् ।	
उयि मे विश्वे नि यच्छन्तु देवाः स्योना मापः पवनैः पुनन्तु	११
मित्रावरुणा परि मारुधातामादित्या मा स्वरवो वर्धयन्तु ।	
वर्चो म इन्द्रो न्यनिकु हस्तयोर्जरदंष्टि मा सविता कृणोतु	१२
यो ममारं प्रथमो मर्त्यानां यः प्रेयायं प्रथमो लोकमेतस्म ।	
दैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा सपर्यत	१३
परां यात पितर आ च यातायं वो यज्ञो मधुना समक्तः ।	
वृत्तो अस्मभ्यं द्रविणेह भद्रं उयि च नः सर्ववीरं दधात	१४
कण्वः कक्षीवान् पुरुमीढो अगस्त्यः श्यावाश्वः सोमर्यवृत्नानां ।	
विश्वामित्रोऽयं जमदग्निरत्रिर्वन्तु नः कश्यपो वामदेवः	१५
विश्वामित्र जमदग्ने वसिष्ठ भरद्वाज गोतम वामदेव ।	
शर्विर्नो अत्रिरग्रमीक्षमोभिः सुसंशासुः पितरो मृडता नः	१६
कश्ये भुजाना अति यन्ति रिप्रमायुर्दर्शानाः प्रतरं नवीयः ।	
आप्यायमानाः प्रजया धनेनाथं स्याम सुरमयो गृहेषु	१७
अश्रते व्यश्रते समश्रते कर्तुं रिहन्ति मधुनाभ्यश्रते ।	
सिन्धोरुच्छ्रवासे पतर्यन्तमुक्षुणं हिरण्यपावाः प्रशुमासु गृह्णते	१८
यद् वो भुद्रं पितरः सोम्यं च तेनो सचध्वं स्वयंशासो हि भूत ।	
ते अर्वाणः कश्य आ शृणोत सुविवृता विदथे ह्यमानाः	१९ (१४०)

ये अत्रयो अङ्गिरसो नवर्गवा इष्टावन्तो रातिपात्रो दधानाः । दक्षिणावन्तः सुकृतो य उ स्थासद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम्	२०(१४)
अथा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्र क्रतमाशज्ञानाः । शुचीर्दयन् दीध्यत उक्थशासः क्षामा मिन्दन्तो अरुणीरपे व्रन्	२१
सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तो अयो न देवा जनिमा धर्मन्तः । शुचन्तो अग्निं वावुधन् इन्द्रमुर्वी गव्यं परिषदं नो अक्रन्	२२
आ युथेव क्षुमतिं पश्वो अरूपद देवानां जनिमान्प्रयुगः । मर्तांसिधुर्वशीरकृमन् वृधे चिद्वर्यं उपरस्यायोः	२३
अकर्म ते स्वर्पसो अभूम् क्रतमवसन्नपसो विमातीः । विश्वं तद् मद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	२४
इन्द्रो मा मरुत्वान् प्राच्यां विशः पातु बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	२५
धाता मा निष्कृत्या दक्षिणाया विशः पातु बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	२६
अदितिर्मादित्यैः प्रतीच्यां विशः पातु बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	२७
सोमो मा विश्वेदेवैरुर्वीच्या विशः पातु बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	२८
धर्ता ह त्वा धरुणो धारयाता ऊर्ध्वं भानुं संविता चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	२९
प्राच्यां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	३०(१५)
दक्षिणायां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	३१
प्रतीच्यां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	३२
उर्वीच्यां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं चामिवोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमांगा इह स्थ	३३(१५४)

ध्रुवायां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधा बाहुच्युता पृथिवी धामिवोपरि ।	
लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमा इह स्थ	३४
ऊर्ध्वायां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युता पृथिवी धामिवोपरि ।	
लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमागा इह स्थ	३५
धृतांसि धुरुणोऽसि वंसंगोऽसि	३६
उवृपूरसि मधुपूरसि वातपूरसि	३७
इतश्च मामुतश्चावतां यमे इव यतमाने यद्वैतम् ।	
प्र वां भरन् मानुषा देवयन्तो आ सीदतां स्वमु लोकं विदाने	३८
स्वासस्थे भवतुमिन्द्वे नो युजे वां ब्रह्म पूर्य नमोभिः ।	
वि श्लोकं एति पृथ्येवि सूरिः शृण्वन्तु विश्वे अमृतांस एतत्	३९
त्रीणि प्रदानि रुपो अन्वरोह्यतुष्पदीमन्वैतद् वृतेन ।	
अक्षरेण प्रति मिमीते अकमृतस्य नामावभि सं पुनाति	४० (१६)
देवेभ्यः कर्मवृणीत मृत्युं प्रजायै किममृतं नावृणीत ।	
बृहस्पतिर्यज्ञमंतनुत कषिः प्रियां यमस्तन्वमा रिरैच	४१
त्वमग्न ईद्वितो जातवेदोऽर्वाद्ब्रह्मयानि सुउभीणि कृत्वा ।	
प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि	४२
आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रुधि धत्त द्वाशुषे मर्त्यांथ ।	
पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात	४३
अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सवःसदः सदत सुप्रणीतयः ।	
अतो हवींषि प्रयतानि बर्हिंषि रुधि च नः सर्ववीरं दधात	४४
उपहृता नः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।	
त आ गमन्तु त इह भुवन्त्वधि भुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान्	४५
ये नः पितुः पितरो ये पितामहा अनूजहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।	
तेर्मियमः संरराणो हवींष्युशन्नद्धिः प्रतिकाममंतु	४६
ये तान्पुर्देवन्ना जेहमाना होत्राविवुः स्तोमतष्टासो अकैः ।	
अग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः सत्यैः कविमिर्कषिभिर्धर्मसद्भिः	४७
ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रेण देवैः सरथं तुरेण ।	
आग्ने याहि सुविद्वेभिरवाङ् परैः पूर्वैर्कषिभिर्धर्मसद्भिः	४८ (१६२)

उप सपे मातरं भूमिमेतामुकुल्यचसं पृथिवीं सुशेवांम् ।	
ऊर्णप्रदाः पृथिवी दक्षिणावत एषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात्	४९
उच्छ्वस्वश्च पृथिवि मा नि बाधथाः सुपायनास्मै भव सुपसर्पणा ।	
माता पुत्रं यथा सिचाम्येनिं भूम ऊर्णुहि	५० (१७)
उच्छ्वस्वश्चमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् ।	
ते गुहासौ घृतश्चुतः स्योना विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वन्नं	५१
उत् ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्वत् परीमं लोगं निदधन्मो अहं रिषम् ।	
एतां स्थूणां पितरो धारयन्ति ते तन्नं यमः सार्दना ते कृणोतु	५२
इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् ।	
अयं यश्चमसो देवपानस्तस्मिन् देवा अमुता मादयन्ताम्	५३
अथर्वा पूर्णं चमसं यमिन्द्रायाविभर्वाजिनीवते ।	
तस्मिन् कृणोति सुकृतस्य भक्षं तस्मिन्निदुः पवते विश्वदानीम्	५४
यत् ते कृष्णः शकुन आतुतोद् पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः ।	
अग्निष्टद् विश्वादगदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणो आविवेश	५५
पर्यस्वतीरोषधयः पर्यस्वन्मामकं पर्यः ।	
अपां पर्यसो यत् पयस्तेन मा सह शुम्भतु	५६
इमा नारीरविध्रुवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिणा सं स्पृशन्ताम् ।	
अनध्रवो अनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्ने	५७
सं गच्छस्व पितुमिः सं यमेनेष्टापूर्तेन परमे व्योमिन् ।	
हित्वावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छतां तन्वा सुवर्चाः	५८
ये नः पितुः पितरो ये पितामहा य आविविशिशुर्वं न्तर्निक्षम् ।	
तेभ्यः स्वराडसुनीतिर्नो अद्य यथावशं तन्वः कल्पयाति	५९
इं ते नीहारो भवतु इं ते पुष्पाव शीयताम् ।	
शीर्तिके शीर्तिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति ।	
मण्डूक्यं प्लु शं मुव इमं स्वं मिं शमय	६० (१८)
विवस्वाज्ञो अमयं कृणोतु यः सुत्रामा जीरवानुः सुदानुः ।	
इहेमे वीरा बृहवो भवन्तु गोमदश्च वन्मप्यस्तु पुष्टम्	६१ (१८९)

विवस्वान् नो अमृतत्वे वधातु परंतु भृत्युरमृतं न येत् । इमान् रक्षतु पुरुषाना जरिम्णो मो ज्वेषामसवो यमं गुः	६२
यो वृधे अन्तरिक्षे न मृहा पितृणां कृविः प्रमतिर्मतीनाम् । तमर्चत विश्वमिवा हविर्मिः स नो यमः प्रतरं जीवसे धात	६३
आ रोहत विवमुत्तमामृष्यो मा विमीतन । सोमपाः सोमपायिन इदं वः क्रियते हविरगन्म ज्योतिरुत्तमम्	६४
प्र केतुनां बृहता मात्यगिरा रोदसी वृषभो रोरवीति । द्विवक्षिदन्ताद्रुपमामुदानिद्रुपामुपस्थे महियो ववर्ध	६५
नाके सुपर्णमुप यत् पतन्तं ब्रुवा वेनन्तो अभ्यर्चक्षन्तं त्वा । हिरण्यपक्षं वरुणस्य द्रुतं यमस्य योनीं शकुनं मुरण्युम्	६६
इन्द्र कर्तुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा । शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरक्षीमहि	६७
अपूपापिहितान् कुम्भान् यांस्ते वृधा आधारयन् । ते ते सन्तु स्वधावन्तो मधुमन्तो घृतश्रुतः	६८
यास्तै धाना अनुकिरामि तिलमिथाः स्वधावतीः । तास्तै सन्तु विम्बीः प्रम्बीस्तास्तै यमो राजानुं मन्यताम्	६९
पुनर्वेहि वनस्पते य एष निहितस्त्वयि । यथा यमस्य सार्वन् आसति विदथा वर्धन्	७०
आ रमस्व जातवेदस्तेजस्वद्धरो अस्तु ते । शरीरमस्य सं ब्रुहार्थेन धेहि सुकृतांमु लोके	७१
ये ते पूर्वे परागता अपरे पितरश्च ये । तेभ्यो घृतस्य कुल्यैति शतधारा व्युन्वृती	७२
एतदा रोह वयं उन्मृजानः स्वा इह ब्रुहद् दीदयन्ते । अमि मेहि मध्यतो माप हास्थाः पितृ	७३ (१९) (१९४)

॥ इति सुवीयोऽनुवाकः ॥१॥

(४) पितृमेघः ।

१-८९ अथर्वा । यमः, मन्त्रोक्ताः, ८१ पितरः, ८८ अग्निः, ८९ चन्द्रमाः । त्रिष्टुप्; १, ४, ७, १४, ३६, ६० सुरिक्; २, ५, ११, २९, ५०-५१, ५८ जगती; ३ पञ्चपदा सुरिगतिजगती; ६, ९, १३ पञ्चपदा शक्वरी (१ सुरिक्, १३ व्यवसाना); ८ पञ्चपदाऽतिशक्वरी; १२ महाबृहती; १६-२४ त्रिपदा सुरिक् महाबृहती; २६, ३३, ४३, उपरिष्टाबृहती (२६ विराद); २७ याजुषी गायत्री; २५, ३१-३२, ३८, ४१-४२, ५५-५७, ५९, ६१ अनुष्टुप् (५६ ककुम्मती); ३९, ६१-६३ आस्तारपङ्क्तिः; (३९ पुरोविराद, ६२ सुरिक्, ६३ स्वराद); ४९ अनुष्टुप्गर्भा त्रिष्टुप्; ५३ पुरोविराद सतः पङ्क्तिः; ६६ त्रिपदा स्वराद् गायत्री; ६७ द्विपदाऽऽर्ची अनुष्टुप्; ६८, ७१ आसुरी अनुष्टुप्; ७१-७४, ७९ आसुरी पङ्क्तिः; ७५ आसुरी गायत्री; ७६ आसुरी उष्णिक्; ७७ द्वैवी जगती; ७८ आसुरी त्रिष्टुप्; ८० आसुरी जगती; ८१ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ८२ साम्नी बृहती; ८३-८४ साम्नी त्रिष्टुप्; ८५ आसुरां बृहती; (६७-६८, ७१-८६ एकावसाना); ८६-८७ त्रुपपदा उष्णिक्. (८६ ककुम्मती, ८७ शंकुमती); ८८ व्यवसाना पञ्चा-पङ्क्तिः; ८९ पञ्चपदा पञ्चापङ्क्तिः ।

[४] आ रोहूत जनित्रीं जातवेदसः पितृयाणैः सं व आ रोहयामि ।

अवाङ्मुख्येषितो हव्यवाह ईजानं युक्ताः सुकृतां घत्त लोके १

ब्रुवा यज्ञमृतवः कल्पयन्ति हविः पुरोडाशं सुचो यज्ञायुधानि ।

तेभिर्पाहि पृथिभिर्देवयानैर्यैरीजानाः स्वर्गं यन्ति लोकम् २

ऋतस्य पन्थामनु पश्य साध्वङ्गिरसः सुकृतो येन यन्ति ।

तेभिर्पाहि पृथिभिः स्वर्गं यत्रादित्या मधुं भक्षयन्ति तृतीये नाके अधि वि अयस्व ३

त्रयः सुपर्णा उर्परस्य मायू नार्कस्य पृष्ठे अधि विष्टपिं भिताः ।

स्वर्गा लोका अमृतेन विष्टा इपमूर्जं यजमानाय बुहाम् ४

जुह्वर्वाधारं चामुपभृन्तरिक्षं ध्रुवा दाधार पृथिवीं प्रतिष्ठाम् ।

प्रतीमां लोका घृतपृष्ठाः स्वर्गाः कामैकामं यजमानाय बुहाम् ५

ध्रुव आ रोह पृथिवीं विश्वमोजसमन्तरिक्षमुपमुदा क्रमस्व ।

जुहु रां गच्छ यजमानेन साकं सुवेण वत्सेन दिशः प्रपीनाः सर्वा ध्रुक्वाहणीयमानः ६

तीर्थैस्तरन्ति प्रवतो महीरिति यज्ञकृतः सुकृतो येन यन्ति ।

अत्रादधुर्यजमानाय लोकं दिशः भूतानि यदकल्पयन्त ७

अङ्गिरसामर्यनं पूर्वो अग्निरादित्यानामर्यनं गाह्येपत्यो दक्षिणानामर्यनं दक्षिणाग्निः ।

महिमानमग्नेर्विहितस्य मह्यणा समङ्कः सर्वं उर्प याहि जगमः

८ (२०१)

पूर्वो अग्निर्वा तपतु शं पुरस्ताच्छं पश्चात् तपतु गार्हीपत्यः । वृषिणाग्निर्दे तपतु शर्म बर्मेचरतो मध्यतो अन्तरिक्षाद् विशोविंशो अग्ने परि पाहि घोरात्	९
यूयमग्ने शंतमामिस्तनुमिरीजानममि लोकं स्वर्गम् । अम्बा भूत्वा पृष्टिवाहो वहाथ यत्र देवैः संधमादं मदन्ति शर्मग्ने पश्चात् तप शं पुरस्ताच्छमुत्तराच्छर्मधरात् तपेनम् । एकलेधा विहितो जातवेदः सम्यगेन धेहि सुकृतानु लोके शमग्रयः समिद्धा आ रमन्तां प्राजापत्यं मेध्यं जातवेदसः । शृतं कृण्वन्त इह माव चिक्षिपन्	१० (२०)
यज्ञ एति विर्ततः कल्पमान ईजानममि लोकं स्वर्गम् । तमग्रयः सर्वहुतं जुपन्तां प्राजापत्यं मेध्यं जातवेदसः । शृतं कृण्वन्त इह माव चिक्षिपन्	११
ईजानश्चितमारुक्षवृग्निं नाकस्य पुष्ठाद् दिवमुत् पतिष्यन् । तस्मै प्र भाति नमस्तो ज्योतिषीमान्स्वर्गः पन्थाः सुकृते देवयानः अग्निर्होताध्वर्युष्टे बृहस्पतिरिन्द्रो ब्रह्मा दक्षिणतस्ते अस्तु । हुतोऽयं संस्थितो यज्ञ एति यज्ञ पूर्वमयनं हुतानाम् अपूपवान् क्षीरवांश्चरुह सीदतु । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमागा इह स्थ अपूपवान् दधिवांश्चरुह सीदतु । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमागा इह स्थ अपूपवान् द्विषवांश्चरुह सीदतु । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमागा इह स्थ अपूपवान् घृतवांश्चरुह सीदतु । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमागा इह स्थ अपूपवान् मांसवांश्चरुह सीदतु । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमागा इह स्थ अपूपवान् न्नवांश्चरुह सीदतु । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमागा इह स्थ	१२
	१३
	१४
	१५
	१६
	१७
	१८
	१९
	२० (२१)
	२१ (२१५)

अपूपवान् मधुमांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ २२

अपूपवान् रसवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ २३

अपूपवानपवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ २४

अपूपापिहितान् कुम्भान् यांस्तै देवा अधारयन् ।

ते तै सन्तु स्वधावन्तो मधुमन्तो घृतश्रुतः २५

यास्तै धाना अन्तुकिरामि तिलमिश्राः स्वधावन्तीः ।

तास्तै सन्तुदम्बीः प्रम्बीस्तास्तै यमो राजानु मन्यताम् २६

अक्षितिं मूर्यसीम्

२७

द्वप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।

समानं योनिमनु संचरन्तं द्वप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः २८

शतधारं वायुमकं स्वविदं नृचक्षसस्ते अमि चक्षते इयिम् ।

ये पुणन्ति प्र च यच्छन्ति सर्वदा ते दुहते दक्षिणां सप्तमातरम् २९

कोशं दुहन्ति कलशं चतुर्विलमिडां धेनुं मधुमतीं स्वस्तये ।

ऊर्जं मवन्तीमर्दिति जनेष्वग्ने मा हिंसीः परमे व्योमिन् ३० (२९)

एतत् तै देवः सविता वासो ददाति भर्तवे ।

तत् त्वं यमस्य राज्ये वसानस्ताप्यं चर ३१

धाना धेनुर्भवद् वत्सो अस्यास्तिलोऽभवत् ।

तां वै यमस्य राज्ये अक्षितामुप जीवति ३२

एतास्तै असौ धेनवः कामदुघां भवन्तु ।

एनीः श्येनीः सरूपा विरूपास्तिलवत्सा उप तिष्ठन्तु त्वात्र ३३

एनीर्धाना हरिणीः श्येनीरस्य कृष्णा धाना रोहिणीर्धेनवस्ते ।

तिलवत्सा ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्वनपस्फुरन्तीः ३४

वैश्वानरे इविदिं जुहोमि साहस्रं शतधारमुत्सम् ।

स बिमर्ति पितरं पितामहान् प्रपितामहान् बिमर्ति पिन्वमानः ३५ (३२९)

सहस्रधारं शतधासुत्समक्षितं व्यच्यमानं सलिलस्य पृष्ठे ।	
उर्जं दुहानमनपस्फुरन्तमुपासते पितरः स्वधामिः	३६
इदं कसाम्बु चयनेन चितं तत् संजाता अव पश्यतेत ।	
मन्योऽयममृतत्वमेति तस्मै गृहान् कृणुत यावत्सर्वन्धु	३७
इहैवैधि धनसनिहिद्विचि इहकृतुः । इहैधि वीर्यवित्तरो वयोधा अपराहतः	३८
पुत्रं पौत्रमभितर्पयन्तीरापो मधुमतीरिमाः ।	
स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना आपो देवीरुभयांस्तर्पयन्तु	३९
आपो अग्निं प्र हिणुत पितृरुपेभं यज्ञं पितरो मे जुपन्ताम् ।	
आसीनामूर्जमुप ये सचन्ते ते नो रुधि सर्ववीरुनि यच्छान्	४० (२३)
सर्मिन्धते अमर्त्यं हव्यवाहं घृतमिषम् । स वैदु निर्हितास्त्रिधीन् पितृन् परावतो गतान्	४१
यं ते मन्थं यमोद्वनं यन्मांसं निपुणामि ते । ते ते सन्तु स्वधावन्तो मधुमन्तो घृतश्रुतः	४२
यास्ते धाना अनुकिरामि तिलमिथाः स्वधावतीः ।	
तास्ते सन्तुदम्बीः प्रम्बीस्तास्ते यमो राजानु मन्यताम्	४३
इदं पूर्वमपरं नितानं येना ते पूर्वं पितरः परेताः ।	
पुरोगवा ये अमिश्राचो अस्य ते त्वा वहन्ति सुकृतांस्तु लोकम्	४४
सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे त्रायमानि ।	
सरस्वतीं सुकृतो हवन्ते सरस्वती वृशुषे वायं दाव	४५
सरस्वतीं पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमग्निनक्षमाणाः ।	
आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वमनमीवा इप आ धेह्यस्मे	४६
सरस्वति या सरथं ययाथोकथैः स्वधामिर्देवि पितृमिर्मदन्ती ।	
सहस्रार्धमिहो अत्र मागं रायस्पोषं यजमानाय वेहि	४७
पृथिवीं त्वा पृथिव्यामा वेशयामि देवो नो धाता प्र तिष्ठत्यायुः ।	
परापरेता वसुविद् वो अस्त्वधा मुताः पितृषु सं भवन्तु	४८
आ प्र च्यवेथामप तन्मुजेथां यद् वाममिमा अत्रोदुः ।	
अस्मादेतमृच्छ्यौ तद् वशीयो वृताः पितृष्विहमोजनौ मम	४९
एयमग्नं दक्षिणा भद्रतो नो अनेन वृत्ता सुदुषा वयोधाः ।	
पौर्वे जीवानुपपृच्छती जरा पितृभ्य उपसंप्राणयाविमान्	५० (२४) (२६४)

इदं पितृभ्यः प्र मरामि बर्हिर्जीवं ब्रुवेभ्य उत्तरं स्तृणामि ।
तदा रोह पुरुष मेध्यो भवन् प्रति त्वा जानन्तु पितरः परेतम्

५१

एवं बर्हिरसदो मेध्योऽमूः प्रति त्वा जानन्तु पितरः परेतम् ।
यथापुरु तन्वं१ सं मरस्व गात्राणि ते बर्हणा कल्पयामि

५२

पूर्णो राजापिधानं चरुणामूर्जो बलं सह ओजो न आगन् ।
आयुर्जीवेभ्यो विदधद् दीर्घायुत्वाय शतशस्वाय

५३

ऊर्जो मागो य इमं जजानाश्मानानामधिपत्यं अगाम ।
तमर्चत विन्वमित्रा हविभिः स नो यमः प्रतरं जीवसे धात

५४

यथा यमार्य हर्म्यमवपुन् पञ्च मानवाः । एवा वपामि हर्म्यं यथा मे भूरयोऽस्तत
इदं हिरण्यं बिभृहि यत् ते पिताविभः पुरा । स्वर्गं यतः पितुर्हस्तं निर्मृक्षि दक्षिणम्

५५

ये च जीवा ये च मृता ये जाता ये च यज्ञियाः ।
तेभ्यो दृतस्य कुल्यैषि मधुधारा व्युन्वृती

५७

वृषा मतीनां पवते विचक्षणः सूरौ अह्नां प्रतरीतोषसां त्रिवः ।
प्राणः सिन्धूनां कुलशो अचिक्रवृदिन्द्रस्य हार्दिमाविशन् मनीषया
त्वेष्टस्ते धूम ऊर्णोतु द्विवि पंच्युक्क आर्ततः ।

५८

सूरौ न हि युता त्वं कृपा पावक रोचसे

५९

प्र वा एतीन्द्रिन्द्रस्य निष्कृतिं सखा सख्युर्न प्र मिनाति संगिरः ।
मयं इव योषाः समर्चसे सोमः कुलशो शतयामना पथा

६० (२५)

अभ्रभमीमदन्तु ह्यव मियाँ अधूषत ।

अस्तोवत् स्वमानवो विप्रा यविष्ठा ईमहे

६१

आ यात पितरः सोम्यासो गम्भीरैः प्रथिभिः पितृयाणैः ।

आयुस्मन् दधतः प्रजां च रायश्च पोषैरभि नः सचध्वम्

६२

परां यात पितरः सोम्यासो गम्भीरैः प्रथिभिः पुर्याणैः ।

अथा मासि पुनरा यात नो गृहान् हविरसुं सुप्रजसः सुवीराः

६३

यद् वो अग्निरजहावेकमङ्गं पितृलोकं गमयं जातवेदाः ।

तद् व प्रतत पुनरा प्याययामि साक्षाः स्वर्गे पितरौ मावध्वम्

६४ (२५८)

अभूद् द्रुतः प्रहितो जातवेदाः सायं न्यह्न् उपवन्धो नृमिः ।	
प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षस्त्रि त्वं वैव प्रयता हवीर्वि	६५
असौ हा इह ते मनः कर्कुत्सलमिव जामयः । अग्येर्नि भूम ऊर्णुहि	६६
शुर्मन्तां लोकाः पितृषवनाः पितृषवने त्वा लोक आ सादयामि	६७
येऽस्माकं पितरस्तेषां बर्हिरीसि	६८
उर्दुत्तमं वरुण पाशान्स्मदवाधमं वि मध्यमं ग्रथाय ।	
अर्धा वयमादित्य व्रते तवानांगस्तो अर्धितये स्याम	६९
मास्मत् पाशान् वरुण मुञ्च सर्वान् यैः संग्रामे ब्रूयते वैव्यमि ।	
अर्धा जीवेम शरवँ शतानि त्वया राजन् गुपिता रक्षमाणाः	७० (२६)
अग्रयं कव्यवाहनाय स्वधा नमः	७१
सोमाय पितृमते स्वधा नमः	७२
पितृभ्यः सोमवज्रयः स्वधा नमः	७३
यमार्य पितृमते स्वधा नमः	७४
एतत् ते प्रततामह स्वधा ये च त्वामनु	७५
एतत् ते ततामह स्वधा ये च त्वामनु	७६
एतत् ते तत स्वधा	७७
स्वधा पितृभ्यः पृथिविषज्यः	७८
स्वधा पितृभ्यो अन्तरिक्षज्यः	७९
स्वधा पितृभ्यो विविषज्यः	८० (२७)
नमो वः पितर ऊर्जे नमो वः पितरो रसाय	८१
नमो वः पितरो भामाय नमो वः पितरो मून्यवे	८२
नमो वः पितरो यद् घोरं तस्मै नमो वः पितरो यद् क्रूरं तस्मै	८३
नमो वः पितरो यच्छिवं तस्मै नमो वः पितरो यद् स्योनं तस्मै	८४ (२८)

नमो वः पितरः स्वधा वः पितरः	८५
येऽन्नं पितरः पितरो येऽन्नं यूयं स्थ युष्माँस्तेऽनु यूयं तेषां श्रेष्ठा भूयास्थ ८६	
य इह पितरो जीवा इह वयं स्मः ।	
अस्माँस्तेऽनु वयं तेषां श्रेष्ठा भूयास्म ८७	
आ त्वाग्र इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।	
यद् वृ सा ते पनीयसी समिद् व्रीक्ष्यति द्यवि ।	
इयं स्तोतुम्य आ भर ८८	
चन्द्रमा अस्वऽन्तरा सुपर्णो धावते द्विवि ।	
न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो विसं मे अस्य रोदसी ८९(१८)(१८९)	

[इति अथर्वशिखाः प्रपाठकः ॥१४॥]

॥ इति अथर्वशिखोऽनुवाकः ॥४॥

॥ इत्यष्टादशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

सप्तदशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ४१९१

अष्टादशकाण्डस्य ... १८१

सर्वयोगः ४५७२

भुत्कर्णाय क्वये वेद्याय वचोभिर्वाकैरुपं यामि रातिम् ।
यतो मयममयं तन्नो अस्वव देवानां यज हृदो अग्रे

४ (११)

(४) आकूतिः ।

१-४ अथर्वाङ्गिराः । अग्निः । त्रिष्टुप् । १ पञ्चपदा विराडतिजगती, २ जगती ।

यामाहुतिं प्रथमामर्थत्रां या जाता या हव्यमकृणोऽजातवेदाः ।
तां त एतां प्रथमो जोहवीमि तामिदुतो बहनु हव्यमग्निरग्नये स्वाहा १
आकूतिं देवीं सुभगां पुरो दधे चित्तस्य माता सुहवा नो अस्तु ।
यामाशामेभि केवली सा मे अस्तु विदेयमेनां मनसि प्रविष्टाय २
आकूत्या नो बृहस्पत आकूत्या न उपा गहि ।
अथो मगस्य नो घेह्यथो नः सुहवो भव ३
बृहस्पतिर्म आकूतिमाङ्गिरसः प्रति जानातु वाचमेताम् ।
यस्य देवा देवताः संबभूवुः स सुप्रणीताः कामो अन्वेत्स्मान् ४ (१६)

(५) जगतो राजा ।

१ अथर्वाङ्गिराः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो राजा जगत्क्षणीनामधि क्षमि विपुरुषं यदस्ति ।
ततो ददाति वृशुषे वसूनि चोवृद् राध उपस्तुतश्चिवृवाङ् १ (१७)

(६) जगद्बीजः पुरुषः ।

१-१६ नारायणः । पुरुषः । अनुष्टुप् ।

सहस्रबाहुः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
स भूमिं विश्वतो वृत्वात्यतिष्ठद् दशाङ्गुलम् १
त्रिभिः पुद्गिर्धामरोहत् पार्दस्येहामवत् पुनः ।
तथा व्यक्रामद् विष्वङ्जानानग्ने अनु २
तावन्तो अस्य महिमानस्ततो ज्यायांश्च पुरुषः ।
पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं द्विवि ३
पुरुष एवेदं सर्वं यद् भूतं यच्च माव्यम् ।
उतामृतत्वस्येश्वरो यदुन्येनामवत् सह ४
यत् पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।
मुखं किमस्य किं ब्राह्म किमूरु पादा उच्येते ५ (११)

ब्राह्मणोऽस्य मुसमासीद् बाहू राजन्योऽभवत् । मध्यं तदस्य यद् वेदयः पञ्चषां भूतो अजायत ६	
चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत । मुस्तादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद् वायुरजायत ७	
नाभ्या आसीदुन्तरिक्षं क्षीष्णो ह्यौः समवर्तत ।	
पञ्चषां भूमिर्विशः श्रोत्रात् तथा लोकौ अकल्पयन् ८	
विराट्ते समभवद् विराजो अघि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्यत ध्वाद् भूमिमथो पुरः ९	
यत् पूरुषेण इविषा देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्माः शरन्नुविः १०	
तं यज्ञं प्रावृषा प्रोक्षन् पूरुषं जातमग्न्याः । तेन देवा अयजन्त साध्या वसवश्च ये ११	
तस्मादध्वा अजायन्त ये च के चोग्रयावतः ।	
गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावर्यः १२	
तस्माद् यज्ञात् सर्वहृत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।	
छन्दो ह जज्ञिरे तस्माद् यजुस्तस्मादजायत १३	
तस्माद् यज्ञात् सर्वहृतः संमृतं पृषदाज्यम् ।	
पशून्ताश्चके वायव्यानिारण्या ग्राम्याश्च ये १४	
सप्तास्यासन् परिभयन्निः सप्त समिधः कृताः ।	
देवा यद् यज्ञं तन्वाना अर्बध्नन् पूरुषं पशुम् १५	
भूतो देवस्य बृहतो अंशवः सप्त सप्ततीः । राज्ञः सोमस्याजायन्त जातस्य पूरुषादधि १६ (१३)	

(७) नक्षत्राणि ।

१-५ गार्ग्यः । नक्षत्राणि । त्रिष्टुप्, ४ सुरिह् ।

चित्राणि साकं द्विवि रौचनानि सरीसृपाणि भुवने जवानि ।	
तुर्मिशं सुमतिमिच्छमानो अहानि ग्रीमिः संपर्यामि नाकम् १	
सुहवमग्ने कृत्सिका रोहिणी चास्तु भद्रं मृगशिरः शमार्द्रा ।	
पुनर्वसू सुनृता चारु पुण्यो भानुराश्लेषा अर्यनं मृषा मे २	
पुण्यं पूर्वा फल्गुन्यौ चान्न हस्तश्चित्रा शिवा स्वाति सुखो मे अस्तु ।	
राधे विशाले सुहवानुराधा ज्येष्ठा सुनक्षत्रमरिह मूलम् ३	
अश्लं पूर्वा रासता मे अपाहा ऊर्जं वेद्युत्तरा आ वहन्तु ।	
अमिजिन्मे रासतां पुण्यमेव भवणः भविताः कुर्वतां सुपुष्टिम् ४	
आ मे महच्छतमिषुर् वरीय आ मे ह्रया श्रोतृपदा सुशर्म ।	
आ रेवती चान्वयुजौ मर्गं म आ मे रुयि मरण्य आ वहन्तु ५ (१८)	

(८) नक्षत्राणि ।

१-७ गार्ग्यः । नक्षत्राणि, ९ ब्रह्मणस्पतिः । त्रिष्टुप्, १ विराट् जगती ।

यानि नक्षत्राणि त्रिव्यं१न्तरिक्षे अप्सु भूमौ यानि नगेषु वृक्षु ।	
प्रकल्पयश्चन्द्रमा यान्येति सर्वाणि ममैतानि शिवानि सन्तु	१
अष्टाविंशानि शिवानि शुभानि सह योगं भजन्तु मे ।	
योगं प्र पद्ये क्षेमं च क्षेमं प्र पद्ये योगं च नमोऽहोरात्राम्यामस्तु	२
स्वस्तितं मे सुप्रातः सुसायं सुविवं सुमुगं सुशकुनं मे अस्तु ।	
सुहवमग्ने स्वस्त्यं१मर्त्यं गत्वा पुनरायामिनन्दन्	३
अनुहवं परिहवं परिवादं परिक्षवम् । सर्वैर्म रित्कुम्भान् परा तान् संवितः सुव	४
अपपापं परिक्षवं पुण्यं भक्षीमहि क्षवम् ।	
शिवा ते पाप नासिकां पुण्यं गश्वाभि मेहताम्	५
इमा या ब्रह्मणस्पते विपूचीर्वात ईरते । सुधीचीरिन्द्र ताः कृत्वा मह्यं शिवतमास्क्रुधि	६
स्वस्ति नो अस्त्वमयं नो अस्तु नमोऽहोरात्राम्यामस्तु	७ (४५)

(९) शान्तिः ।

१-१४ वसिष्ठः [शान्तिः ?] शान्तिः, बहुवचनम् । अनुष्टुप्, १ विराडुरोहती, ५ पञ्चपदा पञ्चापकः ;
९ पञ्चपदा ऋक्मती, १९ ज्येष्ठाना सप्तपदाऽष्टः, १४ चतुष्पदा संकृतिः ।

शान्ता द्यौः शान्ता पृथिवी शान्तमिदमुर्वं१न्तरिक्षम् ।	
शान्ता उदुन्वतीरापः शान्ता नः सन्त्वोपधीः	१
शान्तानि पूर्वरूपाणि शान्तं नो अस्तु कृताकृतम् ।	
शान्तं भूतं च मव्यं च सर्वमेव शमस्तु नः	२
इयं या परमेष्ठिनी वायुं देवी ब्रह्मसंशिता । ययैव संसृजे घोरं तयैव शान्तिरस्तु नः	३
इदं यत् परमेष्ठिनं मनो वां ब्रह्मसंशितम् । येनैव संसृजे घोरं तेनैव शान्तिरस्तु नः	४
इमानि यानि पञ्चैन्द्रियाणि मनःपठानि मे हृदि ब्रह्मणा संशितानि ।	
यैरेव संसृजे घोरं तैरेव शान्तिरस्तु नः	५
शं नो मित्रः शं वरुणः शं विष्णुः शं प्रजापतिः ।	
शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो भवत्वयमा	६
शं नो मित्रः शं वरुणः शं विवस्वाछमन्तकः ।	
उत्पाताः पार्थिवान्तरिक्षाः शं नो द्विविचरा ग्रहाः	७ (५१)

शं नो भूमिर्वैष्यमाना शमुल्का निर्हतं च यत् ।	
शं गावो लोहितक्षीराः शं भूमिरव तीर्यतीः	८
नक्षत्रमुल्काभिहतं शमस्तु नः शं नोऽभिचाराः शमु सन्तु कृत्वाः ।	
शं नो निखाता वल्गाः शमुल्का देशोपसर्गाः शमु नो भवन्तु	९
शं नो ग्रहाश्चान्द्रमसाः शमादित्यश्च राहणा ।	
शं नो मृत्युर्धूमकेतुः शं रुद्रास्तिग्मतैजसः	१०
शं रुद्राः शं वसवः शमादित्याः शमग्रयः ।	
शं नो महर्षयो देवाः शं देवाः शं बृहस्पतिः	११
ब्रह्म प्रजापतिर्धाता लोका वेदाः संतऋषयोऽग्रयः ।	
तैर्मै कृतं स्वस्त्यर्पनमिन्द्रो मे शर्म यच्छतु ब्रह्मा मे शर्म यच्छतु ।	
विश्वे मे देवाः शर्म यच्छन्तु सर्वे मे देवाः शर्म यच्छन्तु	१२
यानि कानि चिच्छान्तानि लोके संतऋषयो विदुः ।	
सर्वाणि शं भवन्तु मे शं मे अस्त्वमयं मे अस्तु	१३
पृथिवी शान्तिरन्तर्हिं शान्तिर्द्यौः शान्तिरापः शान्तिरोपधयः शान्तिर्वनस्पतयः	
शान्तिर्विश्वे मे देवाः शान्तिः सर्वे मे देवाः शान्तिः शान्तिः शान्तिः शान्तिमिः ।	
तामिः शान्तिमिः सर्वं शान्तिमिः शमयामोऽहं यद्विह घोरं यद्विह कूरं	
यद्विह पापं तच्छान्तं तच्छिवं सर्वमेव शमस्तु नः	१४ (५९)

॥ इति अथमोऽनुवाकः ॥१॥

(१०) शान्तिः ।

१-१० वसिष्ठः । यदुदैवत्यम् । त्रिष्टुप् ।

[२] शं न इन्द्राग्नी भवतामवोमिः शं न इन्द्रावरुणा रातहव्या ।	
शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्राप्रपणा वाजसातौ	१
शं नो मग्नः शमु नः शंसो अस्तु शं नः पुरंधिः शमु सन्तु रायः ।	
शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु	२
शं नो धाता शमु धर्ता नो अस्तु शं न उरूची भवतु स्वधामिः ।	
शं रोदसी बृहती शं नो अग्निः शं नो देवानां सुहवानि सन्तु	३
शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावश्विना शम् ।	
शं नः सुकृतां सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अमि वातु वातः	४ (६१)

शं नो धावापृथिवी पूर्वहूती शमन्तरिक्षं हृशये नो अस्तु ।	
शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजसुस्पातिरस्तु जिष्णुः	५
शं न इन्द्रो वसुभिर्विवो अस्तु शमादित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।	
शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलापः शं नस्तवष्टा ग्नाभिर्गृह शृणोतु	६
शं न सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो आवाणः शम्भुं सन्तु युज्ञाः ।	
शं नः स्वरूपा मितर्यो भवन्तु शं नः प्रस्वः शम्भ्वस्तु वेदिः	७
शं नः सूर्य उरुचक्षा उदेतु शं नो भवन्तु प्रदिशश्चतस्रः ।	
शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिन्धवः शम्भुं सन्त्वापः	८
शं नो अदितिर्मवतु व्रतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।	
शं नो विष्णुः शम्भुं पूषा नो अस्तु शं नो भवित्रं शम्भ्वस्तु वायुः	९
शं नो देवः संविता त्रायमाणः शं नो भवन्तुपसो विमातीः ।	
शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाप्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शंभुः	१० (११)

(११) शान्तिः ।

१-६ वसिष्ठः । बह्वैक्यम् । त्रिष्टुप् ।

शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तुः शम्भुं सन्तु गावः ।	
शं न ऋमवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु	१
शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीमिरस्तु ।	
शर्ममिषाचः शम्भुं रातिषाचः शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः	२
शं नो अज एकपाद् देवो अस्तु शमहिर्बुध्न्यः शं संमुद्रः ।	
शं नो अपो नपात् ऐरुरस्तु शं नः पृथ्विर्मवतु देवर्गोषा	३
आदित्या रुद्रा वसवो जुषन्तामिदं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः ।	
शृण्वन्तु नो दिव्याः पार्थिवास्तो गोजाता उत ये यज्ञिपासः	४
ये देवानामृत्विजो यज्ञिपासो मनोर्यजत्रा अमृता क्रतुज्ञाः ।	
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५
तदस्तु मित्रावरुणा तदर्गं शं योरुस्मर्म्यमिदमस्तु शस्तम् ।	
अग्नीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सार्दनाय	६ (७५)

(११)

१ वसिष्ठः । उवा । त्रिष्टुप् ।

उवा अपु स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनि सुजातता ।

अया वाजं वेवहितं सनेम मदेम शतहिमाः सुवीराः

१ (७६)

(१२) एकवीरः

१-११ अपतिरथः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् २ । ३-६, ११ सुक् ।

इन्द्रस्य बाहू स्थविरो वृषाणौ चित्रा इमा वृषभौ पारयिष्णू ।

तौ योक्षे प्रथमो योग गतिं याम्यां जितमसुराणां स्वयंत

१

आशुः शिशानो वृषभो न भीमो घनाघनः क्षोभणश्चर्षणीनाम् ।

संकन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेनां अजयत् साकमिन्द्रः

संकन्दननानिमिषेण जिष्णुनाऽयोध्येन दुश्च्यवनेन धृष्णुना ।

तविन्द्रेण जयत् तत् संहध्वं युधो न इषुहस्तेन वृष्णा

स इषुहस्तैः स निषङ्गिर्मिवशी संस्रष्ट स युध इन्द्रो गणेन ।

संसुष्टजित् सोमपा बाहुशर्धुः प्रथन्वा प्रतिहिताभिरस्ता

४

बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान् उग्रः ।

अभिर्वीरो अभिपत्वा सहोजिजैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोविदन्

५

इमं वीरमनु हर्षध्वमुग्रमिन्द्रं सखायो अनु सं रमध्वम् ।

ग्रामजितं गोजितं वज्रबाहुं जयन्तमज्मं प्रमृणन्तमोजरा

६

अभि गोत्राणि सहसा गार्हमानोऽन्नाय उग्रः शतमन्युरिन्द्रः ।

दुश्च्यवनः घृतनापाडयोऽस्माकं सेनां अवतु प्र युत्सु

७

वृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्री अपवारधमानः ।

प्रमृजंछद्रन् प्रमृणन्नमित्रानस्माकमेध्यविता तनूनाम्

८

इन्द्र एषां नेता वृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर पंतु सोमः ।

वेवसेनानामभिमञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्तु मध्ये

९

इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्धं उग्रम् ।

महार्मनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्

१०

अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु ।

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मान् देवासोऽवता हवेषु

११

(८७)

(१४) अमयम् ।

१ अथर्वा । यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

इदमुच्चेयोऽवसानमार्गो शिवे मे यावापृथिवी अमूनाम् ।

असपत्नाः प्रदिशो मे भवन्तु न वै त्वा द्विप्सो अमयं नो अस्तु १ (८८)

(१५) अमयम् ।

१-६ अथर्वा । १-४ इन्द्रः, मन्त्रोक्ताः । त्रिष्टुप्, १ पथ्यापृथ्वी, २, ५ जगती, ३ विराट् पथ्यापृथ्वी ।

यत इन्द्र मयामहे ततो नो अमयं कृधि ।

मघवंछग्वि तव त्वं न कुतिमिर्वि द्विषो वि मृधो जहि १

इन्द्रं वयमनूराधं हवामहेऽनु राध्यास्म द्विषु चतुष्पदा ।

मा नः सेना अररुणीरुपं गुर्विपूर्वीरिन्द्र ब्रुहो वि नाशय २

इन्द्रं छातोत वृत्रहा परस्फानो वरेण्यः ।

स रक्षिता चरमतः स मध्यतः स पश्चात् स पुरस्तान्नो अस्तु ३

उरं नो लोकमनु नेपि विद्वान्त्सर्वं यज्ज्योतिरमयं स्वस्ति ।

उग्रा तं इन्द्र स्थविरस्य बाहू उप क्षयेम शरणा ब्रुहन्ता ४

अमयं नः करत्यन्तरिक्षममयं यावापृथिवी उमे इमे ।

अमयं पश्चादमयं पुरस्तादुत्तरादधरादमयं नो अस्तु ५

अमयं मित्रादमयममित्रादमयं ज्ञातादमयं पुरो यः ।

अमयं नक्तममयं दिवा नः सर्वा आशा मम मित्रं भवन्तु ६ (९४)

(१६) अमयम् ।

१-२ अथर्वा । मन्त्रोक्ताः । १ अनुष्टुप्, २ ज्यवसाना सप्तपदा बृहतीगर्भोऽतिशक्वरी ।

असपन्नं पुरस्तात् पश्चान्नो अमयं कृतम् ।

सविता मा दक्षिणत उत्तरान्मा शचीपतिः १

द्विवो मादित्या रक्षन्तु भूम्या रक्षन्त्वग्रयः ।

इन्द्राग्नी रक्षतां मा पुरस्तादुश्विनावभितुः शर्मं यच्छताम् ।

तिरश्चीनुघ्न्या रक्षतु जातवेदा भूतकृतो मे सर्वतः सन्तु वरं २ (९६)

(१७) सुरक्षा ।

१-१० अथर्वा । मन्त्रोक्ताः । जगती, ५, ७, १० अतिजगती, ६ भुरिक्, ९ पञ्चपदाऽतिशक्वरी ।

अग्निमी पातु वसुभिः पुरस्तात् तस्मिन् क्रमे तस्मिन् क्रमे तां पुरं प्रैमि ।

स मा रक्षतु स मा गोपायतु तस्मा आत्मानं परि वदे स्वाहा १ (९७)

वायुर्मान्तरिक्षेणैतस्यां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	२
सोमो मां रुद्रैर्दक्षिणाया विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	३
वरुणो मादित्यैरेतस्यां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	४
सूर्यो मां द्यावापृथिवीभ्यां प्रतीच्या विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	५
आपो मोषधीमतीरेतस्यां विशः पातु तासु क्रमे तासु भये तां पुरं प्रेमि ।	
ता मां रक्षन्तु ता मां गोपायन्तु ताम्य आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	६
विश्वकर्मा मां सप्तऋषिभिरुदीच्या विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	७
इन्द्रो मां मरुत्वनेतस्यां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	८
प्रजापतिर्मां प्रजननवान्सह प्रतिष्ठाया ध्रुवाया विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	९
बृहस्पतिर्मां विश्वैर्द्वैरुद्धार्या विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रेमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मा आत्मानं परि दधे स्वाहा ।	१० (१०५)

(१८) सुरक्षा ।

१-१० अथर्वा । मन्त्रोक्ताः । १, ८ साक्षी त्रिष्टुप् । २-६ आर्च्यत्रुष्टुप् । (५ सन्नाडार्च्यत्रुष्टुप्);
७, ९-१० (द्विपदा) प्राजापत्या त्रिष्टुप् ।

अग्निं ते वसुवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघ्रायवः प्राच्यां विशोऽग्निदासाव ।	१
वायुं तेऽन्तरिक्षवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघ्रायव एतस्यां विशोऽग्निदासाव ।	२
सोमं ते रुद्रवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघ्रायवो दक्षिणाया विशोऽग्निदासाव ।	३
वरुणं त आदित्यवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघ्रायव एतस्यां विशोऽग्निदासाव ।	४
सूर्यं ते द्यावापृथिवीवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघ्रायवः प्रतीच्या विशोऽग्निदासाव ।	५
अपस्त ओषधीमतीर्ऋच्छन्तु ।	ये मांघ्रायव एतस्यां विशोऽग्निदासाव ।	६
विश्वकर्माणं ते सप्तऋषिवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघ्रायव उदीच्या विशोऽग्निदासाव ।	७ (११३)

अथर्वः ४७

इन्द्रं ते मरुत्वन्तमृच्छन्तु	। ये माघायवं एतस्यां विशोऽभिदासां	८
प्रजापतिं ते प्रजननवन्तमृच्छन्तु	। ये माघायवो ध्रुवायां विशोऽभिदासां	९
वृहस्पतिं ते विश्वदेववन्तमृच्छन्तु	। ये माघायवं ऊर्ध्वायां विशोऽभिदासां	१० (११६)

(१९) शर्म ।

१-११ अथर्वा । चन्द्रमा, मन्त्रोकाश्च । पक्षिकाः १, ३, ९ सुरिगृहतीः १० स्वरदः २, ४-८, ११ अनुष्टुभाभिः ।

मित्रः पृथिव्योर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	१
वायुरन्तरिक्षेणोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	२
सूर्यो विवोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	३
चन्द्रमा नक्षत्रैरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	४
सोम ओषधीभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	५
यज्ञो दक्षिणामिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	६
समुद्रो नदीभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	७
ब्रह्म ब्रह्मचारिभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	८
इन्द्रो वीर्यैर्दण्डोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	९
देवा अमृतोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	१०
प्रजापतिः प्रजाभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।	
तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु	११ (११७)

(२०) छुरक्षा ।

१-४ अथर्वा । बहुदैवस्यम् । १ त्रिष्टुप्, २ जगती; ३ पुरस्ताद्वृहती; ४ अनुष्टुप्चाम्ना ।

अप न्यधुः पौरुषेयं वधं यमिन्द्राग्नी धाता संविता बृहस्पतिः ।

सोमो राजा वरुणो अम्बिना यमः पूषास्मान् परि पातु मृत्योः १

यानि चकार भुवनस्य यस्पतिः प्रजापतिर्मातरिभ्यो प्रजाम्यः ।

प्रविशो यानि वसते विशश्च तानि मे वर्माणि बहुलानि सन्तु २

यत् ते तनूष्वनघ्नन्त देवा द्युराजयो देहिनः । इन्द्रो यच्च के वरं तवस्मान् पातु विश्वतः ३

वर्म मे द्यावापृथिवी वर्माह्वर्मं सूर्यः । वर्म मे विश्वे देवाः क्रुन् मा मा प्रार्पत् प्रतीचिका ४ (१३१)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(२१) छन्दांसि ।

१ ब्रह्मा । छन्दांसि । एकावसाना द्विपदा साम्नी बृहती ।

[३] गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुप् जगत्वे १ (१३२)

(२२) ब्रह्मा ।

१-२१ अङ्गिराः । मन्त्रोक्ताः । १ साम्नी उष्णिक्; ३, ११ प्राजापत्या गायत्री; ४, ७, ११, १७

दैवी जगती; ५, ११-१३ दैवी त्रिष्टुप्; २, ६, १४-१६, २० दैवी पङ्क्तिः;

८-१० आसुरी जगती; १८ आसुर्यनुष्टुप्; २१ चतुष्पदा

त्रिष्टुप् (१-२० एकावसानाः) ।

आङ्गिरसानामाद्यैः पञ्चानुवाकैः स्वाहा	१	पृष्ठाय स्वाहा	२
सप्तमाष्टमाम्यां स्वाहा	३	नीलनखेम्यः स्वाहा	४
हरिभ्यः स्वाहा	५	क्षुध्रेभ्यः स्वाहा	६
पर्वायिकेम्यः स्वाहा	७	प्रथमेभ्यः शङ्खेभ्यः स्वाहा	८
द्वितीयेभ्यः शङ्खेभ्यः स्वाहा	९	तृतीयेभ्यः शङ्खेभ्यः स्वाहा	१०
उपोत्तमेभ्यः स्वाहा	११	उत्तमेभ्यः स्वाहा	१२
उत्तरेभ्यः स्वाहा	१३	ऋषिभ्यः स्वाहा	१४
शिखिभ्यः स्वाहा	१५	गणेभ्यः स्वाहा	१६
महागणेभ्यः स्वाहा	१७	सर्वेभ्योऽङ्गिरोभ्यो विदगणेभ्यः स्वाहा	१८
पृथक्सहस्राम्यां स्वाहा	१९	ब्रह्मणे स्वाहा	२०

ब्रह्मज्येष्ठा संमृता वीर्याणि ब्रह्मग्रे ज्येष्ठं दिवमा तवान ।

भूतानां ब्रह्मा प्रथमोत जज्ञे तेनाहंति ब्रह्मणा स्पर्धितुं कः २१ (१५३)

(२३) अथर्वाणः ।

१-३० अथर्वाः । चन्द्रमाः, मन्त्रोक्ताश्च । १ आहुरी गायत्री; २-७; २०, २३, २७ देवी
त्रिष्टुप्; ८, १०-१२, १४-१६ प्राजापत्या गायत्री; १७, १९, २१, २४-२५, २९ देवी
पङ्क्तिः; ९, १३, १८, २२, २६, २८ देवी जगती;
(१-२९ एकावसानाः) ।

आथर्वणानां चतुर्चैभ्यः स्वाहा १	पञ्चचैभ्यः स्वाहा २
षष्ठचैभ्यः स्वाहा ३	सप्तचैभ्यः स्वाहा ४
अष्टचैभ्यः स्वाहा ५	नवचैभ्यः स्वाहा ६
दशचैभ्यः स्वाहा ७	एकादशचैभ्यः स्वाहा ८
द्वादशचैभ्यः स्वाहा ९	त्रयोदशचैभ्यः स्वाहा १०
चतुर्दशचैभ्यः स्वाहा ११	पञ्चदशचैभ्यः स्वाहा १२
षोडशचैभ्यः स्वाहा १३	सप्तदशचैभ्यः स्वाहा १४
अष्टादशचैभ्यः स्वाहा १५	एकोनविंशतिः स्वाहा १६
विंशतिः स्वाहा १७	महत्काण्डाय स्वाहा १८
तुचैभ्यः स्वाहा १९	एकुचैभ्यः स्वाहा २०
क्षुत्रेभ्यः स्वाहा २१	एकानुचैभ्यः स्वाहा २२
रोहितेभ्यः स्वाहा २३	सूर्याभ्यां स्वाहा २४
व्रात्याभ्यां स्वाहा २५	प्राजापत्याभ्यां स्वाहा २६
विषासह्यै स्वाहा २७	मङ्गलिकेभ्यः स्वाहा २८
ब्रह्मणे स्वाहा २९	

ब्रह्मज्येष्ठा संमृता वीर्याणि ब्रह्माग्रे ज्येष्ठं दिवमा ततान ।

भूतानां ब्रह्मा प्रथमोत् जज्ञे तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुं कः

३० (१८१)

(२४) राष्ट्रम् ।

१-८ अथर्वा । ब्रह्मणस्पतिः, बहुदैवत्यम् । अनुष्टुप्, ४-६, ८ त्रिष्टुप्, ७ त्रिपदाऽऽर्या गायत्री ।

येन वेवं सवितारं परि वेवा आधारयन् । तेनेमं ब्रह्मणस्पते परि राष्ट्राय धत्तन १
परीममिन्द्रमार्युषे महे क्षत्राय धत्तन । यथैनं जरसे नयां ज्योक् क्षत्रेऽधि जागरत् २
परीमं सोममार्युषे महे भोत्राय धत्तन । यथैनं जरसे नयां ज्योक् भोत्रेऽधि जागरत् ३
परि धत्त धत्त नो वर्चसिं जरामृत्युं कृणुत वीर्यमार्युः ।

बृहस्पतिः प्रार्यच्छद् वासं एतत् सोमाय राज्ञे परिधातुवा उ

४ (१८७)

जरां सु गच्छ परि धत्स्व वासो भवां गृष्टीनामभिः शस्तिपा उ ।
 शतं च जीवं शरदः पुरुची रायश्च पोषमृषसंन्यस्व ५
 परीदं वासो अधिथाः स्वस्तयेऽमूर्वापीनामभिः शस्तिपा उ ।
 शतं च जीवं शरदः पुरुचीर्वसूनि चारुर्वि मंजासि जीवन् ६
 योगेयोगे तवस्तं वाजेवाजे हवामहे । सखाय इन्द्रमृतये ७
 हिरण्यवर्णो अजरः सुवीरो जरामृत्युः प्रजया सं विशस्व ।
 तवृश्निराह तवृ सोम आह वृहस्पतिः सविता तदिन्द्रः ८ (१११)
 (२५) अश्वः ।

१ गोपथः । वाजी । अनुष्टुप् ।
 अश्वान्तस्य त्वा मनसा युनक्ति प्रथमस्य च ।
 उत्कूलमुद्बुहो मंबोदुह्य प्रति धावतात् १ (११२)
 (२६) हिरण्यधारणम् ।

१-४ अथर्वा । अग्निः, हिरण्यं च । त्रिष्टुप् ; १ अनुष्टुप् ; ४ पञ्चापङ्क्तिः ।
 अग्नेः प्रजातं पति यद्धिरण्यममृतं वृद्धे अधि मर्त्येषु ।
 य एनद् वेदु स इवेनमर्हति जरामृत्युमवति यो विमर्ति १
 यद्धिरण्यं सूर्येण सुवर्णे प्रजावन्तो मनवः पूर्वं हंसिरे ।
 तत् त्वा चन्द्रं वर्चसा सं सृजत्यायुष्मान् भवति यो विमर्ति २
 आयुषि त्वा वर्चसे त्वीजसे च बलाय च ।
 यथा हिरण्यतेजसा विमासासि जनां अजु ३
 यद् वेदु राजा वरुणो वेदु वेवो वृहस्पतिः ।
 इन्द्रो यद् वृत्रहा वेदु तत् तं आयुष्यं मुवत् तत् तं वर्चस्यं मुवत् ४ (११६)
 ॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥१॥

(२७) सुरक्षा ।

१-१५ अथर्वगिराः । त्रिष्टुप्, चन्द्रमाश्व । अनुष्टुप् ; १, ९ त्रिष्टुप् ; १० जगती (१) ११ आर्ची
 अष्टुप् ; १२ आर्च्युष्टुप् ; १३ साम्नी त्रिष्टुप् (११-१३ एकवसानाः) ।
 [४] गोभिर्वा पात्वृषमो वृषां त्वा पातु वाजिभिः ।
 वायुद्वा मन्त्राणां प्रात्विन्द्रस्त्वा पात्विन्द्रियैः १
 सोमस्त्वा पात्वोषधीभिर्नक्षत्रैः पातु सूर्यैः ।
 माद्भ्यस्त्वा चन्द्रो वृत्रहा वार्तः प्राणेन रक्षतु २ (११८)

तिस्रो दिवस्तिष्ठः पृथिवीस्त्रीण्यन्तरिक्षाणि चतुरः समुद्रान् ।

त्रिवृतं स्तोमं त्रिवृतं आप आहस्तास्त्वा रक्षन्तु त्रिवृता त्रिवृद्धिः ३

त्रीक्षाकांस्त्रीन्समुद्रांस्त्रीन् ब्रह्मांस्त्रीन् वैष्टृपान् । त्रीन् मातरिष्वनस्त्रीन्सूर्यान् गोप्सुन् कल्पयामि ते ४

घृतेन त्वा समुक्षाम्यस्य आज्येन वर्धयेन् । अग्नेश्चन्द्रस्य सूर्यस्य मा प्राणं मायिनो दमन् ५

मा वः प्राणं मा वोऽपानं मा हरो मायिनो दमन् । भ्राजन्तो विश्ववेदसो देवा दैव्येन धावत ६

प्राणेनाग्निं सं सृजति वातः प्राणेन संहितः । प्राणेन विश्वतोमुखं सूर्यं देवा अजनयत् ७

आपुषापुःकृता जीवापुष्मान् जीव मा मृथाः । प्राणेनात्मन्वता जीव मा मृत्योरुदगा वशम् ८

देवानां निहितं निधिं यमिन्द्रोऽन्वविन्दत् पृथिभिर्वैवयानैः ।

आपो हिरण्यं जुगुपुस्त्रिवृद्धिस्तास्त्वा रक्षन्तु त्रिवृता त्रिवृद्धिः ९

अर्यस्त्रिंशद् देवतास्त्रीणि च वीर्यीणि मियायमाणा जुगुपुस्त्रिंशन्तः ।

अस्मिंश्चन्द्रे अग्निं यद्विरण्यं तेनायं कृणवद् वीर्यीणि १०

ये देवा विव्येकादश स्थ ते देवासो हविरिदं जुषध्वम् ११

ये देवा अन्तरिक्ष एकादश स्थ ते देवासो हविरिदं जुषध्वम् १२

ये देवाः पृथिव्यामेकादश स्थ ते देवासो हविरिदं जुषध्वम् १३

असपन्नं पुरस्तात् एश्वाभ्यो अमयं कृतम् ।

सविता मा दक्षिणत उत्तरान्मा शचीपतिः १४

त्रिवो मावित्या रक्षन्तु मूर्ध्ना रक्षन्त्वग्रयः ।

इन्द्राग्नी रक्षतां मा पुरस्तादुश्विनावमितः शर्म यच्छताम् ।

तिरश्चीनघ्न्या रक्षतु जातवेदा मृतकृतो मे सर्वतः सन्तु धर्म १५ (१११)

(१८) दर्भमणिः ।

१-१० ब्रह्मा (सपत्नक्षयकामः) । दर्भमणिः, मन्त्रोक्ताश्च । अनुष्टुप् ।

इमं ब्रह्मामि ते मणिं दीर्घायुत्वाय तेजसे । धर्मं सपत्नदम्भेन द्विपतस्तर्पनं हृदः १

द्विपतस्तापयन् हृदः शत्रूणां तापयन् मनः । दुर्हर्षः सर्वास्त्वं धर्मं धर्मं इवामिन्तस्तापयन् २

धर्मं इवामितर्पन् धर्मं द्विपतो नितर्पन् मणे । हृदः सपत्नानां मिन्द्रीन् इव विकुर्ज वलम् ३

मिन्द्री धर्मं सपत्नानां हृदयं द्विपता मणे । उद्यन्त्वचमिव मूर्ध्नाः शिर एषां वि पातय ४

मिन्द्री धर्मं सपत्नान् मे मिन्द्री मे पृतनायुतः ।

मिन्द्री मे सर्वां दुर्हर्षो मिन्द्री मे द्विपतो मणे ५ (११९)

छिन्दि दर्म सपत्नान् मे छिन्दि मे पृतनायतः ।	
छिन्दि मे सर्वान् दुर्हावीन् छिन्दि मे द्विषतो मणे	६
बुध्द दर्म सपत्नान् मे बुध्द मे पृतनायतः ।	
बुध्द मे सर्वान् दुर्हावीन् बुध्द मे द्विषतो मणे	७
कृन्त दर्म सपत्नान् मे कृन्त मे पृतनायतः ।	
कृन्त मे सर्वान् दुर्हावीन् कृन्त मे द्विषतो मणे	८
पिंश दर्म सपत्नान् मे पिंश मे पृतनायतः ।	
पिंश मे सर्वान् दुर्हावीन् पिंश मे द्विषतो मणे	९
विष्य दर्म सपत्नान् मे विष्य मे पृतनायतः ।	
विष्य मे सर्वान् दुर्हावीन् विष्य मे द्विषतो मणे	१० (१२१)

(१९) दर्ममणिः ।

१-९ ब्रह्मा । दर्ममणिः । अनुष्टुप् ।

निक्ष दर्म सपत्नान् मे निक्ष मे पृतनायतः ।	निक्ष मे सर्वान् दुर्हावीन् निक्ष मे द्विषतो मणे	१
तुन्दि दर्म सपत्नान् मे तुन्दि मे पृतनायतः ।	तुन्दि मे सर्वान् दुर्हावीन् तुन्दि मे द्विषतो मणे	२
रुन्दि दर्म सपत्नान् मे रुन्दि मे पृतनायतः ।	रुन्दि मे सर्वान् दुर्हावीन् रुन्दि मे द्विषतो मणे	३
मुण दर्म सपत्नान् मे मुण मे पृतनायतः ।	मुण मे सर्वान् दुर्हावीन् मुण मे द्विषतो मणे	४
मन्थ दर्म सपत्नान् मे मन्थ मे पृतनायतः ।	मन्थ मे सर्वान् दुर्हावीन् मन्थ मे द्विषतो मणे	५
पिण्डि दर्म सपत्नान् मे पिण्डि मे पृतनायतः ।	पिण्डि मे सर्वान् दुर्हावीन् पिण्डि मे द्विषतो मणे	६
ओष दर्म सपत्नान् मे ओष मे पृतनायतः ।	ओष मे सर्वान् दुर्हावीन् ओष मे द्विषतो मणे	७
दह दर्म सपत्नान् मे दह मे पृतनायतः ।	दह मे सर्वान् दुर्हावीन् दह मे द्विषतो मणे	८
जहि दर्म सपत्नान् मे जहि मे पृतनायतः ।	जहि मे सर्वान् दुर्हावीन् जहि मे द्विषतो मणे	९ (१२१)

(३०) दर्ममणिः ।

१-५ ब्रह्मा । दर्ममणिः । अनुष्टुप् ।

यत् ते दर्म जुरामृत्युः शतं वर्मसु वर्म ते	तेनेमं वर्मिणं कृत्वा सपत्नां जहि वीर्यैः	१
शतं ते दर्म वर्माणि सहस्रं वीर्याणि ते	तमस्मे विन्दे त्वां देवा जुरसे मर्तवा अंडः	२
त्वामाहुर्वैवर्म त्वां दर्म ब्रह्मणस्पतिम्	त्वामिन्द्रस्याहुर्वर्म त्वं राष्ट्राणि रक्षसि	३
सपत्नक्षरणं दर्म द्विपतस्तपनं द्रुवः	मणिं क्षत्रस्य वर्षेनं तनूपानं कृणोमि ते	४ (१२१)

यत् समुद्रो अम्यक्रन्दत् पर्जन्यो विद्युता सह ।
ततो हिरण्ययो बिन्दुस्ततो वुभो अजायत

५ (११५)

(११) औदुम्बरमणिः ।

१-१४ सविता (पुष्टिकामः) । औदुम्बरमणिः । अनुष्टुप् ; ५, ११ त्रिष्टुप् ; ६ विराट् प्रस्ताव-
पङ्क्तिः ; ११, १३ पञ्चपदा शक्यरी ; १४ विराडास्तारपङ्क्तिः ।

औदुम्बरेण मणिना पुष्टिकामाय वेधसा । पशूनां सर्वेषां स्फातिं गोष्ठे मे सविता कर्तु १

यो नो अग्निर्गाहिपत्यः पशूनामधिपा असत् ।

औदुम्बरो वृषा मणिः सं मा सृजतु पुष्ट्या ।

२

करीषिणीं फलवतीं स्वधामिरां च नो गृहे ।

औदुम्बरस्य तेजसा धाता पुष्टिं दधातु मे

३

यद् द्विपाच्च चतुष्पाच्च यान्यन्नानि ये रसाः ।

गृहेऽहं त्वेषां भूमानं विभ्रदौदुम्बरं मणिम्

४

पुष्टिं पशूनां परि जग्रमाहं चतुष्पदां द्विपदां यच्च धान्यम् ।

पर्यः पशूनां रसमोषधीनां बृहस्पतिः सविता मे नि यच्छातु

५

अहं पशूनामधिपा अंसानि मयि पुष्टं पुष्टपतिर्दधातु ।

मह्यमौदुम्बरो मणिर्द्विषाणि नि यच्छतु

६

उप मौदुम्बरो मणिः प्रजया च धनेन च ।

इन्द्रेण जिन्विता मणिरा मागन्तुसह वर्षसा

७

व्रेवो मणिः सपत्नहा धनसा धनसातये ।

पशोरन्नस्य भूमानं गवां स्फातिं नि यच्छतु

८

यथाग्रे त्वं वनस्पते पुष्ट्या सह जज्ञिये ।

एवा धनस्य मे स्फातिमा दधातु सरस्वती

९

आ मे धनं सरस्वती पर्यस्फातिं च धान्यम् ।

सिनीबाल्युपां बहावृषं चौदुम्बरो मणिः

१०

त्वं मणीनामधिपा वृषसि त्वयि पुष्टं पुष्टपतिर्जजान ।

त्वयिमे वाजा द्विषाणि सर्वौदुम्बरः स त्वमस्मत् संहस्वारादरातिममतिं क्षुधं च ११

ग्रामणीरसि ग्रामणीरुत्थायामिषिकोऽमि मा सिञ्च वर्षसा ।

तेजोऽसि तेजो मयि धारयाधि रुचिरसि रुधि मे धेहि

१२ (१४७)

पुष्टिरसि पुष्ट्या मा समङ्गि गृहमेधी गृहपति मा कृणु ।

और्बुम्बदः स त्वमस्मासु धेहि रुयि च नः सर्ववीरं नि यच्छ

रायस्पोषाय प्रति मुञ्चे अहं त्वाम्

१३

अयमौर्बुम्बरो मुणिर्वीरो वीराय बभूवते ।

स नः सुनि मधुमतीं कृणोतु रुयि च नः सर्ववीरं नि यच्छात

१४ (१४९)

(३१) वर्मः ।

१-१० मृगुः (आयुष्कामः) । वर्मः । अनुष्टुप् ८ पुरस्तादनुष्टुप् १, त्रिष्टुप् १० जगती ।

शतकाण्डो दुष्प्रयवनः सहस्रपर्ण उत्तिरः । कुर्मो य उग्र ओषधिस्तं ते बध्नाम्यायुषे १

नास्य केज्ञानं प्र वर्पन्ति नोरसि ताडमा धृते ।

यस्मा अच्छिन्नपर्णेन कुर्मैण शर्म यच्छति

२

द्विवि ते तूलमोषधे पृथिव्यामसि निक्षितः ।

त्वया सहस्रकाण्डेनायुः प्र वर्धयामहे

३

तिस्रो द्विवो अत्यनृणत तिस्र इमाः पृथिवीरुत । त्वयाहं दुर्हादो जिह्वां नि तुण्धि वचांसि ४

त्वमसि सहमानोऽहमस्मि सहस्वान् । उमौ सहस्वन्तौ मृत्वा सपत्नान्सद्विषीवहि ५

सहस्व नो अभिमतिं सहस्व पतनायतः । सहस्व सर्वांश्च दुर्हादोः सुहादो मे बहून् कृचि ६

कुर्मैर्ण देवजतिन द्विवि द्रुमेन शम्बदित् ।

तेनाहं शम्बतो जना असनं सनवानि च

७

प्रियं मा वर्म कृणु बह्वराज्याग्निं शूद्राय चार्याय च ।

यस्मै च कामयामहे सर्वस्मै च विपश्यते

८

यो जायमानः पृथिवीमहंहृद् यो अस्तभ्रावुन्तर्हि दिवं च ।

यं बिभ्रतं ननु प्राप्त्वा विवेदुः स नोऽयं कुर्मो वरुणो द्विवा कः

९

सपत्नहा शतकाण्डः सहस्वानोषधीनां प्रथमः सं बभूव ।

स नोऽयं कुर्मः परं पातु विश्वतस्तेन साक्षीय पतनाः पतन्यतः

१० (१५९)

(३१) वर्मः ।

१-५ मृगुः । वर्मः । १ जगती, २, ५ त्रिष्टुप्, ३ आर्यं पङ्क्तिः, ४ आस्तारपङ्क्तिः ।

सहस्रार्धः शतकाण्डः पर्यस्वानपात्रमिर्वीरुधौ राजस्यस्य ।

स नोऽयं कुर्मः परं पातु विश्वतो देवो मुनिरायुषा सं सृजाति नः

१ (१६०)

अथर्व० ४८

घृतादुल्लुप्तो मधुमान् पर्यस्वान् भूमिर्होऽच्युतश्च्यवयिष्णुः ।

नुदन्त्सप्लानधरांश्च कृण्वन् दर्भा रोह महतामिन्द्रियेण २

त्वं भूमिमत्येप्योर्जसा त्वं वेद्यां सीदसि चार्करध्वरे ।

त्वां एवित्रधूपयोऽभरन्त् त्वं पुनीहि दुरितान्यस्मत् ३

तीक्ष्णो राजा विपासही रक्षोहा विश्वचर्पणिः ।

ओजो देवानां बलमुग्रमेतत् तं ते वधामि जरसे स्वस्तये ४

दुर्मेण त्वं कृणवद् वीर्याणि दुर्मं बिभ्रवृत्तमना मा व्यथिष्ठाः ।

अतिष्ठाय वर्चसाधान्यान्तसूर्यं इवा माहि प्रदिशश्चतस्रः ५ (२६४)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४॥

(३४) जङ्घिडमणिः ।

१-१० अङ्किराः । वनस्पतिः, लिङ्गोक्ताः । अनुष्टुप् ।

[५] जङ्घिडोऽसि जङ्घिडो रक्षितासि जङ्घिडः । द्विषाच्चतुष्पावृत्ताक्रं सर्वं रक्षतु जङ्घिडः १

या गृत्स्यस्त्रिपञ्चाशीः शतं कृत्याकृतश्च ये । सर्वांश्च विनक्तु तेजसोऽरसां जङ्घिडस्करत् २

अरसं कुत्रिमं नादमरसाः सप्त विघ्नसः । अपेतो जङ्घिडामतिमिपुमस्तेव शातय ३

कृत्यादूर्पण एवायमर्थो अरातिदूर्पणः । अथो सहस्वां जङ्घिडः प्र ण आयूँपि तारिषत् ४

स जङ्घिडस्य महिमा परि णः पातु विश्वतः । विष्कन्धं येन सासह संस्कन्धमोज ओर्जसा ५

त्रिधा देवा अंजनयन् निष्ठितं भूम्यामधि । तमु त्वाङ्किरा इति ब्राह्मणाः पूर्वा विदुः ६

न त्वा पूर्वा ओर्पधयो न त्वा तरन्ति या नवाः । विबाध उग्रो जङ्घिडः परिपाणः सुमङ्गलः ७

अयोपदान भगवो जङ्घिडामितवीर्यं । पुरा तं उग्रा ग्रसन्त उपेन्द्रो वीर्यं ददौ ८

उग्र इत् ते वनस्पत् इन्द्र ओज्जानमा दधौ । अमीवाः सर्वाश्चातयं जहि रक्षांस्योपधे ९

आक्षरीकं विशरीकं बलासं पृष्ट्यामयम् । तुक्मानं विश्वशारदमरसां जङ्घिडस्करत् १० (२७४)

(३५) जङ्घिडः ।

१-५ अङ्किराः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् । ३ पथ्यापक्किः । ४ शकरी निचत् जिष्ठुप् ।

इन्द्रस्य नाम गृह्णन्तु ऋषयो जङ्घिडं वदुः ।

देवा यं चकुर्मैपुजमग्रे विष्कन्धदूर्पणम् १

स नो रक्षतु जङ्घिडो धनपालो धनेव ।

देवा यं चकुर्ब्राह्मणाः परिपाणमरातिहम् २ (२७५)

बुधार्कः संचोरं चक्षुः पापकृत्वान्मागमम् ।

तांस्त्वं संहस्रचक्षो प्रतीबोधेन नाशय परिपाणोऽसि जङ्गमिहः

३

परि मा विवः परि मा पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् परि मा वीरुद्धयः ।

परि मा भूतात् परि मोत मर्याद विशोर्विशो जङ्गमिहः पात्वस्मान्

४

य कृष्णवो वेवर्कृता य उतो ववृतेऽन्यः ।

सर्वोस्तान् विश्वमेपजोऽरसां जङ्गमिहस्करत्

५ (२४९)

(३६) शतवारो माणिः ।

१-६ ब्रह्मा । शतवारः । अनुष्टुप् ।

शतवारो अनीनशद् यक्ष्मान् रक्षोसि तेजसा । आरोहन् वर्षसा सह मणिर्दुर्णाम्भार्तनः १

शृङ्गाम्यां रक्षो नुक्ते मूलेन यातुधान्युः । मध्येन यक्ष्मं बाधते नैनं पाप्मार्तिं तत्रति २

ये यक्ष्मासो अर्मका महान्तो ये च शब्दिनः । सर्वान् दुर्णाम्हा मणिः शतवारो अनीनशत् ३

शतं वीरान्जनयच्छतं यक्ष्मान्पावपत् । दुर्णाम्नः सर्वान् हृत्वाव रक्षोसि ध्रुनुते ४

हिरण्यशृङ्ग कृष्णः शतवारो अपं मणिः । दुर्णाम्नः सर्वोस्तुब्धाय रक्षोस्यक्ष्मीत् ५

शतमहं दुर्णाम्नीनां गन्धवाप्सरसां शतम् । शतं शंखन्वतीनां शतवारेण वारये ६ (२८०)

(३७) बलमासिः ।

१-४ अथर्वा । अग्निः । १ शिष्टुप्, २ आस्तारपक्षिः, ३ त्रिपदा महाबृहती, ४ पुर उष्णिक् ।

इदं वर्षो अग्निना वृत्तमाग्नन् मर्गो यशः सह ओजो वयो बलम् ।

त्रयस्त्रिंशद् यानि च वीर्याणि तान्यग्निः प्र वदतु मे

१

वर्ष आ धेहि मे तन्वांश्च सह ओजो वयो बलम् ।

इन्द्रियाय त्वा कर्मणे वीर्यायि प्रति गृह्णामि शतशारदाय

२

ऊर्जे त्वा बलाय त्वौजसे सहसे त्वा ।

अग्निभूयाय त्वा शुद्धभूत्याय पर्यहामि शतशारदाय

३

ऋतुर्म्यद्भार्तवेभ्यो मान्द्रयः संवत्सरेभ्यः ।

घात्रे विघात्रे समृधे भूतस्य पतये यजे

४ (२८१)

(३८) यक्ष्मनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । गुल्गुलोः । १-अनुष्टुप्, २ चतुष्पदा उष्णिक्, ३ पञ्चावमाना प्राजापत्याऽनुष्टुप् ।

न तं यक्ष्मा अरुन्धते नैनं शपथो अश्नुते ।

यं मेपुजस्य गुल्गुलोः सुरमिर्गन्धो अश्नुते

१ (२९०)

विष्वञ्चस्तस्माद् यक्ष्मा मुगा अश्वा इवेरते ।

यद् गुल्गुलु सैन्धवं यद् वाप्यासिं समुद्रियम्

उभयोरग्रमं नामास्मा अंशिततातये

२

३ (१९२)

(१९) कुष्ठनाशनम् ।

१-१० भृग्वहिराः । कुष्ठः । अनुष्टुप्, २, ३ व्यवसाना पध्यापककिः, ४ पदपदा जगती, ५ सप्तपदा शकरी, ६-८ अष्टिः (५-८ चतुरवसाना) ।

ऐतु वेवक्ष्यमाणः कुष्ठो हिमवतस्परि । तत्कमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः १

त्रीणि ते कुष्ठ नामानि नद्यमारो नद्यारिषः । नद्यायं पुरुषो रिषत् ।

यस्मै परिज्वीमि त्वा सायंप्रातरथो दिवा

२

जीवला नाम ते माता जीवन्तो नाम ते पिता । नद्यायं पुरुषो रिषत् ।

यस्मै परिज्वीमि त्वा सायंप्रातरथो दिवा

३

उत्तमो अस्थोर्षधीनामनुद्धान् जगतामिव व्याघ्रः श्वर्षदामिव । नद्यायं पुरुषो रिषत् ।

यस्मै परिज्वीमि त्वा सायंप्रातरथो दिवा

४

त्रिः शाम्भुभ्यो अङ्गिरैर्म्यञ्जिरावित्येभ्यस्परि । त्रिजातो विश्वदेवेभ्यः ।

स कुष्ठो विश्वमेवजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

तत्कमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

५

अश्वत्थो वैवसवस्तृतीयस्यामितो द्विवि । तत्रामृतस्य चक्षणं ततः कुष्ठो अजायत ।

स कुष्ठो विश्वमेवजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

तत्कमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

६

हिरण्यपी नौरचरुद्धिरण्यबन्धना द्विवि । तत्रामृतस्य चक्षणं ततः कुष्ठो अजायत ।

स कुष्ठो विश्वमेवजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

तत्कमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

७

यत्र नार्वप्रभंशं यत्र हिमवतः शिरः । तत्रामृतस्य चक्षणं ततः कुष्ठो अजायत ।

स कुष्ठो विश्वमेवजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

तत्कमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

८

यं त्वा वेद पूर्वं इक्ष्वाक्षो यं वा त्वा कुष्ठ काम्यः ।

यं वा वसो यमात्स्यस्तेनासि विश्वमेवजः

९

शीर्षलोकं तृतीयकं सवुन्द्रियं ह्ययनः ।

तत्कमानं विश्वधावीर्याधराञ्च परां सुव

१० (१९२)

(४०) मेधा ।

१-४ ब्रह्मा । बृहस्पतिः, विश्वे देवाश्च । १ पराऽनुपुषं त्रिष्टुप् । २ पुटः ककुम्भत्युपरिष्ठाद्बृहती,
३ बृहतीगर्भाः, ४ त्रिपदाऽऽर्षी गायत्री ।

यन्मे छिद्रं मनसो यच्च वाचः सरस्वती मन्युमन्तं जगाम ।

विश्वैस्तद् देवैः सह संविद्वानः सं वधातु बृहस्पतिः १

मा न आपो मेधां मा ब्रह्म मंथिन ।

सुप्यदा यूयं स्यन्ध्वमुपेहृतोऽहं सुमेधां वर्चस्वी २

मा नो मेधां मा नो वीक्षां मा नो हिसिष्टं यत् तपः ।

शिवा नः शं सन्त्वायुषे शिवा भवन्तु मातरः ३

या नः पीपरुम्भिना ज्योतिष्मती तमस्तिरः ।

तामस्मे रास्तामिषम् ४ (३०६)

(४१) राष्ट्रं बलमोजश्च ।

१ ब्रह्मा । तपः । त्रिष्टुप् ।

भद्रमिच्छन्त कर्षयः स्वर्विवृस्तपो वीक्षामुपनिषेदुरग्रे ।

ततो राष्ट्रं बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा उपसंनमन्तु १ (३०७)

(४२) ब्रह्मयज्ञः ।

१-४ ब्रह्मा । ब्रह्म । १ अनुष्टुप् । २ इयवसाना ककुम्भती पथ्यापङ्क्तिः, ३ त्रिष्टुप् । ४ जगती ।

ब्रह्म होता ब्रह्म यज्ञा ब्रह्मणा स्वरवो मिताः ।

अध्वर्युर्ब्रह्मणो जातो ब्रह्मणोऽन्तर्हितं हविः १

ब्रह्म सृचो ध्रुवतीर्ब्रह्मणा वेदिरुद्धिता ।

ब्रह्म यज्ञस्य तत्त्वं च कृत्विजो ये हविष्कृतः । अमिताय स्वाहा २

अंहोमुचे म भरे मनीषामा सुत्राण्यो सुमतिमावृणानः ।

इवमिन्द्र प्रति हव्यं गृभाय सत्याः संन्तु यजमानस्य कामाः ३

अंहोमुचं वृषमं यज्ञियानां विराजन्ते प्रथममध्वराणां ।

अपो नपातमृभिना हुवे भिष्य इन्द्रियेण त इन्द्रियं वसुभोजः ४ (३११)

(४३) ब्रह्मा ।

१-८ ब्रह्मा । ब्रह्म, यद्वैवत्यम् । इयवसाना शरकुमती पथ्यापङ्क्तिः ।

यत्र ब्रह्मविदो यान्ति वीक्षया तपसा सह ।

अग्निमां तत्र नयत्वग्निमेधा वधातु मे । अग्नये स्वाहा १ (३१२)

यत्र ब्रह्मविदो यान्ति व्रीक्षया तर्पसा सह ।	
वायुर्मा तत्र नयतु वायुः प्राणान् दधातु मे ।	वायवे स्वाहा २
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति व्रीक्षया तर्पसा सह ।	
सूर्यो मा तत्र नयतु चक्षुः सूर्यो दधातु मे ।	सूर्याय स्वाहा ३
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति व्रीक्षया तर्पसा सह ।	
चन्द्रो मा तत्र नयतु मनश्चन्द्रो दधातु मे ।	चन्द्राय स्वाहा ४
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति व्रीक्षया तर्पसा सह ।	
सोमो मा तत्र नयतु पयः सोमो दधातु मे ।	सोमाय स्वाहा ५
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति व्रीक्षया तर्पसा सह ।	
इन्द्रो मा तत्र नयतु बलमिन्द्रो दधातु मे ।	इन्द्राय स्वाहा ६
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति व्रीक्षया तर्पसा सह ।	
आपो मा तत्र नयन्त्वमृतं मोषं तिष्ठतु ।	अद्भ्यः स्वाहा ७
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति व्रीक्षया तर्पसा सह ।	
ब्रह्मा मा तत्र नयतु ब्रह्मा ब्रह्म दधातु मे ।	ब्रह्मणे स्वाहा ८ (३१९)

(४४) भैषज्यम् ।

१-१० श्रुतः । आज्ञनम्, ८-९ वरुणः । अनुष्टुप्, ४ चतुष्पदा शङ्कुमस्युष्णिक्, ५ त्रिचुक्षिपमा त्रिपदा गायत्री ।

आयुषोऽसि प्रतरणं विप्रं भेषजमुच्यसे ।	तदाञ्जन त्वं शंताते शमापो अभयं कृतम् १
यो हरिमा जायान्योऽङ्गमेदो विसर्पकः ।	सर्वे ते यक्षममङ्गन्यो बहिर्निर्हन्त्वाञ्जनम् २
आञ्जनं पृथिव्यां जातं मद्रं पुरुषजीवनम् ।	कृणोत्वप्रमायुकं रथञ्जुतिमनागसम् ३
प्राणं प्राणं त्रायस्त्रासो असवि मृड ।	निष्कृते निष्कृत्या नः पाशेभ्यो मुञ्च ४
सिन्धोर्गर्भोऽसि विद्युतां पुष्पम् ।	वातः प्राणः सूर्यश्चक्षुर्विवस्परः ५
देवाञ्जनं त्रैककुटं परि मा पाहि विश्वतः ।	न त्वा तरन्त्योर्पथयो बाह्याः पर्वतीयो जत ६
वीरुदं मध्यमवार्धपदं रक्षोहर्मीवचातनः ।	अभीवाः सवींश्चातयन् नाशयदमिमा इतः ७
बह्वीरुदं राजन् वरुणानृतमाह पूरुषः ।	तस्मात् सहस्रवीर्यं मुञ्च नः पर्यहंसः ८
यदापो अज्या इति वरुणेति यदुच्चिम ।	तस्मात् सहस्रवीर्यं मुञ्च नः पर्यहंसः ९
मित्रश्च त्वा वरुणश्चानुप्रेयतुराञ्जन ।	तौ त्वानुगत्य दूरं भोगाय पुनरोहतुः १० (३१९)

(४५) आञ्जनम् ।

१-१० शृगुः। आञ्जनम्, मन्त्रोक्ताः। १-२ अनुष्टुप्; ३-५ त्रिष्टुप्; ६-१० एकावसाना
महावृहती (६ विराट्, ७-१० निगृह्य)।

- ऋणाह्वणमिव संनयन् कृत्यां कृत्याकृतौ गृहम् ।
चक्षुर्मन्त्रस्य दुर्हादिः पृष्टीरपि ऋणाञ्जन १
यवस्मात्तु दुष्यन्त्यं यद् गोषु यच्च नो गृहे ।
अनामगस्तं च दुर्हादिः प्रियः प्रति मुञ्चताम् २
अपामूर्जं ओजसो वावृधानमग्नेर्जातमग्निं जातवेदसः ।
चतुर्वीरं पर्वतीयं यदाञ्जनं दिशः प्रदिशः कर्द्विच्छिवास्तैः ३
चतुर्वीरं बध्यत आञ्जनं ते सर्वा दिशो अर्भयास्ते भवन्तु ।
ध्रुवस्तिष्ठासि सवितेव चार्यं इमा दिशो अभि हर्न्तु ते बलिम् ४
आक्ष्वैकं मणिमेकं कृष्णुष्व स्नाह्येकेना पिबैकमेषाम् ।
चतुर्वीरं नैर्ऋतेभ्यश्चतुर्भ्यो ग्राह्या बन्धेभ्यः परि पात्वस्मान् ५
अग्निमाग्निनावतु प्राणायान्पानायार्युषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा ६
इन्द्रो मेन्द्रियेणावतु प्राणायान्पानायार्युषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा ७
सोमो मा सौम्येनावतु प्राणायान्पानायार्युषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा ८
मर्गो मा मर्गेनावतु प्राणायान्पानायार्युषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा ९
मरुतो मा गुणैरवन्तु प्राणायान्पानायार्युषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा १० (३३९)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(४६) अस्त्यतमाणिः ।

१-७ प्रजापतिः। अस्त्यतमाणिः। त्रिष्टुप्; १ पञ्चपदा ज्योतिष्मती त्रिष्टुप्; २ पदपदा सुरिक्षाकरी;
३, ७ पञ्चपदा पथ्यापङ्क्तिः; ४, ५ अतिजगती (४ चतुष्पदा, पञ्चपदा); ६ पञ्चपदोष्णिगामा
विराड् जगती पङ्क्तिः ।

[६] प्रजापतिश्चा बध्नात् प्रथममस्तृतं वीर्यायि कम् ।

- तत् ते दध्नाम्यार्युषे वर्चस ओजसे च बलाय चास्तृतस्त्वामि रक्षतु १
ऊर्ध्वस्तिष्ठतु रक्षन्नप्रमादमस्तृतैमं मा त्वा दमन् पुण्यो यातुधानाः ।
इन्द्रं हव दस्युनर्व धूनुष्व घृतन्यतः सर्वाँछन्नं वि पङ्कस्वास्तृतस्त्वामि रक्षतु २
ज्ञतं च न प्रहरन्तो निघ्नन्तो न तस्तिरे ।
तस्मिन्निन्द्रः पर्यदत्त चक्षुः प्राणमथो बलमस्तृतस्त्वामि रक्षतु ३ (३४९)

इन्द्रस्य त्वा वर्मेणा परि धापयामो यो देवानामधिगञ्जो बभूव ।
 पुनस्त्वा देवाः प्र णयन्तु सर्वेऽस्तुतस्त्वामि रक्षतु ४
 अस्मिन् मृणावेकं गतं वीर्याणि सुहर्षं प्राणा अस्मिन्नस्तुते ।
 व्याघ्रः शत्रून्मि तिष्ठ सर्वान् यस्त्वा पूतन्यादधरः सो अस्त्वस्तुतस्त्वामि रक्षतु ५
 घृतादुल्लुप्तो मधुमान् पर्यस्वान्सहस्रप्राणः श्रुतयोनिर्वयोधाः ।
 शंभूश्च मयोभूश्चोर्जस्वाश्च पर्यस्वाश्चास्तुतस्त्वामि रक्षतु ६
 यथा त्वमुत्तरोऽसौ असपन्नः सपत्नहा ।
 सजातानामसद् वशी तथा त्वा सविता कुरुवस्तुतस्त्वामि रक्षतु ७ (३४६)

(४७) रात्रिः ।

१-९ गोपथः । रात्रिः । अनुष्टुप् । १ पथ्यायुहती, २ पञ्चपदाऽनुष्टुप्नामो पराऽतिजगती,
 ६ पुरस्तादयुहती, ७ व्यवसाना पदपदा जगती ।

आ रात्रि पार्थिवं रजः पितुरग्रायि धामभिः ।
 त्रिवः सदांसि बृहती वि तिष्ठस आ त्वेषं वर्तते तमः १
 न यस्याः पारं दृष्टे न योयुवद् विश्वमस्यां नि विंशते यदेजति ।
 अरिष्टासस्त उर्वि तमस्वति रात्रि पारमशीमहि मद्रं पारमशीमहि २
 ये ते रात्रि नृचक्षंसो बृहदारो नवतिर्नव । अशीतिः सन्त्यष्टा जुतो ते सप्त सप्ततिः ३
 षड्विंश पद् च रेवति पञ्चाशत् पञ्च सप्तयि । चत्वारश्चत्वारिंशच्च त्रयस्त्रिंशच्च वाजिनि ४
 द्वौ च ते विंशतिश्च ते राज्येकादशावमाः । तेभिर्नो अद्य पायुमिर्नु पाहि बृहतिर्दिवः ५
 रक्षा मार्किर्नो अद्यशंस ईशत मा नो दुःशंस ईशत । मा नो अद्य गवां स्तेनो मार्वीनां वृक ईशत ६
 माम्बानां महे तस्करो मा नृणां यतुधान्यः ।
 परमेभिः पृथिभिः स्तेनो धावतु तस्करः । परेण वृत्वती रज्जुः परेणाघायुर्यतु ७
 अघं रात्रि तृष्टधूममशीर्षाणमहि कृणु । हनु वृकस्य जम्भयास्तेन तं वृपदे जहि ८
 त्वयि रात्रि वसामसि स्वपिण्यामसि जागृहि । गोभ्यो नः शर्म यच्छाम्भेभ्यः पुरुषेभ्यः ९ (३५५)

(४८) रात्रिः ।

१-६ गोपथः । रात्रिः । अनुष्टुप् । १ त्रिपदाऽऽर्यो गायत्री, २ त्रिपदा विराटनुष्टुप्, ३ बृहतीगर्भा-
 ऽनुष्टुप्, ५ पथ्यापङ्क्तिः ।

अथो यानि च यस्मा ह यानि चान्तः परीणहि । तानि ते परि वृक्षसि १
 रात्रि मार्तरुपसे नः परि देहि । जुषा नो अङ्गे परि वृक्षत्वहस्तुभ्यं विमावरी २ (३५७)

यत् किं चेदं पुनर्यति यत् किं चेदं संरीमपम् ।
यत् किं च पर्वतायासत्वं तस्मात् त्वं रात्रिं पाहि नः ३
सा पुश्चात् पाहि सा पुरः सोत्तरादधरावुत ।
गोपार्यं नो विमावरि स्तोतारस्त इह स्मसि ४
ये रात्रिमनुतिष्ठन्ति ये च मूत्रेषु जाग्रति ।
पृथुन् ये सर्वान् रक्षन्ति ते न आत्मसु जाग्रति ते नः पृथुं जाग्रति ५
वेदु वै रात्रिं ते नाम घृताची नाम वा अस्ति ।
तां त्वां मरद्वाजो वेदु सा नो विचेडधि जाग्रति ६ (३९१)

(४९) रात्रिः ।

१-१० गोपथः, भरद्वाजश्च । रात्रिः । अनुष्टुप्; १-५, ८ त्रिष्टुप्; ६ आस्तापङ्क्तिः;
७ पथ्यापङ्क्तिः; १० ज्यबसाना षट्षदा जगती ।

इषिरा योषां युवतिर्दमूना रात्रीं देवस्य सवितुर्मगस्य ।
अष्टक्षमा सुहवा संमृतधीरा पथी द्यावापृथिवी महित्वा १
अति विश्वान्यरुहद् गम्भीरो वर्षिष्ठमरुहन्त अविष्ठाः ।
उगती राज्यन् सा मद्रामि तिष्ठते मित्र इव स्वधार्मिः २
वर्ये वन्दे सुमगे सुजात आर्जगन् रात्रिं सुमना इह स्याम् ।
अस्मांश्चायस्व नयीणि ज्ञाता अथो यानि गव्यानि पुष्ट्या ३
सिंहस्य राष्ट्र्युगती पीपस्य व्याघ्रस्य द्वीपिनो वरुं आ वदे ।
अश्वस्य ब्रध्नं पुरुषस्य मायुं पुरु कृपाणि कृणुषे विमाती ४
शिवां रात्रिमनुसूर्यं च हिमस्य माता सुहवा नो अस्तु ।
अस्य स्तोमस्य सुमगे नि बोध येन त्वा वन्दे विश्वासु विष्टु ५
स्तोमस्य नो विमावरि रात्रिं राजेव जोषसे ।
आसाम् सर्ववीरा मवाम् सर्ववेदसो व्युच्छन्तीरनुषतः ६
शम्यां ह नाम दधिपे मम दिप्सन्ति ये धना ।
रात्रीहि तान्सुतपा य स्तेनो न विद्यते यत् पुनर्न विद्यते ७
मद्रासि रात्रिं चमसो न विष्टो विष्टुं गोरूप युवतिर्बिमर्षि ।
चक्षुष्मती मे उगती वर्षपि प्रति त्वं विद्या न क्षाममुक्थाः ८
यो अद्य स्तेन आर्यत्यघायुर्मर्त्यौ रिपुः ।
रात्री तस्य प्रतीत्य प्र ग्रीवाः प्र शिरो हनत् ९ (३९२)

प्र पावौ न यथार्यति प्र हस्तौ न यथाशिषत् ।
यो मल्लिम्लुपायति स संपिष्टो अपार्यति ।
अपार्यति स्वपार्यति शुष्के स्थाणावपार्यति

१० (१७१)

(५०) रात्रिः ।

१-७ गोपथः । रात्रिः । अनुष्टुप् ।

अधं रात्रि तृष्टधूममशीर्षाणमार्हं कृणु । अक्षौ वृकस्य निर्जह्यास्तेन तं द्रुपदे जंहि १
ये तं रात्र्यनृद्धाहस्तीक्ष्णशृङ्गाः स्वाश्वः । तेभिर्नो अद्य पांश्याति दुर्गाणि विम्बहा २
रात्रिरात्रिमरिप्यन्तस्तराम तन्वा वृषम् । गम्भीरमप्लवा इव न तरेयुररातयः ३
यथा ग्राम्याकः प्रपतन्नपवान् नानुविद्यते । एवा रात्रि प्र पांशु यो अस्मौ अभ्यघ्रायति ४
अप स्तेनं वासो गोअजमुत तस्करम् । अथो यो अर्वतः शिरोऽग्निघाय निनीषति ५
यदुद्या रात्रि सुमगे विभजन्त्ययो वसु । यदेतदुस्मान् भोजय यथेदुन्यानुपायसि ६
उपसे नः परि देहि सर्वान् रात्र्यनागतसः । उषा नो अह्ने आ मजादहस्तुभ्यं विमावरी ७ (१७८)

(५१) आत्मा ।

१-२ ब्रह्मा । १ आत्मा, २ सविता च । १ एकपदा ब्राह्म्यनुष्टुप् ; २ त्रिपदा यवमध्योष्णिक्
(१-२ एकावसाना) ।

अयुतोऽहमयुतो म आत्मायुतं मे चक्षुरयुतं मे श्रोत्रमयुतो मे प्राणोऽयुतो
मेऽणानोऽयुतो मे व्यानोऽयुतोऽहं सर्वः १
वृक्षस्य त्वा सवितुः प्रमवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पुष्णो हस्ताभ्यां प्रसूत आं रमे २ (१८०)

(५२) कामः ।

१-५ ब्रह्मा । कामः । त्रिष्टुप्, ३ चतुष्पदा उष्णिक्, ५ उपरिष्टावृहती ।

हामस्तदग्रे समवर्तत मर्जतो रेतः प्रथमं यदासीत् ।
स कामं कामेन बृहता सयोनी रायस्पोषं यजमानाय धेहि १
त्वं कामं सहसालि प्रतिष्ठितो विमुर्विमावां सस्र आ संसीयते ।
त्वमुग्रः पृतनासु सासहिः सह ओजो यजमानाय धेहि । २
दुरावकमानाय प्रतिपाणायाक्षये । आस्मा अशृण्वन्नाशाः कामेनाजनयन्त्स्वः ३
कामेन मा काम आगन् हृदयान्द्रव्यं परि । यवमीषामदो मनस्तदैतूप मामिह ४
यत् काम कामयमाना इदं कृण्वसि ते हविः ।
तन्नः सर्वं समृध्यतामथैतस्य हविषो वीहि स्वाहा ५ (१८५)

(५१) कालः ।

१-१० भृगुः । कालः । अनुष्टुप्, १-४ त्रिष्टुप्, ५ विष्टुप् पुरस्ताद्वहती ।

कालो अश्वो वहति सप्तर्षिः सहस्राक्षो अजरो मूर्धिरिताः ।

तमा रोहन्ति कवयो विपश्चितस्तस्य चक्रा मुर्वनानि विश्वा १

सप्त चक्रान् वहति काल एष सप्तास्य नामीरमुतं न्वक्षः ।

स इमा विश्वा मुर्वनान्यस्त्रत् कालः स ईयते प्रथमो नु वेवः २

पूर्णः कुम्भोऽधि काल आर्हितस्तं वै पश्यामो बहुधा नु सन्तः ।

स इमा विश्वा मुर्वनानि प्रत्यङ्गालं तमाहुः परमे व्योमिन् ३

स एव सं मुर्वनान्यामरत् स एव सं मुर्वनानि पर्येत ।

पिता सन्नमवत् पुत्र एषां तस्माद् वै नान्यत् परमस्ति तेजः ४

कालोऽभू दिवमजनयत् काल इमाः पृथिवीरुत । काले ह भूतं भव्यं चेयितं ह वि तिष्ठते ५

कालो मृतिमसृजत् काले तपति सूर्यः । काले ह विश्वा भूतानि काले चक्षुर्वि पश्यति ६

काले मनः काले प्राणः काले नाम समाहितम् । कालेन सर्वा नन्दुन्यागतेन प्रजा इमाः ७

काले तपः काले ज्येष्ठं काले ब्रह्म समाहितम् । कालो ह सर्वस्येश्वरो यः पितासीत् प्रजापतेः ८

तेनेयितं तेन जातं तदु तस्मिन् प्रतिष्ठितम् । कालो ह ब्रह्म भूत्वा विभर्ति परमेष्ठिनम् ९

कालः प्रजा असृजत् कालो अग्रे प्रजापतिम् । स्वयम्भूः कश्यपः कालात् तपः कालादजायत १०

(३९५)

(५४) कालः ।

१-५ भृगुः । कालः । अनुष्टुप्, १ विष्टुप्, २ त्रिष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ४ त्रिष्टुप्, ५ त्रिष्टुप् ।

कालादापः समभवन् कालाद् ब्रह्म तपो विशः । कालेनोदेति सूर्यः काले नि विशते पुनः १

कालेन वार्तः पवते कालेन पृथिवी मही । द्यौर्मही काल आर्हिता २

कालो ह भूतं भव्यं च पुत्रो अजनयत् पुरा । कालाद्बभूवः समभवन् यज्ञः कालादजायत ३

कालो यज्ञं समैरयद् देवेभ्यो भागमक्षितम् । काले गन्धर्वाप्सरसः काले लोकाः प्रतिष्ठिताः ४

कालेऽयमङ्गिरा देवोऽथर्वा चार्धि तिष्ठतः ।

इमं च लोकं परमं च लोकं पुण्यांश्च लोकान् विधृतीश्च पुण्याः ।

सर्वाल्लोकान्मिजित्य ब्रह्मणा कालः स ईयते परमो नु वेवः

५ (४००)

॥ इति पञ्चोऽनुष्टुप् ॥ ६ ॥

(५५) रायस्योपप्राप्तिः ।

१-६ भृगुः । अग्निः । त्रिष्टुप् । १ आस्तारपङ्क्तिः, ५ ज्ययसाना पञ्चपदा पुरस्ताज्ज्योतिष्मती ।

[७] रात्रिरात्रिमर्षयातुं भरन्तोऽश्वयेव तिष्ठते घ्रासमस्मे ।	
रायस्योपेण सप्रिषा मर्दन्तो मा ते अग्ने प्रतिवेशा रिषाम	१
या ते वसोर्वात इषुः सा त एषा तया नो मृड ।	
रायस्योपेण सप्रिषा मर्दन्तो मा ते अग्ने प्रतिवेशा रिषाम	२
स्रायंसायं गृहपतिर्नो अग्निः प्रातःप्रातः सौमनसस्यं वृता ।	
वसोर्वसोर्वसुदान एधि वयं त्वेन्धानास्तुन्व पुपेम	३
प्रातःप्रातर्गृहपतिर्नो अग्निः स्रायंसायं सौमनसस्यं वृता ।	
वसोर्वसोर्वसुदान एधीन्धानास्त्वा गतंहिमा क्रधेम	४
अपश्चा दुग्धानस्य भूयासम् । अज्ञादायान्नपतये रुद्राय नमो अग्रये ।	
सम्यः समा मे पाहि ये च सभ्याः संभासदः	५
त्वमिन्द्रा पुरुहूत विश्वमायुर्व्यश्नवत् ।	
अहरहर्बलिमित् ते हरन्तोऽश्वयेव तिष्ठते घ्रासमग्ने	६ (४०६)

(५६) दुःप्वप्रनाशनम् ।

१-६ यमः । दुःप्वप्रनाशनम् । त्रिष्टुप् ।

यमस्य लोकादध्या बभूविथ प्रमदा मर्त्यान् प्र युनक्षि धीरः ।	
एकाकिना सरथं यासि विद्वान्स्वप्नं मिमानो असुरस्य योनौ	१
बन्धस्त्वाग्ने विश्वर्चया अपश्यत् पुरा रात्र्या जनि्तोरेके अह्नि ।	
ततः स्वप्नेदमध्या बभूविथ मिपरभ्यो रूपमपगूहमानः	२
बृहद्वावासुरेभ्योऽधि वृवानुपावर्तत महिमानमिच्छन् ।	
तस्मै स्वप्राय दधुराधिपत्यं त्रयस्त्रिंशत्सुः स्वरानगानाः	३
नैतः बिदुः पितरो नोत वृवा येषां जलिपश्चरन्तरेदम् ।	
त्रिते स्वप्रमदधुराप्ये नर आदित्यासो कर्णेनानुशिष्टाः	४
यस्य क्रूरममजन्त दुष्कृतोऽस्वप्नेन सुकृतः पुण्यमायुः ।	
स्वर्गिदसि परमेण बन्धुना तप्यमानस्य मनसोऽधि जज्ञिषे	५
विद्य ते सर्वाः पतिजाः पुरस्ताद् विद्य स्वप्न यो अधिपा इहा ते ।	
यज्ञस्विनो नो यज्ञेह पाद्वाराद् द्विपेभिरप याहि दूरम्	६ (४११)

(५७) दुःस्वप्ननाशनम् ।

१-५ यमः । दुःस्वप्ननाशनम् । १ अनुष्टुप् ; २-३ विष्टुप् (इयवसाना) ; ४ षट्पदा अग्निगृहती-
गर्भा विराट् शकवरी ; ५ इयवसाना षड्पदा परशाकवरातिजगती ।

यथा क्लां यथा श्रफं यथुणं संनयन्ति ।

एवा दुष्वभ्यं सर्वमधिषे सं नयामसि

१

सं राजानो अगुः समृणान्यगुः सं कुष्ठा अगुः सं कुला अगुः ।

समस्मासु यद् दुष्वभ्यं निर्दिषते दुष्वभ्यं सुवाम

२

देवानां पत्नीनां गर्भं यमस्य कउ यो भुद्रः स्वप्न ।

स मम यः पापस्तद् द्विषते प्र द्विष्मः । मा तृष्टानामसि कृष्णशकुनेर्मुसम्

३

तं त्वा स्वप्न तथा सं विष्म स त्वं स्वप्नाश्व इव कायमश्व इव नीनाहम् ।

अनास्माकं देवपीयुं पियारं वप यवस्मासु दुष्वभ्यं यद् गोषु यच्च नो गृहे

४

अनास्माकस्तद् देवपीयुः पियारुर्निष्कर्मिष्व प्रति मुञ्चताम् ।

नवारत्नीनर्पमया अस्माकं ततः परि ।

दुष्वभ्यं सर्वं द्विषते निर्दयामसि

५(४१०)

(५८) यज्ञः ।

१-६ प्रश्ना । यज्ञः, बहुदेवत्यम् । विष्टुप् ; २ पुरोऽनुष्टुप् ; ३ चतुष्पदातिशकवरी, ५ अुरिष्ट ।

धृतस्य जूतिः समन्ता सदैदा संवत्सरं हविषा वर्धयन्ती ।

भोजं चक्षुः प्राणोच्छिन्नो नो अस्त्वच्छिन्ना वयमायुषो वर्धसः

१

उपास्मान् प्राणो ह्वयतामुप वयं प्राणं हवामहे ।

वर्चो जग्राह पृथिव्यं न्तरेक्षं वर्चः सोमो बृहस्पतिर्विधत्ता

२

वर्धसो द्यावापृथिवी संग्रहणी बभूवधुर्वर्चो गृहीत्वा पृथिवीमनु सं चरेम ।

यज्ञसं गावो गोपतिमुप तिष्ठन्त्यायतीर्यशो गृहीत्वा पृथिवीमनु सं चरेम

३

व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्मा सीवध्वं बहुला पृथुर्नि ।

पुरः कृणुध्वमार्यसीरधृष्टा मा वः सुभ्रोच्चमसो हंहता तम्

४

यज्ञस्य चक्षुः प्रमृतिर्मुखं च वाचा भोजेण मनसा जुहोमि ।

इमं यज्ञं विततं विश्वकर्षणा देवा येन्नु सुमनस्यमानाः

५

ये देवानामृत्विजो ये च यज्ञिया येभ्यो हव्यं क्रियते मागधेयम् ।

इमं यज्ञं सह पत्नीर्मिरेत्य यावन्तो देवास्तविषा मादयन्ताम्

६(४११)

(५९) यज्ञः ।

१-३ ब्रह्मा । अग्निः । त्रिष्टुप् ; १ गायत्री ।

त्वमग्ने व्रतपा अंसि देव आ मर्त्येष्व । त्वं युज्ञेष्वीद्व्यः १
यद् वौ वयं प्रमिनाम व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टारासः ।
अग्निष्टद् विश्वादा पृणातु विद्वान्सोमस्य यो ब्राह्मणो आविवेश २
आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्रवाम तदनुभवोदुम् ।
अग्निर्विद्वान्स यज्ञात् स इद्धोता सोऽध्वरान्स क्रतून् कल्पयति ३ (४९६)

(६०) अज्ञानि ।

१-२ ब्रह्मा । याक्, अज्ञानि च । २ पथ्यावृहती ; २ ककुम्भती पुर उष्णिक् ।

वाह म आसन् नसोः प्राणश्चक्षुरक्ष्णोः श्रोत्रं कर्णयोः ।
अपलिताः केशा अशोणा दन्ता बहु बाहोर्वलम् १
ऊर्वोरोजो जङ्घयोर्जवः पादयोः । प्रतिष्ठा अरिष्टानि मे सर्वात्मानिभूष्टः २ (४९८)

(६१) पूर्णायुः ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्मणस्पतिः । विराट् पथ्यावृहती ।

तनूस्तन्वाग्निमे सहे वृतः सर्वमायुरशीय ।
स्योनं मे सीद पुरुः पूणस्व पर्वमानः स्वर्गे १ (४९९)

(६२) सर्वप्रियत्वम् ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप् ।

प्रियं मा कृणु देवेषु प्रियं राजसु मा कृणु ।
प्रियं सर्वस्य पश्यत उत शूद्र उतार्य १ (४९०)

(६३) आयुर्वर्धनम् ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्मणस्पतिः । विराट् पुरिषाद्वृहती ।

उत् तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवान् युज्ञेन बोधय ।
आयुः प्राणं प्रजां पशून् कीर्तिं यजमानं च वर्धय १ (४९१)

(६४) दीर्घायुत्वम् ।

१-४ ब्रह्मा । अग्निः । अनुष्टुप् ।

अग्ने समिधमाहर्षं वृद्धते जातवेदसे । स मे अद्भ्यां च मेधां च जातवेदाः प्र यच्छतु १
इध्मेन त्वा जातवेदः समिधो वर्धयामसि । तथा त्वमस्मान् वर्धय प्रजया च धनेन च २
यदग्ने यानि कानि चिदा ते दाक्षणि वृध्मसि । सर्वं तद्वस्तु मे शिवं तज्जुपस्व यविष्ठ्य ३
एतास्तं अग्ने समिधस्त्वमिन्द्रः समिधं भव । आयुस्माहुं धेह्यसुतत्वमाचार्यायि ४ (४९५)

(६५) अवनम् ।

१ ब्रह्मा । जातवेदाः सूर्यश्च । जगती ।

हरिः सुपर्णो दिवमारुहोऽर्चिषा ये स्वा दिप्सन्ति दिवमुत्पतन्तम् ।

अव तां जहि हरसा जातवेदोऽर्चिभ्यदुग्रोऽर्चिषा दिवमा रोह सूर्य १ (४३६)

(६६) असरक्षयणम् ।

१ ब्रह्मा । जातवेदाः सूर्यो यज्ञश्च । अतिजगती ।

अयोजाला असुरा मायिनोऽयस्मयैः पाहैरङ्किनो ये चरन्ति ।

तांस्ते रन्धयामि हरसा जातवेदः सहस्रकृष्टिः सपत्नान् प्रमृणन् पाहि वज्रः १ (४३७)

(६७) दीर्घायुष्यम् ।

१-८ ब्रह्मा । सूर्यः । प्राजापत्या गायत्री ।

पश्येम अरदः अतम्	१	जीवेम अरदः अतम्	२
बुध्येम अरदः अतम्	३	रोहेम अरदः अतम्	४
पूषेम अरदः अतम्	५	मवेम अरदः अतम्	६
भूयेम अरदः अतम्	७	भूर्यसीः अरदः अतात्	८ (४३५)

(६८) वेदोक्तं कर्म ।

१ ब्रह्मा । कर्म । अनुष्टुप् ।

अव्यसश्च व्यचसश्च त्रिलं वि प्यामि मायया ।

ताभ्यामुद्धृत्य वेदमथ कर्माणि कृणुमहे १ (४३६)

(६९) आपः ।

१-४ ब्रह्मा । आपः । १ यः सुयन्तुष्टुः २ साम्यन्तुष्टुः ३ आसुरी गायत्री ४ साम्युष्णिग्

(१-४ एकावसाना) ।

जीवा स्थ जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	१
उपजीवा स्थोप जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	२
संजीवा स्थ सं जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	३
जीवला स्थ जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	४ (४५०)

(७०) पूर्णाष्टुः ।

१ ब्रह्मा । इन्द्रसूर्यादयः । त्रिपदा गायत्री ।

इन्द्र जीव सूर्य जीव देवा जीवा जीव्यासमहम् । सर्वमायुर्जीव्यासम् १ (४५१)

(७१) वेदमाता ।

१ ब्रह्मा । गायत्री । ज्यवसाना पञ्चपदाऽतिजगती ।

स्तुता मर्या वरुदा वेदमाता प्र चोदयन्तां पावमानां द्विजानाम् ।

आयुः प्राणं प्रजां पुष्टं कीर्तिं द्रविणं ब्रह्मवर्चसम् ।

मह्यं वृत्त्वा व्रजत ब्रह्मलोकम्

१ (४५१)

(७१) परमात्मा ।

१ मृग्यक्षिराः ब्रह्मा । परमात्मा देवाश्च । त्रिष्टुप् ।

यस्मात् कोशाद्भवमराम् वेदं तस्मिन्नन्तरं दध्म एनम् ।

कृतमिष्टं ब्रह्मणो धीर्येण तेन मा देवास्तर्पसावतेह

१ (४५१)

[इति पञ्चविंशः प्रपाठकः ॥१५॥]

॥ इति सप्तमोऽध्यायः ॥७॥

॥ इत्येकोनविंशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

अष्टादशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ४५७६

एकोनविंशकाण्डस्य ... ४५१

सर्वयोगः ५०२९

विंशं काण्डम् ।

(१)

(१-३) १ विश्वामित्रः, २ गोतमः, ३ विरूपः । १ इन्द्रः, २ मरुतः, ३ अग्निः । गायत्री ।

[अथ वदविंशः प्रपाठकः ॥३६॥]

[१] इन्द्रं त्वा वृषमं वयं सुते सोमं हवामहे । स पाहि मध्वो अन्धसः १
मरुतो यस्य हि क्षये पाथा द्विवो विमहसः । स सुगोपार्तमो जनः २
उक्षान्नाय वृक्षान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्नये ३ (३)

(२)

१-४ युत्समदो (मेघातिथिर्वाः) । १ मरुतः, २ अग्निः, ३ इन्द्रः, ४ द्रविणोदाः । १-२ विरूपः
गायत्री, ३ आर्ष्युष्णिक्, ४ सान्नी त्रिष्टुप् (१-४ एकावसाना) ।

मरुतः पोत्रात् सुदुमः स्वर्काद्वितुना सोमं पिबतु १
अग्निराग्नीध्रात् सुदुमः स्वर्काद्वितुना सोमं पिबतु २
इन्द्रो ब्रह्मा ब्राह्मणात् सुदुमः स्वर्काद्वितुना सोमं पिबतु ३
वेवो द्रविणोदाः पोत्रात् सुदुमः स्वर्काद्वितुना सोमं पिबतु ४ (७)

(३)

१-३ इतिम्बिठिः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ याहि सुपुमा हि त इन्द्र सोमं पिवा इमम् । एदं बर्हिः सुगो मम १
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३ (१०)

(४)

१-३ इतिम्बिठिः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ नो याहि सुतावन्तोऽस्माकं सुदुतीरुप । पिवा सु शिप्रिन्नन्धसः १
आ ते सिञ्चामि कुक्षोरनु गात्रा वि धावतु । गुभाय जिह्वाय मधु २
स्वादुष्टे अस्तु संसुदे मधुमानं तन्वेष्ट तव । सोमः शमस्तु ते हृदे ३ (११)

(५)

१-७ इतिम्बिठिः । इन्द्रः । गायत्री ।

अयमुं त्वा विचर्यणे जनीरिवामि संवृतः । य सोम इन्द्र सर्पतु १ (१४)

तुविधीवो वपोदरः सुवाहुरन्धसो मदे	। इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते	२
इन्द्र प्रेहि पुरस्त्वं विश्वस्येशान ओजसा	। वृत्राणि वृत्रहं जहि	३
दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो येना वस्तु प्रयच्छसि	। यजमानाय सुन्वते	४
अयं त इन्द्र सोमो निपूतो अधि बर्हिषि	। एहीमस्य द्रवा पिब	५
शाचिगो शाचिपूजनाय रणाय ते सुतः	। आखण्डल प्र हूयसे	६
यस्ते गृङ्गवृषो नपात मणपात कण्डुपात्यः	। न्यस्मिन् दध आ मनः	७ (२०)

(६)

१-९ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्र त्वा वृषमं वयं सुते सोमे हवामहे	। स पाहि मध्वो अन्धसः	१
इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुष्टुत	। पिबा वृषस्व तातृपिम्	२
इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्दुवेभिः	। तिर स्तनान विदपते	३
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते	। क्षयं चन्द्रास इन्दवः	४
वृषिष्वा जठरे सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम्	। तव द्युक्षास इन्दवः	५
गिर्वेणः पाहि नः सुतं मधोर्धोरामिरज्यसे	। इन्द्र त्वादातमिद् यशः	६
अभि द्युक्षानि वनिन इन्द्रं सचन्ते अक्षिता	। पीत्वी सोमस्य बाह्वे	७
अर्वावतो न आ गहि परावतश्च वृत्रहन्	। इमा जुपस्व नो गैरः	८
यदन्तरा परावतमर्वावतं च हूयसे	। इन्द्रेह तत् आ गहि	९ (२१)

(७)

(१-४) १-३ सुकक्षः, ४ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उद घेदुमि श्रुतामघं वृषमं नयीपसम्	। अस्तारमेपि मूर्य	१
नव यो नवति पुरो बिमेद वाहो जिता	। अहिं च वृत्रावाधीत	२
स न इन्द्रः शिवः सखाश्वावद् गोमद् यवमत्	। उरुधारेव दोहते	३
इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुष्टुत	। पिबा वृषस्व तातृपिम्	४ (२२)

(८)

(१-३) १ भरद्वाजः, २ कुन्तः, ३ विश्वामित्रः । इन्द्रः । बिन्दुप् ।

एवा पाहि प्रत्नथा मन्दतु त्वा श्रुधि ब्रह्म बावुधस्वोत गीमिः ।		
आविः सूर्यं कृणुहि पीपिहीयो जहि शङ्खैरभि गा इन्द्र तृन्धि	१	(२३)

अवाङ्मेहि सोमकामं त्वाहुरयं सुतस्तस्य पिबा मदाय ।
 उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि ह्यमानः २
 आपूर्णो अस्य कुलशः स्वाहा सेकेव कोशं सिसिचे पिब्यै ।
 समु प्रिया आववृजन् मदाय प्रदक्षिणिवृमि सोमास इन्द्रम् ३ (३६)

(१)

(१-४) १-२ बोधाः; ३-४ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । १-२ त्रिष्टुप्, ३-४ प्रगाथः
 (बृहती + सतोबृहती) ।

तं वो वृस्ममृतीषहं वसोर्मन्वानमन्धसः ।
 अमि वत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीभिर्मवामहे १
 द्युक्षं सुदागुं तर्विपीभिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसम् ।
 क्षुमन्तं वाजं श्रुतिनं सहस्रिणं मक्षू गोमन्तमीमहे २
 तत् त्वां यामि सुवीर्यं तद् ब्रह्म पूर्वचिन्तये ।
 येना यतिभ्यो भृगवे धने हिते येन प्रस्कण्वमाविथ ३
 येना समुद्रमसृजो महीरपस्तदिन्द्र वृष्णि ते शर्वः ।
 सद्यः सो अस्य महिमा न संनशे यं क्षोणीरनुचक्रवे ४ (४०)

(१०)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती + सतोबृहती) ।

उदु रये मधुमत्तमा गिरि स्तोमास ईरते ।
 सन्नाजितो धनुसा अक्षितोतयो बाजयन्तो रथा इव १
 कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिन्द्रीतमानशुः ।
 इन्द्रं स्तोमेभिर्महयन्त आयवः प्रियमेधासो अस्वरन् २ (४२)

(११)

१-११ विभ्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः पूर्भिदातिरुद् दासमकैर्विदद्वसुर्दयमानो वि शत्रून् ।
 ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधानो मूर्विदात्र आपृणद् रोदसी उमे १
 मक्षस्य ते तविषस्य प्र जतिमिर्यमि वाचममृताय भूपन् ।
 इन्द्रं क्षितीनामसि मानुपीणां विशां वैवीनासुत पूर्वयावा २ (४४)

इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धेनीतिः प्र मायिनाममिनाद् वर्षणीतिः ।	
अहन् व्यंसिमुशधृष वनेष्व्याविर्धेना अकृणोद् राम्याणां	३
इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिमिः पृतना अमिष्टिः ।	
प्रारोचयन्मनवे केतुमह्वामविन्वृज्योतिर्बृहते रणाय	४
इन्द्रस्तुजो बृहणा आ विवेश नृवद् दधानो नयो पुरुणि ।	
अचेतयद् धिय इमा जंरिरे प्रेम वर्णमतिरच्छुक्रमांसाम्	५
महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।	
वृजनेन वृजिनान्सं पिपेय मायामिर्दस्त्रैर्मिमृत्योजाः	६
युधेन्द्रो मृहा वारिवश्चकार देवेभ्यः सत्यतिश्वर्षणिप्राः ।	
विवस्वतः सदेने अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः कृवयो गृणन्ति	७
सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां संसवांसं स्वरिपश्च देवीः ।	
ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमामिन्द्रं मदन्त्यन् धीरणासः	८
ससानात्यौ उत सूर्यं ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम् ।	
हिरण्ययमुतमोगं ससान हृत्वी दस्त्रुन् प्रार्य वर्णमावत्	९
इन्द्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतीरसनोदन्तरिक्षम् ।	
विभेद् वलं नुनुदे विवाचोऽथामवद् दमितामिक्तूनाम्	१०
शुनं ह्रुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमृतये समस्तु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं धर्नानाम्	११ (५३)

(१२)

(१-७) १-६ वसिष्ठः, ७ अग्निः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उदु ब्रह्माण्यैरत अवस्येन्द्रं समये महया वसिष्ठ ।	
आ यो विश्वानि शर्वसा ततानोपश्रोता म ईवतो वचांसि	१
अयामि घोष इन्द्र देवजामिरिरज्यन्त यच्छुक्रधो विवाचि ।	
नहि स्वमायुश्चिकिते जनेषु तानीदंहांस्यति पर्यस्मान्	२
युजे रथं गवेषणं हरिभ्यामुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्युः ।	
वि वाधिष्ट स्य रोदसी महित्वेन्द्रो वृत्राण्यप्रती जघन्वान्	३ (५६)

आर्पञ्चितं पिप्यु स्तयोर्धे न गावो नक्षत्रतं जेतारस्त इन्द्र ।
 याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीभिर्दयसे वि वाजान् ४
 ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुविराधसं जतित्रे ।
 एको देवत्रा दयसे हि मर्तानस्मिन्मूर् सवने मादयस्व ५
 एवेदिन्मृ वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चिन्त्यर्कैः ।
 स न स्तुतो वीरवद् धातु गोमद युयं पात स्वस्तिमिः सदा नः ६
 ऋजीषी वृजी वृषमस्तुराषादृष्टुमी राजा वृत्रहा सोमपावा ।
 युक्त्वा हरिभ्यामुप यासवर्वाद् माध्यंदिने सवने मत्सविन्द्रः ७ (६०)

(१३)

(१-४) १ वामदेवः, २ गोलमः, ३ कुत्सः, ४ विश्वामित्रः । १ इन्द्रावृहस्पती, २ मरुतः, ३-४ अग्निः ।
 १-३ जगती, ४ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पतेऽस्मिन् यजे मन्दसाना वृषण्वसू ।
 आ वां विशन्तिवर्धः स्वामुवोऽस्मे रुषिं सर्ववीरं नि यच्छतम् १
 आ वो वहन्तु सप्तयो रघुपदो रघुपत्वा नः प्र जिगात वाहुभिः ।
 सीवृता बर्हिषुरु वः सदर्स्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अन्धसः २
 इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।
 भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यसे सुख्ये मा रिपामा वयं तव ३
 ऐमिरसे सुरथं याह्यर्वाद् नानारथं वा विमवो ह्यश्वः ।
 पत्नीवतस्त्रिशतं त्रींश्च देवाननुष्यधमां वह मादयस्व ४ (६४)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(१४)

१-४ सोमदिः । इन्द्रः । प्रगाथः (विपमा ककुप्+समा सतोवृहती)

[२] वयमु त्वामपूर्व्यं स्थूरं न कश्चिद् भरन्तोऽवस्यथः । वाजे चित्रं हवामहे १
 उर्प त्वा कर्मभूतये स नो युवोश्चक्राम यो धुपत ।
 त्वामिन्द्रचवितारं वधुमहे सखाय इन्द्र सानसिम २
 यो न इवमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु व स्तुये । सखाय इन्द्रभूतये ३
 हर्यश्वं सत्यति चर्यणीसहं स हि प्मा यो अमन्दत ।
 आ तु नः स वयति गम्यमद्वयं स्तोतभ्यो मघवा शतम् ४ (६८)

(१५)

१-६ गोतमः । इन्द्रः । जिह्दुप् ।

- प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्वये सत्यशुष्माय तवसे मतिं भरे ।
 अपोमिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शर्वसे अपावृतम् १
 अर्धं ते विश्वमनु हासद्विष्टय आपो निम्नेव सर्वना हविष्मन्तः ।
 यत् पर्वते न समशीतं हर्यत इन्द्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः २
 अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उपो न शुभ्र आ भ्रा पनीयसे ।
 यस्य धाम भर्वसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नार्यसे ३
 इमे ते इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभुवसो ।
 नहि त्वद्वन्यो गिर्वणो गिरः सघन्त क्षोणीरिव प्रति नो हर्यं तद् वचः ४
 भूरिं त इन्द्र वीर्यं तव स्मस्यस्य स्तोतुर्मघवन् काममा पृण ।
 अनु ते द्यौर्वृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नैम ओजसे ५
 त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन् पर्वशर्भकर्तिथ ।
 अवांसृजो निवृत्ताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिपे केवलं सहः ६ (७४)

(१६)

१-१२ अयास्यः । बृहस्पतिः । जिह्दुप् ।

- उवृष्टो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभिर्यस्येव घोषाः ।
 गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् १
 सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भगं इवेद्व्यमणं निनाय ।
 जने मित्रो न दम्पती अनक्ति बृहस्पते वाजयाश्वैरिवाजौ २
 साध्वर्या अतिथिनीरिपिरा स्पार्हाः सुवर्णा अनवद्यर्कपाः ।
 बृहस्पतिः पर्वतभ्यो वितुर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः ३
 आप्रुपायन् मधुन ऋतस्य योनिमवाक्षिपन्नर्कं उल्कामिव द्योः ।
 बृहस्पतिरुद्धरन्नश्मनो गा भूम्या उद्रेव वि त्वचं विभेद ४
 अप ज्योतिषा तमो अन्तरिक्षादुद्धः शीपालमिव वात आजत ।
 बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याभ्रमिव वात आ चक्र आ गाः ५
 यदा वलस्य पीर्यतो जसु मेद बृहस्पतिरमृतपोमिरर्कैः ।
 वृद्धिर्न जिह्वा परिबिहमादवाविर्निर्धिरिक्कणोदुस्त्रियाणाम् ६ (८०)

बृहस्पतिरमंत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सर्वेन गुहा यत् ।	
आण्डेवं भित्त्वा शंकुनस्य गर्भमुदुक्षिवाः पर्वतस्य त्मनाजत	७
अक्षापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न कृत्वा उदनि क्षियन्तम् ।	
निटज्जभार चमसं न वृक्षाद् बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य	८
सोषामविन्दुत स स्वः । सो अग्निं सो अर्केण वि बंधाधे तमांसि ।	
बृहस्पतिर्गोवपुषो यत्स्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार	९
हिमेवं पूर्णां मुषिता यनानि बृहस्पतिनाकूपयद् बलो गाः ।	
अज्ञानुकृत्यमपुनश्चकार यात् सूर्यामासा मिथ उच्चरातः	१०
अग्निं श्यावं न कृशनिभिरभ्यं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिशन् ।	
रात्र्यां तमो अदधुर्ज्योतिरहन् बृहस्पतिर्भिनवद्विं विदद् गाः	११
इदमकर्म नमो अभियाय यः पूर्वारिन्वानेनवीति ।	
बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो धात	१२ (८६)

(१७)

(१-१२) १-११ ऋणः, १२ वासिष्ठः । १-१० जगती, ११-१२ त्रिष्टुप् ।

अच्छा स इन्द्रं मृतयः स्थाविदः सध्रीचीर्विश्वा उग्रतीरनूपत ।	
परि प्वजन्ते जनयो यथा पतिं मर्यं न शुन्ध्युं मयवानमृतये	१
न वा त्वद्विगर्षं वेति मे मनस्वे इत् कामं पुरुहूत शिश्रय ।	
राजेव दस्म नि पदोऽधिं बर्हिष्यस्मिन्सु सोमेवृपानमस्तु ते	२
त्रिपुवृदिन्द्रो अमंतेरुत क्षुधः स इद् रायो मयवा धस्व ईशते ।	
तस्येद्विमे प्रवणे स्रुत सिन्धुधो वयो वधन्ति वृषभस्य शुम्भिणः	३
घयो न वृक्षं सुपत्ताशमारुदन्तमोभान इन्द्रं सन्दिनश्चमूपदः ।	
प्रेषामनीकं शवसा दधिद्युतद् विदद् स्नः । मनेव ज्योतिरायम्	४
कृतं न श्वध्री वि चिनेति देवं संवर्गं यन्मघवा सूर्यं जयत् ।	
न तत् ते अन्यो अनु वीर्यं शक्रा पुंराणो मघवन् नोत नूतनः	५
विशीविशं मयवा पर्यशायन् जनानां धेनां अघ्चाकं गद वृषा ।	
यस्याहं शक्रः सर्वेषु रण्यति स तीव्रैः सोमैः सहते पुतन्वतः	६
आपो न सिन्धुमभि यत् समक्षरन्सोरास इन्द्रं कुल्या इव हृदम् ।	
वधन्ति विप्रा महो अस्य साधने यवं न वृष्टिर्दिव्येन वानुना	७ (९१)

वृषा न कुन्धः पतयद् रजःस्वा यो अर्यपत्नीरक्कणोद्विमा अपः ।	
स सुन्वते मघवा जीरदानवेऽविन्दुज्योतिर्मनवे हविष्मते	८
उज्जायतां परशुज्योतिषा सह भूया ऋतस्य सुदुर्घा पुराणवत् ।	
वि रौचतामरुषो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्लं शुशुचीत सत्पतिः	९
गोमिष्ट्रेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्निः परि पातु एश्वावुतोत्तरस्मादधरावघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो विव्यस्यैशाये उत पार्थिवस्य ।	
धत्तं रुधिं स्तुवते कीर्ये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१२ (१८)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(१८)

(१-६) १-३ मेधातिथिः प्रियमेघश्च, ४-६ वसिष्ठः । इन्द्रः । गायत्री ।

[३] वयम् त्वा तुदिर्था इन्द्र त्वायन्तः सखायः । कण्वा उक्थेमिर्जरन्ते	१
न धेमन्यदा पपन वज्रिहृपसो नविटो । तवेदु स्तोमं चिकेत	२
इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वमाय स्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादुमर्तन्त्राः	३
वयमिन्द्र त्वायवोऽभि प्र णोनुमो वृपन् । विन्दी त्वस्य नो वसो	४
मा नो निदे च वक्तवोऽर्यो रन्धीरराव्यो । त्वे अपि क्रतुर्मम	५
त्वं वर्मासि सप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन् । त्वया प्रति ब्रुवे युजा	६ (१०४)

(१९)

१-७ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री

वार्त्रिहत्याय शवसे पुतनापाहाय च । इन्द्र त्वा वर्तयामसि	१
अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इन्द्रं कृण्वन्तु वाद्यतः	२
नामानि ते शतक्रतो विश्वामिर्गीर्मिरीमहे । इन्द्राभिमातिपाह्ये	३
पुरुहूतस्य धार्मभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्यणीधृतः	४
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतमुपं ब्रुवे । भरेषु वार्जसातये	५
वार्जेषु सासहिर्मव त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्रं वृत्राय हन्तवे	६
द्युक्तेषु पुतनाज्ये पुत्सुवपु अर्वाःसु च । इन्द्र साक्ष्वाभिमातिषु	७ (१११)

(१०)

(१-७) १-४ विष्वाभिः ५-७ गुरुसमदः । इन्द्रः । गायत्री ।

शुष्मिन्तमं न ऊतये शुष्मिर्न पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो	१
इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि त आ वृणे	२
अगन्निन्द्र भवो बृहद् द्युमं वधिष्व दुष्टरम् । उत ते शुष्मं तिरामसि	३
अर्वावतो न आ गृह्यथो शक परावतः । उ लोको यस्ते अद्रिव इन्द्रेह तत् आ गहि	४
इन्द्रो अङ्ग महद् भयममी पदपं चुच्यवत् । स हि स्थिरो विचर्यणिः	५
इन्द्रश्च मूलयाति नो न नः पश्चाद्वृधं नशत् । अद्रं मंवाति नः पुरः	६
इन्द्र आशाम्यस्पतिं सर्वाम्यो अर्भयं करत् । जेता शत्रून् विचर्यणिः	७ (११८)

(११)

१-११ सव्यः । इन्द्रः । जगती, १०-११ जिष्णु ।

न्युष्टु वाचं प्र महे मरामहे गिर इन्द्राय सवने विवस्वतः ।	
नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविकृन्न दुष्टतिर्द्विणोर्देषु शस्यते	१
दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।	
शिक्षानरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सखिम्यस्तमिदं गृणीमसि	२
शचीव इन्द्र पुरुकृद् द्युमत्तम तवेष्टिदमभितश्चेकिते वसु ।	
अतः संगृभ्यामिभूत आ भर मा त्वायतो जेतुः काममूनयिः	३
एमिद्युभिः सुमना एमिरिन्दुमिर्निरुन्धानो अमतिं गोमिरुन्विना ।	
इन्द्रेण दस्युं वुरयन्त इन्दुमिर्युतद्वेषसः समिषा रमेमहि	४
समिन्द्र राया समिषा रमेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरमिद्युभिः ।	
सं वेण्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रमेमहि	५
ते त्वा मवा अमवन् तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्रहृत्पेषु सत्यते ।	
यत् कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बृहपः	६
युधा युधमुप वेदेपि धृष्णुया पुरा पुरं समिदं हंस्योर्जसा ।	
नम्या यद्विन्द्र सख्या परावति निबर्हयो बभुवि नाम माविनम्	७
त्वं करञ्जमुत पुर्णयं वधीस्तेजिष्ठयातिष्ठिग्वस्य वर्तनी ।	
त्वं जता वङ्गवस्यामिन्त पुरोऽनानुदः परिपूता क्रजिर्बना	८ (१२६)

त्वमेतां जन्मराज्ञो द्विर्दशाबन्धुना सुभवंसोपजग्मुर्गः ।
 षष्टिं सुहृन्नां नवतिं नवं भूतो नि चक्रेण रथ्यां दुष्पदावृणक् ९
 त्वमाविथ सुभवंसं तदोतिमिस्तव चाममिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।
 त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः १०
 य उहचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असीम ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ११ (११९)
 ॥ इति तृतीयेऽनुवाके प्रथमः पर्यायः ॥

(२१)

(१-६) १-३ त्रिशोकः, ४-६ त्रियमेधः । इन्द्रः । गायत्री ।

अभि त्वां वृषमा सुते सुतं सृजामि पीतये । तृम्षा व्यश्नुही मर्दम् १
 मा त्वां मूरा अविष्यवो मोषहृस्वान् आ वमन् । मार्की ब्रह्मद्विषो वनः २
 इह त्वा गोपरीणसा महे मन्वन्तु राधसे । सरो गौरो यथा पिब ३
 अभि प्र गोपेति गिरेन्द्रमर्चं यथा विदे । सुनुं सत्यस्य सत्यतिम् ४
 आ हरयः ससृजिरेऽरुषीरधि बर्हिषि । यत्राभि संनवामहे ५
 इन्द्राय गाव आशिरे दुवुहे वज्रिणे मधु । यत् सीमुपहृरे विवत् ६ (१२५)

(२२)

१-९ विभ्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र मध्यग्वुवानः सोमपीतये । हरिभ्यां याह्यद्विवः १
 सुतो होता न ऋत्विर्यस्तिस्तरे बर्हिरानुपक् । अयुञ्जन् प्रातरद्वयः २
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद । वीहि शूर पुरोलाशम् ३
 रारन्धि सर्वनेषु ण एषु स्तोमेषु वृत्रहन् । उक्थेर्विन्द्र गिर्वणः ४
 मतयः सोमपायुरुं रिहन्ति शर्वसस्पतिम् । इन्द्रं वृत्सं न मातरः ५
 स मन्वन्स्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः ६
 व्यमिन्द्र त्वायवो हविर्मन्तो जरामहे । उत त्वमस्मयुर्वतो ७
 मारे अस्मद् वि मुमुचो हर्तिप्रियावाङ् याहि । इन्द्र स्वधावो मत्स्वेह ८
 अर्वाञ्च त्वा सुखे रथे बहतामिन्द्र कोशिन । घृतसू बर्हिराम्ये ९ (१४४)

(१४)

१-९ विष्वाभिन्नः । इन्द्रः । यायजी ।

उप नः सुतमा गंहि सोममिन्द्र गवांशिरम् । हरिभ्यां यस्ते अस्सयुः	१
तमिन्द्र मवृमा गंहि बर्हिषां आर्वभिः सुतम् । कुविश्वस्य तुष्णवः	२
इन्द्रमिन्था गिरो ममाच्छागुरिपिता इतः । आवृते सोमपीतये	३
इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिहं हवामहे । उक्थेमिः कुविवागमत्	४
इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् दधिष्व शतक्रतो । जठरे वाजिनीवसो	५
विद्या हि त्वा धनंजयं वाजेषु दधृषं कवे । अघा ते सुन्नमीमहे	६
इममिन्द्र गवांशिरं यवांशिरं च नः पिव । आगत्या वृषभिः सुतम्	७
तुम्येदिन्द्र स्व ओक्थेऽ सोमं चोदामि पीतये । एष रास्तु ते हृदि	८
त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे । कुशिकासो अवस्यवः	९ (१५३)

(२५)

(१-७) १-५ गोतमः, ७ अष्टकः । इन्द्रः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मर्त्यस्तवोतिभिः ।	
तमित पृणस्त्रि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथामितो विचैतसः	१
आपो न वेवीरुपं यन्ति होत्रिर्यमवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।	
प्राचैर्बुवास्तुः प्र णयन्ति देवयुं ब्रह्मभियं जोषयन्ते वरा इव	२
अधि द्वयोरवधा उक्थयं वचो यतस्युचा मिथुना या संपर्यतः ।	
असंयतो व्रते ते क्षेति पुष्यति मद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते	३
आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे वयं इन्द्राग्रयः शम्या ये सुकृत्यया ।	
सर्वे प्रणेः समविन्दन्त भोजनमश्वावन्तं गोमन्तुमा पुशुं नरः	४
यज्ञैरथवा प्रथमः पृथस्तते ततः सूर्यो व्रतुपा वेन आजनि ।	
आ गा आजबुशाना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे	५
बर्हिवा यत् स्वपत्याय वृज्यतेऽर्को वा श्लोकमाधोपति विवि ।	
ग्राष्टा यत्र वदति कारुकथ्यस्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रणयति	६
प्रोष्टा पीति वृष्णा इयमि सत्यां प्रये सुतस्य हर्यश्च तुम्यम् ।	
इन्द्र धेनामिह मादयस्व धीमिदिष्वाभिः शच्यां गृणानः	७ (१६०)

॥ इति सतीयेऽनुवाके द्वितीयः पर्यायः ॥

(२६)

(१-६) १-३ शुनःशेषः, ४-६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

योगेयोगे तुवस्तं वार्जेवाजे हवामहे	। सखाय इन्द्रमुतये	१
आ वां गमद् यदि भवत् सहस्रिणीमिकृतिभिः ।	वार्जेमिरुप नो हवम	२
अनु प्रत्नस्योक्तसो हवे तुविप्रति नरम्	। यं ते पूर्वं पिता हवे	३
युञ्जन्ति ब्रध्नमरुपं चरन्तं परि तस्थुपः	। रोचन्ते रोचना विवि	४
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे	। शोणा धृष्णू नृवाहसा	५
केतुं कृण्वन्नकितवे पेशो मर्या अपेक्षसे	। समुपज्झिरजायथाः	६ (१६६)

(२७)

१-६ गोपूक्त्यश्वसूक्तिना । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इव	। स्तोता मे गोपस्ता स्यात्	१
शिक्षेयमस्मै दित्सेयं शर्चीपते मनीषिणे	। यवृहं गोपतिः स्याम्	२
धेनुष्ट इन्द्र सुनुता यजमानाय सुन्वते	। गामश्वं पिप्युपी दुहे	३
न ते वर्तास्ति राधस इन्द्र वृवो न मर्त्यः	। यद् दित्ससि स्तुतो मधम्	४
यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् यद् भूमिं व्यवर्तयत्	। चक्राण ओपशं विवि	५
बावुधानस्य ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः ।	ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे	६ (१७२)

(२८)

१-४ गोपूक्त्यश्वसूक्तिनौ । इन्द्रः । १-२ गायत्री, ३-४ जिह्वुप् ।

वयं॑ न्तारिक्षमतिरुन्मदे सोमस्य रोचना	। इन्द्रो यदमिनद् वृलम्	१
उद् गा आजदक्षिरोम्य आशिष्कृण्वन् गुहां सतीः ।	अवाञ्चं ननुदे वृलम्	२
इन्द्रेण रोचना विवो वृल्हानि वृद्धितानि च ।	स्थिराणि न पराणुदे	३
अपामूर्मिर्मदन्निव सोम इन्द्राजिरायते	। वि ते मदां अराजिषुः	४ (१७६)

(२९)

१-५ गोपूक्त्यश्वसूक्तिनौ । इन्द्रः । गायत्री ।

त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्त्यवर्धनः	। स्तोतृणामुत मृद्वृत्त	१
इन्द्रमित केशिना हरी सोमपेयाय वक्षतः ।	उप यज्ञं सुरार्धसम्	२ (१७८)

अपां फेनेन नमुचेः शिर इन्द्रोर्ववर्तयः । विश्वा यदजं स्पृधः ३
मायामिहृत्सिमुप्सत इन्द्र द्यामारुहक्षतः । अत दस्यैरधुनूथाः ४
असुन्वामिन्द्र संसदं विपुषीं व्यनाशयः । सोमपा उत्तरो मवन् ५ (१८१)

(३०)

१-५ यः सर्वहरिर्वा । हरिः (इन्द्रः) । जगती ।

प्र ते महे विदधे शंसिपं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हयतं मवम् ।
घृतं न यो हरिमिश्वाकृ सेचत आ त्वा विशन्तु हरिवर्षसं गिरः १
हरिं हि योनिममि ये समस्वरन् हिन्वन्तो हरी त्रिव्यं यथा सवः ।
आ यं पुणन्ति हरिभिर्न धेनव इन्द्राय श्रूषं हरिवन्तमर्चत २
सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकामो हरिरा गर्मस्योः ।
द्युम्नी सुशिप्रो हरिमन्युसायक इन्धे नि रूपा हरिता मिमिक्षिरे ३
द्विवि न केतुरधि धायि हयतो विव्यचद वज्रो हरितो न रंशा
तुवदधिं हरिंशिप्रो य आयसः सहस्रशोका अमवद्धर्म्मिरः ४
त्वंत्वमहर्यथा उपस्तुतः पूर्वैर्मिन्द्र हरिकेश यज्वभिः ।
त्वं हयसि तव विश्वमुक्थ्यमसामि राधो हरिजात हयतम् ५ (१८६)

(३१)

१-५ यः सर्वहरिर्वा । हरिः (इन्द्रः) । जगती ।

ता वज्रिणं मन्विनं स्तोम्यं मद इन्द्रं रथे वहतो हयता हरी ।
पुरुष्यस्मै सर्वनानि हयत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे १
अरं कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन् हरयो हरी तुरा ।
अर्वंद्भिर्यो हरिभिर्जोषमीर्यते सो अस्य कामं हरिवन्तमानशे २
हरिश्मशारुर्हरिकेश आयसस्तुरस्ये ये यो हरिपा अर्वयत ।
अर्वंद्भिर्यो हरिभिर्वाजिनीवसुरति विश्वा दुरिता पारिपद्धरी ३
सुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिपे वाजाय हरिणी दधिध्वतः ।
प्र यत क्रूते चमसे मर्मुजद्धरी पीत्वा मवस्य हयतस्यान्वसः ४
उत स्म सप्त हयतस्य पुरस्योर्हरत्यो न वाजं हरिवाँ अचिकद्वत ।
मही चिन्धि धिपणाहयदोजसा बृहद् वयो दधिपे हयतश्चिदा । ५ (१९१)

(३१)

१-३ वरुः सर्वहरिर्वा । हरिः (इन्द्रः) । १ जगती, २-३ त्रिष्टुप् ।

आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्यैनव्यं हर्यसि मन्त्रं नु प्रियम् ।
 प्र पुस्त्यमिष्ठुर हर्यते गोराविष्कृधि हर्ये सूर्याय १
 आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिंशिप्रमिन्द्र ।
 पिबा यथा प्रतिमृतस्य मध्वो हर्यन् यज्ञं सधमावे दशोणिम् २
 अपाः पूर्वेषां हरिवः सुतानामथो इदं सर्वन् केवलं ते ।
 ममद्वि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सन्ना वृषं जठर आ वृषस्व ३ (१९४)

(३२)

१-३ अष्टकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अप्सु धृतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पुणस्व ।
 मिमिक्षुर्यमद्रथ इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वर्धस्व मर्दमुक्थवाहः १
 प्रोशां पीतिं वृष्ण इयमिं सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।
 इन्द्र धेनाभिग्निह मादयस्व धीमिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः २
 ऊती शचीवस्तर्क वीर्येणि वयो दधाना उदिजि क्रतुज्ञाः ।
 प्रजावदिन्द्र सनुषो दुरोणे तस्थुर्गुणन्तः सधमाद्यासः ३ (१९७)
 ॥ इति तृतीयेऽनुवाके तृतीयः पर्यायः ॥
 ॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥ ११ ॥

(३३)

१-१८ गुत्समदः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

[४] यो जात एव प्रथमो मनस्वान् वेवो वेवान् क्रतुना पर्यभूषत ।
 यस्य शुष्माद् रोदसी अस्यसितां नृम्णस्य मृहा स जनास इन्द्रः १
 यः पृथिवीं व्यथमानामहंहृद् यः पर्वतान् प्रकुपितौ अरम्णात् ।
 यो अन्तारिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तग्नात् स जनास इन्द्रः २
 यो हृत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उदाजवपधा वलस्य ।
 यो अश्मनोरन्तरि जजान संवृक् समत्सु स जनास इन्द्रः ३ (१००)

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।	
श्वग्रीव यो जिगीवां लक्षमाद्वर्यः पुत्रानि स जनासु इन्द्रः	४
यं स्मा पुच्छन्ति कुह सेति धोरमुतेमाहुर्नो अस्तीत्येनम् ।	
सो अर्यः पुष्टीर्विज इवा मिनाति श्वदस्मै धत्त स जनासु इन्द्रः	५
यो श्वस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नार्धमानस्य कीरिः ।	
युक्तग्राण्यो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनासु इन्द्रः	६
यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।	
यः सूर्यं य उपसं जजान यो अपां नेता स जनासु इन्द्रः	७
यं क्रन्वसी संयती विह्वयेति परेऽवर उभयां अमित्राः ।	
समानं चिद रथमातस्थिवांसा नाना हवेते स जनासु इन्द्रः	८
यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं पुध्यमाना अवहेते हवन्ते ।	
यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत स जनासु इन्द्रः	९
यः शम्भते मद्येनो दधानानमन्यमानांछवीं जघान ।	
यः शर्धते नानुददति श्रुध्यां यो दस्योर्हन्ता स जनासु इन्द्रः	१०
यः शम्भरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।	
ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनासु इन्द्रः	११
यः शम्भरं पर्यतरत् कसीमिर्योऽचारुकास्त्रापिबत् सुतस्य ।	
अन्तर्गिरो यजमानं बहुं जन् यस्मिन्नामूर्ध्वत् स जनासु इन्द्रः	१२
यः सुतरश्मिर्बुधमस्तुविष्मानवामृजत् सतीव सप्त सिन्धून् ।	
यो रौहिणमस्फुरद् वज्रबाहुर्द्यामारोहन्तं स जनासु इन्द्रः	१३
द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता मयन्ते ।	
यः सोमपा निचितो वज्रबाहुयो वज्रहस्तः स जनासु इन्द्रः	१४
यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमृती ।	
यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनासु इन्द्रः	१५
जातो व्यस्यत् पित्रोरुपस्थे मुखो न वेद जनितुः परस्य ।	
स्तविष्यमाणो नो यो अस्मद् वृता देवानां स जनासु इन्द्रः	१६
यः सोमकामो हव्यंश्वः सूरिर्यस्माद् रेजन्ते भुवनानि विश्वा ।	
यो जघान शम्भरं यश्च शृण्णं य एकवीरः स जनासु इन्द्रः	१७ (११४)

यः सुन्वते पचते बुध आ चिद् वाजं वर्धयि स किलासि सत्यः ।
वयं ते इन्द्र विश्वहं प्रियासः सुवीरांसो विदथमा वदेम

१८ (११५)

(३५)

१-१६ नोधाः (भरद्वाजः ?) । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहिनाय ।
कचीपमायाभिगव ओहुमिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा १
अस्मा इदु प्रय इव प्र यंसि भरोम्याङ्गुपं बाधे सुवूर्कं ।
इन्द्राय इदा मनसा मनीषा प्रत्ताय पत्ये धियो मर्जयन्त २
अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भरोम्याङ्गुपमास्येन ।
महिष्ठमच्छोक्तिमिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरि वावुधस्यै ३
अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तथैव तस्मिनाय ।
गिरश्च गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिष्व मेधिराय ४
अस्मा इदु सतिमिव अयस्येन्द्रायार्कं जुह्वाते समस्ते ।
वीरं वानौकसं वन्दस्यै पुरां गूर्तश्रवसं वृमाणम् ५
अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद् वज्रं स्वपस्तमं स्वर्षा रणाय ।
वृत्रस्य चिद् विवद् येन ममं वृजस्त्रीशानस्तुजता कियेधाः ६
अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पपिवां चार्वन्ना ।
मुषायद् विष्णुः पचतं सहीयान् विष्यद् वराहं तिरो अद्विमस्ता ७
अस्मा इदु ग्नाश्चिद् देवपत्नीरिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊवुः ।
परि द्यावापृथिवी जम्भ लुर्वी नास्य ते महिमानं परि द्यः ८
अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं विवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।
स्वरालिन्द्रो दम् आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय ९
अस्येदेव शर्वसा शुषन्तं वि वृश्चद् वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।
गा न प्राणा अवनीरुञ्जवृभि अवो वावने सचेताः १०
अस्येदु त्वेपता रन्तु सिन्धवः परि यद् वज्रेण सीमयच्छत् ।
ईशानकृद् वाशुपे वशस्यन् तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः ११
अस्मा इदु प्र भरा तूर्तजानो वृत्राय वज्रमोशानः कियेधाः ।
गोर्न पर्व वि रदा तिरुश्चेयुज्जणीस्युपां चुरस्यै १२ (११७)

अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः ।	
युधे यदिष्णान आयुधान्यृष्टायमाणो निरिणाति शत्रून्	१३
अस्येदु भिया गिरयश्च हल्हा द्यावा च मूर्मा अनुषस्तुजेते ।	
उपो वेनस्य जोगुवान ओणि सुचो मुवद् वीर्याय नोधाः	१४
अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषामेको यद् वने भूरेरीशानः ।	
प्रेतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्ये सुष्विमावुदिन्द्रः	१५
एवा ते हारियोजना सुवृक्तीन्द्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्रन् ।	
ऐषु विश्वपेशसं धियं धाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्	१६ (२३१)
(३९)	

१-११ भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य एक इन्द्रव्यश्वर्पणीनामिन्द्रं तं गीर्मिरग्यर्चं आभिः ।	
यः पत्यते वृषभो वृष्ययवान्त्सत्यः सत्वा पुरुमापः सहस्वान्	१
तमु नः पूर्वे पितरो नवग्वाः सप्त विपांसो अभि वाजपन्तः ।	
नक्षद्दामं ततुरि पर्वतेष्ठा मद्रौघवाचं मुतिभिः शर्विष्ठम्	२
तमीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नवतः पुरुक्षोः ।	
यो अस्कृणोयुरजरः स्वर्जिन् तमा मेर हरिवो मावुयधै	३
तन्नो वि वोचो यदि ते पुरा चिज्जरितारं आनगुः सुस्रमिन्द्र ।	
कस्ते भागः किं वयो दुध खिद्रः पुरुहूत पुरुवसोऽसुप्रः	४
तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्ठामिन्द्रं वेपी वक्त्री यस्य नू गीः ।	
तुविग्रामं तुविक्रुमि रभोदां गातुमिषे नक्षति तुष्टमच्छ	५
अया ह त्वं मायया वावृधानं मनोजुवां स्वतवः पतेन ।	
अच्युता चिद् वीलिता स्वौजो रुजो वि हृह्णा धृपता विराक्षिन्	६
तं वो धिया नव्यस्या शर्विष्ठं प्रत्नं प्रत्नवत् परितंसयधै ।	
स नो वक्षदनिमानः सुवह्नेन्द्रो विश्वान्याति दुर्गहाणि	७
आ जनाय हृह्णे पाथिवानि विव्याति दीपयोऽन्तरिक्षा ।	
तपो वृषन् विश्वतः ओचिषा तान् ब्रह्मद्विषे शोचय क्षामपश्च	८
मुवो जनस्य विव्यस्य राजा पाथिवस्य जगत्स्त्वेपसंहक् ।	
धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र हस्ते विश्वा अजुर्यं दयसे वि मायाः	९ (२४०)

आ संयतमिन्द्र णः स्वस्तिं शत्रुतुर्योय बृहतीममृधाम् ।	
यथा दासान्यार्याणि वृत्रा करो वज्रिन्स्तुतुका नाहुपाणि	१०
स नो नियुद्धिः पुरुहूत वेधो विश्ववारामिरा गहि प्रयज्यो ।	
न या अर्धवो वर्तते न देव आभिर्याहि त्र्यमा मग्नाद्विक्	११ (१४१)

(१७)

१-११ वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यस्तिग्मवृद्धो वृषभो न भीम एकः कृष्टीश्रयावयति प्र विश्वाः ।	
यः शश्वतो अदाशुपो गर्यस्य प्रयन्तासि सुष्वितराय वेदः	१
त्वं ह त्पदिन्द्र कुत्समावः शुभ्रपमाणस्तन्वा समर्थे ।	
दासं यच्छुष्णं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन्	२
त्वं धृष्णो धृषता वीतहव्यं प्रावो विश्वामिच्छतिभिः सुदासम् ।	
प्र पौरकुत्सिं प्रदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहव्येषु पुरुम्	३
त्वं नृभिर्नृमणो वीती मूरीणि वृत्रा हव्यंश्च हंसि ।	
त्वं नि दस्युं चुमुरिं धुनि चास्वापयो वृभीतये सुहन्तु	४
तवं च्यौत्नानि वज्रहस्त तानि नव यत् पुरो नवति च सद्यः ।	
निवेशने शततुमाविषीरहं च वृत्रं नमुचिमुताहन्	५
सना ता त इन्द्र भोजनानि रातहव्याय दाशुपे सुदासे ।	
वृष्णे ते हरी वृषणा युनज्मि व्यन्तु बह्वाणि पुरुशाक्ता वाजम्	६
मा ते अस्यां सहसावन् परिष्ठावधार्य मम हरिवः परादे ।	
त्रायस्व नोऽवुकेमिर्वरुथैस्तव प्रियासः सूरिषु स्थाम	७
प्रियास इत् ते मघवन्नमिच्छी नरो मदेम शरणे सखायः ।	
नि तुर्वज्ञं नि याद्वं शिशीद्व्यतिथिगवाय शंस्यं करिष्यन्	८
सद्यश्चिन्तु ते मघवन्नमिच्छी नरः शंसन्पुक्थशास उक्था ।	
ये ते हवैमिर्वि पूर्णारदाशन्नस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै	९
एने स्तोमा नरा नृतम तुभ्यमस्मद्विञ्चो ददतो मघानि ।	
तेषामिन्द्र वृत्रहव्यं शिवो मूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम्	१० (१५१)

तू इन्द्र छूड स्तवमान ऊती ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधस्व ।

उप नो वाजान् मिमीह्युप स्तीन् यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः ११ (१५१)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(३८)

(१-६) १-३ इतिश्विदिः ४-६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

- [५] आ याहि सुपुमा हि तू इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एदं वर्हिः सन्तो मम १
 आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी बहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
 ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३
 इन्द्रमिदं गाथिनो बृहदिन्द्रमर्केभिर्किणः । इन्द्रं वाणीरनुपत ४
 इन्द्र इन्द्रयोः सत्वा संमिश्र आ वचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिंश्रण्यः ५
 इन्द्रो वीर्याय चक्षंस आ सूर्य रोहयद् द्विवि । वि गोमिरिद्विमैरयत् ६ (१५१)

(३९)

(१-५) १ मधुच्छन्दाः, २-५ गोपूक्त्यश्वसूक्तिनो । इन्द्रः । गायत्री ।

- इन्द्रं वो विश्वतस्पति हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः १
 व्यन्तारिक्षमतिरुन्मन्वे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिन्द वलम् २
 उद् गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहा सतीः । अवाञ्चं नुनुदे वलम् ३
 इन्द्रेण रोचना द्विवो हृत्हानि हंहितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ४
 अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोमं इन्द्राजिरायते । वि ते मदा अराजिपुः ५ (१६४)

(४०)

१-३ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः मरुतश्च, २-३ मरुतः । गायत्री ।

- इन्द्रेण सं हि वृक्षसे संजग्मानो अविष्पुपा । मन्दू संमानवर्चसा १
 अनवद्यौडमिद्युभिर्मलः सहस्वद्वर्चति । गुणैरिन्द्रस्य काम्यैः २
 आदह स्वधामनु पुनर्गम्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ३ (१६७)

(४१)

१-३ गोतमः । इन्द्रः । गायत्री ।

- इन्द्रो वधीचो अस्थमिर्वृज्जाण्यप्रतिष्कृतः । जवानं नवतीर्नव १
 इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपभितम् । तद् विदच्छर्यणावति २
 अत्राह गोर्गमन्वत् नाम त्वक्षुरपीच्यत् ३ (१७३)

(४१)

१-३ कुरुस्तुतिः । इन्द्रः । गायत्री ।

वाचंमृष्टापदीमहं नवस्रक्तिमुतस्पृशम् । इन्द्रात् परिं तन्वं ममे १
अनु त्वा रोदसी उमे क्रक्षमाणमकूपेताम् । इन्द्र यद् वस्युहार्मवः २
उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वी शिषे अवेष्यः । सोममिन्द्र चमू सुतम् ३ (१७३)

(४२)

१-३ विशोकः । इन्द्रः । गायत्री ।

मिन्धि विश्वा अप द्विषः परि बाधो जही मुधः । वसुं स्प्राहं तदा भर १
यद् वीलाविन्द्र यत् स्थिरे यत् पशानि पराभूतम् । वसुं स्प्राहं तदा भर २
यस्य ते विश्वमानुषो भूरेवृत्तस्य वेदति । वसुं स्प्राहं तदा भर ३ (१७६)

(४३)

१-३ हरिश्चिडिः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र सत्राजं चर्यणीनामिन्द्रं स्तोता नव्यं गीभिः । नरं नृपाहं महिष्ठम् १
यस्मिन्नुक्त्यानि रण्यन्ति विश्वानि च भवस्या । अपामवो न संमुद्रे २
तं सुष्ठुत्या विवासे ज्येष्ठराजं भरं कुन्तुम् । महो वाजिनं सनिभ्यः ३ (१७९)

(४४)

१-३ शुनःशेपो देवरातापरनामा । इन्द्रः । गायत्री ।

अयमु ते समेतसि कृपोत इव गर्मधिम् । वचस्तच्चिन्न ओहसे १
स्तोत्रं राधानां पते गिर्वीहो वीर यस्य ते । विभूतिरस्तु सुनृता २
ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन् वाजे शतक्रतो । समन्येषु ब्रवावहै ३ (१८१)

(४५)

१-३ हरिश्चिडिः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्रणेतां वस्यो अच्छा कर्तां ज्योतिः समस्तु । सासह्वांसं युधामिजान् १
स नः पभिः पारयाति स्वस्ति नावा पुरुद्वतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः २
स त्वं न इन्द्र वाजेभिर्दशस्या च गात्रया च । अच्छा च नः सुन्नं नेपि ३ (१८५)

(४७)

(१-२१) १-३ सुकक्षः । ७ ९ हरिश्चिडिः । ४-६, १०-१२ मधुच्छन्दाः । १३-२१ प्रस्कण्वः ।

इन्द्रः, १३-२१ सूर्यः । गायत्री ।

तमिन्द्रं वाजयामसि महे दृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् १ (१८६)

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । द्युक्षी श्लोकी स सोम्यः	२
गिरा वज्रो न संभृतः सर्वलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋग्वो अस्तृतः	३
इन्द्रमिद गाथिनो ब्रुहदिन्द्रमुर्कोभिरकीर्णः । इन्द्रं वाणीरनुपत	४
इन्द्र इन्द्रयोः सचा संमिश्र आ वचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिंरण्यः	५
इन्द्रो वीर्याय चक्षस आ सूर्य रोहयद् द्विवि । त्रि गोमिरात्रिमैरपत्	६
आ याहि सुप्रमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एवं बहिः संवो मम	७
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः वृणु	८
ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपा मिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे	९
युजन्ति ब्रह्मरूपं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना द्विवि	१०
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथं । शोणा धुणू नृवाहसा	११
केतुं कुण्वन्नकेतवे पेशो मया अपेशसे । समुपाद्भिरेजायथाः	१२
उदु त्वं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । हृशे विश्वाय सूर्यम्	१३
अप त्वे तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तभिः । सूराय विश्वचक्षसे	१४
अहश्चक्षस्य केतवो वि उश्मयो जना अनु । भ्राजन्तो अग्नयौ यथा	१५
तुरिणिविश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचन	१६
प्रत्यङ् देवानां विशाः प्रत्यङ्मुद्वेपि मानुषीः । प्रत्यङ् विश्वं स्वर्हृशे	१७
येना पावक चक्षसा मुरण्यन्तं जना अनु । त्वं वरुण पश्यसि	१८
वि द्यामेपि रजस्पृश्वहर्मिमानो अक्तभिः । पश्यं जन्मानि सूर्य	१९
सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षणम्	२०
अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नदयः । तामिर्याति स्वपुक्तिभिः	२१ (३०६)

(४८)

(१-६) खिलम्, ४-६ सर्पराष्ट्री । सूर्यः, गौः । गायत्री ।

अभि त्वा वचसा गिरः सिञ्चन्तीराचरण्यवः । अभि वत्सं न घेनवः	१
ता अर्पन्ति शुभ्रियः पूञ्चन्तीर्वचसा म्रियः । जातं जात्रीरथा हृदा	२
वज्रापवसाध्यः कीर्तिस्त्रियमाणमावहन् । मह्यमापुर्धृतं पर्यः	३
आयं गौः पृश्निरकमीदसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्तस्वः	४
अन्तश्चरति रोचना अस्य प्राणादपानतः । व्यत्यन्मह्यः स्वः	५
त्रिंशद् धामा वि रजति वाक् पतङ्गो अक्षिभियत् । प्रति वस्तोरुह्युभिः	६ (३१२)

(४९)

१-७ खिलम् । ४-५ नोधाः; ६-७ मेध्यातिथिः । गायत्री; ४-५ प्रगाथः (विपमा बृहती + समा सतोबृहती)

यच्छक्रा वाचमारुहन्नन्तरिक्षं सिपासथः । सं देवा अमवन् वृषा १
 शक्रो वाचमधृष्यायोरुवाचो अधृष्युहि । मंहिष्ठ आ मवृर्दिवि २
 शक्रो वाचमधृष्युहि धामधर्मन् विराजति । विमदन् वर्हिणसरन् ३
 ते वो वृस्ममृतीपहं वसोर्मन्वानमन्धसः ।
 अमि वत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीर्भिर्नैवामहे ४
 द्युक्षं सुदानुं तविपीमिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसम् ।
 क्षुमन्तं वाजं शतिर्न सहस्रिणं मक्षू गोर्मन्तमीमहे ५
 तत् त्वा यामि सुवीर्यं तद् ब्रह्म पूर्वचित्तये ।
 येना यतिभ्यो भृगवे धने हिते येन प्रस्कण्वमाविथ ६
 येनां समुद्रमसृजो महिरपस्तर्दिन्द्र वृष्णि ते शवः ।
 सद्यः सो अस्य महिमा न संनमे यं क्षोणीरनुचक्रदे ७ (३१९)

(५०)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (विपमा बृहती + समा सतोबृहती) ।

कन्नव्यो अतुसीनां तुरो गुणीतु मर्त्यः ।
 नही न्वस्य महिमानमिन्द्रियं स्वर्गुणन्तं आनुशुः १
 कटुं स्तुवन्तं ऋतयन्त देवत ऋषिः को विप्र ओहते ।
 कदा हवं मघवस्त्रिन्द्र सुन्वतः कटुं स्तुवत आ गमः २ (३२१)

(५१)

(१-४) १-२ प्रस्कण्वः; ३-४ पुष्टिगुः । इन्द्रः । प्रगाथः (विपमा बृहती + समा सतोबृहती)

अमि प्र वः सुरार्धसमिन्द्रमर्चं यथा विदे ।
 यो जंष्टिभ्यो मघवा पुरुवसुः सहस्रेणैव शिक्षति १
 ज्ञातानीकेव प्र जिगाति धृष्यया हन्ति वृत्राणि द्वाशुपे ।
 गिरेर्विव प्र रसा अस्य पिन्विरे द्वात्राणि पुरुभोजसः २
 प्र सु धृतं सुरार्धसमचीं शक्रमभिष्टये ।
 यः सुन्वते स्तुवते काम्यं वसुं सहस्रेणैव मंहते ३ (३२४)

शतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिषो महीः ।
गिरिर्न भुज्मा मघवत्सु पिबन्ते यदीं सुता अमन्दिषुः

४ (३२५)

(५१)

१-३ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । शुद्धती ।

वयं घं त्वा सुतावन्तु आपो न वृक्तवर्हिषः ।
प्रवित्रस्य प्रस्रवणेषु वृत्रहन् परि स्तोतार आसते
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।
कदा सुतं तृपाण ओक्ता आ गम इन्द्र स्वदीव वंसगः
कण्वेमिर्धृष्णवा ध्रुपद् वाजं दर्पि सहस्रिणाम् ।
पिशङ्गं मघवन् विचर्यणे मक्षू गोमन्तमीमहे

१

२

३ (३२८)

(५३)

१-३ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । शुद्धती ।

क ईं वेद सुते सचा पिबन्तुं कद् वयो दधे ।
अयं यः पुरो विमिनस्योजसा मन्वानः शिष्यन्धसः
वाना मृगो न वारुणः पुरुत्रा चरथं दधे ।
नकिंष्टा नि यमदा सुते गमो महाश्वरस्योजसा
य उग्रः सन्ननिप्टुत स्थिरो रणाग्र संस्कृतः ।
यदि स्तोतुर्मघवा शृणुवद्धवं नेन्द्रो योपत्या गमत

१

२

३ (३३१)

(५४)

१-३ रेभः । इन्द्रः । १ अतिजगती, २-३ उपरिष्टाद्बृहती ।

विश्वाः पृतना अभिमूतरं नरं सज्जस्ततक्षुरिन्द्रं जजुश्च राजसे ।
क्रत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिमुतोग्रमोजिष्ठं तवसं तरस्विनम्
समीं रेमासो अस्वरिन्द्रं सोमस्य पीतये ।
स्वर्षितिं यदीं वृधे धृतवतो ह्योजसा समुतिभिः
नेमिं नमन्ति चक्षसा मेघं विप्रां अमिस्वरा ।
सुवीतयो वो अत्रुहोऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्कमिः

१

२

३ (३३४)

(५५)

१-३ रेभः । इन्द्रः । बृहती ।

तमिन्द्रं जोहवीमि भववानमुग्रं सुत्रा दधानमर्पतिष्कुतं शवांसि ।
महिष्ठो गीमिरा च यज्ञियो ववर्तद राये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री १
या इन्द्र मुज आभरुः स्वर्गाँ अमुरेभ्यः ।
स्तोतारमिन्मघवन्नस्य वर्धय ये च त्वे वृक्तवर्हिणः २
यमिन्द्र दधिपे त्वमश्वं गां मागमवर्धयस् ।
यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा पुणौ ३(३३७)

(५६)

१-६ गोतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो मदाय वावृधे शर्वसे वृत्रहा नृभिः ।
तमिन्महत्स्वाजिपूतेमर्भे हवामहे स वाजेपु प्र नोऽविषत् १
असि हि वीरु सेन्योऽसि भूरि परावृदिः ।
असि वृभ्रस्य चिद् वृधो यजमानाय शिक्षसि सुन्वते भूरि ते वसु २
यदुदीरत आजयो धृष्णवे धीयते धना ।
युक्ष्वा मवृच्युता हरी कं हनः कं वसो दधोऽस्माँ इन्द्र वसो दधः ३
मदेमवे हि नो वृदिर्यथा गवामृजुक्रतुः ।
सं गृमाय पुरु शतोर्मयाहस्या वसुं शिञ्जीहि राय आ भर ४
मादयस्व सुते सचा शर्वसे शूर राधसे ।
विद्या हि त्वां पुरुवसुमुप कामान्ससुज्महेऽथा नोऽविता भव ५
एते तं इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।
अन्तर्हि ख्यो जनानामयो वेदो अदाशुपां तेषां नो वेदु आ भर ६(३४३)

(५७)

(१-२६) १-३ मधुच्छन्दाः, ४-७ विश्वामित्रः, ८-१० गृत्समदः, ११-२६ मेर्यातिथिः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरूपकृत्नुमुतये सुदुर्वामिव गोदुहे । जुहूमसि द्यविद्यावि १
उर्प नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिव । गोदा इद ऐवतो मदः २
अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् । मा नो अति ख्य आ गहि ३
शुम्भिन्तमं न ऊतये द्युभिर्न पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो ४(३४७)

इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि तु आ वृणे	५
अगन्निन्द्र अवीं बृहद् द्युमं वधिष्व वृष्टरम् । उत ते शुष्मं तिरामसि	६
अर्वावतो न आ गृह्यथो शक्र परावतः । तु लोको यस्ते अत्रिव इन्द्रेह तत आ गहि ७	
इन्द्रो अङ्ग महद् भयमभी पदपं चुच्यवत् । स हि स्थिरो विचर्षणिः	८
इन्द्रश्च मूलयाति नो न नः पश्चाद्वृषं नशत् । मद्रं मवाति नः पुरः	९
इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अमयं करत् । जेता शत्रून् विचर्षणिः	१०
क ईं वेद सुते सचा पिबन्तं कद् वयो दधे ।	
अयं यः पुरो विमिनत्पोजसा मन्दानः निभ्यन्धसः	११
वाना मुगो न वारुणः पुरुत्रा चरथं दधे ।	
नकिंङ्का नि यमदा सुते गमो महांश्चरस्योजसा	१२
य उग्रः सन्ननिष्ठत स्थिरो रणाय संस्कृतः ।	
यदिं स्तोतुर्मघवां ऋणवद्धवं नेन्द्रो योपत्या गमत	१३
वयं घं त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तवर्हिषः ।	
पवित्रस्य प्रस्रवणेपु वृत्रहन् परिं स्तोतार आसते	१४
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।	
कदा सुतं वृषाण ओक आ गम इन्द्र स्वन्दीव वंसंगः	१५
कर्णवेभिर्धृष्णावा धूपद् वाजं दधिं सहस्रिणम् ।	
पिशङ्गकपं मघवन् विचर्षणे मक्षू गोमन्तमीमहे	१६ (३५९)

(५८)

(१-४) १-२ वृमेधः, ३-४ जमदग्निः । १-२ इन्द्रः, ३-४ सूर्यः । प्रगाथः (बृहती+सतोबृहती) ।

आयन्त इव सूर्यं विश्वेन्द्रिन्द्रस्य मक्षत ।	
वसुनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधिम	१
अनंशरातिं वसुदामुपं स्तुहि मद्रा इन्द्रस्य रातर्यः ।	
सो अस्य कामं विधतो न रोषति मनो वानार्यं चोदयन्	२
वणमहो अंसि सूर्यं बडादित्य महो अंसि ।	
महस्ते सुतो महिमा पनस्यतेऽद्धा देव महो अंसि	३
बद् सूर्यं अर्वसा महो अंसि सुत्रा देव महो अंसि ।	
महा देवानामसुर्यः पुरोहितो विमु ज्योतिरवाभ्यम्	४ (३६३)

(५९)

(१-४) १-२ मेध्यातिथिः, ३-४ वसिष्ठः । इन्द्रः । प्रगाथाः (वृद्धती+स्तोवृद्धती) ।

उदु त्पे मधुमत्तमा गिरु स्तोमांस ईरते ।	
सत्राजितो धनुसा अक्षितोतयो वाजयन्तो रथा इव	१
कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिन्द्रातिमानशुः ।	
इन्द्रं स्तोमैर्मिहयन्त आयवः प्रियमेधासो अस्वरन्	२
उदिकृन्वस्य रिच्यतेऽग्नौ धनं न जिग्युषः ।	
य इन्द्रो हरिवाज्ञ वमन्ति तं रिपो वक्षं दधाति सोमिनि	३
मन्त्रमस्वर्गं सुधितं सुपेशं दधाति यज्ञियेष्व ।	
पूर्वांश्चन प्रसितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत्	४ (१५७)

(६०)

(१-६) १-३ सुकस्तः, सुतकस्तो वा; ४-६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

एवा ह्यसि वीरपुत्रेवा क्षूरं उत स्थिरः । एवा ते राध्वं मनः	१
एवा रातिस्तुवीमघ विन्वेभिर्धाधि धातुभिः । अथा चिदिन्द्र मे सचा	२
मो पु ब्रह्मेव तन्त्रयुर्मवो वाजानां पतेः । मत्स्वा सुतस्य गोमंतः	३
एवा ह्यस्य सुनृतां विरप्शी गोमती मही । एका शास्त्रा न वाशुपे	४
एवा हि ते विमृतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित् सन्ति वाशुपे	५
एवा ह्यस्य काम्या स्तोमं उक्थं च शंस्या । इन्द्राय सोमपीतये	६ (१७१)

(६१)

१-६ गोपृषत्यभ्यक्षिकी । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तं ते मदं गृणीमसि वृषणं पुत्तु सांसहिम् । उ लोककुत्सुमद्रिवो हरिभिर्यम्	१
येन ज्योतीं ध्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्वानो अस्य बर्हिषो वि राजसि	२
तद्वद्या चित्तं उक्थिनोऽन्तु ध्रुवन्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरपो जया विवेदिवे	३
तम्बमि प्र गाथत पुरुद्वतं पुरुद्वतम् । इन्द्रं श्रीमिस्तविपमा विवासत	४
यस्य द्विर्हंसो बृहत् सहो वाधार् रोदंसी । गिरिं रज्जो अपः स्वद्विपत्नना	५
स राजसि पुरुद्वतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रा अवस्या च यन्तवे	६ (१७१)

(६१)

(१-१०) १-४ सोमरिः, ५-७ नृमेघः, ८-१० गोपुक्त्त्यश्वसूक्तिनौ । इन्द्रः ।

उष्णिक्, १-४ प्रगाथः (बृहती-भसतोबृहती) ।

वयमु त्वामपूर्व्यं स्थूरं न कञ्चिद् भरन्तोऽवस्यवः । वाजं चित्रं हवामहे १
 उर्यं त्वा कर्मभूतये स नो युवोऽग्रश्चक्राम यो ध्रुपत् ।
 त्वामिन्द्रार्चवितारं ववुमहे सखाय इन्द्र सानसिम् २
 यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु व स्तुपे । सखाय इन्द्रभूतये ३
 हर्यंश्च सत्पतिं चर्षणीसहं स हि प्मा यो अमन्दत ।
 आ तु नः स वयति गव्यमश्वयं स्तोतृभ्यो मघवा ज्ञातम् ४
 इन्द्राय सामं गायत विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विप्रश्चिते पनस्यवे ५
 त्वमिन्द्रामिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो महीं असि ६
 विभ्राजं ज्योतिषा स्वर्गरगच्छो रोचनं विवः । देवास्त इन्द्र सखाय येमिरे ७
 तम्बुमि प्र गायत पुरुहूतं पुरुहूतम् । इन्द्रं गीर्मिस्तविपमा विवासत ८
 यस्य द्विर्हंसो बृहत् सहो वृधारु रोदसी । गिरिर्हो अपः स्वर्गपत्न्या ९
 स राजसि पुरुहूतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रा अवस्या च यन्तवे १० (१८९)

(६१)

(१-९) १-३ भुवनः साधनो वा, ३ (उत्तरार्धः) उत्तराजः, ४-६ गोतमः, ७-९ पर्वतः ।

इन्द्रः । श्रिष्टुप, उष्णिक् ।

इमा नु कं भुवना सीपधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः ।
 यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चावित्यैरिन्द्रः सह चीकलपाति १
 आवित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्गिरस्माकं भूत्वविता तनुनाम् ।
 हत्वायं देवा असुरान् यदार्यं देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः २
 प्रत्यश्चमर्कमनयं छचीमिरादित स्वधामिपिरां पर्यपश्यन् ।
 अया वाजं देवहितं सनेम मदेम ज्ञातहिमाः सुवीराः ३
 य एक इदं विदयते वसु मतीय वृशुपे । ईशानो अर्पतिष्कुत इन्द्रो अङ्ग ४
 कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पमिव स्फुरत् । कदा नः शुभवद् गिर इन्द्रो अङ्ग ५
 यश्चिन्द्रि त्वा बृहुभ्य आ सुतावां आविवासति । उग्रं तव पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग ६
 य इन्द्र सोमपातमो मदः शविष्ठ चेतति । येना हंसि न्यत्तित्राणं तर्मीमहे ७ (१९६)

येना द्वाङ्गुमभिर्गुं वेपर्यन्तं स्वर्णिंरम् । येना समुद्रमाविंथा तर्मीमहे ८
येन सिन्धुं महीरपो रथो हव प्रचोदयः । पन्थामुतस्य यातवे तर्मीमहे ९ (१९८)

(६४)

(१-६) १-३ नृमेघः, ४-६ विश्वमनाः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

एन्द्र नो गधि प्रियः सञ्जाजिदगोहाः । गिरिनं विश्वतस्पृथुः पतिर्दिवः १
अभि हि सत्य सोमपा उमे बभूथ रोदसी । इन्द्रासिं सुन्वतो वृधः पतिर्दिवः २
त्वं हि शम्बतीनामिन्द्र वृतां पुरामसिं । हन्ता दस्योर्मनोवृधः पतिर्दिवः ३
एव मध्वो मदिन्तरं सिञ्च बाध्वयो अन्धसः । एवा हि वीर स्तवते सदावृधः ४
इन्द्रं स्थातहरीणां नर्किष्टे पूर्यस्तुतिम् । उदानंश शर्वसा न मृन्दना ५
तं वो वाजानां पतिमहमहि भवस्यवः । अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्बावुधेन्यम् ६ (४०४)

(६५)

१-३ विश्वमनाः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

एतो न्दिन्द्रं स्तवाञ् सखाय स्तोम्यं नरम् । कृष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्त्येक इव १
अगोरुधाय गविषं द्युक्षाय दस्यं वचः । घृतात स्वादीथो मधुनश्च वोचत २
यस्यामितानि वीर्या न राधः पर्येतवे । ज्योतिर्न विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा ३ (४०७)

(६६)

१-३ विश्वमनाः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

स्तुहीन्द्रं व्यश्ववदनीमं वाजिनं यमम् । अर्यो गयं मंहमानं वि वाशुषे १
एवा नूनमुषं स्तुहि वैर्यश्च दक्षमं नवम् । सुविद्वांसं चर्कृत्यं चरणीनाम् २
वेत्या हि निर्मेतीनां वज्रहस्त परिवृजम् । अहंरहः शुन्ध्युः परिपदामिव ३ (४१०)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥

(६७)

(१-७) १-३ परुच्छेयः, ४-७ गृत्समदः । १, ६ इन्द्रः, २, ४ मरुतः, ३, ५ अग्निः, ७ क्रतवः ।

१-३ अत्यष्टिः, ४-७ जगती ।

[६] वनोति हि सुन्वन् क्षयं परीणसः सुन्वानो हि प्मा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः ।

सुन्वान इव सिंघासति सहस्रा वाजयवृतः ।

सुन्वानायेन्द्रो ददात्यामुषं रथि ददात्यामुषम् १

मो ए वो अस्मद्भूमि तानि पौर्या सना भवन् द्युक्षानि मोत जारिपुरस्मत पुरोत जारिपुः ।

यद् वञ्चित्रं युगेयुगे नव्यं घोषादमर्त्यम् ।

अस्मासु तन्मरुतो यच्च दुष्टरं विधुता यच्च दुष्टरम् २ (४११)

अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सुनुं सहसो जातवेदसं विभं न जातवेदसम् ।	
य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्यां कृपा ।	
घृतस्य विम्राष्टिमनुं वष्टि शोचिषाजुह्वानस्य सुपिषः	३
यज्ञैः संमिश्रताः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्यामं क्षुभ्रासो अञ्जिषु म्रिया उत ।	
आसद्या बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो नरः	४
आ वक्षि देवाँ इह विप्र यक्षिं चोशन् होतांनि पवा योनिषु त्रिषु ।	
प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिबाभीधात् तव भागस्य तुष्युहि	५
एष स्य ते तन्वो नृमणवर्धनः सह ओजः प्रदिविं ब्राह्मोर्हितः ।	
तुभ्यं सुतो मधवन् तुभ्यमामृतस्त्वमस्य ब्राह्मणादा तुपत् पिब	६
यमु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो वृदिर्यो नाम पत्यते ।	
अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात् सोमं द्रविणोवः पिब क्रतुभिः	७ (४१०)

(६८)

१-१२ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

सूरूपकृत्नुमृतये सुदुधामिव गोदुहे	। जुहुमसि द्यविद्यवि	१
उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब	। गोदा इद् रेवतो मदः	२
अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम्	। मा नो अति स्य आ गहि	३
परेहि विग्रमस्तृतुमिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम्	। यस्ते सस्विभ्य आ वरम्	४
उत जुधन्तु नो निद्रो निरन्यतश्चिदारत	। दधाना इन्द्र इद् दुवः	५
उत नः सुभगो अरिर्वेचिपुर्दस्म कृष्टयः	। स्यामेदिन्द्रस्य शर्मणि	६
एमाशुमाशवे भर यज्ञभिर्यं नृमार्दनम्	। पतयन्मन्द्वयत्सखम्	७
अस्य पीत्वा शतक्रतो घनो वृत्राणामभवः	। प्राधो वाजेषु वाजिनम्	८
तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो	। धनानामिन्द्र सातये	९
यो रायोऽवर्निर्महान्स्तृपारः सुन्वतः सखा	। तस्मा इन्द्राय गायत	१०
आ त्वेता नि पीदुतेन्द्रममि प्र गायत	। सखापु स्तोमवाहसः	११
पुरुतमं पुरुणामीशानं धार्योणाम्	। इन्द्रं सोमे सचां सुते	१२ (४११)

(६९)

१-११ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः, ११ मरुतः । गायत्री ।

स घा नो योग आ मुवत् स राये स पुरंध्याम् । गमद्-वाजेमिरा स नः	१
यस्य संस्थे न वृण्वते हरीं सुमत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत	२
सुतपात्रे सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमासो दध्याशिरः	३
त्वं सुतस्य पीतये सुद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो	४
आ त्वा विशन्त्वाशवः सोमास इन्द्र गिर्वणः । शं तं सन्तु प्रचेतसे	५
त्वां स्तोमां अवीवृधन् त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः	६
अक्षितोतिः सनेविमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणम् । यस्मिन् विम्वानि पौस्या	७
मा नो मतीं अभि दुहन् तनुनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम्	८
युञ्जन्ति ब्रध्नमरुपं चरन्तं परि तस्थुपः । रोचन्ते रोचना विवि	९
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा	१०
केतुं कृण्वन्नकितवे पेशो मया अपेशसे । समुपद्रिस्त्रजायथाः	११
आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम्	१२ (४४१)

(७०)

१-२० मधुच्छन्दाः । १, १ इन्द्रः मरुतश्च, २, ४, ५ मरुतः ६-२० इन्द्रः । गायत्री ।

धीलु चिदारुजानुमिर्गुहां चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उमिया अनु	१
द्वेष्यन्तो यथा मतिमच्छा विदद् वसुं गिरः । महामनूयत श्रुतम्	२
इन्द्रेण सं हि दृक्षसे संजग्मानो अविभ्युषा । मन्दू समानवर्चसा	३
अनवद्यैरुमिद्युभिर्मलः सहस्वदर्चति । गुणैरिन्द्रस्य काम्यैः	४
अतः परिज्मुन्ना गंहि विवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नुज्जते गिरः	५
इतो वा सातिमीमहे विवो वा पार्थिवाधि । इन्द्रं मूहो वा रजसः	६
इन्द्रमिद गाधिनां बृहदिन्द्रमर्केमिरकिणः । इन्द्रं वाणीरनूपत	७
इन्द्र इन्द्रयोः सचा संमिम्ल आ वंचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिरण्ययः	८
इन्द्रो व्रीथाय चक्षस आ सूर्य रोहयद् विवि । वि गोमिरद्विमैरयत्	९
इन्द्र वाजेषु नोऽत्र सहस्रप्रधनेषु च । उग्र उग्रार्भिकृतिभिः	१०
इन्द्रं वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युजं वृत्रेषु वज्रिणम्	११
स नो वृषन्नमुं चरुं सत्रादावन्नपां वृधि । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः	१२ (४५१)

तुञ्जेतुञ्जे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य वृजिणः । न विन्दे अस्य सुवृत्तिम् १३
वृषा युथेव वंसंगः कृष्टीरिययोजसा । ईशानो अपतिष्कृतः १४
य एकैश्वर्यणीनां वसूनामिरुज्यति । इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम् १५
इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः १६
एन्द्रं सानसिं रुयिं सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमृतये मर १७
नि येन मुष्टिहृत्यया नि वृत्रा रुणधामहे । त्वोतासो न्यर्वता १८
इन्द्र त्वोतासु आ वयं वज्रं घना ददीमहि । जयेम सं युधि स्पृधः १९
वयं शूरेभिरस्तृभिरिन्द्र त्वया युजा वयम् । सासह्याम पृतन्यतः २० (४६१)

(७१)

१-१६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

महौ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वृजिणे । द्यौर्नं प्रथिना शर्वः १
समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य सनिता । विप्रसो वा धियायवः २
यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते । उर्वीरापो न काकुदः ३
एवा ह्यस्य सूनृता विरुप्ती गोमती मही । एका शाखा न वृशुषे ४
एवा हि ते विमृतय ऊतय इन्द्र मार्वते । सद्यश्चित् सन्ति वृशुषे ५
एवा ह्यस्य काम्या स्तोमं उक्थं च शंस्या । इन्द्राय सोमपीतये ६
इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महौ अमिष्टिरोजसा ७
एमेनं सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने । चक्षिं विश्वानि चक्रे ८
मत्स्वा सुशिप मन्दिमि स्तोमेभिर्विश्वचर्पणे । सवेषु सर्वनेष्वा ९
असृग्रमिन्द्र ते गिरः प्रतित्वायुर्वहासत । अजोषा वृषमं पतिम् १०
सं चौदय चित्रमवाग् राध इन्द्र वरेण्यम् । असदित ते विमु प्रमु ११
अस्मान्तु तत्र चौदयेन्द्र राये रमस्वतः । तुर्विद्युम्न यशस्वतः १२
सं गोमदिन्द्र वाजवदुस्मे पृथु अवी बृहद् । विश्वायुर्धेह्यक्षितम् १३
अस्मे धेहि अवी बृहद् द्युञ्चं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रुथिनीरिषः १४
वसोरिन्द्र वसुपतिं गीर्भिर्गुणान्तं ऋग्भिर्यम् । होम गन्तारमृतये १५
सुतेसुते न्योक्तसे बृहद् बृहत् एवुरिः । इन्द्राय शूपमर्चति १६ (४७७)

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥ १॥

(७१)

१-३ पञ्चोपः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

[७] विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुञ्जते समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः । सन्निप्यवः पृथक् ।

तं त्वा नावं न पर्षणिं शूषस्य धुरि धीमहि ।

इन्द्रं न यज्ञैश्चितयन्त आयव स्तोमैर्मिरिन्द्रमायवः

१

वि त्वा ततस्ते मिथुना अवस्यवो ब्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।

यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वर्ग्यन्ता समूर्हसि ।

आविष्कारिक्व वृषणं सचामुवं वज्रमिन्द्र सचामुवं

२

उतो नो अस्या उपसो जुपेत ह्यर्कस्य बोधि हविषो हवीममिः स्वर्षाता हवीममिः ।

यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिं चिकेतसि ।

आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्मं भुधि नवीयसः

३ (४८०)

(७२)

(१-६) १-३ वसिष्ठः, ४-६ वसुकः । इन्द्रः । विराट्, ४-५ जगती, ६ अमिसारिणी ।

तुम्येदिमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं वज्राणि वर्धना कृणोमि ।

त्वं नृमिर्हव्यो विश्वघासि

१

नू चिभू ते मन्यमानस्य वृस्मोदंश्चुवन्ति महिमानमुग्र ।

न वीर्यमिन्द्र ते न राधः

२

प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं कृणुध्वम् ।

विशः पूर्वीः प्र चरा चर्षणिप्राः

३

यदा वज्रं हिरण्यमिदथा रथं हरी यमस्य बहंतो वि सुरिमिः ।

आ तिष्ठति मधवा सनभुत इन्द्रो वाजस्य वीर्षभवसस्पतिः

४

सो चिभू वृष्टिर्पृथ्याष्ट स्वा सचौ इन्द्रः श्मश्रूणि हरितामि पुष्णुते ।

अव वेति सुक्षर्यं सुते मधूदिद् धूनोति वातो यथा वनम्

५

यो वाचा विवाचो मधवाचः पुरु सहस्राशैवा जघान ।

तत्ताविदस्य पौंस्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृधे शवः

६ (४८१)

(७३)

१-७ शुनःशेषः । इन्द्रः । पक्षिकः ।

यच्चिद्धि संस्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मासि ।

आ तु न इन्द्र शंसय गोपवश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ

१ (४८२)

शिर्षिन् वाजानां पते शर्वीवस्तव वृंसना ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ २

नि प्वापया मिथुदृशा सुस्तामबुध्यमाने ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ३

ससन्तु त्या अरातयो बोधन्तु शूर रातरयः ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ४

समिन्द्र गर्वमं मृण नुवन्तं पापयामुया ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ५

पताति कुण्डृणाच्या दूरं वातो वनादधि ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ६

सर्वं परिक्रोशं जहि जम्भया कृकदाश्वम् ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ७ (४११)

(७५)

१-३ परच्छेपः । इन्द्रः । अंत्यष्टिः ।

वि त्वां ततस्त्रे मिथुना अंवस्यवो व्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।

यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वयन्ता समूहसि ।

आविष्करिक्कद् वृषणं सचामुवं वज्रमिन्द्र सचामुवं १

विकुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीवार्तिरः सासद्धानो अवारतिरः ।

शासस्तमिन्द्र मर्त्यमयंज्यु शवसस्पते ।

महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः २

आदित ते अस्य वीर्यस्य चर्किरन् मदेपु वृषद्व्यशिशो यदाविथ सखीयतो यदाविथ ।

चकर्थं कारमेभ्यः पूतनासु प्रवन्तवे ।

ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत अवस्यन्तः सनिष्णत ३(४१६)

(७६)

१-८ वसुकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वने न वा यो न्यधायि चाकं छुर्विवां स्तोमो मुरणावजीगः ।

यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेपु होता नृणां नयो नृतमः क्षपावान् १ (४१७)

प्र ते अस्या उपसः प्रापरस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम् ।	
अनु त्रिशोकः शतमार्वहृन् नृत्तसेन रथो यो असत् ससवान्	२
कस्ते मर्द इन्द्र रन्त्यो मूढ दुरो गिरो अच्युग्रो वि धाव ।	
कद् वाहो अर्वागुर्ष मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अर्हैः	३
कदु द्युम्नमिन्द्र त्वावतो नृन् कया धिया करसे कन्न आगन् ।	
मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अर्है समस्य यदसन् मनीषाः	४
प्रेरय सूरौ अर्थं न पारं ये अस्य कामं जनिधा इव गमन् ।	
गिरिश्च ये ते तुविजात पूर्वांनर इन्द्र प्रतिशिक्षन्त्यर्हैः	५
मात्रे नु ते सुमिंते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्जना पृथिवी काव्येन ।	
वराय ते घृतवन्तः सुतासुः स्वाघ्नन् भवन्तु पीतये मधूनि	६
आ मध्वो अस्मा असिचक्रमन्त्रमिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः ।	
स वावृधे वरिमन्त्रा पृथिव्या अमि क्रत्वा नयः पौंस्यैश्च	७
व्यानुलिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्यै यतन्ते सख्याय पूर्वीः ।	
आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्या चोदयासे	८(५०४)

(७७)

१-८ चामदेवः । इन्द्रः । मिष्टुप् ।

आ सत्यो यातु मघवो ऋजीपी द्रवन्त्वस्य हरय उप नः ।	
तस्मा इदन्धः सुपुमा सुदक्षमिहामिषित्वं करते गृणानः	१
अव स्य शूरार्ध्वनो नान्तेऽस्मिन् नो अद्य सवने मन्दधै ।	
शंसान्युक्थमुशनेव वेधाश्चिकितुषे असुर्गोयि मन्म	२
कविर्न निण्यं विदथानि साधन् वृषा यत सेकं विपिणानो अचीत् ।	
विष इत्या जीजनत सुप्त कारुणद्वा चिच्चकुर्वयुना गृणन्तः	३
स्वयं यद् वेदिं सुदृशीकर्मैकमहि ज्योतीं रुरुचुर्यद् वस्तोः ।	
अन्धा तमांसि दुधिता विचक्षे नृम्यश्चकार नृतमो अभिष्टौ	४
ब्रवक्ष इन्द्रो अमितमृजीष्यु मे आ पृषी रोदसी महित्वा ।	
अतश्चिदस्य महिमा वि रैच्यमि यो विन्वा भुवना बभूव	५
विन्वानि शक्रो नर्याणि विद्वानपो रिरिच सखिभिर्निकामैः ।	
अश्मानं चिद् ये बिभिदुर्धचोभिर्ब्रजं गोमन्तमुशिजो वि वधुः	६(५१०)

अपो वृत्रं वन्निवासं पराहन् प्रावत ते वज्रं पृथिवी सचेताः ।

प्राणींसि समुद्रियाण्येनोः पतिर्भवं छवसा शूर धृष्णो

७

अपो यदग्निं पुरुहूतं वर्षाविर्भवत् सर्मा पुरुर्ग ते ।

स नो नेता वाजमा वर्षि भूरि गोत्रा रुजन्नङ्गिरोभिर्गृणानः

८

(५१२)

(७८)

१-३ शंयुः । इन्द्रः । गायत्री ।

तद् वो गाय सुते सचा पुरुहूताय सत्त्वेने । शं यद् गवे न शाकिने १

न घा वसुनि यमते वृजं वार्जस्य गोमंतः । यत् सीमुप श्वद गिरः २

कुवित्सस्य प्र हि वृजं गोमन्तं दस्युहा गर्मत् । शचीमिरपं नो वरत् ३ (५१५)

(७९)

१-२ वसिष्ठः शकिर्वा । इन्द्रः । प्रगाथः (वृहती+सतोवृहती) ।

इन्द्रं कर्तुं न आ मर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूतं यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि १

मा नो अज्ञाता वृजना दुराध्यो माशिवासो अव क्रमुः ।

त्वया वयं प्रवतः शम्बतीरपोऽतिं शूर तरामसि २ (५१७)

(८०)

१-२ शंयुः । इन्द्रः । प्रगाथः (वृहती+सतोवृहती) ।

इन्द्र ज्येष्ठं न आ मरं ओजिष्ठं पपुर्गि श्वः ।

येनेमे चित्रं वज्रहस्तं रोदसी ओमे सुशिप्र प्राः १

त्वामुग्रमवसे चर्पणीसहं राजन् वृषेणु ह्रमहे ।

विश्वं सु नो विधुरा पिब्वना वसोऽमित्रान् सुषहान् कृधि २ (५१९)

(८१)

१-२ पुरुहन्मा । इन्द्रः । प्रगाथः (वृहती+सतोवृहती) ।

यद् द्याव इन्द्र ते ज्ञातं ज्ञातं भूर्मीरुन स्युः ।

न त्वा वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी १

आ पंपाथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ट शवसा ।

अस्माँ अव मघवन् गोमति वृजे वज्रिं चित्रामिहतिभिः २ (५२१)

(८१)

१-१ वसिष्ठः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती + सतोबृहती) ।

यदिन्द्र यावत्तस्त्वमेतावद्बृहमीशीय ।

स्तोतामिदं दिधिषेयं रदावसो न पापत्वार्यं रासीय १

शिक्षेयमिन्महयते विवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे ।

नहि त्वदन्यन्मघवन् न आप्यं वस्यो अस्ति पिता चन २ (५१३)

(८२)

१-१ शंभुः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती + सतोबृहती) ।

इन्द्रं त्रिधातुं शरणं त्रिवक्तृत्वं स्वस्तिमत ।

हृदियेच्छ मघवज्जपथ मह्यं च यावया विद्युमेभ्यः १

ये गन्धता मनसा शत्रुमावृमुरभिप्रघ्नन्ति धृष्णुया ।

अथ स्मा नो मघवसिन्द्रं गिर्वणस्तनूपा अन्तमो भव २ (५१४)

(८३)

१-३ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः । अण्वीमिस्तनां पुतासः १

इन्द्रा याहि धियेयितो विप्रजुतः सुतावतः । उप ब्रह्माणि वाघतः २

इन्द्रा याहि तृतुजान् उप ब्रह्माणि हरिवः । सुते दधिष्व नश्चनः ३ (५१८)

(८५)

(१-४) १-१ प्रगाथः, १-४ मेघ्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती + सतोबृहती) ।

मा विद्वन्यद् वि शंसतु ससायो मा रिपणयत ।

इन्द्रमित् स्तोता वृषणं सचां सुते मुहुर्बुक्था चं शंसत १

अवक्त्रक्षिणं वृषमं यथाजुरं गां न चरणीसहम् ।

विद्वेषणं संवर्ननोमयंकुरं महिष्ठमुभयाविनं २

यच्छिद्वि त्वा जना इमे नाना हवन्त ऊतये ।

अस्माकं ब्रह्मेदमिन्द्र मृतु तेहा विन्वां च वर्धनम् ३

वि तर्तूर्यन्ते मघवन् विप्रश्चितोऽप्यो विपो जनानाम् ।

उप क्रमस्व पुरुषमा मरु वाजं नेविष्ठमृतये ४ (५१९)

(८६)

१ विश्वामित्रः । इन्द्रः । विष्णुः ।

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजां युनज्मि हरीं सखायां सधमादं आशू ।
स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन् प्रजानन् विद्रौ उपं याहि सोमम् १ (५३३)

(८७)

१-७ वसिष्ठः । इन्द्रः, ७ बृहस्पतिः । विष्णुः ।

अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशुं जुहोतन वृषभार्यं क्षितीनाम् ।
गौराद् वेदीर्यौ अवपानमिन्द्रो विश्वाहेद् यांति सुतसोममिच्छन् १
यद् वधिषे प्रादिवि चार्वन्नं द्विवेदिवे पीतिमिदस्य वाक्षि ।
उत हृदोत मर्नसा जुषाण उशन्निन्द्र प्रस्थितान् पाहि सोमान् २
जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।
एन्द्रं पपाथोर्वन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथं ३
यद् योधया महतो मन्यमानान् साक्षाम् तान् बाहुभिः शाशदानान् ।
यद् वा नृमिवृतं इन्द्रमियुध्यास्तं त्वयाजिं सौभ्रवसं जयेम ४
मेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मधवा या चकार ।
यदेदेवीरसहिष्ट माया अथामवत् केवलः सोमो अस्य ५
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत् पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य ।
गवामसि गोपतिरेकं इन्द्र मक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः ६
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।
धत्तं रुधिं स्तुवते कीरये चिद् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ (५४०)

(८८)

१-६ आमदेयः । बृहस्पतिः । विष्णुः ।

यस्तस्तम्म सहसा वि जमो अन्तान् बृहस्पतिं खिपधस्यो रवेण ।
तं प्रत्नास कर्षयो दीध्यानाः पुरो विप्रो दधिरे मुन्द्रजिह्वम् १
धृनेतयः सुप्रकेतं मर्दन्तो बृहस्पते अभि ये नस्ततस्ते ।
पृषन्तं सुप्रमर्दधमूर्वं बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम् २
बृहस्पते या परमा परावदत् आ तं क्रतुस्पृशो नि पेंदुः ।
नुम्यं स्नाता अवता अद्रिदुग्धा मध्वं श्रोतन्यभितो विरुप्शम् ३ (५४१)

बृहस्पतिः प्रथमं जार्यमानो महो ज्योतिषः परमे व्योमिन् ।	
सप्तास्यस्तुविजातो रवेण वि सप्तरश्मिभयमत् तमांसि	४
स सुष्टुमा स क्रकता गुणेन वलं करोज फलिंगं रवेण ।	
बृहस्पतिरुग्निर्या हव्यसुदुः कर्निकदुद् वावशतीरुदाजत्	५
एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।	
बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम्	६ (५४९)

(८९)

१-११ कृष्णः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्तेव सु प्रतरं लायन्स्यन् भूषन्निव प्र मरा स्तोममस्मै ।	
वाचा विभास्तस्तु वाचमर्यो नि रामय जरितः सोम इन्द्रम्	१
दोहेन गामुप शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितर्जारमिन्द्रम् ।	
कोशं न पूर्णं वसुना न्यष्टमा च्यावय मघदेवाय शूरम्	२
किमङ्ग त्वा मघवन् भोजमाहुः शिशीहि मां शिशयं त्वा शृणोमि ।	
अग्रस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदं मर्गमिन्द्रा मरा नः	३
त्वा जना ममस्तयेष्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्ते समीके ।	
अन्ना युजं कृणुते यो हविष्मान्नासुन्वता सुख्यं वष्टि शूरः	४
धनं न स्पन्दं बहुलं यो अस्मै तीव्रान्तसोमो आसुनोति प्रयस्वान् ।	
तस्मै शत्रून्सुतुकान् प्रातरहो नि स्वप्नान् युवति हन्ति वृत्रम्	५
यस्मिन् वयं वधिमा शंसमिन्द्रे यः शिथार्य मघवा काममस्मे ।	
आराच्छिन्नं सन् मयतामस्य शत्रुन्यस्मै द्युम्ना जन्या नमन्ताम्	६
आराच्छत्रुमप बाधस्व दुरमुग्रो यः शम्भः पुरुहूत तेन ।	
अस्मे धेहि यवमद् गोमदिन्द्र कृषी धिर्यं जरित्रे वाजरत्नाम्	७
प्र यमन्तवृषसुवासो अगमन् तीव्राः सोमा बहुलान्तासु इन्द्रम् ।	
नाहं वामानं मघवा नि यंसन् नि सुन्वते वहति भूरि वामम्	८
उत प्रहामतिदीवा जयति कृतमिव श्वशी वि चिनोति काले ।	
यो वेवकामो न धनं रुणद्धि समित् तं रायः सृजति स्वधार्मिः	९
गोभिष्टरेमार्मति दुरेवां यवेन वा क्षुधं पुरुहूत विश्वे ।	
वयं राजसु प्रथमा धनान्यरिष्टासो वृजनीभिर्जयेम	१० (५५९)

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघ्रायोः ।

इन्द्रोः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरीयः कृणोतु

११ (५५०)

(९०)

१-३ भरद्वाजः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

यो अद्विभित् प्रथमजा कृतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् ।

द्विबर्हज्मा प्राघर्मसत् पिता न आ रोदसी वृषभो रोस्वीति

१

जनाय चिद् य ईवत उ लोकं बृहस्पतिर्वृवहूतो चकार ।

भन् वृत्राणि वि पुरो दर्दरीति जयं छत्रैर्मित्रान् पुत्सु साहन्

२

बृहस्पतिः समजयद् वसूनि महो वृजान् गोमतो देव एषः ।

अपः सिपासुन्त्स्यं रप्रीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमकैः

३ (५६०)

॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥१॥

(९१)

१-११ अयास्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

[८] इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न कृतप्रजातां बृहतीमविन्दत् ।

तुरीयं स्वज्जनयद् विश्वजन्मोऽयास्यं उक्थमिन्द्राय शंसन्

१

कृतं शंसन्त क्रजु दीध्याना विवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।

विषं पदमङ्गिनसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त

२

हंसैरिव सखिभिर्वावदद्भिरश्मन्मयानि नहन्ता व्यस्यन् ।

बृहस्पतिरभिकर्त्तिकवुद् गा उत प्रास्तीदुच्चं विद्वौ अंगायत्

३

अवो द्वाभ्यां पुर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ ।

बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छन्नदुष्मा आकर्वि हि तिस्र आवः

४

विमिद्या पुरं ज्ञायथेमपांनो निष्ठीणि साक्रमुवृधेरकृन्तत् ।

बृहस्पतिरुपसं सूर्यं गामकं विवेद स्तनयन्निव द्यौः

५

इन्द्रो बलं रक्षितारं दुषानां कुरोणेव वि चकतां रवेण ।

स्वेदास्त्रिमिराशिरमिच्छमानोऽरोदयत् पणिमा गा अमुष्णात्

६

स ई सत्येभिः सखिभिः डाचद्भिर्गोघायसं वि धनसैरुददः ।

ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिवराहैर्धर्मस्वेदेमिद्वविषं व्याजिन्द्र

७

ते सत्येन मनसा गोपतिं गा ईयानासं इषणयन्त धीभिः ।

बृहस्पतिर्मिथोअवद्यपेमिरुदुस्रियां असृजत स्वयुग्मिभः

८ (५६८)

तं वर्धयन्तो मृतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानन्दतं सधस्थे ।	
बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भरेमरे अनु मदेम जिष्णुम्	९
यदा वाजमसंनद विश्वरूपमा द्यामरुक्षदुत्तराणि सदा ।	
बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो बिभ्रतो ज्योतिरासा	१०
सत्यामाशिपं कृणुता वयोधे कीरिं चिद्धयवथ स्वेभिरेवैः ।	
पश्चा मृधो अपं भवन्तु विश्वास्तद् रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे	११
इन्द्रो मङ्गा मंहतो अणवस्य वि मूर्धान्तमभिनदुर्बुदस्य ।	
अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धून् देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः	१२ (५७९)

(९१)

(१-२१) १-१५ त्रियमेधः, १६-२१ पुरुहन्मा । इन्द्रः । १-३ गायत्री; अनुष्टुप्; ८, १३, १७, १९, २१ पङ्क्तिः, १४-१६, १८, २० बृहती ।

अमि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्चं यथा विदे । सुनुं सत्यस्य सत्पतिम्	१
आ हरेयः ससृजिरेऽरुपीरधि बृहिषि । यत्रामि संनवामहे	२
इन्द्राय गाव आशिर् दुदुहे वज्रिणे मधु । यत् सीमुपह्वरे विदत्	३
उद् यद् ब्रध्नस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वहि । मध्वः पीत्वा संचेवहि त्रिः सप्त सख्युः पदे ४	
अर्चन्तं मार्चन्तं त्रियमेधासो अर्चन्त । अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धृष्णवर्चित	५
अव स्वराति गर्गीरो गोधा परि सनिष्वणत् ।	
पिङ्गा परि चनिष्कवृदिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम्	६
आ यत् पतन्त्येन्युः सुबुधा अनपस्फुरः ।	
अपस्फुरं गृमायत् सोममिन्द्राय पार्तवे	७
अपादिन्द्रो अपावृमिर्विध्वे देवा अमत्संत ।	
वरुण इविह संयत् तमापो अभ्यनूयत् वत्सं संशिश्वरीरिव	८
सुदेवो अंसि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुर्दं सूर्यं सुषिरामिव	९
यो व्यतीरिफाणयत् सुपुक्ता उप व्राशुपे । तको नेता तदिद् वपुरुपमा यो अमुच्यत	१०
अतीतु शक ओहत् इन्द्रो विन्वा अति द्विषः । मिनत् कुनीन ओदुनं पुच्यमानं पुरो गिरा ११	
अर्थको न कुमारकोऽधि तिष्ठन्नवं रथम् । स पक्षन्महिषं मृगं पित्रे मात्रे विमुक्तुम्	१२
आ तू सुशिष दपते रथं तिष्ठा हिरण्यरथम् ।	
अर्चं युक्षं संचेवहि सहस्रपादमरुधं स्वस्तिगामनेहसम्	१३ (५८५)

तं वेमिस्था नमस्विन्न उर्यं स्वरार्जमासते । अर्थं चिदस्य सुधितं यदेतव आवर्तयन्ति वाक्ने १४
अनु प्रन्नस्यौकसः प्रियमेषास एषाम् । पूर्वामनु प्रयतिं वृक्तर्वाहिषो हितप्रयस आशत १५
यो राजा चर्यणीनां याता रथैभिरग्निगुः । विश्वासां तरुता पुर्तनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गुणे १६

इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता विधर्तरि ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि वर्जतो महो विवे न सूर्यः १७

नकिष्ट कर्मणा नशुद् यश्चकार सदावृधम् ।

इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूर्तमृभ्वंसमधृष्टं धृष्णवो जसम् १८

अषाल्लुमुग्रं पुर्तनासु सासहिं यस्मिन् महीकरुज्यः ।

तं धेनवो जार्यमाने अनोनवुधाविः क्षामो अनोनवुः १९

यद् द्याव इन्द्र ते शतं शतं मूर्मीरुत स्युः ।

न त्वा दग्निन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्टु रोदसी २०

आ प्प्राथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्टु शर्वसा ।

अस्मौ अव मघवन् गोमति व्रजे वज्रिं चित्राभिंरुतिभिः २१ (५९३)

(१३)

(१-८) १-३ प्रगाथः; ४-८ देवजामयः । इन्द्रः । गायत्री ।

उत् त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अव ब्रह्मद्विषो जहि १

पदा पुर्णरिराधतो नि बाधस्व महौ असि । नहि त्वा कश्चन प्रति २

त्वमीशिषे सुतानामिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ३

ईक्ष्वर्यन्तीरपस्युष इन्द्रं जातमुपासते । मेजानासः सुवीर्यम् ४

त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओजसः । त्वं वृषन् वृषेदसि ५

त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्यपन्तरिक्षमतिरः । उद् द्यामस्तभ्ना ओजसा ६

त्वमिन्द्र सजोषसमर्कं विमर्षं ब्रह्मोः । वज्रं शिशान् ओजसा ७

त्वमिन्द्राग्निभूरसि विश्वा जातान्योजसा । स विश्वा मुख आभवः ८ (६०१)

(१४)

१-११ कृष्णः । इन्द्रः । १-३, १०-११ त्रिष्टुप्, ४-९ जगती ।

आ यात्विन्द्रः स्वर्पतिर्मवाय यो धर्मणा तूनुजानस्तुविष्मान् ।

प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहीस्यपारेण महता वृष्णयेन

१ (६०२)

सुष्टामा रथः सुयमा हरीं ते मित्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्ती ।	
शीर्षं राजन् सुपथा याँवाँवाँ वधोम ते पुपुषे वृष्ण्यानि	२
एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहुमुग्रमुग्रासस्तविपासं एनम् ।	
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशृणुमेमस्मन्ना संधमादौ वहन्तु	३
एवा पीतिं द्रोणसाचं सचंतसमूर्जं स्कम्भं धरुण आ वृषायसे ।	
ओजः कृष्व सं गृमाय त्वे अप्यसो यथा केनिपानांमिनो वृधे	४
गर्भस्मे घसुन्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः ।	
त्वभीशिषे सास्मिन्ना संत्ति बर्हिष्यनाधुप्या तव पात्राणि धर्मणा	५
पृथक् प्रायन् प्रथमा देवहूतयोऽकृण्वत अत्रस्याग्निं दुष्टरा ।	
न ये शेकुर्यज्ञियां नार्वमारुहमीर्भिव ते न्यविशन्तु केपयः	६
एवैकापागपरे सन्तु दृढयोऽस्वा येषां दुर्युजं आयुयुजं ।	
इथा ये प्रागुपरं सन्ति द्वावने पुरुषि यत्र वयुनानि भोजना	७
गिरिरज्जात् रजमानां आधारयद् द्यौः क्रन्दवुन्तरिक्षाणि कोपयत् ।	
समीचीने धिषणे विष्कभायति वृष्णः पीत्वा मदं उक्थानि शंसति	८
इमं विमर्षिं सुकृतं ते अङ्गकुशं येनारुजासिं मघवं छफारुजः ।	
अस्मिन्नु ते सर्वेन अस्त्वोक्त्यं सुत इष्टौ मघवन् बोध्याभंगः	९
गोभिष्टेऽमामांति दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तस्मादधरादद्यायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११ (६११)

(१५)

(१-४) १ गृत्नामदः, २-४ सुधाः पैञ्चनः । इन्द्रः । १ अष्टिः, २-४ शकरी ।

त्रिकट्टकेषु महिषो यथाशिरं तुविशुष्मस्तृपत् सोममण्डिबुद विष्णुना सुतं यथावशत् ।
 स ई गमावु माहि कर्म कर्तये महामुठं सेनं सध्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ?
 यो ध्वस्मि पुरोस्थान्मन्त्रावशुपमर्चता ।
 अमीके चिदु लोककृत् संगे समस्तु वृद्धास्माकं बोधि चोत्रिता
 नमन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

२ (६१४)

त्वं सिन्धूर्वासृजोऽधराचो अहन्नहिम् ।

अशत्रुर्निन्द्र जज्ञिये विश्वं पुण्यसि वार्यं तं त्वा परिं प्वजामहे

नर्मन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वंसु

३

वि पु विश्वा अरातयोऽर्यो न शन्त नो धियः ।

अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघांसति या तै रातिर्वृद्धिर्वसु

नर्मन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वंसु

४ (६१६)

(९६)

(१-२४) १-५ पूरणः; ६-१० यक्षमनाशनः; ११-१६ रक्षोहा; १७-२३ विब्रुहा; २४ प्रचेना; १-५ इन्द्रः;

६-१० यक्षमनाशनम्; ११-१६ गर्भसंस्त्रावः; १७-२३ यक्षमनाशनम्; २४ दुःप्यग्रम् ।

१-१० विष्णुपु; ११ २४ अनुष्टुप् ।

तीवस्यामिर्वयसो अस्य पाहि सर्वतथा वि हरीं इह मुञ्च ।

इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् तुभ्यमिमे सुतासः

१

तुभ्यं सुतास्तुभ्यं सोत्वांसत्वां गिरः स्वाध्या आ ह्वयन्ति ।

इन्द्रेदमद्य सर्वनं जुषाणो विश्वस्य विद्वाँ इह पाहि सोमम्

२

य उंशता मनसा सोममस्मै सर्वद्वदा देवकामः सुनोति ।

न गा इन्द्रस्तस्य परां ददाति प्रशस्तमिच्छार्कमस्मै कृणोति

३

अनुस्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान् न सुनोति सोमम्

निरैरत्नौ मघवा तं दधाति ब्रह्माद्विषो हृत्यनानुविष्टः

४

अभ्यायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तुवा उ ।

आमूषन्तस्ते सुमतौ नवायां वयमिन्द्र त्वा शूनं ह्वेम

५

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मज्ञातयक्षमाद्भुत राजयक्षमात् ।

गार्हिर्जग्राह यद्येतदेवं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम्

६

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीति एव ।

तमा हरामि निर्वृतेरुपस्थादस्पांशमेनं शतशारदाय

७

सहस्राक्षेण शतवीर्येण शतायुषा हविषाहार्पमेनम् ।

इन्द्रो यथैनं शत्रो नयात्यति विश्वस्य दुरितस्य पारम्

८

शतं जीव शत्रो वधमानः शतं हेमन्तान्ध्रतमु वसन्तान् ।

शतं न इन्द्रो अग्निः संजिता बृहस्पतिः शतायुषा हविषाहार्पमेनम्

९

(६२५)

आहापमर्विवं त्वा पुनरागाः पुनर्णवः ।

सर्वोक्तं सर्वं ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम्

१०

ब्रह्मणाग्निः संविवानो रक्षोहा बाधतामितः ।

अर्मीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये

११

यस्ते गर्भमर्मीवा दुर्णामा योनिमाशये ।

अग्निष्टं ब्रह्मणा सह निष्कन्यादमनीनशत

१२

यस्ते हन्ति पतयन्तं निषत्सुं यः संरीसुपम् । जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि १३

यस्त ऊरु विहर्त्यन्तरा दम्पती शये । योनिं यो अन्तगरेल्लि तमितो नाशयामसि १४

यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा जाये भूत्वा निषद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि १५

यस्त्वा स्वर्गेन तमसा मोहयित्वा निषद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि १६

अक्षीम्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां द्रुवुकादधि ।

यक्ष्मं शीर्षण्यं मुस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते

१७

श्रीवाम्यस्त जुजिह्वाम्यः कीकसान्यो अनुक्यादि ।

यक्ष्मं दोषण्यं मंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते

१८

हृदयात् ते परि कुक्षो हलीक्षणात् पार्श्वभ्याम् ।

यक्ष्मं मर्तस्त्राभ्यां प्लीहो यक्ष्मस्ते वि वृहामसि

१९

आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोरुदरादधि ।

यक्ष्मं कुक्षिम्यां प्लाक्षोर्नाभ्या वि वृहामि ते

२०

ऊरुभ्यां ते अष्ट्रीवक्ष्मं पाणिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।

यक्ष्मं मस्र्यं भोगिभ्यां भासवं मंसो वि वृहामि ते

२१

अस्थिभ्यस्ते मज्जभ्यः स्नावभ्यो घमनिभ्यः ।

यक्ष्मं पाणिभ्यामङ्गुलिभ्यो नखेभ्यो वि वृहामि ते

२२

अङ्गैर्अङ्गैः लोष्ट्रिलोम्नि यस्ते पर्वणिपर्वणि ।

यक्ष्मं त्वचस्यं ते वयं कश्यपस्य वीचर्हेण विष्वञ्चं वि वृहामसि

२३

अपेहि मनसस्पतेऽपं काम पुरश्चर ।

पुरो निर्कृत्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो गनः

२४

(१४०)

(९७)

१-३ कलिः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

[९] वयमेनमिदा ह्योर्षीपमेह वृजिर्णम् ।

तस्मा उ अद्य संमना सुतं मरा नूनं मूषत मृते १

वृकंभिवस्य वापुण उरामथिरा वयुनेषु मूषति ।

सेमं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृहीन्द्र प्र चित्रया धिया २

कद्रु न्वं१स्याकृतमिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् ।

केनो नु कं भोमतेन न शुभुवे जनुपः परि वृज्रहा ३ (६४३)

(९८)

१-२ शंभुः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

त्वामिन्द्रि हवामहे साता वार्जस्य कारवः ।

त्वां वृत्रेध्विन्द्र सत्पतिं नरुस्त्वां काम्प्रास्वर्वतः १

स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्ण्या मूह स्तवानो अद्रिवः ।

गामर्षं उध्यमिन्द्र सं किं सत्रा वार्जं न जिग्युषे २ (६४५)

(९९)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

अमि त्वा पूर्वपीतय इन्द्र स्तोमेभिरायवः ।

समीचीनास ऋभवः ससस्वरन् रुद्रा गृणन्त पुष्यम् १

अस्येदिन्द्रो वावृधे वृष्ण्यं शवो मदे सुतस्य विष्णवि ।

अद्या तमस्य महिमानमायवोऽनु ध्रुवन्ति पूर्वथा २ (६४७)

(१००)

१-३ नृमेघः । इन्द्रः । उष्णिह ।

अथा हीन्द्र गिर्वण उप त्वा कामान् मूहः संसृज्महे । उदेव यन्त उदभिः १

वार्यं त्वा युव्यामिर्वर्धन्ति शूर बह्मणि । वावृध्वांसं चिदद्रिवो विवेदि २

युञ्जन्ति हरी इषिरस्य गार्धयोरी रथं उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचोयुजा ३ (६५०)

(१०१)

१-३ मेध्यातिथिः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं वृतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुकतुम् १ (६५१)

अग्निर्महिं हवींमभिः सदा हवन्त विश्पतिम् । हव्यवाहं पुरुप्रियम् २
अग्ने देवा इहा बह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ३ (६५३)

(१०९)

१-३ विश्वामित्रः। अग्निः। गायत्री।

ईलेन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि वर्जतः । समग्निरिध्यते वृषा १
वृषो अग्निः समिध्यतेऽध्वो न वेववाहनः । तं हविर्भन्त ईलते २
वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यतं ब्रूहत् ३ (६५६)

(१०९)

(१-३) १ सुवीतिपुरुमीच्छो, २-३ भर्गः। अग्निः। १-२ ब्रूहती, ३ सतोषुहती।

अग्निर्मोर्लिप्वावसे गाथाभिः शीरशौचिषम् ।
अग्निं राये पुरुमीलह भुतं नरोऽग्निं सुवीतये छुदिः १
अथ आ याह्यग्निमिहोतारं त्वा वृणीमहे ।
आ त्वामनक्तु प्रयता हविर्भन्ती यजिष्ठं बर्हिरासदे २
अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः सुचश्चरन्त्यध्वरे ।
ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहेऽग्निं यज्ञेषु पूर्व्यम् ३ (६५९)

(१०४)

(१-४) १-२ मेध्यातिथिः, ३-४ नृमेघः। इन्द्रः। प्रगाथः (बृहती)।

इमा उ त्वा पुरुवसो गिरो वधन्तु या मम ।
पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितोऽभि स्तोमैरनूयत १
अयं सहस्रयुषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे ।
सत्यः सो अस्य महिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये २
आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समस्तु स्रपतु ।
उप ब्रह्माणि सर्वनानि धृञ्जहा परमज्या ऋचीषमः ३
त्वं व्राता प्रथमो राधेसामुस्पतिं सत्य ईशानकृत् ।
नुविद्युन्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शवसो महः ४ (६६१)

(१०५)

(१-५) १-३ नृमेधः, ४-५ पुरुहन्मा । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वां असि स्पृधः ।	
अज्ञस्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्यं तरुष्यतः	१
अनु ते शुष्मं तुर्यन्तरीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरां ।	
विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मन्यवे वृत्रं यद्विन्द्र तूर्वसि	२
इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।	
आशुं जेतारं हेतारं रथीतममतूर्तं तुग्यावृधम्	३
यो राजा चर्पणीनां याता रथेभिराधिगुः ।	
विश्वासां तरुता पृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गूणे	४
इन्द्रं तं शुष्म पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता विधुर्तरि ।	
हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो विवे न सूर्यः	५ (६६८)

(१०६)

१-३ गोपूक्तस्यश्चक्षुर्नौ । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तत्र त्पदिन्द्रियं बृहत् तत्र शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशाति धिषणा वरेण्यम्	१
तत्र द्यौरिन्द्र पौर्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वागापः पर्वतासश्च हिन्विरे	२
त्वां विष्णुर्बृहन् क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां शर्धो मदृत्यनु मार्ततम्	३ (६७१)

(१०७)

(१-१५) १-३ वत्सः, ४-१३ बृहद्विचः, १४-१५ कुत्सः । इन्द्रः ।

१४ १५ सूर्यः । गायत्री, ९-१४ त्रिष्टुप्, १५ जगती ।

समस्य मन्यवे विशो विश्वां नमन्त कृष्टयः । समुद्रायेव सिन्धवः	१
ओजस्तदस्य तित्विष उभे यत् समवर्तयत् । इन्द्रश्चर्मैव रोदसी	२
वि चिद् वृत्रस्य दोधंतो वज्रेण ज्ञतपर्वणा । शिरो विभेद वृष्णिनां	३
तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषुर्गम्णः ।	
सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रुननु यदेनं मर्दन्ति विश्व ऊमाः	४
वावृधानः शर्वसा भूर्योजाः शत्रुर्दासाय मियसं दधाति ।	
अव्यनश्च व्यनच्च सस्ति सं ते नवन्त प्रभृता मवेषु	५
त्वे क्रतुमपि पृच्छन्ति भूरि द्विर्यदेते त्रिर्मवन्त्यूमाः ।	
स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सृजा समदः सु मधु मधुनामि योधीः	६ (६७७)

यदि चित्तु त्वा घना जयन्तं रणेरेणे अनुमदन्ति विप्राः ।	
ओजीयः शुष्मिनिस्थिरमा तनुष्व मा त्वा वमन् दुरेवांसः क्रुशोकाः	७
त्वया वयं शाश्वते रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि ।	
चोदयामि त आपुथा वचोमिः सं ते शिक्षामि ब्रह्मणा वयोसि	८
नि तद् वधिपेऽर्धे परे च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे ।	
आ स्थापयत मातरं जिगत्नुमतं हन्वत कर्कराणि भूरि	९
स्तुष्व वर्ष्मन् पुरुदत्मीनं समृन्वाणमिनतममातमाप्स्यानाम् ।	
आ वर्क्षति शर्वसा भूर्योजाः प्र संक्षति प्रतिमानं पृथिव्याः	१०
इमा ब्रह्म बृहद्विवः कृणवन्दिन्द्राय शूपमग्निपः स्वर्पाः ।	
महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजा तुरश्चिद् विश्वमर्णवत् तपस्वान्	११
एवा महान् बृहद्विवो अधर्वावोचत् स्वां तन्वन्मिन्दमेव ।	
स्वसारी मातरिभ्वरी अग्निं हिन्वन्ति चैते शर्वसा वर्धयन्ति च	१२
चित्रं देवानां केतुरनीकं ज्योतिष्मान् प्रविशः सूर्यं उद्यन् ।	
विवाकरोऽतिं द्युक्षेस्तमसि विश्वातारीद् दुरितानि शुक्रः	१३
चित्रं देवानामुर्वगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।	
आमाद् द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगतस्तस्युपश्च	१४
सूर्यो देवीमुपसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।	
यन्ना नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्राति भद्राय भद्रम्	१५ (१८९)

(१०८)

१-३ नृमेधः । इन्द्रः । १ गायत्री, २ ककुपः, ३ पुर उष्णिष् ।

त्वं न इन्द्रा मरुं ओजो नृम्णं शतक्रतो विचर्षणे । आ वीरं पूतनावहम् १
 त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूव्विध । अर्धा ते सुक्लमीमहे २
 त्वां शुष्मिन् पुरुदत्त वाजयन्तमुप ब्रुवे शतक्रतो । स नो रास्व सुवीर्यम् ३ (१८९)

(१०९)

१-३ गोतमः । इन्द्रः । पक्षिः ।

स्वादोरित्था विपुवतो मध्वः पिबन्ति गौर्यः ।
 या इन्द्रेण सुयावरीवृष्णा मदन्ति शोमसे वन्धीरन्तु स्वराज्यम् १ (१९०)

ता अस्य पृथानायुवः सोमं श्रीणन्ति पृथनयः ।

प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिनन्ति सार्यकं वस्त्रीरुं स्वराज्यम् २

ता अस्य नर्मसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।

प्रतान्यस्य सञ्चिरे पुरुणि पूर्वचित्तये वस्त्रीरुं स्वराज्यम् ३ (६९२)

(११०)

१-३ श्रुतकक्षः सुकक्षो वा । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्राय मग्ने सुतं परि द्योमन्तु नो गिरः । अर्कमर्चन्तु कारवः १

यस्मिन् विश्वा अधि भियो रणन्ति सप्त संसदः । इन्द्रं सुते हवामहे २

त्रिकंठुकेषु चेतनं देवासो यज्ञमन्त । तमिदं वर्धन्तु नो गिरः ३ (६९५)

(१११)

१-३ पर्वतः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

यत् सोममिन्द्र विष्णवि यद् वा च त्रित आप्ये । यद् वा मरुसु मन्दसे समिन्दुभिः १

यद् वा शक्र परावति समुद्रे अधि मन्दसे । अस्माकमित सुते रणा समिन्दुभिः २

यद् वासि सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्यते । उक्थे वा यस्य रण्यसि समिन्दुभिः ३ (६९८)

(११२)

१-३ सुकक्षः । इन्द्रः । गायत्री ।

यदृथ कच्च वृत्रहन्नुदगा अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे १

यद् वा प्रवृद्ध सत्यते न मरा इति मन्यसे । उतो तत् सत्यगित् तव २

ये सोमांसः परावति ये अर्वावति सुन्विरे । सर्वास्तौ इन्द्र गच्छसि ३ (७०१)

(११३)

१-२ भर्गः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

उभयं शृण्वच्च न इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।

सत्राच्या मधवा सोमपीतये धिया शर्विष्ठ आ गमत् १

तं हि स्वराजं वृषमं तमोजसे धिपणे निष्टतक्षतुः ।

उतोपः नौ प्रथमो नि पीदसि सोमकामं हि ते मनः २ (७०४)

(११४)

१-२ सौमरिः । इन्द्रः । गायत्री ।

अभ्रातृभ्यो अना स्वमनोपिरिन्द्र जुनुपा सुनादसि । युधेदापित्वमिच्छसे १ (७०४)

नकीं रेवन्तं सख्याय विन्दसे पीर्यन्ति ते सुराश्वः ।

यदा कृणोषि नवृनुं समूहस्यादित् पितेव ह्ययसे

२ (७०५)

(११५)

१-३ वत्सः । इन्द्रः । गायत्री ।

अहमिद्धि पितुष्परिं मेधामृतस्य जग्रमं । अहं सूर्यं इवाजनि १

अहं प्रजेन मन्मना गिरः शुम्भामि कण्ववत् । येनेन्द्रः शुष्ममिदं वृधे २

ये त्वामिन्द्र न तुदुवुर्कषयो ये च तुदुवुः । ममेदं वर्धस्व सुदुतः ३ (७०८)

(११६)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । वृद्धी ।

मा भूम निद्व्या इवेन्द्र त्वदर्णा इव ।

वर्नानि न प्रजहितान्यद्विबो वुरोपांसो अमन्महि १

अमन्महीर्दनाशवोऽनुग्रासंश्च वृत्रहन् ।

सकृत्सु ते महता गूरु राधसानु स्तोमं मुदीमहि २ (७१०)

(११७)

१-३ वसिष्ठः । इन्द्रः । विराट् ।

पित्रा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुपाव हर्षश्चाग्निः ।

सोतुषाहुभ्यां सुर्यतो नार्वा १

यस्ते मद्रो युज्यश्चारुस्ति येन वृत्राणि हर्षश्च हंसि ।

स त्वामिन्द्र प्रभूवसो ममसु २

बोधा सु मे मघवन् वाचमेमां यां ते वसिष्ठो अर्चन्ति प्रशस्तिम् ।

इमा ब्रह्म सधमादे जुपस्व ३ (७११)

(११८)

(१-४) १-२ अर्गः, ३-४ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

अग्रधुधुपु शचीपत् इन्द्र विश्वामिच्छतिमिः ।

मगं न हि त्वा अशसं वसुविदुमनुं गूरु चरामसि १

पौरो अश्वस्य पुरुकृद् गवामस्युत्सो देव हिरण्ययः ।

नकिर्हि दानं पत्निमधिपत् त्वे यद्यद्यामि तदा मर २

इन्द्रमिदं देवतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रं समीके वृनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ३ (७१६)

इन्द्रो मङ्गा रोदसी पप्रच्छव इन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।

इन्द्रे ह विश्वा मुवनानि येमि इन्द्रे सुवानास इन्द्रवः

४ (७१७)

(११९)

(१-२) १ आयुः २ अयिष्ठः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

अस्तावि मन्मं पुर्व्यं ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।

पूर्वीर्कृतस्य बृहतीरनूषत स्तोतुर्मधा असृक्षत

१

तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्रुतं विप्रासो अर्कमानुचुः ।

अस्मे रविः पप्रथे वृष्ण्यं शवोऽस्मे सुवानास इन्द्रवः

२ (७१९)

(१२०)

१-२ देवातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

यर्विन्द्र प्रागपागुवृद्धन्यग्र वा द्वयसे नृभिः ।

सिमां पुरु नृपूतो अस्यानवेऽसिं प्रशार्धं तुर्वशे

१

यद् वा रुमे रुमि श्यार्धके कृण इन्द्रं मादयसे सचा ।

कण्वांसस्त्वा ब्रह्मभि स्तोमवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या गहि

२ (७२१)

(१२१)

१ २ वसिष्ठः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

अभि त्वा झूर नोनुमोऽनुगधा इव धेनवः ।

ईशानमस्य जगतः स्वर्हशमीशानमिन्द्र तस्थुयः

१

न त्वावो अन्यो विव्यो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ।

अश्वायन्तो मघवान्निन्द्र वाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे

२ (७२३)

(१२२)

१-२ शुनःशेपः । इन्द्रः । गायत्री ।

रेवतीर्निः सधमाव इन्द्रे सन्तु त्रुविवाजाः । क्षुमन्तो यामिमर्दम

१

आ घ त्वावान् त्मनास्त स्तोतृभ्यो धृष्णविद्यानः । ऋणोरक्षं न चक्रयोः

२

आ यद् दुवः शतक्रतुवा कामं जरितृणाम् । ऋणोरक्षं न शर्चीभिः

३ (७२६)

(१२३)

१-२ कुत्सः । सूर्यः । विष्टुप् ।

तत् सूर्यस्य वेवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्धिततं सं जमार ।

यवेवयुक्त हरितः सधस्थादाद् राज्ञी वासस्तनुते सिमस्मै

१ (७२७)

तन्मित्रस्य वरुणस्यामिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे ।
अनन्तमन्यद् रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्भरितः सं भरन्ति

२ (७१८)

(१२४)

(१-६) १-३ वामदेवः, ४-६ भुवनः । इन्द्रः । १-२ गायत्री, ३ पादमिच्छुः, ४-६ मिच्छुः ।

कया नश्चित्र आ मुवद्वती सुदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृता १
कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सुवन्धसः । हृत्वा चिद्वारुजे वसु २
अमी पु णः सर्त्तानामविता जरितृणाम् । ज्ञातं भवास्तूतिभिः ३
इमा नु कं मुवन्ता सीपधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः ।
यज्ञं च नस्तन्वर्चं च प्रजां चादित्यैरिन्द्रः सह चीवत्स्वपाति ४
आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिरस्माकं भूत्वविता तनूनाम् ।
हृत्वायं देवा असुरान् यदार्यन् देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ५
प्रत्यञ्चमर्कमनयं छर्षीभिरादित् स्वधार्मिषिरां पर्यपश्यन् ।
अया वाजं देवर्हितं सनेष्टु मदेम ज्ञाहिमाः सुवीराः ६ (७१४)

(१२५)

(१-७) सुकीर्तिः । इन्द्रः, ४-५ अभिनौ । मिच्छुः, ४ अनुष्टुप् ।

अपेन्द्र प्राचो मघवन्नमित्रानपापाचो अभिमूते नुदस्व ।
अपोदीचो अप शूराध्वराचं उरौ यथा तव शर्मन् मदेम १
कुविदुङ्ग यवमन्तो यवं चिद् यथा दान्त्यन्पूर्वं विपूष ।
इहेर्हपां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः २
नहि स्थूर्युतथा यातमरित् नोत श्रवो विविदे संगमेषु ।
गव्यन्त इन्द्रं सुरुयाय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ३
युवं सुरार्ममम्बिना नमुचावासुरे सचा ।
विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम् ४
पुत्रमिव पितरावम्बिनोमेन्द्रावधुः कार्ण्यैर्दुसनाभिः ।
यत् सुरामं व्यापिवः शर्चाभिः सरस्वती त्वा मघवन्नमिष्णक् ५
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवीभिः सुमृष्टीको भवतु विश्ववेदाः ।
बाधतां द्वेषो अर्मयं नः कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ६ (७१०)

स सुत्रामा स्वर्वा इन्द्रो अस्मद्वाराच्चिद् द्वेधाः सनुतपुंयोतु ।
तस्य वयं सुमती यज्ञियस्यापि अग्ने मीमन्से स्याम

७ (७४१)

(१२६)

१-२३ वृषाकपिरिन्द्राणी च । इन्द्रः । पशुकिः ।

- वि हि सोतोऽरसृक्षतु नेन्द्रं देवममसत ।
यन्नामदद वृषाकपिरयः पुष्टेषु मत्संस्तु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १
- परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्यथिः ।
नो अह प्र विन्दस्यन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २
- किमयं त्वां वृषाकपिश्चकार हरीतो भृगः ।
यस्मा इरस्यसीदु न्वर्यो वा पुष्टिमद वसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ३
- यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्रामिरक्षसि ।
श्वा न्वस्य जन्मिष्वपि कर्णे वराहुयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ४
- प्रिया तुष्टानि मे कृपिर्व्यक्ता व्यष्टिद्वयत ।
शिरो न्वस्य राविणं न सुगं दुष्टकृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ५
- न मत् स्त्री सुमसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत् ।
न मत् प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ६
- उवे अम्व सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।
भसन्मे अम्व सक्थि मे शिरो मे वीवि हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ७
- किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुहो पृथुजावने ।
किं गुरपति नस्त्वमभ्यभीषि वृषाकपिं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ८
- अवीराभिधु मामयं शराहुरभि भन्यते ।
उताहमस्मि वीरिणीन्द्रपत्नी भरुत्संस्तु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ९
- संहोजं स्म पुरा नारी समनं वाच गच्छति ।
वेधा अतस्य वीरिणीन्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १०
- इन्द्राणीमासु नारिषु सुमगामहमभवम् ।
जह्यस्या अपरं च न जरासा मति पतिर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ११ (७५२)

- नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृपाकपेक्षते ।
यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १२
- वृपाकपाणि रेवति सुपुत्र आदु सुसुते ।
घसंच इन्द्र उक्षणाः प्रियं काचित्करं हविर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १३
- उक्षणा हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।
उताहमग्निं पीव इदुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १४
- वृषभो न तिग्मशृङ्गोऽन्तर्यूथेषु रोहवत् ।
मन्थस्तं इन्द्र शं हृदे यं ते सुनोति भावयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १५
- न सेत्रे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्याऽ कपृत् ।
सेदीत्रे यस्य रोमशं निपेदुर्यो विजृम्भते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १६
- न सेत्रे यस्य रोमशं निपेदुर्यो विजृम्भते ।
सेदीत्रे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्याऽ कपृद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १७
- अयमिन्द्र वृपाकपिः परस्वन्तं हतं विदत् ।
असिं सुनां नवं चरुमावेधस्यान् आचितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १८
- अयमेमि विचाकशद् विचिन्वन् दासमार्यम् ।
पिनामि पाकुसुत्वनोऽभि धीरमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १९
- धन्वं च यत् कुन्तत्रं च कति स्थितता वि योजना ।
नेदीपसो वृपाकपेस्तमेहिं गृह्णो उप विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २०
- पुनरोहिं वृपाकपे सुविता कल्पयावहै ।
य एष स्वप्ननंगनोस्तुमेपि पथा पुनर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २१
- यदुदञ्चो वृपाकपे गृहमिन्द्राजगन्तन ।
केऽस्य पुल्लघो भृगः कर्मणं जनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २२
- पशुहिं नाम मानवी साकं संसूच विंशतिम् ।
भद्रं मलु त्यस्या अभूद् यस्या उदरमामयद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २३ (७१४)

॥ अथ कुन्तापसूक्तानि ॥

(११७)

(खिलानि ।)

इदं जना उप श्रुत नराशांस स्तविष्यते ।	
पुष्टिं सहस्रा नवति च कौरम् आ रुशमेषु दग्नेहे	१
उष्ट्रा यस्य प्रवाहणो बधूमन्तो द्विर्दश ।	
वृष्मा रथस्य नि जिहीडते दिव ईषमाणा उपस्पृशः	२
एष इषार्ये मामहे ज्ञातं निष्कान् दश सजः । त्रीणि ज्ञान्यर्वतां सहस्रा दश गोनाम्	३
वच्यस्व रेभं वच्यस्व वृक्षे न पक्वे शकुनः । नष्टे जिह्वा चर्चरीति क्षुरो न मुरिजेः रिच	४
प्र रेभासो मनीषा वृषा गाव इवेरते । अमोतपुत्रका एषाममोत गा इवासते	५
प्र रेभ धीं भरस्व गोविदं वसुविदम् । देवत्रेमा वाचं श्रीणीहीपुर्नावीरुस्तारम्	६
राज्ञो विश्वजनीनस्य यो देवोऽमर्त्या अति । वैश्वानरस्य सुष्टुतिमा सुनोतां परिक्षितः	७
परिच्छिन्नः क्षेममकरोत् तम् आसनमाचरन् । कुर्वाणन् कुण्वन् कौरव्यः पतिर्वदति जायया	८
कतुरत् त आ ह्राणि दधि मन्थां परि श्रुतम् । जायाः पतिं वि पृच्छति राष्ट्रे राज्ञः परिक्षितः	९
अभीवस्वः प्र जिहीते यवः पक्वः पथो बिलम् । जनः स भद्रमेधति राष्ट्रे राज्ञः परिक्षितः	१०
इन्द्रः कारुमंबुधुदुत्तिष्ठ वि चरा जनम् । ममेदुग्रस्य चक्रुधि सर्व इत् ते पृणावुरिः	११
इह गावः प्रजायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः । इहो सहस्रदक्षिणोऽपि पुषा नि पीदति	१२
नेमा इन्द्र गावो रिपन् मो आसां गोपं रीरिपत् । मासांमिब्रयुर्जन इन्द्र मा स्तेन ईशत	१३
उप नो न रमसि सूक्तेन वचसा वयं भद्रेण वचसा वयम् ।	
वनादधिष्यनो गिरो न रिष्येम कदा चन	१४ (७७८)

(११८)

यः सभेयो विवृध्यः सुत्वा यज्वाथ पूरुषः ।	
सूर्ये चामू रिशादत्तस्तद् देवाः प्रागंकल्पयन्	१
यो जाम्या अप्रथयस्तद् यत् सखापं दुधुर्वति । ज्येष्ठो यदप्रचेतास्तदाहुरधरागिति	२
यद् भद्रस्य पूरुषस्य पुत्रो भवति दाधुभिः । तद् विमो अत्रवीदु तद् गन्धर्वः काम्यं वचः	३
यश्च पणि रधुजिष्ठो यश्च देवो अदाश्रुतिः । धीराणां शश्वतामहं तदपागिति शुश्रुम्	४ (७८२)

ये च देवा अयजन्ताथो ये च परावृद्धिः ।

सूर्यो विवमिव गत्वायं मघवा नो वि रंक्षते

येनाकाशो अनभ्यक्तो अमणिवो अहिरण्यवः । अर्बहा बर्हणः पुत्रस्तोता कल्पेपु संमिता ६

य आकाशः सुभ्यक्तः सुमणिः सुहिरण्यवः । सुब्रह्मा बर्हणः पुत्रस्तोता कल्पेपु संमिता ७

अप्रपाणा च वेजन्ता रेवा अप्रतिदिश्यः । अयंभ्या कन्या कल्याणी तोता कल्पेपु संमिता ८

सुप्रपाणा च वेजन्ता रेवान्मुप्रतिदिश्यः । सुयंभ्या कन्या कल्याणी तोता कल्पेपु संमिता ९

परिपृक्ता च महिषी स्वस्त्या च युधिगुमः । अनागुरश्वायामी तोता कल्पेपु संमिता १०

वावाता च महिषी स्वस्त्या च युधिगुमः । श्वागुरश्वायामी तोता कल्पेपु संमिता ११

यद्विन्हादो दाशराज्ञे मानुषं वि गाहथाः । विरूपः सर्वस्मा आसीत् सह वक्षाय कल्पते १२

त्वं वृषाहुं मघवन्नम्रं मर्याकरो रविः । त्वं रोहिणं व्यास्यो वि वृत्रस्याभिनुच्छिरः १३

यः पर्वतान् व्यदधाद् यो अपो व्यगाहथाः । इन्द्रो यो वृत्रहान्महं तस्मादिन्द्र नमोऽस्तु ते १४

पृष्ठं धावन्तं ह्योरीचैः श्रवसमं वृधन् । स्वस्त्यश्च जैत्रायेन्द्रमा बह सुस्रजम् १५

ये त्वा श्वेता अजश्रवसो हार्यो युञ्जन्ति दक्षिणम् । पूर्वा नमस्य देवानां बिभ्रदिन्द्र महीपते १६

(७१४)

(१२१)

एता अश्वा आ पृवन्ते	१	प्रतीपं प्राति सुत्वनम्	२
तासामेका हरिक्रिका	३	हरिक्रिके किमिच्छसि	४
साधुं पुत्रं हिरण्ययम्	५	काहतं परास्यः	६
यज्ञामृस्तिन्नः शिशपाः	७	परि त्रयः	८
पृदाकवः	९	शृङ्गं धमन्त आसते	१०
अयन्महा तं अवाहः	११	स इच्छकं सघाघते	१२
सघाघते गोभीद्या गोगतीरिति	१३	पुमां क्रुस्ते निमिच्छसि	१४
पल्पं बद्ध वयो इति	१५	बद्धं वो अवा इति	१६
अजागार केविका	१७	अश्वस्य वारो गोशपद्यके	१८
श्येनीपती सा	१९	अनामयोपजिह्विका	२० (८१४)

(१२०)

को अयं बहुलिमा इषूनि	१	को असिद्याः पयः	२
को अर्जुन्याः पयः	३	कः काण्व्याः पयः	४ (८१८)

एतं पृच्छ कुहं पृच्छ ॥ ५ ॥	कुहांकं पृच्छं पृच्छ ॥ ६ ॥
यवानो यतिस्वभिः कुभिः ॥ ७ ॥	अकुप्यन्तः कुपायकुः ॥ ८ ॥
आमणको मणत्सकः ॥ ९ ॥	देवं त्वप्रतिस्वयं ॥ १० ॥
एनश्चिपङ्क्तिका इविः ॥ ११ ॥	प्रदुर्दुदो मचाप्रति ॥ १२ ॥
शृङ्ग उत्पन्न ॥ १३ ॥	मा त्वाभि सखा नो विदन् ॥ १४ ॥
वृक्षायाः पुत्रमा यन्ति ॥ १५ ॥	इरावेदुमयं दत्त ॥ १६ ॥
अथो इयभियुभितिं ॥ १७ ॥	अथो इयभितिं ॥ १८ ॥
अथो आ अस्थिरो भवन् ॥ १९ ॥	उयं यकांश्लोकका ॥ २० ॥ (८३४)

(१३१)

आमिनोन्निति भंघते ॥ १ ॥	तस्य अनु निर्मज्जनम् ॥ २ ॥
वरुणो याति वस्वभिः ॥ ३ ॥	शतं वा भारती शवः ॥ ४ ॥
शतमाश्वा हिरण्ययाः । शतं रथ्या हिरण्ययाः ।	
शतं कुया हिरण्ययाः । शतं निष्का हिरण्ययाः ॥ ५ ॥	
अहल कुश वर्त्तक ॥ ६ ॥	शफेन इव औहते ॥ ७ ॥
आयं वनेनती जनीः ॥ ८ ॥	वनिष्ठा नावं गृह्णन्ति ॥ ९ ॥
इदं मल्लं मदुरिति ॥ १० ॥	ते वृक्षाः सह तिष्ठति ॥ ११ ॥
पार्क वलिः ॥ १२ ॥	शकं वलिः ॥ १३ ॥
अश्वत्थ खर्दिरो ध्रुवः ॥ १४ ॥	अरदुपरम ॥ १५ ॥
शयो हत इव ॥ १७ ॥	व्याप पूरुषः ॥ १७ ॥
अदहमित्यां पूषकम् ॥ १८ ॥	अत्यर्थं परस्वतः ॥ १९ ॥
दौर्व हस्तिनो हृती ॥ २० ॥	

(८५४)

(१३२)

आदलावुकमेककम् ॥ १ ॥	अलावुकं निखातकम् ॥ २ ॥
कर्कटिको निखातकः ॥ ३ ॥	तद्वात उन्मथायति ॥ ४ ॥
कुलायं कृणवादिति ॥ ५ ॥	उग्रं वनिषदातवम् ॥ ६ ॥
न वनिषदातवम् ॥ ७ ॥	क एषां कर्करी लिखत् ॥ ८ ॥
क एषां दुन्दुभिं हनत् ॥ ९ ॥	यदीयं हनत्कर्षं हनत् ॥ १० ॥
देवी हनत्कर्हन्त् ॥ ११ ॥	पर्यागारं पुनःपुनः ॥ १२ ॥ (८५५)

श्रीगुप्सुस्य नामानि ॥१३॥ हिरण्यं इत्येके अत्रवीत् ॥१४॥
 द्वौ वा ये शिशवः ॥१५॥ नीलशिखण्डवाहनः ॥१६॥ (८७०)
 (१३३)

वितर्तौ किरणौ द्वौ तावा पिनष्टि पूरुषः ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ १ ॥
 मातुष्टे किरणौ द्वौ निर्वृचः पूरुषावृते ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ २ ॥
 निगृष्ट कर्णौ द्वौ निरायच्छसि मर्षमे ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ३ ॥
 उच्चानायै शयानायै तिष्ठन्ती वाव गूहसि ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ४ ॥
 श्लक्ष्णायां श्लक्ष्णिकायां श्लक्ष्णमिवाव गूहसि ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ५ ॥
 अवश्लक्ष्णमिव अंशवृन्तलोममतिं हृदे ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ६ ॥ (८७१)
 (१३४)

इहेत्य प्रागपागुदगधराग् — अरांलगुदमर्त्तय ॥ १ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदगधराग् — वृत्ताः पूरुषन्त आसते ॥ २ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदगधराग् — स्थालीपाको वि लीयते ॥ ३ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदगधराग् — स वै पुशु लीयते ॥ ४ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदगधराग् — आष्टे लाहणि लीलायी ॥ ५ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदगधराग् — अश्लिली पुच्छिलीयते ॥ ६ ॥ (८७२)

(१३५)

श्रुमित्यभिर्गतः श्रुलित्यपक्रान्तः फलित्यभिष्ठितः ।
 दुन्दुमिमाहननाम्नां जरितशोभामो द्वैव ॥ १ ॥
 कोशबिले रजनि ग्रन्थैर्धानमुपानहि पादम् ।
 उत्तमां जनिमां जन्त्यानुत्तमां जनीन्वर्त्तमेन्यात् ॥ २ ॥ (८७३)

अलाबूनि पुपारत्कान्यश्चत्पलायम् ।
 पिपीलिकावटश्चत्तो विमुत्स्वार्पणश्चत्तो गोशुफो जरितुरोऽयामो देव ॥ ३ ॥
 वीमे देवा अकंसताच्चत्तो सिप्रं प्रचर ।
 सुसुत्पमिद्वर्वामुत्पसिं प्रसुदसिं ॥ ४ ॥
 पुत्ती यद्वयते पुत्ती यद्वयमाणा जरितुरोऽयामो देव ।
 होता विंष्टीमेन जरितुरोऽयामो देव ॥ ५ ॥
 आदित्या ह जरितरङ्गिरोभ्यो दक्षिणामुनयन् ।
 तां ह जरितुः प्रत्यायंस्तासु ह जरितुः प्रत्यायन् ॥ ६ ॥
 तां ह जरितर्नः प्रत्यंगृभ्यंस्तासु ह जरितर्नः प्रत्यंगृभ्यः ।
 अहानेतरसं न वि चेतनानि यज्ञानेतरसं न पुरोगवाभः ॥ ७ ॥
 उत श्वेत आश्रुपत्वा उतो पद्याभिर्यविष्ठः ।
 उतेमाशु मानं पिपतिं ॥ ८ ॥
 आदित्या रुद्रा वसवस्त्वेष्टुं त इदं राघुः प्रति गृम्णीषाजितः ।
 इदं राघो विष्टुं प्रष्टुं इदं राघो बृहत्पृष्टुं ॥ ९ ॥
 देवा ददत्वास्तुं तदो अस्तु सुचैतनम् ।
 शुष्मो अस्तु दिवैदिवे प्रत्येवं गुमायत ॥ १० ॥
 त्वमिन्द्र शुर्मरिणा हुव्यं पारावतेभ्यः ।
 विप्राय स्तुवते वसुवर्नि दुरभ्रवसे वह ॥ ११ ॥
 त्वमिन्द्र कुपोताय छिन्नपुष्याय वज्रते ।
 इयामाकं पकं पीळुं च वारंस्मा अकुणोर्वहुः ॥ १२ ॥
 अरंगरो वावदीति त्रेषा वदो वरुत्रया ।
 इरामह प्रशंसुत्पनिरामपं सेषति ॥ १३ ॥ (८५५)

(१३६)

यदस्या अंहमेघाः कृष्टु स्थूलमुपार्तसत् ।
 मुष्काविदस्या एजता गोशुफे शकुलाविं ॥ १ ॥
 यदा स्थूलं पससाणौ मुष्का उपावधीत् ।
 विष्वञ्चा वस्या वर्धतुः सिकतास्वेव गर्दभौ ॥ २ ॥
 यदल्पिकास्त्वल्पिका कर्कषूकेवपथि ।
 वासन्तिकमिव तेजं यन्त्यवाताय वित्पति ॥ ३ ॥ (८५८)

यदेवासौ ललामगुं प्रविष्टीमिर्नमाविषुः ।	
सुकुला दैदिन्यते नारीं सत्यस्याक्षिभुवौ यथा	॥ ४ ॥
महानग्न्यतिमहि मोकदुदस्थानासरन् ।	
शक्तिकानना स्वचमशकं सक्तु पद्यम	॥ ५ ॥
महानग्न्युल्लिखलमतिक्रामन्त्यब्रवीत् ।	
यथा तव वनस्पते निरग्नन्ति तथैवति	॥ ६ ॥
महानग्न्युपं ब्रूते अष्टोऽथाप्यंभूभुवः ।	
यथैव ते वनस्पते पिप्यति तथैवति	॥ ७ ॥
महानग्न्युपं ब्रूते अष्टोऽथाप्यंभूभुवः ।	
यथा वयो विदाहं स्वर्गे नमवदहते	॥ ८ ॥
महानग्न्युपं ब्रूते स्वसावेशितं पसः ।	
इत्थं फलस्य वृक्षस्य शूर्पं शूर्पं भजेमहि	॥ ९ ॥
महानग्नी कृकवाकं शर्म्यया परिं धावति ।	
अयं न विद्य यो भृगः शीष्णां हरति घाणिकाम्	॥ १० ॥
महानग्नी महानग्निं धावन्तमनु धावति ।	
इमास्तदस्य गा रक्ष यभ मामन्द्यौदनम्	॥ ११ ॥
सुदैवस्त्वा महानग्नीर्विवाधते महतः साधु खोदनम् ।	
कुसं पीवरो नवत्	॥ १२ ॥
वृक्षा दुरधार्मिमाङ्गुरिं प्रसृजतोऽग्रतं परे ।	
महान्ने भद्रो यभ मामन्द्यौदनम्	॥ १३ ॥
विदैवस्त्वा महानग्नीर्विवाधते महतः साधु खोदनम् ।	
कुमारिका पिङ्गलिका कर्द्व भस्मा कु धावति	॥ १४ ॥
महान्ने भद्रो विल्वो महान्भद्र उदुम्बरः ।	
महौ अभिक्त वाधते महतः साधु खोदनम्	॥ १५ ॥
यः कुमारी पिङ्गलिका वसन्तं पीवरी लभेत् ।	
तेलकुण्डमिमाङ्गुलं रोदन्तं शुद्धमुद्धरेत्	॥ १६ ॥ (९१२)
॥ इति कृत्वापसक्तानि ॥	

(१३७)

(१-१४) १ चिरिम्बिष्टिः; २ युधः; ३ वामदेवः; ४-६ ययातिः; ७-११ तिरस्त्रीपात्रिरसोः घृतानो वा, १२-१४ झुकसः । १ अलक्ष्मीनाशनम्; २ इन्द्रः; ३ दधिकाः, ४-६ सोमः पवमान ७-१४ इन्द्रश्च । १, ३, ४-६ अजुषुषु, २ जगती; ७-११ त्रिष्टुप्; १२-१४ गायत्री ।

यद्वा प्राचीरजगन्तोरो मण्डरधाणिकीः । हुता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धदयाश्रवः ॥ १ ॥

कर्षभरः कपृथमुर्धघातन चोदयत सुदत वार्जसातये ।

निष्टिष्टुः पुत्रमा प्यावयोतय इन्द्रं सुवाध इह सोमपीतये ॥ २ ॥

दधिकाण्यो अकारिपं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।

सुरमि नो मुखां कर्त्तुं न आयुषि तारिपत् ॥ ३ ॥

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः । पवित्रवन्तो अक्षरन्देवान्गच्छन्तु वो मदाः ॥ ४ ॥

इन्दुरिन्द्राय पवत इति देवासो अभवन् । वाचस्पतिर्मत्स्यस्ये विश्वस्येशान् ओजसा ॥ ५ ॥

सुहसधारः पवते समुद्रो वाचमीक्ष्वयः । सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य दिवेदिवे ॥ ६ ॥

अवं द्रुप्तो अंशुमतीमतिष्ठदियानः कृष्णो दुशर्मिः सहस्रैः ।

आवृत्तमिन्द्रः शच्या धर्मन्तमपुस्तेहितीर्नुमणां अधत् ॥ ७ ॥

द्रुप्तमपद्वयं विपुणे चरन्तमुपहरे नद्यो अंशुमत्याः ।

नभो न कृष्णमवतस्थिवांसमिष्यामि वो वृषणो युच्यताजौ ॥ ८ ॥

अथ द्रुप्तो अंशुमत्या उपस्थेऽधारयत्तन्वं तित्तिषाणः ।

विश्वो अदेवीरम्याश्चरन्तीर्बृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे ॥ ९ ॥

त्वं ह त्यत्सप्तम्यो जायमानोऽश्वत्रुम्यो अभवः शत्रुरिन्द्र ।

गूल्हे द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विभुमश्वो श्वर्नेभ्यो रणं धाः ॥ १० ॥

त्वं ह त्यदप्रतिमानयोजो वज्रेण वज्रिन्धृषितो जघन्ध ।

त्वं शुष्णस्यावातिरो वधत्रैस्त्वं गा इन्द्र श्वचेदविन्दः ॥ ११ ॥

तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषां वृषभो श्ववत् ॥ १२ ॥

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदं हितः । युष्मी श्लोकी स सोम्यः ॥ १३ ॥

गिरा वज्रो न संभृतः सर्वलो अनेपच्युतः । ववश्च श्रुष्वो अस्वतः ॥ १४ ॥ (१३५)

(१३८)

१-३ वत्सः । इन्द्रः । गायत्री ।

महो इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमां इव । स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे ॥ १ ॥ (१३६)

प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यङ्गन्तु बह्वयः । विप्रां ऋतस्य बाहसा ॥ २ ॥
कणा इन्द्रं यदक्रत स्तोमैर्यज्ञस्य सार्धनम् । जामि ब्रुवत आयुधम् ॥ ३ ॥ (१२८)

(१३९)

१-५ शशकर्णः । अश्विनौ । १ अनुष्टुप्, २-३ गायत्री, ४ वृहती, ५ ककुप् ।

आ नूनमश्विना युवं वृत्तस्य गन्तुमवसे । प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु छर्दिर्युतं या अरातयः ॥ १ ॥
यदन्तरिक्षे यदिवि यत्पञ्च मालुषां अजु । नृग्नं तद्वृत्तमश्विना ॥ २ ॥
ये वां दंसांस्यश्विना विप्रासः परिमामृशुः । एवेत्क्राण्वस्य बोधतम् ॥ ३ ॥
अयं वां धर्मो अश्विना स्तोमेन परि पिच्यते ।
अयं सोमो मधुमान्वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः ॥ ४ ॥
यदुप्सु यद्वनस्पतौ यदोषधीषु पुरुदंससा कृतम् । तेन माविष्टमश्विना ॥ ५ ॥ (१३३)

(१४०)

१-५ शशकर्णः । अश्विनौ । अनुष्टुप्, १ वृहती, ५ विष्टुप् ।

यज्ञांसत्या शरण्यशो यद्वा देव भिषज्ययः ।
अयं वां वृत्तो मृत्तिमिने विन्धते हविर्म्मन्तुं हि गच्छथः ॥ १ ॥
आ नूनमश्विनोर्क्रपि स्तोमं चिकेत वामया ।
आ सोमं मधुमत्तमं धर्मं सिञ्चादथर्वणि ॥ २ ॥
आ नूनं रघुवर्तनिं रथं तिष्ठायो अश्विना । आ वां स्तोमा इमे मम नमो न जुच्यवीरत ॥ ३ ॥
यदुष वां नास्त्योक्थैराजुच्यवीमहि । यद्वा वाणीभिरश्विनेवेत्क्राण्वस्य बोधतम् ॥ ४ ॥
यद्वा कृषीवो उत यज्यश्च ऋषिर्यद्वा दीर्घतमा जुहाव ।
पृथी यद्वा वैन्यः सार्दनेष्वेवेदतो अश्विना चेतयेयाम् ॥ ५ ॥ (१३८)

(१४१)

१-५ शशकर्णः । अश्विनौ । १ विराट्, २ जगती, ३ अनुष्टुप्, ४-५ वृहती ।

श्रुतं छर्दिष्या उत नः परस्या मृतं जगत्या उत नस्तनुषा । वृत्तिस्तोकाय तनयाय यावम् ॥ १ ॥
यदिन्द्रेण सुरथं शायो अश्विना यद्वा नायुना भवयः समोक्सा ।
यदादित्येर्मिर्म्ममिः सजोषसा यद्वा विष्णोर्विक्रमणेपु तिष्ठथः ॥ २ ॥
यदधाश्विनावहं हवेय वाजसावये । यत्पृत्सु तुर्वणे सहस्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः ॥ ३ ॥ (१४१)

आ नूनं यातमग्निनेमा हव्यानि वा हिता ।

इमे सोमासो अधि तुर्वशे यदाविमे कण्वेषु वामथ

॥ ४ ॥

यथासत्या पराके अर्वाके अस्ति मेपुजम् ।

तेन नूनं विमदाय प्रचेतसा छर्दिर्वत्साय यच्छतम्

॥ ५ ॥ (१४३)

(१४२)

१-६ शशकर्मः । अग्निनी । १-४ अनुष्टुप्, ५-६ गायत्री ।

अष्टत्सु प्र देव्या साकं वाचाहमग्निनोः । व्यावर्देव्या मतिं वि रातिं मर्त्येभ्यः ॥१॥

प्र चौघयोधो अग्निना प्र देवि स्रुते महि । प्र यज्ञहोतरानुपकम मदाय श्रवो बृहत् ॥२॥

यदुषो यासि मातुना सं ध्येण रोचसे । आ हायमग्निनो रथो वर्तिर्यीति नृपाय्यम् ॥३॥

यदापीतासो अंशवो गावो न दुह ऊर्ध्वभिः । यद्वा वाणीरन्वसु प्र देव्यन्तो अग्निना ॥४॥

प्र बुभ्राय प्र शर्वसे प्र नृपाहाय शर्मणे । प्र दद्याय प्रचेतसा ॥५॥

यन्नूनं धीमिरग्निना पितुर्योनो निषीदयः । यद्वा सुभ्रेभिरुक्थ्या ॥६॥ (१-९)

(१४३)

(१-९) १-७ पुरुषोद्वाजमीदौः ८ वामदेवः, ९ मेध्यातिथिर्मेधातिथी । अग्निनी । त्रिष्टुप् ।

तं वां रथं व्यमघा हुवेम पृथुज्यमग्निना संगतिं गोः ।

यः सूर्या वहति वन्धुरायुर्गिर्वीहसं पुरुतमं वसुधुम्

॥ १ ॥

युवं श्रियमग्निना देवता तां दिवो नपाता वनथः शचीभिः ।

युवोर्वपूरभि पृथ्वः सचन्ते वहन्ति यत्ककुहासो रथे वाम्

॥ २ ॥

को वामघा करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयाय वाकैः ।

श्रुतस्य वा वुधुपे पूर्याय नमो येमानो अग्निना वर्धत

॥ ३ ॥

हिरण्ययेन पुरुम् रथेनेमं यज्ञं नासत्योप यावम् ।

पिवाय इन्मधुनः सोम्यस्य दधेथो रत्नं विधते जनाय

॥ ४ ॥

आ नो यातं दिवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।

मा वामन्ते नि यमन्देव्यन्तः सं यद्दे नाभिः पूर्या वाम्

॥ ५ ॥

नू नो रथि पुरुवीरं बृहन्तं दद्या मिमाधामुमयेध्वस्मे ।

नरो यद्वामग्निना स्वाग्निमावन्तस्वस्तुतिमाजमीह्रासो अग्नम्

॥ ६ ॥ (१५५)

इहेह यद्वा समना पंपुषे सेयमस्मे सुमतिर्वीजरता ।
 उरुप्यतं जरितारं युवं हं श्रितः कामो नासत्या शुबुद्रिक् ॥ ७ ॥
 मधुमतीरोषधीर्घाव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।
 क्षेत्रस्य पतिर्मधुमात्रो अस्त्वरिप्यन्तो अन्वेनं चरेम ॥ ८ ॥
 पनाय्यं तदधिना कृतं वा नृपभो दिवो रजसः पृथिव्याः ।
 सहस्रं शंसा उत ये गविष्टौ सर्वौ इत्थौ उप याता पिबन्त्यै ॥ ९ ॥ (१५८)

॥ इति नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

..॥ इति विंशं काण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथर्ववेदसंहिता समाप्ता ॥

मन्त्रसंख्या—

एकोनविंशतिकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ५०१९

विंशतितमकाण्डस्य ... ९५८

सर्वयोगः ५९७७

वर्णानुक्रम-सूची ।

अग्नीं मनो वरुणो ६. ४. २
अग्निमुचं वृषभं १९. ४१. ४
अग्निमुषि प्र भरे १९. ४२. ३
अकर्म ते स्वपतो १८. ३. २४
अकर्मो धीरो १०. ८. ४४
अकुप्यन्तः कुपा २०. १३०. ८
अक्षहृद्यो राजन्यः ५. १८. २
अक्षधमीमदन्त क्षव १८. ४. ६१
अक्षः फलवती ७. ५०. ९
अक्षितास्त उपसरो ६. १४२. ३
अक्षिति भूपतीम् १८. ४. २७
अक्षितोतिः स्नेहित्रं २०. ६९. ७
अक्षीभ्यां ते नासिष्मभ्यां २. ३३. १; २०. ९६. १७
अश्रुमोषं विततं ९. ३. ८
अश्वी च ते मुखं ४. ३. ३
अश्वी नि विष्य हृदयं ५. २९. ४
अश्वी नो मयुर्मयसो ७. ३६. १
अगसिन्द धनो वृहद् २०. २०. ३; ५७. ६
अगन्म स्वः स्वरगन्म १६. ९. ३
अगोहधाव गविषे २०. ६५. १
अग्न आषाष्मिभिः २०. १०३. २
अग्न इन्द्रच वासुषे ७. ११०. १
अग्नये कन्यबाह्नाय १८. ४. ७१
अग्रावमिस्वरति प्रविष्ट ४. ३९. ९
अग्राविष्णु महि तद्रां ७. २९. १
अग्राविष्णु महि धाम ७. २९. १
अग्निं होतारं नन्ये २०. २७. ३
अग्निः कन्याञ्जुत्वा १२. ५. ४१
अग्निः पचन् रक्षतु १२. ३. २४
अग्निः पोरु धामयु ६. ३६. ३
अग्निः पूर्ण आ रभतां १. ७. ४
अग्निः प्राणान्तं ३. ३१. २
अग्निः प्रातःसवने ६. ४७. १
अथर्वो ५८

अग्निः सूर्यचन्द्रमा ५. २८. २
अग्निः सूनो अश्वरेण ५. २७. ५
अग्निं ते वयमुन्तं १९. १८. १
अग्निं दत्तं वयोनं २०. १०१. १
अग्निमन्तस्त्रादयति ९. ३. १४
अग्निनामि हवीमभिः २०. १०१. २
अग्निनोऽक्षिष्मकये २०. १०३. १
अग्निं मूनी वनस्पतौ ११. ६. १
अग्निरामोऽग्नान् सुप्रभः २०. २. २
अग्निरातोऽग्न उदिषतो ९. ७. १९
अग्निरिषमन्यो ४. ३१. २
अग्निरिषैतु प्रति ५. १४. १३
अग्निरिषं कन्याम् १२. ५. ७२
अग्निं विष् आ तपति १२. १. २०
अग्निः सूर्य ३. १. १
अग्निनां दत्तः प्रसेतु ३. १. १
अग्निर्भूम्यामेवर्षाणु १२. १. १९
अग्निर्माग्निनावतु १९. ४५. ६
अग्निमां गोता परि १७. १. १०
अग्निमां षातु वयुभिः १९. १७. १
अग्निर्वैव दन्तो यवः ९. १. १३
अग्निर्वैवस्वतोऽगाम् ५. २४. २
अग्निर्वैव नः पदपायः ५. २८. १४
अग्निर्होताऽग्नयुष्टे १८. ४. १५
अग्निवाताः वृषिन्वयि १२. १. २१
अग्निष्टे नि रामयतु ३. १११. २
अग्निष्वात्ताः पितरः १८. ३. ४४
अग्निस्तस्मानमप ५. २२. १
अग्निर्होत्रं च अद्वा ११. ७. ९
अग्नी रक्षस्तपतु १२. ३. ४३
अग्नी रक्षांसि सेधति ८. १. १६
अग्नीषोमा पथिक्ता १८. ५३. २
अग्नीषोमाभ्यां कामाय १२. ४. २६

अग्नीषोमावदधुर्वा ८. ९. १४
 अग्ने अकम्प्याभिः १२. २. ४२
 अग्ने अयच्छा वदेह नः ३. २०. २
 अग्ने चर्याक्षिय ११. १. १६
 अग्नेऽजनिष्ठा महते ११. ११. ३
 अग्ने जातान् प्र गुदा ७. ३४. १
 अग्ने जायस्वारितिः ११. १. १
 अग्ने तपस्तप्यामह ७. ६१. २
 अग्ने त्वर्षं यातुभानस्य ८. ३. ४
 अग्ने देवो इहा वह २०. १०१. ३
 अग्ने वृत्तनापाद् ५. १४. ८
 अग्नेः प्रजातं परि १२. २६. १
 अग्ने त्रेहि प्रथमो ४. १४. ५
 अग्ने मनुं प्रतिनुवन् ५. ३. १
 अग्ने यत् ते तपस्तेन १. १९. १
 अग्ने यत् ते तेजस्तेन २. १९. ५
 अग्ने यत् तेऽर्चस्तेन २. १९. ३
 अग्ने यत् ते शोचिस्तेन १. १९. ४
 अग्ने यत् ते हरस्तेन २. १९. २
 अग्नेरिवात्स्य दहत ३. २०. १
 अग्नेरिवात्स्य दहतो ७. ४५. १
 अग्नेर्वांसो अपां गमो ८. ७. ८
 अग्नेर्मनस्य स्व १०. ५. ७
 अग्नेर्मन्ये प्रथम ४. ११. १
 अग्नेर्मनं परि १८. २. ५८
 अग्ने वैश्वानर विश्वेर्वा २. १६. ४
 अग्नेः शरीरमसि ८. २. १८
 अग्ने सार्धं महते ७. ७३. १०
 अग्नेष्टे प्राणमयता ८. १. १३
 अग्ने सपञ्चानचरान् १३. १. ३१
 अग्ने समिपमाहारं १९. ६४. १
 अग्ने सहस्वानभि ११. १. ६
 अग्नेः सांतपनस्या ६. ७६. १
 अग्ने स्वाहा कृणुहि ५. २७. १२
 अग्नी सुषाना वय ११. १. २९
 अग्नी सूर्ये चन्द्रमसि ११. ५. १३
 अग्न्याधिपमयो ११. ७. ८
 अग्न्येभ्योवर्षीनां ४. १९. ३
 अयद्विष्टा देवजाता २. ७. १
 अयमस्तपचक्रे १०. १. ५

अयविषा निपतन्वी १२. ५. २६
 अयसंसदुःखंसाभ्यां १२. २. २
 अयस्यतामपि नम्रा १०. ९. १
 अयासवस्येदं मेवर्जं १०. ४. १०
 अयोरचक्षुरपतिग्री १४. २. १७
 अयं पययमाना १२. ५. ३२
 अय्ये पदवीर्मव १२. ५. ५८
 अय्ये प्र शिरो जहि १२. ५. ६०
 अग्रमेदमग्रज्वरं ९. ८. ५
 अग्रमेदो अग्रज्वरो ५. ३०. ९
 अग्रादग्रात् प्र प्यावय १०. ४. २५
 अग्रादग्रात् वयमस्या १४. २. ६९
 अग्रिरसो नः पितरो १८. १. ५८
 अग्रिरसामयनं पूर्वो १८. ४. ८
 अग्रिरोभिर्यक्षिदैः १८. १. ५९
 अग्नेज्जे शोचिषा १. १२. २
 अग्नेज्जे सोमिनोमिन १. ३३. ७; १०. २६. २३
 अग्नेभ्यस्त उदराय ११. २. ६
 अचिकित्वांथिकितु ९. ९. ७
 अचिकदत् सपा इह ३. ३. १
 अच्छ त्वा मनु हविनः ३. ४. ३
 अच्छा हि त्वा सह २०. १०३. ३
 अच्छावमेति चावसा ५. २७. ४
 अच्छा न इन्द्रं यक्षसं ६. ३९. २
 अच्छा म इन्द्रं मतयः २०. १७. १
 अयुतगुद समदो ५. २०. १२
 अजं च पचत पय ९. ५. ३७
 अजः पक्वः स्वर्गे लोके ९. ५. १८
 अजमनपिम पयसा ४. १४. ६
 अजस्मिनाके विदेवे ९. ५. १०
 अजागार केविसा २०. १२९. १७
 अजाता आसन्मृतवो ११. ८. ५
 अजा रोह मुकृतां ९. ५. ९
 अजिराधिराजो येनो ७. ७०. १
 अजैर्षं त्वा संलक्षितं ७. ५०. ५
 अजैष्वासासना १६. ६. १
 अजो अमिरजमु ९. ५. ७
 अजो मागस्तपसस्तं १८. २. ८
 अजो वा इदमग्ने ९. ५. २०
 अजोग्रानिरजनिह ४. १४. १; ९. ५. १३

अजोऽस्यज स्वर्गोऽसि १. ५. १६
 अजते व्यजते १८. १. १८
 अतः परिजम्भा गहि १०. ७०. ५
 अतन्मो यास्वन् ११. २. १८
 अतिधीन् प्रति १. ६. (८) ७७
 अति ह्य यानी १८. ३. ११
 अति घन्मान्यत्पः ७. ७१. १
 अति धावतातिवरा ५. ८. ५
 अति निहो अति स्यो १. ६. ५
 अतिमात्रमवर्षन्त ५. १९. १
 अति विधान्यवहद् १९. ७२. २
 अतिखडो अयां १६. १. १
 अतीतु सक्त ओहत १०. ९२. ११
 अतीत यो मरुतो २. २२. ६
 अतो वै बृहस्पतिमेव १५. १०. ७-५
 अतो वै ब्रह्म च सत्रं १५. १०. १
 अत्यर्षर्च परस्वतः २०. १३१. १९
 अत्राह गौरमन्त २०. ७१. ३
 अत्रिबन्द् वः क्रिम्यो २. ३२. ३; ५. २१. १०
 अत्रेनानिन् इन्द्रह ५. ८. ९
 अय य एवं विदुषा १५. ११. ८
 अय यस्या प्रात्यो १५. ११. ११
 अयर्वाणो अयप्रत १०. ६. २०
 अयर्वाणं पितरं ७. १. १
 अयर्वां पूर्वं यमसं १८. ३. ५४
 अया ते अन्तमाता २०. ५७. ३; ६८. १
 अयो इयधिति २०. ११०. १८
 अयो इयधियधिति २०. ११०. १७
 अयोपदान अययो १९. ३४ ८
 अयो यानि च यस्या १९. ७८ १
 अयो झा अस्थितो २०. १३० १९
 अयो सर्व इवापदं ११. ९. १०
 अयन्ति त्वा पिपीत्सि ७ ५६ ७
 अदन्धो दिवि शृषिन्वा १७. १. १७
 अद्वान्मन्तोमपान् १. ३५. ३
 अदारखद् अयतु देव १. २०. १
 अदितिः इमभू वयतु ६. ६८. २.
 अदितिर्वायोरदितिः ७ ६. १
 अदितिर्मादित्यैः १८. १. २७
 अदितैर्हस्तां सुचमेतां ११. १. २४

अवृद्धमित्यां पृथक् २०. १३१. १८
 अरध्रजस्य केतवो १३. २. १८; २० ७७. १५
 अदेष्टन्पतिप्री १४. २. १८
 अदो यत् ते हृदि श्रितं १. १८. १
 अदो यदवधानति २. ३. १
 अदो यदवरोचते १. ७. १
 अदो यद् देवि प्रथमा १२. १. ५५
 अङ्गिरसादिभिः १५. १४. ७
 अङ्गवत्त्वा राजा वरुणो ३. १. १
 अथाग्ने अय सविताः ४. ४. ६
 अथा सुरीय वदि ८. ४. १५
 अथ ते विद्वमतु २०. १५. १
 अथ त्वं ह्यसं विभ्यं १८. १. २१
 अथ ह्यस्यो अंशुमत्ता २०. १३७. ९
 अथरावं प्र हिषोमि ५. २२. ४
 अथ राशि तुष्टभूयम् १९. ७७. ८; ५०. १
 अथरोऽधर उत्तरेभ्यो ६. १३४. २
 अथा यथा नः १८. १. २१
 अथा होत्र निर्धेण २०. १००. १
 अथि ह्ययोरदथा २०. २५. ३
 अथि नो मृतं वृत्ता ४. १८. ७
 अथि बृहि मा रमयाः ८. २. ७
 अथि स्कन्द वीरयस् ५. २५. ८
 अथीतीरप्ययाद् २. ९. १
 अथस्यो बायो मय ९. २. ७
 अथर्वयोऽरुणं २०. ८७. १
 अनच्छये दुरगातु ९. १०. ८
 अनङ्गप्रपस्त्वं प्रथमं ६ ५९. १
 अनहवानिन्ः स पञ्चभ्यो ४. ११. १
 अनहवान् दाधार ४. ११. १
 अनहवान् इहे सुकृतस्य ४. ११. ४
 अनहवाहं प्लवमन्वा १२ २. ४८
 अनन्तं विततं पुरस्ता १०. ८. ११
 अनपत्यमल्पपुं १२. ४. २५
 अनभ्रवः सनमाना १९ २. ३
 अनमित्रं नो अपगाद् ६. ४०. ३
 अनवाहमोचम्या ४. १८. ५; १०. १. ४
 अनवधाभिः सप्तु जयम् २. २. ३
 अनवधैरभिपुभिः २० ४०. २; ७०. ४
 अनर्वापति वधुषा २०. ५८. १

अनरथाः पूताः पक्वेन ४. ३४. १
 अनारगमिष्यतो १६. ६. १०
 भवानोहस्ता वै आमा १०. १३. २९
 भवानृष्यो जातवेदा ७. ८४. १
 भवाना ये वाः प्रथमा ४. ७. ७; ५. ६. २
 भवानमोषगिह्मिषा २०. १२९. २०
 भनास्माकस्तद् १९. ५७. ५
 अनुगच्छन्ती प्राणानुप १२. ५. २७
 अनु चक्षप इवामेन ९. ५. ४
 अनुविष्टं प्रमुशन्तं ८. ६. ६
 अनु ते द्युष्मं तुरयन्त २०. १०५. २
 अनु त्वाग्निः प्राविषादनु १०. १०. ७
 अनु त्वा रोदसी २०. ४२. २
 अनु त्वा हरिणो ३. ७. २
 अनुपूर्ववत्सां धेनुम् ९. ५. ७९
 अनु प्रतस्वीकृतः २०. २६. ३; ९२. १५
 अनुमतिः सर्वमिदं ७. २०. ६
 अनुमयेऽन्विदं ६. १३१. १
 अनु मन्दतामनु ७. २०. ३
 अनुमसः पिनुः पुनो ३. ६०. २
 अनुमता रोहिणी १३. १. २२
 अनु सर्वसुदक्ष्णां १. २२. १
 अनुस्पर्शो भवन्त्यो २०. ९६. ४
 अनुष्टुप् परिह्वं १९. ८. ४
 अनुहृतः पुनरेहि ५. ३०. ६
 अनुष्णा अस्मिन्ननुष्णाः ६. ११७. ३
 अनुक्षुरा ऋषयः १४. १. ३४
 अनेनेन्द्रो नमिना ८. ५. १
 अन्तकषय सत्यये ८. १. १
 अन्तकोऽसि स्युःपुरा १३. ५. २, ९
 अन्तरा वां च प्रथिवी ९. ३. १५
 अन्तरिक्ष आमां १. ३२. २
 अन्तरिक्षं जालम् ८. ८. ५
 अन्तरिक्षं दिवं १०. ९. १०
 अन्तरिक्षं भेनुस्तस्या ४. ३९. ४
 अन्तरिक्षाय स्वाहा ५. ९. ३-४
 अन्तरिक्षेण पतति ६. ८०. १
 अन्तरिक्षेन राह ४. ३८. ६-७
 अन्तरिक्षे वाक्ये ४. ३९. ३
 अन्तरेणे नमसी ५. २०. ७

अन्तर्गर्भधरति ११. ४. २०
 अन्तर्दधे वातावृषिवी ८. ५. ६
 अन्तर्दधे जुहुता ६. ३२. १
 अन्तर्दशा अवप्रत १०. ६. १९
 अन्तर्धिर्दिवानां १२. २. ४४
 अन्तर्धि जातवेद ११. १०. ४
 अन्तर्धरति रोचना ६. ३१. २; २०. ४८. ५
 अन्ति सन्तं न १०. ८. ३१
 अन्तरोन यक्षसा १३. ८. ४९; ९. ५६
 अन्तं पूर्वा राततां १९. ७. ४
 अन्यक्षेत्रे न रमते ५. २२. ९
 अन्यत्रास्मन्नुच्यनु ६. २६. ३
 अन्यम् पु यम्यन्व १८. १. १६
 अन्येभ्यस्त्वा पुरयेभ्यो १२. २. १६
 अन्यनिष्पत्तामम ७. ८२. ४; १८. १. २७
 अन्यथ योऽनुमतिः ७. २०. १
 अन्वान्त्वं क्षीरेण्यमवो ९. ३१. ४
 अन्वारभेधामनु ६. १२२. ३
 अन्विदनुमते त्वं ७. २०. २
 अन्ना प्रत्यङ् मात्वो १५. १८. ५
 अन्ने च त्वा रात्रये ८. २. २०
 अपकामं स्पन्दमाना ९. १३. ३
 अप कामति सुनुता १२. ५. ६
 अपकामन् पौरयेषाद् ७. १०५. १
 अप काम नानवती १०. १. १४
 अपक्रीताः रादीयसी ८. ७. ११
 अपवितां रोहिणीनां ७. ७४. १
 अपचितः प्र पतत ६. ८३. १
 अप ज्योतिषा तमो २०. १६. ५
 अप तस्य हसं तमो १०. ७. ४०
 अप त्वे तापवो १३. २. १७; १०. ४७. १४
 अपयेना जभरिणां ५. ३१. १०
 अप नः क्षोत्रचक्षम् ४. ३३. १
 अप न्याजः दीरयेथं १९. २०. १
 अपपापं परिह्वं १९. ८. ५
 अपमित्यमप्रतातां ६. ११७. १
 अपसृज्य यानुषाना ४. १८. ८
 अपरिमितमेव यज्ञम् ९. ५. २२
 अपवासे नक्षत्राणां ३. ७. ७
 अपथा दग्धाजस्य ९. ५५. ५

अपश्यं गोपामनि १. १०. ११
 अपश्यं युवति १८. ३. ३
 अपस्त ओषधीमतीः १९. १८. ७
 अप स्तेनं सवासी १९. ५०. ५
 अपस्त्वं पुत्रे प्रथमा १०. १०. ८
 अपः सङ्क्राद् दिवम् ४. २७. ४
 अपाः पूर्वेषां हरिवः २०. ३२. ३
 अपागृह्णयतां १८. २. ३३
 अपाद् प्राप्तेः स्वपवा ९. १०. १३
 अपाधौ त उभौ ७. ७०. ४
 अपादमे समभवत् १०. ८. २१
 अपादिनो अपादग्निः २०. ९१. ८
 अपादेति प्रथमा ९. १०. २३
 अपानति प्राणति ११. ४. १४
 अपानाय व्यानाय ६. ४१. २
 अपां तेजो ज्योतिः १. ३५. ३
 अपामग्निस्तनूभिः ४. १५. १०
 अपामप्रमसि ससुम् १६. १. ६
 अपामद् दिग्मालां १९. २. ४
 अपामस्ते यज्ञं प्र १०. ५. ५०
 अपामार्ग ओषधीनां ४. १७. ८
 अपामार्गोऽप मार्तुं ४. १८. ७
 अपामिदं न्वयनं ६. १०६. २
 अपामूर्ध्न ओजसो १९. ४५. ३
 अपामूर्ध्निर्मदधिव २०. २८. ४; ३९. ५
 अपां तेजो नसुयोः २०. २९. ३
 अपां मा पात्रे यतनो ५. २९. ८
 अपां यो जग्ने प्रतिमा ९. ४. २
 अपां रसः प्रथमजो ४. ४. ५
 अपामृत्युपार्हपत्यात् १२. २. ३४
 अपास्तान् उरुष्ठु १४. २. ४८
 अपि नष्टाग्निं ते बाहू ७. ७०. ५
 अपि दृष्ट पुराणवद् ७. ७०. १
 अपूपवान् क्षीरवान् १८. ४. १६
 अपूपवान् घृतवान् १८. ४. १९
 अपूपवान् दधिवान् १८. ४. १७
 अपूपवान् दध्मवान् १८. ४. १८
 अपूपवान् चर्वाध १८. ४. ११
 अपूपवान् चर्वाध १८. ४. २४
 अपूपवान् मधुमात् १८. ४. २२

अपूपवान् मांसवान् १८. ४. २०
 अपूपवान् रसवाध १८. ४. २३
 अपूप पिष्टितान् १८. ३. ६८; ४. २५
 अपूपेणेपिता वानस्ता १०. ८. ३३
 अपेत बीत वि च १८. १. ५५
 अपेतो वानो सविता ४. २५. ४
 अपेन्द्र द्विपतो १. २१. ४
 अपेन्द्र प्राचो मधवन् २०. १२५. १
 अपेयं जीषा १८. २. २७
 अपेयां मायां १८. २. ४०
 अपेयं राप्नुच्छु २. ८. १
 अपेहि मनस्स्पतं २०. ९६. २४
 अपेयारिरस्परिमां ७. ८८. १
 अपेतेनारत्नीरतो ५. ६. ७
 अपो दिव्या अचाविषं ७. ८९. १; १०. ५. ४६
 अपो देवीसु हवे १. ४. ३
 अपो देवार्मभुमतीः १०. ९. २७
 अपो निषिञ्चसुराः ४. १५. १२
 अपो यद्विं पुरुहत् २०. ७७. ८
 अपो वामदेव्यं यज्ञं ८. १०. (१०) १७
 अपो वामदेव्येन ८. १०. (८) १५
 अपो वृषं वमिवांसं २०. ७७. ७
 अप्रजास्त्वं मातं ८. ६. २६
 अप्रपाण च वेदान्ता २०. १२८. ८
 अप्रापति प्राणेन ८. ९. ९
 अप्रसतः सपमादं ७. १०९. ३; १४. २. ३४
 अप्यु ते जन्म दिवि ६. ८०. ३
 अप्यु ते राजन् वरुण ७. ८३. १
 अप्यु भृतस्य हरिवः २०. ३३. १
 अप्यु मे तोनो १. ६. २
 अप्यु स्त्रीमात्रु इच्छा ११. ८. ३४
 अप्स्यन्तरश्चतम्यु १. ४. ४
 अप्स्यारोन्नातरिषा १०. ८. ४०
 अप्योऽग्निः रानिषा १३. २. ४६
 अमयं वावापुषिषो ६. ४०. १
 अमयं नः कस्त्वन्तरिक्षं १९. १५. ५
 अमयं मित्रादमयं १९. १५. ६
 अमयं मित्रावरुणा ६. ३२. ३
 अमागाः सप्त परितो ४. ३२. ५
 अग्निं क्रन्द सनयां ४. १५. ६

अमिकन्द स्तनय ११. ५. १२
 अमि गोत्राणि सद्वा १९. ११. ७
 अमि तं निर्धतिः ४. ३१. १०
 अमि सिद्धाणि ते ६. ४२. ३
 अमि तेषां सहमाना ३. १८. ६
 अमि त्वं देवं सविता ७. १४. १
 अमि त्वा जरिमादित ३. ११. ८
 अमि त्वा देवः सवितामि १. २९. ३
 अमि त्वा पूर्वपीतये २०. ९९. १
 अमि त्वा मनुजातेन ७. ३७. १
 अमि त्वा वर्चसा गिरः २०. ४८. १
 अमि त्वा वर्चसासिच ४. ८. ६
 अमि त्वा वृषमा भुते २०. २२. १
 अमि त्वा हर नोद्युगे २०. १२१. १
 अमि त्वेन्द्र परिमताः ६. ९९. १
 अमि त्वोर्णोमि पृथिव्या १८. २. ५२
 अमि धुम्मानि वनिन २०. ६. ७
 अमि प्र गोपति २०. २२. ४। ९२. १
 अमि प्र वः सुरभसं २०. ५१. १
 अमि प्रेहि दक्षिणतो ४. ३२. ७
 अमि प्रेहि माप वेन ४. ८. २
 अमिभूर्वहो अमिभूः ६. ९७. १
 अमि वर्धतां पवसाणि ६. ७८. २
 अमिहृष सपत्न्यानि १. २९. २
 अमिहृषा ओषधयः ११. ४. ६
 अमि द्वावं न कुरुनेभिः २०. १६. ११
 अमि हि सत्य सोमपा २०. ६४. २
 अमीवर्तेन मणिना १. २९. १
 अमीवर्तो अमिभवः १. २९. ४
 अमीवत्सः प्र विहीते २०. १२७. १०
 अमीहृषा हिरण्येन १०. १०. १६
 अमीहृषा मेवा आसत् ६. १३७. २
 अमी बु णः सखीनाम् २०. १२४. ३
 अमीहि मन्वो ४. ३२. ३
 अमुत्तु प्र देव्या २०. १४१. १
 अमुत्तरुप द्विपमाणा १२. ५. ३५
 अमृद् दूतः ग्रहितो १८. ४. ६५
 अभ्यक्षाका स्वरंरुता १०. १. २५
 अभ्यन्यवेति पर्यन्य १३. २. ४३
 अभ्यन्नं हुराणि ६. १२४. ३

अभ्यर्चत सुदृति ७ ८९. १
 अभ्यावर्तस्व पशुभिः ११. १. २२
 अभं पीवो मन्वा ९. ७. १८
 अभ्रातृमी वरणा १४. १. ६२
 अभ्रातृव्यो अना २०. ११४. १
 ज्ञप्रिये दिवुषसात्रिये २. २. ४
 अमन्महीदनाशयो २०. ११६. २
 अमा कृत्वा पाप्मानं ४. १८. ३
 अमा रृतं कुरुते ११. ५. १५
 अमावास्या च पीथमासी १५. २. १४
 अमावास्या न त्ववेता ७. ७९. ४
 अमासि मात्रां १८. २. ४५
 अमिहसेनां मयवज ३. १. ३
 अमी ये युधमायन्ति ६. १०३. ३
 अमीषां विज्ञानि ३. २. ५
 अमुक्त्वा यस्याद् दुरिता २. १०. ६
 अमुत्रभूयावधि ७. ५३. १
 अमुत्र सजिह वेत्येत १३. १. १९
 अमुत्रैनमा गच्छताद् ९. १०
 अमूलस्तर्ष निः ८. ८. ३
 अमूलहेतिः पतत्रिणी ६. २९. १
 अमूः परि पृवाक्च १. २७. १
 अमू ये दिभि सुभगे ३. ७. ४
 अमूर्वा उप सूर्य १. ४. २
 अमूर्वा यन्ति योषितो १. ७. १
 अमोतं वातो दवाद् ९. ५. १४
 अमोऽहमस्मि सा त्वं १४. २. ७१
 अम्वयो यन्त्यन्वभिः १. ४. १
 अम्वो अमो महः १३. ८. ५०
 अम्वो अम्वं १३. ८. ५१
 अयं यो अमिद्योचविष्णुः ६. २०. ३
 अयं यो भूरिमूलः ६. ४३. २
 अयं यो वक्रो ७ ५६. ४
 अयं यो विज्ञान ५. २२. २
 अयं लोकः त्रिवलयो ५. ३०. १७
 अयं लोको जातं ८ ८. ८
 अयं वज्रस्तर्षयतां ६. १३४. १
 अयं वस्ते गर्ग १३. १. १६
 अयं वा उ अमिर्गया १५. १०. ७
 अयं वां यमो जघिना २०. ११९. ४

अयं विष्णुर्धर्मो सद्गो १. ४. ३
 अयं स देवो अयन्मन्त्रः ११. ३. १५
 अयं स शिशुको येन १. १०. ७
 अयं सहस्रमा नो ७. २२. १
 अयं सहस्रमृषिभिः २०. १०४. २
 अयं स्तुवान् १. ८. २
 अयं ज्ञाक्त्यो मणिः ८. ५. ४
 अयं प्राजा वृषुषो ११. ३. १४
 अयं जीवतु मा मृतेन ८. २. ५
 अयं त इन्द्र सोमो २०. ५. ५
 अयं ते अस्त्युप न ४. ३२. ६
 अयं ते इत्यां विततां १०. ३. ४
 अयं ते योनिर्नास्तिनो ३. २०. १
 अयं द्यौर्धो विमन्त्रुकः ६. ४३. १
 अयं देवा इहैवास्त्यव ८. १. १८
 अयं देवानामसुरो १. १०. १
 अयं नो नमस्पती ६. ७९. १
 अयं नो हस्तवर्चा १२. २. ३७
 अयन्महा ते अर्वाहः २०. १२९. ११
 अयन्मन्त्रिः सत्यतिः ७. ६२. १
 अयन्मन्त्रिरस्यहवानि ३. २. २
 अयन्मन्त्रिरस्य इह ५. ३०. ११
 अयन्मस्तु धनपतिः ४. २२. ३
 अयमा वात्पर्यमा ६. ६०. १
 अयमिदं नै प्रतीवर्त ८. ५. १६
 अयमिन्द्र इवाकृषिः २०. १२६. १८
 अयमु ते समतसि २०. ४५. १
 अयमु त्वा विचर्यणे २०. ५. १
 अयमेभि विचाकृषद् २०. १२६. १९
 अयमौदुम्बरो मणिर्नीरो १९. ३१. १४
 अयं पन्थाः कृत्येति १०. १. १५
 अयं पिपान इन्द्रः ९. ४. २१
 अयं प्रतिसरो मणिर्नीरो ८. ५. १
 अयं मणिः सपत्नहा ८. ५. २
 अयं मणिर्वरणो १०. ३. ३
 अयं मे वरण १०. ३. ११
 अयं मे वरणो १०. ३. १
 अयं मे हस्तो ४. १३. ६
 अयस्ये हुपरे ६. ६३. ३
 अयसि योष इन्द्र २०. १२. २

अथा विष्ठा जनयन् ७. ३. १
 अथा इ त्वं मायया २०. ३६. ६
 अयुक्त सप्त मुग्धयुवः १३. २. २४; २०. ४७. २१
 अयुतोऽहमयुतो म १२. ५१. १
 अयोजात्मा अक्षरा १९. ६६. १
 अयोमुखाः सूर्यामुखाः ११. १०. ३
 अयोवष्ट्रो अर्वाहा ८. ३. ६
 अरं कामाय हरयो २०. ३१. २
 अरंगरो वावरीति २०. १३५. १३
 अरंयुषो निमज्ज्य १०. ४. ४
 अरदुषरम २०. १३१. १५
 अरसं कृषिर्न नादं १२. ३४. ३
 अरसं प्राच्यं विषमरसं ४. ७. २
 अस्तस्य इयो सत्यो ४. ६. ६
 अस्तस्य सक्तोदस्य ७. ५६. ५
 अरसात् इह्याहयो १०. ४. ९
 अरतीवोऽत्रोदुम्बस्य १०. ६. १
 अरात्यास्त्या निर्भत्या १०. ३. ७
 अरायस्यणमसि २. १८. ३
 अरायमस्तु पावानं २. २५. ३
 अरायान् ह्रूवो रद्यासि ११. ६. १६
 अरिग्रा आपो अप १०. ५. २४; १६. १. १०
 अरिष्टोऽहमरिष्टयुः १०. ३. २०
 अरुक्ष्माणमिदं महत् १. ३. ५
 अर्चत प्रार्चत २०. ९२. ५
 अर्चा मे वां वर्षायाज्ञो १८. १. ३१
 अर्जुनि पुनर्वां यन्तु २. २४. ७
 अर्धमर्धेन पयसा ५. १. ९
 अर्धमासाद्य मासाद्य ११. ७. २०
 अर्जुनिर्नाम नो देव ११. ९. ४
 अर्जुनिव त्रिपांभिः ११. ९. २३
 अर्धको न कुमारको २०. ९२. १
 अर्धमर्धं बृहस्पति ३. २०. ७
 अर्धमर्धं यजामहे १४. १. १७
 अर्वागन्ध इतो अन्यः ११. ५. ११
 अर्वागन्धः परो अन्यो ११. ५. १०
 अर्वाग् परस्तात् १३. २. ११
 अर्वाग्निहि सोमकर्म २०. ८. १
 अर्वाचीनं सु ते २०. १९. २
 अर्वाग्निमन्त्रमयुतो ५. ३. ११

अर्वावं त्या सुते २०. २३. ९
 अर्वावतो न आ गहि २०. ६. ८; २०. ४. ५७. ७
 अलसात्पादि पूर्वा ६. १६. ४
 अलस्युक्तं निखातकम् २०. १३२. २
 अलानुनि पृषातकानि २०. १३५. ३
 अलिङ्गया जाभ्रमदा ११. ९. ९
 अलङ्घ्यन् हन्मि महता २. ३१. ३
 अवः परेण पर एता ९. ९. १७; १३. १. ४१
 अवः परेण पितरं ९. ९. १८
 अवकादानभिसोपां ४. ३७. १०
 अवकोल्पा उवकात्मानः ८. ७. ९
 अवकृक्षिणं पृथक् २०. ८५. २
 अव जहि यातुधानानव ५. १४. २
 अव ज्यामिव धन्वनां ६. ४१. १
 अव दिवस्तारयन्ति ७. १०७. १
 अव द्रप्सो अंशुमतीं २०. १३७. ७
 अवधांश्च कामो मम ९. २. ११
 अव पयन्तामेषाम् ८. ८. २०
 अव बाधे द्विपन्तं ४. ३५. ७
 अव मन्दुरावपातय ६. ६५. १
 अव मा पाप्मन् सुज ६. २६. १
 अवतिरद्वमाला १२. ५. ३७
 अवशसा निःशसा ६. ४५. २
 अव श्वेत पदा जहि १०. ४. ३
 अवश्लक्ष्णमिव २०. १३३. ६
 अव सुज पुनरग्रे १८. २. १०
 अवसृष्टा परा पत ३. १९. ८
 अव स्य शूराण्वनो २०. ७७. २
 अव स्वराति गर्गरो २०. ९२. ६
 अवाचानाव जहोन्द्र १३. १. ३०
 अवायन्तां पक्षिणो ११. १०. ८
 अवास्तुमेनमस्यगम् १२. ५. ४५
 अविः कृष्णा भागधेयं १२. २. ५३
 अविर्धं नाम देवतर्तन १०. ८ ३१
 अवोरामिव मामयं २०. १२६. ९
 अवैतेनारत्नीरसौ ५. ६. ६
 अवैरहसावेदमा ६. २९. ३
 अवो द्वाभ्यां पर २०. ९१. ४
 अव्यसथ व्यवसथ १९. ६८. १

अर्जना भोदःपिङ्गना १२. ५. ३८
 अर्जिनावर्ततिथो ९. ६. (८) ३८
 अर्जोतिभिस्तिमूभिः २. ११. ४
 अर्धापिणदं मधु २०. १३. ८
 अर्धमन्वती रावते १२. २. २६
 अर्धमन्वे मेऽसि यो ५. १०. १-७
 अर्धमदिधमयमन् ६. ६०. १
 अर्धान्तस्य त्वा मनसा १९. २५. १
 अर्धूनि कृत्माणस्य ५. १९. १३
 अर्ध्रेष्माणो अथारयन् ३. ९. २
 अर्ध्रान्वा तन्मभंषति १४. १. २७
 अथ इव रजो १२. १. ५७
 अथस्थ सदिरो २०. १३१. १४
 अथस्थो दमो वीरुषां ८. ७. २०
 अथस्थो देवसदनः ५. ४. ३; ६. ९५. १; १९. १९. ६
 अथस्थ वारो २०. १२९. १८
 अथस्याधतरस्य ४. ४. ८
 अथस्यारनः संशतिता ५. ५. ९
 अथाः कृणा गावः ११. ३. ५
 अथायन्तो गम्यन्तो २०. ९६. ५
 अथावति प्रयनो २०. २५. १
 अरावतीगोमतीः ३. १६. ७
 अरावतीः प्र तर १८. २. ३१
 अभिना त्वाग्ने ३. ४. ४
 अभिना ब्रह्मणा ५. १६. १२
 अभिना सारधेण ६. ६९. १; ९. १. १९
 अवाऽहसुमं पुनलाय २०. ९२. १९
 अष्ट च मेऽर्वातिथ ५. १५. ८
 अष्ट ज्ञाता भूता ८. ९. २१
 अष्टधा जुको वहति १३. ३. १९
 अष्टयैभ्यः दद्याद्वा १९. २३. ५
 अष्टाभ्यं वर्तत ११. ४. २२
 अष्टाभ्यां नवद्वारा १०. २. ३१
 अष्टादशयैभ्यः १९. २३. १५
 अष्टावदी चतुरधि ५. १९. ७
 अष्टादिकानि शिवानि १९. ८. २
 अष्टेन्द्रस्य वज्रयमस्य ८. ९. २३
 असच्छात्रां प्रतिष्ठन्तीं २०. ७. २१
 असति सत् प्रतिष्ठितं १७. १. १९
 असदन् गावः ७. ९६. १

असंज्ञा गगधेन क्षुद्र ११. ५. ३४
 असंज्ञायाः समभवत् ४. १९. ६
 असंज्ञा मे हृदयसुखी १६. ३. ६
 असंज्ञाये सुतपसी ४. २६. ३
 असम्पन्नाद् पुण्यन्याद् ४. ९. ६
 असफलं नो अपराद् ८. ५. १७
 असफलं पुरस्ताद् १९. १६. १; २७. १४
 असंवापं वप्यतो ११. १. २
 असंवापे प्रथिव्या १८. १. २०
 असर्ववीरवरतु ९. १. १४
 असितं ते प्रलयनं १. २३. ३
 असितस्य ते प्रक्रागा १. १४. ४
 असितस्य तेमातस्य ५. १३. ६
 असि हि वीरसैन्यो २०. ५६. २
 असुन्वामिन्द्र संसदं २०. २९. ५
 असुराणां बुधितासि ६. १००. ३
 असुरास्ता न्यखनन् ६. १०९. ३
 असूतिका रामाय ६. ८३. ३
 असुप्रमिन्द्र ते गिरः २०. ७१. १०
 असौ मे स्मरतादिति ६. १३०. २
 असौ या सेना मरुतः ३. १. ६
 असौ यो अपराद् १. १४. ३
 असौ ह्य इह ते मनः १८. ४. ६६
 अस्तंयते नमोऽस्त १७. १. २३
 अस्ताभि मम्म पृथं २०. ११९. १
 अस्तौव तु प्रतरं २०. ८९. १
 अस्त्रा नीलसिखण्डेन ११. १. ७
 अस्याद् यौरस्थात् ६. ४४. १; ७७. १
 अस्थि कृत्वा समिधं ११. ८. २९
 अस्थिजस्य किमासस्य १. २३. ४
 अस्थिभ्यस्ते मज्जभ्यः १. ३३. ६; २०. ९६. २२
 अस्थिखंसं पक्षंसम् ६. १४. १
 अस्थीन्यस्य पीठय ११. ५. ३०
 अस्मा इदु न्नाविद् देवपत्नीः २०. ३५. ८
 अस्मा इदु सवतु २०. ३५. १५
 अस्मा इदु ससुपमं २०. ३५. ३
 अस्मा इदु त्वष्टा २०. ३५. ६
 अस्मा इदु प्र तवते २०. ३५. १
 अस्मा इदु प्र भरा २०. ३५. ११
 अस्मा इदु प्रय इव २०. ३५. २
 अस्मा इदु सप्तमिव २०. ३५. ५
 अथर्व ५९

अस्मा इदु स्त्रीमं २०. ३५. ४
 अस्माकमिन्द्रः १९. १३. ११
 अस्मान्नु तन्न २०. ७१. १२
 अस्मिन्निन्ने नि दपतु ८. ५. २१
 अस्मिन् मगावेकगतं १९. ४६. ५
 अस्मिन् वयं संक्रुते १९. १. ११
 अस्मिन् वतु वसतो १. ९. १
 अस्मे धेहि भवो २०. ७१. १४
 अस्मे क्षत्रमन्नीषोमा ६. ५४. २
 अस्मे क्षत्राणि धारयन्तं ७. ७८. २
 अस्मे प्रागाव मदिशः ६. ४०. २
 अस्मे शाचापुषिणी ४. २२. ४
 अस्मे भीमाव नमसा २०. १५. ३
 अस्मे मणिं वरं वभ्रन्तु ८. ५. १०
 अस्मे श्रुत्वा.अधि ८. २. ८
 अस्म्य देवाः प्रदिशि १. ९. २
 अस्म्य पीत्वा घृतकृतो २०. ६८. ८
 अस्म्य वामस्य पतितस्य २. १. १
 अस्त्येदिन्द्रो पादेषु २०. ९९. १
 अस्त्येदु त्वेषसा २०. ३५. ११
 अस्त्येदु प्र मृदि २०. ३५. १३
 अस्त्येदु भिया २०. ३५. १४
 अस्त्येदु मातुः २०. ३५. ७
 अस्त्येदेव प्र रिचि २०. ३५. ९
 अस्त्येदेव ववसा २०. ३५. १०
 अस्त्येन्द्र कुमारस्य ५. २३. १
 अस्त्ये देवताया उवकं १५. १३. ११
 अस्त्रामस्त्या हविषा १. ३१. ३
 अस्त्रगता परिहृता ११. ५. ४०
 अहं राप्ती संगमनी ४. ३०. १
 अहं ह्यवाय पशुरा ४. ३०. ५
 अहं ह्येतिविसृजिः ४. ३०. १
 अहं वचामि जेत्वं ७. ३८. ४
 अहं विवेच प्रथिवीसुत ६. ६१. १
 अहं विं व्यामि मयि १४. १. ५७
 अहं सुवे पितरमस्य ४. ३०. ७
 अहं सोमनाहनसं ४. ३०. ६
 अहं शुभ्यामि मनसा १. ८. ६; ५. ५४. २
 अहं जजान प्रथिवीसुत ६. ६१. ३
 अहन्नाहि पर्वते १. ५. ६
 अहमस्मि सहमानाथो ३. १८. ५

अहमस्मि सहमान १२. १. ५४
 अहमिदं पितृष्परि २०. ११५. १
 अहमेनायुदतिष्ठिं ७. ९५. २
 अहमेव वात इव ४. ३०. ८
 अहमेव स्वयमिदं ४. ३०. ३
 अहमेवास्म्यमावांस्या ७. ७९. २
 अहं पचाम्यहं १२. ३. ४७
 अहं पशूनामधिषा १२. ३१. ६
 अहं प्रत्नेन मन्मना २०. ११५. २
 अहल कुक्षं वर्गक २०. १३१. ६
 अहस्य रात्री च १५. २. २२
 अहा अग्रतेमविदः २. १०. ७
 अहोनां सर्वेषां विषं १०. ४. २०
 अहोरात्राभ्यां नक्षत्रेभ्यः ६. १२८. ३
 अहोरात्रे अन्वेषि १२. २. ४२
 अहोरात्रे इदं भूमः १२. ६. ५
 अहोरात्रे नासिके १५. १८. ४
 अहोरात्रैर्विमितं १३. ३. ८
 आकृतिं देवीं सुयगां १२. ४. २
 आकूत्या नो गृहस्यत १२. ४. ३
 आ क्रन्दय घनपते २. ३६. ६
 आ क्रन्दय बलमेजो ६. ११६. २
 आह्वैकं मणिकं १९. ४५. ५
 आगच्छत आगतस्य ६. ८२. १
 आगन् रात्री संगमनी ७. ७९. ३
 आगादुदगादयं २. ९. २
 आ गावो अमन्नुत ४. २१. १
 आ गृह्यतं सं बृहत् ११. ९. ११
 आ य स्वावान्मनाप्य २०. १२२. २
 आ या गमयादि २०. २६. २
 आ या ता गच्छत्युत्तरा १८. १. ११
 आग्रिरक्षनामायैः १९. २२. १
 आचार्य उपनयमानो ११. ५. ३
 आचार्यस्तस्य ११. ५. ८
 आचार्यो ब्रह्मचारी ११. ५. १६
 आचार्यो धृत्पूर्वकः ११. ५. १४
 आच्छद्विधानैर्पितो १४. १. ५
 आच्यो जातु दक्षिणतो १८. १. ५२
 आ जनाव हुङ्गे २०. ३६. ८
 आगामि त्वाजन्मा ३. २५. ५

आनुष्ठान ईच्यो ५. १२. ३
 आर्यस्य परमेष्ठिन् १. ७. २
 आर्यं विमतिं ९. ४. ७
 आञ्जनस्य मधुपस्य ६. १०२. ३
 आञ्जनं पृथिव्यां १९. ४४. ३
 आतन्वाला आयच्छन्तो ६. ६६. २
 आतिष्ठन्तं परि विधे ४. ८. ३
 आ तु न इन्द्र मय्यसुवानः २०. २३. १
 आ तु सुधिष्य दंपते २०. ९२. १३
 आ ते ददे वक्षणाभ्यः ७. ११४. १
 आ ते नयतु सविता २. ३६. ८
 आ ते प्राणं सुवामसि ७. ५३. ६
 आ ते योनिं गर्भ एतु ३. २३. २
 आ ते राष्ट्रमिह १३. १. ५
 आ ते सिन्धुमि २०. ४. २
 आ ते स्तोत्राणि ५. ११. ९
 आतोदिवौ नितोदिनावयो ७. ९५. ३
 आत्मन्स्त्वुर्वरा १४. २. १४
 आत्मानं पितरं २. ५. ३०
 आ त्वा गन् राष्ट्रं ३. ४. १
 आ त्वागमं शंतातिभिः ४. १३. ५
 आ त्वाग्न इधीमहि १८. ४. ८८
 आ त्वा वृत्तत्वर्यमा ५. २८. १२
 आ त्वा मय्यसुजा २०. ३. २१. ३८. २. ४७. ८
 आ त्वा करोह १३. १. १५
 आ त्वा विशन्तु सुतास २. ५. ४
 आ त्वा विशन्त्वाद्यस्य २०. ६९. ५
 आ त्वा हव्यन्तं २०. ३२. २
 आ त्वा हार्यमन्तरम् ३. ८७. १
 आ त्वेता नि वीदत २०. ६८. ११
 आयर्वणानां चतुः १९. २३. १
 आयर्वणीराग्रिरीः ११. ४. १६
 आदहा इविदहा २. ३. २
 आदग्रिरा प्रथमं २०. २५. ४
 आ दत्ते भिन्ता ११. ५. ५६
 आददानवाग्रिरसि १२. ५. ५२
 आ दधाति ते पदं २. ११. ८
 आदत्स्युत्तमेकस्म २०. १३२. १
 आदह सपामतु २०. ४०. ३. ६९. १२
 आदनेन संदानेन ६. १०४. १

आदाय जीतं जीताय ११. ५. ५७
 आदित् ते अस् २०. ७५. १
 आदित् पन्थाम्युत १. १३. ६
 आदित् चक्षुरा दत्स ५. ३१. १०
 आदित् नाभमाकः १७. १. २५
 आदित्सा रुद्रा वचनो ११. ६. १३; २०. १३५. ९;
 १९. ११. ४
 आदित्सा ह जरितः १३५. ६
 आदित्सेभ्यो अग्निरोम्नो १२. ३. ४४
 आदित्सेरिन्द्रा सगणो २०. ६३. १; १२४. ५
 आदिनवं प्रतिपदि ७. २०९. ४
 आ देवानामपि १९. ५९. ३
 आ देवेभ्यु हव्यते १५. ११. १०
 आधीर्णां कर्मशाल्याम् ३. २५. २
 आनन्दा मोदाः प्रमुदो ११. ७. २६; ८. २४
 आ नवैतमा रमस् ९. ५. १
 आ नूनमधिना २७. १३९. १
 आ नूनमधिनाः २०. १४०. २
 आ नूनं वातमधिना २०. १४१. ४
 आ नूनं रघुवर्तनि २०. १४०. ३
 आन्रस्यताः शिखण्डिनो ४. ३७. ७
 आ नो अन्ने दुमतिः १. ३६. १
 आ नो अर मा परि छा ५. ७. १
 आ नो यज्ञं भारती ५. १२. ८
 आ नो वातं दिवो २०. १४३. ५
 आ नो याहि सुतावतो २०. ४. १
 आ नो विशाखु हव्य २०. १०४. ३
 आन्नापि जत्रनो ११. ३. १०
 आन्नेभ्यस्ते शुवाभ्यो १. ३३. ४; २०. ९६. २०
 आप इद् वा उ मेवजीः ३. ७. ५; ६. ९१. ३
 आपः पृणीत मेवर्न १. ६. ३
 आप्राय अधिना २०. ८१. २; ९२. २१
 आपर्जन्यस ३. ३१. ११
 आपदित् पिन्धु स्वयो २०. ११. ४
 आपद्वति प्रति ४. २०. १
 आपस्पृशतो अभि १२. ३. ४
 आपूर्णो अस्व कलशः २०. ८. ३
 आपो अग्निं प्र हिशुत १८. ४. ४०
 आपो अग्निं दिव्य ८. ७. ३
 आपो अग्निं विद्यमानम् ४. २. ६

आपो अस्मान्मातरः ६. ५१. २
 आपो न देवीस्य २०. २५. १
 आपो न विष्णुमभि २०. १७. ७
 आपो मद्रा वृत्तम् ३. १३. ५
 आपो मौषधीमतीः १९. १७. ६
 आपो यद् यः सोपिस्तेन २. २३. ४
 आपो यद् यस्तपस्तेन २. २३. १
 आपो यद् यस्त्यजेस्तेन २. २३. ५
 आपो यद् योर्गर्भस्तेन २. २३. ३
 आपो यद् यो हरस्तेन २. २३. २
 आपो यत्तं जययन्ती। ४. २. ८
 आपो विद्युदग्रं ४. १५. ९
 आपो हि छा मयो १. ५. १
 आप्रोतीर्णिं लोकान् ९. ६. (१३) ६१
 आ प्र-ज्यवेयामप १८. ४. ४९
 आ प्रत्यर्थं दाक्षुषे ७. ४०. २
 आ प्र श्रव परमस्याः ३. ४. ५
 आमुषावर मनुज २०. १६. ४
 आचनो अनाचनो ६. १६. १
 आभूत्या सहजा वज्र ४. ३१. ६
 आमणको मणत्सकः २०. १३०. ९
 आ मण्यो अस्या २०. ७६. ७
 आमन्त्रैरिन्द्र हरिभिः ७. ११७. १
 आ मा पुष्टे च पोषे ३. १०. ७
 आ मारुक्षद् पर्णमपिः ३. ५. ५
 आ मारुक्षद् देवमपिः ८. ५. २०
 आ भिनोमिति भयते २०. १३१. १
 आ मे घनं सरस्वती १९. ३१. १०
 आ मे महच्छतभिषम् १९. ७. ५
 अग्निं उपको धावते ५. २९. ६
 आ नं विशान्तीन्वो ६. २. २
 आनं गौः शुभिरकमीद् ६. ३१. १; २०. ४. ४८
 आ यत् पतन्त्येभ्यः २०. ९२. ७
 आ यद् युवः शतकृतवा २०. १२२. ३
 आपने ते परावणे ६. १०६. १
 आ यन्ति दिवः पृथिवीं १३. ३. २६
 आयमगन्तंवासरः ३. १०. ८
 आयमगन्तंवासा ६. ६८. १
 आयमगन्तं पर्णमपिः ३. ५. १
 आयमगन्तं युवा भिषक् १०. ४. १५

आ ययाम सं वनर्ह १. १. ३
 आय वनेनती जनी १०. १३१. ८
 आ यात वितरः १८. ४. ६२
 आ यातु मित्र ऋग्भिः १. ८. १
 आ यातिन्द्रः स्वपतिः १०. ९४. १
 आ याहि सुपुमा १०. ३. १; ३८. १; ४७. ७
 आयुरस्मै वेदि १. २९. २
 आयुरस्यायुर्मै वाः १. १७. ४
 आयुर्वेदं विनश्चितं १. ५०. ३
 आयुर्वा अग्ने जरतं २. १३. १
 आयुर्वत् ते अतिहितं ७. ५३. ३
 आयुर्विधायुः परि १८. २. ५५
 आयुश्च रूपं च नाम १२. ५. ९
 आयुषायुः कृतां १९. २७. ८
 आयुषे त्वा वर्धते १९. २६. ३
 आयुषोऽसि प्रतरणं १९. ४४. १
 आयुष्मतामायुष्कृतां ३. ३१. ८
 आ यूथेव क्षुमति १८. ३. २३
 आ वो धर्माणि प्रथमः ५. १. १
 आ रमस्व जातवेदो १. ७. ६; १८. ३. ७१
 आ रमस्वेनाममृतस्य ८. २. १
 आराच्छन्नमप वापस १०. ८९. ७
 आ रात्रि पार्थिवं रजः १९. ४७. १
 आराधराति निष्कृति ८. २. १२
 ओर अभूद् विषमरोद् विषे १०. ४. २६
 ओरऽज्ञावरमदस्तु १. २६. १
 आ रोदसी हयमागो १०. २१. १
 आ रोह चर्मोप सीद १४. २. २४
 आ रोहत जनिनी १८. ४. १
 आ रोहत दिवम् १८. ३. ६४
 आ रोह तत्त्वं सुमनस्य १४. २. ५१
 आ रोहतायुर्जरसं १२. २. २४
 आरोहन्क्षुको वृद्धती १३. २. ४९
 आरोहन् सामयुतः १३. १. ४३
 आ रोहोऽसुप भस्व १४. २. ३९
 आसिरवर्तिनिष्कृतिः १०. २. १०
 आपेवेपु नि दधे ११. १. ३३
 आसापाथ प्रलपाथ ११. ८. २५
 आस्मि च विलिगी ५. १३. ७
 आ पाक्षि देवो इद २०. ६७. ५

आवतस्त आवतः ५. ३०. १
 आ वात वाहि मेपजं ४. १३. ३
 आ वामगन्धुमतिः १४. २. ५
 आ वां प्रजां जनयतु १४. २. ४०
 आविरात्मानं कृणुते १२. ४. ३०
 आविष्कृणुष्व रूपाणि ४. २०. ५
 आनिष्ठितापविषा वृषाङ्कः ५. १८. ३
 आविः सतिहितं १०. ८. ६
 आ वृषावस्व भसिहि ६. १०१. १
 आ वो नहन्तु सप्तयो १०. १३. २
 आचारीकं विशारीकं १९. ३४. १०
 आक्षसनं विशसनम् १४. १. २८
 आशानामाशापक्षिभ्यः १. ३१. १
 आशामाशां वि द्योततां ४. १५. ८
 आशासाना सीमनसं १४. १. ४२
 आशिषश्च प्रशिषश्च ११. ८. २७
 आशीर्षं ऊर्जमुत २. १९. ३
 आशुः शिवागो वृषभो १९. १३. २
 आशुष्यन्तं यवं देवं ६. १४२. १
 आ संवतमिन्द्र णः २०. ३६. १०
 आ सत्यो यातु मयवो २०. ७७. १
 आसीनाशो अरुणीनाम् १८. ३. ४३
 आयुरी चक्रे प्रथमेदं १. २४. २
 आ सुष्यन्ती यजते ५. १२. ६
 आ सुखसः सुखसो ७. ७६. १
 आसो यसासो ९. ८. १०
 आस्तेवीथ वा स्तेवीथ ११. ८. २८
 आस्नस्ते गाया अमयन् १०. १०. २०
 आस्ते ब्राह्मणाः १४. १. ३९
 आहं खिदामि ते ६. १०२. २
 आहं तनोमि ते ४. ४. ७; ६. १०१. ३
 आहं पितृन्नुविदत्रो १८. १. ४५
 आ हरयः सद्यश्चिरे २०. २२. ५; २२. २
 आ हरामि गवां २. २६. ५
 आहवनीयस्य च १५. ६. १५
 आहर्षमविदं त्वा ८. १. २०; २०. ९६. १०
 आहुतास्सभिहुताः ६. १३३. २
 आहुत्यान्नायावमति १५. १४. ८
 इच्छन्ति देवा सुवन्तं २०. ३. १८
 इच्छन्त्यस्य यच्छिः २०. ४१. २

इदस्य ते वि ज्ञातामि १. ३. १८
 इदया ज्ञातो वयं ३. १०. ११
 इदयास्पदं दृष्टवत् ३. १०. ६
 इदयास्मीं अमु वस्तां ७. २०. १
 इत ऊती वो अजरं १०. १०५. ३
 इत एत उदारहन् १८. १. ६१
 इतश्च मासुतश्चावतां १८. ३. ३८
 इतश्च यदसुतश्च १. २०. ३
 इतिहासस्य च वै १५. ६. ११
 इतो जयेतो वि जय ८. ८. २४
 इतो वा सातिमीमहे २०. ७०. ६
 इत्थं भेयो मन्यमाने ८. ९. २२
 इदं यत् कृष्णः दाक्षुनिः ७. ६४. १-२
 इदं गत् परमेष्ठिनं १३. ९. ४
 इदं यत् प्रेम्णः शिरो ६. ८९. १
 इदं न आपो हृदयमयं ३. १३. ७
 इदं वचो अमिता १९. ३७. १
 इदं विद्वानाग्र्य ४. ९. ७
 इदं विष्णुं सहत १. १६. ३
 इदं विष्णुर्वि वक्रमे ७. २६. ४
 इदं सद्यो रोहिणी १३. १. २३
 इदं सवितर्वि जानाहि १०. ८. ५
 इदं सु मे नरः क्षुण्त १४. २. २
 इदं हविर्वातुधानान् १. ८. १
 इदं हिरण्यं गुल्फुन्वयम् १. ३६. ७
 इदं हिरण्यं विरुहि १८. ४. ५६
 इदं कसाम्बु चयनेन १८. ४. ३७
 इदं जनामि भेषजं ७. ३८. १
 इदं जना उप क्षुत २०. १२७. १
 इदं जनासो विवध १. ३९. १
 इदं त एकं पर ऊ १८. ३. ७
 इदं तद्युज उत्तरमिन्द्रं ६. ५४. १
 इदं तद् रूपं यदवस्त १४. १. ५६
 इदं समाति मुजामि १६. १. ४
 इदं तृतीयं सवनं ६. ४७. ३
 इदं ते हर्म्यं दृष्टवत् ७. ६८. १
 इदं देवा क्षुण्त ये २. १२. २
 इवमकर्म नमो २०. १६. ११
 इवमहमासुप्यायणे १६. ७. ८
 इवमहं रुषन्तं ग्रामं १४. १. ३८
 इवमाज्यं दृष्टवज्जुषाणाः ९. २. ८

इदमादानमकरं ६. १०४. २
 इदमाप प्र बहुतानयं ७. ८९. ३
 इदमिदमेवास्त्य वयं ९. ५. २४
 इदमिद् वा उ भेषजं ६. ५७. १
 इदमिद् वा उ नापरं १८. २. ५०-५६
 इदमिन्द्र मृगुहि २. १२. ३
 इदमुप्राय वज्रवे ७. १०९. १
 इदमुष्ट्रयोऽन्वसान १९. १४. १
 इदं पितृभ्यः प्र भराणि १८. ४. ५१
 इदं पितृभ्यो नमो १८. १. ४६
 इदं पूर्वमपरं निधानं १८. ४. ४४
 इदं पैदो अजायत १०. ४. ७
 इदं प्रापसुतमं कालं १२. ३. ४५
 इदं मया मरुति २०. १३१. १०
 इदं मे ज्योतिरसुतं ११. १. २८
 इवानत्तराय परि ६. ५५. ३
 इमेन रवा जातवेदः १९. ६४. २
 इमेनाम इच्छमानो ३. १५. ३
 इन्दुरिन्द्राय पवत २०. १३७. ५
 इन्द्र आशाभ्यस्परि २०. १०. ७, ५७. १०
 इन्द्र इन्द्रोः मचा २०. ३८. ५, ४७. ५, ७०. ८
 इन्द्र उक्थामादनि ५. २९. ३
 इन्द्र एतमदीधरद् ६. ८७. ३
 इन्द्र एतां ससजे २. २९. ७
 इन्द्र एषां जेता १९. १३. ९
 इन्द्र ओषधीरसनो २०. ११. १०
 इन्द्रं वयमदूरापं १९. १५. २
 इन्द्रं वयं महापन २०. ७०. ११
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे २०. १२. ३
 इन्द्रं वो विश्वतस्परि २०. ३९. १, ७०. १६
 इन्द्रं सोमस्य पीतये २०. २४. ४
 इन्द्रः कारुमपुपुषद् २०. १२७. ११
 इन्द्रः पूर्विदातिरद् २०. ११. १
 इन्द्रः प्राग् तिष्ठन् २. ७. २०
 इन्द्रः रा-सामने कृत २०. ४७. २, १३७. १३
 इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु ३. १७. ४
 इन्द्रः सुत्रामा स्वपो ७. ९१. १, २०. १२५. ६
 इन्द्रः सेनां मोहयतु ३. १. ६
 इन्द्रः स्वर्वा जनयन् २०. ११. ४
 इन्द्रं कृन्तु न आ मर १८. ३. ६७, २०. ७९. १

इन्द्र कृत्विर्द्वयं २०. ६. २; ७. ४
 इन्द्र क्षत्रगमि वारं ७. ८४. २
 इन्द्र निषादि मोहय १. १. १
 इन्द्र जठरं नम्यो २. ५. १
 इन्द्र वाहि पुमांसं ८. ४. २४
 इन्द्र जीव सूर्य जीव १९. ७०. १
 इन्द्र जुषस्व प्र वहा २. ५. १
 इन्द्र ज्येष्ठं न जा मेरे २०. ८०. १
 इन्द्र निषादु क्षरणं २०. ८१. १
 इन्द्र त्वा इषमं वयं २०. १. १; ६. १
 इन्द्र त्वातासं आ २०. ७०. १९
 इन्द्रं तं शुम्भपुच्छम् २०. ९१. १७; १०५. ५
 इन्द्रं ते मत्स्वन्तम् १९. १८. ८
 इन्द्रपुत्रे सोमपुत्रे १. १०. १३
 इन्द्र प्र णो धितवानं २०. ६. ३
 इन्द्र त्रेहि पुरस्वं २०. ५. ३
 इन्द्रमहं वणिजं १. १५. १
 इन्द्रमिदं केचिन्ना हरी २०. १९. १
 इन्द्रमिन्ना मिरी २०. २४. ३
 इन्द्रमिदं गायित्रो वृहद् २०. १८. ४; ४७. ४; ७०. ७
 इन्द्रमिदं देवतातप २०. ११८. ३
 इन्द्रं मित्रं वरुणं २. १०. १८
 इन्द्र वाजेषु नोऽव २०. ७०. १०
 इन्द्रवायु उमाविह ३. २०. ६
 इन्द्रव्यकार प्रथमं ६. ६५. ३
 इन्द्रव्य संख्याति नो २०. १०. ६; ५७. ९
 इन्द्रव्य सोमं पिबत २०. १३. १
 इन्द्र सेनां मोहय ३. १. ५
 इन्द्र सोमाः क्षुता इमे २०. ६. ४; २४. ५
 इन्द्रस्त्यजो बर्हणा २०. ११. ५
 इन्द्रस्तुरापाग्निजो २. ५. ३
 इन्द्रकातोत इन्द्रहा १९. १५. ३
 इन्द्र स्याताईरीणां २०. ६४. ५
 इन्द्रस्य कुक्षिरसि ७. १११. १
 इन्द्रस्य यष्टोऽसि ५. ६. ११
 इन्द्रस्य त्वा वर्मणा १९. ४६. ४
 इन्द्रस्य नाम यष्टन्त १९. ३५. १
 इन्द्रस्य तु प्रा वोचं २. ५. ५
 इन्द्रस्य प्रथमो रथो २०. ४. १
 इन्द्रस्य बाहू स्वयिरी १९. ११. १

इन्द्रस्य माय स्य १०. ५. ८
 इन्द्रस्य मन्त्रहे ४. २४. १
 इन्द्रस्य या मही २. ३१. १
 इन्द्रस्य व इन्द्रिये १९. १. ९
 इन्द्रस्य वचना वयं ६. ८५. २
 इन्द्रस्य वरुणमसि ५. ६. १४
 इन्द्रस्य वरुणसि ५. ६. १३
 इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य १९. १३. १०
 इन्द्रस्य वरुणसि ५. ६. १२
 इन्द्रस्यौज स्येन्द्रस्य १०. ५. १-६
 इन्द्रस्यौजो मस्ताम् ६. १२५. ३
 इन्द्रस्यौजो वरुणस्य ९. ४. ८
 इन्द्राग्नी काम सरणं ९. ९. ९
 इन्द्राग्नी यावपृथिवी १४. १. ५४
 इन्द्राग्नी रक्षतां मा १९. १६. २
 इन्द्राग्नी असद् वायुः ९. ७. ८
 इन्द्राग्नीमादु मारिषु २०. १२६. ११
 इन्द्रादिन्द्रः सोमाद् ११. ८. ९
 इन्द्राय याव आशिरे २०. २२. ६; ९२. ३
 इन्द्राय मायं परि त्वा २. ५. २
 इन्द्राय मद्भवे द्युतं २०. ११०. १
 इन्द्राय साम गावत २०. ६२. ५
 इन्द्राय सोममृत्विजः ६. २. १
 इन्द्रा वाहि चित्रमानो २०. ८४. १
 इन्द्रा वाहि तुष्टजान २०. ८४. ३
 इन्द्रा वाहि धियोविदो २०. ८४. २
 इन्द्रा वाहि मे हवम् ५. ८. २
 इन्द्रावरुणा मधु ७. ५८. १
 इन्द्रावरुणा क्षुत ७. ५८. १
 इन्द्रासोमा तपतं ८. ४. १
 इन्द्रासोमा दुष्कृतो ८. ४. ३
 इन्द्रासोमा परि वां ८. ४. ६
 इन्द्रासोमा वर्तवतं ८. ४-५
 इन्द्रासोमा समपवांसं ८. ४. २
 इन्द्रियाणि क्षातकृतो २०. २०. १; ५७. ५
 इन्द्रेण दत्तो वरुण २. २९. ४
 इन्द्रेण मनुष्या ७. ९३. १
 इन्द्रेण रोचना दिवो २०. १८. ३; १९. ४
 इन्द्रेण सं हि दक्षसे २०. ४८. १; ७०. ३
 इन्द्रेण मनुष्याः ३. ४. ६

इतिमं प्रतरं कृषि ६. ५. २
 इन्द्रे लोका इन्द्रे तप १०. ७. ३०
 इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो २०. ७१. ७
 इन्द्रो अग्न महद् भवं २०. २०. ५, ५७. ८
 इन्द्रो जपान प्रथमं १०. ४. १८
 इन्द्रो जयाति न परा ६. ९८. १
 इन्द्रो जातो मनुष्ये ४. ११. ३
 इन्द्रोतिभिर्बहुताभिः ७. ३१. १
 इन्द्रो दर्शानो अस्वभिः २०. ४१. १
 इन्द्रो दिवोऽधिपतिः ५. १४. ११
 इन्द्रो दीर्घाय चक्षुष २०. ३८. ६; ४७. ६; ७०. ९
 इन्द्रो वलं रक्षितारं २०. ९१. ६
 इन्द्रो मरुता मारुणात् २०. २. ३
 इन्द्रो मन्थतु मन्थिता ८. ८. १
 इन्द्रो मदाय वाग्धि २०. ५६. १
 इन्द्रो मरुता महतो २०. ९१. १२
 इन्द्रो मरुता रोदसी २०. ४. ११८
 इन्द्रो मा मरुतान् १८. ३. २५; १९. १७. ८
 इन्द्रो मेन्द्रियेणावतु १९. ४५. ७
 इन्द्रो मेऽहिरन्धवत् १०. ४. १६-१७
 इन्द्रो यज्वने गृणते ४. ११. २
 इन्द्रो यादूनाममवत् ८. ४. २१
 इन्द्रो युनक्तु बहुधा ५. २६. ११
 इन्द्रो राजा जयतः १९. ५. १
 इन्द्रो रुणेणानिर्बहेन ४. ११. ७
 इन्द्रो कीर्दणोदकामत् १९. १९. ९
 इन्द्रो वृत्रमश्नोत् २०. ११. ३
 इन्द्रो ह चक्रे त्वा २. २७. ३
 इमं यम प्रत्तरमा १८. १. ६०
 इमं यवमष्टायोगः ६. ९१. १
 इमं रथमधि ये ९. ९. ३
 इमं गीरमनु हर्षयन् ६. ९७. २; १९. १३. ६
 इमं स्तोममर्हते २०. १३. ३
 इमं होमा यज्ञमवतेमं १९. १. २
 इम उता मृत्युपाशा ८. ८. १६
 इमं कम्पादा विवेच १२. २. ४३
 इमं गावः प्रजया १४. १. ३३
 इमं गोर्धं पशवः २. १६. २
 इमं जंविभ्यः परिधि १२. २. २३
 इममन आयुषे वर्चसे २. २८. ५

इममने चमत्तं मा १८. ३. ५३
 इममाधित्वा वसुना ५. १८. ४
 इममिन्द्र यथाशिरं २०. २४. ७
 इममिन्द्र वर्धय ४. २२. १
 इममिन्द्रं बहि १२. २. ४७
 इममोदने नि दधे ४. ३४. ८
 इमं यग्रायि ते मायि १८. २८. १
 इमं विममि वरमं १०. ३. १२
 इमं विममि युक्तं २०. ९४. ९
 इमं मे अने पुरुषं ६. १११. १
 इमं मे कुष्ठ पुरुषं ५. ४. ६
 इमां शालां सविता ३. ११. ४
 इमा आपः प्र भरायि ३. ११. ९; ९. ३. २३
 इमा उ त्वा पुरुषसो २०. १०४. १
 इमा खनाम्नोवायि ३. १८. १
 इमा मातीरविधवाः १२. २. ३१; १८. ३. ५७
 इमानि यानि पथ १९. ९. ५
 इमा नु कं भुवना २०. ६३. २; १२४. ४
 इमां पियं उतशीष्णी २०. ९१. १
 इमा मरुता गृह्णतः २०. १०७. ११; ५. २. ८
 इमा मरुता मरुताहः २०. २३. ३
 इमामने सरणि ३. १५. ४
 इमामेवां पृथिवी १०. ८. ३६
 इमां भूमि पृथिवी ११. ५. ९
 इमां मात्रां मिमीमहे १८. २. ३८
 इमा या देवीः प्रदिशः १. १०. ४
 इमा या मरुणस्पते १९. ८. ६
 इमा या तिरुः पृथिवीः ६. ११. १
 इमा यास्ते शतं ७. ३५. २
 इमा याः पथ प्रदिशो ३. १४. ३
 इमस्तिष्ठो देवपुरा ५. १८. १०
 इमे यहा मनोयुव ६. २०. २
 इमे जांषा वि स्रुतैः १२. २. २२
 इमे त इन्द्र ते वरं २०. १५. ४
 इमे मयूखा उप १०. ७. ४४
 इमो युनजिमे ते बही १८. २. ५६
 इयं या परमेष्ठिनी १९. २. ३
 इयं या उ पृथिवी १५. १०. ६
 इयं वीरुन्मज्जता १. १४. १; ७. ५६. २
 इयं केरिः परो जन्तः ९. १०. १४

इयं समित् पृथिवी ११. ४. ५
 इयं कस्याण्यवरा १०. ८. २६
 इयं ते भीतिरिदमु ११. १. ११
 इयं त्वमग्ने समदह १८. ३. ६
 इयं नारी पतिलोकं १८. ३. १
 इयं नारुप भूते १४. २. ६३
 इयमग्ने नारी पति २. ३९. ३
 इयमन्तर्बधति जिह्वा ५. ३०. १६
 इयमेव पृथिवी ११. ३. ११
 इयमेव सा या प्रथमा ३. १०. ४; ८. ९. ११
 इयं पिब्या राष्ट्रयेत्तमे ४. १. २
 इयं सही प्रति ११. १. ८
 इरावेदुमयं दत्त २०. २३०. १६
 इरेव गोप दसति ३. २२. ६
 इषिरा योषा युवतिः १९. १. ४९
 इषीकां जरतीमिच्छा १२. २. ५४.
 इरा ईद्वली हसो १५. २. १९
 इधुरिव दिग्धा वृषते ५. १८. १५.
 इष्टं च वा एष पूतं ९. ६. (१) ३१
 इव्या ऋजीवः पततु ५. १४. १२
 इह गावः प्रजावध्वम् २०. १२७. १२
 इह ते सुरिह प्राण ८. १. ३
 इह त्वा गोपरिणश्र २०. २२. ३
 इह पुष्टिरिह रस ३. १८. ४
 इह प्र ब्रह्म वतमः ८. ३. ८
 इह मियं प्रजाये ते १४. १. २१
 इह मयीतु व ईमह ९. ९. ५
 इहा यन्तु प्रचेतसो ८. ७. ८
 इहेत्य प्रागपाएव २०. १३४. १
 इहेत्य० अमिच्छी २०. १३४. ६
 इहेत्य० जाहेला २०. १३४. ५
 इहेत्य०... वत्सा २०. १३४. २
 इहेत्य०... स वै पुत्र २०. १३४. ४
 इहेत्य०... त्यालीपाको २०. १३४. ३
 इहेदसाध न परो ३. ८. ४; १४. १. ३२
 इहेमाभिन्त्र सं जुव १४. २. ६४
 इहेद वद् वां समना २०. १४३. ७
 इहेति प्रुष्य सर्वेण ५. ३०. ६
 इहेव गाव एतमेहो ३. १४. ३
 इहेव भुवां नि भिनोमि ३. १२. १

इहेव भुवा प्रति तिष्ठ ३. १२. २
 इहेव सन्तः प्रति दम ६. ११७. २
 इहेव स्त मानु गात ७. ६०. ७
 इहेव स्त माप याता ६. ७३. ३
 इहेव स्तं प्राणापानौ ३. ११. ६
 इहेव स्तं मा वि यीष्टं १४. १. २२
 इहेव हवमा यात १. १५. २
 इहेवाग्ने अपि धारया ७. ८२. ३
 इहेवाभि वि तनूये १. १. ३
 इहेवैधि धनसविः १८. ४. ३८
 इहेवैधि माप च्योष्ठाः ६. ८७. २
 इहेवन्तीरपस्युव २०. ९३. ४
 ईजानवितमारक्ष १८. ४. १४
 ईजानानां मुकुतां ९. ५. ११
 ईडे वामि स्वावसुं ७. ५०. ३
 ईर्माभ्यामयनं जातं १०. १०. २१
 ईर्वाया प्राप्तिं प्रथमां ६. १८. १.
 ईलेन्यो नमस्य २०. १०२. १
 ईक्षान एनभिन्वासः १५. ५. २०
 ईक्षानां चार्वाणां १. ५. ४
 ईक्षानां त्वा मेवना ४. १७. १
 ईशां वो मरुतो देव ११. ९. २५
 ईशां वो वेद राज्यं ११. १०. २
 उक्षापाय वशाकात्र ३. २१. ६; २०. १. ३
 उक्षो हि मे पञ्चदश २०. १२६. १४
 उग्रं वलिषदाततम् २०. १३२. ६
 उग्र इत् ते वनस्पत १९. ३४. ९
 उग्र एनं देव इव्यास १५. ५. ११
 उग्रं पश्ये राष्ट्रसूत ६. ११८. २
 उग्रो राजा मन्त्रमानो ५. १९. ६
 उक्ता पतन्तमवर्ण १३. २. ३६
 उक्षैर्योषो हुन्नुमिः ५. २०. १
 उच्छुम्बीषधीनां ४. ४. ४
 उच्छुम्बस्य बहुर्भव ६. १४२. १
 उच्छुम्बयमाना पृथिवी १८. ३. ५१
 उच्छुम्बस्य पृथिवि १८. ३. ५०
 उच्छिष्टे यामापृथिवी ११. ७. २
 उच्छिष्टे याम रूपं ११. ७. १
 उज्जावतां परश्रः २०. १७. ९
 उज्जिहीये सनयति ८. ७. २१

उत यन्वा ग्यन्तु देव ७. ४९. १
 उत देवा अवाहितं ४. १३. १
 उत नग्ना बोधुवती ५. ७. ८
 उत नः सुमयो अरिः २०. ६८. ६
 उत पुत्रः पितरं ५. १. ८
 उत प्रहामतिदीवा ७. ५०. ६; २०. ८९. ९
 उत भुवन्तु नो निदो २०. ६८. ५
 उत यत् पतयो दक्ष ५. १७. ८
 उत यो यामातिसर्पाव ४. १६. ४
 उत श्वेत आशुपत्ना २०. १३५. ८
 उत स्म सप्त हव्यतस्य २०. ३१. ५
 उत हन्ति पूर्वासिनं १०. १. २७
 उतापुतासुर्मत रुमि ५. १. ७
 उत्तारब्धाव स्तृणुहि ८. ३. ७
 उत्तासि परिणामं ४. ९. ३
 उत्तेदानीं भगवन्तः ३. १६. ४
 उत्तेयं भूमिर्वरुणस्य ४. १६. ३
 उत्तेव प्रम्बीरत १२. ३. २७
 उत्तेनां भेदो नादवाद् १२. ४. ५०
 उत्तेषां पितोत वा १०. ८. २८
 उत्तो अत्स्य वन्तुक्रुव ४. १९. १
 उत्तो नो अस्या जयतो २०. ७२. ३
 उत्क्रुसन्तु हव्यगानि ११. ९. २१
 उत्क्रेतुना बृहता १३. २. ९
 उत्क्रामातः परि ९. ५. ६
 उत्क्रामातः पुरुष ८. १. ४
 उत्तमिभ्यः स्वाहा १९. २२. १२
 उत्तमो अस्त्रोपर्षानां ६. १५. १; ८. ५. ११; १९. १९. ४
 उत्तमो नाम कुशसि ५. ४. ९
 उत्तरस्त्यमथरे ते ४. २२. ६
 उत्तराहशुत्तर ३. १८. ४
 उत्तरेणैव गायत्री १०. ८. ४१
 उत्तरेभ्यः स्वाहा १९. २२. १३
 उत्तरं द्विपतो मामयं १०. ६. ३१
 उत्तरं राष्ट्रं प्रजया १२. ३. १०
 उत्तानपणं सुमने ३. १८. ६
 उत्तानावै शयानावै २०. १३३. ४
 उत्तिष्ठता रमेयाम् ११. ९. ३
 उत्तिष्ठत सं नक्षत्रं ११. ९. २; १०. १
 उत्तिष्ठताव पश्यते ७. ७२. १
 अथर्वं ६०

उत्तिष्ठता प्र तरता १२. २. २७
 उत्तिष्ठ त्वं देवजना ११. ९. ५; १०. ५
 उत्तिष्ठजोअसा सह २०. ४२. ३
 उत्तिष्ठ प्रेहि प्र १८. ३. ८
 उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्तै १९. ६३. १
 उत्तिष्ठतो विधावतो १४. २. ३३
 उत्तिष्ठेतः किमिच्छन्ती १४. २. १९
 उगुदस्त्वोउगुदत मा ३. २५. १
 उग्रे स्तभ्नामि पृथिवीं १८. ३. ५२
 उत्सा योस्तृपृथिवी ८. १. १७
 उत्सा मन्दन्तु स्तोभाः २०. ६३. १
 उत्सा सृज्योरपीरं ८. १. १३
 उत्सा यसा ब्रह्मपूता १३. १. २६
 उत्सा बहन्तु मरुत १८. २. २२
 उत्साहार्षं पयसस्ताव ८. ७. २८
 उरपापय चीदतो १२. ३. ३०
 उरपुरस्ताव सूर्य एति ५. २३. ६
 उत्समक्षितं व्यचक्षित ४. २७. २
 उत्सूयो दिव एति ६. ५२. १
 उदगातां भगवती २. ८. १; ६. १२१. ३
 उदगाद्वयमादित्यो १७. १. २४
 उदममं परिणामाद् ४. २०. ८
 उदए जातो दिववतः ५. ४. ८
 उदन्त्यो यौरवमा १८. २. ४८
 उदपुरसि मधुपुरसि १८. ३. ३७
 उदग्रतो न बयो २०. १६. १
 उदग्रतो मरुतस्तौ ६. २२. ३
 उदरात् ते श्लेष्मो ९. ८. ११
 उदतो सूर्यो अगाद् १. २९. ५
 उदस्य केतवो १३. २. १
 उदस्य स्वावीं विधुरौ ७. ९५. १
 उदहमासुरालुणे कवे १८. २. २३
 उदालुवद् बलमुत्कृत ५. ९. ८
 उदालुषा समालुषा ३. ३१. १०
 उदितुल्यवो अक्रमय ४. ३. १
 उदिन्त्यस्य रिच्यतंओमो २०. ५९. ३
 उदिमां मायां मिमीयेद् १८. २. ४३
 उदिक्षुपिदि सूर्य १७. १. ६-७
 उदीचीं दिक्तोमो ३. २७. ४
 उदीचीनिः पथिभिः १९. २. २९

उदीच्या दिशः शाल्मया १. ३. २८

उदीच्यां त्वा दिशि १८. ३. ३३

उदीच्यै त्वा दिशे १२. ३. ५८

उदीरयत मरुताः ४. १५. ५

उदीरतामवर १८. १. ४४

उदीरय पितरा १८. ५. २३

उदीराणा उतासीना १२. १. २८

उदीर्वा नार्याभि जीवलोके १८. ३. २

उदुत्तमं वरुण पाशं ७. ८३. ३; १८. ४. ६९

उदु त्वे मधुमक्षमा २०. १०. १; ५२. १

उदु त्वं जातवेदसं १३. २. १६; २०. ४७. १३

उदुत्तं सतपारं ३. २४. ४

उदु मरुताम्पैरत २०. १२. १

उदुषा उदु सूर्य ४. ४. २

उदेणीव वारप्यभि ५. १४. ११

उदेनमुत्तरं नयामे ६. ५. १

उदेनं मगो अग्रमीद् ८. १. २

उदेदि वरुणिन् यो १३. १. १

उदेदि वेदि प्रजया ११. १. २१

उद्गा आजदश्रोभ्य २०. २८. २; ३९. ३

उद्घेदमि श्रुतामयं २०. ७. १

उद्घर्षन्तां मयवन् ३. १९. ६

उद्घर्षिणं मुनिर्केन ८. ६. १७

उद्भिन्दती संजयन्ती ४. ३८. १

उदयच्छम्भमप रक्षो १४. १. ५९

उदयते नम उदायते १७. १. २२

उपहृन्त्यस्व विष्टपं २०. ९२. ४

उपचादित्वा किमीन् २. ३२. १

उपयन् रसीना सनुषे १३. २. १०

उपानं ते पुरुष ८. १. ६

उपोयन्त्यभि वल्गन्ति १२. ३. २९

उषंस्तपं देव सूर्य १३. १. ३२

उद्व ऊर्मिः शन्या १४. २. १६

उद्वयं तमसस्परी ७. ५३. ७

उद्वाज आ गन्तो १३. १. २

उद्देपमाना मनसा ५. २१. २

उद्देपय त्वमर्बुदे ११. ९. १८

उद्देपय सं विजन्तां ११. ९. १२

उन्मादयत मारुतः ६. १३०. ४

उन्मुषन्तीर्षि वरुणा ८. ७. १०

उन्मुष पाशांस्त्वमम ६. ११२. २

उपजीका उद्भूरन्ति २. ३. ४

उपजीवा स्थोप १९. ६९. २

उप त्वा कर्मन्मृतये २०. १४. २; ६२. २

उप त्वा वेधो अग्र ७. ११०. ३

उप त्वा नमसा वयं ३. १५. ७

उप धामुप वेतसम १८. ३. ५

उप द्रव पयसा ७. ७३. ६

उप नो न रमसि २०. १२७. १४

उप नः खन्या गहि २०. ५७. २; ६८. २

उप नः सुवता गहि २०. २४. १

उप प्रवद मण्डूकि ४. १५. १४

उप प्रागात् सहस्राक्षो ६. ३७. १

उप प्रागादेवो अनीना १. २८. १

उप-मियं पनिप्रतं ७. ३२. १

उपन्दे पुनर्वो वन्तु २. २४. ६

उपमितां प्रतिमितां ९. ३. १

उप मौदुम्बरो मणिः १९. ३१. ७

उप धेष्टा न आशिषो ४. २५. ७

उपधसे हवये ११. १. १२

उप श्वासय शृषिवा ६. १२६. १

उप सर्पं मातरं १८. ३. ८९

उप स्तुणीहि बल्यजमभि १४. २. २३

उपस्तुणीहि प्रथय १२. ३. ३७

उपस्थास्ते अनमीवा १२. १. ६२

उप हरति प्रति २. ६. ९ (४८)

उप हरति हवीच्या २. ६. ३ (२०)

उपहृन्त्यं विपुवन्तं ११. ७. १५

उपहृता इह गावः ७. ६०. ५

उपहृता नः पितरः १८. ३. ४५

उपहृता भूरिधनाः ७. ६०. ४

उपहृतो मे गोपा १६. २. ३

उपहृतो वाचस्पतिः १. १. ४

उपहृतो स्युजो ६. १४०. ३

उप ह्वये सुदुषां ७. ७३. ९; १०. ४

उपावद्यन् त्वम्या ५. १२. १०

उपास्तरीरकरो लोकम् १२. ३. ३८

उपास्त्यान् प्राणो २९. ५८. २

उपाहृतमनुवृद्धं १०. १. १९

उपेहोपपर्वनास्मिन् ९. ४. २३

उपने विश्वरूपाः १. ७. २६
उपो ते वज्रे वदन्ति १३. ४. ४५
उपोतमेभ्यः स्वाहा १९. २२. ११
उपोह्य समूह्य ३. २४. ७
उभयोरग्रमं नामासा १९. ३८. ३
उभयं दृणवच न २०. ११३. १
उभा जिययुर्न परा ७. ४४. १
उभाभ्यां देव सावितः ६. १९. ३
उभावन्ती समर्षति १३. २. १३
उभे नमसी उभयांश्च १२. ३. ६
उभोमयाविन्नुपैधि ८. ३. ३
उवं यक्षांशलोफका २०. १३०. २०
उद्यूलाया दुहितः ५. १३. ८
उरुणसावसुतृपा १८. २. १३
उरुणवसाऽनेर्षांसा ५. २७. ८
उरुणचा नो महिषः ५. ३. ८
उवं नो लोकमनु १९. १५. ४
उरुः कोशो वसुधान ११. २. ११
उरुः वृषः सुभृष्टवः १३. ४. ५२
उरुः पयस् महता ११. १. १९
उर्वथ मा चमसथ मा १६. ३. ३
उर्वीरासन् परिषयो १३. १. ४६
उल्लरूपातुं शुशुलरूपातुं ८. ४. २२
उल्लसले मुसले यथ १०. ९. २६
उवे अम्भे मुलागिणे २०. १२६. ७
उषाती कन्यला इमाः १४. २. ५२
उषान्तस्त्वेपीमशुशान्तः १८. १. ५६
उषान्ति पा ते अशुतास १८. १. ३
उषसे नः परि देहि १९. ५०. ७
उषस्यतिर्वाचस्यतिना १६. ६. ६
उषा अप स्वसुस्तमः १९. १२. १
उषा देवी वाचा संविदाना १६. ६. ५
उषाः पुंश्चली मन्त्रो १५. २. १३
उपो यस्माद् दुष्पन्मादभेभ्याप १६. ६. २
उपू यस्व प्रवाहणौ २०. १२७. २
ऊती शचीवस्तव २०. ३३. ३
ऊदभ्यां ते अष्टीवद्रूपा २. ३३. ५, २०. ९६. २१
ऊरु पादावष्टीवन्ती ११. ८. १४
ऊर्न एहि स्वथ एहि ८. १०. (४) ११
ऊर्जेमस्मा ऊर्जेस्तती २. १९. ५

ऊर्जे विभद् वसुवतिः ७. ६०. १
ऊर्जेस्वती पयस्वती ९. ३. १६
ऊर्जा च वा एष रक्षति ९. ६. (३) ३३
ऊर्जे ला वलाय ला १२. ३७. ३
ऊर्जे मायो निहितो ११. १. १५
ऊर्जे भागो य इमं १८. ४. ५४
ऊर्ध्व भरन्तमुदकं १०. ८. १४
ऊर्ध्वः सुतेषु जागार ११. ४. २५
ऊर्ध्वस्तिष्ठतु रक्षक १९. ४६. २
ऊर्ध्वस्तिष्ठ न ऊर्ध्वे २०. ४५. ३
ऊर्ध्वा अस समिधो ५. २७. १
ऊर्ध्वा दिग्बुहस्पतिः ३. २७. ६
ऊर्ध्वाभी यस्यामतिर्भा १४. २
ऊर्ध्वाया दिशः शालाया ९. ३. ३०
ऊर्ध्वायां त्वां दिशि १८. ३. ३५
ऊर्ध्वाये त्वा दिशे १२. ३. ६०
ऊर्ध्वो नृ सव्यास्तिर्नृ १०. २. २८
ऊर्ध्वो विन्दुस्त्वरद् १०. १०. १९
ऊर्ध्वो रोहितो अघि १३. ११. १
ऊर्ध्वोरोजो जङ्घ्योर्जयः १९. ६०. २
ऊर्ध्वसाक्ष वज्रसिष्ठ ११. ७. ५
ऊर्ध्वसामाभ्यामभिहितो १४. ३. ११
ऊर्ध्वं साम ययामदे ७. ५४. १
ऊर्ध्वं साम यदग्राक्षं ७. ५४. २
ऊर्ध्वः पदं मात्रया ९. १०. १९
ऊर्ध्वः प्राचस्तन्तवो १५. ३. ६
ऊर्ध्वः सामानि च्छन्दांसि ११. ७. २४
ऊर्ध्वा कपोतं नुदत ६. २८. १
ऊर्ध्वा कुम्भीमभ्यग्नौ ९. ५. ५
ऊर्ध्वा कुम्भ्यभिहिता ११. ३. १४
ऊर्ध्वां नृ वे स सामा १५. ६. ९
ऊर्ध्वो अक्षरे परमे ९. १०. १८
ऊर्ध्वीषी वज्री वृषमः २०. १२. ७
ऊर्ध्वारणमिव संनयन् १९. ४५. १
ऊर्ध्वं संस्तन्त नृजु २०. ९१. २
ऊर्ध्वं सत्यं तपो राष्ट्रं ११. ७. १७
ऊर्ध्वं हस्तावनेजनं ११. ३. १३
ऊर्ध्ववस्त्रमप्यन्त १०. ६. १८
ऊर्ध्वः पकार आर्तवाः ११. ३. १७
ऊर्ध्वस्य पन्थामनु तिष्ठः ८. ९. १३

ऋतस्य पन्थामनु पद्व १८. ४. ३
 ऋतस्य च वे स सत्यस्य १५. ६. ६.
 ऋतस्यतेनादित्या ६. ११४. २
 ऋतावानं वैधानरम् ६. ३६. १
 ऋगुमिह्वार्तपैरायुषे ५. २८. १३; १९. ३७. ४
 ऋगुम्यएवार्तवेभ्यो माज्यः ३. १०. १०
 ऋगुनो च वे स आर्तवानां १५. ६. १८
 ऋगुन् प्रम ऋगुपतीन् ११. ६. १७
 ऋगुन् यज ऋगुपतीन् ३. १०. ९
 ऋतेन शुभ ऋगुमिभ १७. १. २९
 ऋतेन सष्टा मनसा ११. १. २३
 ऋतेन स्थूणामधि ३. १२. ६
 ऋथस्मन्त्रो वोनि २ ५. १. १
 ऋथुरसि जगच्छन्दा ६. ४८. २
 ऋषिभ्यः स्वाहा १९. २२. १४
 भावीणां प्रस्तरौर्दसि १६. ९. ६
 ऋषी बोधप्रतीबोधा ५. ३०. १०
 एतं रजस गजा ५. ११. ६
 एकचक्रे वर्तत ११. ८. ७
 एकपदी द्विपदी १३. १. ४९
 एकपाद् द्विपदो भूयो १३. २. २७; ३. २५
 एकं पादं नोस्त्रिपदसि ११. ४. २१
 एकया च दशभिधा ७. ४. १
 एकरात्रो द्विरात्रः ११. ७. १०
 एकस्येभ्यः स्वाहा १९. २३. २०
 एकशतं ता जनता ५. १८. १२
 एकशतं यक्ष्म्यो मर्त्यस्य ७. ११५. ३
 एकशतं निष्कन्धानि ३. ९. ६
 एक्य च मे दश च मे ५. १५. १
 एक्यदशस्येभ्यः स्वाहा १९. २३. ८
 एक्यदशस्येभ्यः स्वाहा १९. २३. २२
 एक्यदश तपसा ३. १०. ११
 एकैक्येया सष्टया ३. २८. १
 एक्योनविंशतिः स्वाहा १९. २३. १६
 एका बहूनामसि ४. ३१. ४
 एको वो देवोऽन्यतिष्ठत् ३. १३. ४
 एको गोरक ८. ९. २६
 एजदेजदजप्रभं ४. ५. ४
 एतं वो युषामं ९. ४. २४
 एतं समस्माः परि ६. ११३. १

एत उ त्वे पतयन्ति ८. ४. २०
 एतद् ते तत स्वधा १८. ४. ७७
 एतद् ते ततामह १८. ४. ७६
 एतद् ते प्रततामह १८. ४. ७५
 एतद् ते देवाः सविता १८. ४. ३१
 एतद् त्वा वासः १८. २. ५७
 एतदा रोद घवः १८. ३. ७३
 एत देवा दक्षिणतः ११. ६. १८
 एतद् वा उ स्वासीयो ९. ६. ९ (३९)
 एतद् वै प्रप्रस्थ ११. ३. ५०
 एतद् वै विश्वरुषं ९. ७. २५
 एतद् वो ज्योतिः वितरः ९. ५. ११
 एतद् वो ब्राह्मणा हविः १२. ४. ४८
 एतदि श्रुय मे १०. १. २८
 एतमिमं समादितं १०. ६. ३५
 एतं पुच्छ ऊर्ध्वं पुच्छ २०. १३०. ५
 एतं भागं परिददामि ६. १२१. १
 एतस्माद् वा ओदनान् ११. ३. ५९
 एता अथा आ २०. १२९. १
 एता एना व्याकरं ७. ११५. ४
 एता देवसेनाः ५. २१. २२
 एतास्ते अग्ने समिधः ५. २९. १४; १९. ६४. ४
 एतास्ते असी धेनवा १८. ४. ३३
 एतास्त्वजोप यन्तु ९. ५. १५
 एतु निजः पराजतः ६. ७५. ३
 एते अभिन् देवा १३. ४. १३
 एते स इन्द्र जन्तवो २०. ५६. ६
 एते वै त्रिधाधात्रिधा ९. ६. ६ (२३)
 एते स्तोमा नरा २०. ३७. १०
 एतो ऋन्द्रं स्वधाम २०. ६५. १
 एतो प्राचाणी समुजा ११. १. ९
 एतु मथो मदन्तरं २०. ६४. ४
 एवं बहिरसदो मेथोऽभूः १८. ४. ५२
 एथोऽस्येपिथीय ७. ८९. ४
 एनधिपक्विका हविः २०. १३०. ११
 एना व्याघ्रं परिपस्वजानाः ४. ८. ७
 एनीर्षाना हरिणीः १८. ४. ३४
 एन् नो मधि प्रियः २०. ६४. १
 एन्त्रबाहो नृपति २०. ६४. ३
 एन्त्र मानसि रवि २०. ७०. १७

एन्येका इयेन्येका कृष्ण ६. ८३. २
 एभिर्बुभिः सुमनाः २०. २१. ४
 एमं यज्ञमनुमतिर्जगाम ७. २०. ५
 एमं पन्थामदक्षाम १४. २. ८
 एमं भज ममि अथेडु ४. २२. २
 एमा अशुयौषितः ११. १. १४
 एमां कुमारस्तस्य ३. १२. ७
 एमाशुमाद्ये भर २०. ६८. ७
 एमेनं सज्जता सुते २०. ७१. ८
 एममग्न दक्षिणा १८. ४. ५०
 एममग्नोपवीनां ४. ३७. ६
 एममग्न पतिक्ता २. ३०. ५
 एममग्न बर्हिषा ५. २६. ६
 एवा ते हारिषोजना २०. ३५. १६
 एवा त्वं देव्यज्ये १२. ५. ६५
 एवा वृन्सुप २०. ६६. २
 एवानेवाव सा गरय १६. ७. ४
 एवा पति श्रोणसचं २०. ९४. ४
 एवा पाहि प्रजया २०. ८. १
 एवा मित्रे विश्वदेवाप २०. ८८. ६
 एवा महान् बृहदेवा ५. २. ९; २०. १०७. १२
 एवा रातिस्तुवीमथ २०. ६०. २
 एवा हि ते विभृतयः २०. ६०. ५; ७१. ५
 एवा ह्यसि वीरवुरेवा २०. ६०. १
 एवा ह्यस्य काम्या २०. ६०. ६; ७१. ६
 एवा ह्यस्व सज्जता २०. ६०. ४
 एवेदिन्द्रं वृषणं २०. १२. ६
 एवेवापागपरे सन्तु २०. ९४. ७
 एवो प्स्त्रिमभिर्नैत ६. ८४. ३
 एष इषाव नामहे २०. १२७. ३
 एष ते यज्ञो यज्ञपते ७. ९७. ६
 एष यज्ञानां विततो ४. ३४. ५
 एष वा अतिरिष्यच्छ्रेष्ठिषः ९. ६. ७ (३७)
 एष रम ते तन्वो २०. ६७. ६
 एषा ते कुरुषा १. १४. ३
 एषा ते राजन् कन्या १. १४. २
 एषा त्वचां पुरुषे १२. ३. ५१
 एषा पशुदत्तं क्षिणाति ३. २८. २
 एषामहमाधुषा ३. १९. ५
 एषामहं समासीनानां ७. १६. ३

एषा सननी सनमेव १०. ८. ३०
 एह यन्तु पशवो वे २. २६. १
 एह यातु वरुणः ६. ७३. १
 एहि जीवं श्रावमाणं ४. ९. १
 एहास्मलमा तिष्ठास्मा २. १३. ४
 ऐतु देवत्वावमाणः १९. ३९. १
 ऐतु प्राण ऐतु मनः ५. ३०. १३
 ऐनं वक्षो गच्छति १५. ११. ९
 ऐनं भद्रा गच्छति १५. ७. ५
 ऐनं निष्कामो गच्छति १५. ११. १६
 ऐनमापो गच्छति १५. ७. ३
 ऐनमिन्द्रियं गच्छति १५. १०. १०
 ऐनं श्रियं गच्छति १५. ११. ७
 ऐनं ब्रह्म गच्छति १५. १०. ८
 ऐनान् यतामिन्द्राग्नी ६. १०४. ३
 ऐन्द्राग्रं पापमालं ११. ७. ६
 ऐन्द्राग्रं वर्म बहुलं ८. ५. १९
 ऐभिरग्ने सरथं २०. १३. ४
 ऐषां यज्ञमुत वयौ १. ९. ४
 ऐषु नम्र इषाजिनं ६. ६७. ३
 ओक्त्रो अन्त मूजवन्तः ५. २२. ५
 ओ चित् सखायं सप्या १८. १. १
 ओजथ तेजथ सहथ १२. ५. ७
 ओजस्तदस्य तिस्रिषः २०. १०७. २
 ओजोऽस्योजो मे २. १७. १
 ओता आपः कर्मण्या ६. २३. २
 ओते मे थापाशुभिषी ५. २३. १; ६. ९४. ३
 ओदन एवोदनं ११. ३१. ३
 ओत्तनेन यज्ञवचः ११. ३. १९
 ओष दधं सपलान् १९. २९. ७
 ओषधयो भूतभग्यम् ११. ४. २०
 ओषधीनामहं वृष १०. २१. ४
 ओषधीभिरनादीभिः १५. १४. १२
 ओषधीव रथन्तरेण ८. १०. (२) ७
 ओषधीरिवास्मे रथन्तरं ८. १०. (२) ९
 ओषन्ती समोषन्ती १२. ५. ५४.
 औदुम्बरेण मणिना १९. ३१. १
 क इदं कस्मा अदात् ३. २९. ६
 क ईदेव सुते सचा २०. ४३. १; ५७. ११
 क एषां कर्करी सिखत् २०. १३२. ८

क एषां हुन्दुभि हनत् २०. १३२. ९
 कः काष्ण्याः पयः २०. १३०. ४
 कः पृथिं धेनुं ७. १०४. १
 कः सप्त खानि वि १०. २. ६
 कम्बः कक्षीवा पुष्पीढो १८. ३. १५
 कम्बा इन्द्रं यदकृत २०. १३८. १
 कम्बा इव भुगवः २०. १०. २; ५९. २
 कम्बेभिर्दृष्यवा २०. ५७. १६
 कटराण आ हराणि २०. १२७. ९
 कर्ति देवाः कर्तमे १०. २. ४
 कर्ति नु वशा नारद १२. ४. ४३
 कर्षं वातो जेलयति १०. ७. ३७
 कर्षं गायत्री विवृतं ८. ९. २०
 कर्षं महे अशुराय ५. ११. १
 कदा मर्तमरापसं २०. ६३. ५
 कदु सुम्नमिन्द्र २०. ७६. ४
 कदु स्तुवन्त अतयन्त २०. ५०. २
 कद्वन् स्याकृतम् २०. ९७. ३
 कलभ्यो अतर्षानां २०. ५०. १.
 कष्टजः कष्टभमुद् २०. १३७. १
 कष्टु फलीकरणाः ११. ३. ६
 कथा नथिव आ २०. १२४. १
 करम्भं कृत्वा तिर्यं ४. ७. ३
 करिषिणी फलवती १९. ३१. ३
 कर्करिको निखातकः २०. १३२. ३
 कर्गोभ्यां ते कर्ग्वेभ्यः ९. ८. १
 कर्णां श्वाभिर तद्वज्रीद् ५. १३. ९
 कर्षोफला विघ्नकस्य ३. ९. १
 कर्षेदेनं न धेनं १५ १३. १२
 कर्ष्याणि सर्वविदे ६. १०. १०७
 कर्षिर्न निष्पं २०. ७७. ३
 कर्षपस्तनामपृजत ८. ५. १४
 कर्षपस्य चक्षुरधि ४. २०. ७
 कर्षतं प्र वेद क उ ९. १. ६
 कर्स्ते मद इन्द्र रम्यो २०. ७६. ३
 कर्त्त्वा सत्यो मदानो २०. १२४. २
 कर्त्तव्यद्वारादधीत्यते - १०. ७. १
 कर्त्तमानु गुल्फानपरी १०. २. २
 कर्मिन्मन्त्रे तयो अस्याधि १०. ७. १
 कर्मिन्मन्त्रे सिञ्चति १०. ७. ३

कस्ये सजाना अति १८. ३. १७
 कामस्तदमे समवर्तत १९. ५२. १
 कामस्तेन्द्रस्य वरुणस्य ९. २. ६
 कामेन या काम आगत १९. ५२. ४
 कामो जज्ञे प्रथमो ९. २. १९
 कालः प्रजा असृजत १९. ५३. १०
 कालादापः समभवन् १९. ५४. १
 काले तपः काले ज्येष्ठं १९. ५३. ८
 कालेन यातः पवते १९. ५४. २
 काले मनः काले प्राणः १९. ७. ५३
 कालेऽयमक्षिरा देवो १२. ५४. ५
 कालो अर्यो वहति १९. ५३. १
 काले यज्ञं समैरयद् १९. ५४. ४
 कालो ह भूतं मध्यं १९. ५४. ३
 कालो भूतिमसृजत १९. ६. ५३
 कालोऽभू दिवमजनयत् १९. ५३. ५
 किमत्र त्वा मयवन् २०. ८९. ३
 किमयं त्वां यथाकथिः २०. १२६. ३
 किं प्रातासयद् १८. १. १२
 किलासं च पक्षितं १. २३. २
 किं सुबाहो स्वर्ग्यो २०. १२६. ८
 किं स्विनो राजा १८. १. ३३
 कियता स्कम्भः प्र विवेध १०. ७. ९.
 कीर्तिं च वा एष ९. ६. (५) ३५
 कीर्तिश्च यथाश्च १५. २. ८, १६, २४, ३२
 कीर्तिश्च यथाश्चाम्भ १३. ४. १४
 कुत इन्द्रः कुतः सोमः ११. ८. ८
 कुतः केशान् कुतः क्षामः ११. ८. १२
 कुतस्तौ जातौ कतमः ८. ९. १
 कुम्भीका दृशीकाः १६. ६. ८
 कुम्भायेऽपि कुम्भवं ९. ३. २०
 कुम्भवं कृणवादिति २०. १३२. ५
 कुम्भितस्य प्र हि २०. ७८. ३
 कुम्भितं यवमन्तो २०. १२५. २
 कुम्भं पक्कं वृष्ट २०. १३०. ६
 कुम्भं देवीं मुक्तं ७. ४७. १
 कुम्भदधानामधत ७. ४७. २
 कुम्भयास्य तं कीर्त्यन्ते १२. ४. ३
 कुम्भतं धूमं वषणः १२. १. २

कृणोमि ते प्राजाश्वयम् ३. २३. ५
 कृणोमि ते प्राजापानौ ८. २. ११
 कृतं न शस्त्री वि २०. १७. ५
 कृतं न दक्षिणे हस्त ७. ५०. ८
 कृतव्यधनि विच्य ५. १४. ९
 कृत्याकृतं बलगनं ५. ३१. १२
 कृत्याकृतो बलगिनो १०. १. ३१
 कृत्याद्वृषण एव १९. ३४. ४
 कृत्वादिपरिवं मणिः २. ४. ६
 कृत्याः सन्तु कृत्या ५. १४. ५
 कृत्रिमः कष्टकः सतः १४. २. ६८
 कृत्य दर्मं तापलात् १९. २८. ८
 कृष्णं निवानं हरयः ६. २२. १, ९. १०. २२; १३. ३. ९
 कृष्णायाः पुत्रो अर्जुनो १३. ३. २६
 केतुं कृष्णवक्त्रेतेवे २० २६. ६; ४७. १२; ६९. ११
 केन देवो अनु क्षियन्ति १०. २. २२
 केन पर्जन्यमन्वेति १०. २. १९
 केन पाप्मो आसृते १०. २. १
 केन ध्रोत्रियमाप्नोति १०. २. २०
 केनापो अन्वतनुत १०. २. १६.
 केनेना भूमिमौण्यं १०. २. १८
 केनेयं भूमिर्विदिता १०. २. २४
 केवलीन्द्राय दुबुहे ८. २. २४
 केरात वृध उपतृण्य ५. १३. ५
 केरातिक्र कुमारिका १०. ४. १४
 को अर्जुन्याः पयः २०. १३०. ३
 को अद्य गुह्ये धुरि १८. १. ६
 को अये बहुलिमा २०. १३०. १
 को असिद्या पयः २०. १३०. २
 को अस्मिन्नागो व्यदधात् १०. २. ११
 को अस्मिन् प्राणम् १०. २. १३
 को अस्मिन् यज्ञम् १०. २. १४
 को अस्मिन् रूपम् १०. २. १२
 को अस्मिन् रेतो १०. २. १७
 को अस्मै वासः परि १०. २. १५
 को अस्य बाहू समभरद् १०. २. ५
 को अस्य वेद प्रमस्य १८. १. ७
 को अस्य नो हृदो ७. १०२. १
 को ददर्श प्रथमं ९. ९. ४
 को नु गौः क एककक्षिः ८. ९. २५

को वामया कृते २०. १४३. ३
 को विराजो मिथुनत्वं ८. ९. १०
 कोषं दुदन्ति कलशं १८. ४. ३०
 कोलाथिले रत्न २०. १३५. २
 कन्दाय ते प्राणाय ११. २. ३
 कम्बजमग्निना नाकम् ४. १४. २
 कम्पादमग्निमिपितो १२. २. ९
 कम्पादमग्निं प्र ह्निणोमि १२. २. ८
 कम्पादमग्निं क्षयमानम् १२. २. १०
 कम्पादमग्ने स्विरे ५. २९. १०
 कम्पादानुवर्तय ११. १०. १८
 कर्मस्य आशसनं ५. १९. ५
 कोऽ आसीज्यामि ९. ४. १५
 कोऽ ते स्तां पुरोडासां १०. ९. २५
 कोऽथो कृषी मन्प्राणौ ९. ७. १३
 क्रीय क्रीयं त्वाकरं ६. १३८. ३
 क्रीयं कृष्येषाग्निम् ६. १३८. २
 क प्रेसन्ती गुप्यती १०. ७. ६
 क प्रेसन्तीप्यते १०. ७. ४
 कर्पमासाः क्व यन्ति १०. ७. ५
 काहते परास्यः २०. १२९. ६
 क्षत्रेणाग्ने सेन सं २. ६. ४
 क्षिप्रं वै तस्य वृच्छन्ति १२. ५. ५०
 क्षिप्रं वै तस्य वास्तुपु १२. ५. ४९
 क्षिप्रं वै तस्यादहनं १२. ५. ४८
 क्षिप्रं वै तस्यादहने १२. ५. ४७.
 क्षीरे मा मन्धे यतनो ५. २९. ७
 क्षुद्रं सुक्षिरिवा वलिष्ठः ९. ७. १२
 क्षुद्रेभ्यः स्नाहो १९. १२. ६; २३. २१
 क्षुधामारं तृणामारम् ४. १७. ६
 क्षुरप्रविरीक्षमाणा १२. ५. २०
 क्षुरप्रविरीक्षुर्भूत्वा १२. ५. ५५
 क्षेत्रिपात् त्वा निर्वह्या २. १०. १
 खड्गरेष्विषयनुकमां ११. ९. १६
 खण्डाद् खण्डाद् ४. १५. १५
 खलः पात्रं स्पर्शार्थसावीरे ११. ३. २
 खे रक्षन् खेजसः १४. १. ४१
 गणास्तोप गायन्तु ४. १५. ४
 गणेशः स्वाहा १९. २२. १६
 गन्धर्वाकारो भूमो ११. ६. ४

गन्धर्वाप्सरसाः सर्पान् ८. ८. १५
 गन्धारिभ्यो मूजवद्भ्यो ५. २२. १४
 गमनस्ते वसन्त्या २०. ९४. ५
 गर्भं ते मित्रावरुणौ ५. २५. ४
 गर्भं धेहि सिनीवालं ५. २५. ३
 गर्भं तु नो जनिता १८. १. ५
 गर्भो अस्थोपधीनां ५. २५. ७। ६. २५. ३
 गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् १९. २१. १
 गायत्रेण प्रति मिमंति ९. १०. २
 गावो भगो गाव इन्द्रो ४. २१. ५
 गावः सन्तु प्रजाः ९. ४. २०
 गिरवस्ते पर्वता १२. १. ११
 गिरा वज्रो न संभृतः २०. ४७. ३; १३७. १४
 गिरावरुणरटिषु ६. ६९. १
 गिरिमिमां आ वेद्यथ २. २५. ४
 गिरौरजान् रेजमानो २०. ९४. ८
 गिर्वेणः पाहि नः २०. ६. ६
 गोभिर्लुर्ध्वा कल्पयित्वा १३. १. ५४
 गुदा आसन्निवानीत्याः ९. ४. १४
 गृह्मेधो गृहपतिः ८. १०. ३
 गृहाण प्रावाणौ ११. १. १०
 गृह्णामि ते सौभगत्वाय १४. १. ५०
 गोविष्टरेणामति ७. ५०. ७। २०. १७. १०। ८९. १०।
 ९४. १०
 गोभिष्ट्वा पातृषमो १९. २७. १
 गोभ्यो अथेभ्यो ९. ३. १३
 गोसनि वाचसुदेवं ३. २०. १०
 गौरमीविदभि बलं ९. १०. ६
 गौरिन्मिमाय सक्किमि ९. १०. २१
 गौरेव तान् हन्यमाना ५. १८. ११
 ग्रामणीरसि ग्रामणीः १९. ३१. ११
 ग्राहिं पाप्मानमति १२. ३. १८
 ग्राणा गृहाः सं सुज्यन्ते १२. २. ३९;
 ग्रीवाभ्यस्ते जणिहाभ्यः २. ३३. २; २०. ९६. १८
 ग्रीवास्ते कृन्ते पादौ १०. १. २१
 ग्रीष्मस्ते भूमे वर्षाणि ११. १. ३६
 ग्राप्यो हेमन्तः शिशिरो ६. ५५. २
 ग्रेष्मत्वेनं मासौ १५. ४. ६
 ग्रेष्मौ मासौ गोप्रागौ १५. ४. ५
 घर्म इवानितपन् १२. २८. ३

घर्मः समिद्धो अग्निना ८. ८. १७
 घृतं ते अग्ने ७. ८१. ६
 घृतमप्यारिभ्यो वह ७. १०९. २
 घृतं प्रोक्षन्ती सुभगा १०. ९. ११
 घृतस्य जूतिः समना १९. ५८. १
 घृतसदा मधुकूलाः ४. ३४. ६
 घृतादुल्लुप्तं मधुना ५. २८. १४
 घृतादुल्लुप्तो मधुमान् १९. ३३. १; ४६. ६
 घृतेन त्वा समुक्षामि १९. २७. ५
 घृतेन सीता मधुना ३. १७. ९
 घोरा ऋषयो नमो २. ३५. ४
 चक्षुरसि चक्षुषे २. १७. ६
 चक्षुर्मुसलं काम ११. ३. ३
 चक्षुषा ते चक्षुर्हन्मि ५. १३. ४
 चक्षुषो हृते मनसो ५. ६. ९
 चक्षुः श्रोत्रं वयोः ११. ५. २५
 चतस्रश्च मे चत्वारिंशश्च ५. १५. ४
 चतस्रो दिनः प्रदिशः १. ११. २
 चतुरः कुम्भाश्चतुर्धौ ४. ३४. ७
 चतुर्दन्त्यश्चतुर्वायवतः ११. ९. १७
 चतुर्दन्त्यश्चतुर्वायवतः ११. ९. १७
 चतुर्दन्त्यश्चतुर्वायवतः ११. ९. १७
 चतुर्धौ रेतो अभवद् १०. १०. २९
 चतुर्नमो अष्टकृन्तो ११. २. ९
 चतुर्वारं वध्यत १९. ४५. ४
 चतुर्होतार आग्निवः ११. ७. १९
 चतुष्टयं युज्यते १०. २. ३
 चतुराजः पथराजः ११. ७. ११
 चत्वारि वाक् परिमिता ९. १०. २७
 चन्द्रमा अप्सवन्तरा १८. ४. ८९
 चन्द्रमा नक्षत्राणाम् ५. २४. १०
 चन्द्रमा नक्षत्रैरुदकामन् १९. १९. ४
 चन्द्रमा मनसो जातः १९. ६. ७
 चन्द्र यत् ते तपस्तेन २. २२. १
 चन्द्र यत् ते तेजस्तेन २. २२. ५
 चन्द्र यत् तेऽविस्तेन २. २२. ३
 चन्द्र यत् ते सोविस्तेन २. २२. ४
 चन्द्र यत् ते हरस्तेन २. २२. २
 चरं पथयितुमुचं ११. ३. १८
 चरेदेवा त्रैलोक्या १२. ४. १६
 चिरिगिरा उपबर्हन् १४. १. ६

विश्वं देवानामुदगाद् १३. २. ३५; २०. १०७. १४
 विश्वं देवानां केनः १३. २. ३४; २०. १०७. १३
 विश्वविभिरवान्महियः १६. २. ३३
 विश्वानि साकं दिवि १२. ७. १
 येनो हृदयं यजुमेया ९. ७. ११
 ययुता येयं बृहती ९. २. १५
 छन्दमक्षे जपता ८. ९. १२
 छन्दसि यज्ञे मरुतः ५. २६. ५
 छिनत्स्यस्य पितृयग्यु १२. ५. ४३
 छिन्द्यि दर्भं सपत्नान् १९. २८. ६
 छिन्त्या छिन्धि प्र १२. ५. ५१
 जगता सिन्धुं दिव्यं २. १०. ३
 जग्निदोऽसि जग्निदो १९. ३४. १
 जग्निदो जम्भाद् २. ४. २
 जज्ञानः सोमं सहेते २०. ८७. ३
 जनाद् विश्वजनीनान् ७. ४५. १
 जनाय विश्व ईवत ३०. ९०. २
 जनिषन्ति नावप्रवः १४. २. ७२
 जनिश्रीं प्रति १२. ३. २३
 जनं विश्वतो बहुधा १२. १. ४५
 जरां सु गच्छ परि १९. २४. ५
 जरलुजः प्रथमः १. १२. १
 जरयै त्वा परि ३. ११. ७
 जवस्ते अर्पयिहिता ६. ९२. २
 जहि त्वं काम मम ९. २. १०
 जहि दर्भं सपत्नान् १९. २९. ९
 जाग्रदुज्ज्वल्यं स्वप्ने १६. ६. ९
 जातवेदो नि वर्तय ६. ७७. ३
 जातो व्यस्यत् विश्रोः २०. ३४. १६
 जानीत स्मैरं परमे ६. १२३. २
 जायमानाभि जायते १२. ४. १०
 जाया इद् वो अस्तरसो ४. ३७. १२
 जालपेणाभि विषय ६. ५७. २
 जितमस्याक्युज्जितमस्याक्यमभ्याष्टां १०. ५. ३६
 जितमस्याक्यु १६. ८. १
 जितम०।०।स आश्रितानां १६. ८. १५
 जितम०।०।स आयवेणानां १६. ८. १७
 जितम०।०।स आर्तवानां १६. ८. २१
 जितम०।०।स आर्षेयानां १६. ८. १३
 जितम०।०।स इन्द्रात्मनोः १६. ८. २७

अथर्वं ६१

जितम०।०।स ऋतूनां १६. ८. २०
 जितम०।०।स ऋषीणां १६. ८. १२
 जितम०।०।स प्राज्ञाः १६. ८. ३
 जितम०।०।स देवजामीनां १६. ८. ९
 जितम०।०।स यावापृथिव्याः १६. ८. २६
 जितम०।०।स विमृश्याः १६. ८. ५
 जितम०।०।स निर्मृश्याः १६. ८. ७
 जितम०।०।स पराभृश्याः १६. ८. ८
 जितम०।०।स प्रजारतेः १६. ८. ११
 जितम०।०।स बृहस्पतेः १६. ८. १०
 जितम०।०।स मासानां १६. ८. २२
 जितम०।०।स मित्रावरुणयोः १६. ८. २८
 जितम०।०।स मृत्योः पृथ्वीशान् १६. ८. ३२
 जितम०।०।स रामो वरुणस्य १६. ८. २९
 जितम०।०।स वनस्पतीनां १६. ८. १८
 जितम०।०।स वानस्पत्यानां १६. ८. १९
 जितम०।०।सोऽश्रितसो १६. ८. १४
 जितम०।०।सोऽभर्वणां १६. ८. १६
 जितम०।०।सोऽभृत्याः १६. ८. ६
 जितम०।०।सोऽभ्रमासानां १६. ८. २३
 जितम०।०।सोऽहोरात्रयोः १६. ८. २४
 जितम०।०।सोऽहोः संयतोः १६. ८. २५
 जितमस्याक्यु १६. ८. ३०; ९. १
 जिह्वा ज्या भवति ५. १८. ८
 जिह्वाया अग्रे मयु १. ३४. २
 जीवतां ज्योतिः ८. २. २
 जीवता नाम ते १९. ३९. ३
 जीवता स्थ जीव्यासं १९. ६९. ४
 जीवतां नपादिषां ८. २. ६; ७. ६
 जीवानामायुः प्र १२. २. ४५
 जीवा स्थ जीव्यासं १९. ६९. १
 जीविभ्यस्त्वा सद्युधे ८. १. १५
 जीविम धारयः शतम् १९. ६७. २
 जीवं रुदन्ति वि १४. १. ४६
 जुष्टो द्यूता अतिथिः ७. ७३. ९
 जुष्णं पुनर्वो यन्तु २. २४. ५
 जुह्वोधार याप् १८. ४. ६
 ज्याके परि यो १. २. २
 ज्यापोषा मुन्दुभयो ५. २१. ९
 ज्यायसन्तश्चिप्रिनो ३. ३०. ५

उवायामिषितोऽसि १. २. २३
 उयेष्टभ्यां जानो ६. ११०. २
 उयेनिष्पत्तो लोकात् १. ६. (१४) ६२
 तं यमं प्राप्नुया ११. ६. ११
 तं यमायतिवं १५. २. १०
 नं वरसा उप तिष्ठन्ति १३. ४. ६
 नं नर्षयन्तो मतिभिः २०. ११. १
 नं वा रथं वयमया २०. १४३. १
 नं विराडनु व्यचलत् १५. ६. २३
 नं वृक्षा अप सेषन्ति ५. ११. १
 नं वरुणं च वीराजं १५. २. १८
 नं वो दस्मद्वृत्तीपदं २०. १. १; ४९. ४
 नं वो धिया नम्यस्या २०. ३६. ७
 नं वो वाजानां पतिः २०. ६४. ६
 नं रथं च मौषसं १५. २. २६
 नं धृदा च वसुध १५. ७. ४
 नं सभा च समितिश्च १५. १. २
 नं ममाप्नोति जनिभिः १३. २. १५
 तं मुन्दुस्या विवासे २०. ४४. ३
 तं हि स्वराजं वृषमं २०. ११३. २
 ममन् भ्रात्रा वसासेन ५. २२. १२
 ममन् भूजवतो ५. २२. ७
 ममन् म्याल वि गद ५. २२. ६
 नं जैमिन्वा नमस्विन २०. ११. १४
 नं जहि तेन मन्दस्व १६. ७. १२
 गतं तन्मुमन्वेके ६. १२२. २
 ततश्चैनमन्यया ११. ३. ३६, ४९
 ततश्चैनमन्याभ्यां ११. ३. ३३-३४, ४४-४८
 ततश्चैनमन्येन ११. ३. ३२, ३५, ३९-४३
 ततश्चैनमन्यैः ११. ३. ३७-३८
 ततरततामहारते ५. २४. १७
 नना अरे ते ५. २४. १६
 नस्या यामि मुवायं २०. १. ३; ४५. ६
 नमूर्ध्वस्य देवतं २०. १२३. १
 न्वा नदानं कृणु ५. २९. २;
 नदतिनराह तद् ८ ५. ५; १६. १. २
 नदग्ने चक्षुः प्रति ८. ३. २१
 नदद्या चित उक्थितो २०. ६१. ३
 नदमुष्मा अग्ने १६. ६. ११
 नदस्तु मिश्रावरुणा १९. ११. ६

तदिदास भुक्तेषु ५. २. १; २०. १०७. ४
 तद् पु ते महत् प्रयुः ५. १. ५
 तदेकमभवत् १५. १. ३
 तद् ब्रह्म च तपश्च ८. १०. १६
 तद् भद्राः समगच्छन्त १०. १०. १७
 तद्यस्या एवं विदुषे ८. १०. (६) १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्म उद्वृतेषु १५. १२. १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्म एकां १५. १३. १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्मयन्तुषी १५. १३. ७
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्मस्मृतीयां १५. १३. ५
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्मोऽतिभिः १५. ११. १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्मो द्वितीयां १५. १३. ३
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्मोऽपरिः १५. १३. २
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 ब्राह्मो राज्ञो १५. १०. १
 तद्वा अपर्वणः शिरो १०. २. २७
 तद्वात उन्मथायति २० १३२. ४
 तद्विषं सर्पा उप ८. १०. (५) १६
 तद्विष्णोः परमं पदं ७. २६. ७
 तद्वै राक्षसा स्रवति ५. १९. ८
 तद्वो गाय कुते २०. ७८. १
 तन्नृनपात् पथ ऋतस्य ५. ११. २
 तन्नृदे वाजिन् तन्नं ६. १२. ३
 तन्नृसन्ना मे सहे १७. ६१. १
 तन्त्रमेके युवती १०. ७. ४९
 तं ते मदं यूर्णामसि २०. ६१. १
 तं स्वा वाजेषु वाजिनं २०. ६८. ९
 तं स्वा रूपं तथा १६. ५. ३; १०; १२. ५७. ४
 तं त्वीदनस्य वृच्छामि ११. ३. २२
 तं दितिथादितिथ १५. ६. २०
 तं धाता प्रत्ययुक्त १०. ६. २६
 तद्यस्तु रीम्यहृतं ५. २७. १०
 तद्यो मि कोनो यदि २०. ३६. ४

तन्मित्रस्य वरुणस्य २०. १२३. २
तन्मित्रं स्वर्गो बहुधा १२. ३. ५४
तपनो अस्मि पिशाचानां ४. ३६. ६
तपदैवासां कर्म ११. ८. २, ६
तपसा वे अनाश्रुत्याः १८. २. १६
ततो वां यमो नक्षतु ७. ७२. ५
तमाहवनीयस्य १५. ६. १४
तमितिहासस्य १५. ६. ११
तमिदं निगतं सहः १३. ४. १२, २०
तमिन्द्र मदमा गहि २०. १४. ३
तमिन्द्र जोहवीमि २०. ५५. १
तमिन्द्र वाजयामसि २०. ४७. १; १३७. १२
तमिमं देवता मामि १०. ६. २९
तमीमह इन्द्रस्य २०. ३६. ३
तमु नः पूर्वं पितरो २०. ११. २
तमु ष्टुहि यो अन्तः ६. १. २
तमुचदच सामानि १५. ६. ८
तमुत्तं च सर्वं च १५. ६. ५
तमुत्तवद्वार्त्तवाथ १५. ६. १७
तं पुष्पं गन्धं गन्धर्वो ८. १०. ८
तं पुष्पन्ती वज्रहस्तः २०. ३६. ५
तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी १५. ६. २६; ७. २
तं बृहस्प रथन्तरं १५. २. २
त भूमिश्चाभिश्च १५. ६. २
तम्यभि प्र गावत २०. ६१. ४; ६२. ८
तवातुदे प्रयुक्तानाम् ११. ९. २०
तवाहं सङ्गन्तासं २. २७. ५
तवोहं परिदुल्ल १०. ७. ४३
तारिषिर्विषयवर्षयो १३. २. १९; २०. ४७. १६
तरी मन्त्रासु प्रवञ्च ५. २७. ६
तर्हं पताङ्ग है ६. ५०. २
तर्दापते वषापते ६. ५०. ३
तव वतसाः प्रदिशः ११. २. १०
तव यौलानि वज्रहस्त २०. ३७. ५
तव त्वपिन्द्रियं २०. १०६. १
तव कीरिन्द्र योसं २०. १०६. २
तव मते ऋषिभ्यन्ते ४. २५. ३
तवेदं विश्वमभितः २०. ८७. ६
तस्तुवं न तस्तुवं ५. ११. ११
तस्मा अत्रो भवन् ९. ६. (५) ६

तस्मा अरं गमाम १. ५. ३
तस्मा उदीच्या दिशः १५. ४. १०; ५. १०
तस्मा उद्यन्तसूयो ९. ६. (५) ४
तस्मा उषा दिष्टृण्योति ९. ६. (५) १
तस्मा ऊर्वाया दिशः १५. ४. १६; ५. १६
तस्मात् पितृभ्यो ८. १०. (३) ४
तस्मादयं निर्भन्ता १६. ८. २, ३१
तस्मादस्ता अजायन्त १९. ६. १७
तस्माद् देवेभ्योऽर्धमासे ८. १०. (३) ६
तस्माद् यज्ञान् सर्वं १९. ६. १३-१४
तस्माद् वनस्पतीनां ८. १०. (३) २
तस्माद् वै ब्राह्मणानां १२. ५. १७
तस्माद् वै विद्वान् पुरुषं ११. ८. ३२
तस्मान्मनुष्येभ्यः ८. १०. (३) ८
तस्मिन् हिरण्यवे १०. २. ३२
तस्मै वृत्तं वृत्तं १०. ६. ५
तस्मै दक्षिणाया दिशः १५. ४. ४; ५. ४
तस्मै धनया दिशः १५. ४. १३; ५. १३
तस्मै प्रतीच्या दिशः १५. ४. ७; ५. ७
तस्मै प्राच्या दिशः १५. ४. १; ५. १
तस्मै मालायासन्दी १५. ३. ३
तस्मै सर्वेभ्यो अन्तः १५. ५. १२
तस्य अतु निभजनम् २०. १३१. २
तस्य देवजनाः १५. ३. १०
तस्य प्राञ्चं त्वं जहि २. २७. ७
तस्य मायस १५. १५. १; १८. १
तस्य० । एकं तदेवां १५. १७. १०
तस्य० यदादित्यम् १५. १७. ९
तस्य० । योऽस्य चतुर्थः प्राणः १५. १५. ६
तस्य० । योऽस्य चतुर्थोऽपानः १५. १६. ४
तस्य० । योऽस्य चतुर्थो व्यानः १५. १७. ४
तस्य० । योऽस्य तृतीयः प्राणः १५. १५. ५
तस्य० । योऽस्य तृतीयोऽपानः १५. १६. ३
तस्य० । योऽस्य तृतीयो व्यानः १५. १७. ३
तस्य० । योऽस्य द्वितीयः प्राणः १५. १६. ४
तस्य० । योऽस्य द्वितीयोऽपानः १५. १६. २
तस्य० । योऽस्य द्वितीयो व्यानः १५. १७. २
तस्य० । योऽस्य पञ्चमः प्राणः १५. १५. ७
तस्य० । योऽस्य पञ्चमोऽपानः १५. १६. ५
तस्य० । योऽस्य पञ्चमो व्यानः १५. १७. ५

तस्य० । योऽस्य प्रथमः प्राणः १५. १५. ३
 तस्य० । योऽस्य प्रथमोऽपानः १५. १६. १
 तस्य० । योऽस्य प्रथमो व्यानः १५. १७. १
 तस्य० । योऽस्य षष्ठः प्राणः १५. १५. ८
 तस्य० । योऽस्य षष्ठोऽपानः १५. १६. ६
 तस्य० । योऽस्य षष्ठो व्यानः १५. १७. ६
 तस्य० । योऽस्य सप्तमः प्राणः १५. १५. ९
 तस्य० । योऽस्य सप्तमोऽपानः १५. १६. ७
 तस्य० । योऽस्य सप्तमो व्यानः १५. १७. ७
 तस्य० । समानमर्थं १५. १७. ८
 तस्या आहननं १२. ५. ३९
 तस्या इन्द्रो वत्स ८. १०. (१) ५, १०. (५) २
 तस्यः कुबेरो ८. १०. (५) १०
 तस्या प्रीत्यश्च यस्तत्थ १५. ३. ४
 तस्या मनुष्यवत्सतो ८. १०. (४) १०
 तस्यासु सर्वा नक्षत्रा १३. ४. २८
 तस्यामृतस्तेमं बलं ८. ७. २१
 तस्यामेवास्य तद् १५. १३. १४
 तस्या यमो राजा ८. १०. (४) ६
 तस्याभिग्ररथः ८. १०. (५) ६
 तस्यास्तक्षको ८. १०. (५) १४
 तस्याः सोमो राजा ८. १०. (४) १६
 तस्येवं बर्चस्तेजः १६. ८. ४, ३३
 तस्येमे नव कौशा १३. ४. १०
 तस्येमे सर्वे यातव १३. ४. १७
 तस्यैव मारुतो गणः १३. ४. ८
 तस्यैव नस्य बृहस्पतिः ११. ३. १
 ता अपरादुदीचीः १२. २. ४१
 ता भयः शिवा अपो १९. २. ५
 ता अर्पन्ति शुश्रिवः २०. ४८. २
 ता अस्य नमसा २०. १०९. ३
 ता अस्य पुनना २०. १०९. २
 तां रजतनाभिः ८. १०. (५) ११
 तां वसुक्षिपः ८. १०. (५) ७
 तां सविताः सत्यवर्षा ७. १५. १
 तांस्त्रं प विष्णुः १०. ३. १६
 तां स्वर्षा पितरः ८. १०. (४) ८
 तां ह जरितर्नः २०. १३५. ७
 ता नः प्रजाः सं १२. १. १६
 तानभूषण निः शृणहि ३. ६. १

तानि कल्पद्रव्यचारी ११. ५. २६
 तानि सर्वान्यप १२. ५. ११
 तान्सत्त्वोजाः प्र दहतु ४. ३६. १
 तां शिरोधामितः ८. १०. (५) १२
 तां देवमनुष्या ८. १०. (२) २
 तां देवः सविता ८. १०. (५) ३
 तां देवा अमीमां १२. ४. ४२
 तां द्विगुणान्व्यो ८. १०. (४) ३
 तां मृतराष्ट्रं देवावतो ८. १०. (५) १५
 तासुवं न तासुवं ५. १३. १०
 तामन्तरो मार्त्ययो ८. १०. (४) ७
 तामादानस्य १२. ५. ५
 तामासन्दीं प्रात्य १५. ३. ९
 तासुपाङ्गवन्त ८. १०. (२) ३
 तामूर्जो देवा उप ८. १०. (५) ४
 तां पूर्वांश्चिबतमा १४. २. ३८
 तां पृथी वैन्यो ८. १०. (४) ११
 तां बृहस्पतिः ८. १०. (४) १५
 तां मायामसुरा ८. १०. (४) ४
 तां मे सहस्राक्षी देवो ४. २०. ४
 ताष्टांशीमे समिधः ५. २९. १५
 ता वज्रिणं मन्दिनं २०. ३१. १
 तावद्वां चक्षुस्तति १२. ३. २
 तावन्तो अस्य महिगणः १९. ६. ३
 तावांस्ते मषवव १३. ४. ४४
 तासामेका हरिक्रिया २०. १२९. ३
 तामु त्वान्तर्जरस्य २. १०. ५
 तास्ते रक्षन्तु तव ९. ५. ३८
 तिसृमनीकं विदितं ४. २७. ७
 तिमो विभ्राजन् १३. २. ३३
 तिग्दियराजैरसिताग ७. ५६. १
 तिर्वागिण्डवमसः १०. ८. ९
 तिष्ठावरे तिष्ठ १. १७. २
 तिस्रस्य मे त्रिंशच्च ५. १५. ३
 तिस्रो जिह्वा वरुणः १०. १०. २८
 तिस्रो दिवस्त्रिः ४. २०. २; १९. २७. ३
 तिस्रो दिवो अस्य १९. ३२. ४
 तिस्रो देवांर्महि नः ५. ३. ७
 तिस्रो मातृक्षीर ९. ९. १०
 तिस्रो माता गन्धर्वाणां ३, २४. ६

तिलो ह प्रजा १०. ८. ३
 तीक्ष्णोऽसः परधो ३. १९. ४
 तीक्ष्णनाभो चक्षुषा ८. ३. ९
 तीक्ष्णपदो ब्राह्मणा ५. १८. ९
 तीक्ष्णो राजा विषासदिः १९. ३३. ४
 तीक्ष्णस्तरन्ति प्रवतो १८. ४. ७
 तीक्ष्णस्वाभिवयतो २०. ९६. १ /
 तुभ्येतुभ्ये व उत्तरे २०. ७०. १३
 तुभ्यमग्रे पर्यवहन् १४. २. १
 तुभ्यमारण्याः पक्षवो ११. २. २४.
 तुभ्यमेव जरिमन् २. २८. १
 तुभ्येदिन्द्र स २०. २४. ८
 तुभ्येदिमा सवना २०. ७३. १
 तुभ्यं वातः पवतां ८. १. ५
 तुभ्यं क्षुतास्तुभ्यं २०. ९६. २
 तुरण्यवो मधुमन्तं २०. ११९. २
 तुरण्यमनुराणां ७. ५०. २
 तुषिभीवो वपोदरः २०. ५. २
 तुषेभ्यः स्वाहा १९. २३. १९
 तुषानि प्रासः ९. ७. २२
 तुषैराहता पलदान् ९. ३. १७
 तृतीयकं विवृतीयं ५. २१. १३
 तृतीयभ्यः शङ्केभ्यः १९. २२. १०
 तृन्दि दर्भे सपलाव १९. २९. २
 तृष्टमेतत् कटुकं १४. १. २९
 तृप्यासि तृष्टिका ७. ११३. २
 तृष्टिके तृष्टिवन्दन ७. ११३. १
 तृप्यामारं क्षुधा ४. १७. ७
 तेऽधरावः प्र ३. ६. ७; ९. २. १२
 तेऽवदनं प्रथमा ५. १७. १
 ते कुष्ठिकाः गरमाथे ९. ४. १६
 ते कृष्णं च ससं च ८. १०. (४) १२
 ते त्वा मदा अमदन् २०. २१. ६
 ते त्वा मदा दन्द्र २०. १२. ५
 ते त्वा रक्षन्तु ते ८. १. १४
 ते देवेभ्य आ १२. २. ५०
 तेन तमभ्यतिष्ठजामो १६. १. (१) ५
 तेन भूतेन हविषा ६. ७८. १
 तेर्भापते तेन जातं १२. ५३. ९
 तेर्भां विष्णामि १६. ७. १

तेऽमुष्मै परा वह १६. ६. ७
 ते वृक्षाः सह तिष्ठति २०. १३१. ११
 तेषामास्रमाया ९. ६. (४) २१
 तेषां न कश्चना ९. ६. (४) ५२
 तेषां प्रज्ञानाय ११. ३. ५३
 तेषां सर्वेष्वाभीशा ११. ९. २६
 ते सखेन मनसा २०. ९१. ८
 तैस्त्वा सर्वैरभि ४. १६. ९
 दीदी नामासि १०. ४. २४
 तीर्त्तिल्लिक्केल ६. १६. ३
 त्वद् पु वाजिनं ७. ८५. १
 त्रपु अस्म हरितं ११. ३. ८
 त्रयः केशेन श्वनुधा ९. १०. २६
 त्रयः पोषाभिद्युति ५. २८. ३
 त्रयः सुपर्णा उपरस्य १८. ४. ४
 त्रयः सुपर्णाभिद्युता ५. २८. ८
 त्रयस्त्रिंशद् देवताः १९. २७. १०
 त्रयोदशसंभ्यः १९. २३. १०
 त्रयो दासा आजनस्य ९. ९. ८
 त्रयो लोकः संगिता ११. ३. २०
 त्रातारमिन्द्रमविता ७. ८६. १
 त्रायन्तामिमं देवाः ४. १३. ४
 त्रायन्तामिमं पुरुषं ८. ७. १
 त्रायन्वं नो अय ६. ९३. ३
 त्रायमाणे विषात्रिते ६. १०७. २
 त्रिंशद्दामा वि ६. ३१. ३; २०. ४८. ६
 त्रिः शाम्भुभ्यो १९. ३९. ५
 त्रिकटुकैभिः पयसे १८. २. ६
 त्रिकटुकेषु चेतनं २०. ११०. ३
 त्रिकटुकेषु महिषो २०. ९५. १
 त्रिते देवा अयुजत ६. ११३. १
 त्रिभिः पङ्क्तिषाम् १२. ६. २
 त्रिर्वातुपानः प्रसितं ८. ३. ११
 त्रिंशत्पाणं त्रिकटुकं ५. २३. ९
 त्रिपन्थे तमुसा ११. १०. १९
 त्रिपु पात्रेषु तं १०. १०. १२
 त्रिपदा देवा अजनयन् १९. ३४. ६
 त्रिंणि च्छन्दांसि १८. १. १७
 त्रिणि ते ऊग्र नामानि १९. ३९. २
 त्रिणि पदानि रथो १८. ३. ४०

त्राणि पदा वि ७. २६. ५
 त्राणि वै वशाजातानि १२. ४. ४७
 त्राभ्युत्स्य नामानि २०. १३२. १३
 त्रांसाक्यन्तीन् १९. २७. ४
 त्रेषा ज्ञानं जन्मना ५. २८. ६
 त्रेषा भागो निहितो ११. १. ५
 त्र्यायुषं जमदग्नेः ५. २८. ७
 त्वद्भ्यतास्त्वयि १२. १. १५
 त्वं रक्षसे प्रदिशः १७. १. १६
 त्वं नमोसि सप्रथः २०. १८. ६
 त्वं वीरुषां श्रेष्ठतमा ६. १३८. १
 त्वं वृषां मघवन २०. १२८. १३
 त्वं सिधुर्वास्तजो २०. ९५. ३
 त्वं मृतस्य पीतये २०. ६९. ४
 त्वं श्री त्वं पुमानसि १०. ८. २७
 त्वं ह त्वत्समन्थो २०. १३७. १०
 त्वं ह त्वदप्रतिमा २०. १३७. ११
 त्वं ह त्वदिन्द्र कुत्सं २०. ३७. २
 त्वं हि नः पिता वसो २०. १०८. १
 त्वं हि मन्यो अभिभू ४. ३५. ४
 त्वं हि विश्वतोमुख ४. ३९. ६
 त्वं हि शश्वतीनां २०. ६४. ३
 त्वं हि स्त्रोमवर्धनः २०. २९. १
 त्वं ग्राह वरुण ५. ११. ५. ७
 त्वं करजमुत २०. २१. ८
 त्वं धाम सहस्रांसि १९. ५२. २
 त्वं तमिन्द्र पर्वतां २०. १५. ६
 त्वं त्वनं त्वं पर्वेषु १७. १. १५
 त्वत्समहर्षया उप २०. ३०. ५
 त्वं दाला प्रथमो २०. १०४. ४
 त्वं शृणो वृषणा २०. ३७. ३
 त्वं न इन्द्र महते १७. १. ९
 त्वं न दन्द्रा भरे २०. १०८. १
 त्वं न दन्द्रोत्तिभिः १७. १. १०
 त्वं द्रुमिर्द्रुमणो २०. ३७. ४
 त्वं नो अग्ने आग्निभिः ३. २०. ५
 त्वं नो अग्ने अपराद् ८. ३. १९
 त्वं नो नभसस्पत ६. ७९. २
 त्वं नो मेधे प्रथमा ६. १०८. १
 त्वमम रीतियो १८. ३. ४४

त्वमग्ने ककुभिः १३. ३. २३
 त्वमग्ने वायुधाना १. ७. ७
 त्वमग्ने वतया असि १९. ५२. १
 त्वमसि सहमानो १९. ३२. ५
 त्वमस्थावपनी जनानां १२. १. ६१
 त्वमाविध सुधवसं २०. २१. १०
 त्वमिन्द्र कपोताय २०. १३५. १२
 त्वमिन्द्र प्रतूर्तिषु २०. १०५. १
 त्वमिन्द्र बलादधि २०. ९३. ५
 त्वमिन्द्र शर्मरिषा २७. १३५. ११
 त्वमिन्द्र सजोषसं २०. ९३. ७
 त्वमिन्द्रस्त्वं महेंद्रः १७. १. १८
 त्वमिन्द्राधिराजः ६. ९८. २
 त्वमिन्द्रा पुरुहूत १९. ५५. ६
 त्वमिन्द्राभिभूरसि २०. ६२. ६; ९३. ८
 त्वमिन्द्रासि विश्वजित् १७. १. ११
 त्वमिन्द्रासि शृङ्गा २०. ९३. ६
 त्वमीक्षिये पशूनां २. २८. ३
 त्वमीक्षिये युतानां २०. ९३. ३
 त्वमेतां जनराशौ २०. २१. ९
 त्वमोदनं प्राचीः ११. ३. १७
 त्वं भूमिगत्येषु १९. ३३. १
 त्वं मणीनामधिपा १९. ३१. ११
 त्वया पूर्वमपर्वाणो ४. ३८. १
 त्वया प्रपूर्णं रुदितं ११. ५. ६१
 त्वया मन्यो सरथ ४. ३१. १
 त्वया वयमप्सरसो ४. ३७. २
 त्वया वयं घ्राघाघे ५. २. ५; २०. १०७. ८
 त्वयि रात्रि वसामसि १९. ४७. ९
 त्वष्टः श्रेष्ठेन रूपेण ५. २५. ११
 त्वष्टा जायामजनयत् ६. ७८. ३
 त्वष्टा रुदित्रे बहंतु ३. ३१. ५; १८. १. ५३
 त्वष्टा मे दैव्यं ६. ४. १
 त्वष्टा युनक्तु बहुधा ५. २६. ८
 त्वष्टा वासो व्यवधात् १४. १. ५३
 त्वां विषो वृणतां ३. ४. १
 त्वां विष्णुर्वहन् क्षवो २०. १०६. ३
 त्वां ह्यभिर पुरुहूत २०. १०८. १
 त्वां वृत्तस्य पीतये २०. २४. ९
 त्वां स्त्रोमा अवीपृषत् २०. ६९. ६

त्वां जना ममसलेषु २०. ८९. ४
 त्वामग्ने वृणते २. ६. ३
 त्वामाहुर्देवर्षे १९. ३०. ३
 त्वामिदं हवामहे २०. ९८. १
 त्वामिन्द्र व्रथाणा १७. १. १४
 त्वामुग्रमवसे चर्याणी २०. ८०. २
 त्वाष्ट्र्याहं वचसा ७. ७४. ३
 ते ऋतुमपि वृथान्ति ५. २. ३; २०. १०७. ६
 त्वेवस्ते धूम ऊर्गोतु १८. ४. ५९
 वृक्षिणा विमिन्द्रो ३. २७. २
 वृक्षिणां विष्णुमभि १२. ३. ८
 वृक्षिणायां त्वा दिवि १८. ३. ३१
 वृक्षिणाया दिवाः २. ३. २६
 वृक्षिणायै त्वा दिवाः १२. ३. ५६
 वृष्णं हस्तादाददानो १८. २. ५९
 वृषामीत्येव वृषाद् १२. ४. १
 वृषान्यस्मा अवसानं १८. २. ७७
 वृषिर्हि मयां वरुणो ५. १३. १
 वृषिक्रान्तो अकारिणं २०. १३७. ३
 वृषिप्या जठरे मुतं २०. ६. ५
 वृष्या देवः सविता ७. १४. ४
 वृषेण त्वं कृण्वद् १२. ३३. ५
 वृषेण देवजादेन १९. ३२. ७
 वृषेः शोषितस्पर्शकं १०. ४. २
 वृषेय मा यासुषालान् ४. २०. ६
 वृषोऽसि दर्शतोऽसि ७. ८१. ४
 वृषा च मे शतं च मे ५. १५. १०
 वृषावैभ्यः स्नाहा १९. २३. ७
 वृषावृक्ष भुवेमं २. २. १
 वृषा साकमजायन्त ११. ८. ३.
 वृह वर्म सखलाय १९. २९. ८
 वृणा मृगो न वारुणः २०. ५३. २; ५७. १२
 वृक्षु चन्द्राय ४. ३९. ७
 वृषिः शर्पमवितिः ११. ३. ४
 वृषिथे व सौऽचितेः १५. ६. २१
 वृषिः पुत्राणामवितिः ७. ७. १
 वृषस्तवा पातु हरितं ५. २८. ९
 वृषस्तृषिप्याः ६. १२५. २; ९. १. १; १९. ३. १
 वृषस्तृषे धावमानं १३. २. ३७
 वृषा मा नक्तं यतमो ५. २९. ९

दिवि जातः समुद्रजः ४. १०. ४
 दिवि न तुल्यमोषे १९. ३०. ३
 दिवि त्वाष्ट्रिपरारण्य १३. २. १७
 दिवि न केतुरपि २०. ३०. ४
 दिवि स्पृष्टो यजनः २. २. २
 दिवे चक्षुषे नक्षत्रेभ्यः ६. १०. ३
 दिवे स्नाहा ५. ९. १, ५
 दिवो नु मां वृहदो ६. १२४. १
 दिवो मादित्वा रक्षन्तु १९. १६. २; २७. १५
 दिवो मूलमवततं १. ७. ३
 दिवो विष्णु उत वा ७. २६. ८
 दिवं च रोह वृषिणां १३. १. ३४
 दिवं वृषिनीननु ३. २१. ७
 दिवं वृषो नक्षत्राणि ११. ६. १०
 दिव्यस्य सुपर्णस्य ४. २०. ३
 दिव्यादित्याय ४. ३९. ५
 दिव्यो गन्धर्वो २. २. १
 दिव्यं सुपर्णं पयसं ७. ३९. १
 दिव्यवतलोऽवततयो ८. ८. २२
 दिवा प्रज्ञानं १३. १. १
 दिवो ज्योतिष्मताः १०. ५. ३८
 दिव्योदितः शास्त्राया ९. ३. ३१
 दिव्यो धेनुवस्तामां ४. ३९. ८
 दीर्घस्ते अस्त्यंजुषो २०. ५. ४
 दीर्घास्तुलाय वृहते १. ४. १
 दुन्दुभेर्वाचं प्रयतां ५. २०. ५
 दुरदभ्येनया श्वे १२. ४. १९
 दुरो अश्वस्य दुरः २०. २१. २
 दुर्ण मा च मुनाया ८. ६. ४
 दुर्मन्त्रव्राह्मणस्य १८. १. ३४
 दुर्हादं संघोरं १९. ३५. ३
 दुष्टवै हि त्वा भन्त्यामि ३. ९. ५
 दुष्मन्वं काम दुरितं ९. २. ३
 दुहे सायं दुहे प्रातः ४. ११. २२
 दुर्गा मे पशु प्रदिशो ३. २०. ९
 दुरावकमालाय १९. ५२. ३
 दूरे चित्तमनमरुतासः ३. ३. ७
 दूरे पूर्वैन वसति १०. ८. १५
 दृष्ट्या दृषिसि २. ११. १
 दृष्टो दंष्ट्रिभरो ११. ७. ४

दृष्टमरुष्टमनुष्टम् २. ३१. २
 दंष्ट्र प्रलान् जनवा० ६. १३६. २
 दंष्ट्र मूलमात्रं यच्छ ६. १३७. ३
 देवजना गुदा ९. ७. १६
 देव त्वप्रतिसूर्य २०. १३०. १०
 देवर्षांमुधारति ५. १८. १३
 देवयन्तो यथा २०. ७०. २
 देव संरक्षन् ६. ७९. ३
 देवस्ते सविता १४. १. ४९
 देवस्य त्वा सवितुः १२. ५१. २
 देवस्य सवितुः ६. २३. ३; १०. ५. १४.
 देवहेतिर्द्विषमाणा १२. ५. २९
 देवा अग्ने न्यपयन्त १४. २. ३२
 देवा अहुः सूर्यो ६. १००. १
 देवा अमृतेन १९. १९. १०
 देवा इमे मधुना ६. ३०. १
 देवाग्रज वैकुण्ठं १९. ४४. ६
 देवा ददन्नामुरं २०. १३५. १०
 देवानां निहितं १२. २७. ३
 देवानामस्थि कृशन् ४. १०. ७
 देवानामेतत् परिष् ११. ५. २३
 देवानामेनं पेरिः १६. ७. २
 देवानां पत्नीनां १९. ५७. ३
 देवानां पत्नीकृशतीः ७. ४९. १
 देवानां पत्नीः शुद्धय ९. ७. ६
 देवानां भय उपनाह ९. ४. ५
 देवानां हेतिः परि ८. २. ९
 देवान् यथापिती ७. १०९. ७
 देवा यज्ञधृतवः १८. ४. २
 देवा वशामयाचन् १२. ४. २०, २४
 देवा वशां पर्यवदन् १२. ४. ४९
 देवा वा एतस्या० ५. १७. ६
 देवाः कर्तो जपितो ६. २७. १.
 देवाः पितरः ६. १२३. ३.
 देवाः पितरो १०. ९. ९; ११. ७. २७
 देवास्ते चंतिमविदन् २. ९. ४
 देवा देव्यामधि ६. १३६. १
 देवा हनन् कुहनन् २०. १३२. ११
 देवभ्यः कमर्णान् १८. ३. ४१
 देवेभ्यो अभि जातो ५. ४. ७

देवेनसान् रिप्त्वा० १०. १. १२
 देवेनसादुन्मदि० ६. १११. ३
 देवेर्दत्तं मधुना १४. २. ४१
 देवेर्देनेन मणिना २. ४. ४
 देवो अग्निः संक्रतुको १२. २. १२
 देवो देवान् परिभूः १८. १. ३०
 देवो देवान् मर्चय० १३. १. ४०
 देवो देवाय गृणते ५. ११. ११
 देवो देवेषु देवः ५. २७. २
 देवो द्रविणोवाः २०. २. ४
 देवो मणिः सपलहा १९. ३१. ८
 देवा होतार ऊर्ध्वम् ५. २७. ९
 देवाविंशः पयस्मान् ९. ४. ९
 देवाः ण्डुर्वाँरु नः ५. ३. ६
 देव्या होतारा ५. १२. ७
 दोषो गाय बृहद् गाय ६. १. १
 दोहेन गायुष २०. ८९. २
 दीव हस्तिनो २०. १३१. २०
 दीनप्यं दीर्घावित्यं ४. १७. ५; ७. २३. १
 यावा चिदसौ पृथिवी २०. ३४. १४
 यावापृथिवी अनु २. १२. ५
 यावापृथिवी उर्ध्व २. १६. २
 यावापृथिवी उर्ध्व २. १२. १
 यावापृथिवी दातृणां ५. २४. ३
 यावापृथिवी भोगे ११. ३. २
 यावा ह क्षामा १८. १. २९
 युषं सुदानुं २०. ९. २; ४९. ५
 युमन्तस्त्वेधीर्मादि १८. १. ५७
 युम्नेषु वृत्तनाज्ये २०. १९. ७
 यौर्ध्वेनुस्तस्या आदित्यो ४. ३९. ६
 यौर्ध्वः पिता जनिता ९. १०. १२
 यौर्ध्व म इदं पृथिवी ६. ५३. १; १५. २. ५३
 यौर्ध्वा पिता पृथिवी २. २८. ४
 द्रप्समयसं विगुणे २०. १३७. ८
 द्रप्सवस्कन्द पृथिवी १८. ४. २८
 द्रुपदादिन मुमुक्षानः ६. ११५. ३
 द्वादशधा निहितं ६. ११३. ३
 द्वादश प्रपयथकं १०. ८. ४
 द्वादशर्ध्वः स्वाहा १९. २३. ९
 द्वादश वा एता ४. ११. ११

द्वादशारं नदि १. १. १३
 द्वारो देवीरन्यस्य ५. २७. ७
 द्वाविर्मा वातो बालः ४. १३. २
 द्वा मुण्यां रघुना १. १. २०
 द्वितीयः कृष्णः १२. २२. ९
 द्विभागधनमादाय १२. २. ३५
 द्विपतस्तपयन् ११. १८. २
 द्विपते तत् परा वह १६. ६. ३
 द्विषो नो विद्वतो ४. ३३. ७
 द्वे च मे विरातिश्च ५. १५. २
 द्वे से चक्रे सूर्ये १४. १. १६
 द्वौ च ते विरातिश्च १२. ४७. ५.
 द्वौ वा ये शिशवः २०. १३२. १५
 द्वास्वागनुरक्षात् ८. ६. २२
 धनं न स्पन्दं बहुलं २०. ८९. ५
 धनुर्भिर्भाषि हरितं ११. २. १२
 धनुर्हस्तादादनो १८. २. ६०
 धन्य च यत् कृन्तय २०. १२६. २०
 धरुणसि शालि ३. १२. ३
 धर्ता प्रियस्व धरणे १२. ३. ३५
 धर्तासि धरणेऽसि १२. ३. ३६
 धर्ता ह त्वा धरणे १८. ३. २९
 धातः श्रेष्ठेन रूपेण ५. १५. १०
 धाता च सविता च १. ७. १०
 धाता दधातु दाशुषे ७. १७. २
 धाता दधानु नो ७. १७. १
 धाता दाधार पृथिवी ६. ६०. ३
 धाता मा निर्ऋत्या १८. ३. २६
 धाता रातिः सवितेदं ३. ८. २, ७. १७. ४
 धाता विधाता ५. ३. ९
 धाता विश्वा वार्या ७. १७. ३
 धाना धेनुर्भवद् १८. ४. ३२
 धाम्नो धाम्नो राजचितो ७. ८३. २
 धिये समधिना ६. ४. ३
 धीमी या ये अनय ७. १. १
 धोभिः कृताः प्र वदार्ति ५. २०. ८
 धुनेतयः गुप्रकृतं २०. ८८. २
 धूमाक्षो तं पतनु ११. १०. ७
 ध्रुव आ रोह पृथिवी १८. ४. ६
 ध्रुवं ते राजा वरणा ६. ८८. २
 ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ७. १४. १

अन्ये ६३

ध्रुवा दिग् विष्णुरधिपतिः ३. २७. ५
 ध्रुवा योर्ध्रुवा पृथिवी ६. ८८. १
 ध्रुवाया दिवाः १. ३. २९
 ध्रुवायां त्वा दिशि १८. ३. ३४
 ध्रुवाये त्वा दिशे १२. ३. ५९
 ध्रुवं विराज्मनो १२. ३. ११
 ध्रुवोऽन्युताः प्र मृणाहि ६. ८८. ३
 ध्रुव विष कलशे ७. ७६. ६
 धेनुश्च इन्द्र सत्तता २०. २७. ३
 न कामेन पुनर्मेषो ५. ११. २
 न किञ्चिदपमत्र १२. ३. ४८
 न किञ्च कर्मणा २०. १२. १८
 नर्का रेवन्तं सस्याय २०. ११४. २
 नर्काजातास्तोपधे १. २३. १
 नक्षत्रमुन्मथिहन्ते १२. १. ९
 न चा त्वदिगप वेति २०. १७. २
 न पा वसुभिः वमते २०. ७८. २
 न धेन्यदा पयन २०. १८. २
 न प्रेस्तताप न हिमो ७. १८. २
 न च प्रत्याहन्ता ८. १०. (६) २
 न च प्राणं रुणद्धि ११. ३. ५५
 न च सर्वज्यानि ११. ३. ५६
 नष्टमा रोह न ते १२. २. १
 न सं यक्ष्मा अरुणधते १२. ३८. १
 न ता अत्रो रेणु ४. २१. ४
 न ता नद्यन्ति न ४. २१. ३
 न तिष्ठन्ति न नि १८. १. ९
 न ते नार्यं यम्यत्रा १८. १. १३
 न ते बाहोर्बलमग्नि ७. ५६. ६
 न ते वर्तोति रायसः २०. २७. ४
 न ते सखा सख्यं १८. १. २
 न त्वदन्धः कवि ५. ११. ४
 न त्वा पूर्वा ओष ११. ३४. ७
 न त्वावो अन्यो २०. १२१. २
 नदी यन्त्वप्सरसो ४. ३०. ३
 नदी सूत्री वर्णस्य १. ७. १४
 न देवेभ्यो गृध्रते १५. १२. ६
 न द्वितीयो न तृतीयः १३. ४. १६
 न पयमो न यष्टः १३. ४. १७
 न पित्र्यापं पम्या १५. १२. ९
 न पिशाचैः सं सक्नोमि ४. ३६. ७

न पद्वः समस्तकः १. १७. ३
 न प्राप्स्यो हिंसातम्यो ५. १८. ६
 न भूमिं वातो अति ४. ५. २
 नमः शीताय तपस्वे १. २५. ४
 नमः सक्तिरसाद्ये २. ८. ५
 नमः सार्यं नमः ११. २. १६
 न मल्लीं शुभसप्तरा २०. १२६. ६
 नमस्तस्य दावा ७. १६२. १
 नमस्तस्मै नमो ९. ३. १२
 नमस्ते अधिवाक्य ६. १३. २
 नमस्ते अस्तु नारः १२. ४. ४५
 नमस्ते अस्तु विद्युते १. १३. १
 नमस्ते अस्तु पश्यत १३. ४. ४८, ५५
 नमस्ते अस्तुनायते ११. २. १५, ४. ७
 नमस्ते जायमानायै १०. १०. १
 नमस्ते बोधिणीभ्यो ११. २. ३१
 नमस्ते प्रवतो नपाद् १. १३. २
 नमस्ते प्राण क्रन्दाय ११. ४. २
 नमस्ते प्राण प्राणते ११. ४. ८
 नमस्ते यातुधामेभ्यो ६. १३. ३
 नमस्ते राजन् वरुण १. १०. २
 नमस्ते स्वास्यते ६. १०. ३
 नमस्ते लाहलेभ्यो २. ८. ४
 नमो गन्धर्वस्य १४. २. ३५
 नमो देववधेभ्यो ६. १३. १
 नमो यमाय नमो ५. ३०. ६१
 नमो स्वाय नमो ६. २०. २
 नमो रुराय रघवनाय ७. ११६. १
 नमो वः पितर ऊजं १८. ४. ८१
 नमो वः पितरः स्वधा १८. ४. ८५
 नमो वः पितरो भामाय १८. ४. ८९
 नमो वः पितरो यद्वोरं १८. ४. ८३
 नमो वः पितरो यद्विष्वं १८. ४. ८४
 नमोऽस्तु ते निर्ऋते ६. ६३. २
 नमोऽस्तु वसिष्ठाय ६. ५६. २
 नवतामून् श्रुत्युक्ता ८. ८. ११
 न वरः पुरा वरुणा १६. १. ४
 न यस्याः पारं १९. ४७. २
 नव च मे नवतिथ ५. १५. ९
 नव च या नवतिथ ६. २५. ३

न वनिषदनाततम् २०. १३२. ७
 नव प्रागाग्नवभिः ५. २८. १
 नवं भूमीः समुद्रा ११. ७. १४
 नवं बहिरोदनाय १२. ३. ३२
 नव यो नवति २०. ७. २
 नवं वसानः सुरभिः १४. २. ४४
 नवचैभ्यः स्वाहा १९. २३. ६
 न वर्ष मैत्रावरुणं ५. १९. १५
 न पा उ ते तन् १८. १. १४
 न वा उ सोमे ८. ४. १३
 न विकर्णः पृथुः ५. १७. १३
 न वि जानामि ९. २०. १५
 न वै तं चक्षुर्वहाति १०. २. ३०
 नवैव ता नवतयो ५. १२. ११
 न वै वातश्चन ९. २. २४
 नवोलवो भवति ७. ८१. २; १४. १. १
 नष्टासवो नष्टविषा १०. ४. १२
 न केरो यस्य रम्यते २०. १२६. १६
 न सेरो यस्य रोमशं २०. १२६. १७
 नहि ते अग्ने तन्वः ६. ४९. १
 नहि ते नाम जग्राह ३. १८. ३
 नहि स्पर्धुर्तुथा २०. १२५. ३
 नाके राजन् प्रति ६. १२३. ५
 नाके सुपर्णसुपर्ण १८. ३. ६६
 नाश्रय आ दृश्यते ६. ३३. २
 नाभिरदं रयीणां १६. ४. १
 नाभ्या आसीद १३. ६. ८
 नाम नाम्ना जोह्वति १०. ७. ३१
 नामानि ते कृतकतो २०. १९. ३
 नास्य इति मूया ११. ३. २४
 नाष्टमो न नवमः १३. ४. १८
 नास्यै वृषि वि वृहन्ति ५. १७. १७
 नास्य केशान् प्र १३. ३२. २
 नास्य क्षाता निष्कर्मिणः ५. १७. १४
 नास्य क्षेत्रे पुष्करिणी ५. १७. १६
 नास्य जाया शतवाही ५. १७. १२
 नास्य धेनुः कल्याणी ५. १७. १८
 नास्य पक्षज न समानान् १५. ५. ३, ६, ९, १२, १५.
 १८, २१
 नास्य क्षेत्रः कृष्णः ५. १७. १५

मास्यास्थीनि १. ५. २६
 नास्यास्मिन्महोक्त १५. १२. ११
 नाहमिन्द्राणि राख २०. १२६. १२
 निक्ष दर्मं सपत्नान् १९. २९. १
 नि गावो गोष्ठे ६. ५२. २
 निष्कर्म कर्णकी द्वौ २०. १३३. ३
 नि तद् दधिषेऽधरे ५. १२. ६; २०. १०७. ९
 निघनं भूलाः प्रजायाः ६. ६. (५) ३, १०
 निधि निधिषा अभि १२. ३. ४२
 निधि विभ्रती बहुधा १२. १. ४४
 निन्दाथ वा अनिन्दाथ ११. ८. २२
 निष्पुचस्तिस्ते व्युचो १३. ३. २१
 नि येन मुष्टिहस्तवा २०. ७०. १८
 निरसुं सुद ओकसः ६. ७५. १
 निररणि सविता १. १८. २
 निरितौ मृत्युं १२. २. ३
 निरिमां मात्रां १८. २. ४२
 निरुदमेव ऊर्जा १६. २. १
 निर्दिष्टन्तं दिवो १६. ७. ६
 निर्बलासं बलासिनः ६. १४. २
 निर्बलासेता प्र ६. १४. ३
 निर्लेभन्वं ललाभ्यं १. १८. १
 निर्ले क्षत्रं नयति ५. १८. ४
 निर्वो गोष्ठादजा २. १४. २
 निर्वेस्ताः शत्रुरभि ६. ६६. १
 निर्वेस्ताः सन्तु शत्रवो ६. ६६. ३
 निर्वेस्तेभ्यो नैर्वेस्तं ६. ६५. २
 निर्वेक्षणः संगमनो १०. ८. ४२
 नि शीर्षतो नि पतत ६. १३१. १
 नि प्वपया निमृष्टा २०. ७४. ३
 निस्तालां वृष्णुं २. १४. १
 नीचैः खानन्त्यसुरा २. ३. ३
 नीचैः पयन्तां ३. १९. ३
 नीलनलेभ्यः स्वाहा १९. २२. ४
 नीलमस्योदरं १५. १. ७
 नीललोहितं भवति १४. १. २६
 नीलशिलखण्डवादनः २०. १३२. १६
 नीलेनैवाग्निवं आनुव्यं १५. १. ८
 नुदस्य काम प्र ९. १. ४
 नृ इन्द्र ग्रह स्तवमान २०. ३७. ११

नृ चिन्तु ते मन्व २०. ७३. २
 नृ नो रविं पुरवीरं २०. १४३. ६
 नूनं तदस्य काम्यो ४. १. ६
 नृचक्षुः रक्षः परि ८. ३. २०
 नेच्छन्तुः प्राशं जयाति २. २७. १
 नेमा इन्द्र गावो २०. १२७. १३
 नेमि नमन्ति चक्षसा २०. ५४. ३
 नेप यांसि न पीवसि १. ११. ४
 नेतां ते देवा अदद्दुः ५. १८. १
 नैतां विदुः पितरो १९. ५६. ४
 नैनं ध्वनि पर्याणिगो ६. ७६. ४
 नैनं प्यन्यस्सुरसो ८. ५. १३
 नैनं प्राप्नोति क्षपयो ४. ९. ५
 नैनं रक्षांसि न पिशाचाः १. ३५. २
 नेवाहमोदनं न मां ११. ३. ३०
 न्यग्यातो वाति न्यक् ६. ९१. २
 न्यस्तिका स्तोहिष ६. १३९. १
 न्युषु वाचं प्र भृष्टे २०. ११. १
 न्येतनारात्सीरसो ५. ६. ५
 पक्षी जायान्यः पनति ७. ७६. ४
 पक्ष च मे पञ्चाक्षरच १. १५. ५
 पक्ष च वाः पञ्चाक्षर ६. २५. १
 पक्षदक्षचैभ्यः स्वाहा १९. २३. १२
 पक्षपादं पितरं ९. ९. १२
 पक्षभिः पराङ् सपसि १७. १. १७
 पक्ष राज्यानि वीर्या ११. ६. १५
 पक्ष रक्षमा ज्योतिः ९. ५. २६
 पक्ष रक्षमा पक्ष ९. ५. २५
 पक्षचैभ्यः स्वाहा १९. २३. २
 पक्षवाही बहति १०. ८. ८
 पक्ष च्छुष्टीरनु पक्ष ८. ९. १५
 पक्षार्पणं शितिपादं ६. २९. ४-५
 पक्षचारे अभिः परि ९. ९. ११
 पक्षचोदनं पक्षभिः ४. १४. ७
 पक्षचोदनः पक्षवा ९. ५. ८
 पताति पुष्ट्रुगाच्या २०. ७४. ६
 पत्नी यददपते २०. १३५. ५
 पथ्या रेवतार्थदुधा ३. ४. ७
 पदश्या स्व रजतयः ७. ७५. ७
 पवा पनीरैरापलो २०. ९३. २

पद्मोरस्या अपि० १२. ४. ५
 पद्भिः सेदितयक्षा ४. ११. १०
 पद्माय्ये महर्षिणा २०. १४३. ९
 पथद्वय रसद्वयार्धं १२. ५. १०
 पथद्वय वा एव रसं ९. ६. (२) ३२
 पथस्तारोपथयः ३. २४ १: १८. ३. ५६
 पथस्वतीः शृणुष ६. २२. २
 पथो धेनूनां रसं ४. २७. ३
 परं धेनेवरं से ७. ३५. ३
 परः सो अस्तु तन्वा ८. ४. ११
 परां सं परामतं ६. ७५. २
 परं स्तूयो अनु परेहि १२. २. २१
 पराके ज्योतिरपथं १०. १. १६
 पराच पृन्ना प्र २. २५. ५
 पराजिताः प्र वसतां ८. ८. १९
 परान्धं चैनं प्राचीः ११. ३. २८
 परा देहि क्षामुन्यं १४. १. २५
 पराथ देवा युजिनं ८. ३. १४
 पराभिन्नान् दुन्दुभिना ५. २१. ७
 परा यात पितरः १८. ३. १४; ४. ६३
 परा भृणीहि तपसा ८. ३. १३; १०. ५. ४९
 परा हीन्द्र धावसि २०. १२६. २
 परि प्रायसिवाचितं ४. ७. ५
 परिच्छिन्नः क्षेमं २०. १३७. ८
 परि प्रथः २०. १२९. ८
 परि णो शृणुषि ६. ३७. २
 परि त्वामे पुनं वयं ७. ७१. १; ८. ३. २२
 परि त्वा धाव्यविता १३. १. २०
 परि त्वा परितानुने० १. ३४. ५
 परि त्वा पातु समानेभ्यः ८. २. २६
 परि त्वा रोहिताः १. २२. २
 परि दध इन्द्रस्य ६. ९९. ३
 परि यामिष सूर्यो ६. ११. १
 परि यामावृथिवी २. १. ४
 परि परा मम नो २. १३. २; १९. २४. ४
 परि धामान्वासां २. १४. ६
 परिधानमसि २. १७. ७
 परिधानं पुरुषानां ४. ९. २
 परि गृहा पुरस्ताद् ७. ९. ४
 परि सा दिवः परि १९. १५. ४

परि मां परि मे २. ७. ४
 परि वल्गानि सर्वतः ६. ६७. १
 परि विद्वा भुवनो २. १. ५
 परिष्ठा च महिषी २०. १२८. १०
 परि वः सिक्तावती १. १७. ४
 परिसृष्टं धारयतु ८. ६. २०
 परि स्तुणीहि ७. ९२. १
 परि हस्त वि धारय ६. ८१. २
 परीदं वातो अपिथा २. १३. ३; १९. २४. ६
 परीमं सोममायुषे १९. २४. ३
 परीममिन्द्रमायुषे १९. २४. २
 परीमिस्मिन्मवर्षत ६. २८. २
 परीष्टो ब्रह्मणा १७. १. २८
 पर्याप्तान्मूत्र परसा ८. ८. ४
 पर्येतु पथा युक्तः ४. ३. २
 परेयिवांसं प्रवतो १८. १. ४९
 परेहि हृत्से मा तिष्ठो १०. १. २६
 परेहि नारि पुनः ११. १. १३
 परेहि विप्रमस्तुतं २०. ६८. ४
 परोऽपेहि मनस्याप ६. ४५. १
 परोऽपेक्षसमृद्धे ५. ७. ७
 पर्णो राजापिधानं १८. ४. ५३
 पर्णोऽसि तनूपातः ३. ५. ८
 पर्षस्ताक्षा अप्रच० ८. ६. १६
 पर्षस्य महिमा १३. २. ४५
 पर्षस्यासिद्धोक्त १५. १२. ७
 पर्षागारं पुनःपुनः २०. १३२. १२
 पर्षाधिकेभ्यः क्षाद्या १९. २२. ७
 पर्षान्तं दुःष्वप्यान् ७. १००. १
 पर्षू पु प्र धम्ना ५. ६. ४
 पर्षताद् दिवो योनेः ५. २५. १
 पर्षुर्हि नाम यानवी २०. १२६. २६
 पर्षुलानुपजालो ८. ६. २
 पश्य बद्ध वयो इति २०. १०९. १५
 पवमानः पुनातु मा ६. १९. २
 पवस्तेस्त्वा पयस्कीणन् ४. ७. ६
 पवीनसात्तज्जन्वा ८. ६. २१
 पशुपतिरिनामिवासाः १५. ५. ८
 पश्वान् पुरस्ताद् ८. ३. २०
 पश्वान् प्राच्य आ १३. ४. ७

पद्मन्वस्याश्चरितं १. १. ३
 पद्माम ते वीर्यं १. ७. ५
 पद्मेन शरदः १९. ६७. १
 पाकं बलिः २०. १३२. १९
 पाकः वृच्छामि ९. ९. ६
 पाटमिन्द्रो व्याभ्राद् २. २७. ४
 पातं न इन्द्राप्सणा ६. ३. १
 पातां नो देवादिना ६. ३. ३
 पातां नो यावापृथिवी ६. ३. २
 पादाभ्यां ते जानुभ्यां ९. ८. २१
 पापम वा भद्राय १३. ४. ४२
 पाप्मापिधीयमाना १२. ५. ३०
 पार्थिवस्य रसे देवा २. २९. १
 पार्थिवा दिव्याः ११. ५. २१। ६. ८
 पार्थे आस्तामनु ९. ४. १२
 पिब दध्ने सप्तमान् १९. २८. ९
 पिब रक्ष जायमानं ८. ६. २५
 पिबिष दध्ने सप्तमान् १९. २९. ६
 पितरः परे ते ५. २४. १५
 पिता जनिगृह्णिष्ये ११. ७. १६
 पिता वत्सानां पतिः ९. ४. ४
 पितृभ्यः सोमवज्रः १८. ४. ७३
 पितृणां भाग स्य १०. ५. १३
 पित्रेव पुत्रानपि १२. ३. १२
 पिप्पली क्षित्तमेपजी ६. १०९. १
 पिप्पल्यः समव ६. १०९. २
 पिषा सोममिन्द्र २०. ११७. १
 पिशाङ्गस्यो नमसो ९. ४. २२
 पिशाङ्गे सुधे खगलं ३. ९. ३
 पिशाचक्षयणमधि २. १८. ४
 पुंसि वै रेतो भवति ६. ११. १
 पुण्डरीकं नवद्वारं १०. ८. ४३
 पुष्पं पूर्वा फाल्गुन्यौ १९. ७. ३
 पुत्र इव पितरं गच्छ ५. १४. १०
 पुत्रमनु यानुधानीः १. २८. ४
 पुत्रमिव पितरौ २०. १२५. ५
 पुत्रं वीर्यमपितर्य १८. ४. ३९
 पुनः कृत्वा कृत्वाकृते ५. १४. ४
 पुनः पत्नीमग्निः १४. २. २
 पुनः प्राणः पुनरात्मा ६. ५३. २

पुनस्तु मा देवजनाः ६. १९. १
 पुनरेहि वाचस्पते १. १. २
 पुनरेहि श्वाक्ये २०. १२६. २१
 पुनर्दाच ब्राह्मजायां ५. १७. ११
 पुनर्देहि वनस्पते १८. ३. ७०
 पुनर्मैत्रिन्द्रिं ७. ६७. १
 पुनर्व देवा अद्भुः ५. १७. १०
 पुनस्त्वादित्वा रथा १२. २. ६
 पुनस्त्वा दुरध्वरसः ६. १११. ४
 पुनसं पुत्र जनय ३. २३. ३
 पुनां कुन्ने निमिः २०. १२९. १४
 पुमान् पुंसः परिजातो ३. ६. १
 पुमान् पुंसोऽपि तिष्ठ १२. ३. १
 पुमानन्वर्तन्तिस्त्वपि ९. ४. ३
 पुरं देवानामश्रुतं ५. २८. ११
 पुरस्तात् ते नमः ११. २. ४
 पुरस्ताच्छ्रुतो वद ५. २९. १
 पुरुष एवेदं सर्वं १९. ६. ४
 पुरुषस्तस्य धामनिः २०. १९. ४
 पुरुषं पुरुषां २०. ६८. १२
 पुरोडाशवत्सा १२. ४. ३५
 पुष्टिं पशूनां परि १९. ३१. ५
 पुष्टिरसि पुष्टया मा १९. ३१. १३
 पुण्यतीः प्रसूयतीः ८. ७. २७
 पूताः पवित्रैः पयन्ते १२. ३. २५
 पृथिरज्जुह्वामानौ ८. ८. २
 पूर्णः पूम्भोऽपि १९. ५३. ३
 पूर्णं नार प्र भर ३. १२. ८
 पूर्णात् पूर्णमुदयति १०. ८. २९
 पूर्णो पश्चादुत ७. ८०. १
 पूर्वोपरं भरतो भावया ७. ८१. १; १३. २. ११;
 १४. १. २३
 पूर्वो अमिष्णा तपतु १८. ४. ९
 पूर्वो जातो ब्रह्मणे ११. ५. ५
 पूर्वो इन्द्रो मे प्र वदसि ५. २०. ६
 पूषन्तव प्रते वयं ७. ९. ३
 पूषा त्वेतदध्यावयतु १८. २. ५४
 पूषेम शरदः क्षतम् १९. ६७. ५
 पूषेमा आशा अतु ७. ९. २
 वृच्छामि त्वा परमन्त्रं ९. १०. १३

पृतनाजितं सहमानं ७. ६३. १
 पृथक् प्रायन् प्रथमा २०. ९४. ६
 पृथक् सर्वं प्राजापत्या ११. ५. २२
 पृथक् सदृसाभ्यां १२. २२. १९
 पृथग् रूपाणि गहुषा १२. ३. २१
 पृथिवी दण्डोऽन्तरिक्षं ९. १. २१
 पृथिवी धेनुस्तस्याः ४. ३९. २
 पृथिवी त्वा पृथिव्यामा १२. ३. २२; १८. ४. ४८
 पृथिवीशो महिषो १३. २. ४४
 पृथिवी शान्तिः १९. ९. १४
 पृथिव्यामन्मये ४. ३९. १
 पृथिव्यै श्रोत्राय ६. १०. १
 पृथिव्यै स्वाहा ५. ९. २, ६
 पृथक्त्वः २०. १२९. ९
 पृष्ठं धनन्तं ह्यो २०. १२८. १५
 पृष्ठान् पृथिव्या अहम् ४. ४. ३
 पृष्ठं अहि प्रथमो १०. ४. ६
 पृष्ठस्य मन्मदे वयं १०. ४. ११
 पृष्ठो हन्ति कसर्णालं १०. ४. ५
 पृष्ठो अथस्य पुद २०. ११८. २
 पृष्ठमासी प्रथमा ७. ८०. ४
 प्र फेदुना बृहता १८. ३. ६५
 प्र स्वयस्य तन्वं १८. ३. ९
 प्रजा स वि श्रीर्णले १२. ४. २
 प्रजा य वा ग्य ९. ६. (३) ४
 प्रजानन्तः प्रति २. ३४. ५
 प्रजानरथस्ये जीव १८. ३. ४
 प्रजानां प्रजननाथ ९. ६. (४) १०
 प्रजापतिं ते प्रजन ११. १८. ९
 प्रजापतिः प्रजाभिः १९. १९. ११
 प्रजापतिः सन्निभमा ४. १५. ११
 प्रजापतिरजुयतिः ६. ११. ३
 प्रजापतिर्जनवति ७. १९. १
 प्रजापतिर्या प्रजनन १९. १७. ९
 प्रजापतिश्च परमेष्ठी ९. ७. १
 प्रजापतिश्चरति १०. ८. १३
 प्रजापतिश्चा यमाय १९. ४६. १
 प्रजापते न त्वदेता ७. ८०. ३
 प्रजापतेराश्वी १७. १. २७
 प्रजापतेर्वा एष ९. ६. (२) १२

प्रजापतेश्च वै स १५. ६. २७
 प्रजापते श्रेष्ठेन रूपेण ५. २५. १३
 प्रजापत्यस्य पित्रतः २०. १३८. २
 प्रजापतीः गृयवसे ४. २१. ७; ७. ७५. १
 प्रजेतारं वस्योः २०. ४६. १
 प्र णो यन्ष्टत्वर्यमा ३. २०. ३
 प्र णो वनिर्देवकृता ५. ७. ३
 प्र तद्विष्णु स्तवते ७. २६. २
 प्र तद्विष्टिदस्यस्तस्य २. १. २
 प्रतिपानाभ्युसुखी ११. ९. ७
 प्रतिपानाः सं ११. ९. १४
 प्रति चक्ष्व वि चक्ष्व ८. ४. २५
 प्रति तमभि चर २. ११. ३
 प्रति तिष्ठ विराजसि १४. २. १५
 प्रति दद यातुषामान १. २८. २
 प्रतिष्ठं द्रभयतं ४. २६. २
 प्रति स्मरेथां तुजयद्विः ८. ४. ७
 प्रतीची दिग्दर्शो ३. २७. ३
 प्रतीची दिक्षामि १२. ३. ९
 प्रतीचीन आग्निरसौ १०. १. ६
 प्रतीचीन फले हि ७. ६५. १
 प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनः ९. ३. २२
 प्रतीची सोमयसि ७. ६८. ३
 प्रतीच्या दिक्षः ९. ३. २७
 प्रतीच्यां त्वा दिक्षि १८. ३. ३२
 प्रतीच्यां दिक्षि ४. १४. ८
 प्रतीच्यां त्वा दिक्षे १२. ३. ५७
 प्रतीपं प्राति सुत्वनम् २०. १२९. २
 प्रतीहारो निषर्त्तं ११. ७. १२
 प्र ते अस्या उषसः २०. ७६. २
 प्र ते मिनपि मेह्वं १. ३. ७
 प्र ते महे विदधे २०. ३०. १
 प्र ते क्षुणामि श्रुते २. ३२. ६
 प्रतो हि कसीज्यो ६. ११०. १
 प्रत्यग्निरवसता ७. ८२. ५; १८. १. २८
 प्रत्यक् तिष्ठन् धाता ९. ७. २१
 प्रत्यक् देवानां विधाः १३. २. २०; २०. ४७. १७
 प्रत्यक् दि संयभूयिष ४. १९. ७
 प्रत्यग्वचं चैनं प्राशी ११. ३. २९
 प्रत्यग्वचमर्कमनयं २०. ६३. ३; १२४. ६

प्रत्यञ्चमर्कं प्रति १२. २. ५५
 प्र त्वा मुञ्चामि १४. १. १९, ५८
 प्रथमा ह म्युक्ता ३. १०. १
 प्रथमेन प्रमारेण ११. ८. ३३
 प्रथमेभ्यः ऋत्वेभ्यः १९. २०. ८
 प्रथो वरो व्यचो १३. ४. ५३
 प्रदुद्रो मयाप्रति २०. १३०. १२
 प्र दुम्नाय प्र दाने २०. १४२. ५
 प्र नभस्व पृथिवि ७. १८. १
 प्र पतेतः पापि ७. ११५. १
 प्रपथे पथामजलिष्ठ. ७. ९. १
 प्र पदोऽन नैतिवि ९. ५. ३
 प्र पादौ न यथायति १९. ४९. १०
 प्र पितृयाणं पन्थां १५. १२. ५
 प्र पुत्र्यस्व सुवृधा १४. २. ७५
 प्र षोडशोपौ २०. १४२. २
 प्रवर्त्तानो नृदितः ११. ९. १९
 प्रब्राजमानां हरिणां १०. २. ३३
 प्र मंहिष्ठाय २०. १५. १
 प्रमुञ्चन्तो भुवनस्य २. ३४. २
 प्र यच्छ पशुं त्वरया १२. ३. ३१
 प्र यत् ते अग्ने सूर्यो ४. ३३. ४
 प्र यदग्ने सहस्वतो ४. ३३. ५
 प्र यदेते प्रतरं ५. १. ४
 प्र यद्गन्दिष्ठ एषां ४. ३३. ३
 प्र यमन्तर्हवसवास्तो २०. ८९. ८
 प्र या जिगाति खगलेव ८. ४. १७
 प्र यो जज्ञे विद्वानस्य ४. १. ३
 प्र रेम धी भरस्व २०. १२७. ५
 प्र रेभास्तो मनीषा २०. १२७. ५
 प्रवतो नपाश्रमः १. १३. ३
 प्र वर्तय दिवो ८. ४. १९
 प्र वा एतीन्द्रः १८. ४. ५०
 प्र विशतं प्राणपानौ ३. ११. ५; ७. ५३. ५
 प्रविवमाना चरति १२. ४. ३७
 प्र यो महे महिष्ठये २०. ७३. ३
 प्र सप्राज्ञं चर्षणीनां २०. ४४. १
 प्र मुमति सवितर्वाय ४. १५. ६
 प्र सु भुवं सुरापसं २०. ५१. ३
 प्रसुत इन्द्र प्रयता ३. १. ४

प्रस्कन्धान् प्र शिरो १२. ५. ६७
 प्रस्मृणती स्तम्बिनीः ८. ७. ४
 प्रान्तये वाचमीरव ६. ३४. १
 प्राची दिगग्निरधि ३. २७. १
 प्रार्चानं बहिः प्रदिशा ५. १२. ४
 प्राचीप्राचीं प्रदिशमा १२. ३. ७
 प्राच्या दिशः शालाया ९. ३. २५
 प्राच्या दिशस्त्व० ६. ९८. ३
 प्राच्यां त्वा दिशि १८. ३. ३०
 प्राच्यै त्वा दिशेऽग्नये १२. ३. ५५
 प्राजापत्याभ्यां स्वाहा १९. २३. २६
 प्राजापत्यो वा एतस्व ९. ६. (२) ११
 प्राजः प्रजा अनु ११. ४. १०
 प्राण प्राणं प्रायस्व १९. ४४. ४
 प्राण मा मत्पर्याप्तो ११. ४. २६
 प्राणमाहुर्मातारिधानं ११. ४. १५
 प्राणपानौ चक्षुः ११. ७. २५, ८. ४, २६
 प्राणपानौ मा मा १६. ४. ५
 प्राणपानौ मृत्योः २. १६. १
 प्राणपानौ मोहि० ११. ४. १३
 प्राणाय नमो वस्य ११. ४. १
 प्राणायान्तारिक्षाय ६. १०. ९
 प्राणे त्वा द्विपदां ८. २. ४
 प्राणेन प्राणतो ३. ३१. ९
 प्राणेन विश्वतो० ३. ३१. ७
 प्राणेनाग्निं सं १९. २७. ७
 प्राणेनाग्निं चक्षुषा ५. ३०. १४
 प्राणेनाग्निदिना० १५. १४. २२
 प्राणो अपानो व्यानः १८. २. ४६
 प्राणो मृत्युः प्राणस्तक्मा ११. ४. ११
 प्राणो विराट् प्राणो ११. ४. १२
 प्रातःप्रातर्यहपतिः १९. ५५. ४
 प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं ३. १६. १
 प्रातर्जितं भगमुग्रं ३. १६. २
 प्राणान्सपत्न्यान् ७. ३५. १
 प्राणं जयामी ६. १२६. ३
 प्रास्मद् पाशाद् वरुण ७. ८३. ४; १८. ४ ७०
 प्रास्मदेनो वहन्तु १६. १. ११
 श्रियं पश्यान् भवति १२. ४. ४०
 श्रियं श्रियाणां कृण्वाम १२. ३. ४९

त्रिषं मा कृणु देवेषु १९. ६२. १
 त्रिषं मा दधे कृणु १९. ६२. ८
 त्रिया तष्टानि मे १०. १२६. ५
 त्रियात्रियाणि बहुला १०. २. ९
 त्रियास इम ते मयव १०. ३७. ८
 त्रतं पादौ प्र स्फुरतं १. २७. ४
 त्रता जयता नर ३. १९. ७
 त्रतो मुजामि नामुतः १४. १. १८
 त्रतो वन्तु व्याधयः ७. ११४. २
 त्रन्त्रग बोधं प्रथगा १०. ८७. ५
 त्रमो माद्रां मिथीमहे १८. २. ३९
 त्रय मृतो अर्थ १०. ७६. ५
 त्रय त्रितिवति १२. २. ५२
 त्रिदं प्रहि पथिभिः १८. १. ५४
 त्रैणान्कृणां प्र १०. ३. २
 त्रैणान्मुद मनसा ३. ६. ८
 त्रैषा यज्ञे निविदः ५. २६. ४
 त्रैषां पतिं कृणुः १०. २५. ७; ३३. २
 त्रैषांशनास्नस्नेषाया ४. ५. ३
 त्रैषां पवस्ते पुरोरथं २०. ९५. २
 त्रद सूर्यं भवता २०. ५८. ४
 त्रमदां अति सूर्य १३. २. २९; २०. ५८. ३
 यतो वतासि यम १८. १. १५
 यद वो अपा इति २०. १२९. १६
 यन्मत्स्याग्रे विक्षचया १९. ५६. २
 यन्नेरद्यः समदमा ११. १. ३२
 यन्नेरज्येणं सुसम् ११. १. ३१
 यन्नेरख्येणकाण्डस्य १. ८. ३
 यद्विर्वा यत् सप्तस्याय २०. २५. ३
 यद्विषदः पितरः १८. १. ५१
 यत्नमसि बलं मे २. १७. ३
 यत्नविज्ञायः स्थविरः १९. १३. ५
 यत्नेनावादेनायमपि १५. १४. ४
 यद्विर्बलं निर्द्वज ९. ८. ११
 यद्विदं राजन् वरुणा १९. ४४. ८
 यालादेकमणीय १०. ८. २५
 यालाले श्रेष्ठणीः १०. ९. ३
 युध्येम शरदः शतम् १९. ६७. ३
 युद्धय रथतरं च ८. १०. (१) ६; १५. ३. ५
 युद्धतः परि सामानि ८. ९. ४

युद्धतश्च वै स १५. २. ४
 युद्धता मन उप यये ५. १०. ८
 युद्धती परि मात्राया ८. ९. ५
 युद्धते च वै ग १५. २. ३
 युद्धते जालं युद्धतः ८. ८. ७
 युद्धत्पलाशे सुभगे ६. ३०. ३
 युद्धदन्त्यतः पक्ष १३. ३. १२
 युद्धदायवर्न ११. ३. १६
 युद्धदेनमनु वस्ते १३. ३. ११
 युद्धद्रावागुरेभ्यो १९. ५६. ३
 युद्धदि जालं युद्धतः ८. ८. ६
 युद्धन्तो नाम ते देवा १०. ७. २५
 युद्धशेषामधिप्यता ४. १६. १
 युद्धस्पतिः प्रथमं जाय १०. ८८. ४
 युद्धस्पतिः प्रथमः सर्वायाः १४. १. ५५
 युद्धस्पतिः समज २०. ९०. ३
 युद्धस्पतिः सविता २. ४. १०
 युद्धस्पतिना० तेजो १४. २. ५४
 युद्धस्पतिना० पयो १४. २. ५७
 युद्धस्पतिना० भगो १४. २. ५५
 युद्धस्पतिना० यज्ञो १४. २. ५६
 युद्धस्पतिना० रतो १४. २. ५८
 युद्धस्पतिना० वचो १४. २. ५३
 युद्धस्पति ते विश्वः १९. १८. १०
 युद्धस्पतिरमत हि २०. १६. ७
 युद्धस्पतिराग्निरसः ११. १०. १०, १३
 युद्धस्पतिरुर्जयो ९. ६. (५) २
 युद्धस्पतिर्नः परि ७. ५१. १; २०. १७. ११;
 ८९. ११; ९४. ११
 युद्धस्पतिर्म आकृतिं १९. ४. ४
 युद्धस्पतिर्म आत्मा १६. ३. ५
 युद्धस्पतिर्मो विश्वे १९. १७. १०
 युद्धस्पते परि दीया १९. १३. ८
 युद्धस्पते या परमा २०. ८८. ३
 युद्धस्पते युषमिन्द्र २०. १७. ११; ८७. ७
 युद्धस्पते सविता ७. १६. १
 युष्मद्य त्वा प्रतीवोधय ८. १. १३
 युष्मा सु मे मयवन् २०. ११७. ३
 युष्मलोको भवति ११. ३. ५१
 युष्मः समीचीनयसः ७. २२. २

मन्त्रगवी पचयमाना ५. १९. ४
 मन्त्रा च क्षत्रं च ९. ७. ९, १२. ५. ८
 मन्त्रा च तपस्य १३. ४. २२
 मन्त्राचर्येण कन्या ११. ५. १८
 मन्त्राचर्येण तपसा ११. ५. १७, १९
 मन्त्राचारिणं वितरो ११. ५. २
 मन्त्राचारी चरति ५. १७. ५
 मन्त्राचारी जनयन् ११. ५. ७
 मन्त्राचारी मन्त्र ११. ५. २४
 मन्त्राचारीणांश्चरति ११. ५. १
 मन्त्राचार्येति समिधा ११. ५. ६
 मन्त्रा जज्ञानं प्रथमं ४. १. १; ५. ६. १
 मन्त्राज्येष्टा संभृता १९. २२. २१; २३. ३०
 मन्त्राज्यं देव्यप्य आ १२. ५. ६३
 मन्त्राग्निः संविदानो २०. २६. ११
 मन्त्रामानी माहधानी १३. १. ४९
 मन्त्राणा तेजसा १०. ६. ३०
 मन्त्राणा ते मन्त्रयुजा २०. ८६. १
 मन्त्राणामादेना १५. १४. २४
 मन्त्राणा परिगृहीता ११. ३. १५
 मन्त्राणा भूमिर्विहिता १०. २. २५
 मन्त्राणा कालां निमित्ता ९. ३. १९
 मन्त्राणा क्षुदा उत ११. १. १८
 मन्त्राणे स्नाहा १९. २२. २०; २३. २०
 मन्त्रा देवोऽप्यनु १०. २. २३
 मन्त्रा पदवार्य १२. ५. ४
 मन्त्रा प्रजापतिः ११. ९. १२
 मन्त्रा मन्त्राचारिभिः १२. १९. ८
 मन्त्रावादिनो वदन्ति ११. १. २६
 मन्त्रा श्रोत्रियमाप्नोति १०. २. २१
 मन्त्रा क्षुचो मृतवतीः १९. ४९. २
 मन्त्रा होता मन्त्रा १९. ४२. १
 मन्त्राणस्तथा वयं २०. ३. ३; ३८. ३; ४७. ९
 मन्त्रापरं युज्यतां १४. १. ६४
 मन्त्राभ्यावर्त १०. ५. ४०
 मन्त्रास्य शीघ्रं ४. ३३. १
 मन्त्राण एव पतिर्न ५. १७. ९
 मन्त्राणो अभ्यावर्त १०. ५. ४१
 मन्त्राणेन पशुकाधि ४. १९. २
 मन्त्राणेभ्य ऋषभं ९. ४. १९
 मन्त्रं ६३

मन्त्राणेभ्यो वशां १०. १०. ३३
 मन्त्राणो जज्ञे प्रथमो ४. ६. १
 मन्त्राणोऽस्य युज्यन् १९. ६. ६
 मन्त्रो देवं संविदारं ११. ६. ३
 मन्त्रो राजानं वरुणं ११. ६. २
 मन्त्र एव मन्त्रा ३. १६. ५
 मन्त्रा प्रणेतर्मेण ३. १६. ३
 मन्त्रमस्या वचः १. १४. १
 मन्त्रस्तपसा चतुरः १४. १. ६०
 मन्त्रस्ते हस्तमग्रहति १४. १. ५१
 मन्त्रस्तेतो नयतु १४. १. २०
 मन्त्रा नावमा २. ३६. ५
 मन्त्रेण मा वाचिणेन ६. १२९. १
 मन्त्रो मा मन्त्रेण १२. ४५. ९
 मन्त्रो युज्यत्वाधिपो ५. २६. ९
 मन्त्रमिच्छन्त ऋषयः १९. ४१. १
 मन्त्रादधि श्रेयः प्रहि ७. ८. १
 मन्त्राद् दक्षिणां ५. ५. ५
 मन्त्राणि रात्रि चमसो १९. ४९. ८
 मन्त्राहं नो मन्त्रं ६. १२८. २
 मन्त्रि पुनर्वो यन्तु २. २४. ८
 मन्त्र एवमिच्छासः १५. ५. २
 मन्त्रस्तुरिद्विद्वजः १३. ४. ५४
 मन्त्र राजन् यजमानाय ११. २. २८
 मन्त्रास्ते सयुजा ११. २. १४
 मन्त्रास्तेवावस्यता १०. १. २३
 मन्त्रास्तेवाविदं ११. ६. ९
 मन्त्रास्ते मन्त्रे वा ४. २८. १
 मन्त्रास्ते मृतं ११. १. १
 मन्त्रे वाचिः शतम् १९. ६७. ६
 मन्त्रो दिवो मन्त्र ११. २. २७
 मन्त्रास्तेवाविदं ११. ६. ९
 मन्त्रि दर्मं सप्तान् १९. २८. ५
 मन्त्रि दर्मं सप्तानां १९. २८. ४
 मन्त्रि विद्या अप द्विषः २०. ४३. १
 मन्त्रा इन्द्रस्य हेतवः ४. ३७. ८-९
 मुनिस्तपमिगतः २०. १३५. १
 मुनो जनस्य दिव्यस्य २०. ३६. ९
 भूतं च भविष्यत् १५. २. ६
 भूतं च भव्यं च १३. ४. २३

भूतं भूयो भूतपति ११. ६. २१
 भूतपतिर्निरजतु २. १४. ४
 भूतिश्च वा अभूतिश्च ११. ८. २१
 भूते हविष्यती भव ६. ८४. २
 भूतो भूतेषु पयः ४. ८. १
 भूमिर्मातादितिनो ६. १२०. २
 भूमिष्वा पालु हरितेन ५. २८. ५
 भूमिष्वा प्रति यस्तु ३. २९. ८
 भूमे मातानं धेहि १२. १. ६३
 भूमेध वै सोऽग्नेः १५. ६. ३
 भूम्यां देवैर्भ्यो ददति १२. १. २२
 भूयसाः सरदः द्यतम् १९. ६७. ८
 भूयानरास्याः क्षत्र्याः १३. ४. ४७
 भूयान्निन्द्रो नमु १३. ४. ४६
 भूयेम सरदः द्यतम् १९. ६७. ७
 भूरि त इन्द्र यीर्यं १७. १५. ५
 भौरयो भवदयो १०. ८. २२
 भ्रातृव्यक्षयणमसि २. १८. १
 मुखरय ते तविषस्य २०. ११. २
 मन्त्रक्षिभ्यः स्वाहा १९. २३. २८
 मन्त्रा मन्त्रा सं यीवतां ४. १२. ४
 मनयः श्रोमयामुहं २०. २३. ५
 मत्स्वा सुमित्र २०. ७१. ९.
 मर्दमर्द हि नो ददिः २०. ५६. ४
 मयु जनिषीथ ९. १. १४
 मधुमतीरौषधीः २०. १४३. ८
 मधुमती रथ मधुमती १६. २. २
 मधुनन्मूलं मधुमदं ८. ७. १२
 मधुमन्त्रे निक्षमणं १. ३४. ३
 मधुमात्र भवति ९. १. २३
 मयोः कक्षामजनयन्त ९. १. ५
 मधोर्दस्म मधुतरौ १. ३४. ४
 मध्यन्दिन उग्रभासि ९. ३. (५) ५
 मध्यमेतदनडुहौ ४. ११. ८
 मथा पृथ्वे नद्या ६. ११. ३
 मात्रा यज्ञं नक्षति ५. २७. ३
 मनरास्पत इमं नो ७. ९७. ८
 मनसावादिनाममसि १५. १४. २
 मनसा सं कल्पयति १२. ४. ३१
 मनसा होमेहरसा ६. ९३. २

मनसं धेतसे धियः ६. ४१. १
 मनो अस्या अन १४. १. १०
 मन्त्रमखर्चं सुधितं २०. ५३. ४
 मन्य दभं सप्तलाय १९. २९. ५
 मन्थुनावादिनाममसि १५. १४. २०
 मन्थुरिन्द्रो मन्थुः ४. ३२. २
 मन्त्रे वां वायापृथिवी ४. २६. १
 मन्त्रे वां मित्रावरुणी ४. २९. १
 मम त्वा दोषणिभिरं ६. ९. २
 मम देवा विह्वे ५. ३. ३
 ममाग्ने वचो विह्वेषु ५. ३. १
 ममेयमस्तु गोप्ता १४. १. ५२
 मया गावो गोपतिना ३. १४. ६
 मया सोऽनमसि ४. ३०. ४
 मयि क्षत्रं पर्णमणे ३. ५. २
 मयि देवा द्रविणमा ५. ३. ५
 मयि वज्रो अयो यथो ६. ६९. ३
 मय्यग्ने आग्निं यज्ञमसि ७. ८९. २
 मरीचीर्धुमान् म ६. ११३. २
 मरुतः पर्वतानाम् ५. २४. ६
 मरुता फोतात् सुन्दुमः २०. २. १
 मरुता पिता पशूनाम् ५. २४. १२
 मरुतां मन्त्रे अधि ४. २७. १
 मरुतो मा गणैरवन्तु १९. ४५. १०
 मरुतो वस हि क्षये २०. १. २
 मर्मणि ते वर्मणा ७. ११८. १
 मर्माविर्षं रोहवतं ११. १०. २६
 नत्वं विप्रती गुरुष्टद ११. १. ४८
 नसिष्कमस्य यतमो १०. २. ८
 महत्काण्डाय स्वाहा १९. २३. १८
 महत्पयो विश्वरूपं ९. १. १
 महत्सपथस्यं महती १२. १. १८
 महद्देवाव तपति १२. ४. ३९
 महद्यक्षं भुवनस्य १०. ७. ३८
 महौ इन्द्रः परस्य २०. ७१. १
 महौ इन्द्रो य ओजसा २०. १३८. १
 महागणेशः स्वाहा १९. २२. १७
 महादेव एनमिन्नासः १५. ५. १७
 महानग्नी कृकवाकं २०. १३६. १०
 महानग्नी महानम्रं २०. १३६. ११

महानन्यतुष्टि २०. १३६. ५
महानमुप हृते २०. १३६. ७-९
महाननुसुखलम् २०. १३६. ६
महान्तं कौशमुद्रवाभि ४. १५. १६
महान् वै भद्रो बिल्बो २०. १३६. १५
महाहृषान् मूलवतो ५. २२. ८
महीषु च मातरं ७. ६. २
महो महाभि पतयन्ति २०. ११. ६
मर्षं यजन्तां मम ५. ३. ४
मर्षं त्वा मित्रावरुणी ६. ८९. ३
मममापो मधुमदं ६. ६२. १
मोक्षान्वस्य शालय १२. ५. ६९
मा यतानामा ८. १. ८
मा विद्वन्दि २०. ८५. १
मा ज्येष्ठं वधीद्वय ६. ११२. १
मातरिश्वा च पवमानश्च १५. २. ७, १५, २३, १६
मातली कर्मैर्यसो १८. १. ४७
मातादित्यानां ९. १. ४
माता पितरमुत आ ९. ९. ८
मातुष्टे विरुषी द्वौ २०. १३३. २
मा ते अस्यां सहस्रावन् २०. ३७. ७
मा ते प्राण उप ५. ३०. १५
मा ते मनसं च गान्मा ८. १. ७
मा ते मन्ये मासो १८. २. २४
मन्त्रे तु ते जुमिन् २०. ७६. ६
मा त्वा क्रम्यावभि ८. १. १२
मा त्वा जन्मः सहनुः ८. १. १६
मा त्वा दमन्तस्त्रिमे १७. १. ८
मा त्वा दमन धिरे १३. २. ५
मा त्वाभि सखा नो २०. १३०. १४
मा त्वा मूरा अविप्यो २०. १२. २
मा त्वा वृक्षः सं १८. २. १५
मादयस्व जुते स- २०. ५६. ५
मा न आपो मेधां १९. ४०. २
मा नः पश्यान्मा १२. १. ३२
मा नः पाशं प्रति ९. ३. २४
मानस्य पत्नि शरण ३. १२. ५
मा नो अहमा वृजना २०. ७९. २
मा नो गोपु पुच्छेषु ११. २. ११
मा नो देवा भदिः ६. ५६. १

मा नो निदि च वज्रये २०. १८. ५
मा नोऽभि सा मयं ११. २. १९
मा नो मर्ता अभि २०. ६९. ८
मा नो महान्तमुत ११. २. २९
मा नो मेधां मा नो १९. ४०. ३
मा नो रक्षो अभि ८. ४. २३
मा नो रुद्र तक्मना ११. २. २६
मा नो विद्वन् विव्याधिना १. १९. १
मा नो ह्यसिपुच्छपयो ६. ४१. ३
मा नो हिलीरधि ११. २. २०
मा प्र गाम पयो १३. १. ५९
मा विभेनं भरिष्यसि ५. ३०. ८
मा भूम निष्ठा इव २०. ११६. १
मा भ्राता भ्रातरं ३. २०. ३
मा मा योचचराभसं ५. ११. ८
मा मां प्राणो ह्यसीन्मो १६. ४. ३
मायाभिद्यसिपुच्छत २०. २९. ४
मारे अस्मिन् मुमुक्षो २०. २३. ८
मा बनि मा वाच ५. ७. ६
मा कः प्राणं मा नो १९. २७. ६
मा विद्वन् परिपन्थिनो १४. २. ११
माश्वानां भेदे १९. ४७. ७
मा सं वृत्तो मोघ ८. ६. ३
मा सैवान्तस्त्रीन् ५. २२. ११
मा हिसिष्टं कुमार्थ १४. १. ६३
मित्र ईक्षमाणः ९. ७. २३
मित्र एनं वरयो २. २८. २
मित्रः पृथिव्योदकामत् १९. १९. १
मित्रश्च त्वा वरगन्ध १९. ४४. १०
मित्रश्च वरगन्ध ३. २२. ११. ९. ७
मित्रावरणयोः १०. ५. १२
मित्रावरणा परि १८. ३. १२
मित्रावरणी नृहयां ५. २४. ५
मुखाय ते पशुपते ११. १. ५
मुग्धा देवा उत ७. ५. ५
मुचन्तु मा शपय्या ६. २६. २. ७. ११२. २
मुचन्तु मा शपय्यादहोरात्रे ११. ६. ७
मुच शीर्षत्वा उत १. १२. ३
मुयाभि त्वा वैश्यानाम् १. २०. ४
मुयाभे त्वा हयिषा ३. ११. १. २०. ९६. ६

मुमुक्षुस्तान् कुरिताद् ५. ६. ८
 मुमुक्षुना ओषधयो ८. ७. १६
 मुहुर्यैः प्र वदति ११. २. ३८
 मुह्यन्तेषां बाहवः ११. ९. १३
 मूढा अमित्रा न्यजुदे ११. १०. ११
 मूढा अमित्राश्चरता ६. ६७. २
 मूर्णां युगस्व दन्ता ४. ३. ६
 मूर्ध्नामस्य संसीम्या १०. २. २६
 मूर्धाहं रवीणाम् १६. ३. १
 मूर्ध्नां देवस्य बृहतो १९. ६. १६
 मूलमहंणी पयो १२. ५. ३३
 मृगो न भीमः कुबरो ७. ८४. ३
 मृग दर्म सपत्न्या १९. १९. ४
 मृत्यवेऽमृतं प्र ८. ८. १०
 मृत्युः प्रजानामधि ५. १४. १३
 मृत्युरीधे द्विपदा ८. २. २३
 मृत्युर्द्विचक्रमिति ११. ५. २१
 मृत्योरहं ब्रह्मचारी ६. १३३. ३
 मृत्योरापमा पयन्ता ८. ८. १८
 मृत्योः पदं योपबन्त ११. २. ३०
 मेदस्वता यजमानाः ६. ११४. ३
 मेधामहं प्रथमा ६. १०८. १
 मेधां सार्यं मेधां ६. १०८. ५
 मेभिः शतवपा ११. ५. १६
 मेभिः शरण्या ११. ५. ५९
 मेनिर्द्वैप्रमाना ११. ५. २३
 मेमं प्राणो ह्यवीन्मो ७. ५३. ४
 मेप इव वै सं च वि ६. ४९. २
 मेतं पन्थामनु गा ८. १. १०
 मेनमग्ने वि पटो १८. २. ४
 मो पु ब्रह्मेव तन्मृगः १०. ६०. ३
 मो पु नो अस्मदभि १०. ६७. २
 मोक्षानुमोक्ष पुनर्वा १. १४. ३
 मोक्षे मनोहा खनौ १६. १. ३
 य आकाशः सुभ्यक्तः १०. १२८. ७
 य आगरे युगयन्ते ४. ३६. ३
 य आत्मधा बलदा ४. १. १; १३. ३. २४
 य आत्मानमति ८. ६. १३
 य आदित्यं क्षत्रं १५. १०. ११
 य आग्निं मांसमदन्ति ८. ६. २३

य आपेयिभ्यो याचद्भयो १२. ४. १२
 य आद्यानामाधा १. ३१. १
 य आस्ते यश्चरति ४. ५. ५
 य इन्द्र इव देवेषु ९. ४. ११
 य इन्द्र सोमपातमो १०. ६३. ७
 य इन्द्रेण सरथं ३. ११. ३
 य इमां देवो मेखलाम् ६. १३३. १
 य इमे यावापृथिवी ५. १२. ९; १३. ३. १
 य इह पितरो जीवा १८. ४. ८७
 य ईशे पशुपतिः २. ३४. १
 य ई चकार न सो ९. १०. १०
 य उग्रः सजनिपृत १०. ५३. ३; ५७. १३
 य उग्रीणामुग्रबाहुः ४. २४. २
 य उग्रतो जुहति ४. ४०. ४
 य उदानद् परायणं ६. ७७. २
 य उहचीन्द्र देवगोपाः १०. २१. ११
 य उपरिष्टाज्जुहति ४. ४०. ७
 य उमाभ्यां प्रहरति ७. ५६. ८
 य उद्यता मनसा १०. ९६. ३
 य उरु अनुसर्पति ९. ८. ७
 य ऋते विदभि १४. २. ४७
 य ऋण्यो देव १९. ३५. ५
 य एक इन्द्रव्यः १०. ३६. १
 य एक इन्द्रिदयते १०. ६३. ४
 य एकध्वर्षणीनां १०. ७०. १५
 य एतं देवमेकहृतं १३. ४. १५, २४
 य एनामवशामाह १२. ४. १७
 य एवं परिधीदन्ति ६. ७६. १
 य एवं हन्ति सधु ५. १८. ५
 य एतां बनिमायन्ति ११. ४. ११
 य एवापरिमिताः १५. १३. १०
 य एवं विदुषे ११. ४. २३
 य एवं विदुषो ११. ५. ४६
 य एवं निशात स १०. १०. २७
 यं याचाम्यहं ५. ७. ५
 यं यवं युगयामहे १०. ५. ४२
 यं नातः परि शुम्भति १३. १. ५१
 यं वां पिता पचति ११. ३. ५
 यं विधे देवाः स्मर ६. १३२. २
 यं स्मा पृच्छन्ति १०. ३४. ५

यः कीकृताः प्रशृणोति ७. ७६. ३
यः कुक्षिः सोमपातमः २०. ७१. ३
यः कुमारी विश्रुतिः २०. १३६. १६
यः कृणोति प्रमोत १. ८. ४
यः कृणोति मृतवत्सा ८. ६. ९
यः कृत्वाकृन्मूल ४. २८. ६
यः कृष्णः केदवधुर ८. ६. ५
यः परस्याः परावतः ६. ३४. ३
यः पश्यः पालेयो ५. २२. ३
यः पर्वतान् व्यदधाद् २०. १२८. १४
यः पृथिवीं बृहस्पति १५. १०. ९
यः पृथिवीं व्ययमानां २०. ३४. २
यः पौल्लेयेण ८. ३. १५
यः प्रथमः कर्म ४. २४. ६
यः प्रथमः प्रवत ६. २८. ३
यः प्राणतो निमिपतो ४. २. २
यः प्राणदः प्राण ४. ३५. ५
यः प्राणेन यावापृथिवी १३. ३. ४
यः शतौदनां पचति १०. ९. ४
यः शम्बरं पर्यत २०. ३४. १२
यः शम्बरं पर्वतेषु २०. ३४. ११
यः शम्भतो महेनो २०. ३४. १०
यः धर्मात् तपसो १०. ७. ३६
यः संग्रामावयति ४. २४. ७
यः सपत्नो योऽसपत्नो १. १९. ४
यः सप्तस्मिर्गृध्रमः २०. ३४. १३
यः सभेयो विदध्यः २०. १२८. १
यः समाम्नो वरुणो ४. १९. ८
यः सहमानव्यरसि ३. ६. ४
यः मुन्यते पचते २०. ३४. १८
यः मुन्यन्तमवति २०. ३४. १५
यः सोमकामो हर्षधः २०. ३४. १७
यः सोमे अन्तयो ३. २१. २
यं क्रन्दसी अवत ४. २. ३
यं क्रन्दसी संयती २०. ३४. ८
यं ग्राममापिस्त ४. ३६. ८
यश्चक्षुषा मनसा ६. ९६. ३
यश्च प्राणति प्राणेन ११. ७. २३
यश्च वज्रो अक्षेपु १४. १. ३५
यश्चिदि स्वा जना २०. ८५. ३

यश्चिदि सत्य सोमपा २०. ७४. १
यच्छक्रा वाचमा २०. ४९. १
यच्छयनिः पयो १२. १. ३४
यजमानमाहारं ९. ६. (१) १८
यजुषि यज्ञे समिधः ५. २६. १
यज्जामघान् सुतो १६. ७. १०
यज्जामघो यजु १४. २. ६१
यज्ञ इन्द्रमवर्षयद् २०. २७. ५
यज्ञ एति विततः १८. ४. १३
यज्ञं यन्तं मनसा ६. १२२. ४
यज्ञं कुहानं सद् ११. १. १४
यज्ञपतिवृष्यः २. ३५. २
यज्ञपदीराक्षीरा १०. १०. ६
यज्ञं मूषो यजमानं ११. ३. १४
यज्ञं यज्ञं गच्छ ७. ९७. ५
यज्ञतो दक्षिणीयो ८. १०. (१) ७
यज्ञस्य चक्षुः प्रशनिः २. ३५. ५; १९. ५८. ५
यज्ञावतिवत्स १५. २. १२
यज्ञावशिष्य १५. २. ११
यज्ञेन यज्ञमयजन्त ७. ५. १
यज्ञैरध्वो प्रथमः २०. २५. ५
यज्ञैरिषूः संनममानो ८. ३. ६
यज्ञैः समिधः ध्रुवतीभिः २०. ६७. ४
यज्ञो दक्षिणाभिः १९. १९. ६
यज्ञो वसून् स आ ७. ५. २
यत् इन्द्र भयामहे १९. १५. १
यत् सूर्य उदेसि १०. ८. १६
यतो दहं यतो धीतं ७. ५६. ३
यत् कशिपुपर्वणं ९. ६. १०
यत् काम कामय १९. ५२. ५
यत् किं चासौ मनसा ७. ७०. १
यत् किं चेदं पतयति १९. ४८. ३
यत् किं चेदं वरुण ६. ५१. ३
यत् कृषते यदजुते १२. २. ३६
यत् क्षतारं कुपसा ९. ६. ४९
यत् क्षुरेण मर्चयता ८. २. १७
यत् त आत्मनि तन्वा १. १८. १
यत् तच्छरीरमवा ११. ८. १६
यत् तर्षणमाहरन्ति ९. ६. ६
यत् ते अह्नानतिदितं १८. २. १६

यत् ते अन्नं भुवस्वत १०. ५. ४५
 यत् ते अपोदकं विषं ५. १३. २
 यत् ते कामं धर्मं ९. २. १६
 यत् ते कृष्णः शकुन १८. ३. ५५
 यत् ते कुन्दी वनपतिः १०. १०. ११
 यत् ते लोमा वद् १०. ९. १५
 यत् ते चन्द्रं कश्यप १३. ३. १०
 यत् ते चर्मं शतीदेने १०. ९. २४
 यत् ते तनूष्वनद्यन्त १९. २०. ३
 यत् ते दर्भं जरामृत्युः १९. ३०. १
 यत् ते देवा अहम्बन् ७. ७७. १
 यत् ते देवी निर्भतिः ६. ६३. १
 यत् ते नदं विज्वारे ९. ३. २
 यत् ते नाम सुहवं ७. २०. ४
 यत् ते निधानं रजसं ८. २. १०
 यत् ते निवृन्धो ददतो १०. १. ११
 यत् ते पुच्छं ये ते बाला १०. ९. २२
 यत् ते प्रजायां पशुपु १४. १. ६२
 यत् ते भूमे विज्जनामि ११. १. ३५
 यत् ते मज्जा यदस्थि १०. ९. १८
 यत् ते मध्वं वृषिनि १२. १. १२
 यत् ते माता यत् ते पिता ५. ३०. ५
 यत् ते वक्रणे मत्स्ये १०. ९. १६
 यत् ते रिष्टं यत् ते ४. १२. २
 यत् ते वचो जातवेदो ३. २२. ४
 यत् ते वासः परिधानं ८. २. १६
 यत् ते शिरो यत् ते १०. ९. १३
 यत् परममवन् १०. ७. ८
 यत् परिवेष्टारः ९. ६. ५१
 यत् पिबामि सं पिबामि ६. १३५. २
 यत् पुरा परिवेष्टात् ९. ६. १२
 यत् पुरुषेण हविषा ७. ५. ४; १९. ३. १०
 यत् पुष्पं व्यदधुः १९. ६. ५
 यत् प्रतिशृणोति ९. ६. ५०
 यत् प्रत्याहन्ति ८. १०. (६) ३
 यत् प्राप् प्रलब् १३. २. ३
 यत् प्राणं कृतावा ११. ४. ४
 यत् प्राणं स्तनविलु ११. ४. ३
 यत् प्रेविता वरुणे १. १३. २
 यत् ऋषयः प्रथमजा १०. ७. १४

यत् तपः पराकर्म्य १०. ७. ११
 यत् देवा मंहाविदो १०. ७. २४
 यत् देवाश्च मर्तुष्याः १०. ८. ३४
 यत् नाभमंशानं १९. ३९. ८
 यत् मंहाविदो १९. ४३. १
 यत् मंहा. आपो १९. ४३. ७
 यत् मंहा. इन्द्रो १९. ४३. ६
 यत् मंहा. चन्द्रो १९. ४३. ४
 यत् मंहा. मंहा १९. ४३. ८
 यत् मंहा. वायुः १९. ४३. २
 यत् मंहा. सूर्यो १९. ४३. ३
 यत् मंहा. सोमो १९. ४३. ५
 यत् मंहा हरिता ४. ३७. ५
 यत् लोकं च कोणां च १०. ७. १०
 यत् स्कन्धः प्रजनयत् १०. ७. २६
 यत् प्रादित्याश्च स्याच १०. ७. २२
 यत् प्राग्भूतिः शिवायाः २०. १२९. ७
 यत् प्राग्भूतं च मृत्युश्च १०. ७. १५
 यत् प्रादित्या न्यमोषा ४. ३७. ४
 यत् सुपर्णा अमृतस्य ९. ९. २२
 यत् सुहर्षः मुक्तो ३. २८. ५; ६. १२०. ३
 यत् सुहर्षा मुक्ता ३. २८. ६
 यत् सुपर्णा पश्यति ८. ३. ५
 यत् सुपर्णा जनिमानि १. ८. ४
 न त्वं शीतोऽथो ५. २२. १०
 यत् त्वा कुदाः प्रचक्रुः १२. २. ५
 यत् त्वानिचिरः पुरुषः ५. ३०. १
 यत् त्वा शिक्वः परावधीत् १०. ६. ३
 यत् त्वा सोमं प्रविनन्ति १४. २. ४
 यत् संवयो न वि ४. ३. ७
 यत् समुद्रो अभि १९. ३०. ५
 यत् सभागयति ९. ६. ५४
 यत् समुद्रमनु भितं १३. २. १४
 यत् सुपर्णा विवक्षवो १. ३०. ३
 यत् सोममिन्द्रं विष्णुवि २०. १२१. १
 यत् सोमं अजम् ७. १०१. १
 यत् कलं यत् सक्तं ६. ४६. ३; १९. ५७. १
 यत् सक्तो मध्वं २. १६. ४
 यत् सक्तं वनस्पते १९. ३१. ९
 यत् सक्तं विसुरा ६. ४४. ३

यथाजवं प्रयुहीत० १२. ४. ३४
 यथा त्वमुत्तरोऽक्षी १९. ४६. ७
 यथादिला वसुभिः ६. ७४. ३
 यथा देवा असुराश्च २. २. १८
 यथा देवेष्वमृतं १०. ३. २५
 यथा यो च पुषिर्वी १. २. ४
 यथा यौद्व पुषिनी २. १५. ३
 यथा नकुलो विधिष्ठश्च ६. १३९. ५
 यथा नरं कशिपुने ६. १३८. ५
 यथा परस्तायादरं ६. ७२. २
 यथा प्रथिव्यो० ६. ७०. ३
 यथा प्राण वसि० ११. ४. १९
 यथा बाणः सुसंक्षितः ६. १०५. २
 यथा बीजसुर्वराणां १०. ६. ३३
 यथा मृगा च क्षत्रं २. १५. ४
 यथा भूतं च भव्यं २. १५. ६
 यथा भूमिर्वृतमना ६. १८. २
 यथा यसा इदं मयु ९. १. १७
 यथा मयु मयुकृतः ९. १. १६
 यथा मनो मनस्कैतैः ६. १०५. १
 यथा मम स्मरादसौ ६. १३०. ३
 यथा मांसं यथा ६. ७०. १
 यथा मृगाः संविजन्त ५. २१. ४
 यथा यमाय हर्म्य १८. ४. ५५
 यथा यसाः कन्यायां १०. ३. २०
 यथा यसाः पृथिव्यां १०. ३. १९
 यथा यसाः प्रजापतौ १०. ३. २४
 यथा यसाश्चन्द्रमसि १०. ३. १८
 यथा यसाः सोमपथि १०. ३. २
 यथा यशो अग्निहोत्रे १०. ३. २२
 यथा यशो यजमाने १०. ३. २३
 यथा यायमसाद० ११. ५. ६४
 यथायं बाहो अग्निना ६. १०२. १
 यथा वातधामिध १०. ३. १४
 यथा वातेन प्रक्षीणा १०. ३. १५
 यथा वातो यथा १. ११. ६
 यथा वातो वनस्पतीन् १०. ३. १३
 यथा वातदग्नायवति १०. १. १३
 यथा वृक्षादजावयो ५. २१. ५
 यथा वृक्षमक्षयिः ७. ५०. १

यथा वृक्षं भिन्नजा ६. ८. १
 यथा वृत्र इमा आप० ६. ८५. ३
 यथा शेषो अपायति ७. ९०. ३
 यथा शेषविन्दितो १२. ४. १४
 यथा क्षान्धाकः १९. ५०. ४
 यथा इदं नाव पतत्रिणः ५. २१. ६
 यथाश्चरन् निरभनो ३. ६. ३
 यथाश्चरन् वानस्पत्यान् ३. ६. ६
 यथा सत्यं चादृतं २. १५. ५
 यथा सिन्धुर्नदीनां १४. १. ४३
 यथाक्षितः प्रवयते ६. ७२. १
 यथा सुपर्णः प्रपतन् ६. ८. २
 यथा सूर्यश्च चन्द्रश्च २. १५. ३
 यथा सूर्यस्य रश्मयः ६. १०५. ३
 यथा सूर्यो नक्षत्राणां ७. १३. १
 यथा सूर्यो मुच्यते १०. १. ३२
 यथा सूर्यो मातिभाति १०. ३. १७
 यथा सो अस्त्र परिधिः ५. २९. ३
 यथा सोम ओषधीनां ६. १५. ३
 यथा सोमः प्रातस्सवने ९. १. ११
 यथा सोमस्तृतीये ९. १. १३
 यथा सोमो द्वितीये ९. १. १२
 यथा स्र तै विरोह्ये ४. ४. ३
 यथा हव्यं वहसि. ४. २३. २
 यथाहव्यं राशौ २. १५. १
 यथा हस्ती हस्ति न्याः ६. ७०. २
 यथाहान्यनुपूर्वं ११. २. १५
 यथेदं भूम्या अधि २. ३०. १
 यथेन्द्र उद्धातव्यं ५. ८. ८
 यथेन्द्रो यावापृथिव्योः ६. ५८. २
 यथेमे यावापृथिवी ६. ८. ३
 यथेयं पृथिवी मही ६. १७. १-४। ५. २५. २
 यथेयुक्ता परापतदव० १. ३. ९
 यथोदक्रमपयो ६. १३९. ४
 यदक्षेयु वदा १२. ३. ५१
 यदम एषा समितिः १८. २६. १
 यदमिरापो अदहर १. १५. १
 यदमे अय मिथुना ८. ३. १९; १०. ५. ४८
 यदग्ने तपसा तपः ७. ६१. १
 यदग्ने यानि कानि १९. ६४. ३

यदन्मौ सूर्ये विपं १०. ४. २२
 यददः संप्रयती० ३. १३. १
 यददीभ्यश्चुणमहं ६. ११९. १
 यददोमदो अभि १६. ७. ९
 यददो देवा अभिरान् ४. १९. ४
 यदय कच वृत्रहन् २०. १११. १
 यदय त्वा प्रयति ७. ९७. १
 यदय वां वासत्या ३०. १४०. ४
 यदया रात्रि सुभगे १९. ५०. ६
 यदयाग्निवहं २०. १४१. ३
 यदन्वांन्द्रमैरा० १०. १०. १०
 यदन्तरं तदबाह्यं २. ३०. ४
 यदन्तरा यावापृथिवी १०. ८. ३९
 यदन्तरा परावत० २०. ६. ९
 यदन्तरिक्षे यद्वि २०. १३९. २
 यदन्तरिक्षं पृथिवी० ६. १२०. १
 यदन्नमभि बहुधा ६. ७१. १
 यदन्नमद्वयवृत्तेन ६. ७१. ३
 यदन्ने शतं वाचेयुः १२. ४. २२
 यदप्सु यद्वनस्पती २०. १३९. ५
 यदभिवदति वीक्षां ९. ६. ४.
 यदवातं शुभस्पती १४. १. १५
 यदवांचोदं त्रैहायणाद् १०. ५. २२
 यदल्पका स्तस्पर्का २०. १३६. ३
 यदशनकृतं हवन्ति ९. ६. १३
 यदध्यामि बलं कुर्वे ६. १३५. १
 यदध्यासि यत् पिंसि ८. २. १९
 यदधिना वृच्छमाली १४. १. १४
 यदस्तम्यता देवाः ५. ८. ३
 यदस्त्यन्तु भव्यज्यं १९. ४५. २
 यदस्त्यति चक्रम् ७. १०६. १
 यदस्य दक्षिणम् १५. १८. २
 यदस्य हतं वेदतं ५. १९. ५
 यदस्यां भंडुमेयाः २०. १३६. १
 यदस्या जेपती १२. ४. ८
 यदस्याः कस्मै चिद् १९. ४. ७
 यदस्याः पत्युलनं १२. ४. ९
 यदहरहरमि० १६. ७. ११
 यदा मैत्रानसि ११. ८. ११
 यदा गार्हपत्य० १४. २. २०

यदाञ्जनं त्रैकपुदं ४. ९. ९
 यदाञ्जनाभ्यञ्ज० ९. ६. ११
 यदा त्वष्टा व्यतृणत ११. ८. १८
 यदादित्यैर्हृयमाना १०. १०. ९
 यदान्त्रेषु गवीन्योः १. ३. ६
 यदापीतातो अंशवो २०. १४२. ४
 यदापो अभ्या इति १९. ४४. ९
 यदा प्राणो अभ्य० ११. ४. ५, १७
 यदाग्रद दाक्षायणा १. ३५. १
 यदा वज्रं हिरण्य० २०. ७३. ४
 यदा बलस्य पीयतो २०. १६. ६
 यदावसधानं करुणं ९. ६. ७
 यदा वाजमसनद् २०. ९१. १०
 यदानासा वदतो मे ७. ५७. १
 यदा श्रुतं कृणोते १८. २. ५
 यदासन्वामुपधानि १४. २. ६५
 यदासुतोः क्रियमाणायाः ३. १०. ६
 यदा स्थूलैः पससाणी २०. १३६. २
 यदाह भुय झद्धरेति १. ६. १९
 यदि कर्तुं पतित्वा ४. १२. ७
 यदि कायादप० ९. ८. ८
 यदि क्षितासुर्वदि ३. ११. २; २०. ९६. ७
 यदि चतुर्विधो ५. १६. ४
 यदि चिन्तु त्वा धना ५. २. १; २०. १०७. ७
 यदि जाम्बयदि ६. ११५. २
 यदि त्रिवृषोऽसि ५. १६. ३
 यदि दशवृषोऽसि ५. १६. १०
 यदि द्विवृषोऽसि ५. १६. ९
 यदि नववृषोऽसि ५. १६. १
 यदि नो गां हंसि १. १६. ४
 यदिन्द्र प्राणपाण्ड० २०. १२०. १
 यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते ६. ४५. ३
 यदिन्द्र वावतस्तुं २०. ८२. १
 यदिन्द्रावो दासराज्ञे २०. १२८. १२
 यदिन्द्राहं यथा २०. १७. १
 यदिन्द्रेण सरयं २०. १४१. २
 यदि पञ्चवृषोऽसि ५. १६. ५
 यदि प्रेयुर्वैवपुरा ५. ८. ६; ११. १०. १७
 यदि वासि तिरोजनं ७. ३८. ५
 यदि वासि त्रैकपुदं ४. ९. १०

यदि वासि नवग्रहा ५. १४. ७
यदि वाहमन् नन्दो ८. ४. १४
यदि बुधः न न्यपस्य ६. १२४ २
यदि शोको यदि १. २५. ३
यदि पशुपदोऽसि ५. १६. ६
यदि समवृषोऽसि ५. १६. ७
यदि त्री यदि वा ५. १४. ६
यदि स्थ क्षेत्रियाणां २. १४. ५
यदि स्थ तमसावृता १०. १. ३०
यदि हुता यदि १२. ४. ५३
यदीदं मातुर्बदि ६. ११६. ३
यदीदिवं मरतो ४. २७. ६
यदीमे केचिन्नो जना १४. २. ५९
यदीवं दुहिता तव १४. २. ६०
यदीवं हनत कथं २०. १३१. १०
यदुदयो वृषाक्षे २०. १२६. २२
यदुदरं वरुणस्य १०. १०. २२
यदुदीरत आजयो २०. ५६. ३
यदुपरिरामनमाह्वरन्ति ९. ६. ९
यदुपस्तृणान्ति बर्हिः ९. ६. ८
यदुपस्थावृतं १. १०. ३
यदुषो यासि मातुना २०. १४२. ३
यदुलिवास्वाहुतं ७. ७३. ४
यदेजति पतति १०. ८. ११
यदेनमाहवाय १५. ११. ३-६, ८, १०
यदेनसो मातुदृता ५. ३०. ४
यद् गावये अग्नि ९. १०. १
यद् गिरामि सं गिरामि ६. १३५. ३
यद् गिरियु पर्वतेषु ९. १. १८
यद् दण्डेन वदिष्या ५. ५. ४
यद् दधिषे प्रदिमि २०. ८७. २
यद् दारुणि बभ्यसे ६. १११. २
यद् दुग्धोदित केपिषे ५. ३०. ३
यद् दुर्भगां प्रस्नपिता १०. १. १०
यद् दुष्कृतं यच्छमलं ७. ६५. २, १४. २. ६६
यद् देवा देवदेवनं ६. १११. १
यद् देवा देवान् हविषा ७. ५. ३
यद् देवासो ललामयुं २०. १३६. ४
यद् प्राचीरजगं २०. १३७. १
यद्गस्ताभ्यां चक्रम् ६. ११८. १
अयवं ६४

यद् भावसि मियोजनं ६. १३१. ३
यद्विरपयं मूर्धन १९. २६. २
यद् अश्वभिर्वापभिः ६. १२. २
यद् भद्रस्य पुरुषस्य २०. १२८. ३
यद्यग्निः कन्याद् १२. २. ४
यद्यज्जाया पत्नति १२. ३. ३९
यद्यत् कृष्णः सकुल १२. ३. १३
यद्यन्तारिक्षे यदि ७. ६६. १
यद्यार्च्येयदि वासि १. २५. २
यद्यष्टवृषोऽसि ५. १६. ८
यद्यामं चकुर्नि ६. ११६. १
यद् धाव इन्द्र ते २०. ८१. १, ९२. २०
यद्येकवृषोऽसि ५. १६. १
यद्येकादशोऽसि ५. १६. ११
यद्येवय क्षिपत् १०. १. २४
यद्योभया महतो २०. ८७. ४
यद् राजानो विभजन्त ३. २९. १
यद् रित्रं रामलं १२. २. ४०
यद् रोदसी रेजमाने १. ३२. ३
यद् वः सहः सहमाना ८. ७. ५
यद् वदामि मयु १२. १. ५८
यद् वा अतिविपतिः ९. ६. ३, ५३
यद् वां कर्णोर्ध्वं उर २०. १४०. ५
यद् वा कृणोम्योपधीः १३. ४. ४३
यद् वा प्रवृद्ध सत्यते २०. ११२. २
यद् वा द्ये वक्ष्ये २०. ११०. २
यद् वा शक परावति २०. १११. २
यद् वासि मुन्यतो २०. १११. ३
यद् विद्रोसो यद् ६. ११५. १
यद् विषाणुप्याय १९. ३१. ४
यद् वीधे स्तनयति ९. १. २४
यद् वीरान्नन्द यत् २०. ४३. २
यद् वेद राजा वरुणो ५. २५. ६; १९. २६. ४
यद् वो अगिरज १८. ४. ६४
यद् वो देवा उपजीका ६. १००. २
यद् वो मन परागतं ७. १२. ४
यद् वो मुद्रं पितरः १८. ३. १९
यद् वो वयं प्रमिनाम १. ५९. २
यन्तासि यच्छसे ६. ८१. १
यं ते मन्यं यमोदनं १८. ४. ४२

यन्वस्य देवा देव० ८. १०. ५
 यन्वस्य सर्वा सभ्यो ८. १०. ९
 यन्वस्य समिति ८. १०. ११
 यन्वस्यामन्त्रणमा० ८. १०. १३
 यं त्वमो समदह० १८. ३. ६
 यं त्वा वृषती रये १३. १. २१
 यं त्वा वेद पूर्व १९. ३९. ९
 यं त्वा होतारं ३. २१. ५
 यं देवा अंशुमा० ७. ८१. ६
 यं देवाः पितरो १०. ६. ३२
 यं देवाः स्मरम० ६. १३२. १
 यं द्विष्यो यच्छ नो १६. ६. ४
 यम इन्द्रो अस्त्रम् ७. २४. १
 यमासत्या पराके २०. १४१. ५
 यमासत्या भुरग्यथो २०. १४०. १
 यं निदधुर्वनस्पतौ ३. ५. ३
 यन्मूलं योभिरधिना २०. १४२. ६
 यन्मन्त्रुर्जावा० ११. ८. १
 यन्मातली रय० ११. ६. २३
 यन्मा हुतमहुतमा० ६. ७१. २
 यन्मे अक्ष्योरादि० ६. २४. २
 यन्मे शिदं मनसो १९. ४०. १
 यन्मेदमभिषोचति ४. २६. ७
 यन्मे मनसो न शिवं ९. २. २
 यन्मे माता यन्मे १०. ३. ८
 यमः परोऽधरो १८. २. ३२
 यमः पितृणाम् ५. २४. १४
 यमव० । तं राजा १०. ६. १५
 यमव० । तं सूर्यः १०. ६. ९
 यमव० । तं सोमः १०. ६. ८
 यमव० । तं देवा १०. ६. १६
 यमव० । तमग्निः १०. ६. ६
 यमव० । तमापो १०. ६. १४
 यमव० । तमिन्द्रः १०. ६. ७
 यमव० । तमिमं १०. ६. १७
 यमव० । तं विश्रव १०. ६. १०, १३
 यमव० । तेनेमा १०. ६. १२
 यमव० । सो अलै १०. ६. ११
 यमव० । स मायं मणिरागमत् तेजसा १०. ६. २७
 यमव० । स मायं मणिरागमत् सर्वाणि १०. ६. २८

यमव० । स मायं मणिरागमत् सह १०. ६. २३-२४
 यमव० । स मायं मणिरागमत्तुर्जया १०. ६. २६
 यमव० । स मायं मणिरागमद् रसेन १०. ६. २२
 यमव० । स मायं मणिरागमन्मथोः १०. ६. २५
 यममी पुरोदधिरे ५. ८. ५
 यमराते पुरोधस्ते ५. ७. २
 यमस्य भाग स्य १०. ५. १२
 यमस्य मा यन्मं १८. १. ८
 यमस्य लोकादग्वा १९. ५६. १
 यमाय धृतवत् पयो १८. १. ३
 यमाय पितृमते १८. ४. ७४
 यमाय मधुमत्तमं १८. २. २
 यमाय सोमः पवते १८. २. १
 यमिन्द्र दधिरे १०. ५५. ३
 यमिन्द्राग्नी स्मर० ६. १३२. ४
 यमिन्द्राग्नी स्मर० ६. १३२. ३
 यमिमं त्वं वृषाकपि १०. १२६. ४
 यमु पूर्वमहुते तमिदं १०. ६७. ७
 यमोदनं प्रथमजा ४. ३५. १
 यमो नो गातुं प्रथमो १८. १. ५०
 यमो मृत्युरपमारो ६. ९३. १
 यं परिहृत्स्वमथिमः ६. ८१. ३
 यं बलजं ग्यस्य १४. २. २२
 यं ब्राह्मणे निदधे ९. ५. १९
 यं मित्रावरुणौ ६. १३२. ५
 यं मे दत्तो ब्रह्म० १४. २. ४२
 यमा योर्वया पृथिवी १०. १०. ४
 ययो रयः सस्य० ४. २९. ७
 ययोरभ्यन्त उत ४. २८. २
 ययोरौजसा स्फुलिता ७. २५. १
 ययोर्वयात्रापपद्यते ४. २८. ५
 ययोः संख्याता ४. २५. २
 यवानो यतिस्त्रिभिः २०. १३०. ७
 यशसं मेन्द्रो मपवात् ६. ५८. १
 यशा इन्द्रो यशा ६. ३९. ३; ५८. ३
 यशा यासि प्रदिशो १३. १. ३८
 यशो हविर्वैषताम् ६. ३९. १
 यथ कनवी यथ ११. १०. २२
 यथकार न शशाक ४. १८. २५. ५. ३१. ११
 यथकार स निष्क० २. ९. ५

यद्वच गां पदा १३. १. ५६
 यद्वच पवि रघुविग्रहो २०. १२८. ४
 यद्वचर्वणिमो वृषभा ४. २४. ३
 यद्वच सापन्नः सापयो २. ७. २
 यद्विचदि त्वा बहुभ्यः २०. ६३. ६
 यस्त आस्वत् पयः ४. ३. ४
 यस्त ऊरु विहरति २०. १३. १४
 यस्तस्तम्म सहसा २०. ८८. १
 यस्तिम्मन्त्रो वृषभो २०. ३७. १
 यस्तिष्ठति चरति ४. १६. २
 यस्ते अग्ने भूमति १८. १. २४
 यस्ते अप्सु महिमा १९. ३. २
 यस्ते केषोऽवपते ३. १३६. ३
 यस्ते गन्धः पुष्करं १३. १. १४
 यस्ते गन्धः पुष्पेभ्यः १२. १. २५
 यस्ते गन्धः वृषिभि १२. १. २३
 यस्ते गर्भमयीना २०. २६. १२
 यस्ते गर्भं प्रति ८. ६. १८
 यस्तेऽवृष्टो बहुपायो ६. ८१. ३
 यस्ते देवेषु महिमा १९. ३. ३
 यस्ते पर्वणि संदधी १०. १. ८
 यस्ते वृष्टु स्तनवित्तुः ७. ११. १
 यस्ते प्राणैर्द वेद ११. ४. १८
 यस्ते प्राणिनो १०. २. १७
 यस्ते मद्योऽवकेसो ६. ३०. २
 यस्ते मद्यो गुञ्जबाहो २०. ११७. १
 यस्ते मन्योऽविषद् ४. ३२. १
 यस्ते श्वश्रुषो वपात् २०. ५. ७
 यस्ते श्लोक्य तन्म ५. १. ३
 यस्ते सप्तो वृषिकः १३. १. ४६
 यस्ते स्तनः बाधयुः ७. १. १
 यस्ते हन्ति पतवन्तं २०. ५. १३
 यस्ते ह्यं विषदत् ३. ३. ६
 यस्त्वा कृत्याभिः ८. ५. १५
 यस्त्वा विषति जीवति ५. ५. २
 यस्त्वा प्राप्ता पतिः २०. १३. १५
 यस्त्वा घाले प्रतिपद्यति १. ३. ९
 यस्त्वा घाले निमिषाय ९. ३. ११
 यस्त्वा स्वपन्ती स्वरति ८. ६. ८

यस्त्वा स्त्रेन तमसा २०. ३६. १६
 यस्त्वा स्त्रे निषपते ८. ६. ७
 यस्त्वेषावच परेदि १०. १. ७
 यस्त्वा श्रणं यत्न ६. ११८. ३
 यस्मात् कोपादुत् १९. ७२. १
 यस्मात् पकावयुत् ४. ३५. ६
 यस्मात्तयो अपातः १०. ७. २०
 यस्मात् वाता ऋक्षया १३. ३. २
 यस्माच्च ऋते विजयन्ते २०. ३४. ९
 यस्मान्मासा निर्मिताः ४. ३५. ४
 यस्मिन्स्तस्यो ११. ३. २०
 यस्मिन्स्तन्वा १०. ७. ७
 यस्मिन् देवा अमृतत १२. २. १७
 यस्मिन् देवा मन्मनि १८. १. ३३
 यस्मिन् देवा विदये १८. १. ३५
 यस्मिन्नुक्त्यानि रण्यन्ति २०. ४४. २
 यस्मिन् भूमिन्तारिणं १०. ७. १२
 यस्मिन् बवं दधिमा २०. ८९. ६
 यस्मिन् विराट् परमेष्ठी १३. ३. ५
 यस्मिन् विद्या अग्नि २०. ११०. ९
 यस्मिन् वृक्षे मयदः ९. ९. २१
 यस्मिन् बहुवीः पय १३. ३. ६
 यस्ते त्वा बहुवर्षन १०. ६. ३४
 यस्ते हस्ताभ्यां १०. ७. ३९
 यस्ते कृष्णो हविर्हरे ६. ५. ३
 यस्व क्रूरममुवन्त १९. ५६. ५
 यस्व चतस्रः प्रदिशो १०. ७. १६
 यस्व छष्टि सोमिनः ४. २४. ५
 यस्व तन्मा कालिका ११. २. २२
 यस्व ते वाताः प्रथमः २. १३. ५
 यस्व ते विश्वमात्रो २०. ४३. ३
 यस्व त्रयस्त्रिंशद् देवाः १०. ७. १३, २३, २७
 यस्व देवा अकल्पन्त ११. ३. २१
 यस्व यौक्ता वृषिनी ४. २. ४
 यस्व द्विर्वर्षो २०. ६१. ५; ६२. ९
 यस्व वेधो बहुपतिः ४. ११. ५
 यस्व मया मुक्तमातुः १०. ७. १९
 यस्व भीमः प्रतीक्षतः ९. ८. ६
 यस्व भूमिः प्रमा १०. ७. ३२
 यस्व वहास ऋषभासः ४. २४. ४

यस्य वातः प्राणायानौ १०. ७. ३४
 यस्य विद्ये हिमवन्तो ४. २. ५
 यस्य व्रतं पशवो ७. ४०. १
 यस्य शिरो वैश्वानरः १०. ७. १८
 यस्य सर्वधनुः १०. ७. ३३
 यस्य संस्थे न वृण्वते २०. ६९. २
 यस्य हेतोः प्रच्यवते ९. ८. ३
 यस्यां वृक्षा वानस्पत्या १२. १. २७
 यस्यां वेदि परि० १२. १. १३
 यस्यां सदाहविर्धाने १२. १. ३८
 यस्यां समुद्र उत १२. १. ३
 यस्यां कृष्णमरणं १२. १. ५२
 यस्यां गायन्ति वृषान्ति १२. १. ४१
 यस्याञ्जनं प्रसर्पति ४. ९. ४
 यस्यामर्घं ग्रीहियवौ १२. १. ४२
 यस्यामापः परिचराः १२. १. ९
 यस्यामितानि वीर्या २०. ६५. ३
 यस्यां पूर्वे पूर्वजना १२. १. ५
 यस्यां पूर्वे भूतकृतः १२. १. ३९
 यस्याः पुरो देवकृताः १२. १. ४३
 यस्याधतसः प्रदिशः १२. १. ४
 यस्याधासः प्रदिशि २०. ३४. ७
 यस्यास्त आसनि घोरे ६. ८४. १
 यस्मैदमा रजो ६. ३३. १
 यस्मैदं प्रदिशि यद् ४. २३. ७; ७. २५. २
 यस्मोस्तु भिदु ७. २६. ३
 या अकृतमव० १४. १. ४५
 या अक्षेपु प्रमोदन्ते ४. ३८. ४
 या आपो दिव्याः ४. ८. ५
 या आपो वाय ११. ८. ३०
 या दन्द्र भुव आमरः २०. ५५. २
 या एव यज्ञ आपः ९. ६. ५
 या ओषधयः सोम० ६. ९६. १
 या ओषधयो वा १४. १. ७
 मां रक्षन्त्यस्वप्ना १२. १. ७
 मां कल्पयन्ति बहवो १०. १. १
 माः वृक्षा आत्रिरधीः ८. ५. ९
 माः कृन्दास्तमिधी० १. २. ५
 मा भुदा अनुसर्पन्ति ९. ८. १७
 मा यस्त्वग्निपथाधीः १९. ३४. २

या ग्रैव्या अपवित्रो ७. ७६. २
 मां जमदग्निरसनद् ६. १३७. १
 वात इन्द्र तनूरप्सु १७. १. १३
 मातं छर्दिष्या उत २०. १४१. १
 यातुधानस्य सोमपः १. ८. ३
 यातुधाना निर्केतिः ७. ७०. २
 या ते प्राण त्रिधा ११. ४. ९
 या ते वसोर्वात इपुः १९. ५५. २
 या दुर्हर्षो युवतयो १४. २. २९
 या देवीः पञ्च प्रविशो ११. ६. २२
 या द्विपक्षा चतुष्पक्षा ९. ३. २१
 या नः पीपरदधिना १९. ४०. ४
 वानसावतिसरा० ५. ८. ७
 वानावह उद्यतो ७. ९७. ३
 वानि कानि विच्छान्तानि १९. ९. १३
 वानि चकार भुवनस्य १९. २०. २
 वानि तेऽन्तः शिल्पयानि ९. ३. ६
 वानि ग्रीणि बृहन्ति ८. २. ३
 वानि नक्षत्राणि १९. ८. १
 वानि भद्राणि बीजानि ३. २३. ४
 वान्युत्सृज्यमुत्सृज्यानि ९. ६. १५
 मां ते कृत्वा कृपे ५. ३१. ८
 मां ते चक्रुः कृक० ५. ३१. २
 मां ते चक्रुः पुरुषास्त्ये ५. ३१. ९
 मां ते चक्रुः सभायां ५. ३१. ६
 मां ते चक्रुः सेनायां ५. ३१. ७
 मां ते चक्रुरमूलायां ५. ३१. ४
 मां ते चक्रुरामे पात्रे ४. १७. ४; ५. ३१. १
 मां ते चक्रुरेकशफे ५. ३१. ६
 मां ते चक्रुरार्हिपत्ये ५. ३१. ५
 मां ते वेतुं निवृणामि १८. २. ३०
 मां ते बर्हिषि मां १०. १. १८
 मां ते रुद्र इयं ६. ९०. १
 मां त्वा गन्धर्वो ४. ४. १
 मां त्वा देवा अघृजन्त १. १३. ६
 मां त्वा पूर्वे भूतकृतः ६. १३३. ५
 मां देवा अनुतिष्ठन्ति ११. १०. २७
 मां देवाः प्रतिनन्दन्ति ३. १०. २
 मां द्विपादः पक्षिणः १२. १. ५१
 माप सर्वं विजमाना १२. १. ३७

याः पथे उपर्यन्ति ९. ८. १५
 या पुरस्ताद् युज्यते १०. ८. १०
 या पूर्वं पतिं वित्वा ९. ५. १७
 या प्कीद्वानं शोषयति ३. १५. ३
 या यन्नो याध ८. ७. १
 याभ्यामजयन् ७. ११०. २
 या मज्ज्ञो निर्धयन्ति ९. ८. १८
 यामन्यामन्नुपयुक्तं ४. २३. ३
 यामन्यैच्छद्विषा ११. १. ६०
 यामक्षिनाममितातां ११. १. १०
 या महती महोन्मत्ता ५. ७. ९
 यामापीनःमुपसीदन्ति ९. १. ९
 या मा लक्ष्मीः पतया ७. ११५. २
 यामाहुतिं प्रथमां १९. ४. १
 यामाहुस्तारकैया ५. १७. ४
 यामिन्नेण संधां ११. १०. ९
 याधृषयो भूतकृतां ६. १०८. ४
 या मे प्रियतमा १४. १. ५०
 यां प्रच्युतामनु ८. ९. ८
 यां श्रुतायाञ्च ५. ११. ११
 या मेधासुमयो ६. १०८. ३
 यावैः परिब्रूयति ४. ३८. ३
 या रोहन्त्याशिरसीः ८. ७. १७
 या रोहिणीर्देवत्या १. १२. ३
 यावैवेऽधि सलिलं ११. १. ८
 यावशिरसमन्वयो ४. २९. ३
 यावच्चतस्रः प्रदिशः ३. ११. ५
 यावतीः किमतीः ८. ७. १३
 यावतीः कृत्वा उप १४. ४९. १
 यावती यावाशुषिणी ४. ६. २; ९. २. २०
 यावतीनामोषधीनां ८. ७. १५
 यावतीषु मनुष्या ८. ७. १६
 यावतीर्दिशः प्रदिशो ९. १. ११
 यावतीर्धृन्ना जलः ९. १. २२
 यावद् तेऽभि निषस्यामि ११. १. ३३
 यावत् सत्तस्रयेन ९. ६. ४२ (६)
 यावदग्निहोत्रेण ९. ६. ४० (१)
 यावदग्नीं पारस्वतं ६. ७२. ३
 यावदतिरात्रेण ९. ६. ४१ (४)
 यावदस्या गोपतिः ११. ४. २७

यावद् दाताभिमन ११. ३. २५
 यावद् द्वादशाहेन ९. ६. ४३ (८)
 यावन्तो अस्याः श्रुषिणी १२. ३. ४०
 यावन्तो मा सपत्न्यां ७. १३. २
 या वद्या उदकल्पयन् ११. ४. ४१
 यावदिभाषे बहु ४. २८. ४
 या विश्वत्पत्नीन्मसि ७. ४६. ३
 या सञ्चाप सपनेन १. २८. ३; ४. १७. ३
 याथाहं वेद वीरयो ८. ७. १८
 यासां देवा दिमि १. ३३. ३
 यासां योः पिता श्रुषिणी ३. १३. ६
 यासां नाभिरारेहणं ६. ९. ३
 यासां राजा वरुणो १. ३३. २
 याः सीमानं विरुजन्ति ९. ८. १३
 याः सुपणो आशिरसीः ८. ७. २४
 या शुबाहुः स्वर्ग्युरः ७. ४६. २
 यास्तिरबीरुपर्यन्ति ९. ८. १६
 यास्ते ग्रीवा ये स्कन्धा १०. ९. २०
 यास्ते जङ्घा याः कुक्षिः १०. ९. २३
 यास्ते भाना अनुकिरामि १८. ३. ६९; ४. २६, ४३
 यास्ते प्राचीः प्रदिशो ११. १. ३१
 यास्ते रोक मुमतयः ७. ४८. १
 यास्ते रुहः प्रहो १३. १. ९
 यास्ते विश्वस्तपसः १३. १. १९
 यास्ते शतं धमनयो ६. ९०. २
 यास्ते शिवास्तन्यः १. २. २५
 यास्ते शोच्यो रंहयो १८. १. ९
 या हस्तिनि द्वीपिनि ६. ३८. २
 या हृदयमुपर्यन्ति ९. ८. १४
 युका मातासीमुरि ९. ९. ९
 युजे रमं मनेषणं २०. ११. ३
 युज्यमानो वैपदेवो ९. ७. २४
 युज्जन्ति प्रथमरुणं २०. २६. ४; ४७. १०; ६९. १०
 युज्जन्ति हरी इधिरस्व २०. १००. ३
 युज्जन्त्यस्य फाम्था २०. २६. ५; ४७. ११; ६९. १०
 युष एकं सं सजति १०. १०. २४
 युषा युषमुप घेदेभि २०. २१. ७
 युषेन्द्रो मन्त्रा वरिवः २०. ११. ७
 युनक्त यीरा वि युषा ३. १७. १
 युनक्तु देवाः सविता ५. २६. २

युनजिम उतरा० ४. २१. ५
 युवं भगं सं भरतं १४. १. ३१
 युवं धियमधिना २०. १४३. २
 युवं दुराममधिना २०. १२५. ४
 यूयं गावो मेदवथा ४. २१. ६
 यूयं नः प्रवतो १. २६. ३
 यूयमग्ने घंतमाभिः १८. ४. १०
 यूयमुग्रा मरुतः ३. १. २; ५. २१. ११; १३. १. ३
 ये अमन्यो अप्सव० ३. २१. १
 ये अतिनजा ओषधिजा १०. ४. २३
 ये अतिनदग्धा ये १८. २. ३५
 ये अग्रवः द्युमाणाः १८. २. ४७
 ये अग्रानि मदयन्ति ९. ८. १९
 ये अग्रयो अग्रिरसो १८. ३. २०
 ये अन्ता यावतीः १४. २. ५१
 ये अपीपन्ये अदि० ४. ६. ७
 ये अमृतं विन्दुयो ४. २६. ४
 ये अन्यो जाताम् ८. ६. १९
 ये अर्वाक् मय्य १०. ८. १७
 ये अर्वाकस्तो ज ९. ९. १९
 ये उरिष्या विन्दुयो ४. २६. ५
 ये श्रीकालेन तर्पय० ४. २६. ६; १७. ५
 ये कुक्षुधाः कुक्षुभाः ८. ६. ११
 ये किमयः पर्वतेषु २. ३१. ५
 ये किमयः क्षितिकक्षा ५. २३. ५
 ये गन्धर्वा अप्सरसो ११. १. ५०
 ये गर्वा अवपचन्ते ५. १७. ७
 ये यम्यता मनसा २०. ८३. २
 ये योषति पराणी० ११. ४. ५१
 ये प्राप्ता यदरुण्यं ११. १. ५६
 ये प्राप्ताः पशवो २. ३४. ४
 ये च जीवा ये च १८. ४. ५७
 ये च देवा अवजन्त २०. १२८. ५
 ये च धीराः ये चाधीराः ११. ९. २१
 ये चित् पूर्वं ऋतसाता १८. २. १५
 ये त आरण्याः पशवो ११. १. ४९
 ये त आसन् दक्ष ११. ८. १०
 ये त आसीद्भूमिः ११. ८. ७
 ये तातुर्पदैवता १८. १. ४७
 ये ते देवि क्षमिताः १०. ९. ७

ये ते नाम्नो देवकृते ६. १३८. ४
 ये ते पन्थानो ७. ५५. १; १२. १. ४७
 ये ते पाशा वरुण ४. १६. ६
 ये ते पूर्वं परागता १८. ३. ७२
 ये ते रात्रि वृक्षसो १९. ४७. ३
 ये ते रात्र्यनद्वहाः १९. ५०. २
 ये ते शूत्रे अजरे ८. ३. २५
 येऽत्र पितरः पितरो १८. ४. ८६
 ये अयः कालकाजा ६. ८०. २
 ये अिपताः परिवन्ति १. १. १
 ये त्वा कृत्वालेभिरे १०. १. ९
 ये त्वाभिन्त्र न २०. ११५. ३
 ये त्वा श्वेता अजै० २०. १२८. १६
 ये दक्षिणतो जुहति ४. ४०. २
 येदं पूर्वोत्तरं रथाना० १४. २. ७४
 ये दक्षयः पितृषु १८. २. २८
 ये दिवि पुण्या लोकः १५. १३. ६
 ये दिशामन्तर्देश्यो ४. ४०. ८
 ये देवा अन्तरिक्ष १९. २७. ११
 ये देवा दिविषदो १०. ९. १२; ११. ६. १२
 ये देवा दिवि छ ये १. ३०. ३
 ये देवा दिव्येकादश १९. २७. ११
 ये देवानाद्युत्तिजो १९. ११. ५; ५८. ६
 ये देवाः पृथिव्या १९. २७. १३
 ये देवा राष्ट्रसूतो ११. १. ३५
 ये देवास्तेन हासन्ते ४. ३६. ५
 येऽधस्ताज्जुहति ४. ४०. ५
 ये धीवानो रथकाराः ३. ५. ६
 येन ऋषयो बलम० ४. २३. ५
 ये नः पितुः पितरो १८. २. ४९; ३. ४६. ५९
 ये नः सपत्ना अप ते ५. ३. १०
 येन ज्योतीष्यावये २०. ६१. २
 येन कृच्छं वाजयन्ति ६. १०१. २
 ये नदीनां संस्रवन्ति १. १५. ३
 येन देवं सवितांरं १९. २४. १
 येन देवा अमृतम० ४. २३. ६
 येन देवा अहुराणां ६. ७. ३
 येन देवा अहुरान् ९. २. १७
 येन देवा ज्योतिषा ११. १. ३७
 येन देवा न विवन्ति ३. ३०. ४

येन देवाः स्वरा० ४. ११. ६
 येन धनेन प्रपणं ३. १५. ५-६
 येन महान्ज्या १४. १. ३६
 येन मृतं कपयन्ति ५. १९. १४
 येन गृह्यो अभ्यग्नो ६. १९. २
 येन वेहद् बभूविष ३. २३. १
 येन सिन्धुं गहो० २०. ६३. ९
 येन सूर्यो सावित्रीं ६. ८१. २
 येन सोम साहन्त्या० ६. ७. २
 येन सोमादितिः ६. ७. १
 येन हस्तीं कर्षसा ३. २२. ३
 येनाभिरस्या भूम्या १४. १. ४८
 येनातरव भूतकृतो ४. ३५. २
 येना दक्षगवप्रिणुं २०. ६३. ८
 येनादित्यान् हरि १३. ३. १७
 येना निचक आहो० ७. ३८. २
 येना पावक चक्षसा १३. २. २१; २०. ४७. १८
 येनावपद सविता ६. ६८. ३
 येना भवस्ववधरय ३. ९. ४
 येना समुद्रमजो २०. ९. ४; ४९. ७
 येना सहस्रं बहसि ९. ५. १७
 येनासी युत आदित्यः ११. १०. ११
 ये निखाता ये १८. २. ३४
 येनेन्द्राय समभरः १. ९. ३
 येनेमा विधा न्यवना २०. ३४. ४
 येऽन्तरिक्षाज्जुहति ४. ४०. ६
 येऽन्तरिक्षे पुण्या १५. १३. ४
 ये पन्थानो बहवो ३. १५. २; ६. ५५. १
 ये पर्वताः सोमपुष्टा ३. २१. १०
 ये पथाज्जुहति ४. ४०. ३
 ये पाकसंसं ८. ४. ९
 ये पितरो बभूदुर्यो १४. २. ७३
 ये पुण्यान् पुण्या १५. १३. ८
 ये पुरस्ताज्जुहति ४. ४०. १
 ये पुरुषे मय विदुः १०. ७. १७
 ये पूषं वन्यो ण्ति ८. ६. १४
 ये पृथिव्यां पुण्या १५. १३. २
 ये वयमानपुत्र २. ३४. ३
 ये बाहवो या इपवो ११. ९. १
 ये बृहत्सामानमा० ५. १९. २

ये ब्राह्मणं प्रत्यग्री० ५. १९. ३
 ये भक्षयन्तो न २. ३५. १
 येभिः पादोः परि० ६. ११२. ३
 येभिर्वात इषितः १०. ८. ३५
 ये मा क्रोधयन्ति ४. ३६. ९
 येऽमावास्यां रात्रि १. १६. १
 ये मृत्यव एकवर्त ८. २. १७
 ये यस्मासो अर्भका १९. ३६. ३
 ये युष्मन्ते प्रपन्ते १८. २. १७
 ये रथिनो ये अरया ११. १०. ४४
 ये राजानो राजकृतः ३. ५. ७
 ये रात्रिमनुसिष्ठ १२. ४८. ५
 ये व आपोऽपामन्नयो १०. ५. २३
 ये वयस्चन्द्रं बहवुं १४. २. १०
 ये वसिष्ठो येऽवर्मायो ११. १०. २३
 ये वधाया अवानाव १२. ४. ५१
 येवापासः कम्पवासः ५. २३. ७
 ये वां दंष्ट्रास्त्यसिना २०. १३९. ३
 ये वो देवाः पितरो १. ३०. २
 ये ग्रीहयो यवा ९. ६. १४
 ये शास्त्राः परि० ८. ६. १०
 ये भद्रा वनकाम्या १२. २. ५१
 येपामन्येति प्रवसन् ७. ६०. ३
 येषां पद्मात् प्रपदानि ८. ६. २५
 येषां प्रवाजा उत १. ३०. ४
 ये सत्यासो हविः १८. ३. ४८
 ये सपिपः संस्रवन्ति १. १५. ४
 ये सहस्रमराज्या० ५. १८. १०
 ये सूर्यान् परितर्पन्ति ८. ६. २४
 ये सूर्यं न विविक्षन् ८. ६. १९
 ये सोमासः प्यावति २०. ११२. ३
 येऽस्माकं पितरः १८. ४. ६८
 येऽस्यां स्व दक्षिणायां ३. २६. २
 येऽस्यां स्व भुवायां ३. २६. ५
 येऽस्यां स्व प्रतीच्यां ३. २६. ३
 येऽस्यां स्व प्राच्यां ३. २६. १
 येऽस्यां स्योदीच्यां ३. २६. ६
 येऽस्यां स्योर्वायां ३. २६. ६
 ये साकत्वं गर्भि जना ८. ५. ७
 येरिन्द्रः प्रकीडते ५. ११. ८

यो अकन्दयत् ८. २. १
 यो अक्ष्णीं परिसर्पति ५. २३. ३
 यो अग्निः कन्द्यात् १२. २. ७
 यो अग्नीं ह्यो यो ७. ८७. १
 यो अग्रतो रोचनानां ४. १०. २
 यो अग्रयो यः कण्ठो ६. १२७. ३
 यो अग्र देव सूर्य १३. १. ५८
 यो अग्र सेन्यो वयो १. २०. २; ६. ९९. २
 यो अग्र सेन आयति ४. १. ५; १९. ४९. ९
 यो अग्निमिह प्रथम २०. ९०. १
 यो अनिध्या दादयद् १४. १. ३७
 यो अन्तरिक्षेण ४. २०. ९
 यो अन्धो यः पुनःसरो ३. १२९. ३
 यो अन्धादो अन्नपतिः १३. ३. ७
 यो अन्धेषु ह्ययस्य ७. ११६. २
 यो अस्य परि रजस्यः ६. ३४. ५
 यो अस्य विद्वज्जन्मनः ११. ४. २३
 यो अस्य समिधं ६. ७६. ३
 यो अस्य सर्वजन्मनः ११. ४. २४
 यो अस्य स्याद् १२. ४. १३
 यो अस्या ऊधो १२. ४. १८
 यो अस्या ऋचः १२. ४. २८
 यो अस्याः कर्णा १२. ४. ६
 यो गिरिष्यजायया ५. ४. १
 योगेयोगे तवकारं १९. २४. ७; २०. २६. १
 यो जात एव प्रथमो २०. ३४. १
 यो जाम्या अग्रययः २०. १२८. २
 यो जायमानः पृथिवीं १२. ३२. ९
 यो जिनाति समन्विष्ट ६. १३४. ३
 योऽतिथीनां स ९. ६. ३०
 योऽयवर्गं पितरं ४. १. ७
 यो ददाति शिनिः ३. २९. ३
 यो दग्धे अन्तरिक्षे १८. ३. ३३
 यो दाधार पृथिवीं ४. ३५. ३
 यो देवाः कृत्वा कृत्वा ४. १८. २
 यो देवो विशावसु ३. २१. ४
 यो न इदमिदं २०. १४. ३; ६२. ३
 यो न जीवोऽसि न मृतो ६. ४६. १
 यो नः पाप्यन्न जहाति ६. २६. १
 यो नः कषादक्षयतः ६. ३७. ३; ७. ५९. १

यो नः सुमान् जाग्रतो ७. १०८. २
 यो नः सोम मुञ्चोसि ६. ६. २
 यो नः सोमाभिदासति ६. ६. ३
 यो नस्तावद् दिप्यति ७. १०८. १
 यो नः स्यो यो अरणः १. १९. ३
 योऽनाक्षाक्षो अनभ्यक्षो २०. १२८. ६
 यो नो आग्निर्गार्हपत्यः १९. ३१. २
 यो नो अग्निः पितरो १२. २. ३३
 यो नो अश्वेषु वीरेषु १२. २. १५
 यो नो दिप्यद्दिप्यतो ४. ३६. २
 यो नो ध्रुवे धनमिदं ३. १०९. ५
 यो नो द्वेष्टत् पृथिवि १२. १. १४
 यो नो भद्राहमकरः ६. १२८. ४
 यो नो मर्तो मरतो ७. ७७. २
 यो नो रसं दिप्यति ८. ४. १०
 योऽन्तरिक्षे तिष्ठति ११. ७. २३
 योऽस्त्वागिराति १६. १. ७
 योऽभिधातो निलयते ११. २. १३
 यो भूतं च भव्यं च १०. ८. १
 यो ममार प्रथमो १८. ३. ३३
 यो मा पाकेन वनसा ८. ४. ८
 यो माभिच्छायमत्येधि १३. १. ५७
 यो मायातुं यातुधाना ८. ४. १६
 यो मारयति प्राणयति १३. ३. ३
 यो यज्ञस्य प्रसा १३. १. ६०
 यो रक्षांसि निवृद्धति ६. ३४. २
 यो रघस्य चोदिता २०. ३४. ६
 यो राजा चर्षणीनां २०. ९२. १६; १०५. ४
 यो रावोऽवनिमहा २०. ६८. १०
 यो रोहितो वृषभः १३. १. २५
 यो व आपोऽग्निराविष्टा १६. १. ८
 यो व आपोऽयामस्मा १०. ५. २०
 यो व आपोऽयान्मिः १०. ५. १३
 यो व आपोऽयं भागो १०. ५. १७
 यो व आपोऽयं वत्सो १०. ५. १७
 यो व आपोऽयं वृषभो १९. ५. १८
 यो व आपोऽया द्विरव्य १०. ५. १९
 यो वा अभियुवं ९. ५. ३६
 यो वा उद्यन्ते नामसु ९. ५. ३५
 यो वाचा विवाचो २०. ७३. ६

यो वः शिवतमो १. ५. २
 यो वः शुभो हृदयेषु ६. ७३. २
 यो विद्याय सप्त १०. १०. २
 यो विद्याय सप्त विततां १०. ८. ३७
 यो विद्याय सप्त प्रत्यक्षं ९. ६. १
 यो विद्याय सप्त १३. २. २६
 यो विद्याय विपरीतं ६. ३४. ४
 यो वतसं हिरण्यं १०. ७. ४१
 यो वेदान्तुहो ४. ११. ९
 यो वेदतं मन्यमानो १२. ४. ३८
 यो वे कशायाः सप्त ९. १. २२
 यो वे जुर्वन्तो नामन् ९. ५. ३०
 यो वे तं प्रत्यक्षो १०. २. २९
 यो वे तं विद्याय १०. ८. २०
 यो वे वेदायं नामन् ९. ५. ३१
 यो वे विन्यन्तं नामन् ९. ५. ३४
 यो वे संपन्तं नामन् ९. ५. ३३
 यो व्यतीरकाय २०. ९२. १०
 योऽस्मान् द्वेष्टि तं १६. ७. ५
 योऽस्मान् द्वेष्टि यं ७. ८१. ५
 योऽस्मान् प्रकणस्यते ६. ६. १
 योऽस्माभ्युषा ५. ६. १०
 योऽस्य दक्षिणः कणोऽयं १५. १८. ३
 यो हत्वादिमरिणाय २०. ३४. ३
 यो हारेना जागम्यः १९. ४४. २
 यो न ऊरुः अष्टौवन्तो १०. ९. ११
 यो न ओर्ध्वं वे नासिके १०. ९. १४
 यो नै दृता निश्चते ६. २९. २
 यो नै वन्याय निष्ठतः ६. १२७. २
 यो नै वाह्यं वे दोषाणां १०. ९. १९
 यो नै नातेऽन्यमार्जं ८. ६. १
 यो नै धानो वम १८. २. १२
 यो नै भरद्वाजमवधो ४. २९. ५
 यो नै प्रवर्तितधियवतो ४. २९. ६
 यो नै प्रायश्चित्तकृदो ६. १४०. १
 यो नै शालाधमवधो ४. २९. ४
 यो नै शालाधमवधो ८. १. ११
 यो नै शालाधमवधो १९. ४७. ६
 यो नै शालाधमवधो ९. ७. १७
 यो नै शालाधमवधो ८. ३. १
 अथर्षो ६५

रथाजितां रथाजिते ६. १३०. १
 रथे अक्षेणयमस्य ६. १८. ३
 रथद्रव्यार्थोऽप्या १८. १. १९
 रथं मे येषं सविता ४. २५. ५
 रथमिनिम १३. ४. २, ९
 रथमहं गृह्णा ७. ४८. १
 रथन्ये पुन्यभावा ६. १८. ४
 रथस्यं वाजपेयं ११. ७. ७
 रथो वरुणस्य १०. ५. ४४
 रथो विद्यायमवधो २०. १२७. ७
 रथि मातरुषे नः १९. ४८. २
 रथि रथिमप्रवन्तं १९. ५५. १
 रथि रथिमप्रवन्तः १९. ५०. ३
 रथि रथिमा अहमिः १८. १. १०
 रथी माता नमः ५. ५. १
 रथिः प्राप्तिः समाप्तिः ११. ७. २२
 रथा वयं सुमनसः १४. २. ३६
 रथि सव्येषु २०. २३. ४
 रथपदी वृषद्वी १. १८. ४
 रथस्येव परीक्षायां ५. १४. ३
 रथमप्रस्तरणं वरुणं १४. २. ३०
 रथि रथि रोचोऽसि १७. १. ११
 रथय परिद्वय १६. १. २
 रथय मा वेनय मा १६. ३. २
 रथ एनमिषासो १५. ५. १४
 रथ जलपथेव २. २७. ६
 रथस्य वृषमस्य ६. ४४. ३
 रथस्यैवकारेभ्यो ११. २. ३०
 रथो यो प्रीया अर्धत् ६. ३२. १
 रथि रथं सपत्न्या १९. २९. ३
 रथो रथो रोहित १३. १. ४
 रथस्यं वयोवयः १९. १. ३
 रथतीरान्तरः ६. २२. ३
 रथतीरैः सपत्न्या २०. १२२. १
 रथी रथी रथी १४. १. ७
 रथी रथी रथी १३. २. ३०
 रथी रथी रथी ४. १२. १
 रथी रथी रथी १३. २. ३७
 रथी रथी रथी १३. २. ३७
 रथी रथी रथी १३. २. ३७

रोहितो दिवमारुहत् १३. १. २६; २. २५
 रोहितो यावापृथिवी अर्हत् १३. १. ७
 रोहितो यावापृथिवी जजान १३. १. ६
 रोहितो यज्ञस्य जनिता १३. १. १३
 रोहितो यज्ञं व्यदधात् १३. १. १४
 रोहितो कोको अभवत् १३. २. ४०
 रोहिम सरदः क्षतम् १९. ६७. ४
 लोमलं पवीरव० ३. १७. ३
 लोम लोम्ना सं कल्पया ४. १२. ५
 लोमान्यस्य सं छिन्धि १३. ५. ६८
 लोहितेन स्वधितिला ६. १४१. २
 लघ्वस्य रेभ वचसल २०. ११७. ४
 लज्जापनसाध्यः २०. ४८. ३
 लज्जे क्षतपर्वणा १२. ५. ६६
 लज्जा धावन्ती वैधानर १२. ५. १८
 लसो विराजो युषभो १३. १. ३३
 लघ्नस्ते खनितारो ४. ६. ८
 लनस्पतिः सह देवैः ११. ३. १५
 लनस्पतीन् वानस्पत्यान् ८. ८. १४; ११. ९. २४
 लनस्पतेऽव सृजा ५. १७. ११
 लनस्पते वीद्वभ्रो हि ६. १२५. १
 लनस्पते स्तीर्णया १२. ३. ३३
 लनिष्ठा नाव शुक्लन्ति २०. १३१. ९
 लने न वा यो न्यधावि २०. ७६. १
 लनोति हि सुन्व २०. ६७. १
 लयं क्षुरमिरस्तुभिः १०. ७०. २०
 लयं प त्या सुतावन्त २०. ५२. १; ५७. १४
 लयं जयेम त्वया ७. ५०. ४
 लयं तदस्य संभृतं ७. ९०. १
 लयमिन्द्र त्वाभवो २०. १८. ४; २३. ७
 लयसु त्वा तद्विद्वर्षा २०. १८. १
 लयसु त्वाभ्यर्च्य २०. १४. १; ६२. १
 लयेनमिदा २०. ९७. १
 लयो न वृक्षं सुपला० २०. १७. ४
 लयेन प्रव्यविता १०. ३. ९
 लरणो बारयाता ६. ८५. १; १०. ३. ५
 लरुहो वेद व्रीधं ८. ७. २३
 लरुणं त आदित्यः १९. १८. ४
 लरुणस्य भाग स्व १०. ५. १०

लरुणोऽधामधिपतिः ५. २४. ४
 लरुणो मादित्यैः १९. १७. ४
 लरुणो यानि वस्वभिः २०. १३१. ३
 लरुणं आ धेदि मे १९. ३७. २
 लरुणा मां पितरः १८. ३. १०
 लरुणा मां समनन्तु १८. ३. ११
 लरुणो यावापृथिवी १९. ५८. ३
 लरुणं मह्यमयं मणिः १०. ६. २
 लरुणं मे यावापृथिवी ८. ५. १८; १९. २०. ४
 लरुणं वन्दे सुभगे १९. ४९. ३
 लरुणमाज्यं ब्रह्मो १३. १. ५३
 लरुणं वतुष्यापि १९. ३. ५३
 लरुणं इन्द्रो अग्निः २०. ७७. ५
 लरुणां ते गहनानां ९. ३. ४
 लरुणा चरन्ती बहुधा १२. ४. २९
 लरुणा दग्धामिमां २०. १३६. १३
 लरुणा द्यौर्वशा पृथिवी १०. १०. ३०
 लरुणा देवा उप जीवन्ति १०. १०. ३४
 लरुणा माता राजन्यस्य १०. १०. १८; १२. ७. ३३
 लरुणाभिरासुतम् १०. १०. २६
 लरुणा यज्ञं प्रत्य० १०. १०. २५
 लरुणा दुग्धं पीत्वा १०. १०. ३१
 लरुणायाः पुत्रमा २०. १३०. १५
 लरुणदकारेणाभा० १५. १४. १८
 लरुणं ते पूषन्नरिम० १. ११. १
 लरुणं तुष्टुतेभ्यो वय० ७. ९७. ७
 लरुणस्तत्वा दक्षिणतः १०. ९. ८
 लरुणोर्निर् वक्ष्यति १०. ७१. १५
 लरुणोर्वा धारा मधुना १२. ३. ४१
 लरुणोभूयान् वसुमान् १६. ९. ४
 लरुण आसन् नसोः १९. ६०. १
 लरुणमष्टापरदीहं २०. ४७. १
 लरुणस्तत् कृतवः १३. १. १८
 लरुणस्पते पृथिवी १३. १. १७
 लरुणस्पते सोमनसं १३. १. १९
 लरुणस्य तु प्रसवे ३. २०. ८; ७. ६. २
 लरुणो सासहिर्भव २०. १९. ३
 लरुणं मे तन्म पादौ ६. ९. १
 लरुणं इव वृक्षाणि १०. १. १७
 लरुणं भव वाभिन् ६. ९. १

वार्तः श्रमाः पर्जन्यं ११. ६. ६
 वाताज्जलो अन्तरिक्षाद् ४. १०. १
 वाताद् ते प्राणमविदं ८. १. ३
 वानस्पत्यः संयुतः ५. ११. ३
 वानस्पत्या प्राणान्णो ३. १०. ५
 वायुं तेऽन्तरिक्षं १९. १८. १
 वायुरन्तरिक्षस्य ५. १४. ८
 वायुरन्तरिक्षेण १९. १९. १
 वायुरभिप्राणा ११. १०. १६
 वायुरेनाः समाकरत् ६. १४१. १
 वायुर्मान्तरिक्षेण १९. १७. २
 वायोः पूतः पवित्रेण ६. ५१. १
 वायोः सविशुद्धिदधानि ४. १५. १
 वायो यद् ते तपस्तेन २. २०. १
 वायो यद् ते तपस्तेन २. २०. ५
 वायो यद् तेऽर्चितेन १. १०. ३
 वायो यद् ते श्रोत्रिस्तेन १. १०. ४
 वायो यद् ते हस्तेन १. २०. २
 वारिदं वारधातै वरणा ४. ७. १
 वार्णं त्वा मग्नाभिः १०. १००. २
 वार्णहत्याव श्ववे १०. १९. १
 वार्षिकमेवं मासौ १५. ४. ९
 वार्षिकौ मासौ गोप्तारौ १५. ४. ८
 वात्स्या न गृहिणी १०. ११८. ११
 वायुधानस्य ते वयं १०. १७. ६
 वायुधानः श्वसा ५. १. १; १०. १०७. ५
 वासन्तावेनं मासौ १५. ४. ३
 वासन्तौ मासौ गोप्तारौ १५. ४. २
 वि आम्नाः पञ्चवः ३. ११. ३
 वि चिद् पुत्रस्य सोपतो १०. १०७. ३
 विचिन्ततामाकि ४. ३८. २
 वि जिहीष्य बार्ह ५. २५. ९
 वि जिहीष्य लोकं ६. १११. ४
 विजिह्वहिन् ४. ३१. ५
 वि ज्योतिषा बृहदा ८. ३. २४
 वि तर्ज्यन्ते मयवन् १०. ८५. ४
 विततो किरणौ द्वौ १०. ११३. १
 वि तिष्ठन् मरुतो ८. ४. १८
 वि तिष्ठन्मां मातुः १४. १. १५
 वि ते भिन्नवि मेहनं १. ११. ५

वि ते मदं मदावति ४. ७. ४
 वि ते मुद्याभि रक्षन् ७. ७८. १
 वि ते हनन्मां शरणि ६. ४३. ३
 वि त्वा ततसे मिथुना १०. ७६. २; ७५. १
 विदुष्टे अस्य वीर्यस्य १०. ७५. १
 विदेवस्त्वा महान् १०. १३६. १४
 वि देवा जरसा ३. ३१. १
 विप्र ते सगे नाम ७. ११. १
 विप्र ते सर्वाः परिजाः १९. ५६. ६
 विप्र ते स्वप्न जनित्रमभूत्याः १६. ५. ५
 विप्र ते स्वप्न जनित्रं प्राणाः १६. ५. १
 विप्र ते स्वप्न जनित्रं देवः ६. ४६. २; १६. ५. ८
 विप्र ते स्वप्न जनित्रं निर्गत्याः १६. ५. ४
 विप्र ते स्वप्न जनित्रं निर्भूत्या १६. ५. ४
 विप्र ते स्वप्न जनित्रं पराभूत्याः १६. ५. ७
 विप्र वै ते जायान् ७. ७६. ५
 विष्णु शरस्य पितरं यन्त्रं १. ३. ४
 विष्णु शरस्य पितरं पर्जन्यं १. २. १; ३. १
 विष्णु शरस्य पितरं मित्रं १. ३. २
 विष्णु शरस्य पितरं वरुणं १. ३. ३
 विष्णु शरस्य पितरं सूर्यं १. ३. ५
 विष्णु हि त्वा धनंजयं १०. १४. ६
 वि यामेवि रजः १३. २. २१; २०. ४७. १९
 विषाद्वय वा अविषाद्वय ११. ८. १३
 विष्णुजिह्वा मरुतो ९. ७. ३
 विष्णुत् पुंस्यली स्तनमित्तुः १५. १. २९
 विद्योतमानः प्रति ९. ६. (५) ७
 विप्रपत्न्य बलस्य ६. १२७. १
 विपुं दद्यान् सधिरस्य ९. १०. ९
 विष्व दर्शं सपत्न्या १९. १८. १०
 विष्वाम्नासां प्रथमो ७. ७४. १
 वि न इन्द्र मृषो जहि १. ११. २
 विपदिचतं तरणि १३. २. ४
 विभिषा पुरं श्वः १०. ९१. ५
 विभिन्नुती सतसाक्षा ४. १९. ५
 विभ्रानं ज्योतिषा १०. ६१. ७
 वि मिथीष्य पयद्वती १३. १. २७
 विद्यमरी वृषिषो ११. १. १९
 विमोक्ष्य मार्गपविध १६. १. ४
 वि न और्ध्वं वृषिषी १३. १. २२

वि रक्षो वि शृणो १. २१. ३
 विराजन्व वै स १५. ६. २४
 विराजावाचाममति १५. १४. १०
 विराज्ये समभवद् १९. ६. ९
 विराद् वा इदमम ८. १०. १
 विराद् वाग्निराद् १. १०. २४
 वि रोहितो अमृषाद् ११. १. ८
 वि लपन्दु यातुधाना १. ७. ३
 विमिती या बृहस्पते ११. ४. ४६
 विमिस्त्या बृहस्पते ११. ४. ४४
 विमोहितो अपि ११. ४. ४
 विषस्वानो अममं १८. ३. ६१
 विषस्वानो अमृषात् १८. ३. ६२
 विवाहो ज्ञातीन्सर्वा ११. ५. ४४
 विचरतिः स्वाहा १९. २३. १७
 विचंपिषं मयवा १०. १७. ६
 विद्यां न वै स १५. ८. ३
 विश्वकर्माणं ते १९. १८. ७
 विश्वकर्मा मा सतः १९. १७. ७
 विश्वजित् कल्पान्ये ६. १०७. ३
 विश्वजित् प्रायमान्ये ६. १०७. १
 विश्ववत्सलापास्या १९. ३८. ०
 विश्वमन्यामनीवार ३. २५. ०
 विश्वमरु-विधिं १. १६. ५
 विश्वमरा बहुधानी ११. १. ६
 विश्वं यातुः स्वर्गो ९. ७. ४
 विश्वरूपं चतुरस्रं १. ३२. १
 विश्वरूपां सुमर्गा ६. ५९. ३
 विश्वम्वा धृतशृङ्गो ११. १. १९
 विश्वम्वाधर्गो ९. ७. १५
 विश्वसं मातरं ११. १. १७
 विश्वाः वृत्तना अभिमूः १०. ५४. १
 विश्वादि शम्भो नदाणि १०. ७७. ३
 विश्वाद् देवादिदं ११. ६. १९
 विश्वान्येवास्व १५. ३. ११
 विश्वामित्र जमदग्ने १८. १. १६
 विश्वाहा ते सदसिद् ३. १५. ८
 विश्वे देवा उपरिधाद् ८. ८. १३
 विश्वे देवा मरुतः ६. ४७. १
 विश्वे देवा वसवो १. १०. १

विश्वेषु हि त्वा सवनेषु १०. ७२. १
 विश्वं गवां यातुधाना ८. ३. १६
 विश्वं प्रयस्यन्ती ११. ५. ३१
 विश्वमेतद् देवदत्तं ५. १९. १०
 विश्वमेवास्यामिषं ८. १०. (६) ४
 विश्वाणा पासात् वि ६. १२१. १
 विश्वासाहिं सहमानं १७. १. १-५
 विश्वासस्य स्वाहा १९. २३. २७
 विपितं ते वस्तिविलं १. ३. ८
 वि पु विश्वा अरातयो १०. ९५. ४
 विपृच्छेत् कृन्तती १. २७. २
 विपृच्छदिन्द्रो अमते १०. १७. ३
 विश्वेण भर्गुरावतः ८. ३. २३
 विश्वारिणमोदनं ४. ३४. ३-४
 विष्णुर्जुनकनु बहुधा ५. २६. ७
 विष्णुर्योनिं कल्पयन् ५. २५. ५
 विष्णोः कर्मणि ७. २६. ६
 विष्णोः क्रमोऽसि १०. ५. २५-३५
 विष्णोर्जुं कं प्रा वोचं ७. २६. १
 विष्ण्वो अस्मच्छरतः १. ८. २
 विश्वस्यस्य विदधस्य ९. ८. १०
 विश्वो नाम ते पिता ६. १६. २
 वि हि सोतोरखलत १०. १२६. १
 विश्वदयं वैमनस्यं ५. २१. १
 वीदं मथ्यमवा १९. ४४. ७
 वीमां माश्रो मिमीमहे १८. २. ४१
 वीमे देवा अकंसत १०. १३५. ४
 वीमे यावावृणिनी ३. ३१. ४
 वील्ल विदारकत्युभिः १०. ७०. १
 वीहि स्नामाह्वति ६. ८३. ४
 वृकश्चिदस्व वारणः १०. ९७. २
 वृक्षं यन्नामः परि १. १. ३
 वृक्षं वृक्षमा रोहति ५. ५. ३
 वृक्ष प्र वृक्ष सं ११. ५. ६२
 वृक्ष दर्शं क्षरलाद् १९. २८. ७
 वृषणं त्वा नवं १०. १०२. ३
 वृषमं याविनं वयं ७. ८०. १
 वृषमो न तिग्मशृङ्गो १०. १२६. १५
 वृषमोऽसि स्वर्गं ११. १. ३५
 वृषाकपाणि रेवति १०. १२६. १३

वृषा न कुम्हः पतयद् २०. १७. ८
 वृषा मतीनां पवते १८. ४. ५८
 वृषा मे रवो नमसा ५. १३. ३
 वृषायमाणो अवृणीत १. ५. ७
 वृषा यूयेव वंसगः २०. ७०. १४
 वृषा वृष्णे दुदुहे १८. १. १८
 वृषासि शिष्टुप् छन्दा ६. ४८. ३
 वृषेन्द्रस्य वृषा ६. ८६. १
 यूयेव यूये सहसा ५. २०. ३
 वृषो अग्निः समिध्वते २०. १०२. २
 वेत्था हि निर्धृताणां २०. ६६. ३
 वेद आस्ततरणं प्रथ १५. ३. ७
 वेद तत् ते अमर्त्यं १३. १. ४४
 वेद व रात्रि ते नाम १९. ४८. ६
 वेदः स्वस्तिर्हृषणः ७. २८. १
 वेदाहं पयस्वन्तं ३. २४. २
 वेदाहं सप्त प्रवतः १०. १०. ३
 वेदाहं धर्मं विततं १०. ८. ३८
 वेदिष्ठि चर्मं मयतु १०. ९. २
 वेदि धूमि कल्पवित्ता १३. १. ५२
 वेनस्तत् पयस्य परमं १. १. १
 वैकङ्कतेनेभ्येन ५. ८. १
 वैवाग्रो मणिवोदयो ८. ७. १४
 वैरं विकृत्यमाना २०. ५. २८
 वैरुमस्य च वै स १५. २. २०
 वैरुमाय च वै स १५. २. १९
 वैवस्वताः कृष्णवत् ६. ११६. १
 वैश्वदेवी सुप्यसे १२. ५. ५३
 वैश्वदेवी नर्वस आ ११. २. २८
 वैश्वानरः पविता ६. ११९. ३
 वैश्वानरस्य दंष्ट्राभ्यां १०. ५. ४३
 वैश्वानरस्य प्रतिमा ८. ९. ६
 वैश्वानरस्यैवं दंष्ट्रयोः १६. ७. ३
 वैश्वानराय प्रति ६. ११९. २
 वैश्वानरी नर्वस आ ६. ६२. ३
 वैश्वानरी सुवृताया ६. ६२. १
 वैश्वानरे हविरीदं १८. ४. ३५
 वैश्वानरो न आगमः ६. ३५. १
 वैश्वानरो न क्रतये ६. ३५. १
 वैश्वानरोऽक्षिरक्षा ६. ३५. २

वैश्वानरो रदिभिः ६. ६२. १
 वयचस्पर्नार्क्षिवा ५. १२. ५
 वयग्नारिर्क्षमालि २०. २८. १. २९. २
 वयसात् ते उर्ध्वानिः ८. १. २१
 वयस्य मित्रावरणां ३. २५. ६
 व्याकरोमि हविषा १२. २. ३२
 वशाकृतव एषाम् ३. २. ४
 व्याघ्रं दत्ततां वयं ४. ३. ४
 व्याघ्रोऽह्वयजनिष्ठ वीरो ६. ११०. ३
 व्याघ्रो अपि वैवाग्रो ४. ८. ४
 व्यानसिन्द्रः वृत्तनाः २०. ७६. ८
 व्याप पूरुषः २०. १३१. १७
 व्यात्या पवमानो ३. ३१. २
 व्रजं कृण्वन् स हि १९. ५८. ४
 व्रतेन त्वं व्रतयेते ७. ७४. ४
 व्रात्य आसीदीय १५. १. १
 व्रातवाभ्यां स्वादा १९. २३. २५
 व्रीहिमत्तं यवनमत्तं ६. १४०. २
 व्रां व्राः वा वसवः १९. ९. ११
 व्राकधुसं नक्षत्राणि ६. १२८. १
 व्राक वलिः २०. १३१. १२
 व्राकमयं धूममाराद् ९. १०. २५
 व्राकरी स्थ पशवो १६. ४. ७
 व्राको वाचमशृष्टा २०. ४९. २
 व्राको वाचमशृष्टि २०. ४९. ३
 व्राक्युप् वाचीपत २०. ११८. १
 व्राक्युनामीनाममर्ति ४. १०. ३
 वाचीप इन्द्र पुरस्कृत् २०. २१. ३
 व्रां च नो मयध मो ६. ५७. ३
 व्राणध मा जज्ञिष्य २. ४. ५
 व्रातं वा भेषजानि ६. ४४. २
 व्रातं वा भारती वराः २०. १३१. ४
 व्रातं वीरानवनयः १९. ३६. ४
 व्रातं सहस्रमयुतं १०. ८. २४
 व्रातकाण्यो दुश्चरवतः १९. १२. १
 व्रातं कंसा व्रातं दोग्धारः १०. १०. ५
 व्रातं च न प्रहरन्तो १९. ४६. ३
 व्रातं च मे सहजं च ५. १५. ११
 व्रातं जीव व्रातो ३. ११. ४. २०. ९६. ९
 व्रातवारं वायुमर्क १८. ४. २९

शतं ते दर्भे वर्माणि १९. ३०. २
 शतं तेऽशुतं ह्ययनात् ८. २. २१
 शतमहं दुर्षान्मानां १९. ३६. ६
 शतमाश्वा हिरण्यवाः २०. १३१. ५
 शतवार्यं स यजते ९. ४. १८
 शतवारो अनीनशब्द १९. ३६. १
 शतस्थ पमनीनां १. १७. ३
 शतहस्त समाहार ३. २४. ५
 शतानीका हतयो २०. ५१. ४
 शतानीके प्र विगति २०. ५१. २
 शनापाष्टां नि गिरति ५. १८. ७
 शतेन पाशैरणि ४. १६. ७
 शतेन मा पारे पादि ४. १९. ८
 शत्रूपात्नीपादभिः ५. २०. ११
 शं त आपो भवन्त्याः १९. २. २
 शं त आपो हेमवतीः १९. २. १
 शं तप माति तपो १८. २. ३६
 शन्तिवा सुरभिः स्थेना ११. १. ५९
 शं ते अग्निः सदाग्निः २. १०. २
 शं ते नोद्धारो भवतु १८. ३. ६०
 शं ते वानो अन्तरिक्षे २. १०. ३
 शं ते हिरण्यं वामु १४. १. ४०
 शं न आपो गन्वन्त्याः १. ६. ४
 शं न इन्द्राग्नी भवतां १९. १०. १
 शं न इन्द्रो वगुभिः १९. १०. ६
 शं नः तत्पस्य पतयो १९. ११. १
 शं नः सूर्ये वदचक्षा १९. १०. ८
 शं नः सोमो भवतु १९. १०. ७
 शं नो अग्निज्योतिः १९. १०. ४
 शं नो अज एकपाद् १९. ११. ३
 शं नो अदितिनेत्रु १९. १०. ९
 शं नो अद्वाद्याभ्रमयाः १९. ९. १०
 शं नो देवः सविता १९. १०. १०
 शं नो देवा विपुदेवाः १०. १३. २
 शं नो देवा वृश्निपर्धमां २. २५. १
 शं नो देवाग्निपुत्र १. ६. १
 शं नो द्यावापृथ्वी १९. १०. ५
 शं नो पाण्ड वामु १९. १०. ३
 शं नो मयः वामु नः १९. १०. २

शं नो भवन्त्यपः २. ३. ६
 शं नो भूमिर्बन्धमाना १९. ९. ८
 शं नो मित्रः शं वरुणः १९. ९. ६-७
 शं नो वातो वातु शं ७. ६९. १
 शस्तारितु शपथो २. ५. ७
 शक्नेन द्रव ओहते २०. १३१. ७
 शममयः समिद्धा १८. ४. १२
 शममे पथात् तप शं १८. ४. ११
 शमीमन्वत्थ आरुढः ६. ११. १
 शं मे परस्मै गात्राय १. १२. ४
 शम्वा ह नाम दधिषे १९. ४९. ७
 शयो हत द्रव २०. १३१. १७
 शरदे त्वा हेमन्ताय ८. २. २२
 शरन्त्या मुखेऽपि १२. ५. २५
 शर्कराः सिक्ता अश्मलः ११. ७. २१
 शर्म यच्छत्योपधिः ६. ५९. २
 शर्म वर्मैतदा हरास्यै १४. २. २१
 शर्व एनमिन्वात् १५. ५. ५
 शर्मः क्रुद्धः पिश्यमाना १२. ५. ३६
 शत्याहिर्षं निरवौचं ४. ६. ५
 शवसा वासि भुतो १८. १. ३८
 शाचिगो शाचिपूजनावं २०. ५. ६
 शान्ता योः शान्ता शुचिर्वा १९. ९. १
 शान्तानि पूर्वस्याणि १९. ९. २
 शान्तो अग्निः कम्वात् ३. २१. ९
 शारदावेनं मातौ १५. ४. १२
 शारदा मातौ गोस्तारौ १५. ४. ११
 शास इत्था महो असि १. २०. ४
 शिशुमारा अजगराः ११. २. २५
 शिषेयमस्मै दिक्षेवं २०. १७. २
 शिषेयमिन्महयते २०. ८९. २
 शिखिभ्यः स्वाहा १९. २२. १५
 शितिपदो सं यतु ११. १०. ६
 शितिपदो सं पततु ११. १०. २०
 शिनित्र राजानां पते २०. ७४. २
 शिरो हस्तावयो ११. ८. १५
 शिला भूमिरदमा १२. १. २६
 शिषः कपोत इवितो ६. २७. २
 शिषां रात्रिमनुसूर्य १९. ४९. ५
 शिवानमीनः सुषयो १६. १. १३

शिवानां शिवस्त ० १४. २. १३
 शिवा नः संतमा भव ७. ६८. ३
 शिवा भव पुरमेन्द्रा ३. २८. ३
 शिवाभिष्ट हृदय ३. २९. ६
 शिवारण एका अतिवारत ७. ४३. १
 शिवास्ते सन्तोषाः ८. २. १५
 शिवे ते स्तां यानाप्रभिला ८. २. १४
 शिवेन मा चक्षुषा १. ३३. ४; १६. १. १४
 शिवो वो गोष्टो भवतु ३. १४. ५
 शिवो ते स्तां प्रीति ८. २. १८
 शीर्षाभिः शीर्षाभिः ९. ८. १
 शीर्षाभिः नस्वती १०. १. २
 शीर्षाभिः तृतीयकं १९. ३९. १०
 शीर्षाभिः मुपहृत्वा ५. ४. १०
 शुकेषु (शुकेषु) ते हरिमाणं १. २२. ४
 शुक्लं वहन्ति हरयो १३. ३. १६
 शुक्रोऽसि भ्राजोऽसि २. ११. ५; १७. १. २०
 शुक्रा दिवा व्योपया ३. २५. ४
 शुक्रां ते चक्रे याला १४. १. २२
 शुद्धा न आपस्तन्वे १२. १. ३०
 शुद्धाः पूता योपितो ६. १२२. ५; ११. १. १७, २७
 शुनं वाहाः शुनं नरः ३. १७. ६
 शुनं सुकाला वि तुदन्तु ३. १७. ५
 शुनं हुवेन मयवानं २०. ११. ११
 शुनातीरिह स्म मे ३. १७. ७
 शुने क्रोद्धे मा शरीराणि ११. २. २
 शुम्भनी पावाशुषिवा ७. ११२. १; १४. २. ४५
 शुम्भन्तां लोकः १८. ४. ६७
 शुम्भन्तमं न ऊतये २०. २०. १; ५७. ४
 शुम्भतु मावि ते हृदयं ६. १३९. १
 शुभकृता राजकृता १०. १. ३
 शुभं पवित्रं तुषा ९. ६. १६
 शुभ उत्पन्न २०. १३०. १३
 शुभं धमन्त आसते २०. १२९. १०
 शुभ्राभ्यां रक्ष ऋषति ९. ४. १७
 शुभ्राभ्यां रक्षो मुदते १९. ३६. २
 शुभमर्जं श्रुत्या ४. १४. ९
 श्रुतं त्वा हम्मसुप ११. १. २५
 शेरभक शेरया २. २४. १
 शेवृषक शेवृष २. २४. २

शैशिरावेनं मासी १५. ४. १८
 शैशिरा मासी गोष्ठारो १५. ४. १७
 शोचयामसि ते हार्दि ६. ८९. २
 श्यामयवोऽस्त ११. ३. ७
 श्यामश्च त्वा मा श्वसः ८. १. ९
 श्यामा सस्यंकरणी १. २४. ४
 श्यामवता कुनखिना ७. ६५. ३
 श्यामादं कृष्णमसितं ११. २. १८
 श्वेनः क्रोष्टोऽन्तरिक्षं ९. ७. ५
 श्वेनोपती सा २०. १२९. १९
 श्वेनो नृचक्षा दिव्यः ७. ४१. २
 श्वेनोऽसि श्यामवच्छन्दा ६. ४८. १
 श्वेनो हृषं नयत्वा ३. ३. ४
 श्वेतस्व च वै स १५. २. २८
 श्वेताय च वै स १५. २. २७
 श्रद्धा पुंश्वली भिवो १५. २. ५
 श्रद्धाया शुद्धिता तपसो ६. १३३. ४
 श्रेयण तपसा वृद्धा १२. ५. १
 श्रातं मन्य ऊषणि ७. ७२. ३
 श्रातं हविर्तो विन्द ७. ७२. २
 श्राव्यतः पचतो विदि ११. १. ३०
 श्राव्यत इव सूर्य २०. ५८. १
 श्रियं च वा एष ९. ६. ३६
 श्रुतं च विद्युतं च १५. २. ३०
 श्रुतार्णव कवये १९. ३. ४
 श्रुषी नो अग्ने सद्ये १८. १. २५
 श्रुवांसमेनमात्मनो १५. १०. २
 श्रुवांसो वृष्टिजित ५. २०. १०
 श्रुवमसि श्रुवार्णो ६. ११. २
 श्रुवमसि श्रुवार्णो मे दा २. १७. ५
 श्रुवार्णो दक्षिणकाया २०. १३३. ५
 श्वन्वतीरप्सरसो ११. ९. १५
 श्वेनकः कपिरिवैकः ४. ३७. ११
 श्वत्वा पृच्छाम ऋषयः ८. ९. ७
 श्वत्वा मे पष्टिद्व मे ५. १५. ६
 श्वत्वाः श्वितान् श्वत्वा ८. ९. १७
 श्वत्वा जाता भूता ८. ९. १६
 श्वत्वेभ्यः स्वाहा १९. २३. ३
 श्वत्वेन श्वत्वा रेवति १९. ४७. ४
 श्वत्वां सरस्तु १२. ३. ३४

पण्य स्वाहा १९. २२. २
 षोडशैर्भ्यः स्वाहा १९. २३. १३
 स इच्छकं सथापते २०. १२९. १२
 स इव तव स्थेनं हरति १४. १. ३०
 स इदं व्याघ्रो भवति १८. ५. १२
 स इदुहस्तैः ऋ निव १९. १३. ४
 स ई सत्येभिः सन्धिभिः २०. ९१. ७
 स उत्तमां दिशमनु १५. ६. ७
 स उत्तिष्ठ प्रेहि ४. १२. ६
 स उदतिष्ठत् स १५. २. १, ९, १७, २५
 स उपहृत उपहृतः ९. ६. ६०
 स उपहृतः पृथिव्यां ९. ६. ५५
 स उपहृतो दिवि ९. ६. ५७
 स उपहृतो देवेषु ९. ६. ५८
 स उपहृतोऽन्तरिक्षे ९. ६. ५६
 स उपहृतो लोकेषु ९. ६. ५९
 स ऊर्णां दिशमनु १५. ६. ४
 स एकमात्रोऽभवत् १५. १. ६
 स एति सविता १३. ४. १
 स एव मृत्युः सोऽमृतं १३. ४. २५
 स एव सं भुवनानि १९. ५३. ४
 समतं न वि प्यरत् १०. ४. ८
 सं राजानो अयुः १९. ५७. २
 सं वः पृथ्व्यन्तां ६. ७४. १
 सं वः सुजलवर्षमा ३. १४. २
 संवत्सरं वासवाना ४. १५. १३
 संवत्सरस्य प्रतिमा ३. १०. ३
 संवत्सरीणं पयः ८. ३. १७
 संवत्सरीणां महतः ७. ७७. ३
 संवत्सरो रयः परि ८. ८. २३
 संवननी समुपलमा ६. १३९. ३
 सं वर्षसा पयसा ६. ५३. ३
 संवसव इति वो ७. १०९. ६
 सं विचन्तिव हितरः १८. २. २९
 सं वो गोष्ठिज सुपदा ३. १४. १
 सं वो मर्नासि सं ३. ८. ५; ६. ९४. १
 सं वोऽवन्तु सुदानवः ४. १५. ७
 संशितं न इदं ब्रह्म ३. १२. १
 सं सं स्रवन्तु नयः १९. १. १
 सं सं स्रवन्तु पयवः २. २६. ३

सं सं स्रवन्तु सिन्धवः १. १५. १
 संसमिधुवन्ते वृष ६. ६३. ४
 संसिचो नाम ते देवा ११. ८. १२
 सं सिन्धामि गवां २. २६. ४
 संसृष्टं भनसुभयं ४. ३१. ७
 सं हि वातेनागत १०. १०. १४
 सं हि शीर्षाण्यग्रभं १०. ४. १९
 सं हि सूर्येणागत १०. १०. १५
 सं हि सोमेनागत १०. १०. १३
 संहोत्रं स्म पुरा नारी २०. १२६. १०
 सखाय आ शिषामहे १८. १. ३७
 सखायाविव सचा ६. ४२. २
 सखासावसरभ्यं १. २६. २
 स प्राणाः पाशान्मा १६. ८. ३
 सथापते गोमीया २०. १२९. १३
 स वा नो देवः सविता ६. १. ३
 स वा नो योग आ २०. ६९. १
 संकर्षन्तां कर्षकरं ११. ९. ८
 संकसुको विकसुको १२. २. १४
 सं काशयामि बहृतं १४. २. २२
 संक्रन्दनः प्रवदो ५. २०. ९
 संक्रन्दनेनानिमिषेण १९. १३. ३
 सं क्रामतं या जहीतं ७. ५३. २
 सं क्रोशतामिनात् ८. ८. २१
 संक्षयाता स्तोकाः पृथिवीं १२. ३. २८
 सं गच्छस्य पितृभिः १८. ३. ५८
 सं गोभिराशिरसो २०. १६. २
 सं गोमदिन्द्र वाजवद् १०. ७१. १३
 स चातिष्ठजेष्ठहुयाव १५. १२. ३
 सचितसो हुङ्गणो ४. २९. २
 स जतिष्ठत्य महिमा १९. ३४. ५
 सं चेष्वस्त्राभे प्र च २. ६. २
 सं चेष्वयाभो अश्विना २. ३०. २
 सं चोदय चित्रमर्वात् २०. ७१. ११
 संजग्मन्मा अभिभ्युषीः ३. १४. ३
 संजगत् पृतना ऊर्ध्वम् ५. २०. ४
 सं जालीष्यं सं पृथ्व्यं ६. ६४. १
 सं जानामहे मनसा ७. ५२. २
 संजीवा रथ सं जीम्यासं १२. ६९. ३
 संरूपनं वो मनसो ६. ७४. २

संज्ञानं नः स्वेभिः ७. ५२. १
 स तांस्तेष्वन्तः १०. १. ६
 स तौ प्र वेद स उ तौ ११. १. ७
 सतो होता न ऋत्विगः २०. २३. २
 स विद्योऽन्तु व्यवचक्ष १५. ६. २२
 सदासि रण्यो यवसेव १८. १. २२
 सत्यजितं शपथः ४. १७. २
 सत्वं चर्तं च चक्षुषी ९. ५. २१
 सत्यमहं गभीरः ५. ११. ३
 सत्वं गृहस्तमुपं ११. १. १
 सत्याय च सपते १२. ३. ४६
 सत्यामाशिवं कृणुता २०. ११. ११
 सत्ये अन्यः समाहितो १३. १. ५०
 सत्येनाश्रुता भिया ११. ५. २
 सत्येनोत्तमिता भूमिः १४. १. १
 सत्येनोर्ध्वस्तपति १०. ८. १९
 सत्रासाहं वरेण्यं २०. ११. ८
 स त्वं न इन्द्र वाजेभिः २०. ४६. ३
 स त्वं नक्षिप्र वज्रः २०. १८. २
 सदान्वाक्षयणमसि २. १८. ५
 स देवानामीशां १५. १. ५
 सद्यधिन्यु ते मयवत् २०. ३७. ९
 सद्यो जातो ज्यमिर्मात ५. १२. ११
 स धाता स विपर्ता १३. ४. ३
 सघ्नीचीनात् वः ३. ३०. ७
 स ध्रुवां दिशमनु १५. ६. १
 स न इन्द्र शिवः २०. ७. ३
 स नः पभिः पारवाति २०. ४६. २
 स नः पिता जलित २. १. ३
 स नः सिन्धुमिव ४. ३३. ८
 सनातनमेनमाहुः १०. ८. २३
 सना सा त इन्द्र २०. ३७. ६
 सनादमे मृणसि ५. २९. ११; ८. ३. १८
 सन्नुच्छिष्टे अश्वंभो ११. ७. ३
 सनेभि चक्रमजरं ९. ९. १४
 स नो ददतु तां ६. ३३. ३
 स नो नियुक्तिः पुरुषत २०. ३६. ११
 स नो भवः परि वृणक्तु ११. २. ८
 स नो रक्षतु जग्निषो १९. ३५. २
 स नो वृषजनुं चरं २०. ७०. १२
 अथर्वं ६६

सं ते मज्जा मज्जा ४. १२. ३
 सं ते वाणिः कपाक्षानि ९. ८. २२
 सं ते हन्मि दत्ता दतः ६. ५६. ३
 सं त्वा नद्यामि पयसा १४. २. ७०
 संदानं यो बृहस्पतिः ६. १०३. १
 संदधानां पलदानां ९. ३. ५
 स पचामि स ददामि ६. १२३. ४
 सपलक्षयणं दर्भं १९. ३०. ४
 सपलक्षयणमसि २. १८. २
 सपलक्षयणो वृषामिः १. २९. ६
 सपलहनमृषभं ९. २. १
 सपलहा शतकाण्डः १९. ३२. १०
 स परमां दिशमनु १५. ६. १३
 सप्तश्रीनभ्यान्तौ १०. ५. ३२
 सप्त शरन्ति शिखरे ७. ५७. २
 सप्त चक्रान् बहति १९. ५६. २
 सप्त च मे सप्ततिथ ५. १५. ७
 सप्त च याः सप्ततिथ ६. १५. २
 सप्त च्छन्दांसि चतुः ८. ९. १९
 सप्त जातान् न्यनुद ११. ९. ६
 सप्त रवा हरितौ रथे १३. २. २३; २०. ४७. २०
 सप्तदशर्षभ्यः स्वाहा १९. २३. १४
 सप्त प्राणानष्टौ २. १२. ७
 सप्त प्राणाः सप्तापानाः १५. १५. २
 सप्त मर्यादाः कवयः ५. १. ६
 सप्तमाष्टमाभ्यां स्वाहा १९. २२. ३
 सप्त मेधां पशवः १२. ३. १६
 सप्त युजन्ति रथम् ९. ९. २१; १३. ३. १८
 सप्तचर्म्यः स्वाहा १९. २३. ४
 सप्तर्षीन् वा इदं ह्यसौ ११. ६. ११
 सप्त सूर्यो हरितौ १३. २. ८
 सप्त होमाः सप्तियो ८. ९. १८
 सप्ताथेयर्षो युवनस्य ९. १०. १७
 सप्तास्यासन् परिधयः १९. ६. १५
 स प्रजापतिः सुवर्ण १५. १. २
 स प्रजाभ्यो वि पदयति १३. ४. ११
 सवन्नुधासवन्नुधुः ६. १५. २; ५४. ३
 स बुध्वादाप्स्त्रं जलुषो ४. १. ५
 स बृहती दिशमनु १५. ६. १०
 सभा च मा समितिः ७. १२. १

यमायाध वै स समितेः १५. १. ३
 समनयो विदुरभ्यो १२. ३. ५०
 समज्वरायोपसो ३. १६. ६
 स मन्दस्वा ह्यन्धसो २०. २३. ६
 समस्मिन्नेके समु १२. ३. ३.
 समस्य मन्वे विधो २०. १०७. १
 समहमेयां राप्ते ३. १९. २
 स महिमा सद्भुत्वान्तं १५. ७. १
 समान्चनुस्वातु ११. १. ३६
 स मा जीवीत्तं प्राणो १६. ७. १३
 समानलोको अशति २. ५. २८
 समानां यासाश्चतु १. ३५. ४
 समानो प्रपा सह ३. ३०. ६
 समानो व आकृतिः ६. ६४. ३
 समानो मग्नः समितिः ६. ६४. २
 समा नो बन्धुर्वरुण ५. ११. १०
 समास्त्वान्न श्रुतवो २. ६. १
 समाह्वर जातेवेदो ५. २९. १२
 समिद्धो अग्न आहुत १२. २. १८
 समिद्धो अग्निरभिना ७. ७३. २
 समिद्धो अग्निर्यथा ७. ७३. १
 समिद्धो अग्निः समिधानो १३. १. २८
 समिद्धो अग्ने समिधा ११. १. ४
 समिद्धो अप्य मनुषो ५. १२. १
 समिन्द्र गर्दभं वृण २०. ७४. ५
 समिन्द्र नो मनसा ७. ९७. २
 समिन्द्र राया समिधा २०. २१. ५
 समिन्धते अमर्त्यं १८. ४. ४१
 समिन्धते संक्रमुकं १२. २. ११
 समिमां मात्रां मिमीमहे १८. २. ४४
 समीं रेभासो अस्वरत् २०. ५४. २
 समीक्षयन्तु तपिषाः ४. १५. २
 समीक्षयस्व गावतो ४. १५. ३
 समुत्पन्नन्तु प्रदिशो ४. १५. १
 समुद्र ईधे सवतामतिनः ६. ८६. २
 समुद्रं वा प्र ह्यिमेमि १०. ५. २३
 समुद्राज्जातो मणिः ४. १०. ५
 समुद्रो नदीभिः १९. १९. ७
 स स्रव्योः पद्वीषात् १६. ८. ३२
 ससृष्टिरोज आकृतिः ११. ७. १८

समेत विधे वचसा ७. २१. १
 समोद्दि वा य आपत २०. ७२. २
 समं ज्योतिः सूर्येण ४. १८. १
 सं परमान्समवमानयो ६. १०३. २
 सं पितराष्टत्विधे १४. २. ३७
 सं बहिरक्तं हविषा ७. ९८. १
 संमले मलं सादयित्वा १४. २. ६७
 संमाने वर्षसा सृज ७. ८९. २; ९. १. १५; १०. ५. ४७
 सं मा सिधन्तु मरुतः ७. ३३. १
 सम्यथं तन्तुं प्रदिशो १३. ३. २०
 सम्राज्येधि श्वशुरेषु १४. १. ४४
 सम्राजस्यश्वराणां ६. ८६. ३
 स य एवं विदुष १२. ३. ५४
 स य एवं विदुषा १५. १२. ४
 स य एवं विद्वानुद ९. ६. ४४ (९)
 स य एवं विद्वान् न ९. ६. २४
 स य एवं विद्वान् क्षीरं ९. ६. ४० (१)
 स य एवं विद्वान्सः ९. ६. ४१ (३)
 स य एवं विद्वान् मधु ९. ६. ४२ (५)
 स य एवं विद्वान् मांसं ९. ६. ४३ (७)
 स य ओदनस्य ११. ३. २३
 स यज्ञः प्रथमो भूतो १३. १. ५५
 स यज्ञस्तस्य यज्ञः १३. ४. ४०
 स यत् पशुवतु १५. १४. ११
 स यत् पितृवतु १५. १४. १३
 स यत् प्रजां अतु १५. १४. २१
 स यत् प्रतीचां दिशः १५. १४. ५
 स यत् प्राचीं दिशमनु १५. १४. १
 स यत् सर्धानन्तर्देशात् १५. १४. २३
 स यदुदीचीं दिशमनु १५. १४. ७
 स यदूर्वां दिशमनु १५. १४. १७
 स यद् दक्षिणां दिशमनु १५. १४. ३
 स यद् देवान् व्यवलद १५. १४. १९
 स यद् भुवां दिशमनु १५. १४. ९
 स यन्मनुष्यान्तु १५. १४. १५
 सरस्वति या सरथं १८. १. ४१; ४. ४७
 सरस्वति मतेतु ते ७. ६८. १
 सरस्वती देववन्तो १८. १. ४१; ४. ४५
 सरस्वतीं पितरो १८. १. ४२; ४. ४६
 सरस्वतीमनुमति ५. ७. ४

स राजसि पुरम्भुते २०. ६१. ६; ६२. १०
 स रक्षो बलुबलिः १३. ४. २६
 स रूपा नाम ते माता १. २४. ३
 स रूषो द्वौ विरूषौ ५. २३. ४
 सर्पांनुसर्प पुनर्वो २. २४. ४
 सर्वज्ज्वालिः कर्णौ १२. ५. २२
 सर्वदा वा एव युक्तमा ९. ६. २७ (१०)
 सर्वे तद्राजा वृक्षो ४. १६. ५
 सर्वे परिक्रोशं जहि २०. ७४. ७
 सर्वान्पयस्थां क्रूराणि १२. ५. १४
 सर्वान्पयस्थां धीराणि १२. ५. १३
 सर्वानग्ने सहमानः ११. २. ४६
 सर्वान् कामान् पूरय ३. २९. २
 सर्वान् कामान् यम १२. ४. ३६
 सर्वान् देवानिदं ११. ६. २०
 सर्वान्समामा अभि १२. ३. ३६
 सर्वा दिशाः समचरद् १३. २. ४१
 सर्वान्नोक्तान्स ११. १०. १२
 सर्वास्वाक्षा पर्वा १२. ५. ४२
 सर्वस्वाक्षा पर्वाणि १२. ५. ७१
 सर्वाः सममा ओषधीः ८. ७. १९
 सर्वे अहिम् देवाः १३. ४. २१
 सर्वे गर्भोदवेपन्त १०. १०. १३
 सर्वे देवा अत्याय ११. १०. १४-१५
 सर्वे देवा उपाशिक्ष ११. ८. १७
 सर्वेभ्योऽङ्गिरोभ्यो १९. २२. १८
 सर्वेषां च किमीणां ५. २३. १३
 सर्वो वा एव जरथ ९. ६. २५ (८)
 सर्वो वा एषो जरथ ९. ६. २६ (९)
 सर्वो वै तत्र जीवति ८. २. २५
 स यरुणः सायमाग्निः १३. ३. १३
 स वा अग्नेरजायत १३. ४. ३६
 स वा अग्नेर्योऽजायत १३. ४. ३७
 स वा अन्तरिक्षा १३. ४. ३१
 स वा अक्षोऽजायत १३. ४. २९
 स वा ऋग्भ्योऽजायत १३. ४. ३८
 सवितः श्रेष्ठेन स्थेन ५. २५. ११
 सविता प्रसवाना ५. २४. १
 स विशाः सधन्धूनजम १५. ८. २
 स विषोऽनु ध्वजलत् १५ ९. १

स विशा प्रति चान्क्षप ६. ३६. २
 स वेद पुत्रः पितरं ७. १. २
 स वै दिग्भ्योऽजायत १३. ४. ३४
 स वै दिव्योऽजायत १३. ४. ३३
 स वै भूमेरजायत १३. ४. ३५
 स वै यज्ञादजायत १३. ४. ३९
 स वै राप्ता अजायत १३. ४. ३०
 स वै वायोऽजायत १३. ४. ३२
 स संवत्सरमूर्ध्वो १५. ३. १
 ससन्तु स्वा अरातयो २०. ७४. ४
 स सर्वस्ये वि पश्यति १३. ४. १९
 स सर्वानन्तर्देवाननु १५. ६. २५
 ससानास्तौ उत स्य २०. ११. ९
 स मुमुक्षु स ऋक्वता २०. ८८. ५
 स मुद्रामा स्वर्वा ७. ९१. १ २०. १२५. ७
 स स्वनयति स वि १३. ४. ४१
 ससृषीस्तदपयो ६. २३. १
 स स्वर्गमा रोहति १०. ९. ५
 सहमानिधं प्रथमा २. २५. २
 सहस्रकुण्डपा शेता ११. १०. २५
 सहस्रजीवाः कव्यो १८. १. १८
 सहस्रधामन् विश्विज्ञान् ४. १८. ४
 सहस्रधार एव ते ५. ६. ३
 सहस्रधारं क्षतभारं १८. ४. ३६
 सहस्रधारः पर्वते २०. १३७. ६
 सहस्रवृष्टः क्षतभारो ११. १. २०
 सहस्रबाहुः पुरुषः १९. ६. १
 सहस्रशृङ्गो गृध्रो ४. ५. १ १३. १. १२
 सहस्राक्षमतिपर्यं ११. २. १७
 सहस्राक्षेण क्षत ३. ११. ३; २०. ९६. ८
 सहस्राक्षो गृध्रदणा ४. २८. ३
 सहस्रार्धः क्षतकाष्ठः १९. ३३. १
 सहस्राक्षरं विवता १०. ८. १८; १३. १. ३८; ३. १४
 सहस्र नो अभिमाति १९. ३१. ६
 सहस्र मन्यो अभि ४. ३१. ३
 स हि दिवः स पृथिव्याः ४. १. ४
 सहस्रदं सामनस्यं ३. ३०. १
 सहे पिशाचान्सह ४. ३६. ४
 सहोऽसि सहो मे २. १७. २
 साकंजानां सप्तथ ९. ९. १६

सूर्यस्यात्मा हरयः १३. १. १४
 सूर्याभ्यां स्वाहा १९. २३. १४
 सूर्याया वदन्तः प्रागात् १४. १. १३
 सूर्याये देवेभ्यो मिमात्य १४. २. ४६
 सूर्यो दिवोदकामत् १९. १९. ३
 सूर्यो देवीसुषं २०. १०७. १५
 सूर्यो यां सूर्यः १३. १. ४५
 सूर्यो मा यावापृथिवीभ्यां १९. १७. ५
 सूर्यो माहः पात्वग्निः १६. ४. ४
 सूर्यो मे चक्षुर्वातः ५. ९. ७
 सूर्या म्यूर्णो वि १. ११. ३
 सेदिस्मा म्युद्धिराति ८. ८. ९
 सेदिरुपतिष्ठन्ती १२. ५. २४
 सेवा मीमा ब्रह्मणवी १२. ५. १२
 सो अग्निः स उ १३. ४. ५
 सो अस्य वज्रो हरितो २०. ३०. ३
 सो चिन्नु भद्रा क्षमती १८. १. २०
 सो चिन्नु वृष्टिर्गृह्या २०. ७३. ५
 सोदकामत् सा गन्ध ८. १०. (५) ५
 सोदकामत् सा गार्ह ८. १०. १
 सोदकामत् सा दक्षि ८. १०. ६
 सोदकामत् सा देवा ८. १०. (३) ५, (५) १
 सोदकामत् सान्तरि ८. १०. (२) १
 सोदकामत् सा पितृ ८. १०. (३) ३, (४) ५
 सोदकामत् सा मनु ८. १०. (३) ७, (४) ९
 सोदकामत् सा मन्त्र ८. १०. ११
 सोदकामत् सा वन ८. १०. (३) १
 सोदकामत् सा सप्त ८. १०. (४) १३
 सोदकामत् सा सभायां ८. १०. ८
 सोदकामत् सा समितौ ८. १०. १०
 सोदकामत् सा सर्पां ८. १०. (५) १३
 सोदकामत् सासुरा ८. १०. (४) १
 सोदकामत् सा हव ८. १०. ४
 सोदकामत् सेतर ८. १०. (५) ९
 सोऽनादिर्दि दिशमनु १५. ६. १६
 सोऽनावृत्तां दिशमनुः १५. ६. १९
 सोऽन्यपीदासन्ती १५. ३. १
 सोम एकेभ्यः पवते १८. १. १४

सोम ओषधीभिः १९. १९. ५
 सोमं राजानमवसे ३. २०. ४
 सोमजुष्टं ब्रह्मजुष्टं २. ३६. २
 सोमं ते खदन्त १९. १८. ३
 सोममेनामेके जुष्टे १०. १०. ३२
 सोमं मन्वते पपि १४. १. ३
 सोम राजन्तंसंज्ञानया ११. १. २६
 सोमस्त्वा पात्वोषधीभिः १९. २७. २
 सोमस्य जाया प्रथमं १४. २. ३
 सोमस्य पर्णः सह ३. ५. ४
 सोमस्य माग स्थ १०. ५. ९
 सोमस्यासौ युधां ७. ८१. ३
 सोमस्येव जातवेदे ५. १९. १३
 सोमाय पितृमते १८. ४. ७२
 सोमास्त्रा युपमेता ७. ४२. २
 सोमास्त्रा वि इहतं ७. ४२. १
 सोमेन पूर्णं कलशं ९. ४. ६
 सोमेनादित्या बलिनः १४. १. २
 सोमो ददद् गंधर्वाय १४. २. ४
 सोमो मा स्त्रैर्दक्षिणाया १९. १७. ३
 सोमो मा सोम्येन १९. ४५. ८
 सोमो युनक्तु बहुधा ५. २६. १०
 सोमो राजाधिपा १०. १. २२
 सोमो राजा प्रथमो ५. १७. २
 सोमो राजा मरितप्ये ९. ७. २
 सोमो वधगुरभवद् १४. १. ९
 सोमो मा विर्यैर्देवैः १८. ३. २८
 सोमो वांरुधामधिपतिः ५. २४. ७
 सोऽरुधता ततो १५. ८. १
 सोऽरिष्टं न मरिष्यति ८. १. २४
 सोऽर्यमा स वदन्तः १३. ४. ४
 सोऽयं देव स मदान १५. १. ४
 सोऽयमविन्दत स २०. १६. ९
 सोऽम्भेनेमं विष्टमिमे १०. ८. २
 सोऽम्भे लोकाः स्त्रग्भे १०. ७. २०
 सोऽम्भो वांरुधामधिपा १०. ७. ३५
 सोऽम्भेऽमुस्तौ वाक् ९. १. २०, २०

स्तुता मया वरदा १९. ७१. १
 स्तुतानमन आ वह १. ७. १
 स्तुव्य कर्मन् पुनः ५. १. ७; १०. १०७. १०
 स्तुहि धृतं गर्तसवं १८. १. ४०
 स्तुहीन्द्रं व्यश्ववदं १०. ६६. १
 स्तेगो न क्षामलेषि १८. १. ३९
 स्तेवं दुष्कृतं वृजिनं ११. ८. २०
 स्तोत्रं राधानां पते १०. ४५. १
 स्तोमस्य नो विनाचारे १९. ४९. ६
 स्तोमा आसन् प्रतिधवः १४. १. ८
 शिवः सतीस्तो उ मे ९. ९. १५
 श्वोनाशोनेराधि १४. १. ४३
 श्वोना भव श्वरोन्धः १४. १. २७
 श्वोनास्मै भव पृथिवि १८. १. १९
 श्वोनं ध्रुवं प्रजायै १४. १. ४७
 श्वरयोऽसि प्रतिसरोऽसि १. ११. २
 श्वाक्स्तेन मणिल ८. ५. ८
 शुभ्रनिर्लेखणमा ९. ६. १७
 शुचा हस्तेन प्रापि ९. ६. २२
 शुवेव वस्य हारेणी १०. ३१. ४
 स्वधया परिहिता १२. ५. ३
 स्वधाकरेण पितृभ्यो १२. ४. ३२
 स्वधाकरेणामा १५. १४. १४
 स्वधा पितृभ्यो अन्त १८. ४. ७९
 स्वधा पितृभ्यो दिवि १८. ४. ८०
 स्वधा पितृभ्यः पृथिवि १८. ४. ७८
 स्वधास्तु मित्रावरुणा ६. ९७. १
 स्वप्नु माता स्वप्नु पिता ४. ५. १
 स्वप्नं द्रुष्या यदि १०. ३. ६
 स्वप्न स्वप्नाधिकरणेन ४. ५. ७
 स्वप्नो वै सन्तीकृतिः ११. ८. १९
 स्वमेतदङ्गं भन्ति ११. ४. १५
 स्वयमेवमभ्युदेत् १५. ११. १; ११. १
 स्वर्गं त्वा द्रुते १०. ५२. २; ५७. १५
 स्वर्गं लोकमसि नो ११. ३. १७
 स्वर्गदेहि नुरधीकं १०. ७७. ४
 स्वर्गतो नापेक्षन्त ४. १४. ४

स्वर्गिणो रोहितस्य १३. १. ४८
 स्वस्ति ते सूर्यं वरसे २३. १. ६
 स्वस्ति तं मे सुप्रातः १९. ८. ३
 स्वस्तिदा विद्यां पतिः १. २१. १; ८. ५. २२
 स्वस्ति नो अस्त्यभयं १९. ८. ७
 स्वस्ति मात्र उत पित्रे १. ३१. ४
 स्वस्त्वयोपशो दोषसः १६. ४. ६
 स्वाकं मे यावावृथिवी ७. ३०. १
 स्वादुष्टे अस्तु संक्षुदे १०. ४. ३
 स्वादुष्टिक्तायं मयुर्गो १८. १. ४८
 स्वाद्यौरिस्था विप्रवतो १०. १०९. १
 स्वायसा असयः सन्ति १०. १. २०
 स्वायुदेवस्यासुतं १८. १. ३२
 स्वायदावि स्या १६. ४. २
 स्वायस्ये भवतमिन्दवे १८. ३. ३९
 स्वाहाकृतः द्युधिः ७. ७३. ३
 स्वाहाकारेणामा १५. १४. १६
 हंसैरिव दक्षिणिः १०. ९१. ३
 हतं तर्दं समङ्गमा ६. ५०. १
 हतासो अस्य वेवासो १. ३२. ५; ५. २३. १२
 हतास्तिरधिराजयो १०. ४. १४
 हतो वेवासः किमीणां ५. २३. ८
 हतो राजा किमीणां २. ३२. ४; ५. २३. ११
 हन्तेनान् प्र दहतु १३. १. २९
 हन्वोर्हि जिह्वामदधात् १०. १. ७
 हरिं हि योनिमसि १०. ३०. २
 हरिः सुपर्णो दिवं १९. ६५. १
 हरिणस्य रघुपदो ३. ७. १
 हरिकिंकि किमिच्छसि १०. १२९. ४
 हरितेभ्यः स्वाहा १९. २२. ५
 हरिमाणं ते अग्नेभ्यो ९. ८. ९
 हरिस्संसारार्द्धरिक्तेषः १०. ३१. ३
 हर्षदं सत्यं कर्षणी १०. १४. ४; ६२. ४
 हविर्धानमिच्छात् ९. १. ७
 हस्ताभ्यां दक्षयास्त्राभ्यां ४. १३. ७
 हस्तिवर्णं प्रथमं ३. २२. १
 हस्ती सुपर्णां सुपर्वा ३. २२. ६
 हलोनेव प्राशः ५. १७. ३
 हिङ्गिरिक्ता वृक्षी ९. १. ८

हिरण्यवती वसुपत्नी ७. ७३. ८; ९. १०. ५
 हिमं प्रसं चापाम १३. १. ४७
 हिमवतः प्र स्रवन्ति ६. २४. १
 हिमस्य त्वा जरायुणा ६. १०५. ३
 हिमेन पर्वा मुषिता २०. १६. १०
 हिरण्यं इत्येके अत्रर्वात् २०. १३२. १४
 हिरण्यगर्भं पर० १०. ७. १८
 हिरण्यगर्भः सम० ४. २. ७
 हिरण्यपाणि सविता० ३. २१. ८
 हिरण्यवाः पन्थानः ५. ४. ५
 हिरण्यवी नौरचरद् ५. ४. ४; ६. ९५. २; १९. ३९. ७
 हिरण्ययेन पुरुम् २०. १४३. ४
 हिरण्यवर्णाः सुचयः १. ३३. १
 हिरण्यवर्णा सुभगा ५. ७. १०
 हिरण्यवर्णे सुभगे ५. ५. ६-७
 हिरण्यवर्णो अजरः १९ २४. ८

हिरण्यभक्त ऋषभः १९. ३५. ५
 हिरण्यस्रगर्भं मणिः १०. ६. ४
 हिरण्यानामेकोऽसि ४. १०. ६
 हुवे सोमं सवितारं ३. ८. ३
 हृदयात् ते परि क्लोत्रे २. ३३. ६; २०. ९५. १९
 हृदा पूर्वं मनसा ४. ३९. १०
 हुं पशूनां न्येति १२. ४. २१
 हेतिः पक्षिणी च ६. २७. ३
 हेतिः शक्रानुत्खिद्यन्ता १२. ५. १९
 हेमनविनं मासौ १५. ४. १५
 हेमनौ मासौ गोप्तारौ १५. ४. १४
 हयन्तु त्वा प्रतियज्ञाः ३. ३. ५
 हयामि ते मनसा १८. २. २१

५ तस्या विरोचनः १०. (४) २

